

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

B 1,176,611

80.
Mc

1000

M N E M O S Y N E.

T I J D S C H R I F T

VOOR

CLASSIEKE LITTERATUUR,

ONDER REDACTIE VAN

**C. G. COBET, T. J. HALBERTSMA, H. G. HAMAKER, H. VAN
HERWERDEN, E. J. KIEHL, E. MEHLER, S. A. NABER,
W. N. DU RIEU, S. H. RINKES.**

. VIJFDE DEEL.

1856.

**LEYDEN,
E. J. BRILL.**

1856.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

4

C.S.
Nijhoff
7-8-27
15121

I N H O U D.

VAN DEN

VIJFDEN JAARGANG.

VERHANDELINGEN.

- Aanteekeningen op de *Wespen*, de *Vogels*, de *Lysistrate*,
de *Vrede* en de *Thesmophoriazusae* van ARISTOPHANES door
H. G. HAMAKER. . . . . Bl. 1, 140, 291.
- Th. BERGK, *Poetae Lyrici Graeci*, ed. alt., *Anthologia Ly-*
rica, door E. J. KIEHL. . . . . Bl. 27.
- In locos aliquot Herodoteos ad S. A. NABERUM Commenta-
riolus. Scr. E. MEHLER. . . . . » 63.
- Variae Lectiones. Scr. C. G. COBET. Continuantur e *Mnem.*
IV. 324. . . . . Bl. 81, 181, 233, 379.
- CICERO *pro Archia?* door J. A. SCHNEITHER. . . . . Bl. 113.
- J. A. WYNNE, *de fide et auctoritate Appiani in Bellis Roma-*
norum Civilibus exploratis fontibus, quibus usus esse vide-
tur, door J. G. HULLEMAN. . . . . » 154.
- De Nomothetarum Tribunali in Atheniensium civitate. Scr.
I. BAKE. . . . . » 205.
- De modis nuptiarum ineundarum Iure Attico. Scr. A. H. G. P.
VAN DEN ES. . . . . » 273.
- De PAULO qui fertur CLAUDIO. Scr. I. G. HULLEMAN. . . » 507.
- Lectiones Tullianae. Caput I, II. Scr. W. G. PLUYGERS. Bl. 313, 365.
- De emendanda et explicanda CICERONIS oratione *pro Murena*.
Scr. I. C. G. BOOT. . . . . Bl. 347.
- Tulliana. Scr. E. J. KIEHL. . . . . » 419.

RECENSIEN VAN DISSERTATIES.

- V. J. B. KAN, *Disputatio antiquaria de Ephoris Spartanis*.
Scr. S. A. NABER. . . . . Bl. 129.
- VI. A. L. BRUGSMA, *Specimen inaugurale continens Gymna-*
siorum apud Graecos descriptionem, door E. MEHLER. » 529.

INHOUD.

BLADVULLINGEN.

AESCHYLUS, <i>Smeekeelingen</i> , 212, door E. J. K.	Bl. 155.
CICERO, <i>Epist. ad Att.</i> XII. 32 door S. H. R.	» 26.
» <i>pro Sylla</i> XI. 33 door S. H. R.	» 62.
» <i>Tusc. Disput.</i> II. xi. 27 door D. BURGER Jr. en	
T. J. H.	» 80.
Epigraphische bladvulling door L. J. F. JANSSEN.	» 377.
Folium Sibyllae. Scr. C. G. C.	» 364.
FRONTO et TACITUS. Scr. C. G. C.	» 232.
Inscriptio Graeca ex <i>Philologo</i> VII. 293. Scr. C. G. C. . .	» 290.
ONOSANDER X. 37. Scr. C. G. C.	» 313.
Onderschrift van een Codex van XENOPHONS <i>Hellenica</i> , door	
E. J. K.	» 314.
XENOPHON, <i>Anab.</i> VI. 3 § 17 door S. A. N.	» 464.

AANTEEKENINGEN

OP EENIGE PLAATSEN VAN

ARISTOPHANES.

DE WESPEN.

vs. 1159 vlgg.

Βδελ. κοῦ θαῦμά γ'· ἐς Σάρδεις γὰρ οὐκ ἐλήλυθας.

ἔγνως γὰρ ἄν· νῦν δ' οὐχὶ γιγνώσκεις. Φιλόκλ. ἐγὼ
μὰ τὸν Δί' οὐ τοῖνυν· ἀτὰρ δοκεῖ γέ μοι
ἔοικέναι μάλιστα Μορύχου σάγματι.

Vers 1140 heeft veel van eene kantteekening, door dezen of genen lezer naast den tekst geschreven en later door een ander, zoo goed het gaan wilde, in versmaat gebragt. Het verraadt zich, zoowel door de noodelooze breedheid, waarmede het den voor niemand twijfelachtigen zin van het voorgaande vers uitwerkt, als door het pronomen ἐγὼ dat op het einde Philokleon in den mond gelegd wordt. Zonder dit woordje zou het vers eenen voet te kort geweest zijn: doch de interpolator heeft er niet aan gedacht, dat ἐγὼ op die wijze alleen bij ontkenningen gebruikt wordt, terwijl toch Philokleon hier een toestemmend antwoord geven moet. Eindelijk blijkt het, dat de schrijver van het scholium op vs. 1141. het vers niet heeft gekend, daar hij anders als aanvulling van den zin bij μὰ τὸν Δί' οὐ τοῖνυν niet zou gevoegd hebben, οὐκ ἦλθον εἰς

Σάρδεις maar οὐχὶ γιγνώσκω. Ik hoop, dat mijn vermoeden door dit alles genoegzaam geregtvaardigd is.

vs. 1236 vlgg.

Βδελ. τί δ', ὅταν Θέωρος πρὸς ποδῶν κατακείμενος
ἄδῃ Κλέωνος λαβόμενος τῆς δεξιᾶς,
'Αδμήτου λόγον, ὠταῖρε, μαθὼν τοὺς ἀγαθοὺς Φίλει,
τούτῳ τί λέξεις σκόλιον; Φιλοκλ. ᾠδίκῳς ἐγὼ,
οὐκ ἔστιν ἀλωπεκίζειν κτέ.

Geen Athener heeft ooit kunnen zeggen λέγειν σκόλιον in plaats van ἄδειν, als of het zingen van een lied met eene gewone rede gelijk stond. Niet minder hinderlijk is het volgen-de ᾠδίκῳς ἐγὼ, waarvan de zin mij tot nog toe door niemand verklaard is. Het gansche vers is geïnterpoleerd. Philokleon moest het lied opvatten, zoodra Bdelykleon afbrak, zonder dat door een daar 'tusschen geplaatst vers, de voortgang gestoord werd. Zoo men voorbeelden begeert, vergelijkte men vs. 1226 en vs. 1247.

vs. 1381 vlgg.

Φιλοκλ. ἄκουσόν νυν ἐμοῦ.

'Ολυμπίασιν ἦνίκα' ἐθεώρουν ἐγὼ.
'Εφουδίῳν ἐμαχέσασατ' 'Ασκώνδα καλῶς,
ἤδη γέρων ὦν· εἶτα τῇ πυγμῇ θενῶν
ὁ πρεσβύτερος κατέβαλε τὸν νεώτερον.
πρὸς ταῦτα τηροῦ μὴ λάβῃς ὑπώπια.

Βδελ. νὴ τὸν Δι' ἐξέμαθές γε τὴν 'Ολυμπίαν.

Vers 1387 is geïnterpoleerd. De schrijver bedoelt dat Philokleon het verhaal van den kampstrijd te Olympia, tusschen Ephudion en Askondas, dat Bdelykleon hem ten voorbeeld gegeven had in vs. 1190 vlgg., van buiten geleerd heeft. Maar de woorden, waarvan hij zich bedient, drukken die gedachte niet uit. Ik weet slechts twee gevallen, waarin ἐξέμαθες τὴν 'Ολυμπίαν op zijne plaats zoude zijn: een reiziger zou met die woorden de naauwkeurigheid van den gids kunnen prijzen die hem te Olympia rondgeleid en niets vergeten had, of, beter nog, een schoolmeester, die aan zijnen leerling de declinatie ἡ 'Ολυμπία opgegeven had, om van buiten te leeren, en tot

zijne verwondering bespeurde dat hij zijne les kende, zou kunnen uitroepen:

νῦν τὸν Δι', ἐξέμαθές γε τὴν Ὀλυμπίαν!

Overall elders, en niet het minst, waar wij ze thans lezen, zijn deze woorden onzin.

vs. 1392 vlgg.

Βδελ. ὁρᾷς ἃ δέδρακας; πράγματ' αὖ δέῃ καὶ δίκας
ἔχειν διὰ τὸν σὸν οἶνον. Φιλοκλ. οὐδαμῶς γ', ἐπεὶ
λόγοι διαλλάξουσιν αὐτὰ δεξιῶι,
ᾧστ' οἶδ' ὅτιν ταύτῃ διαλλαχθήσομαι.

Het moet iedereen, bij het lezen dezer plaats opvallen, dat vs. 1395 niets zegt, dat niet reeds in het voorgaande vers begrepen is, en derhalve een aanhangsel vormt, waarvan het nut door niemand kan worden bevroed. Misschien zullen sommige lezers van meening zijn, dat vs. 1395 om die reden als eene interpolatie uit den tekst gebannen moet worden, doch, ten onregte. Zoo hier eene interpolatie heeft plaats gehad, is het niet in dit vers, dat men die zoeken moet, maar veel eer in het voorgaande, dat er de sporen van draagt. Want bij διαλλάττειν wordt nimmer als object de zaak gevoegd, waarover verschil bestaat, maar de personen, die het oneens zijn; dus niet διαλλάττειν τὴν ἐχθράν maar τοὺς ἐχθρούς; en toch zegt de schrijver van het vers λόγοι διαλλάξουσιν αὐτά. Men late dus liever vs. 1394 als onecht achterwege en verbindende, met verandering van ᾧστ' οἶδ' in εὖ οἶδ', vs. 1395 met vs. 1393:

οὐδαμῶς γ', ἐπεὶ
εὖ οἶδ' ὅτιν ταύτῃ διαλλαχθήσομαι.

vs. 1427 vlgg.

ἀνὴρ Συβαρίτης ἐξέπεσεν ἐξ ἄρματος,
καὶ πως κατεάγη τῆς κεφαλῆς μέγα σφόδρα·
ἐτύγχανεν γὰρ οὐ τρίβων ὦν ἱππικῆς.
κἄπειτ' ἐπιστάς εἶπ' ἀνὴρ αὐτῷ φίλος·
ἔρδοι τις ἢν ἕκαστος εἰδείη τέχνην.
οὔτῳ δὲ καὶ σὺ παράτρεχ' εἰς τὰ Πιττάλου.

Het laatste vers heeft niets te maken met het Sybaritische

verhaal, waarbij het gevoegd is. Het is door ik weet niet welk toeval op eene verkeerde plaats geraakt en behoort bij het tweede γελοῖον vs. 1435 vlgg. Immers wat de vrouw aan haren gebrokenen pot gezegd had:

εἰ ναὶ τὰν κόραν
τὴν μαρτυρίαν ταύτην ἔασας ἐν τάχει
ἐπίδεσμον ἐπρίω, νοῦν ἂν εἴχες πλείονα.

past Philokleon op zijnen aanklager toe:

οὕτω δὲ καὶ σὺ παράτρεχ' εἰς τὰ Πιττάλου.

vs. 1442 vlgg.

Bδελ. οὐ τοι μὰ τὴν Δήμητρ' ἔτ' ἐνταυθὶ μενεῖς,
ἀλλ' ἀράμενος ἐγὼ σε — Φιλοκλ. τί ποιεῖς; Bδελ. ὅ τι ποιῶ;
εἴσω φέρω σ' ἐντεῦθεν· εἰ δὲ μὴ, κτέ.

In dit gesprek begint Bdelykleon met eene bedreiging tegen zijnen vader, die evenwel, daar hij zijne rede juist bij het verbum afbreekt, eenigzins onduidelijk blijft. Philokleon vraagt hierop τί ποιεῖς; Dit kan onmogelijk goed zijn. Want evenmin als het verbum dat Bdelykleon verzwijgt, een praesens had kunnen zijn, mag Philokleon in zijne vraag van dien tijd gebruik maken; waaruit weder volgt dat ὅ τι ποιῶ in dit vers en εἴσω φέρω in het volgende mede corrupt moet wezen. ARISTOPHANES had waarschijnlijk geschreven:

Bδελ. οὐ τοι μὰ τὴν Δήμητρ' ἔτ' ἐνταυθὶ μενεῖς,
ἀλλ' ἀράμενος ἐγὼ σε — Φιλοκλ. τί ποιήσεις; Bδελ. ὅ τι;
οἴσω τρέχων ἐντεῦθεν· εἰ δὲ μὴ, κτέ.

De overige veranderingen hebben geene toelichting noodig; dat ik echter van φέρω, τρέχων gemaakt heb, kan op palaeographischen grond niet verdedigd worden. Men moet aannemen dat de verandering moedwillig geschied is, om het verlies van het verbum te herstellen, dat men door de corruptie van οἴσω in εἴσω geleden had.

vs. 1509 vlgg.

Φιλοκλ. τουτὶ τί ἦν τὸ προσέρπον; ὄξις, ἢ φάλαγξ;

Bδελ. ὁ πιννοτήρης οὗτός ἐστι τοῦ γένους,
ὁ σμικρότατος, ὃς τὴν τραγωδίαν ποιεῖ.

Het laatste vers bevat eene aanwijzing van den in het

voorgaande bedoelden persoon, welke de tijdgenooten van Xenokles niet behoeften. Het heeft veel van een in versmaat gebragt scholium: wat de taal betreft, merken wij aan dat *σμι-κρότατος* elders bij ARISTOPHANES niet gevonden wordt, en dat de singularis *τὴν τραγωδίαν*, zelfs al is het vers een scholium, wel zal moeten zijn; *τὰς τραγωδίας*.

DE VOGELS.

vs. 74 vlgg.

Εὐελπ. δέϊται γὰρ ὄρνις καὶ διακόνου τινός;

Τρόχ. οὗτος γ' ἄτ', οἶμαι, πρότερον ἄνθρωπός ποτ' ὦν,
τότε μὲν ἔρῃ φαγεῖν ἀφύας φαληρικάς·
τρέχω 'π' ἀφύας ἐγὼ λαβὼν τὸ τρυβλίον.

In onzen tekst is thans ten onregte vs. 75 aan het volgende verbonden en *οὗτος* tot het subject van *ἔρῃ* gemaakt. Het moet op zich zelf staan als het antwoord van den vogel Trochilus op de vraag van Euelpides; daarentegen begint met vs. 76 een nieuwe volzin. Natuurlijk moet daarbij *τότε μὲν* plaats maken voor *χῶτε μὲν* en de punt achter *φαληρικάς* veranderd worden in een comma: *χῶτε μὲν ἔρῃ Φ. ἀΦ. Φαλ., τρέχω κτέ.*

vs. 139 vlgg.

καλῶς γέ μου τὸν υἱὸν, ὦ Στιλβωνίδη,
εὐρὼν ἀπιόντ' ἀπὸ γυμνασίου λελουμένον
οὐκ ἔκυσας, οὐ προσεῖπας, οὐ προσηγάγου, κτέ.

De gymnasien waren geene badinrigtingen en Stilbonides kon derhalve den zoon van zijnen vriend niet aantreffen, op het oogenblik dat hij het gymnasium verliet na er een bad gebruikt te hebben. *Λελουμένον* is ongetwijfeld bedorven; maar, wat kan er gestaan hebben? Waarschijnlijk had de jongeling hier het gymnasium gebruikt, zoo als, bij PLATO, de jonge Theaetetus met zijne makkers den renbaan; om zich te zalven. Het gymnasium, waar de jongelieden bij lichaams-oefeningen altijd gewoon waren zich te zalven, was daartoe de geschiktste plaats. Ik houd mij dus verzekerd, dat ARISTOPHANES geschreven had:

εὐρὼν ἀπιδόντ' ἀπὸ γυμνασίου ἡλιμιμένον.

De plaats van PLATO, die ik bedoel, vindt men p. 144 C.; zij heeft te veel overeenkomst met de onze, om ze niet in haar geheel over te nemen. Theodorus wijst Theaetetus aan Sokrates, met de woorden: ἀλλὰ γὰρ ἐστὶ τῶνδε τῶν προσιόντων ὁ ἐν τῷ μέσῳ. ἄρτι γὰρ ἐν τῷ ἕξῳ δρόμῳ ἡλείφοντο ἑταῖροι τέτινες οὗτοι αὐτοῦ καὶ αὐτὸς, νῦν δέ μοι δοκοῦσιν ἀλειψάμενοι δεῦρο ἵεναι.

vs. 166 vlgg.

αὐτίκα

ἐκεῖ παρ' ἡμῖν τοὺς πετομένους ἦν ἔρη,

τίς ὄρνις οὗτος; ὁ Τελέας ἐρεῖ ταδί.

ἄνθρωπος ὄρνις ἀστῆθμητος, πετόμενος, κτέ.

Het woord ὄρνις, dat men hier thans achter τίς leest, bederft den zin dézer plaats. Want het spreekt van zelf, dat Teleas de eerste zijn moet, die op de vraag van den vorigen spreker den vlugtigen mensch, eenen vogel noemt; zoo deze in de vraag reeds een vogel heet, brengt dat antwoord ons niets verder en gaat de aardigheid er van verloren. Men leze derhalve τίς ἐστὶν οὗτος. Al ware op den zin niets aan te merken, zou toch ὄρνις, waarvan de tweede lettergreep bij de Atheners lang is, op deze plaats niet kunnen staan.

vs. 308. ἄρ' ἀπειλοῦσιν γε νῦν; οἷμοι· κεχῆνασιν γέ τοι.

Οἷμοι is een klaagtoon onder lijden hetzij van de ziel of van het ligchaam, en is derhalve hier niet op zijne plaats, waar niet alleen geen lijden, maar zelfs geen onmiddelijk gevaar bestaat; want Euelpides is, terwijl hij dit zegt, nog onzeker of de vogels hem dreigen, ja dan neen. Men leze, οἷμαι. De spreker beantwoordt hiermede de vraag, die hij zich zelve doet, bevestigend; de volgende woorden zeggen waarom.

vs. 381 vlg.

ἐστὶ μὲν λόγων ἀκοῦσαι πρῶτον, ὥς ἡμῖν δοκεῖ,

χρήσιμον, μάθοι γὰρ ἂν τις καὶ ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν σοφόν.

Van deze beide verzen is het tweede eene slechte navolging van vers 376,

ἀλλ' ἀπ' ἐχθρῶν δῆτα πολλὰ μανθάνουσιν οἱ σοφοί,

die daarenboven niet eens onveranderd tot ons gekomen is; want *χρήσιμον*, dat de interpolator aan vs. 374 ontleend heeft, behoorde ongetwijfeld als object bij *μανθάνειν*, even als het in genoemd vers bij *διδάσκειν* behoort; *σοφός* daarentegen was subject, zoo als, in zijn voorbeeld, *οἱ σοφοί*. Men leze dus: *χρήσιμον μάθοι γὰρ ἂν τι καὶ τῶν ἐχθρῶν σοφός*. Het is waar, dat het lidwoord voor *σοφός* ontbreekt; doch wij hebben thans niet te doen met ARISTOPHANES, maar met eenen interpolator.

vs. 412 vlgg.

ἔρω

βίου διαίτης τε καὶ

σοῦ ξυνοικεῖν τέ σοι

καὶ ξυνεῖναι τὸ πᾶν.

De woorden *βίος* en *διαίτα* kunnen de bepaling, die hun door *σοῦ* toekomt, niet missen; *καὶ* moet derhalve wegvallen en het vorige aldus gelezen worden: *ἔρω | βίου διαίτης τέ σου | ξυνοικεῖν τέ σοι κτέ.*

vs. 479 vlg.

νῆ τὸν Ἀπόλλω, πάνυ τοίνυν χρὴ ῥύγχος βόσκειν σε τὸ λοιπόν.

οὐκ ἀποδώσει ταχέως ὁ Ζεὺς τὸ σκῆπτρον τῷ δρυκολάπτῃ.

Het moet iedereen, die deze beide verzen met eenige opmerkzaamheid leest, in het oog vallen, hoe ongerijmd het is, dat Euelpides, die in het eerste vers toont mede te gelooven dat de vogels eene grootsche bestemming te gemoet gaan, daarentegen in het volgende ontkent dat Zeus hun zijn scepter zal overgeven. BERG heeft om die reden het tweede vers aan Epops toegeschreven, in wiens mond echter deze aanmerking hier ter plaatse volkomen onverklaarbaar is. Het vers behoort klaarblijkelijk, even als het voorgaande, aan Euelpides, die veelal met de grootsche verwachtingen van Pisthetaerus den draak steekt, en daarom hier juist den *δρυκολάπτης*, een klein diertje, tot vertegenwoordiger van de vogels en opvolger van Zeus maakt. Het verband tusschen de beide verzen schijnt, op de volgende wijze, te moeten worden hersteld:

νῆ τὸν Ἀπόλλω, πάνυ τοίνυν χρὴ ῥύγχος βόσκειν σε τὸ λοιπόν,

ὥς ἀποδώσει ταχέως ὁ Ζεὺς τὸ σκῆπτρον τῷ δρυκολάπτῃ.

vs. 488 vlgg.

οὕτω δ' ἴσχυέ τε καὶ μέγας ἦν τότε καὶ πολὺς, ὥστ' ἔτι καὶ νῦν
ὑπὸ τῆς ῥώμης τῆς τότε ἐκείνης, ὁπόταν μόνον ὄρθριον ᾤσῃ,
ἀναπηδῶσιν πάντες ἐπ' ἔργον, κτέ.

Het voorzetsel ὑπό zou misschien te verdedigen zijn, zoo hier sprake was van eene kracht, die nog steeds bestond en werkte: doch zij heeft reeds lang opgehouden te bestaan en zoo de werklieden thans nog op het eerste gekraai van den haan hunnen arbeid beginnen, is dit slechts eene oude gewoonte, die aan het voorleden haren oorsprong te danken heeft. Om dit uit te drukken, heeft de dichter zich van ἀπό moeten bedienen.

vs. 499, ἰκτίνος δ' οὖν τῶν Ἑλλήνων ἤρχεν τότε καβασίλευε.

Dit is weder een nieuw voorbeeld, dat Pishetaerus aanvoert. ARISTOPHANES had den lezer hierop opmerkzaam gemaakt, door het partikel αὖ: ἰκτίνος δ' αὖ τῶν Ἑλλήνων κτέ., even als wij een weinig verder lezen: Αἰγύπτου δ' αὖ καὶ Φοινίκης πάσης κόκκυξ βασιλεύς ἦν. Het woordje οὖν, dat men thans op die plaats leest, weet ik mij niet te verklaren.

vs. 637 vlg.

ἀλλ' ὅσα μὲν δεῖ ῥώμῃ πράττειν, ἐπὶ ταῦτα τεταξόμεθ' ἡμεῖς.
ὅσα δὲ γνώμῃ δεῖ βουλευεῖν, ἐπὶ σοὶ τάδε πάντ' ἀνάκειται.

Iets aan iemand opdragen, aan zijne zorg toevertrouwen, heet in het Grieksch, ἀνατιθέναι τί τινι; het voorzetsel ἐπὶ vindt daarbij geene plaats. Zoo zegt b. v. ARISTOPHANES, in dit stuk vs. 546 ἀναθείς γὰρ ἐγὼ σοὶ τὰ τε νεοττία κάμαυτὸν οἰκήσω, en in de Wolken vs. 1453, ταῦτα δι' ὑμᾶς, ὧ Νεφέλαι, πέπονθ' ἐγὼ, | ὑμῖν ἀναθείς ἅπαντα τὰ μὰ πράγματα. Daar nu ἀνάκειται beschouwd moet worden als het perf. pass. van ἀνατιθέναι, volgt hieruit van zelf dat ἐπὶ in vs. 638, niet goed kan wezen. Men leze: ἐν σοὶ τάδε πάντ' ἀνάκειται.

vs. 646 vlgg.

Ἔποψ. δεῦρο τοίνυν εἴσιτον.

Πισθέτ. ἴαμεν, εἰσηγοῦ σὺ λαβὼν ἡμᾶς. Ἐπ. ἴθι.

Πισθέτ. ἀτάρ, τὸ δεῖνα, δεῦρ' ἐπανάκρουσαι πάλιν.

De woorden, εἰσηγοῦ σὺ λαβὼν ἡμᾶς, kunnen door ARISTO-

PHANES niet zoo geplaatst, noch in dezen zin gebruikt zijn. Vooreerst heeft *εἰσηγεῖσθαι* altijd eene figuurlijke beteekenis, eene zaak aanraden of voorstellen, iemand op het denkbeeld van iets brengen; deze regel, die bij de klassieke schrijvers geene uitzondering lijdt, is hier verwaarloosd, en *εἰσηγεῖσθαι* genomen voor hetgeen ARISTOPHANES en zijne tijdgenooten door *εἰσάγειν* plegen uit te drukken, zoo als b. v. in den *Vrede* vs. 842, *ἀλλ' εἰσαγ' ὡς τάχιστα ταυτηνὶ λαβών*. Niet minder vreemd is de wijze, waarop *λαβών ἡμᾶς* aan den hoofdzin toegevoegd wordt: het is waar dat de Atheners meermalen het participium *λαβών* op het verbum laten volgen, waar wij in onze taal aan zulk een bijvoegsel niet gewoon zijn, omdat dit begrip, naar onze opvatting, reeds in het verbum opgesloten ligt; zoo als b. v. in de boven aangevoerde plaats van den *Vrede*, en, insgelijks in den *Vrede*, vs. 713. *ἀλλ' ὡς τάχιστα τήνδε τὴν Θεωρίαν | ἀπάγαγε τῇ βουλῇ λαβών*. *Plutus*, vs. 228. *τοῦτοδὲ κρεᾶδιον | τῶν ἐνδοθέν τις εἰσενεγκάτω λαβών*. *Acharners*, vs. 527. *ὡς ἔχω γ' ὑμῶν ὁμήρους, οὕς ἀποσφάξω λαβών*. Men zal echter altijd vinden, dat dan het hoofdverbum den accusativus bij zich heeft, even als *λαβών*, en dat dit laatste aan het slot van den zin geplaatst wordt. Hier daarentegen hebben wij een verbum dat den dativus regeert, *εἰσηγεῖσθαι τινὶ τι*, en staat *ἡμᾶς* achter *λαβών*; ook geloof ik niet dat *λαβών* op die wijze met *ἐμέ* of *ἡμᾶς* als object gevonden wordt. Het antwoord van Epops, *ἴθι*, is merkwaardig om den singularis, die hier evenmin te pas komt als in het vorige vers, waar hij de beide heeren met den dualis *εἴσιτον* aanspreekt. Ik geloof niet dat men mij van te groote stoutheid zal beschuldigen, zoo ik op deze gronden vs. 647 voor eene interpolatie houd. Alleen het eerste woord, *ἴωμεν*, wensch ik te behouden en met uitstooting van het overtollige *δεῦρο* in het volgende vers, daarmede tot dit geheel te verbinden:

ἴωμεν· ἄταρ, τὸ δεῖν', ἐπανάκρουσαι πάλιν.

vs. 671. *ἐγὼ μὲν αὐτὴν καὶ φιλήσαι μοι δοκῶ.*

Het verwondert mij dat de uitgevers niet reeds voorlang *καὶ* in *κἄν* hebben veranderd.

vs. 676 vlgg. ὦ φίλη, ὦ ξουθή,
 ὦ φίλτατον ὀρνέων,
 πάντων ξύννομε τῶν ἐμῶν
 ὕμνων, ξύντροφ' ἀηδοῖ,
 ἦλθες, ἦλθες, ὦφθης,
 ἡδὺν φθόγγον ἐμοὶ φέρουσ'.
 ἀλλ', ὦ καλλιβάαν κρέκουσ'
 αὐλὸν φθέγμασιν ἡρινοῖς,
 ἄρχου τῶν ἀναπαίστων.

In de volgorde dezer verzen is, naar mijn oordeel, eene kleine verandering noodig. Het vers, ἡδὺν φθόγγον ἐμοὶ φέρουσ', is niet geschikt om achter de woorden, ἦλθες, ἦλθες, ὦφθης, tot slot te dienen voor dit eerste gedeelte van dezen zang. Het behoort veeleer zoowel door den rijmklank φέρουσ' als door den inhoud tot het tweede gedeelte en werd waarschijnlijk oudtijds gelezen achter vs. 685:

ἀλλ', ὦ καλλιβάαν κρέκουσ'
 αὐλὸν φθέγμασιν ἡρινοῖς,
 ἡδὺν φθόγγον ἐμοὶ φέρουσ',
 ἄρχου τῶν ἀναπαίστων.

vs. 723 vlgg. ἦν οὖν ἡμᾶς νομίσητε θεοὺς,
 ἔξετε χρῆσθαι μάντεσι Μούσαις,
 αὔραις, ὥραις, χειμῶνι, θέρει,
 μετρίῳ πνίγει· κοῦκ ἀποδράντες
 καθεδούμεθ' ἄνω παρὰ ταῖς νεφέλαις κτῆ.

De schoone plaats, die wij hier voor ons hebben, is door de geestelooze en half onverstaanbare bijvoegsels eens interpolators gedeeltelijk bedorven. Al wat wij hier lezen over de waarzegging der vogels in de verschillende jaargetijden is ontleend aan vs. 709 vlgg. πρῶτα μὲν ὥρας φαίνομεν ἡμεῖς ἦρος, χειμῶνος, ὁπώρας κτῆ.; maar wat de dichter goed te pas gebracht en met juiste woorden gezongen heeft, is door den navolger in slechte taal en te ongelegener tijd weder opgewarmd. Het valt niet zwaar deze beschuldiging met bewijzen te staven. In de eerste plaats is het een ongelukkige inval Μούσαις, op deze wijze, in de plaats te stellen van ὄρνισιν: want de vogels zal hij daarmede toch wel bedoelen. Ik heb er niets tegen

dat de zangvogels hem aan de Muzen doen denken en zelfs niet dat hij ze Muzen noemt; doch dit moest zoo geschied zijn, dat de lezer tevens aan den waren aard der Muzen herinnerd werd; thans kan men uit zijne woorden niet opmaken, dat hij niet werkelijk het negental op het oog heeft. Het volgende αὔραις, ὥραις, is volslagen onzin en kan zelfs door eenen interpolator niet zóó geschreven zijn. Misschien is ὥραις, zoo als BERGK vermoedt, ontstaan uit ἥρος; misschien schuilt er iets anders achter; wij zouden echter, al vonden wij de eigen woorden des schrijvers weinig gewonnen hebben en zullen het daarom maar niet beproeven. De woorden χειμῶνι, θέρει, die thans aan de beurt zijn, wijken van het Grieksche taalgebruik af, naar hetwelk het jaargetijde, nimmer door eenen anderen casus, als den genitivus wordt aangewezen; μετρίῳ πνίγει, dat hierop volgt, is weder onzin; want de verstikkende hitte in het warmst van den zomer, die de Atheners πνίγος noemen, kan uit haren aard nimmer μέτριον zijn; misschien zal men om die reden μετρίῳ bij θέρει willen voegen; dit zou echter weinig baten; want θέρος μέτριον is even onverstaanbaar, als πνίγος μέτριον. Dit zijn ongeveer mijne bezwaren tegen de woorden; wat den zin betreft, deze is, gelijk ik reeds zeide, ontleend aan vs. 709 vlgg.; met het onderscheid dat de vermelding der jaargetijden daar noodzakelijk is, omdat ARISTOPHANES spreekt van het aankondigen daarvan door de vogels, terwijl hier tusschen de verschillende jaargetijden, die genoemd worden, en de waarzegging volstrekt geen verband bestaat. Ik heb reeds gezegd, dat ik, op deze gronden, de plaats voor geïnterpoleerd hield; het verband laat zich, na de verbanning der verdachte verzen, gemakkelijk herstellen; men behoeft slechts in vs. 726 κοῦκ in οὐκ te veranderen en het geheel aldus te lezen:

ἦν οὖν ἡμᾶς νομίσητε θεοὺς,
οὐκ ἀποδράντες καθεδούμεθ' ἄνω
σεμνυνόμενοι παρὰ ταῖς νεφέλαις,
ἀλλὰ παρόντες δάσσομεν ὑμῖν,
αὐτοῖς, παισὶν, παιδῶν παισὶν
πλουθυλείαν, βίον, εἰρήνην κτῆ.

In de codices vindt men achter παρὰ ταῖς νεφέλαις nog de woorden ὥσπερ ἡ Ζεὺς, die ik weggelaten heb, omdat ik niet

geloof dat dit voorbeeld ter opheldering van den dichter afkomstig is; maar er veeleer de aantekening eens lezers in meen te herkennen. Het woord *εὐδαιμονίαν*, dat in de codices achter *πλουθυρίαν* te lezen staat, is blijkbaar daarvan de verklaring; men vergelijke slechts het scholium: *ἔμιξε τὰ δύο — ἐκ τούτου ἔμφασιν εὐδαιμονίας ἐμφαίνων*: daarenboven is de *α* in *πλουθυρία* kort en wordt dus het metrum door dit bijvoegsel bedorven.

vs. 749 vlg. *ἐνθεν ὥσπερ ἡ μέλιττα*

Φρύνιχος ἀμβροσίῳν μελέων ἀπεβόσκετο καρπόν.

Het lidwoord bij *μέλιττα* moet wegvallen; Phrynichus heeft gedaan als eene bij, niet als de bij. Lees, *ὥσπερὶ μέλιττα*.

vs. 804 vlg. *οἷσθ' ὃ μάλιστ' ἔοικας ἐπτερωμένος;*

εἰς εὐτέλειαν χηνὶ συγγεγραμμένῳ.

Het participium *συγγεγραμμένῳ* is bedorven. BRUNCK heeft wel dit vers vertaald met de woorden: „rudibus lineis anseri „depicto;” doch *συγγράφειν* beteekent niet schilderen, noch teekenen, maar opschrijven, en wordt evenmin als *συγγραφεύς* en de andere afleidingen, ooit voor *γράφειν* en *γραφεύς* in de plaats gesteld. En daarenboven, welke gelijkheid kan er bestaan tusschen den bevederden Euelpides en eene goedkoop teekening van een gans? Men leze, met eene kleine verandering in de wijze, waarop de verzen tusschen de personen worden verdeeld:

Εὐελπ. ἐπὶ τῷ γελᾷς; Πισθέτ. ἐπὶ τοῖσι σοῖς ὠκυπτέροις.

οἷσθ' ὃ μάλιστ' ἔοικας ἐπτερωμένος;

Εὐελπ. εἰς εὐτέλειαν χηνὶ σὺ μὲν κεκαρμένῳ.

Πισθέτ. σὺ δὲ κοψίχῳ γε σκάφιον ἀποτετιλμένῳ.

Εὐελπ. ταυτὶ μὲν ἡκάσμεσθα κτέ.

De grap van Euelpides is van gelijken aard, als die van zijn vriend; want *εἰς εὐτέλειαν κεκαρμένος* en *σκάφιον ἀποτετιλμένος* komt op hetzelfde neder. De wijze van haarsnijden, die *σκάφιον* genoemd wordt, was zelfs volgens den scholiast op de *Thesmoph.* vs. 838. *εἶδος κουρᾶς δουλικῆς*.

vs. 931 vlg. *τουτὶ παρέξει τὸ κακὸν ἡμῖν πράγματα,*

εἰ μή τι τούτῳ δόντες ἀποφευξόμεθα.

De herhaling van hetzelfde pronomen is onaangenaam voor het oor en kan door eene kleine verandering vermeden worden. Men leze: εἰ μή τί γ' αὐτῷ δόντες κτέ.

vs. 991. οὐκ οὖν ἐτέρωσε χρησιμολογήσεις ἐκτρέχων;

Ἐκτρέχειν wordt gebruikt van iemand, die uit eene beslotene plaats naar buiten snelt, of van soldaten, die uit hun rang treden om een aanval te doen; doch hier komt het niet te pas. Het woord dat door den zin vereischt wordt, is ἀποτρέχων. Zoo vindt men in dit stuk vs. 1162. ἀλλ' ἐγὼ μὲν ἀποτρέχων | ἀπονίσσομαι, en in den *Plutus* vs. 1155. τούτῳ ἐπιπιδὼν ἀποτρέχων οὐκ ἔν φθάνεις. De corruptie is ontstaan door verandering van de laatste lettergreep van χρησιμολογήσεις in ἐκ.

vs. 1012 vlgg.

ἥσπερ ἐν Λακεδαίμονι

ξενηλατοῦνται καὶ κεύνηται τινες

πληγαὶ συχνὰ κατ' αὐτοῦ.

Het subject van ξενηλατοῦνται wordt niet genoemd; wij moeten dus aannemen dat het één is met dat van κεύνηται en men zoowel bij het eerste als bij het tweede verbum πληγαὶ denken moet. Op die wijze gaat echter de zin verloren; wij komen dus tot het besluit dat de vorm dien wij hier voor ons hebben, bedorven moet zijn: vermoedelijk had de dichter geschreven: ξενηλατοῦμεν.

vs. 1040 vlgg.

χρῆσθαι Νεφέλοκκυγιάς τοῖσδε τοῖς μέτροις, καὶ σταθμοῖσι καὶ ψηφίσμασι, καθάπερ Ὀλοφύξει.

In deze woorden schrijve men τοῖς αὐτοῖς, naar eene emendatie van Cobet, in plaats van τοῖσδε τοῖς. (Zie *Memnosyne* II. p. 105.) Daarenboven moet καὶ ψηφίσμασι wegvallen, daar ψηφίσματα niet wel in één adem genoemd kunnen worden met μέτρα en σταθμοί. De omstandigheid dat de spreker een Ὀλοφισματοπώλης is, heeft waarschijnlijk aanleiding gegeven tot deze interpolatie.

vs. 1153 vlgg.

Πισθέτ. Φέρ' ἴδω, τί δαί; τὰ ξύλινα τοῦ τείχους τίνες
ἀπειργάσαντ'; Ἄγγ. ὄρνιθες ἦσαν τέκτονες
σοφώτατοι πελεκᾶντες.

Het woord *ὄρνιθες*, dat thans bij het antwoord van den bode gevoegd wordt, behoort eigenlijk bij de vraag van Pisthetaerus. Deze verlangde niet te weten, wie aan den bouw deelgenomen hadden, maar welke vogels; want dat het vogels zijn moesten, wist hij. Daarentegen is *ὄρνιθες*, waar men het thans leest, overtoellig, want dat *πελεκᾶντες* vogels zijn was een ieder bekend.

vs. 1342 vlgg.

Πατραλ. αἰβοῖ.

οὐκ ἔστιν οὐδὲν τοῦ πέτεσθαι γλυκύτερον.
ἐρῶ δ' ἐγώ τι τῶν ἐν ὄρνιθιν νόμων.
ὄρνιθομανῶ γὰρ καὶ πέτομαι καὶ βούλομαι
οἰκεῖν μεθ' ὑμῶν κάπιθυμῶ τῶν νόμων.

Πισθέτ. ποίων νόμων; πολλοὶ γὰρ ὄρνιθων νόμοι.

Zoo men den scholiast gelooven mag, vond men in sommige handschriften achter vs. 1342 eene lacune van één vers, en daarbij om tot aanvulling te dienen, de woorden: ἐρῶ δ' ἐγώ τι τῶν ἐν ὄρνιθιν νόμων, die van den grammaticus ARISTOPHANES afkomstig zouden zijn; μετὰ τοῦτον ἐνδὲς στίχου Φέρουσί τινες διάλειμμα καὶ Ἀριστοφάνους (vulgo Ἀριστοφάνης) πλήρωμα οὕτως, ἐρῶ δ' ἐγώ τι κτέ. Ik kan mij niet voorstellen wat ARISTOPHANES tot deze noodeloze interpolatie bewogen zou hebben, zoo hij den tekst in denzelfden toestand, als wij, gekend had. Zij geeft ons in minder keurige woorden eenen zin, die in niets verschilt van dien der beide volgende verzen, en waaraan alleen behoefte heeft kunnen bestaan, zoo die verzen in het door ARISTOPHANES gebruikte handschrift niet gelezen werden; want dan volgde het antwoord van Pisthetaerus ποίων νόμων; κτέ. onmiddellijk op vs. 1342, οὐκ ἔστιν οὐδὲν κτέ. en was het verband verbroken. Waarschijnlijk had dus het teeken eener lacune, dat in sommige handschriften gevonden werd, op die beide verzen betrekking; want zoo lang de verlorene plaats niet teruggevonden was, dacht men natuurlijk slechts aan het

verlies van één vers, en kan het ons niet bevreemden dat in de handschriften ἐνός στίχου διάλειμμα aangeteekend werd. De zin van het ontbrekende was zoowel uit het antwoord van Pisthetaerus, als uit het overige gesprek gemakkelijk op te maken, en ARISTOPHANES maakte dus tot aanvulling het vers dat ons als zoodanig in de scholien aangewezen wordt. Later vergeleek men vollediger handschriften, vond het verlorene terug en had dus het bewuste vers moeten weglaten; doch het was eenmaal in den tekst opgenomen en werd van nu af aan, in weerwil van het scholium, door de afschrijvers naast de echte verzen geplaatst en als het werk des dichters beschouwd. Het is meer dan tijd, dat wij van deze dwaling terugkomen en de onnoodig geworden aanvulling uit den tekst verwijderen.

vs. 1579. *τὴν τυρόκνηστίν μοι δότω.*

Lees *τις δότω μοι* is door eenen lezer bij den tekst geschreven en heeft naderhand *τις* verdrongen: men vindt het op dezelfde wijze geïnterpoleerd in vs. 1550, *Φέρε τὸ σκιάδειον*, waar de lezing der codices is: *Φέρε μοι τὸ σκιάδειον*.

vs. 1689 vlgg.

Ἡρακλ. *βούλεσθε δῆτ' ἐγὼ τέως*

ὀπτῶ τὰ κρέα ταυτὶ μένων; ὑμεῖς δ' ἴτε.

Ποσειδ. *ὀπτᾶς τὰ κρέα; πολλήν γε τευθείαν λέγεις.*

οὐκ εἶ μεθ' ἡμῶν; Ἡρακλ. εὖ γε μέντ' αὖ διετέθην.

Het passivum *διετέθην* in het laatste vers moet plaats maken voor het activum *διετίθην*. Het eerste kan niets beteekenen dan „ik zou het goed gehad hebben”, en is dus eene eenvoudige bekentenis dat Poseidon hem geen onregt doet en hij voornemens geweest was het zich goed te laten smaken. Neemt men daarentegen het activum en denkt zich daarbij als object τὰ κρέα, dan zegt Herakles met voordacht eene dubbelzinnigheid, die Poseidon van het bereiden van het vleesch verstaan moet, terwijl hij zelf aan het eten daarvan denkt.

DE LYSISTRATE.

vs. 29 vlgg.

Λυσιστρ. οὕτω γε λεπτόν ὥσθ' ὅλης τῆς Ἑλλάδος
ἐν ταῖς γυναιξίν ἐστιν ἡ σωτηρία.

Καλον. ἐν ταῖς γυναιξίν; ἐπ' ολίγου γὰρ εἴχετο.

Λυσιστρ. ὥς ἔστ' ἐν ἡμῖν τῆς πόλεως τὰ πράγματα,
ἢ μηκέτ' εἶναι μήτε Πελοποννησίους κτέ.

• Lysistrate, die minder bekrompen dan hare medeburgers, niet Athene alleen, maar geheel Hellas gered wilde hebben en daarom zoo even nog zeide ὥσθ' ὅλης τῆς Ἑλλάδος κτέ., kan zich onmogelijk twee verzen later bepalen bij de belangen van haar vaderstad, τῆς πόλεως τὰ πράγματα. Het vers dat om deze reden alleen reeds verdacht zou zijn, wordt zulks nog meer, als men de volgende verzen daarmede vergelijkt, daar blijkbaar

ἢ μηκέτ' εἶναι μήτε Πελοποννησίους

Βοιωτίους τε πάντας ἔξολωλέναι.

niet betrekking heeft op vs. 32, noch op τῆς πόλεως τὰ πράγματα, maar tegenovergesteld wordt aan vs. 29 vlg., waarin sprake is van de redding van geheel Griekenland.

vs. 99 vlgg. τοὺς πατέρας οὐ ποθεῖτε τοὺς τῶν παιδίων

ἐπὶ στρατιᾶς ἀπόντας; εὖ γὰρ οἶδ' ὅτι

πάσαισιν ὑμῖν ἐστὶν ἀποδημῶν ἀνὴρ.

In het laatste vers vindt men drie gebreken, het gemis van het artikel voor ἀνὴρ, den singularis van hetzelfde woord in plaats van den pluralis, en de conjugatio periphrastica ἐστὶν ἀποδημῶν voor ἀποδημεῖ: om deze zelfde gedachte in zuiver Grieksch uit te drukken, had men moeten schrijven: ὅτι πάσαις ὑμῖν οἱ ἄνδρες ἀποδημοῦσιν. Het vers is geïnterpoleerd door eenen lezer die daarmede het voorgaande εὖ γὰρ οἶδ' ὅτι heeft willen aanvullen. Dat overigens dit bijvoegsel betrekkelijk laat in den tekst opgenomen is, mag men uit de volgende aantekening opmaken, waarmede een scholiast nog meende εὖ οἶδ' ὅτι te moeten verklaren: ὅτι διὰ τὸν πόλεμον οὐδεὶς πάρεστιν.

vs. 165 vlg. οὐ γὰρ οὐδέποτ' εὐφρανθήσεται
ἀνὴρ, ἐὰν μὴ τῇ γυναικὶ συμφέρει.

Het artikel voor ἀνὴρ is hier even onmisbaar als voor γυναι-
κι; men leze ἀνὴρ.

ys. 188 vlgg.

Καλον.

Λυσιστράτη,

τίν' ὄρκον ὀρκώσεις ποθ' ἡμᾶς; Λυσιστρ. ὄντινα;
εἰς ἀσπίδ', ὥσπερ Φάσ' ἐν Αἰσχύλῳ ποτὲ,
μηλοσφαλούσας. Καλον. μὴ σύ γ', ὦ Λυσιστράτη,
εἰς ἀσπίδ' ὀμόσῃς μηδὲν εἰρήνης πέρι.

Het laatste vers is verdacht. De Grieken zeggen wel *μηλο-
σφαγεῖν εἰς ἀσπίδα*, maar dit bewijst niet dat zij ook hebben
kunnen zeggen *ὀμνύουσι εἰς ἀσπίδα*; de zin van het eerste is
duidelijk, het beteekent, het bloed van het geslachte offerdier
in een schild opvangen; het tweede is onverstaanbaar. Daar-
enboven is het verbum dat, blijkens de beide voorgaande ver-
zen, bij *μὴ σύ γε* gedacht moet worden niet *ὀμόσῃς* maar *ὀρ-
κώσῃς*.

vs. 193 vlgg.

Λυσιστρ. τίς ἂν οὖν γένοιτ' ἂν ὄρκος; Καλον. εἰ λευκὸν ποθεν
ἵππον λαβοῦσαι τόμιον ἐν τε μοί μεθ' α.

Λυσιστρ. ποῖ λευκὸν ἵππον; Καλον. ἀλλὰ πῶς δμοῦμεθα
ἡμεῖς; Λυσιστρ. ἐγώ· σοι νῆ Δί', ἣν βούλῃ, Φράσω.
θεῖσαι μέλαιναν κύλικα κτέ.

Het voorstel om in plaats van het schild een beker te ne-
men, en voor het offerdier een wijnkruik, kan niet wel van
Lysistrate uitgaan, die van het begin tot het einde met te veel
ernst optreedt, om zich zelve te parodiëren; evenmin is de
grappenmaakster Kalonike, die elders met den ernst harer vrien-
din den spot drijft, de persoon om op het tragische denkbeeld
te komen van een wit paard als offerdier te slachten. Een
deel van hetgeen thans Kalonike spreekt, moet aan Lysistrate
teruggegeven worden en omgekeerd. Nadat het eerste voorstel
van Lysistrate afgekeurd is, hervat deze:

τίς ἂν οὖν γένοιτ' ἂν ὄρκος; ἢ λευκὸν ποθεν
ἵππον λαβοῦσαι τόμιον ἐν τε μοί μεθ' α;

Καλον. ποῖ λευκὸν ἵππον; Λυσιστρ. ἀλλὰ πῶς ὁμούμεθα
ἡμεῖς; Καλον. ἐγὼ σοι νῆ Δί' ἦν βούλη φράσω.
θεῖσθαι μέλαιναν κτῆ.

Men ziet dat ik in vs. 193 voor εἰ ἐντεμοίμεθα geschreven heb
ἡ ἐντεμούμεθα; eene kleine verandering, waardoor die woorden
zich op de gemakkelijkste wijze met het voorgaande lieten ver-
binden. De partikel ἡ vervult daarbij dezelfde plaats als in
den *Plutus* vs. 485.

οὐκ ἂν φθάνοιτον τοῦτο πράττοντ'· ἡ τί γὰρ
ἔχοι τις ἂν δίκαιον ἀντειπεῖν ἔτι;

vs. 200 vlg. ὧ φίλταται γυναῖκες, ὁ κεραμῶν ὅσος.
ταύτην μὲν ἂν τις εὐθὺς ἡσθεῖη λαβών.

Beide verzen worden in de uitgaven aan dezelfde vrouw Kalo-
nike, toegeschreven. Ten onregte. Zij behooren aan twee ver-
schillende personen, waarvan de eerste geheel opgetogen is over
de kruik, de tweede over den beker. Men late derhalve het
eerste vers aan Kalonike, maar geve het tweede aan Myrrhine.

vs. 207 vlg. Λυσιστρ. ἔατε πρώτην μ', ὧ γυναῖκες, δμνύναι.
Καλον. μὰ τὴν Ἀφροδίτην, οὐκ, ἐάν γε μὴ λάχης.

Vers 207 wordt verkeerdelijk in de uitgaven aan Lysistratē
toegeschreven. Het komt niet met hare rol overeen, gulzig de
eerste te willen zijn bij het drinken; want dat met δμνύναι
drinken bedoeld wordt, zal wel niemand ontsnapt zijn. Men
geve dus het vers liever aan Myrrhine, of dit aan Kalonike en
het volgende aan Myrrhine.

vs. 238 vlg.

Λυσιστρ. Φέρ' ἐγὼ καθαγίσω τήνδε. Καλον. τὸ μέρος γ', ὧ Φίλη,
ὅπως ἂν ὧμεν εὐθὺς ἀλλήλων φίλοι.

Het tweede vers zou hier beter gemist worden. Kalonike vor-
dert hier driftig haar deel, τὸ μέρος; dit is genoeg: de reden
waarom, die er in het volgende vers bijgevoegd wordt, ver-
lamt de kracht van haren uitroep en is buitendien slecht ge-
kozen; want het was niet om vriendinnen te worden, maar om
zich door een zelfden band te binden, dat zij aan een geza-
mentlijk offer wilden deel nemen.

vs. 310 vlg. *κἂν μὴ καλούντων τοὺς μοχλοὺς χαλῶσιν αἱ γυναῖκες
ἐμπιμπράναι χρὴ τὰς θύρας καὶ τῷ καπνῷ πιέζειν.*

Het ligt niet in het plan van de mannen van het koor om de deuren van de burg in brand te steken en zich zóó eenen doortogt te banen. Het vuur dat zij bij zich hadden, moest dienen om een stapel van groen hout (*χλωρᾶς ἐλάας*, vs. 255) te ontsteken, en de vrouwen door den rook en den vuurgloed tot onderdanigheid te dwingen. Dit blijkt duidelijk uit vs. 266 vlg.

*σπεύσωμεν, ὦ Φιλοῦργε,
ὅπως ἂν αὐταῖς ἐν κύκλῳ θέντες τὰ πρέμνα ταυτὶ,
μίαν πυρὰν νήσαντες ἐμπρήσωμεν αὐτόχειρες
πάσας ὑπὸ ψήφου μιᾶς, κτέ.*

Dit maakt het waarschijnlijk dat ook in vs. 311 niet van deuren, maar van eene brandstapel gesproken werd, te meer daar het volgende *καὶ τῷ καπνῷ πιέζειν* insgelijks daarop schijnt te doelen. Men leze derhalve: *ἐμπιμπράναι χρὴ τὴν πυρὰν κτέ.*

vs. 421 vlg. *ὅτε γ' ὦν ἐγὼ πρόβουλος
ὑπὸ τῶν γυναικῶν ἀποκλείσμαι τῶν πυλῶν.*

Men leze *ταῖς πύλαις*. Niet de toegang tot de poort werd hem helet, maar door de poort. Vergelijk de *Wespen* vs. 775. *οὐδεὶς σ' ἀποκλείσει θεσμοθέτης τῇ κίχλιδι.*

vs. 424. *ἀλλ' οὐδ' ἐν ἔργον ἐστάναι· Φέρε τοὺς μοχλοὺς κτέ.*

Men leze: *ἀλλ' οὐκ ἔτ' ἔργον ἐστάναι*, even als in vs. 614 *οὐκ ἔτ' ἔργον ἐγκαθεύδειν*, en in de *Vogels* vs. 1508, *οὐκ ἄρα μὰ Δι' ἡμῖν ἔτ' ἔργον ἐστάναι.*

vs. 486 vlg.

*καὶ μὴν αὐτῶν τοῦτ' ἐπιθυμῶ νῆ τὸν Δία πρῶτα πνέσθαι,
ὅ τι βουλόμεναι τὴν πόλιν ἡμῶν ἀπεκλείσατε τοῖσι μοχλοῖσιν.*

Het pronomen *αὐτῶν* is niet overeen te brengen met den tweeden persoon *ἀπεκλείσατε*; men moet of hiervoor lezen *ἀπέκλεισαν* of *αὐτῶν* voor corrupt houden. Dit laatste heeft meer waarschijnlijkheid voor zich, omdat het gesprek ook verder tusschen Lysistrate en den probulus in den tweeden persoon gevoerd wordt, BERGK wil lezen *αὐτός*; dat echter hier, waar de spre-

ker zich niet met anderen vergelijkt of tegenover anderen stelt, geheel overtollig wezen zou. Ik vermoed, dat de dichter geschreven had: *καὶ μὴν πάντων τοῦτ' ἐπιθυμῶ κτέ.*

vs. 531 vlgg. *ἀλλ' εἰ τοῦτ' ἐμπόδιόν σοι,
παρ' ἐμοῦ τουτὶ τὸ κάλυμμα λαβὼν
ἔχε καὶ περίθου περὶ τὴν κεφαλὴν,
κῆτα σιώπα,
καὶ τοῦτον τὸν καλαθίσκον.*

De woorden *κῆτα σιώπα* zijn niet van ARISTOPHANES. De oorzaak van de interpolatie moet gezocht worden in vs. 530; het *σοί γ', ὦ κατάρατε, σιωπῶ γὰρ κτέ* van den probulus, moest, dacht men, door Lysistrate met hetzelfde verbum beantwoord worden. Hierbij heeft men echter over het hoofd gezien, dat het niet om het verbum, maar om den zin te doen is, en dat deze door de drie laatste verzen van Lysistrate,

*κῆτα ξαίνειν συζωσάμενος,
κυάμους τρώγων,
πόλεμος δὲ γυναιξὶ μελήσει,*

krachtiger en beter dan door *κῆτα σιώπα* wordt uitgedrukt. Dat overigens die woorden geïnterpoleerd zijn, blijkt niet alleen uit hunne overtolligheid, maar ook uit de ongeschikte plaats, die hun aangewezen is tusschen *περὶ τὴν κεφαλὴν* en *τοῦτον τὸν καλαθίσκον*.

vs. 920. *ἰδοῦ, κατάρκεισ' ἀνύσας τι, καὶ γὰρ ἔκδύομαι.*

Zoo Kinesias in het voorgaande vers gezegd had, dat hij zich van zijne kleederen ontleed, zou men er niets tegen kunnen hebben, dat Myrrhine antwoordde, ik insgelijks, *καὶ γὰρ ἔκδύομαι*. Thans echter is het pronomen ongepast. Men leze even als in vs. 925 *καὶ δὴ ἔκδύομαι*.

vs. 929 vlg. Murr. *ἀνίστασ', ἀναπήδησον. Κιν. ἤδη πάντ' ἔχω.*

Murr. *ἅπαντα δῆτα; Κιν. δεῦρό νυν, ὦ χρυσίον.*

De zaak, die Kinesias begeerde, was, zoo als wij weten, niet een hoofdkussen, maar geheel iets anders. Het is dus niet te denken, dat hij, toen Myrrhine hem het hoofdkussen gebragt had, met voldoening uitgeroepen hebbe: *ἤδη πάντ' ἔχω*. Men

denke slechts aan het antwoord, dat hij een weinig verder, onder gelijke omstandigheden, geeft:

μὰ Δι' οὐ δέομαι ἴγων, ἀλλὰ βινεῖν βούλομαι.

Voorts is het gezegde van Myrrhine, ἅπαντα δῆτα, naar den vorm niet eene vraag, zoo als men er in de uitgaven van gemaakt heeft, maar een bevestigend antwoord. De beide verzen zijn, naar het schijnt niet goed tusschen de sprekers verdeeld. Men leze met verandering van ἔχω in ἔχεις;

Murr. ἀνίστασ', ἀναπήδησον· ἤδη πάντ' ἔχεις.

Kin. ἅπαντα δῆτα. δεῦρό νυν, ὦ χρυσίον.

Myrrhine beveelt haren man zich op te rigten, legt het kussen neder en zegt dan om hem in den waan te brengen dat zij tevreden is en een oogenblik later op nieuw te leur te stellen: ἤδη πάντ' ἔχεις. Kinesias beëamt dit met graagte en roept haar om dan nu ook te komen.

vs. 962 vlgg. ποῖος γὰρ νεφρός ἂν ἀντίσχοι,
ποῖα ψυχὴ, ποῖοι δ' ὄρχεις,
ποῖα δ' ὀσφύς; ποῖος ἂν ὄρρος
κατατεινόμενος
καὶ μὴ βινῶν τοὺς ὀρθρούς;

De plaats, welke ἡ ψυχὴ of de ziel hier inneemt, te midden van νεφρός, ὄρχεις, ὀσφύς, ὄρρος, zal ongetwijfeld den meesten lezers, even als mij, voor dat edelste deel van den mensch weinig gepast toegeschenen zijn. Dat ψυχὴ corrupt moet zijn, behoeft geen bewijs. Het woord, dat ARISTOPHANES gebruikt had, is niet ver te zoeken en komt ook in dit stuk meer dan eens voor. Men schrijve: ποῖα ψωλὴ, ποῖοι δ' ὄρχεις κτέ.

vs. 1002 vlg. ἂν γὰρ τὰν πόλιν
ἥπερ λυχνοφορῶντες ἀποκεκύφαμες.

Men leze ὑποκεκύφαμες. Ik weet niet of ἀποκύπτειν wel ergens anders gevonden wordt; doch al ware dit zoo, moet toch κύπτειν met ἀπό zamengesteld eene beteekenis krijgen, die het voor deze plaats ongeschikt maakt. Het wil zeggen: in een gedoken en gebukt zich schuil houden, of, bukken, om iets te ontwijken.

vs. 1124 vlgg. ἐγὼ γυνὴ μὲν εἰμι, νοῦς δ' ἔνεστι μοι.
 αὐτὴ δ' ἐμαυτῆς οὐ κακῶς γνώμης ἔχω.
 τοὺς δ' ἐκ πατρός τε καὶ γεραιτέρων λόγους
 πολλοὺς ἀκούσας οὐ μεμύσσωμαι κακῶς.

Lysistrate had, zegt zij, hare ontwikkeling te danken deels aan haar eigen aanleg, deels aan hetgeen zij van anderen gehoord had; beiden vereenigd hebben haar gemaakt tot wat zij is. De wijze, waarop zij die beide oorzaken aan elkander tegenover stelt en verbindt, is in onzen tekst verduisterd door de verandering van τε in δέ. Men leze:

ἐγὼ γυνὴ μὲν εἰμι, νοῦς δ' ἔνεστι μοι,
 καὶ αὐτὴ τ' ἐμαυτῆς οὐ κακῶς γνώμης ἔχω,
 τοὺς τ' ἐκ πατρός τε κτέ.

vs. 1182 vlgg. νῦν οὖν ὅπως ἀγνεύσετε,
 ὅπως ἂν αἱ γυναῖκες ὑμᾶς ἐν πόλει
 ξενίσωμεν ὧν ἐν ταῖσι κίσταις εἴχομεν.

ARISTOPHANES had niet geschreven ὅπως ἂν maar ἕως ἂν. Waren de mannen in de burg door de vrouwen onthaald geworden en hadden zij daar elkander hun woord gegeven, dan mogten zij naar huis gaan ieder met zijne vrouw en behoeften niet langer ἀγνοί te blijven, καπεῖτα τὴν αὐτοῦ γυναῖχ' ὑμῶν λαβὼν | ἔπεισ' ἕκαστος. Tot zoo lang echter moesten zij ἀγνεύειν, daar blijkens vs. 912 de toegang tot de burg hun anders verboden was.

vs. 1195 vlgg. πᾶσιν ὑμῖν λέγω
 λαμβάνειν τῶν ἐμῶν
 χρημάτων νῦν ἐνδοθεῖν, καὶ
 μηδὲν οὕτως εὖ σεσημάν-
 θαι τὸ μὴ οὐχὶ
 τοὺς ῥύπους ἀνασπάσαι.

De infinitivus σεσημάνθαι hangt natuurlijk af van πᾶσιν ὑμῖν λέγω, even als λαμβάνειν τῶν ἐμῶν; doch λέγω ὑμῖν λαμβάνειν τῶν ἐμῶν beteekent, ik zeg u aan of ik noodig u uit om van het mijne te nemen, terwijl hetzelfde verbum, wanneer er op volgt μηδὲν οὕτως εὖ σεσημάνθαι, natuurlijk geene andere opvatting toelaat, als die van, ik deel u mede, ik maak u be-

kend, dat enz. Dit is eene eerste zwaarigheid; eene tweede vind ik in de mededeeling zelve, die inhouden zou, dat de spreker opzettelijk zijne zegels niet te best gemaakt had, ten einde men ze zou kunnen losrukken. Dit nu is blijkbaar eene ongerijmdheid. Alles gaat goed, indien men voor den infinitivus den imperativus in de plaats stelt en leest: καὶ | μηδὲν οὕτως εὖ σεσημάν | θω τὸ μὴ οὐχὶ | τοὺς ῥύπους ἀνασπάσαι.

vs. 1216 vlgg. ἀνοιγε τὴν θύραν· παραχωρεῖν οὐ θέλεις;
 ὑμεῖς τί κάθησθε; μῶν ἰγὼ τῇ λαμπάδι
 ὑμᾶς κατακαύσω; Φορτικὸν τὸ χωρίον.
 οὐκ ἂν ποιήσαιμ'· εἰ δὲ πάνυ δεῖ τοῦτο δρᾶν,
 ὑμῖν χαρίζεσθαι, ταλαιπωρήσομεν.
 χημέεις γε μετὰ σοῦ ξυνταλαιπωρήσομεν.
 οὐκ ἄπιτε; κακύσεσθε τὰς τρίχας μακρά·
 οὐκ ἄπιθ', ὅπως ἂν κτέ.

De wijze, waarop deze verzen in Cod. R. tusschen eenen straatslijper (ἀγοραῖος), een bediende en het koor der grijsaards verdeeld worden, heeft dit tooneel lang onverstaaenbaar gemaakt en is te ongerijmd om eene wederlegging te behoeven. C. BEER heeft in een werkje *Ueber die Zahl der Schauspieler bei Aristophanes*, p. 94 eene nieuwe verdeeling voorgesteld, die behoudens eene kleine verandering door BERG in de Teubnersche uitgave aangenomen is. Doch ook tegen deze verdeeling, schoon beter dan de oude, zijn vele bedenkingen in het midden te brengen. Ik heb het daarom best geacht, met ter zijde stelling van alle vroegere en latere pogingen, de plaats voor mij te nemen, zoo als zij waarschijnlijk in de oudste handschriften gevonden werd, zonder aanwijzing van personen, ten einde te beproeven of ik misschien op die wijze, alleen door den zin geleid, eene uitkomst kon verkrijgen, die mij beter voldeed. Zie hier, hoe ik ten slotte meen, mij de zaak te moeten voorstellen.

De vijf eerste verzen zijn allen van denzelfden persoon, een' Athener, die deelgenomen heeft aan het gastmaal den mannen op de burg door de vrouwen aangeboden, en nu in eene opgewondene stemming met een fakkel in de hand de burg verlaat. Bij het eerste vers is hij nog niet zichtbaar, maar hoort men hem

achter de deur tot den wachter spreken, die op zijn bevel de poort ontsluit en daar hij niet spoedig genoeg ter zijde wijkt, met de woorden παραχωρεῖν οὐ θέλεις; en een schop of een slag aan zijn pligt herinnerd wordt. Met het tweede vers treedt hij de poort uit en vindt daar een aantal arme lieden gelegerd, die den doorgang belemmeren. Hij wordt boos en dreigt hen, zoo zij niet heen gaan, met de fakkels te branden:

ὤμεις τί κάθησθε; μῶν ἐγὼ τῇ λαμπάδι

ὤμᾶς κατακαύσω;

Doch naauwelijks heeft hij deze woorden gesproken of eene bedenking rijst bij hem op. Zulk een grap, *a practical joke*, gelijk de Engelschen het noemen, is eigenlijk plomp en gemeen, en hij zou zich daar liever niet mede verledigen; »maar, vervolgt hij en rigt daarbij het woord eensklaps tot het publiek, als ik het dan volstrekt moet doen, dan zal ik mijn best doen om ul. te believen." Men ziet dat hier niet langer de Athener van het stuk spreekt, maar de dichter zelf, die zich tegen over het beschaafde publiek verontschuldigen wil over zijn toegeven aan den smaak van het gemeen. En werkelijk had ARISTOPHANES eenige reden om te vreezen, dat men hem hard zou vallen; want wat hij thans deed behoorde juist tot den φόρτος καὶ βωμολοχεύματ' ἀγεννή, dien hij zelf meer dan eens in andere dichters gewraakt had, zoo als b. v. in den *Vrede* vs. 739—750 en in de *Wolken* vs. 545. Deze wijze van de plaats te begrijpen is niet nieuw: men vindt ze reeds bij den scholiast; doch zij was met de ongerijmde verdeeling van de verzen tusschen de personen, zoo als men die in de codices gevonden en behouden heeft, niet overeen te brengen: men heeft er dus geen acht op geslagen en zelfs BEER en BERGK zijn bij hunne pogingen tot verbetering een' anderen weg gevolgd. Misschien zouden zij er anders over gedacht hebben, zoo de tekst zuiver tot ons gekomen ware; doch ook deze heeft eene verbastering ondergaan. Men leest thans:

ὤμεις τί κάθησθε; μῶν ἐγὼ τῇ λαμπάδι

ὤμᾶς κατακαύσω; Φορτικὸν τὸ χωρίον,

οὐκ ἂν ποιήσαιμ'. εἰ δὲ πάνυ δεῖ τοῦτο δρᾶν,

ὤμῃν χαρίζεσθαι ταλαιπωρήσομεν.

Vooreerst lette men op de woorden φορτικὸν τὸ χωρίον, waar-

van ik bij niemand de uitlegging gevonden heb. Van eene plek gronds, eene plaats in den eigenlijken zin, kan hier geene sprake zijn; verstaat men daarentegen het woord van *de plaats eens schrijvers*, dan is *φορικὸν τὸ χωρίον* niet een gezegde van den dichter, maar eene hatelijke aanmerking van een' vreemde over deze plaats van zijn werk. Doch ARISTOPHANES had niet geschreven, *φορικὸν τὸ χωρίον*; de scholiast moet eene andere lezing voor zich gehad hebben, anders had hij niet kunnen uitleggen: *φορικὸν τὸ πρᾶγμα*, *τὸ ὑμᾶς καῦσαι*, en nogmaals, *φορικὸν μὲν ἔστιν εἰσελθεῖν εἰς τὴν σκηνὴν μετὰ λαμπάδος καὶ καταφλέξει τινά*. Ik vermoed dat men oudtijds hier las *φορικὸν μὲν τουτογί*; waaruit zich zoowel de aantekening van den scholiast als de tegenwoordige lezing laat verklaren. Gene dacht namelijk met regt dat hij bij *τουτογί*, *τὸ πρᾶγμα*, *τὸ καταφλέξει τινά* verstaan moest; een ander lezer heeft minder juist *τὸ χωρίον* daar achter geschreven en deze woorden zijn later in plaats van *μὲν τουτογί* in den tekst opgenomen. Daarenboven moet het volgende vers door *καί* met het voorgaande verbonden worden, zoodat het geheel luidt:

*μῶν ἐγὼ τῇ λαμπάδι
ὑμᾶς κατακαύσω; φορικὸν μὲν τουτογί
οὐκ ἂν πόησαιμ'· εἰ δὲ πάνυ δέῃ τοῦτο δρᾶν,
ὑμῖν χαρίζεσθαι ταλαιπωρήσομεν.*

Het volgende vers:

χῆμεῖς γε μετὰ σοῦ ξυνταλαιπωρήσομεν.

behoort natuurlijk aan een' anderen spreker. Een tweede Athenier is namelijk kort na den eersten met eenige anderen de poort uitgetreden en verklaart zich nu bereid om even als hij zijne fakkel tegen de indringers te gebruiken. De drie volgende verzen zijn weder van den eersten, welke met die woorden den volkshoop uit een jaagt; daarop spreekt de tweede drie verzen; vervolgens weder de eerste van vs. 1228 tot vs. 1240; want er bestaat geene reden om vs. 1239 vlg.

*ἀλλ' οὐτοὶ γὰρ αὖθις ἔρχονται πάλιν
εἰς ταῦτόν· οὐκ ἔρρησέτ', ὧ μαστιγίαι;*

aan een bediende toe te schrijven; zij zijn van denzelfden spreker, die zijne rede afbreekt, om het volk, dat op nieuw te hoop geloopen is, weder uit een te jagen. Ten slotte ant-

woordt de tweede Athener met vs. 1241, waarna de Lacedaemonier optreedt en het gesprek een einde neemt.

vs. 1266 vlg. νῦν δ' αὖ

Φιλία τ' αἰὲς εὐπορος εἴη

ταῖς συνθήκαις

καὶ τᾶν αἰμυλᾶν ἀλωπέκων

παυσαίμεθ' ὃ κτέ.

De woorden *ταῖς συνθήκαις* zijn geïnterpoleerd. Zoo een verdrag den vrede had kunnen bestendigen, zouden de Lacedaemoniers en Atheners nooit vijanden geworden zijn. Maar wat het verdrag, *αἱ συνθήκαι*, niet vermogt, dat moest de opregte gezindheid der partijen doen, en daartoe alleen strekt dan ook de wensch van het koor.

Katwijk a/d. Rijn. Juni 1855.

H. G. HAMAKER.

CICERO, *Epist. ad Atticum* XIII. 32.

Vitiose editur apud Ciceronem *Epp. ad Atticum* XIII. 32: »His libris nova prooemia sunt addita, quibus eorum uterque laudatur. Eas litteras volo habeas; et sunt quaedam alia.» cett.

Notum est Ciceronem solere quae scripserat ad Atticum mittere, quem librorum, eorum inprimis quos Cicero scripsit, (utor verbis Lac. Tunstallii, in *Ep. ad Middletonem* p. 15 f.) et bibliothecarum in commercio multum esse versatum ex Tullianis epistolis satis constat. Non satis igitur mirari possum Orellium coniicientem pro *litteras δευτέρας* (*Φροντίδας*) in ed. altera Cic. *Epp.* Nam quae conferre iubet vir clar. ex Cic. *Ep. ad Q. Fr.* III. 1. 5. § 18: »Ego vero nullas *δευτέρας Φροντίδας* habere possum in Caesaris rebus,» a nostro loco alienissima sunt.

Litteras h. l. ferri non posse unusquisque dabit. Quid igitur? Ipsius nisi fallor Tullii manum habebis, si reposueris: »Eas *διφθέρας* volo habeas.» Eodem modo legitur: (XIII. 24. *ad Att.*), »Quid tibi ego de Varrone rescribam? Quatuor *διφθέραι* sunt in tua potestate; quod egeris, id probabo.»

S. H. R.

DE GRIEKSCHE LYRICI.

Poetae Lyrici Graeci, rec. TH. BERGK. Ed. altera, auctior et emendatior (Fasciculus alter, p. 401—1078). Lips., Reichenbach, 1853. 8°.

Anthologia Lyrica, continens Theognidem, Babrium, Anacreontea cum ceterorum poetarum reliquiis selectis. Ed. TH. BERGK. Lips., Reichenbach, 1854. 437 pagg. 8° min.

Sedert ref. het eerste en voornaamste der bovenstaande werken, ten minste voor een klein deel, in dit tijdschrift besproken heeft¹, zijn reeds twee jaren verlopen. Hij had thans gewenscht eene volledige beoordeeling van BERGK's werk te geven; maar die taak is van zulk eenen aard, dat ref. haar van zich zou moeten afwijzen al ware hij door den sedert toen gewijzigden aard zijner studie beter voorbereid. Hetgeen door BERGK opgetrokken wordt is meestal zoodanig een gebouw, dat de gewone opmerker wel fouten van *détail* kan ontdekken en aanwijzen, maar het geheele plan niet kan doorzien. Wij erkennen een voornaam vereischte te missen, datgene, waardoor alleen de beoordeeling zich tot een wezenlijk oordeel verheft, namelijk het overzicht over de kennis desgenen die het te beoordeelen werk heeft geschreven, een overzicht zoo volledig en juist, dat de fouten, de onnaauwkeurigheden, de eenzijdigheid van den bedoelden auteur daarbij terstond in 't oog vallen en aan ruimeren blik en uitgestrekter kennis getoetst en

---

¹) *Mnem.* II, 264 vlgg.

ter zijde van zuiverder vormen en scherpere omtrekken geplaatst worden. Maar op zulk eene beoordeeling kan BERCK nog lang wachten, en voor onze lezers zal het intusschen wellicht aangenaam wezen, eenige inlichtingen over zijn werk te ontvangen, door het verslag van enkele afzonderlijke onderzoekingen, welke ref. in staat stellen, ten minste een en ander *détail* te kennen. Ref. zal daarbij overeenkomstig met zijn vroeger stuk voortwerken, hoewel met eenige wijzigingen die spoedig zullen blijken. Daaruit volgt, dat het werk als zoodanig in de volgende bladzijden enkel in zoover zal worden besproken, als een gedeeltelijk oordeel over de absolute waarde van deze uitgaaf gemakkelijk bij hare vergelijking met de vroegere kan worden ingevoegd. Deze blijft de hoofdzaak mijner beoordeeling, en daardoor worden verscheidene stellingen stilzwijgend aangenomen. Het uitgeven eener verzameling als deze, op zich zelf, en enkel als plan beschouwd, is een nuttige en gewenschte arbeid. De naam *Lyrische dichters*, om 't even hoe die overigens moet worden verklaard, is voor dit doel in ruimsten zin op te vatten, en dus moeten ook de *Elegiaci*, niet enkel SOLON en MIMNERMOS, maar ook didaktische dichters als PHOKYLIDES en THEOGNIS worden opgenomen. De volgorde en verdeeling, PINDAROS, *Elegiaci*, *Iambici*, *Melici* en dichters van *Skolia* is te regt in het algemeen behouden: over één verschil zal straks worden gesproken. Het werk is met ijver, kennis en vlijt ontworpen en uitgevoerd; en behalve in bijzonderheden door het bevoegde publiek goedgekeurd, zoo als billijk was.

Dit laatste gezegde vereischt opheldering. Immers SCHNEIDWIN en AHRENS, wier namen aan geenen litterator onbekend zijn, hebben zich kort na het verschijnen der eerste uitgaaf zeer ongunstig daaromtrent verklaard. B. schroomt niet, hun oordeel alleronbillijkst te noemen², en het is daarom noodzakelijk, zijn werk na te gaan met de recensien dier geleerden en de eerste uitgaaf zelve in de hand, opdat ten slotte moge blijken, welk deel van waarheid aan iedere zijde gevonden wordt.

Ook die taak evenwel is van te grooten omvang, om in haar

---

²) P. L. G., Ed. IIa. Praef. p. VII.

geheel te worden uitgevoerd; bovendien vertoonen zich hier dezelfde zwarigheden als ten aanzien van BERGKS eigen arbeid, immers de uitvoerige recensie van SCHNEIDEWIN³ is in ieder geval een stuk van wezenlijke beteekenis in de letterkunde, en dat van AHRENS⁴ moge veel beknopter zijn, de naam alleen van dien geleerde is reeds voldoende tot waarschuwing om niet ligtvaardig te oordeelen. En hier, zoo ergens, gevoelt men zich tot stipte regtvaardigheid verplicht, waar het van algemeene bekendheid mag heeten, dat ten gevolge der recensie van SCHNEIDEWIN althans tusschen dezen beoefenaar der *Lyrici* en BERGK. eene spanning is ontstaan welke voorzeker ieder litterator met ons betreurt. Wij zullen ons derhalve wel wachten, *tantas componere lites*, en wenschen daarom een oordeel noch uit te spreken noch uit te lokken, ten zij indien dat soms strekken kon om bij den onpartijdigen lezer achting voor de strijders en leedwezen over den strijd op te wekken. Daar dus de omvang en de moeilijkheid van den arbeid, en de beschouwing van zoo even, ref. beletten er naar te streven dat zijne lezers zich tot een oordeel omtrent den besproken strijd opgewekt gevoelen, zal hij kunnen volstaan door die beoordeelingen en BERGKS gebruik maken daarvan in ernstige overweging te nemen, zonder noodig te hebben, de stukken van het proces opzettelijk te herzien. Het zou genoeg wezen, hier en daar eenen greep te doen, wel is waar niet wat het nagaan en bestuderen dier stukken, maar wel wat het mededeelen daaruit betreft.

Zulk een greep zou aanwijzen dat hoogst waarschijnlijk het korte stuk van AHRENS en SCHNEIDEWINS ontzaglijke ἐλέπολις van BERGKS eerste uitgaaf niet geheel onafhankelijk van elkaar zijn. Beide stukken zijn gelijktijdig uitgekomen, maar in verschillende tijdschriften; en bij de vriendschapsbetrekkingen tusschen SCHNEIDEWIN en zijnen vroegeren leermeester (zoo wij wel ingelicht zijn) is eene overeenkomst als die in het overzicht van den inhoud der *Poetae Lyrici* voorkomt wel afdoende. Zij is mij gebleken uit eene opzettelijke vergelijking van AHRENS' uitspraak

³) *Jahrbücher f. Wiss. Kritik*, April 1844, S. 497—575.

⁴) *Hallische Allg. Liter. Zeitung*, April 1844, S. 834—848.

(bl. 833—834) met die van SCHNEIDEWIN (bl. 499—501), welke de geringe beschikbare ruimte mij belet hier mede te deelen; ook zou door den Hollandschen lezer dit punt als van ondergeschikt aanbelang worden beschouwd.

Terwijl het dus voor uitgemaakt mag worden gehouden, dat tusschen AHRENS en SCHNEIDEWIN, om het minst te zeggen, eene groote overeenkomst van gevoelen bestaat, ziet ref. daarin aanleiding tot het doen van eenen tweeden greep, en wel ditmaal naar een middel van gedeeltelijke beoordeeling. Dit zal kunnen bestaan, gelijk straks blijken zal, uit een meer opzettelijk behandelen te dezer plaatse van de gedichten van SIMONIDES van *Amorgos*. Vooraf evenwel vordert de billijkheid jegens de recensenten en den beoordeelden schrijver, na te gaan en mede te deelen, in hoever deze, bij zijne tweede uitgaaf, gehoor heeft gegeven aan de aanmerkingen, in de aangehaalde stukken vermeld. De uitkomst is de volgende: Ten opzichte van het uitsluiten der dichters na ALEXANDER zegt B. thans ⁵ »praemuniendum est . . . . . me iam fines aliquanto latius protulisse: nam continentur hac altera editione reliquiae omnium poetarum, quotquot usque ad annum 300 a Chr. n. sive usque ad Olymp. 120 initium vixerunt. Nam inde ab hoc demum tempore . . . . . novum litterarum Graecarum saeculum capit exordium, de qua re nuper alio loco pluribus disputavi.” B. bedoelt zijn flink gedacht stuk in het *Zeitschrift für die Alterthumswissenschaft* ⁶, waarop ook de noot verwijst: *Wann beginnt die Alexandrinische Periode der Griechischen Litteratur?* waarin gesteld ⁷ wordt, dat het bedoelde tijdvak, dat der geleerdheid, eerst na de groote redenaars, na ARISTOTELES en zijne voornaamste leerlingen, eerst na den bloei der nieuwere Komödie kan worden geopend. Die overwegingen gelden evenwel veel minder voor de hier bedoelde *Lyrici*, en terwijl ref. in het algemeen B.’s gevoelen omtrent het begin van dit tijdvak

⁵) P. L. G. Ed. IIa. Praef. p. VII.

⁶) 1853. N°. 16. 17. S. 124—136.

⁷) Niet bewezen, ten minste slechts zeer in het algemeen. De waarheid van het gestelde springt in het oog, en een uitvoerig bewijs mogt te regt als overbodig worden aangemerkt.

zeer gaarne als juist erkent, merkt hij op, dat de redenen tot het plaatsen dezer grens niet juist aan de *Lyrici* ontleend zijn, en dat daardoor nog niet beslist wordt, of het aan te raden is, de lateren buiten eene verzameling als deze te sluiten. Overigens is B., zoo als uit het bovenstaande blijkt, zijn oorspronkelijk plan met eene geringe wijziging trouw gebleven.

De uitdrukking *Lyrici* is in hare vroegere algemeenheid blijven bestaan, alleen met het onderscheid, dat de *Dithyrambici* der eerste uitgaaf thans zoowel in de tweede als in *Anthologia Lyrica* onder de *Melici* zijn opgenomen; eene verandering van ondergeschikt belang, maar zeker goed te keuren, daar het verschil tusschen Dithyramben en de overige Melische gedichten in elk geval veel geringer is dan dat van deze laatsten en de Iamben en Elegiën.

De gedichten, welke AHRENS in de eerste uitgave ongaarne mist, heeft BERGK allen opgenomen, wel niet in de nieuwe bewerking, maar dan toch in de *Anthologia Lyrica*, immers ⁸ in dit werkje „ubi non id agebatur, ut integrae reliquiae poetarum reciperentur, sed delectus habendus erat” (dit moet immers niet als redegevend voor het volgende worden aangemerkt), „etiam Alexandrinorum poetarum et qui insequuntur habui rationem.” De bedoelde gedichten zijn de *Ode* van MELINNO ⁹ οἰς ᾿Ρώμαν, ⁹ de Iamben van PHOENIX van *Kolophon*, ¹⁰ de elegische fragmenten van PHILETAS, ¹¹ PHANOKLES ¹² en HERMESIANAX, ¹³ ein-

⁸) P. L. G. Ed. IIa, Praef. p. vii.

⁹) *Anth. Lyr. Melic.* LI, p. 399 sq.

¹⁰) *Ibid.* Iamb. XI p. 182 sq.

¹¹) *Ibid.* Eleg. LI. B. p. 114.

¹²) *Ibid.* Eleg. LX. p. 141 sq.

¹³) *Ibid.* Eleg. LII. p. 116 sqq. — SCHNEIDEWIN schreef: »Wer wird nicht »schmerzlich die kostbaren Eligieen des Hermesianax . . . vermissen?» Daarover denkt Prof. COEET anders, die in de noten op zijne *Oratio de Arte Interpretandi* p. 47—53 dezen dichter erg *à faire* neemt, als een sprekend voorbeeld dergenen die »cum contemptu abiiciendi . . . sunt, qui inani verborum strepitu incautos et imperitos »fallere possunt.” Onder de *incauti* behoort ook RUHNKENIUS, trouwens in zijne jeugd. Het zijn hier weder de *tantae lites*, en daarom voeg ik hierbij alleen, dat het hier bedoelde fragment uit de *Leontion* (bij ATHEN. XIII. p. 597 vlgg., BERGK, *Anthol. Lyr.* LII. 2. p. 116) gelijk zoo vele andere voortbrengselen der school van *Alexandrie* door versificatie evenzeer uitmunt als het ontsiert wordt door hetgeen men valsch vernuft pleegt te noemen. Als voorbeeld van

delijk ook zesdehalf Iambische verzen van PARMENON.¹⁴ SCHNEIDEWIN mist dezelfden met uitzondering van PARMENON, en bovendien nog ALEXANDER van Pleuron die in de *Anthologia*¹⁵ is opgenomen onder den naam ALEXANDER Aetolus, en twee Iambische dichters, die wij thans en in het grootere werk en in de *Anthologia* vinden, AESCHRION¹⁶ van Samos en HERODES¹⁷ (HERODAS of HERONDAS).

De stukken, welke naar AHRENS' oordeel overtuigend zijn, heeft B. behouden; namelijk de *Epigrammata*, ook die uit den Πέπλος, en die welke SCHNEIDEWIN bijvoegt, die van HIPPON, EMPEDOKLES, THUKYDIDES; voorts PINDAROS en de *Anacreontica*. De *apparatus* is hier gelijk overigens aanmerkelijk vermeerderd. Over de geheele quaestie kan ref. niet nalaten op te merken, dat iedere verzameling, zoo lang ze niet volledigheid in den ruimst mogelijken zin beoogt, waarschijnlijk genoegzame aanleiding geven zal om de opmerking van SCHNEIDEWIN en AHRENS te herhalen, dat zij te veel en in andere opzichten te weinig bevat.

Straks heb ik gesteld, dat het behandelen der Iamben van den ouderen SIMONIDES een geschikt punt van vergelijking en gedeeltelijke beoordeeling zou opleveren. Dit steunt op het

---

een en ander moge dienen hetgeen HERMESIANAX in zijne beschrijving van de magt der liefde op dichters en geleerden van PYTHAGORAS zegt (vs. 55 vlg.):

Οἷη μὲν Σάμιον μανίη κατέδρασε Θεοῦς
Πυθαγόρην, ἑλίκων κομψὰ γεωμετρίας
εὐρόμενον, καὶ κύκλον ὅσον περιβάλλεται αἰθήρ
βαίῃ ἐνὶ σφαίρῃ πάντ' ἀποτασσόμενον.

en zoo wordt van SOKRATES gezegd dat hij geweest is οἰκί' ἐς Ἀσπασίης πωλεύμενος, vs. 93, in den trant als in de *Odyssea* over de minnaars van PENELOPE gesproken wordt; CHARON ἀκοήν (naar hooren zeggen, vgl. PAUS. V (*Eliac.*) XII. 1) ἔλκεται εἰς ἄκατον Ψυχᾶς οἰχομένων, vs. 4 vlg.; EURIPIDES is πάντων μῖσος κτώμενος ἐξ ὀνύχων Πάσας ἀμφὶ γυναῖκας, vs. 63 vlg.; en ANTIMACHOS γόων ἐνσπλήσαιο βιβλούς, vs. 45!

¹⁴⁾ *Anth. Lyr.* Iamb. XIV. p. 184. Evenwel zoekt men hem vergeefs op de inhoudsopgave; daar is p. xv eene drukfout ingeslopen, of liever n^o. xiv, de genoemde PARMENON, weggevallen, zoodat op XIII CHARINUS terstond xv HERMIAS volgt.

¹⁵⁾ Ibid. Eleg. LIV. p. 120.

¹⁶⁾ P. L. G. Ed. IIa. Iamb. X. p. 626 sqq. *Anth. Lyr.* Iamb. X. p. 180 sq.

¹⁷⁾ P. L. G. Ed. IIa. Iamb. VIII. p. 621 sqq. *Anth. Lyr.* Iamb. VIII. p. 178 sq.

volgende. AHRENS behandelt ter beoordeeling drie dichters, SOLON, dezen SIMONIDES van *Amorgos* en SAPPHO; van deze scheen SIMONIDES de geschiktste ter behandeling in dit tijdschrift, waar bovendien over SOLON reeds¹⁸ door mij gesproken is. De volledige behandeling van AHRENS met de enkele aanmerkingen van SCHNEIDEWIN over dezen dichter zullen ten leiddraad strekken om ook van mijne zijde na te gaan, hoe B. in de drie genoemde bewerkingen met deze fragmenten heeft gehandeld.

Wij volgen dus de orde van AHRENS' opmerkingen, en voegen die van SCHNEIDEWIN ter hunner plaatse in.

Fr. I. vs. 2. 3 is thans opgegeven, dat ὅς' en ἐφημέριοι niet door de hss. gegeven worden, maar ὅς en ἐφήμεροι; echter heeft B. in alle drie teksten den korteren vorm, terwijl A. bij hem ἐφημέριοι schijnt te hebben gelezen. Dat heeft overigens volgens B. ook de STOBÆUSCODEX van TRINCAVELLI, en volgens SCHNEIDEWIN p. 511 »codd.»

Vs. 4. BERGK I. αἰεὶ βοτοὶ δὴ ζῶμεν. A. »Die handschriftliche »Lesart ἄδη (niet ἄδη) βοτὰ ζῶμεν scheint in ἄ δὴ βοτὰ ζῶουσιν verwandelt werden zu müssen.» . . . . B. II. ἄ δὴ βότ' αἰεὶ ζῶμεν, met vermelding, in de noot, van de lezing van SCHNEIDEWIN en van die der hss.

Vs. 6. B. I. καπιπειθίη met WELCKER tegen de hss. die καπιπειθείη schrijven. A.: »Vielleicht ist καπὶ πενθείη zu schreiben.» B. II. »καπιπειθείη . . . . Fort. legendum καὶ πεποιθίη. »Sed cf. Hesych. ἐπιπειθείη· ἀναπεισμονῆσα, ubi Schneidewin »ἀναπεισμονή. Σιμωνίδης α'." (ten minste een zeer scherpzinnige inval) »corrigit," met vermelding der afwijkingen.

Vs. 9. B. I. in de noot, »ἐς νέωτα Meinekios, vulgo νέωτοι." S.: »Vielmehr νέωτα." B. II. is »vulgo νέωτοι" weggelaten. COBET, Var. Lectt. I. 63 leest overigens:

ῥασι δ' οὐδείς ὅστις οὐ δοκέει βροτῶν κτέ.
immers ῥασι is de oudere spreekwijs, ἐς νέωτα die van de lateren; »ἐς νέωτα MEINEKIOS eruit ex νέωτοι; restituit, si quid »iudico, interpretamentum."

Vs. 10. B. I. καὶ θεῶσιν. A.: »dann müsste aber nothwendig »mit demselben" (MEINEKE) »Πλούτῳ für πλούτῳ geschrieben

¹⁸⁾ Mnem. II. 274 vlg.

»werden.” B. II. *καγαθοῖσιν* zoo als gewoonlijk: »videtur virtutum alibi delitescere.” MEINEKE heeft gelijk, men leze met hem:

νέωτα δ' οὐδεις ὅστις οὐ δοκέει βροτῶν

Πλούτῳ τε καὶ θεοῖσιν ἔξεσθαι φίλος.

Φθάνει δὲ τὸν μὲν γῆρας ἄζηλον λαβόν κτέ.

niet *πλούτῳ τε καγαθοῖσιν* zoo als B. II. volgens de gewone lezing, met *βρύον* voor *βροτῶν* en *φάος* voor *φίλος* als eigene gissingen; dan zou *βρύον* op *φάος* moeten betrokken worden.

Vs. 13. 16. A.: »Unbemerkt ist geblieben, dass *Ἄρει* und »*πορφυρέης* Emendationen für *Ἀρεῖ* und *πορφυρῆς* sind.” B. II. 13: »*Ἄρει* Brunck, *Ἀρεῖ* vulgo, *ἀέρι* Trinc.” 16. »Schneidewin »*πορφυρέης*” Beter ware het dit *πορφυρέης* in den tekst op te nemen.

Vs. 17. B. I. *οἱ δ', ἦν* voor *εὔτ' ἂν*, en *ἐπ' ἀγχόνῃν* voor *οἱ δ' ἄ.* B. II. is tot de gewone lezing teruggékeerd, na de opmerkingen van A. te dezer plaatse te hebben gebruikt en vermeld.

Vs. 23 vlg. B. I. *οὐδ' ἐν ἄλλεσι κακοῖς ἔδοντες θυμὸν αἰκίζοιμεθα.* A.: »mit Meineke für *ἔχοντες*. Hr. B. selbst hatte vermuthet *οὐδ' ἂν ἄλλεσι κακῶς ἔχοντες*. Beide Aenderungen »sind unnöthig.” B. II. *οὐδ' ἐπ' ἄλλεσιν κακοῖς ἔχοντες*, met vermelding der afwijkingen, daaronder eene andere lezing van zijn vroeger vermoeden, *οὐδ' ἂν ἄλλεσιν | κακοῖσι δόντες*, niet *κακῶς ἔχοντες* zoo als A. mededeelt: die laatste coniectuur geeft B. II. op naam van SEIDLER, zonder mede te deelen of deze *ἂν* dan wel *ἐν* leest. B. II. wederlegt zelf zijne vroegere vermoedens en die van vele anderen door de lezing der beste autoriteiten bij THEOGNIS 555:

τολμᾶν χρὴ χαλεποῖσιν ἐπ' ἄλλεσιν ἦτορ ἔχοντα, trouwens met de varianten *ἐν* en *ἦπαρ*, en wel zoo, dat één hs. *ἐν* met *ἦτορ*, de beide anderen daarentegen *ἐπ'* met *ἦπαρ* verbinden. Men zal wel met A. B. II. *ἐπ'* (of *ἐν*) *ἄλλεσιν | κακοῖς ἔχοντες* blijven lezen.

Fragm. 2. vs. 2. B. I. *ἡμέρης μιᾶς*. SCHN. bl. 541: »Warum »nicht *μιῆς*?” B. II. »*μιῆς* scripsi, v. *μιᾶς*”; het eerste staat dan ook in den tekst. Met dit »scripsi” zullen AHRENS en vooral SCHNEIDEWIN, die het prioriteitsregt op dit *μιῆς* schijnt te hebben, wellicht niet zeer tevreden zijn. Ik evenmin wegens

den vorm *μῆς*; ook AHRENS t. a. p. bl. 838 verkiest *οὐδεμίαν* boven *οὐδεμίην* en noemt dezen tweeden vorm anorganisch.

Fragm. 6. vs. 2. (1^e uitg. 5. vs. 2, immers 2, 5. bij SCHNEID. t. a. p. bl. 526 is drukfout voor 5, 2) is thans BOISSON. An. I. 22 aangehaald, hetgeen SCHNEIDEWIN als in de 1^e uitgaaf verzuimd, had aangewezen.

Fragm. 7. (1^e uitg. 6) is het bekende over de vrouwen, met jammerlijken wansmaak gevolgd naar de aardige kleinigheid van POKYLIDES over hetzelfde onderwerp¹⁹. Vs. 1. SCHNEID. bl. 531: »kein Vorschlag Andrer genannt." B. II. »*γυναικός*, in »*proecdoti*" (een min gelukkige term) »conieci *γυναικῶν*, Schneidewin *γυναικας*, probante Ahrensi" (t. a. p.) »qui praeterea *νόω* »*requirit*." Dit schijnt de eenige *Vorschlag Andrer* te wezen.

Vs. 5. A.: »ist unbemerkt geblieben, dass *αὐτῇ* Emendation »für *αὐτῇ* ist." B. II. »*αὐτῇ* Brunck, ut videtur, *αὐτῇ* Stob. »ed. Gaisford."

Vs. 10 vlg. B. I. *αὐτ' ὦν* voor *αὐτῶν* en *τότ'* voor *τὸ δ'* (dit zou misschien *τότε δέ* moeten wezen en dus vervallen). A. wil *αὐ γῶν* lezen, met verwerping van B.'s gissingen, en in den zin dien HERMANN en DÖDERLEIN uit de gewone lezing opmaakten, »*nam bonum quidem saepe malum dicit, hoc vero bonum*." S. wijst aan, dat reeds HERMANN de lezing *τότε* heeft voorgesteld (bl. 534). B. II. geeft op nieuw de gewone lezing, met vermelding der afwijkingen, zonder evenwel HERMANN bij *τότε* te noemen, en met de nieuwe gissing *αὐτόν*.

Vs. 12. B. I. II. *αὐτομήτορα*, A. *ἄστομήτορα*, dat B. II. met vele anderen vermeldt; »aus *ἄστομος* und *ἥτορ*" (A.) »barbare »ut videtur" (B. II).

Vs. 22. B. I. *πηρόν*, met de noot: »*πηρόν* unus cod., Arsen., »Voss.," eene blijkbare vergissing, »indem er die Abkürzung Voss. »*Vossius* deutet" (SCHN. bl. 524). B. II. »*πηρόν* A. Voss. Vind. Ars."

Vs. 25. B. I. *καὐδ' ἦν*, met de noot: »*καὐτ' ἦν* scripsi" (»in »der Note steht fälschlich *καὐτ' ἦν* A."). A. geeft op, dat SCHNEIDEWINS gissing *καὐδ' ἦν* niet genoemd is, maar HERMANN'S *κεῖτ'*

¹⁹ P. L. G., Ed. II. Eleg. X. 3. p. 357 (I. p. 338), Anthol. Lyr. Eleg. X. 3. p. 24.

ἄν is beter: »ich möchte mit noch geringerer Aenderung καταν, »Ionisch für χαταν, schreiben." SCHNEIDEWIN bl. 534 over dezelfde zaak: »καὺτ' ἄν scripsi. Im Texte steht ganz richtig meine Emendation καὺδ' ἦν." Trouwens καὺδ' ἦν, welke vorm de goede is. Voorts A. op hetzelfde vs.: »ἔλκεται, wofür »Herm. ἔλκεσθαι, kann bleiben." Zoo had ook B. I. II, voorts B. II. χαταν, met vermelding der afwijkingen »fort. καταν ut »etiam Ahrens." Waarom niet in den tekst?

Vs. 27. B. I. ἡ δὺ' ἐν φρεσὶν νοεῖ »nach der auch von Schn. gemachten Emendation für ἡδύ." A. t. a. p. Hij betwijfelt het en leest: »ἡ δὺ' ἐν φρεσὶν νοοι." Dit vermeldt B. II, maar behoudt zijne lezing, met de noot: »ἡ δὺ' ἐν φρεσὶν νοεῖ correxi, »eamque coniecturam Guil. Dindorfio probavi, itaque Schneidewin scripsit" (»Itaque" voorzeker in de beteekenis *et ita*, anders zou de Latiniteit nog bovendien *sic* vorderen, om van de bedoeling niet te spreken). Dit ziet op de noot in B. I. »ἡ δὺ' scripsi, correxerunt postea etiam Schneidewinus, alii," en op SCHNEIDEWIN'S aantekening daarop, bl. 537 vlg.: »Ich sage im Delect. *Correxi* Exx. Critt. I. 3. et *non diu post* Bergkianus Actt. soc. Gr. I. p. 201. Wer hat nun Recht? Natürlich kan ich nicht wissen, wie lange Hr. B. seine Emendation bei sich behalten hat. Oeffentlich mitgetheilt habe ich sie zuerst und darauf kommt es an. Sonst hätte ich ganz bestimmt Hrn. B. citirt." Met SCHNEIDEWIN moet men vragen, wie hier gelijk heeft? Wanneer de sleutel tot B.'s *Guil. Dindorfio probavi* die is, dat hij zijne gissing, geheel in 't particulier, aan zijnen gewezen leermeester W. DINDORF heeft medegedeeld, maar dat SCHNEIDEWIN ze het eerst heeft uitgegeven, dan zou SCHNEIDEWIN tegenover het publiek gelijk hebben.

Die quaestie over prioriteit is in het geheel eene teedere zaak, en toch, mits de litteratuur slechts aanwinsten doet, is het vrij onverschillig, of BERCK dan wel SCHNEIDEWIN haar die voordeelen heeft verschaft. Het komt mij zeer nuttig en belangrijk voor, dit punt eens uitvoerig te behandelen, ook in het belang dergenen, die zeer ter goeder trouw eene vroeger gemaakte gissing als de hunne uitgeven; voor zoo ver mij bekend is, is deze quaestie nog lang niet voldoende behandeld, en door JACOBS slechts voor een zeer klein gedeelte in de *Epistola ad*

Meinekium (p. iv—xxii) vóór zijne *Lectiones Stobenses*, Jena 1827. Maar wij moeten tot SIMONIDES terug keeren, wiens fragment VII, over de vrouwen, nog lang niet afgehandeld is. Vs. 32 heeft B. I. οὐδ' ἔν' ὀφθαλμοῖς, waartegen AHRENS de vroegere schrijfwijze οὐδ' ἐν verdedigt, terwijl S. bl. 548 οὐτ' ἐν lezen wil; B. II. is tot οὐδ' ἐν teruggekeerd, zonder motivering.

Vs. 34. B. I. ἀλλὰ μαίνεται τότε Ἀπλητον, met de noot »nescio »an ἄπλητος i. e. inaccessus, scribendum sit.” A. wil de *vulgata* behouden, S. bl. 551 geeft ook FRÖHLICHES ἄτλητον in overweging, terwijl B. II. zich tot het vermelden van de beide vermoedens bepaalt en ἄπλητον in den tekst behoudt.

Vs. 40. B. I. Φορευμένη. A.: »es ist wohl zu lesen *Φυρευμένη* »(ionisch für *Φυρωμένη*) d. i. *κυκωμένη, ταρασσομένη.*” B. II. doet verder niets dan de gissing mededeelen.

Vs. 42. B. I. Φυὴν δὲ πάντοτ' ἄλλοιην ἔχει, met de noot: »πάντοτ' scripsi” (SCHN. bl. 534 »Hermann, s. Delect.”), »vulgo »πόντος, quod ferri nequit,” S. bl. 552. t. a. p. »würde viel- »leicht nicht zu lesen sein . . . πάντοτ' . . . statt πόντος, da die- »ser Gegensatz von ὀργή und Φυή durchaus absurd ist —, »wenn Hr. B. sich entsonnen hätte, dass ich den Vers als aus »V. 11” ὀργὴν δ' ἄλλοτ' ἄλλοιην ἔχει »zusammengeflickt zu til- »gen gerathen habe.” En AHRENS: »Soll vielleicht πάντοτ' ἄλ- »λοιην auf ganz neue Weise im Sinne von ἄλλοτ' ἄλλοιην ste- »hen? Ich bin geneigt mit Schn. den Vers für unächt zu »halten. Uebrigens ist aus dem *Delectus*” (van SCHNEIDEWIN) »der Punkt nach γυνή” (vs. 41, eene blijkbare drukfout) »feh- »lerhaft übertragen.” B. II. heeft πόντος weder in den tekst ge- zet, met de volgende noot: »Φυὴν A, Vind. Trinc., vulgo Φυ- »γὴν. Totum versum subditicium existimat Schneidewin, con- »tra O. Schneider” (»eine missrathne Conjectur” Schn.) »Φυὴν »δ' ὥς (ita etiam Grotius) πόντος αἰόλην ἔχει, Hermann Φυὴν . »δὲ πάντοθ' ἄλλοιην ἔχει, et huic versui subiiciendos censet »v. 37—40, Doederlein γυνή· ὀργὴν Φυὴν θ' ὥς πόντος ἄλλοιην »ἔχει. Ego conieci δ' ἐκάστοτ', sed videtur locus gravius vi- »tium contraxisse, fort. versus transponendi itaque corrigendi:

ὀργὴν δὲ πόντος ἄλλοτ' ἄλλοιην ἔχει·

ταύτη μάλιστα ἔδике τοιαύτη γυνή.”

Zonder hieromtrent te veel te willen zeggen komt me voor dat de interpolatie hier op nog aanmerkelijk grootere schaal heeft plaats gehad. Immers de gedachte is reeds vs. 37 afgeloopen: de vrouw van verschillend humeur gelijkt op de zee, den éénen dag zou een vreemdeling haar prijzen, den anderen dag raast ze, en is hard en hatelijk voor vriend en vijand. Waartoe dient nu de herhaling vs. 37 vlgg.: dikwijls is ze stil en ἀπῆμον, dikwijls raast zij met hare golven? Immers dit is geene nadere uitwerking, maar alleen eene herhaling van het vorige, die misschien van SIMONIDES zelven afkomstig maar zeker poetisch foutief is. Wanneer het nu waar is, dat reeds deze verzen door eenen uitwerker van het oorspronkelijk denkbeeld gemaakt zijn, dan is het niet meer dan te verwachten, dat ook de beide meer opzettelijk behandelde verzen aan denzelfden moeten toegeschreven worden, maar ook buitendien heeft de opmerking kracht, dat een terugblik als dien het ταύτη μάλιστα τοῖσις inleidt, niet gevonden wordt bij de andere negen geslachten van vrouwen, behalve alleen op het einde van het geheele stuk over de afstammelingen van de bij, welke alleen beminne-lijk wordt genoemd. En voor eenen uitwerker van het hoofd-denkbeeld ligt het juist voor de hand, zoo tot het begin der episode terugkeerende nog een paar verzen bij elkander te rakelen: de gedachte behoeft dan niet zeer schitterend te wezen. Maar die auteur, wie dan ook, zal ten minste iets gedacht hebben bij het neërschrijven dezer regelen. Zeker. Maar niet iets waardig dat wij ons langer daarmede ophouden. Ik wil niet eens ontkennen dat de schuldige misschien niemand anders is dan SIMONIDES zelf, van wiens dichterlijke gaven ik mij juist geen zeer hoog denkbeeld vorm, maar hoe 't zij, deze zes verzen moeten dan maar onverbeterd blijven, de poezij ten minste verliest daarbij niet.

V. 43. B. I. ἐκ σποδείης, met de noot: »σποδείης scripsi, libri »τε σποδείης" (»vielmehr σποδείης" Schn.) »Meinekius τε πολίης." A. zegt hierover », . . . (in der Note ist falsch σποδείης angege-»ben) obwohl eine Form σπόδειος sonst unbekannt ist. Richtig »hatte Schn. mit Brunck ἐκ σποδείης τε geschrieben, so dass in »Synizese leidet. Im folgenden Verse ist σὺν δ' Druckfehler für »σὺν τ' " en zoo is denkelijk ook σποδείης enkel drukfout. Even-

wel is ook het *scripsi* van B. niet geheel buiten twijfel, immers S. zegt bl. 535: »Meineke wollte Com. III. p. 431 *τε περιῆς* oder »*τε πολῆς*, aber IV. p. 715 sagt er: »Possis etiam, sed cum »minore probabilitate τὴν δ' ἐκ τε πελλῆς vel τὴν δ' ἐκ σπο- »δεῖς""; deze laatste plaats is B. I. ontgaan. B. II. »Brunck »ἐκ τέφρης τε, Meineke ἐκ τε πολῆς, vel πελλῆς, ego in *proec-* »*dosi* scripsi ἐκ σποδείης, idque etiam Meineke proposuit, quam- »quam aliud exemplum huius adiectivi non novi." Πελλή, πε- λλή, πολή, σποδή, σποδείη, τέφρη, ziedaar eene geheele verzameling van gissingen, van welke evenwel waarschijnlijk geene enkele goed is. Immers hoe *τε* vóór het *adiectivum* geplaatst zou kunnen worden zie ik niet in, *σπόδιος* is volgens analogie niet veel beter dan *σπόδειος*, de *synizesis* in zeer twijfelachtig, en noch één der voorgestelde woorden, noch *παιντριβῆς* dat alle geleerden zich laten welgevalen, komt overeen met de drie ondeugden, ontevredenheid, onmatigheid, op- tucht, aan welke de kleindochter der ezelin zich schuldig maakt. Vs. 44 is in B. II. natuurlijk tweemaal σύν τ' geschreven.

Vs. 48. A.: »*δμῶς* ist richtig statt des" (door Brunck) »emen- »dirten *δμῶς* wiederhergestellt." Zoo dus ook B. I. II. en de *Anthologia Lyrica*, wier overeenstemming met B. II. ik overigens niet vermeld.

Vs. 53. B. I. in de noot: »*ἀδηνῆς*, Gesn. *ἀληνῆς*" (sic) A. »Nicht bemerkt ist, dass *ἀδηνῆς* Emendation für *ἀληνῆς* ist." B. II. »*ἀληνῆς* Vind., *ἀλήνης*" (sic) »Gesn. in m., *ἀληνῆς* vul- »go, *ἀδηνῆς* Valckenaer et Brunck, quod ferri nequit, nam in- »*satiabilis* debeat dici, quod fort. ipsum illud *ἀληνῆς* significat, »si liberum est a lae. Cf. Hesych. Ἀλῖμοι· ἐπαφρόδιτοι." Men kan er al niet veel meer van maken.

Vs. 58. B. I. in de noot: »*περιτρέπει*, Schneidewinus conie- »cit *περιτρέμει*, Koelerus *παρατρέπει* vel *καρεκτρέπει*." A.: »Ich »vermuthe ἤ (für ἦ) δούλι' ἔργα καὶ δύνῃν *περιτρέχει*, »welcher »*»*slavische Arbeit noch über Elend geht," *περιτρέχω* = *ὑπερ-* »*τρέχω* wie *περιβάλλω* = *ὑπερβάλλω*, *περιέχω* = *ὑπερέχω*." Ik zou de analogie niet willen verdedigen, en ANDREWS' lezing strijdt m. i. ook met den eenvoud van het geheel. BERGK, onwankelbaar of zeer voorzigtig, behoudt *περιτρέπει* in de tweede uit- gaaf; zoo dat uit voorzigtigheid geschied is, regtvaardigt hem

geheel zijne korte noot met deze bonte reeks van lezingen: »Brunck coni. ἀποστυγεί, Bothe παρατρέχει, Schneidewin περιτρέμει, Jacobs περιπτύει, Ahrens ἤ... περιτρέχει,” in 't kort, ieder dezer geleerden heeft zijn eigen stokpaardje, hoewel de overtuiging, vrees ik, bij geen van allen sterk wezen zal. Het περιπτύει van JACOBS heb ik niet zonder glimlach kunnen lezen. De dichter zou overigens eene fout begaan, door hetgeen hij zelf voor den pligt van de vrouw houdt δούλι' ἔργα καὶ δύνη te noemen, en dit ten minste zou wegvallen, wanneer men eenvoudig las περιτρέχει, ze ontsnapt op listige wijze het werk, zoo als περιδραμών ARISTOPH. *Ridders* 56 en περιελαύνεις in hetzelfde stuk in den zin van *circumvenire*, om den tuin leiden, *jemanden hintergehen* of *circonvenir quelqu'un* voorkomt, want het beeld ligt in de natuur der zaak en is daarom in zoo vele talen opgenomen, maar ik ben niet geheel zeker van de betrekking, en weet ook niet, of men het beeld omtrent zaken gebruiken kan even als dat met personen het geval is.

Vs. 74. B. I. in de noot: »ἄστεος, Arsen. ἀστοῖσι.” S. bl. 526: »Nämlich nicht statt ἄστεος, sondern statt ἀνθρώποις.” Eene lezing die niemand zal opnemen. B. II. »ἀνθρώποις, Ars. ἀστοῖσι. Doederlein post h. v. inserendum censet vs. 79.” En dáárin zal DOEDERLEIN wel gelijk hebben, immers het is eene zeer levendige voorstelling:

74. εἶσιν δι' ἄστεος πᾶσιν ἀνθρώποις γέλως

79. ὥσπερ πίθηκος, οὐδέ σοι γέλως μέλει.

terwijl het geen zin geeft gelijk we thans lezen:

78. δήνεα δὲ πάντα καὶ τρόπους ἐπίσταται

79. ὥσπερ πίθηκος, οὐδέ σοι γέλως μέλει.

Vs. 76. B. I. »αὐτόκωλος scripsi, vulgo αὐτόκωλος.” AHRENS: »eine auch von M. Haupt, wie in den *Addendis* bemerkt wird, »gefundene treffliche Verbesserung,” en wie zal 't ontkennen? Dus bevreemde mij bij B. II in de noot te lezen: »in *proecdoci* »scripsi αὐτόκωλος, idem coni. Haupt.” Daarmede is immers geen twijfel bedoeld. We zouden anders van dien beter ingelichten PHILIPPOS terug appelleren. Wat is toch αὐτόβουλος, αὐτόδικος, αὐτολήκυθος, αὐτόνομος, αὐτομυγός anders, dan die zijn eigen wil, regtspraak enz. heeft, en SIMONIDES kan onmogelijk gezegd hebben, dat die leelijke vrouw als een aap met hare eigene

beenen over straat gaat: dit zou moeten beteekenen of dat alleen de apen van hunne eigene beenen gebruik maken, of dat het verkeerd is, hen na te volgen en ook op eigene beenen te gaan; *αὐόκωλος* daarentegen naast *ἄπυγος* is zoo gepast het zijn kan. Voorts S. bl. 51f: »*ἄ τάλας* ist Emendation von Grotius. »Die codd. *ἀτάλας*, *αὐτάλας*." B. II. (I. geeft niets op): »*ἄ τάλας*, AB *ἀτάλας*, Vind. *αὐτάλας*, vulgo *αὐτάλας*."

Vs. 98. B. I. »*γῶν* scripsi, legebatur *τῶ*, *τῷ*, *τοι*. ibid. *γίνε-
ται*, scribebatur *γίγνεται*." A.: »Die Partikel *γῶν* scheint »nicht passend, da der Sinn etwa *ὅμως* verlangt; man corrigire »*τῇ μάλιστα* d. i. ionisch = *ἡ μάλιστα*, *ὡς μάλιστα* s. *Struwe
de dial. Herod. Spec. I*, p. 30." B. II. heeft *ἔχοντι τοι μάλ-
ιστα* met de noot: »*τοι* Winterton et Brunck, legebatur *τῶ*,
»Schneidewin *τῷ*, Ahrens *τῇ μάλιστα*."

Vs. 100. B. I. »*πίνυται* scripsi, vulgo *πέλεται*." SCHN. bl. 535: »Mit Cl. Saumaise!" Daarop verwijst ook A., die dus voortgaat: »Schon der unerträgliche Alexandriner" (?) »gebie-
»tet eine andere Heilung zu suchen. Vielleicht ist *τέλλεται*
»zu schreiben, vgl. *Hesych.* *τέλλεται* — *γίνεται*; auch bei *Pin-
dar* ist *τέλλεσθαι* = *πέλεσθαι* und häufig in der Zusammen-
»setzung, z. B. *περιτελλομένων ἐνιαυτῶν* = *περιπλομένων ἐν*." B. II. beslist dan ook niets, behoudt het stellig bedorven *πέλε-
ται* in den tekst, en zegt: »Salmasius coniecit *πίνυται*,
»Ahrens *τέλλεται*, conieci *σὺν γυναῖκ' ἐφέλεται*, i. e. *συνε-
φέλεται γυναῖκα*." Daar in het vorige vs. *διέρχεται* staat, wordt waarschijnlijk ook hier een woord vereischt, dat *gaan*, *reizen*, of iets dergelijks aanwijst; eveneens wordt in de volgende regels de honger, die slechte *συνοικητήρ*, uit het huis verdreven. Evenwel durf ik niet aanraden, wat mij invalt, *στέλλεται*, omdat het vers zoo tegen Porsons pauze zondigt, welke immers ook bij de *Lyrici* geldt.

Vs. 113. B. I. *τούτέρου*, met de noot: »*τούτέρου* Voss., codd. »et vett. edd. *τοῦ ἑτέρου*." SCHN. bl. 524 ook dit vs. aanhalen-
de zegt dat B. »den guten, schon von Valckenaer. *Diatr.* p. 198
»gelobten codex Vossianus" (van *ΣΤΟΒΑΚΙ Florilegium*) »durch-
»gängig als einen der litterarischen *Alopecii* behandelt" (*ἀλω-
πέκια*, vosjes, *ARISTOPH. Ridders* 1076?) »indem er die Abkür-
»zung Voss. Vossius deutet." B. II. *τούτέρου* Voss. et Vind." cett.

Na dit lange, veel te veel uitgerekte fragment over de vrouwen te hebben doorgeworsteld, komen we tot kortere en betere stukjes van SIMONIDES, maar hebben daarentegen thans dit na-deel, dat we den zamenhang dikwerf niet kunnen overzien. Wij zullen ook deze nagaan. Fr. 14. (naar de tweede uitgaaf) leest B. I. οὐκ ἄν τις, volgens GALENUS XVII. 897. KÜHN., die XVIII. 411 οὐπω τις heeft, nu zegt A.: »für οὐκ ἄν (v. l. οὐπω) »ist οὐκ zu schreiben." B. II. vermeldt dit zonder het op te nemen, m. i. te regt.

Fr. 17. B. I. ὀρθούρης διησάμην. »Etymol. M. p. 634, 6.... »ἡλσάμην scripsi διησάμην. Sylburgius ὀρθουρίδας. Cf. Sotades »ap. Athen. XIV. p. 621. B." cett. SCHN. bl. 535: »Mit Lobeck »zu Buttm. 2, 5, der S. 487 ebenfalls gerade die von Hrn. B. »ebenfalls angeführte Stelle des Sotadas anzieht." A. enkel: »διησάμην für ἡλσάμην, ohne dass an dem bedenklichen Anapaest in ὀρθούρης Anstoss genommen wäre." Waar; maar zonder dien anapaest kan het Homerische woord ὀρθούρη in geenen iambicus plaats vinden, of houdt misschien AMEENS dit woord voor bedorven? Ik zou, daar het tevens als lemma in 't *Etymologicum* voorkomt, daarin berusten en zelfs SYLBURGS ὀρθουρίδας op dien grond afwijzen, gelijk alle veranderingen daarop in de noot bij B. II: »Sylburg coniecit ὀρθουρίδας, Hemsterhuys καὶ τῆς δ. ὀρ. ἡλασ(σ)άμην, Lobeck ὀρθούρης διησάμην, »et ego quoque in proecdosi διησάμην conieci, fert. ὀρθούρης διησάμην, ut ὀρθούρη per syncoopen pro ὀρθούρη sit dictum." In den tekst behoudt B. ὀρθούρης ἡλσάμην, hoezeer dat tegen de maat is, maar het woord ὀρθούρη staat zoo vast, en de zin vordert met zoovele kracht de bijvoeging van διὰ, dat ik trots den anapaest B.'s eerste vermoeden zou aannemen, en juist in zulke noodzakelijke afwijkingen van de strenge prosodische regel de aanleiding zou zoeken, waardoor later de Attische dichters, eerst reeds de *Tragici*, daarna en vooral de *Comici*, zich ten dezen aanzien meerdere vrijheid hebben veroorloofd; dat de *Tragici* vooral bij eigennamen den anapaest moesten gebruiken, en nu het bezigen van *dezen* voet in het midden van een vers tot dat ééne geval beperkten, heeft zijne natuurlijke redenen.

Fr. 20. B. I. »τμημελοῦσι scripsi, vulgo αἶμ' ἔχουσι," »wofür" zegt A. »der ionische Dialect wenigstens τμημελεῦσι verlangt.

»Leichter wäre aber die Aenderung $\beta\acute{\upsilon}\mu'$ ἔχουσι d. i. φυλακὴν
 »ἔχουσι s. ob. zu *Solon* fr. 10." SCHN. bl. 531: »sehr kühn con-
 »jicirt . . . Hrñ. Meineke $\mu\eta\grave{\eta}\mu'$ ἔχουσι fehlt." B. II. »In *proce-*
 »*dosi* τημελοῦσι scripsi, Meineke $\mu\eta\grave{\eta}\mu'$ ἔχουσι, Ahrens $\beta\acute{\upsilon}\mu'$
 »ἔχουσι et praeterea v. 1. Νύμφης ἡδὲ Μαιάδος τ." MEINEKE
 vermoeden had gerust kunnen verzwegen worden, immers EU-
 STATHIOS' uitlegging φυλάττουσι . . . καὶ οἷον ζώουσιν (?) laat en-
 kiel tusschen τημελεῦσι en het palaeographisch betere $\beta\acute{\upsilon}\mu'$ ἔχουσι
 de keus. In het eerste vers heeft AHRENS gelijk: »Statt . . .
 »(τῷ τε e conj. für καὶ) möchte ich lieber Νύμφης ἡδὲ Μ. τ." De
 coniectuur is nog wel van BARNES.

Fr. 22. AHRENS: »Als Lesart der Codd. wird falsch angege-
 »ben προεκπονητὴ τηλέμβρωτε; nur B. hat προεκπονητὴ τηλέμ-
 »βρωτε (A »etiam τηλέμβρωτε," also προεκπονη mit den Aus-
 »gaben)." Een gewaagd *derhalve!* B. II: »A τηλέμβρωτε, B
 »προεκπονητὴ τηλέμβρωτε" cett.

Fr. 24. AHRENS: »Gut ist geschrieben εἰδῶς τι· καὶ γὰρ οὐ
 »καλῶς ἐπίσταμαι für εἰδῶς· τί καὶ γὰρ οὐ καλῶς ἐπίσταμαι und
 »zwar κακῶς aus den Handschriften." SCHN. bl. 531: »Fr. 22
 »ist Haupt Obs. Critt. p. 54 unberücksichtigt geblieben. Sehr
 »gefällig verbessert übrigens Hermann, Jahn Jahrbücher XXXIII,
 »3. p. 255 εἰδῶς τι· καὶ γὰρ οὐν καλῶς ἐπίσταμαι. Nur fordert
 »der Dialect ὦν." Ik zou dit *raden* noemen, of anders, zoo
 als de uitkomst geleerd heeft, *mis raden*. B. II. in de noot:
 »ἰρωστί· καὶ Hecker (nisi ἰρωστί malis) legebatur εἰδῶς· τί καὶ,
 »quod cum ineptum esset, Casaubon. καλῶς pro κακῶς coniecit." Ook
 in den tekst is ἰρωστί opgenomen.

Fr. 26. B. I. II: »καὶ scripsi, vulgo νιν." A. »wenigstens
 »sinngemäss."

De overige, meer algemeene opmerkingen van AHRENS (t. a p.
 bl. 841 vlg.) kunnen wij voor het oogenblikkelijk doel weglaten,
 ze betreffen het dialect van SIMONIDES en het onderscheiden der
 fragmenten van hem en zijnen naamgenoot, den Iambi-
 schen dichter van *Ceos*. Maar wij kunnen nog op eene an-
 dere manier den arbeid van BERGE toetsen, namelijk door zijne
 eigene vermoedens op denzelfden schrijver te bespreken. Op
 denzelfden schrijver, zeg ik, en dit is eene noodzakelijkheid
 van goede trouw, ten einde meerdere juistheid van vergelijking

te verkrijgen, anders is zeker de schrijver niet van dien aard dat hij zoo aanhoudende behandeling verdient. Overigens moet ik op nieuw herinneren dat niet de beoordeeling van B.'s werk als zoodanig, maar enkel die van de tweede uitgaaf in betrekking tot de eerste het doel van deze regelen kan uitmaken; terwijl ik thans B.'s eigene tekstveranderingen, voor zooverre zij nog niet in het bovenstaande voorkomen, de rij af behandelen zal. *Fragm.* 1. vs. 4. zie boven.

Vs. 5. B. I. ὅπως scripsi, vulgo ὅπως, unus cod. ὅμως, sed supra ὅπως; B. II. ὅπως, A a. pr. m. ὅμως Scripseram ὅπως." Toch wel noodig naast ἀπρηκτον en ἡμέρην vs. 6, δοκέει vs. 9 enz.

Vs. 6 zie boven.

Vs. 8. De menschen, al hopende οἱ μὲν ἡμέρην | μένουσιν ἐλθεῖν οἱ δ' ἐτέων περιτροπάς. B. I. eveneens zonder noot. B. II. »aperte corruptus, fort. μένουσιν ἔλδωρ." Toch niet, de spreekwijs is Homerisch, vgl. *Il.* Δ 247:

ἢ μένετε Τρῶας σχεδὸν ἐλθέμεν,

en dat hebben lateren overgenomen, Aesch. *Eum.* 677:

μένω δ' ἀκοῦσαι πῶς ἁγὼν κριθήσεται,

en Pind. *Pyth.* III. 16:

οὐκ ἔμειν' ἐλθεῖν τράπεζαν νυμφίαν.

Vs. 10 zie boven.

Vs. 17. Vele menschen sterven na een moeilijk leven εὖτ' ἂν μὴ δυνήσωνται ζόειν volgens B. II, met de noot »ζόειν Porson, ζάειν Grotius, ζώειν vulgo, sed locus graviter corruptus; »in *proecdosi* scripseram: οἱ δ' ἦν μὴ δυν. ζόειν, ἐπ' ἀγχόνην κ.τ.λ., nunc coniicio εὖτ' ἂν ἡδὺ νόσωνται ζόειν, Ahrens »εὖτ' ἂν μηχανήσωνται ζόην." Het ware heeft MEHLER gezien, die mij schrijft, dat het werkwoord ἡδύνειν evenzeer als het substantivum ζόη onder de verbastering schuilen moet: dan zal 't gemakkelijk wezen het vers te herstellen, daar de zin is: wanneer ze hun leven aangenaam hebben gemaakt, sterven zij; dus εὖτ' ἂν ἡδύνωνται ὑ ζόην, misschien plat prozaisch τὴν ζόην. Enkel is ἡδύνειν een wel wat te jong werkwoord voor SIMONIDES, maar de gissing van BERGK zou ons dwingen tot het aannemen van eenen vorm ζόειν, en dat is toch te sterk, zelfs op het gezag van PORSON.

Vs. 25 zie boven.

Fr. 2, vs. 2 zie boven.

Fr. 7. vs. 1. 10. 25. 32. 42. 43. zie boven.

Vs. 46. Er wordt gesproken over de vrouw die van de ezelin afstamt, en die — ik vertaal letterlijk naar den tekst van B. II — »uit noodzakelijkheid en onder berispingen met moeite »immers in alles genoeg neemt en het aangename arbeidt.” Het is nog niet zeer duidelijk wáárin het wangedrag van die vrouw gelegen is. Nu zegt B. II. »ἀρεστά haud dubie corruptum, coniicio ἄτρεστα, quemadmodum asinus ipse ἀτρεύς »vel δτρεύς dictus est. Sed gravem praeterea hic locus labem »contraxisse videtur, nam sententia instituta parum recte »cedit. Possis credere quaedam excidisse, alia traiecta esse, »exempli gratia: ἡ σύν τ' ἀνάγκη σύν τ' ἐνιπῆσιν μόγῃς | . . . . »καὶ πονήσατο | ἄτρεστα· τόφρα δ' | . . . ἔστερξεν ὧν ἅπαν- »τα . . . | . . . ἔσθῃει κτλ. Sed fort. scrib. ἡ σύν τ' ἀνάγκη σύν »τ' ἐνιπῆσιν μόγῃς ἄτρεστα” (drukf. voor ἄτρεστα) »τεφράς ὡς »ὄνος πονήσατο· ἔστερξεν ὧν πάντ'· ἔσθῃει κτλ.” Ik zou niet zoo vèr gaan. M. i. is de verklaring mogelijk ἔστερξεν καὶ πονήσατο (en dan κάπονήσατο) ἅπαντα [τὰ] ἀρεστά, met moeite en onder berispingen is ze tevreden en werkzaam omtrent alles . . . wat aangenaam is. Het weglaten van het lidwoord maakt geene zwaarigheid, zoodra men de constructie zelve slechts toelaat, enkel weet ik geen weg met het overtollige ὧν. De constructie zelve is eene soort van ἐν διὰ δυοῖν en dus logisch foutief, hoewel dit niet wegneemt dat ze voorkomt op sommige plaatsen.

Vs. 65. B. I. »αἰεὶ Koelerus, vulgo ἀεῖ.” B. II. »αἰεὶ scripsi, »v. ἀεῖ.” Goed.

Vs. 76 zie boven.

Vs. 95. Er staat in den tekst:

Τὰ δ' ἄλλα φῦλα ταῦτα μηχανῇ Διδῶς
ἔστιν τε πάντα, καὶ παρ' ἀνδράσιν μένει.

B. I. eveneens zonder noot. B. II. »corruptus videtur coniicio »ἔστιν τ' ἐπ' ἅτῃ καὶ παρ' ἀνδράσιν μένει.”

Vs. 100 zie boven.

Vs. 56. B. 1. »ἰερὰ . . . unus cod. ap. Stob.” B. II. »∴ . . . ali- »quando conieci hunc versum collocandum esse post v. 47.,

»contra v. 48. 49. traiciendos post v. 54., non tamen Athenaei locus hoc commendat.” Om mijne lezers het oordeel ligter te maken zal ik de beide lezingen onder elkaar zetten, met de cijfers der andere lezing daarnaast. De tekst heeft B. II:

46. . . . . τόφρα δ' ἐσθίει μὲν ἐν μυχῶ 46.

47. . . . . προῦξ, προῦμαρ, ἐσθίει δ' ἐπ' ἐσχάρῃ.

54. ὁμῶς δὲ καὶ πρὸς ἔργον ἀφροδίσιον 48.

55. ἐλθόνθ' ἐταῖρον ὄντινῶν ἐδέξατο. 49.

49. Τὴν δ' ἐκ γαλῆς, δύστηνον οἰζυρὸν γένος 50.

50. κείνη γὰρ οὐ τι καλὸν αὐτὸ ἐπίμαρον

51. πρόσσεστιν, οὐδὲ τερπνόν, οὐδ' ἐράσμιον.

52. εὐνῆς δ' ἀληνῆς ἐστὶν ἀφροδίτης,

53. τὸν δ' ἄνδρα τὸν παρόντα ναυσίῃ διδοῖ.

56. κλέπτουσα δ' ἔρδει πολλὰ γείτονας κακά, 55.

48. ἄθυστα δ' ἱρὰ πολλάκις κατεσθίει. 56.

terwijl volgens B. zou moeten staan:

47. . . . . ἐσθίει δ' ἐπ' ἐσχάρῃ, 47.

ἄθυστα δ' ἱρὰ πολλάκις κατεσθίει. 56.

49. Τὴν δ' ἐκ γαλῆς, δύστηνον οἰζυρὸν γένος 49.

53. . . . . ναυσίῃ διδοῖ. 54.

ὁμῶς δὲ καὶ πρὸς ἔργον ἀφροδίσιον 48.

55. ἐλθόνθ' ἐταῖρον ὄντινῶν ἐδέξατο, 49.

κλέπτουσα δ' ἔρδει πολλὰ γείτονας κακά. 55.

ATHENAEOS zegt verder niets, dan dat het vs. ἄθυστα δ' ἱερὰ enz., zoo als hij leest, περὶ τῆς ἀκόσμου γυναικὸς gebruikt wordt, hetgeen in mijn oog geene praesumptie voor ééne van beide meeningen geeft. Evenwel is het niet te betwijfelen dat B. zich vergist. De vrouw die van de offeranden snoept, vs. 56 (48) stamt zeker eer van de kat af dan van de ezelin, en ook de andere omzetting is valsch, dan zouden vs. 53 (52) en vs. 48 (54), tweemaal hetzelfde bevatten, de εὐνὴ ἀφροδίτη en het ἔργον ἀφροδίσιον, terwijl bij het vorig soort van vrouwen dat onderwerp geheel onaangeroerd zou blijven, en, wat het ergste is, dat soort van vrouwen waar geheel van de Ἀφροδίτη zou gezwezen worden, bestaat uit de kleindochters van de ezelin, een dier waarvan de reputatie vooral bij de Grieken bekend is. Het eenige wat ik niet stellig zou bestrijden, zou wezen eene omzetting der beide plaatsen, waar van het ἔργον ἀφροδίσιον

spraak is, vs. 48 vlg. en vs. 53 vlg., zelfs ben ik niet ver van het vermoeden dat dit B.'s bedoeling is, maar zulk eene verwisseling schijnt mij geheel overbodig.

Fr. 12 staat:

Σπλάγχχν' ἀμπεχόντες αὐτίκ' ἰκτίνου δίκην.

B. I. II. »Videtur ἀμφέποντες legendum esse." Te regt.

Fr. 17 zie boven.

Fr. 18 staat:

Καὶ σαῦλα βαίνειν, ἵππος ὥς κορωνίης.

B. I. »κορωνίδης Welckerus, vulgo κορωνίτης." B. II. »κορωνίης »scripsi, et sic etiam G. Bindorf, κορωνίδης Welcker, vulgo »κορωνίτης, quod defendit Meineke, sed choliambis usum esse »Simonidem non probabile." Zeker niet.

Fr. 20 zie boven.

Fr. 22. B. I. Πολλόν με δεῖ προεκπονεῖν, Τηλέμβρωτε met de noot: »Coraëus emendavit, codd. προκπονητὴ τηλέμβρωτε." B. II. (᾽Η) πολλὰ μὲν δὴ προεκπονῇ, Τηλέμβρωτε met de noot: »᾽Η »adieci. — Τηλέμβρωτε, Α τηλέμβρωτε, Β προεκπονητὴ τηλέμ- »βρωτε. Coraëus coni. πολλόν με δεῖ προεκπονεῖν (Nauck δεῖ γὰρ ἐκπ.) κτλ."

Fr. 27. B. II. leest:

Αὕτη δὲ φοξὴ χεῖλος Ἀργεῖν κύλιξ.

voor φοξίχειλος, met eene langere noot. Ik geloof het niet, want dan zou χεῖλος vóór φοξή geplaatst wezen. B. I. heeft φοξίχειλος.

En zoo hebben we dan het regt, afscheid te nemen van eenen dichter, wiens kennismaking langer heeft geduurd dan ons lief was, en ons, gelijk van zelf spreekt, nog niet het regt geeft, B.'s geheele werk te beoordeelen. Maar het aangehaalde is genoeg voor eenige gevolgtrekkingen die hier niet wel verzwegen mogen worden. Het eerste, wat zich aan onze onwillige overtuiging opdringt, is de onmagt der kritiek²⁰, wel-

²⁰) Ik zal nog een paar noten overschrijven als sprekende bewijzen van hetgeen in den tekst gezegd wordt. Eene der meest afdoende is die op ARCHIL. 60. vs. 4, waar van den goeden veldheer gezegd wordt dat hij is ἀσφαλῶς βεβηκώς ποσσὶ, καρδίης πλέος. Nu staat B. II. »ποσσὶ, καρδίης »πλέος scripsi, Galen. ποσὶ καρδίης (poster, i. καρδίας) πλέως. Longe

ke in deze verzen van SIMONIDES, wier tekst in menig opzicht bedorven maar over het algemeen vrij leesbaar is, uiterst weinig verbetering heeft kunnen brengen, zelfs zoo, dat in dit opzicht de tweede uitgaaf, hoezeer ook overigens boven de eerste uitmuntende, bijna geen stap is vooruitgegaan; de eenige winst bestaat in het laten varen van eene of andere vermeende emendatie. En dat 't bedoelde opzicht een der allerbelangrijkste is zal niemand ontkennen; het is zelfs van dien aard, dat eene *afzonderlijke* uitgaaf van SIMONIDES, zonder veel grootere aanwinsten dan deze, allen wetenschappelijken grond zou ontberen en alleen door het gebrek aan exemplaren bij het lezend publiek zou kunnen gewettigd worden. Deze opmerking evenwel geldt niet hier, waar ons eene verzameling van alle *Lyrici* wordt aangeboden, en nu er dan eene tweede uitgaaf van SIMONIDES wezen moest, stemmen wij in met B.'s handelwijze de verbeteringen die aan de uitgave konden gebragt worden in te voeren, al betreffen ze ongelukkigerwijs alleen de bijzaken.

» aliam lectionem praebet Dio" (Chrysost.) » ubi vulgo καὶ ἐπινοήμασιν δασύς, » unde olim ἀπινώμασιν δασύς scripsi, sed codd. καὶ ἐπὶ κνήμασι (κνή- » μαισι), quod non recte probat Emperius, qui interpolationibus auctos esse » censet V. 3. et 4, pro quibus unum hunc a poeta profectum esse putat:

» ἀλλὰ μοι ζοικός τις εἶη καὶ κνήμασιν δασύς.

» At Dio memoriter haec adscripsit. Geel. con. ποσσὶ, καὶ τριχὸς πλέως, » Kayser καὶ τριχώματος πλέως, Schneidewin καὶ τριχουλή δασύς, ipse » aliquando καὶ γναθμοῖσιν δασύς conieci."

Nog bekender is HIPPOX 49. vs. 1, waar B. met overdreven beschoorndheid Μιμνή κακομήχανε in den tekst heeft laten staan. De noot B. II. zegt: » κακομήχανε, Ciz. Vit. 1. 2. κατωμήχανε, cod. Huet. κατωμόχαιε, » ap. Brink καταμόχαιε. Meineke con. κά' ὡ μήχανε, Brink κά' ὡ μοχ- » ῥή, Schneidewin κάτω', ὡ Χίε, M. Schmidt κατωμέ, μυσχέ, ego » 'κατόμνω (i. e. Ἐκατόμνω) χαῖρε, vel κατ' ὦν μου χαῖνε, nisi latet » obsoletum aliquod adiectivum, velut κατωνακαῖε i. e. κατωνακοφόρε." Ref. staat er niet voor in dat dit alle bekend gemaakte gissingen zijn, en B. kon trouwens niet anders doen, dan ze allen getrouw opnemen, vooral daar men hem zeker het overslaan van een enkel dezer verzinsels als een misdrijf zou hebben aangerekend. Maar dit is geene wetenschap. Dit is raden, rondtasten in den blinde, en het niet eens weten als men soms het ware gevonden heeft, want al radende heeft BERX ééné helft der ware lezing gevonden en SCHNEIDEWIN de andere: Μιμνήκατόμνω Χίε is de hand van HIPPOX. Maar wat moeten niet-litteratoren, wat litteratoren die geene specialiteiten voor de *Lyrici* zijn wel denken bij het lezen van zulke noten, en haar aantal in het boek is *legio*.

Dit brengt me tot eene tweede opmerking. Onder die verbeteringen heeft B., en het strekt aan beide partijen tot eer, in ruime mate gebruik gemaakt van de opmerkingen zijner recensenten, hoezeer hij doordrongen is van de onregtvaardigheid van hun oordeel in het algemeen, gelijk uit de voorrede blijkt (p. vii). Jammer dat er dat uit blijkt. Bij B.'s overige korthed zou stilzwijgen geene verwondering hebben verwekt, en het ware misschien aanleiding geworden, om nu die *πόλεμος οὐ φάτος* dan toch ook menige goede vrucht gedragen heeft, elkaar nog eens over deze tweede uitgaaf de hand te reiken, waarin dan toch aan de tegenpartij zoo dikwijls regt is bewezen, en waardoor, niemand zal het ontkennen, de Grieksche litteratuur eene groote aanwinst gedaan heeft, terwijl toch het werk dat B. op zich heeft genomen, het verzamelen van alle fragmenten, hoogst ondankbaar genoemd moet worden. Immers wanneer men gedwongen is, zelfs onmetrische verzen gelijk VII. 100: *ἄπασαν, ὅστις σὺν γυναικὶ πέλεται* en fr. 17. *καὶ τῆς ὀπισθεν ὀρσοθύρης ἡλσάμην* in den tekst te laten staan en dit buiten twijfel de beste handelwijze is, dan blijkt hoe veel aangenamer het is geene nieuwe uitgaven te bewerken maar enkel nu en dan alleen op die plaatsen opmerkingen te maken, waar men meent iets deugdelijks te hebben gevonden. B. heeft zich voorts, in deze tweede uitgaaf, zeer voorzigtig betoond en zijnen tekst veel nader bij de hss. gebracht, dan in de eerste; voegt men daarbij wat op iedere bladzijde in het oog springt, dat hij thans ook de bronnen veel beter kent, ten minste veel beter mededeelt dan in de eerste editie, dan is het blijkbaar dat zoo iemand ooit de moeilijkheden in der daad wegnemen zal, hij in B.'s werk een allerge-wigtigst hulpmiddel zal vinden, en dat het meeste wat minder *artis* dan *laboris* was thans gedaan is, maar het werk dat *artis* en *ingenii* is moet nog gedaan worden, en zal, hopen we, nog wel eens in verloop van tijd door BERGK gedaan worden; het kan moeilijk aan eene meer geschikte hand worden opgedragen.

Laat ons na dit ontmoedigende werk de *Lyrici* een oogenblik vaarwel zeggen, om ons op te houden bij eenen dichter dien BERGK alleen in zijne *Anthologia* heeft opgenomen, den voor eenige jaren zoo dikwerf genoemden BABRIOS, of BABRIAS, gelijk

HECKER²¹ meent, dat die naam naar analogie van CHABRIAS moet worden geschreven. B. had in de *Anthologia* natuurlijk eene soort van standaardtekst op te nemen, en kon in zulk een overzichtswerkje geen aanvang maken met het ziften van het echte en het valsche, dat het Athoische hs. ons gegeven heeft: Wat hij aan LACHMANN'S tekst heeft veranderd, behalve het veelvuldige herstellen van de overgeleverde lezing, vinden wij *Anth. Lyr.* VIII vlgg.; in 't algemeen wijkt LACHMANN te veel van de traditie af, BERGK heeft er zich wellicht te veel aan gehouden, maar omtrent beiden geldt, dat hunne fout zich veel meer uit den aard van hun werk laat verontschuldigen dan met de tegenovergestelde 't geval zou zijn: LACHMANN, die eene kritische uitgaaf bezorgde, mag ieder vermoeden in zijne noten opnemen, en ook in zijnen tekst veel meer dan BERGK; deze immers geeft alleen eene teksteditie, en moet zich derhalve tot de overlevering en de ontwijfelbare verbeteringen bepalen. Overigens is zooveel zeker, dat de poetische waarde althans dezer stukken zeer veel verschilt; en reeds de zoogenaamde voorrede tot het eerste boek, die met γενεή δικαίων ἦν τὸ πρῶτον ἀνθρώπων begint, is zooveel slechter dan het overige, dat bij mij sedert lang het vermoeden is opgekomen, of ze niet later is bijgevoegd, en nadat de fabels alphabetisch geschikt waren. Bij die gelegenheid zou dan het ware προοίμιον, dat met Μῦθος μὲν, ὃ παῖ βασιλέως Ἀλεξάνδρου begint, op zijne tegenwoordige plaats tusschen 107 en 108 aan het hoofd van de letter M geraakt zijn, juist als ware het éene der fabels. Want in de eerste plaats is het ondoenlijk, eene verdeeling in twee boeken te verdedigen waarvan het eerste 107 en het andere niet meer dan omstreeks 30 fabels zou hebben bevat, maar al wilde men aannemen, dat oorspronkelijk die ongelijkheid niet bestond en dat het verloren deel aan het einde zoo groot zou geweest zijn, ook dan valt in het oog, dat aan het begin eener verzameling van Aesopische fabels eene inleiding als het tweede *prooemium* zeer gepast was: de opgaaf, van waar de μῦθος is ontstaan, hoe hij naar Griekenland is overgekomen,

²¹) ALFONSI HECKERI *Epistolae criticae ad F. G. SCHNEIDWINUM* V. Cl. pars secunda. *Philol.* V. 414—512, zie vooral p. 489.

en wat de schrijver zelf gedaan heeft; de vermelding der vijf eeuwen daarentegen, der gouden eeuw en der anderen, is zonder aanleiding en knoopt zich ook in de verzameling aan niets vast; bovendien is een verslag omtrent het ontstaan van den *μῦθος* en het verdere zoo even genoemde *in het midden* eener verzameling van *μῦθοι* niet op zijne plaats. Er bestaat evenwel ééne groote zwarigheid. BABRIOS zegt vs. 16 *ἐκ δευτέρου σοι τῆνδε βιβλον ἀεῖδω*, en wijst ook in de vorige verzen op hen, die binnengegaan zijn door de deur welke hij geopend had. Maar hieruit volgt alleen, dat BABRIOS reeds fabels had uitgegeven eer hij het tweede *πρῶτον* schreef, maar volstrekt niet, dat dit de eerste 107 zijn, immers wij missen iedere autoriteit om die alphabetische schikking aan den dichter toe te schrijven, en de innerlijke waarschijnlijkheid doet veeleer denken, dat dit op de scholen gebeurd is, waar BABRIOS zeker veel gebruikt werd; dit laatste blijkt ten overvloede uit het hs. van DOSITHEOS maar behoeft niet eens een betoog: eene metrische bewerking van AESOPUS beval zich zelve op ieder school aan, en AESOPUS was reeds ten tijde van den Aristophanischen PISTHETAEROS een schoolboek. Al mogten dan ook thans in onze collectie fabels zijn opgenomen, die BABRIOS vroeger dan het tweede *πρῶτον* geschreven, ja zelfs uitgegeven heeft, dan ligt daarin nog geene reden, om de alphabetische volgorde voor oorspronkelijk te houden en aan BABRIOS toe te kennen, om die wonderlijke verdeling in twee boeken te behouden gelijk nog LACHMANN gedaan heeft (B. zwijgt hierover), of aan het tweede *πρῶτον* zijne ware plaats aan het hoofd der geheele collectie te ontzeggen, waardoor dan het eerste vervallen moet. Maar is het waar dat de aesthetische redenen voldoende zijn om dat eerste *πρῶτον* te veroordeelen? Mij dunkt ja, omdat zich laat bewijzen dat een stuk onecht is, dat eveneens in den *codex Athous* staat en waarvan de taal niet slechter is dan van dit. Immers in de twaalfde fabel staan verscheidene verzen, welke in eene andere recensie niet voorkomen, die namelijk welke CORAY gedrukt heeft; en het blijkt, dat die verzen onecht zijn, omdat door weglating daarvan de zin duidelijk en de fabel een lief versje wordt; zoodra men dit gezien heeft valt in het oog, dat de redactie van het Athoise hs. groote interpola-

lien heeft ondergaan, en dat het dus aan de kritiek vrijstaat, de aesthetische gronden misschien niet als beslissend, maar toch zeker als waarschijnlijkheidsredenen aan te voeren. Om evenwel eerst het punt van uitgang te winnen dat ik genoemd heb, zal ik hier de fabel volgens BERCKS lezing, maar met LACHMANN'S varianten overnemen, en de verzen welke ik voor onecht houd door verschil van druk aanwijzen, omdat de gewone teekenen van onechtheid reeds door B. gebruikt zijn en ik dus om verwarring te voorkomen tot anderen mijne toevlugt nemen moet. Overigens moet hier nog worden bijgevoegd, dat ik de opmerking van het volstrekt verkieselijke der kortere redactie boven de geïnterpoleerde aan eene mededeeling van mijnen vriend HALBERTSMA verschuldigd ben.

Ἀγροῦ χελιδὼν μακρὸν ἐξεπατήθη ²².

εὔρεν δ' ἐρήμοις ἐγκαθημένην ὕλαις

ἀηδὸν ὀξύφωνον ἥ δ' ἀπεθρήνει

Ἴτυλον ἄωρον ἐκπεσόντα τῆς ὥρης.

δ. ἐκ τοῦ μέλους δ' ἔγνωσαν αἱ δ' ἁλλήλας·

καὶ δὴ προσέπτησάν τε καὶ προσωμίλουν.

χὴ μὲν χελιδὼν εἶπε· »Φιλτάτη, ζῴεις;

»πρῶτον βλέπω σε σήμερον μετὰ Θράκην.

²²) Vs. 1. μάκρ' ἀνεξεπατήθη LACHMANN'S tekst (A) met de noot: »μάκρ' ἀνεξεπατήθη L''(ACHMANN) »μακράν ἐξεπατήθη A''(thous codex) »μακράν ἐξεποιήθη C''(ORAY) »p. 90."

4. τὸν Ἴτυν A (LACHMANN'S tekst), Ἴτυν C, Ἴτυλον A.B''(OISSONADE). ITYS is de zoon van PHILOMEL'S zuster PROKNE, de dochter van PANDION, ITYLOS de zoon van PANDAREUS' dochter AEDON (ἀηδὼν), in wier geschiedenis de zwaluw niet voorkomt, want daar is de beroemde NIOBE hare schoonzuster. Wanneer we mogten aannemen, dat BARBROS den oudsten ons bekenden vorm der mythe volgt, alleen met invoeging der aldaar niet genoemde schoonzuster als zwaluw, dan zou *Odyss.* τ. 518 vlgg. voor Ἴτυλον pleiten, maar BARBROS heeft aan de Atheensche mythe, dus aan PROKNE en ITYS gedacht, blijkens vs. 8, om van het onechte 21 niet te spreken. Overigens is PROKNE de nachtegaal, en PHILOMEL'S de zwaluw, bij de Grieksche schrijvers en bij den geleerden VARRO, terwijl de overige Latijnsche auteurs het omkeeren.

5. δ. »om(isit) C'' ἔγνωσαν voor ἀνέγνωσαν, het overtollige αἱ δ' en de zin zelf wijzen aan hoezeer men deze verzen kan missen, terwijl het juist in den smaak van een *interpolator* valt, breed uit te meten wááaraan de zusters elkaar herkend hebben. Echter staat ook 61. 3: καὶ πω; συναμβόλησαν οἱ δ' ἁλλήλοισι.

7. »χ' ἡ C, ἡ A'' — »φρσί C''. — »ζώεις C''.

- »ἀεί τις ἡμᾶς πικρὸς ἔσχισεν δαίμων·
 10. »καὶ παρθένοι γὰρ χωρὶς ἤμεν ἀλλήλων.
 »ἀλλ' ἔλθ' ἐς ἀγρὸν καὶ πρὸς οἶκον ἀνθρώπων·
 »σύσκηνος ἡμῖν καὶ Φίλη κατοικήσεις,
 12*. (ὅπου γεωργοῖς κοῦχ' ἠθρίοις ᾄσεις.)
 [ὑπαίθρον ὕλην λεῖπε καὶ παρ' ἀνθρώποις
 »ὀμώροφόν μοι δῶμα καὶ στέγην οἴκει.]
 15. »τί σε δροσίζει νυκτὸς ἔννυχος στίβη
 »καὶ καῦμα βάλπει; πάντα δ' ἀγρώτην τήκει·
 [ἄγε δὴ σεαυτὴν σαφὰ λαλοῦσα μῆνυσον.]

9. 10 »om C". Men zou vs. 10 verlangen παρθένοι οὔσαι, en dan is het nog niets eens waar: νόος PROKLOS huwelijk waren ΠΑΝΘΙΩΝS dochtera niet gescheiden. Dan is πικρός een onjuist beeld naast ἔσχισεν, en de verklaring met καὶ γὰρ is niet zeer dichtelijk; de zin kan de verzen ontberen.

11. »conf. 108. 15" sis oikon elathin upo te toichon anthrōpōn. Welke overeenkomst bestaat hier?

12*. ὅπου enz., bij A 18, »habet C, om. AB" en daarom schijnt Bk. het vs. anders te hebben genoteerd, maar de tegenstelling van γεωργοί en θηρία is toch wat al te slecht; al is CORAYS redactie beter dan die in den Athous, daaruit blijkt nog niet dat de eerste geheel zuiver is; en het missen van dit vs. in den Athous, zijne overtolligheid voor den zin, en de genoemde tegenstelling pleiten tegen de echtheid.

13. 14. »quos ex alia recensione esse D"(übner) »et M"(eineke) »viderunt, »om. C p. 90", hoewel op andere plaatsen bij CORAY daarop verwezen wordt. Het is zeker alleen zakelijke herhaling van 11. 12; ὕλη ὑπαίθρος is pleonasme, even als δῶμα καὶ στέγην, of men moest ὑπαίθρος en ὀμώροφος als tegenstelling willen verdedigen, en ὀμώροφος στέγη kan evenmin goed worden gezegd, omdat de oorspronkelijke beteekenis van στέγη ook dak is.

15. »πικρὸς M"(eineke, en A) »νυκτὸς A", zonder tegenstelling en vooral naast ἔννυχος is dit laatste niet wel te houden. — »στιβὴ A."

16. »ἀγρώτην A, ἀγρώτην B, τέρπει L, τήκει AB", en zoo ἀγρότην τέρπει A. Het eerste is om de maat veranderd, daar het toch wel als uitgemaakt mag worden aangenomen dat de voorlaatste voet altijd een iambus moet wezen; het wordt bovendien versterkt door het voorkomen van ἀγρότης in 34. 1, waar uit A en SUIDAS geene variant wordt opgegeven, en van ἀγρόται 37. 5, insgelijks zonder variant. De ἀγρότης is de zwaluw, volgens het onbetwiste vs. 11, en dus moet iets aangenaams worden aangeduid, gelijk τέρπει doet, om aan de nachtegaal hetzelfde leven aan te raden.

17. »σωφρονουσα γ' ἴδρυσον L", waardoor de maat gered wordt, maar dan staat γε zonder zin, en de afwijking van het hs. is te groot. B. verwerpt het vers, en ik wil hem daarin gaarne volgen, hoewel beide lezingen het hebben; het σοφὰ λαλοῦσα komt me ondragelijk voor, en ook μῆνυσον heeft bij voorkeur ongunstige beteekenis, wat hier niet past; de zin kan dit vs. missen.

τὴν δ' αὖτ' ἀηδῶν δξύφωνος ἡμείφθη·

»Ἐὰ με πέτραις ἐμμένειν αἰοικήτοισ·

20. »καὶ μὴ μ' ὀρεινῆς ὄργαδος σὺ χωρίσσης.

»μετὰ τὰς Ἀθήνας ἄνδρα καὶ πόλιν Φεύγω·

»οἶκος δέ μοι πᾶς ἀπίμιξις ἀνθρώπων

»λύπην παλαιῶν συμφορῶν ἀναξάλλει.»

Παραμυθία τίς ἐστὶ τῆς κακῆς μοίρης

25. λόγος σοφὸς καὶ μοῦσα καὶ φυγὴ πλήθους·

λύπη δ' ὅταν τις (οἷσιν) εὐθενῶν ὀφθῇ,

τούτοις ταπεινὸς αὖθις ὦν συνοικήσῃ.

19. ἀ(ς)οικήτοισ naast πρὸς οἶκον ἀνθρώπων als slot van vs. 11 is metrisch vreemd, maar staat ook 45. 2 zonder variant.

20. 21. »om C, »ὄργαδος B, ὄργαδος A, χωρίσσης A." Er bestaat geene reden voor σί, dat op een aanvulsel gelijkst; ook χωρίσσης is niet boven twijfel verheven en zeker enkel om de maat toegelaten, en ὄργαδος naast ὀρεινῆς is onverwacht, daar het van lage, vruchtbare plaatsen pleegt te worden gebruikt, maar dit kan uit Eurip. *Rhes.* 282 (zelf een twijfelachtig stuk) καὶ πῶς πρὸς Ἰδης ὄργαδας πορεύεται worden verdedigd; μετὰ τὰς Ἀθήνας is het lidwoord overtoollig, zoo als ook μετὰ Θράκην vs. 8 aanwijst, en ἄνδρα kan in PROKLES geval niet veel anders beteekenen dan eenen echtgenoot, hetwelk hier geenen zin geeft.

22. »καὶ ἐπιμίξις A, ἥ τε μίξις C." Het ligt voor de hand dat het eerste, na toepassing der noodige κρᾶσις, te verkiezen is, zoo als dan ook de uitleggers hebben gedaan.

23. »λύπην A et C p. 89 et 346, μνήμην C p. 90, ἀναπλέξει C p. 90." Hier schijnt juist die lezing fout, welke overigens de beste is, die van CORAY op bl. 90, ten minste ἀναπλέξει kan niet blijven, en dit pleit dus ook tegen μνήμην, dat ook ligter voor λύπην als verklaring kon worden opgenomen, dan anders om.

24—29. »om C", te regt naar mijn inzien. Immers de moraal van deze fabel is deze: den bedroefde past eenzaamheid, of anders: ieder haat de plaatsen waar hij ongelukkig is geweest, maar volstrekt niet wat de beide eerste regels zeggen: wijze toespraak, de Muzen en eenzaamheid zijn troost voor het ongeluk, want de μοῦσα der nachtegaal speelt hier volstrekt geene rol, en de toespraak, de λόγος σοφός, komt alleen voor als poging om haar aan de eenzaamheid te onttrekken, zoodat die beide termen eer tegenover elkaar dan als verbonden kunnen opgegeven worden. De beide laatste regels hebben geen verband met de zoo even genoemden, en zijn nog vreemder aan de fabel: het is onaangenaam, als ongelukkigen te wonen onder degenen die ons in welstand hebben gezien. Het ἐπιμίξιον in proza, hoewel zeker niet van BABRIOS zelf, komt beter uit dan een van beide deze poetische.

26. »οἷς ἄν add. Bekkerus", en zoo A, beter dan BERGKS οἷσιν, wegens het onbepaalde van de bedoeling. — »εὐσθενῶν A B", blijkbaar fout.

27. »ὦν D M, ὦν A." Het eerste heeft de schrijver bedoeld, en dit is weder een argument tegen de echtheid, want volgens de taalregels behoort αἰθίς bij ταπεινός ὦν terwijl het bij συνοικήσῃ bedoeld werd.

Ὅτι συμφέρεται τῷ ἡδίκημένῳ πόρρω γενέσθαι τῶν εἰς ἀνάμνησιν αὐτὸν φερόντων κακῶν.

Men neme de proef door het stukje afzonderlijk te lezen met de uitgespatiede verzen, en ook zonder dezelve; in het tweede geval is de verbinding der zinnen wel eenigermate los, maar toch niet hinderlijk, en juist die geringe zamenhang kan aanleiding tot de invoegingen zijn geweest, maar men verkrijgt een lief verstaanbaar stukje, waaruit bijna al het gezwollene verdwenen is. Wil men een ander voorbeeld? De 52^e fabel luidt bij BERGK:

εἰς ἄστν τετράκυκλον ἄρρενες ταῦροι
ἄμαξαν ὅμοις εἶλκον. ἥ δ' ἐτετρίγει,
καὶ τὸν βοώτην θυμὸς εἶχε ²³. τῇ δ' οὕτως
ἐγγυὺς προσελθὼν εἶπεν ὥς ἀκουσθῆναι.

5. *Ω παγκάκιστον κτημάτων, τί δὴ κρώξεις,
*ἄλλον ἐπ' ὅμοις φερομένη σιωπώντων;”
Κακοῦ πρὸς ἀνδρὸς ἐστὶ μακρὸν οἰμῶζειν
ἄλλων πονούντων, ὥσπερ αὐτὸς εἰ κάμνῃ.

Ὁ μῦθος τοῦτο λέγει. *μηδαμῶς ἐν τοῖς πράγμασιν ἄλλων πονουμένων ἄλλους ἀδίκως οἰμῶζειν καὶ πόνους ἄλλοτρίους ἑαυτοῖς ἐπιγράφειν.

Deze fabel zij aangehaald als een staaltje van den wansmaak dien we nog onder deze *Babriana* bezitten. Zij opent reeds met de belagchelijke dubbelzinnigheid ἄστν τετράκυκλον, die zich aan iedereen bij de eerste lezing opdringt, daarna wordt over ἄρρενες ταῦροι gesproken, en ons geleerd, dat als die mannetjes stieren trekken, ze dat met hunne schouders doen. De βοώτης (men zou verwachten ἀμαξεύς), een naauwgezet man, gaat in zijnen toorn zoo nabij den wagen, dat hij gehoord wordt, als of de wagen hard van gehoor was; overigens is het verstandig dat hij sprak οὕτως ὥς ἀκουσθῆναι, anders waren het voor-

²³) Het is hier niet noodig alle varianten op te geven: εἶχε heeft het hs., waarvoor LACHMANN te regt εἶλε geschreven heeft: toen de wagen kraste, ontstak hij in toorn; εἶχε zou wezen: hij was toornig (gedurende al dien tijd).

Vs. 6. ἄλλον zal wel enkel drukfout wezen voor ἄλλων.

Vs. 8 staat naar DÜBNER'S gissing, het hs. heeft ὥσπερ αὐτὸς κάμνων en LACHMANN ὥσπερ ἐὶ κάμνων αὐτὸς, beide tegen de maat, ten zij men in het laatste κάμνων invoert, maar LACHMANN verwerpt beide regels.

den in den wind geweest. En kan die ossendrijver zich zoo ver van den wagen af hebben bevonden als hier schijnt? Maar genoeg, de wagen wordt beknord omdat hij kraakt, en de moraal is duidelijk diegene, welke in beide ἐπιμύθια wordt opgegeven, maar de wagen had met eenig regt kunnen antwoorden, dat hij ten minste niet ἐπ' ὤμοις φερομένη was, niet op de schouders gedragen werd, hetwelk eene nieuwe manier van trekken zou zijn; θηρίον als scheldwoord tegen den wagen gebruikt kan er nog even door. Maar om nu tot de hoofdzaak terug te keeren en zonder van B. te vergen, dat hij in zijne *Anthologia* die taak op zich genomen zou hebben, wenschte ik deze fabel en al wat even slecht is weg te werpen. Misschien is het mogelijk, hier enkele daarvan met juistheid aan te wijzen. De boer die zijne hark verloren heeft wil aan zijne knechts eenen eed afnemen dat zij onschuldig aan den diefstal zijn, hij brengt ze dus naar de stad, denkelijk naar den *naasten* tempel, maar niet omdat de goden op het land te dom zijn, gelijk we naar aanleiding van deze verzen geneigd zouden zijn aan te nemen (6 vlgg.):

τῶν γὰρ θεῶν δοκοῦσι τοὺς μὲν εὐήθεις
ἀγροὺς κατοικεῖν, τοὺς δ' ἑσπτέρω τείχους
εἶναι τ' ἀληθεῖς καὶ τὰ πάντα' ἐποπτεύειν.

Ook hindert hier ἑσπτέρω voor ἔσω. Vs. 11 hebben overigens zoo BERGK als LACHMANN de slechte accentuatie κῆρυξ behouden; het is immers onbetwist dat de *ν* lang is.

Het ἐπιμύθιον van de negende fabel strijdt met het stuk zelf: de visscher fluit, maar er komen geene visschen, daarop werpt hij 't net uit en vangt hen; nu verwijt hij hun dat ze niet vroeger en goedschiks zijn gekomen. De moraal moet dus wezen: die niet hooren wil moet voelen; al is het beeld zeer slecht gekozen. Maar de moraal van het ἐπιμύθιον doet hier niets ter zake: geen winst zonder moeite; als ge gewonnen hebt, scheld en speel dan (vs. 11 vlgg.):

οὐκ ἔστιν ἀπόνως οὐδ' ἀλύοντα κερδαίνειν·
ὅταν βαλὼν δὲ τοῦθ' ἔλῃς ὅπερ βούλει,
τότε κερτομεῖν σοι καιρός ἐστι καὶ παίζειν.

Hier is ook τοῦθ' ὅπερ βούλει overtoollig, en men zou het *imperfectum* verlangen.

De fabel van den wolf, die op het schreeuwende kind wacht, hetwelk de oude vrouw dreigt hem te zullen geven, heeft hier, 't zij in 't voorbijgaan gezegd, een onverwacht slot: de woorden der vrouw op het einde, die tegen den avond zegt »als de wolf »komt, zullen wij hem doodslaan», komen hier niet voor, maar de wolf komt te huis zonder buit en wijt dat, tegenover de wolvin, aan zijn misplaatst vertrouwen op eene vrouw.

Fabel 19, de vos en de druiven, zou zeker winnen indien de dichter niet vooraf angstvallig schoon in een goed vers verklaard had dat ze wel degelijk rijp waren (vs. 5):

ἦν γὰρ πέπειρος κείς τρυγητὸν ἀκμεία,
want de bekende woorden van den vos zijn geheel voldoende, vooral zoo uitvoerig als hier (vs. 10):

ἄμφαξ ὁ βότρυς, οὐ πέπειρος, ὥς ᾔμην.

In dezelfde fabel verwerpt BERGK vs. 7 en 8, die in der daad onhandig ingevoegd zijn, immers

ὥς δ' οὐκ ἐφικνεῖτ', ἀλλ' ἔκαμνε πηδῶσα,

οὐδὲν κρεμαστῆς σχοῦσα πλεῖον αἰώρας,

zegt niets naast het terstond voorgaande

καμουῖσα δ' ἄλλως (οὐ γὰρ ἴσχυε ψαύειν),

en zou zelfs het δ' in vs. 7 moeten verliezen om daarnaast te blijven staan; het is dan ook blijkbaar dat wij hier met twee redacties te doen hebben: de *Alhous* heeft vs. 6 alleen, en *Suidas* enkel vs. 7 en 8. *LACHMANN* behoudt vss. 7 en 8 maar verwerpt vs. 6, hetgeen ondersteund wordt door den *spondeus* in den vijfden voet, *ἴσχυε*, die daar niet mag voorkomen.

In fabel 22 wordt misschien om der duidelijkheid wil geschreven (vs. 1. 2):

Βίου τις ἤδη τὴν μέσσην ἔχων ὥρην

(νέος μὲν οὐκ ἦν, οὐδέπω δὲ πρεσβύτης).

Zou men dit anders misschien van den μέσσην ἔχων ὥρην niet hebben geloofd? Eveneens als dit moet worden verworpen, had BERGK op LACHMANN'S voetspoor vs. 13 voor onecht moeten verklaren; er staat

. . . ἕως Φαλακρὸν ἢ νέα τε χῆ γράϊα

ἔθηκαν, ἐκάστη τῶν τριχῶν ἀποσπῶσα.

[ἀεὶ γὰρ ἔν γε τιλλόμενος ἐγυμνοῦτο],

en ook dit spreekt van zelf, althans na ἕως. Ik wil overigens

ook vs. 14 en 15 niet tegen LACHMANN verdedigen, en vooral niet 16, dat ook BERGK schrapt.

In fabel 27 is vs. 7, dat LACHMANN in de noot laat staan, te regt in den tekst opgenomen. Daarentegen is fabel 32 vs. 4 weder overtollig:

Γαλή . . . δίδωσι σεμνή Κύπρις . . .
μορφὴν ἀμείψαι καὶ λαβεῖν γυναικείην
[καλῆς γυναικός, ἥς τίς οὐχ ἐκὼν ἤρα;]

zou men soms bij mindere schoonheid tot het ἄκοντ' ἐρᾶν zijne toevlugt hebben genomen?

Dat de boerenjongen die zijne maag overladen heeft ἐφ' ὑγραῖς μητρὸς ἀγκάλαις valt', komt me vreemd voor (fab. 34. 7) maar ik weet niets beters, en de geheele fabel is toch walgelijk en onverstaanbaar: de jongen geeft op van het runderingewand dat hij gegeten heeft en houdt dat voor het zijne, dus, zegt de moraal, beroof geene weezen!

De geitenhoeder, die zijne eigene geiten bij eene sneeuwbuie laat omkomen om wilde op te passen, welke hem bij schoon weder verlaten, gaat zeker niet γελάσας naar huis, 48. 12; misschien γελοῖος, zoo als LACHMANN wil.

Waarom B. in fabel 50 vss. 16. 17 verwerpt, zie ik niet in, ook is μου μνήσκου niet te houden, hoe noodig μου ook inoge zijn; vs. 18 kan op zijne plaats blijven staan zonder LACHMANN'S omzetting, wanneer men met B. σώσας en ἀποκτείνας leest in plaats van de imperfecta.

Fab. 51, 1 is ἐν τῷ ποτ' οἴκῳ van HERMANN en LACHMANN goed, en B. had het in plaats van τῷ moeten opnemen.

Over fabel 52 is reeds straks gesproken, en 53 is niet veel beter.

Fab. 64, 9 is te regt door LACHMANN en B. uitgeschoten.

Moet 72, 15 voor καὶ παρῆχε niet staan καὶ ἂν παρῆχε?

De onechtheid van 82. 5 is reeds uit de maat blijkbaar, en LACHMANN'S vrienden hadden niet moeten trachten dit door groote veranderingen te verhelpen: het is een gewoon politisch vers. Eveneens is vs. 8* valsch, eene dittographie der lezing die bij SUIDAS voorkomt en in vs. 8 staat, vgl. COBET, *Or. de arte interpr.* p. 71.

Omtrent B.'s eigene opmerkingen nog het volgende: ze be-

treffen de plaatsen, waar hij van LACHMANN'S tekst afgeweken is, zonder zich er om te bekommeren, of dit reeds vóór hem door anderen op dezelfde wijze is geschied. Het laatste behoort ook niet bij eene teksteditie. Van B.'s veranderingen voeg ik de voornaamsten hierbij.

Fabel 1, 3.

ἦν δὲ τῶν ζώων

φυγή τε πάντων καὶ φόβου δρόμος πλήρης, schrijft LACHMANN, terwijl φυγῆς in het hs. staat. B. leest zeer te regt δρυμός, met behoud van φυγῆς. Ook vs. 8 is ποιητέ' voor ποιητόν wat den zin betreft ontwijfelbaar, maar welligt te goed Attisch voor BABRIOS.

2, 1. Ἄνῃρ γεωργὸς ἀμπελῶνα ταφρεύων

καὶ τὴν δίκελλαν ἀπολέσας ἐπεζήτει,

is palaeographisch gemakkelijker dan LACHMANN'S ποτ' ἐζήτει voor het onmetrische ἐζήτει, en bovendien naauwkeuriger dan het enkelvoudige woord. Hier deelt B. mede dat reeds SAUPPE'S uitgaaf het heeft.

5, 8. De overwonnen haan, wiens gelukkige mededinger door eenen arend wordt geroofd, sedert dien tijd

. . . . (ὁ δ' ἄλλος) ἀμφίβαινε θηλείας

volgens LACHMANN; de Athous heeft ἀμφίβαινε θηλείαις, en B. neemt de gissing van een zijner leerlingen op, ἀδεῶς ἐπανέβαινε θηλείαις, zeer *ad rem*, misschien wel al te zeer om hier te kunnen staan; BABRIOS noemt de zaken niet dikwijls zoo uitdrukkelijk bij haren naam.

6, 2. De visscher

λεπτῷ τε καλᾷ τὸν γλυκὺν βίον —

σώζων, schrijft B., en dit is wegens den *dativus instrumenti* boven ζώων te verkiezen. Ἀπέκυσεν daarentegen in vs. 8 voor ἔκυσεν in den Athous en LACHMANN'S zeker foutief ἐκκύει heeft tegen zich dat alleen de samengetrokken vorm van het werkwoord ἀποκυεῖν schijnt voor te komen. Echter heeft het ook SAUPPE.

9, 8 leest B. met SAUPPE τοιαῦτ' in plaats van LACHMANN'S τοσαῦτ', dat zeker enkel door vergissing is blijven staan.

11, 5 staat in het hs. τοῦ λαβόντος voor den man, welke den gevangen vos laat loopen na diens staart te hebben in brand gestoken: daarvoor schrijft LACHMANN τοῦμβαλόντος en B. ver-

moedt βλαβόντος, maar behoudt het overgeleverde, dat ook goed is, »van hem, die» (den vos) »gevangen had.»

13, 7. B. behoudt het gewone:

πτηνῶν πελαργὸς εὐσεβέστατον ζῶων,
maar met een »*malim πάντων*.» Immers ζῶον. Of is B.'s vermoeden verkeerd afgedrukt, en bedoelde hij πάντων voor πτηνῶν?

18, 7 en 8 heeft B. omgezet. De fabel wint er door, maar enkel op dien aesthetischen grond is toch die omzetting niet geoorloofd. In vs. 6 daarentegen is de verbetering ontwijfelbaar. De Noordewind wil eenen reiziger zijnen mantel ontrooven,

ὁ δ' οὐ μεθῆκε, μᾶλλον ἀλλὰ βιγώσας

. . . καθῆστο,

volgens LACHMANN naar het hs., maar die woordschikking is gedwongen. Te regt heeft BERGK naar BOISSONADE ὁ δ' οὐ μεθῆκε μαλόν, κτέ., dat LACHMANN niet eens onder de varianten opneemt.

27, 7. κρεῶν δ' ἀνέφγεσ ἀγγος, ὥστε τεθνήξῃ,
heeft B. uit FURIAS collectie bijgevoegd, alleen met inlassing van δ'; er is volstrekt geene reden dit vs. weg te laten, waarin zelfs de zwaarste beschuldiging tegen de gevangen kat vervat is. We zullen immers niet *iurare in verba codicis Athoi*, vooral niet zoo lang wij diens lezingen slechts uit MINOIDES MENAS' afschrift kennen.

Het oude paard, 29, 2:

ζευχθεῖς δ' ὑπὸ μύλην ἦλεσ' ἐσπέρην πᾶσαν,
»*fort. ἡμέρην*, » zegt B. Waarom niet in den tekst?

31, 12 geeft B. eene lacune aan. Ik zou BOISSONADES omzetting verkiezen, die ook LACHMANN gevolgd heeft, vs. 12 van BERGK tusschen 15 en 16.

33, 25 zegt B. »restitui.» Waarschijnlijk is het vs. een slecht ἐπιμύθιον, maar dat zal ook B. niet ontgaan zijn.

38, 2 geeft de codex ἐνῆραν, waarvoor LACHMANN uit SUIDAS het *glossema* ἐναφῆκαν heeft opgenomen. Ἐνῆραν is in ieder geval fout, ἐνῆραν zou van αἶρειν afgeleid wezen, en B.'s ἐνεῖραν, »zij voegden de wiggen in», is de ware lezing.

39 »in fine lacunam indicavi» zegt B. Te regt.

45, 5 verbetert B. om metrische redenen ἐπὶ τοῖς κέρασι δ' ὡς καλοῖς ἄγαν ἡῦχει voor het τοῖς δὲ κέρασι van den *Athous*.

De α van *κέρτα* is lang, men denke slechts aan het bekende *Anacreontium* 2 (24 B.).

57, 4. HERMES heeft een wagen met logen en bedrog gevuld, nu gaat hij de aarde rond

ἄλλο Φῦλον ἐξ ἄλλου
σχέδην ἀμείβων καὶ μέρος τι τῶν ἀνδρῶν
νέμων ἐκάστω μικρόν.

Zoo schrijft LACHMANN naar MEINEKES gissing. En al valt in 't oog, dat *ἐκάστω* bij *Φῦλον* behoort, en dus *ἀνδρῶν* overtollig wordt en los staat, schijnt het toch altijd beter dan het onmetrische *ἀνθρώπων* van den *Athous*, waartegen bovendien dezelfde zwaarigheid bestaat. Zoo dacht B. er niet over: HERMES geeft aan ieder volk iets van zijne *waren*, van zijne snuisterijen, *τῶν ῥώπων*.

71, 8 is zeer goed gezien. De zee is niet schuld aan het vergaan van het schip, *ἄνεμοι δὲ πάντες, ὧν ἐγὼ μέση κεῖμαι*, mits men *πάντως* leze, want het lidwoord kan gemist worden.

Eveneens is 72, 20 wel aardig veranderd, waar onder de vogels die de vederen der opgesierde kraai uittrekken ook genoemd wordt de leeuwrik die op de graven *speelt*, *κορυδαλλὸς οὖν τάφοις παίζων*, veel eigenaardiger is *σπίζων*, piepende.

82, 5 is te regt door teksthaakjes [ ] als valsch aangewezen; het is onmetrisch en overtollig.

De muis welke het net doorknaagt waarin de leeuw gevangen is (107, 14 vlg.):

ἔλυσε τὸν λέοντα, τοῦ τὸ Φῶς βλέψαι
ἐπ' ἄξιον δοῦς μισθὸν ἀντιζωγρήσας,

maar dit laatste doet de muis niet, zij redt hem het leven, maar zij kan het hem niet schenken, want het tegendeel, het dooden van den leeuw, ligt buiten hare magt; zij kan hem slechts aan zijn lot overlaten. De leeuw daarentegen heeft haar leven gespaard, *ἐζώγησε*, en dus leze men met B. *ἀντιζωγρείας*. Den *spondeus* in den vijfden voet hebben beide lezingen, en hij was niet ligt te vermijden. In het vorige vs. is *τοῦτο* van den *Athous* voor *τῷδε* misschien bedorven, maar zeker niet met LACHMANN en HAUPT in *τοῦ τό* te veranderen, wat ik niet eens versta.

Prooem. II. 6 heeft de *Athous Διβύσσης*, hetgeen velen en thans weder B. met *Κιβύσσης* vergeefs hebben beproefd te veranderen. Men had moeten berusten bij *HERMANNS Κυβισσός*; een fabeldichter van dien naam uit *Libye* komt in de *Progymnasmata* van *THEON* voor en zijn naam is zeker de ware lezing.

Genoeg voor ditmaal, al is het ook op verre na onvoldoende ter beoordeeling van *BERGK's* gewigtigen arbeid, op welken ik welligt later nog terugkom.

Deventer, 15 Julij 1855.

E. J. KIEHL.

CICERO *pro Sylla* XI. § 33.

Legitur apud Ciceronem *p. Sylla* XI. § 33: „Ego consul, quum exercitus perditorum civium, clandestino scelere conflatus, crudelissimum et luctuosissimum exitum patriae comparasset: quum ad occasum interitumque reipublicae Catilina in castris, in his autem templis atque tectis dux Lentulus esset constitutus, meis consiliis, meis laboribus, mei capitis periculis, sine tumultu, sine delectu, sine armis, sine exercitu, quinque hominibus comprehensis atque confossis, incensione urbem, internecone cives, vastitate Italiam, interitu rempublicam liberavi; ego vitam omnium civium — quinque hominum amentium ac perditorum poena redemi.” Vitium contraxisse videtur locus; nam quod codices habent *confossis*, aut *confessis* neutrum loco convenit. — Hoc HALMIO, illud ORELLIO placuit; — hoc sententiam pessumdat, illud ne Ciceronianum quidem est. Quid enim, *confessione* quinque hominum respublica liberata esse dici poterat? Neque hoc loco ulla Ciceroni causa erat, invidiam illam metuendi, qui ipse dicat se „quinque hominum amentium ac perditorum poena redemisse vitam omnium civium.” — Scripsit igitur CICERO *confectis*, quod cum in *confessis* abiisset, et a nullo esset intellectum peperit illud *confossis* a SALLUSTIO semel iterumque, a Cicerone vero nunquam usurpatum neque huic loco aptum.

S. H. R.

IN LOCOS ALIQUOT HERODOTEOS

AD

SAMUELEM ADRIANUM NABERUM

COMMENTARIOLUS.

» Utilissimum praeceptum est adolescentibus, qui exercere se cum aequalibus volunt ad facultatem aliquam firmitus sibi comparandam, ne eos potissimum deligant, quibus se superiores esse cognoscunt: sed quo quisque maxime excellit, eo illum potissime provocent: luctu, saltu, cursu cum iis contendant, qui horum quodque optime facere putentur. Illud enim ostendere se cupientium est, hoc eorum, qui progredi quotidie longius, et semet ipsis meliores fieri student.” XENOPHONTIS in *Cyropædia* sententiam, elegantissime a MURETO Latinis verbis expressam *Var. Lect.* XIX. 21, animo meo fuisse obversatam persuasum velim Tibi habeas, ut ante editas Tuas lucubrationes *Herodoteas*, quum de variis historicorum primi ac principis locis aut praesentes aut per literas disputaremus, ita post accuratae lectionis fructus in publicum a Te editos, quum ad hanc faciem suavissimi scriptoris Musas denuo perlegerem. Atque ea mente velim accipias levidenses aliquot, quas inter legendum annotavi, correctiunculas, ad tertium potissimum librum pertinentes, post vindemias, quas Tu fecisti lautissimas, quasi raras ἐπιφύλλιδας. In his sunt, quas Tuas esse summo iure contendere posses, quippe natas ex observationibus, quas Tu fecisti non uni loco profuturas, sed multorum locorum certam emendationem prae se ferentes: in aliis, aut praetermissis Ti-

bi, aut in praesenti omissis, an bene res mihi cesserit, penes Te erit iudicium.

Exponitur libri III cap. 9, qua ratione, coriis consutis, Arabum rex e Coryte fluvio aquam deduxerit in aridiores regni tractus: ἀγαγεῖν διὰ δὴ τούτου (scil. τοῦ ὀχετοῦ) τὸ ὕδωρ, ἐν δὲ τῇ ἀνύδρῳ μεγάλας δεξαμενὰς ὀρύξασθαι, ἵνα [δεκόμεναι] τὸ ὕδωρ σώζωσι. Ὅδὸς δ' ἐστὶ δυώδεκα ἡμερέων ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ἐς ταύτην τὴν ἀνυδρον. ἄγειν δέ μιν δι' ὀχετῶν τριῶν ἐς τριξὰ χωρία. In his insiticiū esse vocabulū δεκόμεναι haud maiore credo opera evincam, quam qua facile unumquemque in sententiam meam tracturum me esse confido, pro ἄγειν restituendum esse ἀγαγεῖν. Sed ne hisce quidem abstersis mendis, rite, si quid video, oratio procedit. Rideri solemus, qui Grammaticae severas leges Graecis et Latinis scriptoribus imponere et ad logicae tristem normam eos redigere nitimur, sed ab iis potissimum, qui neque Grammaticae neque Logicae nimium tribuere solent. Quotiescumque locum legi, vel in libero, remissiore et familiari dicendi genere, quo HERODOTUM ad poeticam licentiam proxime accedere scio, moratus me est praeposterus sententiarum ordo, quō secundo loco enuntiasse scriptor putatur, quod in cogitando necessario primum locum obtinuerat. Quanto melius oratio procederet, si hanc scriptoris manum fuisse crederemus: ἀγαγεῖν διὰ δὴ τούτου τὸ ὕδωρ, ἐν δὲ τῇ ἀνύδρῳ μεγάλας δεξαμενὰς ὀρύξασθαι, ἵνα τὸ ὕδωρ σώζωσι. ἀγαγεῖν δέ μιν δι' ὀχετῶν τριῶν ἐς τριξὰ χωρία. Ὅδὸς δ' ἐστὶ δυώδεκα ἡμερέων ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ἐς ταύτην τὴν ἀνυδρον. Eadem de confusis neque ipsius scriptoris culpa inverso ordine collocatis sententiis suspicio compluribus locis mihi est subnata, v. c. III. 31. 3.

Quod in eiusdem libri cap. 18 in verbis φάναι δὲ τοὺς ἐπιχωρίους ταῦτα τὴν γῆν αὐτὴν ἀναδιδόναι ἐκάστοτε sententia mea, pro αὐτὴν legendum esse αὐτομάτην, Tuum tulerit assensum, est quod magnopere laeter. At Tu idem pervelim suffragio Tuo sustentēs, quod, eiusdem fere generis, conieci III. 44. Sermo est de Aethiopia. Αὕτη δὲ χρυσὸν τε φέρει πολλὸν καὶ ἐλέφαντας ἀμφιλαφείας καὶ δένδρεα πάντα ἄγρια καὶ ἔβειον καὶ ἄνδρας μεγίστους κτέ. Vocabulū πάντα cur vitium in se continere censeam, facile intelliges: neque admodum dubito, quin scribendum sit καὶ δένδρεα παντοῖα ἄγρια. Meministi hanc

paragraphum legi apud XENOPH. *Anab.* I. 5. primam: δένδρον δ' οὐδὲν ἐνὴν, θηρία δὲ παντοῖα, qui locus παράλληλος est Herodoteo. Quid intersit inter utrumque vocabulum, omnium optime ex iis apparet locis, quibus coniuncta leguntur, ut in PLAT. *Phileb.* 30, B: Οὐ γάρ που δοκοῦμέν γε, ὦ Πρώταρχε, τὰ τέτταρα ἐκεῖνα . . . . . πᾶσαν καὶ παντοίαν σοφίαν ἐπικαλεῖσθαι.

Ut capitis 22 in fine vix cum usu Herodoteo videtur convenire, quod in verbis τοῦτο γὰρ ἐωυτοὺς ὑπὸ Περσέων ἐσσοῦσθαι, genitivo ab ἐσσοῦσθαι pendenti, praepositio insuper est addita (eiusdem perissologiae exempla exstant III. 106, IV. 197), ita suae aetatis adulterata dialecto Ionicum dicendi morem pepulisse contendo librariorum compluribus locis, ubi ἐκάς, spreto usu Ionico, quem ex HOMERO fugare non licuit¹, tamquam adiectivum considerabant, cui alteram praepositionem subiungebant. Eo nomine peccatum est v. c. III. 41. 2: ὡς δὲ [ἀπὸ] τῆς νήσου ἐγένετο ἐκάς. IX. 93: ἐν δὲ ἄντρῳ αὐλίζονται [ἀπὸ] τῆς πόλιος ἐκάς. Idem de superlativo ἐκαστῶν valet, quem modo adverbii, modo praepositionis vicem sustinere videbis. cf. IV. 204, IX. 19 et I. 134. Variis rationibus HERODOTI libros fuisse adulteratos, exemplorum satis magno numero Tu quidem ostendisti; sed quid me vetat nova quaedam et ipsum indicare, recordatum decantati illius σύν τε δὲ ἐρχομένων, praesertim quum hoc librariorum machinationes et molimina indagandi munus aliquam cum nocturna Laërtiadae et Tydidæ expeditione similitudinem referat. Quis admonitus dubitabit, III. 58: οὕτω μὲν νυν ταῦτα νενόμισται, καὶ ὁρθῶς μοι δοκέει Πίνδαρος ποιῆσαι, νόμον πάντων βασιλέα [Φήσας] εἶναι, vocabulum Φήσας librario esse reddendum, cuius e penore desumptum est. Quem ipse HERODOTUS compluribus locis docere potuerat, ποιεῖν haud raro exquisitiorem illam adsciscere significationem, quam verbis ποιητής, ποίημα inesse ne librarium quidem latebat. Quamvis eorum, quae Tu de locutionis τε καὶ apud HERODOTUM usu disputasti *Mnem.* IV. 1. 2, bene meminerim, tamen vix a me possum impetrare, quin glossematis inde ortis, quod rariori vocabulo senioris aetatis synonymum adpingeretur, in aliis

¹) Vide Homerica exempla apud LEMAS, *Aristarch.* p. 141, adnot.

et haec adnumerem: III. 26: ἄριστον δὲ αἰρεομένοισι αὐτοῖσι ἐπι-
 πνεῦσαι νότον [μέγαν τε καὶ] ἐξαίσιον. III. 80: Φθονεῖ γὰρ
 τοῖσι ἀρίστοις περιεοῦσι [τε καὶ ζώουσι]. Alius generis haecce
 sunt, quae digito monstrasse sufficit: I. 32: ἄτην μὲν καὶ ἐπιθυμίην
 οὐκ ὁμοίως δυνατὸς ἐκείνῳ ἐνεῖκαι. ταῦτα δὲ ἡ εὐτυχίη οἱ ἀπερύ-
 κει, ἄπῃρος δὲ ἐστί, [ἄνουσος], ἀπαθὴς κακῶν, εὐπαις, εὐειδής.
 III. 45: Πρὸς δὲ τούτοις οὐδὲ λόγος αἰρέει, τῷ ἐπικουροῖ τε [μισ-
 θωτοῖ] καὶ τοξόταις οἰκῆοι ἔσαν πλήθει πολλοὶ, τούτον [ὑπὸ] τῶν
 κατιόντων Σαμίων ἐόντων ὀλίγων ἐσωθῆναι. III. 65: εἴτε καὶ σθένει
 τεῷ κατεργασάμενοι, [σθένει] κατὰ τὸ καρτερόν ἀνασώσασθαι. IV.
 115: Ἐπείθοντο [καὶ ἐποίησαν] ταῦτα οἱ νεηίσκοι. V. 20:
 Ταῦτα εἴπας Ἀλέξανδρος παρίζει Πέρσῃ ἀνδρὶ ἀνδρα Μακεδόνα
 ὡς γυναῖκα [τῷ λόγῳ]. VI. 116: Οὗτοι μὲν δὴ περιέπλων Σού-
 νιον, Ἀθηναῖοι δὲ, ὡς ποδῶν εἶχον [τάχιστα] ἐβώθουν ἐς τὸ ἄστυ.
 VII. 15: Μετὰ μέντοι οὐ πολλὸν χρόνον μετέγνων [ἐγνων δὲ]
 ταῦτα μοι ποιητέα ἔοντα. VII. 17: οὔτε ἐς τὸ μετέπειτεν, οὔτε
 ἐς τὸ παραυτίκα [νῦν] καταπροΐξαι. Iisdem supplendi, illus-
 trandi, lectoribus, quos cogitabant plumbeos omnino ac stipi-
 tes, subveniendi pruritui tribuam, quod III. 16 in vocabulis:
 ὡς μέντοι Αἰγύπτιοι λέγουσι, οὐκ Ἀμασις ἦν ὁ ταῦτα παθὼν,
 ἀλλ' ἄλλος τῶν τις Αἰγυπτίων, elegantior periit locutio:
 ἀλλὰ τῶν τις Αἰγυπτίων. Eiusdem generis sunt: III. 69:
 καὶ ἦν μὲν φαίνεται ἔχων ὧτα, νόμιζε σεαυτὴν Σμέρδι τῷ Κύρου
 συνικέειν, ἦν δὲ μὴ [ἔχων], σὺ δὲ τῷ μάγῳ Σμέρδι. IV. 104:
 ἵνα κασίγνητοί τε ἀλλήλων [ἔωσι] καὶ οἰκῆοι ἐόντες πάντες μήτε
 φθόνῳ μήτ' ἔχθει χρέωνται ἐς ἀλλήλους. IV. 115: Καὶ φωνῆσαι
 μὲν οὐκ εἶχε (οὐ γὰρ συνέσαν ἀλλήλων), τῇ δὲ χειρὶ ἐφραζε ἐς
 τὴν ὑστεραίην ἐλθεῖν ἐς τὸ αὐτὸ χωρίον καὶ ἕτερον ἄγειν, [σημαί-
 νουσα δύο γενέσθαι] καὶ αὐτὴ ἐτέρην ἄγειν. IV. 201: νυκτὸς
 τάφρον ὀρύξας εὐρέην ἐπέτεινε ξύλα ἀσθενέα ὑπὲρ αὐτῆς, [καθ' ὅ-
 περθε δὲ] ἐπιπολῆς (inserendum δὲ) τῶν ξύλων χοῦν γῆς ἐπε-
 φόρησε. V. 2: Ὡς δὲ ἐχειρώθη ἡ Πέρηνθος, ἤλαυνε τὸν στρατὸν
 ὁ Μεγάβαζος διὰ τῆς Θρηϊκῆς, πᾶσαν πόλιν καὶ πᾶν ἔθνος τῶν
 ταύτῃ οἰκημένων ἡμερούμενος τῷ βασιλεῖ· ταῦτα γάρ οἱ ἐντέταλτο
 ἐκ Δαρείου [Θρηϊκὴν καταστρέφεισθαι]. VI. 69: ἐκ δὲ ὀνο-
 φορβῶν αὐτῷ δὲ Λευτυχίδῃ, καὶ τοῖσι ταῦτα λέγουσι τίκτοιεν αἱ
 γυναῖκες [παῖδας]. Nolo Te detinere foedarum interpolatio-
 num enumeratione, quibus in nomina propria grassati sunt aut

librarii aut interpretes. Instar omnium est, quod Tu primus vidisti, VII. 10: οὐ δὲ, ὧ καὶ Γωβρύεω [Μαρδόνιε]. Cui ex meo penore haecce accedant: I. 53: τοῖσι δὲ ἄγειν μέλλουσι τῶν Λυδῶν ταῦτα τὰ δῶρα ἐς τὰ ἱρὰ ἐνετέλλετο ὁ Κροῖσος ἐπειρωτῶν τὰ χρηστήρια εἰ στρατεύηται ἐπὶ Πέρσας [Κροῖσος] καὶ εἴ τινα στρατὸν ἀνδρῶν προσθέοιτο φίλον. IV. 95: οἷα Ἑλλησί τε ὀμιλήσαντα καὶ Ἑλλήνων οὐ τῷ ἀσθενεστάτῳ σοφιστῇ [Πυθαγόρῃ]. IV. 97: Δαρείος δὲ ὡς ἀπίκετο καὶ ὁ πεζὸς ἅμ' αὐτῷ στρατὸς ἐπὶ τὸν Ἴστρον, ἐνθαῦτα διαβάντων πάντων [Δαρείος] ἐκέλευσε τοὺς Ἰωνᾶς τὴν σχεδὴν λύσαντας ἔπεσθαι. VI. 117: ἐν ταύτῃ τῇ [ἐν Μαραθῶνι] μάχῃ ἀπέθανον τῶν βαρβάρων κατ' ἐξακισχιλίους καὶ τετρακοσίους ἄνδρας.

Maculosus procul dubio est locus capitis 60, quantumvis haud ita magna sit, quam abstersam velim, macula. Exponit Herodotus de tribus magnis Samiorum operibus, quae reliqua omnia in Graecia exstructa superare contendit. Unum iam enumeravit, ingentem scilicet fossam; Τοῦτο μὲν δὴ ἐν τῶν τριῶν ἐστὶ· δεύτερον δὲ περὶ λιμένα χῶμα ἐν θαλάσῃ, βάθος κατὰ εἴκοσι ὀργυιέων. Fieri potest ut fallar egregie; vix enim me intelligere confiteor, quo pacto agger, in mari exstructus, circa portum duci possit; optime rem intelligerem, si scriptum esset: παρὰ λιμένα. In iis quae proxime sequuntur, τρίτον δέ σφι ἐξείργαστο νηὸς μέγιστος πάντων [νηῶν] τῶν ἡμεῖς ἴδμεν, apud scriptorem qualis est v. c. XENOPHON vel LYSIAS ne punctum quidem temporis dubitarem, quin pellendum esset vocabulum, quod cancellis saepsi. Sed ut in Herodoto certi quid de hac re statuerem, complures eiusdem generis loci essent comparandi; in quod neglexi inter legendum animum attendere. Id vero certissimum mihi est, ἴδμεν, ut hoc loco legitur, Herodoteam esse formam, neque οἶδαμεν quod quantocius probae lectioni cedat, quibus locis in textum irrepsit: VIII. 214: τοῦτο δὲ Φεύγοντα τὸν Ἐπιάλτῃ ταύτην τὴν αἰτίνην οἶδαμεν. II. 17: οὐρισμα δὲ Ἀσίῃ καὶ Λιβύῃ οἶδαμεν οὐδὲν ἐὼν κτέ. IX. 60: Συνοίδαμεν δὲ ὑμῖν κτέ. (cf. DINDORFII *Comm. de dial. Her.* p. XXXVII).

III. 68: Οὔτε Ἀτόσῃ δύναμαι ἐς λόγους ἐλθεῖν οὔτε ἄλλῃ οὐδεμίαν ἰδέσθαι τῶν συγκατημένων γυναικῶν. Quod correctum est in hoc loco, quem morbo affectum accurata lectio demonstrat, συγκοιμωμένων vel συγκατακοιμω-

μένων, non ideo tantum mihi displicet, quod a palaeographia minus commendatur et minus est ex consuetudine Herodotea, sed etiam quoniam dubito, an omnino recte dici possit αἱ συγκοιμώμεναι γυναῖκες. Dici posse συγκοιμᾶσθαι ἀνδρὶ vel γυναικί non est controversum; quod vero rationi repugnat, ἀνδράσι vel γυναιξὶ συγκοιμᾶσθαι, id ne metaphorice quidem dicere licitum fuisse arbitror. Aliquanto aliter res se habet, si ponas συνοικημένων lectum fuisse, quod est solemne ut de matrimonio ita de concubinato vocabulum, vel συγκατοικημένων.

Meo ipsius fortasse vitio factum est, ut tamdiu detineret me atque vexaret locus, de quo aliquanto prolixius mihi est agendum. Magi, quo maiorem adipiscantur et securitatem et auctoritatem, Prexaspem, a Cambyse quippe mortali iniuria affectum, in suas partes trahere cupiunt. Τούτων δὲ μιν εἵνεκεν, ut est III. 74, καλέσαντες φίλον προσεκτέοντο, πίστι τε καταλαμβάνοντες καὶ ὀρκίοισι, ἣ μὲν ἔξειν παρ' ἐωυτῷ μὴδ' ἐξοίσειν μηδενὶ ἀνθρώπων τὴν ἀπὸ σφέων ἀπάτην ἐς Πέρσας γεγонуῖαν, ὑπισχνεύμενοι τὰ πάντα οἱ μυρία δώσειν. Fieri potest, ut nodum, quod dicunt, in scirpo quaesiverim; sed post varia demum conamina lux mihi affulsit in loco haud sanequam facillimo. Fuit quum legendum esse putarem ὑπισχνεύμενοι τ' ἀπατέοντί οἱ μυρία δώσειν; sed accuratius rem consideranti conjectura visa est haud uno nomine esse falsa. Quo melius appareat, quomodo locus sit explicandus, a simplicissimo incipiam, quae consimilis vocabuli πᾶς usus apud HERODOTUM inveniuntur exempla; VI. 23: Μισθὸς δὲ οἱ ἦν εἰρημένος ὁδε ὑπὸ τῶν Σαμίων, πάντων τῶν ἐπίπλων καὶ ἀνδραπδῶν τὰ ἡμίσεα λαβείν τῶν ἐν τῇ πόλει. Samii Hippocrati mercedem promittunt dimidiam partem omnium, quae in urbe essent, rerum Mancipi vel nec Mancipi. Ita Graeci omnes loquebantur nec aliter hodieque nos omnes loquimur; nulla omnino loco inest difficultas, quem produco, ut difficilioris locutionis quasi primordia demonstrarem et originem. Pausaniae ex ingenti praeda haecce concessa fuisse IX. 81 memoriae proditur: Πausανίῃ δὲ πάντα δέκα ἐξαιρέθη τε καὶ ἐδόθη, γυναῖκες, ἵπποι, τάλαντα, κάμηλα, ὥς δ' αὐτῶς καὶ τᾶλλα χρήματα, h. e. singularum rerum, e quibus praeda constabat, denae Pausaniae sunt conces-

sae. Itaque, ubi articulo rescisso, nostro, cuius causa haecce instituta est disputatio, loco scripseris ὑπισχνεύμενοι πάντα οἱ μυρία δώσειν, Magi putandi sunt Prexaspi polliciti] esse; omnium rerum, quae cogitari possent, sexcenis illi se esse daturos. At unus reliquus est locus, quem ad hanc faciem illustrare nondum mihi contigit, IV. 88: Δαρείος δὲ μετὰ ταῦτα, ἡσθείς τῇ σχεδὶ τὸν ἀρχιτέκτονα αὐτῆς Μανδροκλέα τὸν Σάμιον ἐδωρήσατο πᾶσι δέκα. Magos, maria et montes Prexaspi pollicitos, atque eorum quae promitterent neque numerum neque qualitatem (neque ποσότητα neque ποιότητα) definientes, πάντα μυρία ὑπισχνεῖσθαι dici intelligo; at rationi repugnat accurate indicari numerum earum rerum, quas singulas enumerare quarumque definire qualitatem (iterum hoc utor verbo, quum minus eleganter quam obscure scribere malim) scriptor omisit. Itaque alii me feliciori hunc illustrandum vel corrigendum locum relinquo. Quo facilior et promptior erit medicina, eo mihi erit gravior, memori Ruhnkeniani illius dicti, corruptelam reperire interdum difficilior esse, quam corruptis mederi, praesertim ubi mendosa scriptura tolerabilem, nec a re abhorrentem sensum efficiat. Quam hoc sit verum, ut neminem fugit, ita paucis quibusdam demonstrare lubet exemplis; neque Tu aegre feres, spero, quod seposito aliquantisper Herodoto huiusce itineris mei deverticuli comitem Te mihi addo fortassis invitum. Qui Euripidis nuperrime complures locos tentavit, neque frustra, ut mihi quidem videtur, amicissimus noster H. VAN HERWERDEN, in aliis compluribus offendi se fassus est (*Mnem.* IV. 369) in pulcherrimo Euripidis loco, v. 73 *Hipolyti*:

σοὶ τόνδε πλεκτὸν στέφανον ἐξ ἀκηράτου
 λειμῶνος, ὃ δέσποινα, κοσμήσας φέρω,
 ἐνθ' οὔτε ποιμὴν ἀξιοῖ φέρβειν βοτὰ,
 οὔτ' ἤλθε πω σίδηρος, ἀλλ' ἀκήρατον
 μέλισσα λειμῶν' ἥρινδον διέρχεται.

Reliqua, quae illi displicuerant, iam non moror, sed miror, quod illud ἤλθε πω σίδηρος aequo animo tulerit. Nil opus est, ut ostendam Tibi, ἤλθε hoc loco non coire cum coniunctione ἐνθα, neque in memoriam Tibi revocem necesse est Homericum αἶθωνα σίδηρον, ut mecum sentias unice aptum hoc loco esse

οὕτ' ἤθ' ἐ πω σιδηρός ²,

ideo praetervisum, quoniam scilicet mendosa scriptura tolerabilem praebebat sensum. Quod audacter pono, minime veritus, ne in me cadat LONGINI convicium in gravissimo libelli *περὶ ὕψους*, 54. 6, loco, quem tamquam alterum Ruhnkeniani canonis exemplum afferam: Ῥῥῆδιον, ἔφην, ὧ βέλτιστε, καὶ ἴδιον ἀνθρώπου τὸ καταμέμφεσθαι τὰ ἀεὶ πάροντα· ὅρα δὲ μὴ ποτ' ἄρα * * * καὶ ἡ τῆς οἰκουμένης εἰρήνη διαφθείρει τὰς μεγάλας φύσεις, πολὺ δὲ μᾶλλον ὁ κατέχων ἡμῶν τὰς ἐπιθυμίας ἀπεριόριστος οὕτως πόλεμος, καὶ νῆ Δία πρὸς τούτοις τὰ Φρουροῦντα τὸν νῦν βίον, καὶ κατ' ἄκρας ἄγοντα καὶ φέροντα ταυτὶ πάθη. Lacunosam sententiae priorem partem ut intelligerem neque TOURNI temerariis coniecturis neque WEISKII traditorum tenacissimi interpretandi conaminibus est effectum; at id mihi videor intelligere, absonum esse, de animi perturbationibus loquentem duobus uti epithetis, quorum unum alterum necessario tollat. Πάθη τὸν βίον Φρουροῦντα, h. e. perturbationes, quae vitam tuentur atque defendunt, non possunt eadem esse τὸν βίον κατ' ἄκρας ἄγοντα, h. e. vitam pessumdare atque dare praecipitem. Substituendum est vocabulum, quod et idoneum sit perturbationum epitheton, et melius conveniat cum alterius epitheti notione. Videlicet scribendum est τὰ Φυρῶντα τὸν νῦν βίον, perturbationes, quae nostram aetatem miscent atque dant praecipitem. Cumulare possem exempla locorum ob eam unam causam nondum correctorum, quoniam quae tradita erant verba aliquatenus ita viderentur posse torqueri, ut eam praeberent sententiam, quam iis debere inesse nemo non videbat. Sed defungar uno AELIANI loco, XI. 9, et tum ἀναβήσομαι, ut HERODOTI verbis utar, ἐς τὸν κατ' ἀρχαίς ἥϊα λέξων λόγον. Narrat AELIANUS notissimum illud Phocionis apophthegma, quo Alexandri dona repudiavit. Interroganti enim, cur sibi potissimum aurum mitteret Alexander, quum respondissent, ὅτι μόνον αὐτὸν ἡγεῖται Ἀθη-

²) VALCKENARIUM video vocabulum *σιδηρός* tamquam corruptelae sedem considerasse, atque ATHENAEO IX. p. 402. c. nism coniecisse:

Οἱδ' ἤλθ' ἐ πω σιδηρός.

Sed non ea huic illustrissimi viri coniecturae inesse videtur *πειθανάγκη*, ut ideo meum inventum tacendum esse existimem.

ναίων καλὸν καὶ ἀγαθόν· οὐκοῦν ἔφη, ἐασάτω με τοιοῦτον εἶναι. At clamata sententia, quod iamdiu restitutum oportebat, ἐασάτω με τοιοῦτον μεῖναι. Idem revocaverim apud PLUTARCHUM, *reg. et imp. Apophthegm. Phoc.* 9, ubi Phocion hoc traditur dedisse responsum: Οὐκοῦν, ἔφη, ἐασάτω με καὶ δοκεῖν καὶ εἶναι τοιοῦτον. Sed haecce ineptissima hoc loco τοῦ δοκεῖν καὶ τοῦ εἶναι distinctio grammaticum olet, corruptum iam locum pro virili parte redintegrandum. Etiam PLUTARCHUM quovis pignore contenderim scripsisse ἐασάτω με μεῖναι τοιοῦτον. Scio quidem, ita Te PLUTARCHI locum interpretari, ac si vir et ipse sententiosus et sententiarum aliunde petitarum avidissimus Phocionem ita respondere finxisset, memor notissimi illius Aeschylei apophthegmatis:

οὐ γὰρ δοκεῖν ἄριστος ἀλλ' εἶναι θέλει.

Sed PLUTARCHUM lectionis ostentandae causa ineptum Phocioni obtrudisse responsum vix crediderim. Corruptum antiquitus circumferebatur in Codicibus apophthegma, quod librarii ad ingenii mensuram unusquisque refingere et ornare conabantur. Itaque neque mirari licet, quod STOBÆUS, *Serm.* XXXVII. pag. 221. *Gesn.*, eandem praebebat lectionem, quam e PLUTARCHI l. l. excitavi, et meam de novis corrupto loco assutis pannis auget et confirmat suspicionem, quod in *Phocione Plutarcheo*, c. 18, novo augmento instructum Phocionis dictum reperimus: Οὐκοῦν ἐασάτω με καὶ δοκεῖν ἀεὶ καὶ εἶναι τοιοῦτον.

In nota illa nobilissimorum Persarum de optima regiminis forma disputatione III. 82, haecce legenti mihi labem videbantur contraxisse: Τριῶν γὰρ προκειμένων, καὶ πάντων τῶν λέγω ἀρίστων ἐόντων, δήμου τε ἀρίστου καὶ ὀλιγαρχίας καὶ μονάρχου, πολλῶ τοῦτο προέχειν λέγω. Ἄνδρες γὰρ ἐνδὲς τοῦ ἀρίστου οὐδὲν ἄμεινον ἂν φανείη. Aliquanto, credo, concinnior esset oratio, si pro μονάρχου reciperetur μοναρχίας; sed ita olim scriptum fuisse vix demonstrari poterit. Ea vero quae sequuntur qui accurate secum pensitaverit, non id verbis inesse agnoscet, quod scriptorem necessario cogitasse mecum confirmabit. Trium enim, quae dari possint, regiminis generum si finxeris unumquodque quantum fieri possit optimum, primas haud dubie deferendas esse monarchiae. Iam pergit: »Uno enim eoque optimo viro nil est melius», qui dicere debuerat, ut rite

eratio ad finem perduceretur: regnante enim uno eoque optimo viro. Itaque scriptum esse autumo (quis enim in talibus evidentiam et certitudinem exspectabit?) aut ἄρχοντος γὰρ ἐνδς τοῦ ἀρίστου, aut ἀνδρὸς γὰρ ἐνδς τοῦ ἀρίστου ἄρχοντος, quorum hoc praetulerim ob hancce observationem palaeographicam. Saepenumero a librariis integros versus, integra verba constat esse negligenter omissa, quod tum praecipue fiebat, quum versus ab eodem vocabulo inciperent, aut duo vocabula aliquam repraesentarent similitudinem, ob quam describentis oculi ab uno ad alterum facile poterant deflectere. Cuius generis παρόραμα, quorum nonnulla Tibi monstrata sunt *Mnem.* III. 482, hoc loco me tenere suspicor; atque idem compluribus *HERODOTI* locis fuit fatale, v. c. III. 134: Λέγει Ἄτισσα τάδε: Ὅρα νυν, ἐπὶ Σκύθας μὲν τὴν πρώτην ἵεναι ἕατον· οὗτοι γὰρ, ἐπεὰν σὺ βούλῃ, ἔσονται τοι· σὺ δέ μοι ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα στρατεύεσθαι. Lege: ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα πρῶτα (α) στρατεύεσθαι, quamquam nescio an non magis *Herodoteum* sit τὴν πρώτην, quod tamen quum in eadem sententia iam legatur, nolim h. l. restituere. Πρῶτα quum videri possit *Homericeis* exemplis satis esse confirmatum, tamen certi quid de hoc loco constituere vix audeo. Fortasse inserendum est πρότερον. Eo maiore confidentia a simili vitio vindicandum esse contendo libri IV caput 117: Τὰ περὶ γάμων δὲ ᾧδὲ σφι διακίεται. οὐ γαμέεται παρθένος οὐδεμία πρὶν ἂν τῶν πολεμίων ἄνδρα ἀποκτείνῃ. Inter duo α tertium factum est evanidum, atque refingendum: πρὶν ἂν τῶν πολεμίων ἄνδρα ἕνα (α') ἀποκτείνῃ. IV. 3: Ἐκείνην τε δὴ ὑπερβάλλεσθαι τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἵππων, βουλομένην ὥς πλεῖστον χρόνον συνεῖναι τῷ Ἡρακλεῖ. Legendum ὑπερβάλλεσθαι αεί. VII. 6: εἰ μὲν τι ἐνέοι σφάλμα φέρον τῷ βαρβάρῳ, τῶν μὲν ἔλεγε οὐδὲν, ὁ δὲ τὰ εὐτυχέστατα ἐκλεγόμενος ἔλεγε τόν τε Ἑλλήσποντον ὥς ζευχθῆναι χρεῶν εἴη ὑπ' ἀνδρὸς Πέρσῃ, leg. τὰ αὐτὰ εὐτυχέστατα.

Perlegi nuper libellum, futilem illum quidem atque frigidissimum, at ob *BASTII* egregias annotationes lectu dignissimum, *ANTONINI LIBERALIS Metamorphoseon* congeriem. In quo quum multa alia vitia, vel post *BASTII* curas, tum imprimis frequentia eius, de qua locutus sum, librariorum socordiae exempla adnotavi, quorum unum et alterum Tecum

communicabo. *Melam.* XII. βουλήσει δὲ τοῦ Ἡρακλέους ἀμελήσαι τῶν ἐπιταγμάτων τοῦ παιδός, leg. τῶν ἐπειτα ἐπιταγμάτων. *Ibid.* XIV. πρὸς ταύτην ἀετῶ πόλεμός ἐστι καὶ ἔρωδιῶ, leg. ἀεὶ ἀετῶ. *Ibid.* XXIII. Λέγεται δὲ ὁ τόπος παροδεύοντων ἀχρι νῦν σκοπιὰ Βάττου, leg. παρὰ παροδεύοντων. *Ib.* XXVI. καὶ εἰς τρίς ἀμείβεται πρὸς αὐτὸν ἡχώ, leg. ἡ ἡχώ. Pusillum hoc dixeris atque mentione vix dignum, articulum hoc loco esse omissum. Sed oblitteratum articulum universam sententiam pessumdedisse, hicce documento Tibi sit *POLYAENI* locus III. 10. 4: οἱ γὰρ στρατιῶται μετὰ ἐλπίδος ἀγαθῆς ἡγωνίσαντο θεῖον ἔχειν οἰόμενοι σύμμαχον. Ecquid certius esse potest, quam legendum esse ἡγωνίσαντο, τὸ θεῖον κτέ. Eiusdem generis vitia in nullo scriptore Graeco non occurrunt, atque sanorum locorum comparatio laborantium facillimam reddit emendationem, et de his valet, quod eleganter dixit *MENANDER*: ὕγις νοσοῦντα ῥᾶστα πᾶς τις νοθετεῖ. Quis verbi causa, collatis *Olynth.* I. 9 et II. 31 dubitare poterit apud *DEMOSTHENEM Philipp.* II. 18 pro: εὖ φρονεῖν δ' ὕμᾱς ὑπολαμβάνων δικαίως αὐτὸν μισεῖν νομίζει καὶ παρωξύνεται, πείσεσθαί τι προσδοκῶν, rescribendum esse ἀεὶ πείσεσθαί τι προσδοκῶν, vel in *LYSIAE* oratione ὑπὲρ τ. ἀδ. 16: οὐ γὰρ πενομένους καὶ λίαν ἀπόρως διακειμένους ὑβρίζειν εἰκός, ἀλλὰ τοὺς μάλιστα πιστεύοντας ταῖς αὐτῶν ῥώμας, suadente posteriore sententiae parte in priore articulum revocare ante πενομένους, vel, ut revertar ad *HERODOTUM*, sine ullo adminiculo idem vitium eximere *HEROD.* I. 40: αὐτίκα δὲ ἐς τοὺς δήμους Φάτις ἀπίκητο, ὡς Ἀθηναίη Πεισίστρατον κατὰγει, καὶ ἐν τῷ ἄστει πειθόμενοι τὴν γυναῖκα εἶναι αὐτὴν τὴν θεὸν, προσεύχοντό τε τὴν ἄνθρωπον καὶ ἔδεκοντο Πεισίστρατον, ubi restituendum est καὶ οἱ ἐν τῷ ἄστει, et *HEROD.* VII. 4: Καὶ τοῦτο μὲν, ὡς προσπταίσαντων τῶν πρώτων (sine dubio pro superlativo comparativus est revocandus; sed malim πρότερον legere, quam quod Tu commendasti, *Mnem.* III. 487, προτέρων) περιπλώντων περὶ τὸν Ἄθων, προητοιμάζετο ἐκ τριῶν ἐτέων καὶ μάλιστα ἐς τὸν Ἄθω, ubi quantocius legatur μάλιστα τὰ ἐς τὸν Ἄθω.

Cap. 124 memoriae est proditum, quomodo Polycratis filia, somnio deterrita, patri iter ad Oroetem dissuaserit, eumque precibus suis, lacrimis atque verbis male ominatis adeo fatigaverit, ut ira exandescens illi fuerit minatus, ἦν σῶς ἀπονοσ-

τήσῃ, πολλὸν μιν χρόνον παρβενεύσεσθαι (ita enim e Tua emendatione, *Mnem.* IV. 23, legendum est pro παρβενεύεσθαι). Ἡ δὲ ἡρήσατο ἐπιτελέα ταῦτα γενέσθαι· βούλεσθαι γὰρ παρβενεύεσθαι πλέω χρόνον ἢ τοῦ πατρὸς ἐστερῆσθαι. Si pater tempus, per quod filiae virginitas esset servanda, accurate definisset, illa rite respondere poterat, patre servato vel diutius nuptias se velle differre. Sed pater: diu virgo manebis: minuitur. Cui illa respondeat opus est, aut βούλομαι γὰρ παρβενεύεσθαι πολλὸν χρόνον ἢ τοῦ πατρὸς ἐστερῆσθαι, aut β. γ. π. πάντα χρόνον ἢ τ. π. ἐστ., quod egregie mihi quidem placeret, dummodo constaret, πάντα χρόνον apud HERODOTUM eam, quam volo, adsciscere posse significationem.

Sed illa, ut volet et poterit, παρβενεύεσθω. Tu vero, cavendum mihi est, ne hasce meas curas Herodoteas παρθέλους voces, versiculi memor illius

Παρθένοι αἱ παρὰ σοὶ χαρίτες· τίκτους γὰρ οὐδέν.

Itaque priusquam e quarto libro unum et alterum vitium eximere periclitabor, ad unum quemdam eorum, quos attigi, locorum, denuo devenio, ut qui aliorum in se continens emendationem sterilitatis convicium omnium optime a me queat depellere. Etenim convenit inter nos, III. 18: Φάναι δὲ τοὺς ἐπιχωρίους ταῦτα τὴν γῆν αὐτὴν ἀναδιδόναι ἐκάστοτε, pro vitioso αὐτὴν restituendum esse αὐτομάτην, proprium de terra sponte foetus edente et Herodoteum vocabulum. Sexcentorum HERODOTI locorum, quibus ita nec aliter eum esse locutum fit manifestum, unus est qui et ipse labem contraxerit, II. 94: Παρὰ τὰ χεῖλεα τῶν ποταμῶν, καὶ τῶν λιμνέων σπείρουσι τὰ σιλικύπρια ταῦτα τὰ ἐν Ἑλλήσι αὐτόματα [ἄγρια] φύεται. Non enim Tu is es, qui eas infitias, foras esse eiiciendum molestum nescio cuius interpretamentum. Addo quae statim sequuntur, inde lucraturus, si quid video, loci παραλλήλου medicinam: ταῦτα ἐν τῇ Αἰγύπτῳ σπειρόμενα καρπὸν φέρει πολλὸν μὲν, δυσωδέα δέ· τοῦτον ἐπεὰν συλλέξωνται, οἱ μὲν κόψαντες ἀπιποῦσι, οἱ δὲ καὶ φρύξαντες ἀπέψουσι, καὶ τὸ ἀπορρέον ἀπ' αὐτοῦ συγκομίζονται. Confer iam cum hisce, quae leguntur IV. 23: τοῦτο ἐπεὰν γένηται πέπον, σακέουσι ἱματίοις, ἀπορρέει δ' ἀπ' αὐτοῦ παχὺ καὶ μέλαν. Credo legendum esse ἀπορρέον δ' ἀπ' αὐτοῦ. Terra ubique dicitur φέρειν aut φύεσθαι. Quod otiosum est ita re-

vera se habere exemplis demonstrare. Satius erit, hac adhibita observatione sanare aegrum vocabulum, quod fertur IV. 105: ὄφιας γὰρ σφι πολλοὺς μὲν ἡ χάρη ἀνέφαινε, οἱ δὲ πλεῖνες ἀνωθέν σφι ἐκ τῶν ἐρήμων ἐπέπεσον. Num Tu dubitas mecum corrigere ἀνέφερε, iis praesertim lectis, quae de φαίνω et φέρω verbis identidem confusis disputatum est a COBETO, *Var. Lect.* pag. 121. Vulgatae tuendae gratia obiicere quis mihi posset, quod legimus I. 78: ταῦτα ἐπιλεγόμενῳ Κροίσῳ τὸ προάστειον πᾶν ὄφιαν ἐνεπλήσθη· φανέντων δὲ αὐτῶν οἱ ἵπποι μετιέντες τὰς νομάς νέμεσθαι φοιτέοντες κατήσθιον. Sed vix alia inter utrumque locum intercedit similitudo, quam et hic et illic de serpentibus esse sermonem. Mirum enim esse nequit, quod ὄφιας φανῆναι narraverit HERODOTUS, sed inde non consequitur, ab eiusdem consuetudine non abhorrere, de terra dicere, ὅτι φαίνει vel ἀναφαίνει ὄφιας. Tua causa haec addo, quem de hoc loco disputanti assensum Tuum memini mihi negasse.

Minutiora sunt, nec tamen praetervidenda, in quae incido tertium librum denuo perlustrans, haecce: cap. 18: πολλοῖσι μὲν νυν καὶ ἄλλοισι ἔστι σταθμώσασθαι, ὅτι τοῦτο [οὕτω] νενόμικαςι ποιεῖν, ἐν δὲ καὶ τῷδε τῷ Λίβυος Ἰνάρου παιδὶ Θαννύρα, ὃς ἀπέλαβε τήν [οἱ] ὁ πατὴρ εἶχε ἀρχήν, ubi utrumque a me cancellis saeptum vocabulum insititium iudico. Cap. 20: μέχρι δὲ τούτου θεοῖσι εἰδέναι χάριν, οἱ οὐκ ἐπὶ νόον τράπουσι Αἰθιοπῶν παισὶ γῆν ἄλλην προσκτᾶσθαι τῇ ἐωυτῶν. Malim ὅτι. Cap. 70: καὶ ἔδοξέ σφι ἕκαστον ἄνδρα Περσέων προσεταιρίσασθαι τοῦτον τῷ πιστεύει μάλιστα. Lege πιστεύοι.

Quum mihi non sit in propositis, omnes, quas in libro quarto fecerim, iam coram Te effundere observationes, sed quum id potius agam, ut quod mihi supersit otii huic tamquam appendici impendam, eas potissimum eligam, quae aut confirment insuper, quae de tertii libri uno alterove disputaverim loco, aut eius sint generis, ut longiore opinionis meae expositione non egeant.

Ac statim in quinto eius libri capite in aliis dubitare mihi subiit de unius, qui tres recensentur Targitai regis filii, nomine in hisce: γένεος μὲν τοιούτου δὴ τινος γενέσθαι τὸν Ταργίταον, τούτου δὲ γενέσθαι παῖδας τρεῖς, Λιπόξαιν καὶ Ἀρπόξαιν καὶ ναώτατον Κολλάξαιν. Narratur deinde, unde sit factum, ut minimo

natu fratres universum detulerint regnum, atque exponitur, quanam Scytharum stirpes a singulis hisce fratribus nomina duxerint. De minimo vero natu haecce: ἀπὸ δὲ τοῦ νεωτάτου αὐτῶν τοὺς βασιλέας, οἱ καλεῦνται Παραλάται· σύμπασι δὲ εἶναι οὖνομα Σκολότους, τοῦ βασιλέος ἐπώνυμον. Primum pro βασιλέας, quod iam aliis videtur in mentem venisse, legendum est βασιληῖους (idem vocabulum videtur periisse IV. 20: Πέρην δὲ τοῦ Γέρρου ταῦτα δὴ τὰ καλούμενα βασιληῖά ἐστι καὶ Σκύθαι οἱ ἄριστοι καὶ πλεῖστοι καὶ τοὺς ἄλλους νομίζοντες Σκύθας δούλους σφετέρους εἶναι. Ita enim legerim: καὶ Σκύθαι οἱ βασιληῖοι, ἄριστοι καὶ πλεῖστοι κτέ.). Dein vix exputo, quo pacto a rege Κολάξαι Scythae Σκολότων nomen adsciscere potuerint. Itaque mihi quidem vix dubium est, alterutrum nomen corruptum esse.

Articulus periit IV. 15: ὡς ἐγὼ συμβαλλόμενος ἐν Προκοννήσῳ τε καὶ Μεταποντίῳ εὗρισκον. Scribendum τὰ ἐν Προκ. Eidem vitio medendum est VII. 172: ἐν δὲ τῷ Ἰσθμῷ ἔσαν ἡλισμένοι πρόβουλοι τῆς Ἑλλάδος ἀραιρημένοι ἀπὸ πολίων τῶν τὰ ἀμείνω Φρονεουσέων περὶ τὴν Ἑλλάδα. Legendum enim: ἡλισμένοι οἱ πρόβουλοι. Male divisa vocabula duos hosce locos pessumdederunt: IV. 19: τὸ δὲ πρὸς ἡῶ τῶν γεωργῶν τούτων Σκυθέων διαβάντι τὸν Παντικάπην ποταμὸν, νομάδες ἤδη Σκύθαι νέμονται, οὗτ' ἔτι σπείροντες οὐδὲν οὐδὲ ἀροῦντες. HERODOTO Tu mecum οὔτε τι restituas, atque eodem utere artificio IV. 197: καὶ τούτων οἱ πολλοὶ βασιλέος τοῦ Μήδων οὔτε τι νῦν οὔτε τότε ἐφρόντιζον οὐδέν. Hic enim dirimendo, quod illic perperam erat coniunctum, legas: οὗτ' ἔτι νῦν. Spiritu et accentu mutato sua verba HERODOTO restitueris IV. 78: τὸν ἢ μήτηρ αὕτη γλῶσσάν τε Ἑλλάδα καὶ γράμματα ἐδίδαξεν. Immo μήτηρ αὕτη. IV. 106: Νομάδες δὲ εἰσι, ἐσθῆτα δὲ φορέουσι τῇ Σκυθικῇ ὁμοίην, γλῶσσαν δὲ ἰδίην ἔχουσι, ἀνθρωποφαγέουσι δὲ μῦνοι τούτων. Ineptum est τούτων, atque scribendum aut Σκυθῶν, aut τῶν ταύτη, ut cap. 109: καὶ Φθειροφαγέουσι μῦνοι τῶν ταύτη. IV. 107: μελάγχλαινοι δὲ εἴματα μὲν μέλανα φορέουσι πάντες, ἐπ' ὧν καὶ τὰς ἐπωνυμίας ἔχουσι. Immo ἀπ'. Eadem chorda compluries apud HERODOTUM est oberratum. Cf. VII. 164: ἀπὸ δικαιοσύνης ἐς μέσον Κῶοις καταθεῖς τὴν ἀρχὴν οἶχετο ἐς Σικελίην. Leg. ὑπό. VIII. 14: ταύτας δὲ διαφθείραντες, ὡς εὐ-

Φρόνη ἐγένετο, ἐπέπλων ὀπίσω ἐπὶ τὸ Ἀρτεμίσιον. Iamdiu restitutum oportebat ἀπέπλων. IV. 111: ἦν δὲ αὐτοὺς διώκωσι, μάχεσθαι μὲν μὴ, ὑποφεύγειν δέ. ἐπεὰν δὲ παύσωνται, ἐλθόντας αὐτοὺς πλησίον στρατοπεδεύεσθαι. Scythae iuvenes quosdam suos prope Amazonas castra ponere iusserant, qui paullatim adpropinquando ac nullo pacto mulieres formosissimas laedendo primum amicitiam, deinde matrimonium cum illis inirent. Itaque aggressis non resistere, sed aufugere praeceptum est; ubi vero desiissent illae persequi, *denuo* prope eas castra collocare. Ita res se habet, et nullus dubito, quin pro αὐτούς, quod quo referatur non habet, restaurandum sit αὐτίς.

Unum addam locum, quippe ex quo occasionem sim lucraturus alio exspatiandi, atque una opera complures locos emendandi, IV. 94: Ἀθανατίζουσι δὲ τόνδε τὸν τρόπον· οὔτε ἀποθνήσκειν ἐωυτοὺς νομίζουσι, ἵεναι δὲ τὸν ἀπολλύμενον παρὰ Ζάλμοξιν δαίμονα· οἱ δὲ αὐτῶν τὸν αὐτὸν τοῦτον νομίζουσι Γεβελεῖζιν. Quamdiu inter nos constabit, aliquod discrimen esse inter vocabula νομίζω et ὀνομάζω, vel perpensis, quin probatis illis, quae de utriusque vocabuli usu docte, ut solet, disputatum est a SCHAEFFERO ad DION. HALIC. d. *Comp. Verb.* pag. 142, dubium esse nequit, quin nostro loco pro νομίζουσι rescribendum sit ὀνομάζουσι. Sed est, cur dubitem, an non universa haec sententia, οἱ δὲ αὐτῶν τὸν αὐτὸν τοῦτον νομίζουσι Γεβελεῖζιν, extrinsecus in textum Herodoteum fuerit illata. Quae enim HERODOTUS de Zalmoxide (qui aliis Zamolxis, minus recte, ut e PORPHYRIO in *vita Pythagorae* colligo, audit) memoriae prodidit, ea quid mirum lexicographos ad unum omnes in suas recepisse συναγωγὰς. Sed neque apud PHOTIUM (pag. 51. 4, apud quem legendum videtur καὶ ἔλεγεν, ὅτι οὗτ' ἂν αὐτὸς ἀποθάνοι, οὐθ' οἱ μετ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἔξουσι πάντα τάγαθὰ [ex HERODOTO, pro πάντα ἀγαθὰ]), SUIDAM vel *Etymologum Magnum*, neque apud eos, qui praeterea hancce ab HERODOTO mutuali sunt fabulam, EUSTATHIUM dico (*ad Odyss.* IX. 65), CLEMENTEM ALEXANDRINUM (IV. pag. 479 *Sylb.*), IAMBlichum (§ 173 *Westerm.*), PORPHYRIUM (§ 14 *Westerm.*; tertium ille novit Zalmoxidis nomen, quod coniecturae meae confirmandae gratia addo: τινὲς δὲ καὶ Θάλην τοῦτόν φασιν ὀνομάζεσθαι), LUCIANUM (passim, in aliis XXIV. 1, ubi in verbis ὡς μάθητε οὐ Σκύθαις μόνον

ἐπιχώριον ὃν ἀπαθανατίζειν, pro composito ex HERODOTO simplex ἀθανατίζειν refinxerim), DIOGENEM LAERTIUM Gebelisis illius fit mentio; quem non omisissent, credo, si invenissent in auctore, quem expilaverunt. Sed, utrum ab interpolatore haec verba profecta sint annon sint, ut parum refert, ita perdifficile est diiudicatu. Hisce igitur missis redeo ad vitiosam Codicum scripturam νομίζουσι pro ὀνομάζουσι, ut eiusdem corruptelae nova quaedam exempla addam iis, quae alio loco proposui. Duobus locis in ea re peccatum est apud PHOTIUM, pag. 180. 2: Κατοιδόμενος: ὀνομάζων ἑαυτὸν μέγαν καὶ φυσῶν. Immo νομίζων. Pag. 186. 16: Κύνα: τονῶπα (ita Codex. Vide an legendum sit τὸν Κύνα) δοκεῖ πρῶτος ὀνομάσαι Σωκράτης. Lege ὀμόσαι. Addo LONGINI locum difficillimum, non quo mihi videar corrupta vocabula ab omni labe vindicasse, sed ut Tibi aliisque inventum meum diiudicandum et, sin minus placuerit, emendandum proponam. Sermo est de iurisiurandi in orationibus usu: DEMOSTHENES excitatur, qui sic usus esse dicitur iureiurando, ὥς μὴ Χαίρωνειαν ἔτ' Ἀθηναίοις ἀτύχημα φαίνεσθαι. Deinde sibi opponit, quod auditorum quidam obiicere posset, XVI. 4: Καπεῖδ' ἡπερ ὑπήντα τῷ ῥήτορι: Λέγεις ἤτταν πολιτευσάμενος, εἴτα νίκην ὀμνύεις, διὰ ταῦθ' ἐξῆς κανονίζει, καὶ δι' ἀσφαλείας ἄγει καὶ ὀνόματα, διδάσκων, ὅτι κὰν βακχεύμασι νήφειν ἀναγκαῖον. Non audiendum esse TOUPIUM, qui diversa et aliena miscet, ac prae admiratione loci difficultatem non agnovit, multis demonstrare possem. Sed ad finem propero; itaque meam de loco restituendo sententiam nude Tibi proponam. Ita enim lego: καὶ δι' ἀσφαλείας λέγει καὶ ἐνταῦθα, διδάσκων κτέ. Atque haec quidem hactenus. HERODOTUM legere atque eius lectionis fructus Tecum communicare pergam; qui si expectationi Tuae minus satisfaciant, proverbio illo me defendo, quod nosti: ἂν μὴ παρῇ κρέας ταρίχῳ στερκτέον.

Supra, pag. 72, mentionem feci ANTONINI LIBERALIS, cuius libellum vel post egregias BASTII curas cuiuscumque generis vitiis dixi esse refertum. Tamquam δευτέρας τραπέζας unum et alterum ANTONINI Tibi proponam locum paullo emendatiorem. *Metamorph.* IV. Τόργον δὲ τὸν ἀδελφὸν Κυψέλου . . . λαὸν ἐποικον ἀγαγεῖν εἰς Ἀμβρακίαν. Fuit ille Cypseli frater Γόργος, non Τόργος, cf. STRAB. VII. 525. Eodem vitio *Metam.* VIII.

Μετανείρης nomen in Μεγανείρην abiit. *Metam.* V: ἐμὶγ-
 νυτο φοιτῶν εἰς τὰ ἐκείνης οἰκίᾱ. Immo οἰκία. Idem vitium
 recurrit XXXIV: καὶ ὁ μὲν ἐν τῷ οἴκῳ σκοταῖος ἐπὶ τῆς τρα-
 νῆς ἐξεδέχετο τὴν κόρην. Leg. οἰκίῳ, quod absque vitio legitur
 XXXIX: καὶ νυκτὸς ἐπὶ τὰ οἰκία τῆς Ἀρσινόης ἐφοῖτα. Verba
 οἰκέω et οἰκίζω, quae confusa compluribus HERODOTI locis Tu de-
 monstrasti nocuisse, apud ANTONINUM quo semel et iterum commu-
 tata sunt, e. g. XXXVIII: ὥκησε δὲ Τελαμῶν μὲν Σαλαμῖνα
 τὴν νῆσον, restituatur ὥκισε. *Metam.* VIII: ἤδη δὲ τῶν Δελφῶν
 βουλευομένων εἰς ἥντινα παρέσονται χώραν, ὁ θεὸς ἀπόλυσιν ἐσῆ-
 μανε τῆς συμφορᾶς, εἰ κτέ. Corrigendum est περεύσονται.
 Idem verbum alius generis vitium suscepit cap. XXXII: καὶ εἰς
 τοῦτο παροῦσαν τὸ ἱερὸν Δρυόπην ἤρπασαν Ἀμαδρυάδες νύμφαι
 κατ' εὐμένειαν. Scio esse, qui talia defendere conentur; nec tamen
 deerunt, qui mecum παριοῦσαν legere malint. *Metam.* XXIII:
 ὥκει δὲ ὁ Βάττος ἐπ' ἄκρῳ τῷ σκοπέλῳ. Leg. τῷ. Ibid. Ἐπεὶ δὲ
 αὐτὰς Ἑρμῆς ἔκρυψεν ἐν τῷ Πριῶνι παρὰ τὸ Κορυφάσιον, εἰς τὸ
 σπήλαιον εἰσελάσας ἀντίκρυς Ἰταλίας καὶ Σικελίας, αὐθις ἀφίκετο
 πρὸς τὸν Βάττον ἀλλάξας ἑαυτόν· καὶ πειρώμενος, εἰ αὐτῷ συμ-
 μένειν ἐπὶ τοῖς ὄρκοις ἐθέλει, διδοὺς δὲ μισθὸν χλαῖναν, ἐπυν-
 θάνετο παρ' αὐτοῦ, μὴ κλοπιμαίας βοῦς ἔγνω παρελαθείσας. ὁ δὲ
 Βάττος ἔλαβε τὴν χλαμύδα καὶ ἐμήνυσε περὶ τῶν βοῶν. A com-
 pluribus vitiis vindicandum proposui locum. Etenim primum
 Πριῶνι solemnī errore scriptum est pro Πρηῶνι, deinde, ut
 maucae subveniatur et vitiosae constructioni legendum est πει-
 ρώμενος, εἰ αὐτὸς ἐμμένειν τοῖς ὀρκοῖς ἐθέλει, et pauca
 post vocabula εἰ μὴ κλοπιμαίας βοῦς ἔγνω. Denique pro χλα-
 μύδα haud dubie reponendum est χλανίδα, quod sibi inventum
 MUNCKERUS repudiavit. *Metam.* XXV. Καὶ αὐτοὶ εἶπεν ὁ θεὸς ἰλάσ-
 σασθαι δύο τοὺς Ἐριουνίους. Doctam me legere memini de
 duobus istis Eriouniis, θεοῖς καταχθονίοις, disputationem. Num
 Tu putas, docto illo nos egere apparatu, si olim lectum fuisse
 coniiciamus ἰλάσασθαι δεῖν τὰς Ἐρινύας, quod mihi in
 mentem venit, ut primum locum inspexi.

Scripsi Briellae Idib. Octobr.

E. MEHLER.

In het IV^{de} deel van de *Mnemosyne*, 3^e stuk, blz. 230 worden de woorden van CICERO in *Disputationum Tusculanarum Lib. II. § 27*: »recte [poetae] a Platone educuntur cet.» geëmend door *educuntur* in *excluduntur* te veranderen. Deze gissing is a priori niet onwaarschijnlijk, maar a posteriori blijkt het dat zij geheel overbodig is. PLATO toch zegt zelf, *Rep. Lib. III. cap. IX*: »Wanneer eens een man die zoo knap was, dat hij allerlei rollen kon op zich nemen en allerlei dingen nabootsen, in onzen staat kwam, en ons zijne kunststukken wilde vertoonen, dan zouden wij hem als heilig en bewonderenswaardig en liefelijk met diepen eerbied behandelen, maar zeggen: dat wij zulke lieden in onzen staat niet hebben en dat zij er ook niet mogen wezen, ἀποπέμποιμὲν τε ἂν εἰς ἄλλην πόλιν μύρον κατὰ τῆς κεφαλῆς καταχέαντες enz.»

Hier wordt zoo uitdrukkelijk van *wegzenden* gesproken, dat ik de lezing *educuntur* bepaald in mijne bescherming meen te moeten nemen, hoezeer ik erken, dat iemand, alleen de plaats van CICERO voor oogen hebbende, ligtelijk in de verzoeking kon komen om *educuntur* in *excluduntur* te veranderen.

Doesburg.

D. BURGER. Jr.

Met genoegen heb ik deze aanmerking op mijne coniectuur gelezen en beken gaarne, dat de bedenking tegen het argument waarmee ik mijne gissing geadstrueerd heb, gegrond is. Evenwel blijf ik om de volgende reden mijne lezing verdedigen.

Ik geloof namelijk, dat *educere* de beteekenis niet kan hebben, die de Heer B. er aan hecht. Volgens hem zou het ongeveer hetzelfde beteekenen als ἀποπέμπειν, en zou de gewone lezing geene verbetering behoeven: maar uit de Lexica blijkt dat *educere aliquem* beteekent iemand medenemen, of als er van legers sprake is, uit laten rukken, en altijd zoo dat men zelf mede gaat. Dus kan hier onmogelijk staan *educere*, daar CICERO toch wel niet bedoeld zal hebben, dat PLATO zijn staat verliet om de dichters ik weet niet waar heen te voeren.

Noorthey.

T. J. H.

VARIAE LECTIONES.

SCRIPSIT C. G. COBET.

(Continuantur e IV. pag. 324).

Antiphanes Athen. p. 401. F. dixisse putatur
λαβὼν ἐπανάξω σύαγρον εἰς τὴν οἰκίαν,
sed dixit ἐπανήξω.

Similiter una litterula corrigenda est in eodem apud Athen.
p. 237. F.

ἀν ἧ τὸ σιτάρχημα δεῖπνον εὐτρεπές,
imo vero σιτάρχημα, quemadmodum σιταρχία et σιταρχεῖσθαι
scribendum est, ubi Graeculi σιταρχία et σιταρχεῖσθαι scripserunt.

In alio fragmento eiusdem apud Athen. p. 448. E.

ὁπότε προστάττοιτό τις
λέγειν ἐφεξῆς ὃ τι φέρων τις μὴ φέρει,
Codex exhibet: ὁπότε προσάξεταί τις, in quo latet: ὁπότε προ-
σάξειέ τις.

Locus periit non inficetus in Antiphanis versibus apud Athen.
p. 303. F.

ὁ μὲν ἀγρῷ τρεφόμενος
θαλάττιον μὲν οὗτος οὐδὲν ἐσθίει
πλὴν τῶν παρὰ γῆν, γόγγρον τιν', ἢ νάρκην τιν', ἢ
θύννης τὰ πρὸς τῇ. B. ποῖα; A. τὰ κάτωθεν λέγω.

Meinekus: »ad τῇ intellige οὐρᾷ" quod inauditum est ellip-
seos genus. Codex: τὰ πρὸς τῆς ποῖα. Emenda: τὰ πρὸς γῆς.
B. ποῖα; Lepide enim τὰ κάτωθεν ita appellavit per iocum. τὰ
πρὸς γῆς dictum est ut τὰ πρὸς ποδῶν, τὰ πρὸς νότου et similia.
Eodem ioco τὰ ἄνωθεν μέρη dixeris τὰ πρὸς οὐρανοῦ. Praeterea
in primo versu supple ὁ μὲν (ἐν) ἀγρῷ τρεφόμενος.

Multis modis librarii grassati sunt in Antiphanis facetissimo

fragmento apud Athen. p. 226. D.

εἴτ' οὐ σοφοὶ δῆτ' εἰσὶν οἱ Σκύθαι σφόδρα,
οἱ γενομένοισιν εὐθέως τοῖς παιδίοις
διδάσιν ἵππων καὶ βοῶν πίνειν γάλα,
οὐχὶ μὰ Δία τίτθας εἰσάγουσι βασκάνους

καὶ παιδαγωγοὺς αὖθις ὧν μείζω γε μαίαις νῆ Δία. Grotius sup-
plevit:

καὶ παιδαγωγοὺς αὖθις, ὧν μεῖζον κακὸν
οὐκ ἔστιν οὐδὲν, μετὰ γε μαίαις, νῆ Δία.

satis probabiliter, sed quia μείζω superest probabilius esse ar-
bitror lacunam sic explere:

καὶ παιδαγωγοὺς αὖθις, ὧν μείζων βλάβη
οὐκ ἂν γένοιτο, μετὰ γε μαίαις, νῆ Δία.

Saepe animadverti codicem Athenaei unicum Marcianum (un-
de et Epitome manavit et quidquid ubique est apographorum)
descriptam esse ex vetusto libro uncialibus litteris exarato,
versibus brevioribus syllabarum novem decemve, et librarium,
qui pulcherrime scribebat sed stupore et oscitantia superabat
caeteros, subinde versum unum aliud agentem omisisse. Descri-
bens igitur veterem codicem, in quo erat:

ΔΑΓΩΓΟΤΣΑΤΘΙΣΩΝΜΕΙΖΩ
ΒΑΒΗΟΤΚΑΝΓΕΝΟΙΤΟΜΕΤΑ
ΓΕΜΑΙΑΣΝΗΔΙΑΑΤΤΑΙΔΕ

oscitanter omisit versum medium, et saepe id in Athenaeo factum
esse observabis, ut in poetarum locis novem decemve syllabae
exciderint. Quam nihil scriba Marciani codicis cogitare soleat
in seqq. luculentum indicium est, ubi quum in antiquo libro
ΜΗΤΡΑΓΓΤΡΟΤΝΤΑΣΓΕ scriptum esset et suprascriptum fu-
tile interpretamentum ἀπατῶντας, stupide haec ita miscuit μη-
τραρπατωντας γυργούνταςγε, quem errorem primus Schweig-
haeuserus perspexit. In caeteris quoque multa turbata sunt.
In tertio versu scriptura codicis:

οὐχὶ μὰ Δία τίτθας εἰσάγουσι βασκάνους

in metri leges peccat, quamobrem οὐ μὰ Δία reposuerunt, sed
aliud remedium loci ratio postulat, quod facili negotio ex
ΓΑΛΑΟΤΧΙ eruas, nempe:

ἀλλ' οὐχὶ τίτθας εἰσάγουσι βασκάνους,

ut manifestus teneatur interpolator, qui μὰ Δία cum metri la-

be ad sarcicndum damnum inseruit de suo. Denique nova lacuna est in fine, ubi Marcianus liber exhibet: εἰ μὴ νῆ δία τοὺς ἰχθυοπάλας τις βούλεται λέγειν μετὰ γε τοὺς τραπεζίτας. In his genuina esse suspicor

EIMH
NHΔΙΑΤΟΤΣΙΧΘΟΠΩΛΑΣ
* * * * *

METAGETOTΣΤΡΑΠΕΖΙΤΑΣ

τις βούλεται λέγειν Graeculi est hiulcam sententiam utcumque sarcientis additamentum ejusdem generis atque μὰ Δία in superioribus. Deinde Editoris temeritate γε additum est, ut Antiphanes videretur dixisse:

τοὺς ἰχθυοπάλας τίς γε βούλεται λέγειν, bellissime, ut vides. At nihilo melius est quod Meinekius a se inventum recepit:

τοὺς ἰχθυοπάλας βούλεται γέ τις λέγειν.

Perit iterum unus libri antiquissimi versus syllabarum decem, quas mihi nondum contigit ita supplere, ut aliquid Atticis et Antiphane dignum proferrem. Aut igitur felicior hora id mihi suggeret aut acutiores alii reperient.

Facilius est lacunam sarcire in Antiphanis fragmento apud Porphyrium de Abst. II. 17

ὅταν γὰρ ἐκατόμβας τινέες
θύωσιν ἐπὶ τούτοις ἅπασιν ὕσατος

* * ἀπάντων καὶ λιβανωτὸς ἐπετέθη,

optime habebit enim: ὕσατος ἀπαξαπάντων. Eodem remedio utendum in Eubulo apud Schol. Eurip. Med. 600

τί ποτ' ἐστὶν * * ἅπαντα διαπεπρισμένα
ἡμίσε' ἀκριβῶς ὥσπερ εἰ τὰ σύμβολα.

cui redde: τί ποτ' ἐστ' ἀπαξάπαντα διαπεπρισμένα.

In iis, quae apud Antiphanem sequuntur, aliud mendum inest:

ὥς τᾶλλα μὲν τὰ πολλὰ παραναλούμενα
δαπάνην ματαίαν οὖσαν αὐτῶν οὐνεκα,
τὸ δὲ μικρὸν αὐτὸ τοῦτ' ἄρες δὲν τοῖς θεοῖς.

ἀρεσὸν sanum non est, quia nec ipsum sententiae convenit et certe ἀρεσὸν ὃν requiretur. Quare emenda:

τὸ δὲ μικρὸν αὐτὸ τοῦτ' ἀρέσκον τοῖς θεοῖς.

* *

Antiphanes Athenaei p. 441. C.

βούλει καὶ σύ, Φιλτάτῃ, πιεῖν;

B. καλῶς ἔχει μοι. A. τοιγαροῦν φέρε * *

μέχρι γὰρ τριῶν δεῖν Φασὶ τιμᾶν τοὺς θεούς.

Fuit quum in καλῶς ἔχει μοι (quod Hermannus pro ἔχοιμι reposuit) offenderet pronomen male additum: namque nota esse καλῶς ἔχει, ἔχει κάλλισα, πάνυ καλῶς, καλῶς ἐπαινῶ gratias agentium et comiter urbaneque recusantium, vid. Casaub. ad Diog. Laërt. II. 76, qui appositum Plutarchi locum attulit (ex libro de audiendis poëtis p. 23 A) τῷ ἐπαινεῖν ἀντὶ τοῦ παραιτεῖσθαι κέχρηται, καθάπερ ἐν τῇ συνηθείᾳ καλῶς Φαμὲν ἔχειν ὅταν μὴ δεώμεθα μηδὲ λαμβάνωμεν. Nempe καλῶς ἔχει, ἔχει κάλλισα in talibus solent dicere, non καλῶς ἔχει μοι. Sed exemerunt hunc scrupulum duo loci ex oratione Lysiaca I. § 23. ἐδειπνοῦμεν. ἐπειδὴ δὲ καλῶς αὐτῷ εἶχεν ἀπιῶν ᾗχετο, quae iisdem verbis repetita leguntur in § 39. Urbane enim καλῶς αὐτῷ ἔχει dicitur pro ἄδην ἔχει, ἀρκούντως ἔχει de saturo convivā aut eo, qui satis cibi sumsit aut adbibit satis. Itaque in sqq. tertia persona loquitur, parasitus, ut opinor, qui quod illa recusabat avide sibi poscit his verbis:

τοιγαροῦν ἐμοὶ φέρε.

μέχρι γὰρ τριῶν δεῖν Φασὶ τιμᾶν τοὺς θεούς.

Quae Antiphanis trochaicis apud Athen. p. 642. A. immixta sunt dactylica:

καὶ παρέθηκε γέμουσαν πέμματα παντοδαποῖς.

τῆς τρυφερᾶς ἀπὸ Λέσβου σεμνοπότου σαγόνος

πληρῆς, ἀφρίζον, ἕκαστος δεξιτερᾷ δ' ἔλαβεν.

sumta sunt ex eo carmine, quod recens editum totius Graeciae plausum tulerat et ingentem omnium admirationem moverat, in his Antiphanis, cuius tum primum laus nascebatur. Philoxeni Δεῖπνον dico, cuius carminis pars ab Athenaeo nobis servata est, in qua simillima illis leguntur, veluti:

παντοδαποῖσι τέχνας εὐρύμασι πρὸς βιοτάν —

τοῖς δ' ἐπὶ πρῶτα παρῆλθ' οὐ κάκκαβος, ᾧ Φιλότας —

σηπιωπουλυποδείων τῶν ἀπαλοπλοκάμων —

θρυμματίδες δ' ἐπὶ ταύταις εὐπέταλοι, χλοεραὶ —

σπλάγχχνον ἔπειτα δὲ νῆσις δέλφακος οἰκετικᾶς —

μυξεριφαρνογενῆς, ἣν δὲ Φιλέοντι θεοῖ —

σμήμασιν ἱρινομίκτοις χλιεροθαλλῆς ὕδωρ —
 ἥς ἄμυλος πλατανίτας σασαμουτοπαγῇ —
 ᾧά τ' ἀμυγδαλίδες τε τῶν μαλακοφλοῖων —
 ἐνθα τι καινὸν ἐλέχθη κομψὸν ἀθυρμάτιον —

quae exstant apud Athen. p. 146. et 642., quibus ex Antiphane addenda:

καὶ παρέθηκε γέμουσαν πέμμασι παντοδαποῖς —
 τᾷς τρυφεραῖς ἀπὸ Λέσβου σεμνοπότου σαγόνος
 πλήρες, ἀφρίζον, ἕκαστος δεξιτερᾷ δ' ἔλαβεν.

Quantam sui admirationem Philoxenus excitaverit optime ipse Antiphanes docebit apud Athen. p. 643. D.

πολύ γ' ἐστὶ πάντων τῶν ποιητῶν διάφορος
 ὁ Φιλόξενος. πρῶτις μὲν γὰρ ὄνμασιν
 ἰδίοισι καὶ καινοῖσι χρῆται πανταχοῦ.
 ἔπειτα τὰ μέλη μεταβολαῖς καὶ χρώμασιν
 ὥς εὖ κέκραται. θεὸς ἐν ἀνθρώποισιν ἦν
 ἐκείνος εἰδὼς τὴν ἀληθῶς μουσικὴν.

quam fuerint celebrata eius carmina ex alio Antiphanis loco colligitur apud Athen. p. 446. A.

παραδιδούς δ' ἐξῆς ἐμοί
 τὸν ἀρκεσίγυιον, ὥς ἔφασκ' Εὐριπίδης.
 B. Εὐριπίδης γὰρ τοῦτ' ἔφασκεν; A. ἀλλὰ τίς;
 B. Φιλόξενος δήπουθεν.

Ex his alia Antiphanes iuvenis videtur lusisse vivo Philoxeno: verba θεὸς ἐν ἀνθρώποισιν ἦν mortuum esse indicant.

Grave vitium concepit Antiphanis locus apud Athen. p. 342. E.

ἐλογίζετο τῶν πραγμάτων οὐκ οἶδ' ὃ τι,
 cui Critici nihil profuerunt: hoc tantum video in fine legendum
 esse: πραγμάτων οὐκ οἶδ' ὃ τι, et versu tertio in πάλαι ἡφοφάγοι
 τοιοῦτοί τινες in tribus prioribus verbis latere adiectivum Comi-
 corum more compositum παλαιοφωφαγοτ * * οἱ τινες.

Non perfecit emendationem Casaubonus in Antiphane apud Athen. p. 450. D.

αὐτὰς ἀμφοτέρως ἢ Δημήτηρ ἐπιτρέψει,
 quum ἐπιτρέψει reponeret, namque ἐπιτρέψαι scribendum est,
 quae nota est imprecatio, ut ἐπιτριβείης, quemadmodum ἐξολέ-
 σεις et ἐξόλοιο, alia. Aristophanes Ecclesiaz. 776 ὁ Ζεὺς σέγ'
 ἐπιτρέψειεν et alibi. Per hanc occasionem Theognidi subvenire

licet, qui in huiusmodi re misere depravatus est vs. 895.

οἱ δ' ἀγαθοὶ Φεύγουσι, πόλιν δὲ κακοὶ διέπουσιν.

ὥς δὴ Κυψελιδῶν Ζεὺς ὀλέσειε γένος.

nihili est ὥς δὴ, in quo latet πῶς ἂν *ultimam*. AN et ΔH saepissime vidi permutari et in πῶς prima litterula intercudit. Iratus poëta exclamavit:

πῶς ἂν Κυψελιδῶν Ζεὺς ὀλέσειε γένος.

Quid notius est quam πῶς ἂν eo sensu? Exemplis igitur nihil opus est: utilius augebuntur nota exempla loco incerti Tragici apud Plutarchum in Consolatione ad Apollonium p. 106. D.

ὦ θάνατε παιᾶν ἱατρὸς μόλοις,

ubi supplendum arbitror:

ὦ θάνατε παιᾶν, πῶς ἂν ἱατρὸς μόλοις.

Praeterea in eodem Antiphanis fragmento vs. 3 male ex ΚΑΙ-ΤΑΤΤΗΝ fecere καὶ ταύτην, quum esset κατ' αὐτήν.

Quod in Antiphanis loco apud Athen. p. 240. F. εὖ πράζεται γὰρ μισθόν supra emendavimus εἰ πράζεται γὰρ μισθόν — συλλέξει συχνά admonet me loci apud Andocidem, ubi contrario vitio scribae peccarunt. Editur apud Andoc. περὶ τῶν μυστηρίων § 130. εἰ γὰρ μέμνησθε, ὅτε ἡ πόλις ἦρχε τῶν Ἑλλήνων καὶ εὐδαιμόνει μάλιστα, Ἰππόνικος δὲ ἦν πλουσιώτατος τῶν Ἑλλήνων, τότε μέντοι πάντες ἴσε ὅτι κατέ. Quod in his vitiosum est simul patebit et sanabitur si legeris: εὖ γὰρ μέμνησθε — τῶν Ἑλλήνων, τότε μέντοι πάντες ἴσε κατέ.

Rectissime Elmsleius in Antiphanis fragmento apud Athen. p. 299. E.

ἡ πλέον ἀναλώσασιν ὀσφραῖσθαι μόνον.

foedam mendam deprehendit et poëtae suum ὀσφρέσθαι reddidit. Saepe sic Graeculi errant, qui satis constanter ἀφείλατο et εὐρατο et sim. Veteribus obtrudunt et antiquam formam ὀσφρόμην aut in ὀσφρώμην corruperunt aut in ὀσφράμην. Ὀσφρῶντο: συνῆκαν, ἤσθοντο, ἔγνωσαν apud Hesychium ex Aristoph. Acharn. 179. οἱ δ' ὀσφροντο πρεσβῦται τινες correxit Elmsleius. In Herodoto I. 80. ὡς ὀσφραντο τάχιστα τῶν καμήλων οἱ ἵπποι, nulla est dubitatio, quin ὀσφροντο sit rescribendum. Graeculis et poëtastris, quibus ὀσφρῶμαι et ὀσφρησάμην placuit dicere, suos errores lubenter relinquimus.

Turpissimum barbarismum Antiphani obtrudit Antiatlicista p. 98, 28. Ἡκροᾶστο: ἀντὶ τοῦ ἡκροῶ. Ἀντιφάνης Ἐπιδαυρίω.

Procul aberant Antiphanes et aequales ab illis sordibus, quibus Graeculi maiorum linguam contaminarunt quum coeperunt ἀκροᾶσαι dicere pro ἀκροᾶ (Moeris Attic. p. 16) et ἡκροᾶσο pro ἡκροῶ, decepti formis, quales sunt δύνασαι, ἐπίτῃσαι, ἴσῃσαι. Vere Phrynichus in Bekk. Anecd. p. 18, 9. ἀνακτᾶ τόνδε: οἱ δὲ ἀμαθεῖς προσθέσει τῆς σαι ἀνακτᾶσαι λέγουσιν. Iudaeis Alexandrinis haec relinquenda sunt et si qui alii in provinciis aut sero nati Graecam linguam inepte loquendo corrumpabant. Antiphanem sic dixisse quis credet Antiatticistae, qui nullius iudicii homo est et membranarum mancipium, cui quodvis librorum mendum imponit, ut in superiore parte ostendimus. Quamquam nunc quidem non errantem librarium temere secutus videtur, sed ipse ultro inscite barbarismum invexisse ex sanissima scriptura ΗΚΡΟΑΣΟ, unde iste elicuit ἡκροᾶσο, quod avide ad Atticistas refellendos arripuit, non facturum si vidisset ἡκροᾶσο esse legendum, quae forma tam proba est atque ἡκροᾶσαι, ἴσῃσαι similesque, ut in notis senariis:

εἰ μὴ τεθέασαι τὰς Ἀθήνας, τέλεχος εἶ,
εἰ δὲ τεθέασαι μὴ τεθήρευσαι δ', ὄνος.

Antiphanis duo versiculi apud Stobaeum Floril. LIII. 9. olim perfaceti nunc unius vocabuli corruptela nihil prorsus significant. Nisi quis forte sibi videtur haec intelligere:

τίς δ' οὐχὶ θανάτου μισθοφόρος, ὃ Φιλᾶτη,
ὃς ἔνεκα τοῦ ζῆν ἔρχετ' ἀποθανούμενος;

Verbum necessarium proclivi errore scribendi in nomen abiit, quod sententiam prorsus perdidit. Nempe revocandum est verbum, quod et apud alios crebro legitur et in iocoso loco Platonis in Phaedone p. 64. B. τῷ ὄντι οἱ φιλοσοφούντες θανατῶσι καὶ σφᾶς γε οὐ λελήθασιν ὅτι ἄξιοι εἰσι τοῦτο πάσχειν. Omnia optime habebunt, ubi emendaveris:

τίς δ' οὐχὶ θανατᾶ μισθοφόρος, ὃ Φιλᾶτη.

Solemni admodum et frequenti confusione inter se permutantur in libris ἀφελῆς et ἀσφαλῆς, ἀφελῶς et ἀσφαλῶς, ἀφέλεια et ἀσφάλεια sic, ut ubi ἀφέλεια requiritur passim ἀσφάλεια per inepte legatur. Videntur ἀφελῆς, ἀφελῶς et ἀφέλεια in desuetudinem abiisse, unde factum ut scribae notum sibi vocabulum ignoto substituerent sententiae et metri securi. In Antiphanis fragmento apud Athen. p. 494. D. liber Venetus et apographa

hanc habent lectionem:

πολλὰ καγάθ' οἱ θεοὶ
τῷ δημιουργῷ δοῖεν, ὃς ἐποίησέ σέ,
τῆς συμμετρίας καὶ τῆς ἀσφαλείας οὐνεκα.

ἀφελείας οὐνεκα repositum est ex Athen. p. 446. C., ubi Marcianus ἀφελείας servat, apographis in ἀσφαλείας aberrantibus. Idem vitium Hemsterhusius et Valckenaerius eluerunt ex Satyro Athen. p. 534. D. ἐν Σπάρτῃ δὲ (Alcibiades) καρτερίαν καὶ ἀσφάλειαν ἐπιτηδεύων ἐνίκα τοὺς Λάκωνας, rectissime enim uterque καὶ ἀφελείαν emendavit et persaepe alibi eadem menda eodem remedio sanata est. Quo magis miror tam apertam correctionem fugere potuisse Editores in Isocratis Panegyrico § 11. τοσοῦτον διημαρτήκασιν ὥς τε τοὺς πρὸς ὑπερβολὴν πεπονημένους πρὸς τοὺς ἀγῶνας τοὺς περὶ τῶν ἰδίων συμβολαίων σκοποῦσιν, ὥσπερ ὁμοίως δέον ἀμφοτέρους ἔχειν ἀλλ' οὐ τοὺς μὲν ἀσφαλῶς, τοὺς δὲ ἐπιδεικτικῶς. Quid enim certius est quam ἀφελῶς emendandum esse, quod in Valckenaerii Adversariis MSS. annotatum reperio. In iis, quae continuo sequuntur apud Isocratem: ἡ σφᾶς μὲν διορῶντας τὰς μετρίότητας, τὸν δ' ἀκριβῶς ἀπιστάμενον λέγειν ἀπλῶς οὐκ ἂν δυνάμενον εἰπεῖν, ne haec insulse et pueriliter dicta et composita videantur, expunge ultimum vocabulum εἰπεῖν, quod nemo nostrum, nedum Isocrates, in tali re umquam addidisset.

Nemo dubitet, quin foeda corruptela nobis manum abscondat Antiphanis apud Athen. p. 338. F.

τὸν κάραβον δὲ τόνδε πρὸς τὰς μαινίδας
ἀπόδος. παχύς γε, νῆ Δί'. ὦ Ζεῦ, τίς ποτε
ὦ Καλλιμέδων, σε κατέδετ' ἄρτι τῶν φίλων;
οὐδεὶς ὃς ἂν μὴ κατατιθῇ τὰς συμβολὰς.

quis enim ferre potest ἄρτι κατέδετ' αἰ? Suspicio in ΑΡΤΙΤΩΝ delitescere ΑΡΙΣΤΩΝ: τίς ποτέ — σε κατέδετ' ἀριστῶν, quo recepto φίλος rescribendum erit, a scribis in φίλων refictum, postquam ΑΡΙΣΤΩΝ in ἄρτι τῶν abierat.

Apud Antiphanem Athen. p. 397. A.

τῶν ταῶν μὲν ὡς ἄπαξ τις ζεῦχος ἤγαγεν μόνον,
recte vidit Hirschigius scribendum esse ἤγαγ' ἐν μόνον ut in vs. 3. ἐάν τις ἔνα μόνον ζητῶν ἴδῃ. Hoc quoque vitium natum est ex scriptura ΗΓΑΓΕΝ.

Multum me exercuit versiculus Antiphanis apud Athen. p. 14. F.

Φαινίνδα παίζων ἦεις ἐν Φαινεσίῳ,
in quo multi alii operam perdiderunt. Prorsus barbara sunt παίσων ἦεν ἐς Φαινεσίῳ et παίσων ἦας ἐκ Φαινεσίῳ, quorum illud Valckenaerius coniecit ad Phoenissas vs. 1082 (ubi docet dici ἦκα, ἔρχομαι, ἦλθον, ἐλήλυθα ἀγγελῶν, σημανῶν, Φράτων sim.) hoc Porsonus adolescens admodum, ut opinor, nam neque παίσων ex παίζω formatur neque ἦας aut ἦεν Graeca sunt. Athenienses dicebant ἦεισθα et ἦειν ante vocalem. Videor nunc mihi poëtae manum reperisse in ΠΑΙΖΩ̄ΝΗΙΕΙC latentem, nempe hanc:

Φαινίνδα παίζων νῆσις ἐν Φαινεσίῳ.

Ut Martialis iocatur III. 12. 3.

Res salsa est bene olere et esurire, .

sic Antiphanes dixit nescio quem Φαινίνδα παίζειν esurientem. Apparet quam facile ΠΑΙΖΩ̄ΝΗΙΕΙC in vulgarem abire potuerit. In esurientes omnia sunt plena iocorum, in quibus νῆσις, κεσρεὺς νῆσις, sim. tritissima sunt.

Apud Antiphanem in Stob. Floril. XCI. 14.

ἄρ' ἔσι λῆρος πάντα πρὸς τὸ χρυσίον;
μόνου γὰρ αὐτοῦ διαμένειν εἰωθ' αἰεὶ
τὸ χρῶμα ταῦτό, τῶν φίλων δὲ τοὺς τρόπους
οὐδέποθ' ὁμοίως ζωγραφοῦσιν αἱ τύχαι.

non similiter pingunt dixit, quod nihil significat, sed *similes*, ὁμοίους. Auro suus color constat, inquit, amicorum mores pro diversis temporibus diversi sunt, sed servans figuram ζωγραφοῦσι dixit iocans, non iisdem coloribus pingunt, sed faciunt ut alias alii videantur esse. Contrarius error est in Lysiae orat. XX. 7. καὶ ὁμοίως τὰς κατηγορίας ποιοῦνται τῶν τε εἰπόντων γνώμην τινὰ ἐν τῇ βουλῇ καὶ τῶν μὴ, ubi requiritur ὁμοίως pariter. Quod apud Antiphanem sequitur:

ὅταν εὐπορῶν γὰρ αἰσχυρὰ πράττη πράγματα,
τί τοῦτον ἀπορήσαντ' ἂν οὐκ οἶει ποιεῖν;

Sanum erit si correxeris: ὅς ἂν εὐπορῶν, ut apud Antiphanem Stob. Floril. LXXIX. 7.

ὅσις γὰρ ὁμόλογόν τι μὴ ποιεῖ πατήρ,
πάντων ἂν οὗτος κατεφρόνησε τῶν θεῶν,

et eundem ibid. CXVII. 2. ὃς ἂν φέρῃ | ἀγνωμόνως αὐθ', οὐτός
ἐστιν αἴτιος, et Amphidem Athen. p. 309. A.

ὅστις κορακῖνον ἐσθίει θαλάττιον

γλαύκου παρόντος οὗτος οὐκ ἔχει φρένας.

et passim apud alios. In alio Antiphanis fragmento in Stob.
Floril. CXVI. 26.

ὦ γῆρας, ὥς ἅπασι τοῖς ζητοῦσι σε

ψέγειν ἀφορμὰς παραδίδως τοῦ πράγματος.

corrige ὅσας ἅπασι, quemadmodum perlepidē dixit:

τοῖς ἄρτοις ὅσας

ἰσᾶσι παγιδας οἱ ταλαίπωροι βροτῶν.

Prorsus absurdum vocabulum vitio irrepsit in Eubuli locum
apud Athen. p. 300. C.

αἶ τε λιμνοσώματοι

Βοιωταῖαι παρῆσαν ἐγγέλεις θεαί

τεῦτλ' ἀμπεχόμεναι.

Verissime Valckenaerius emendavit λειοσώματοι, quemadmodum
dicitur: καὶ λεῖος ὥσπερ ἐγγελευς.

In eiusdem loco apud Athen. p. 568. C.

Φιλωδοῦς κερμάτων παλευτρίας

* * * πώλους Κύπριδος ἐξησκημένας,

lacunas ex ipso Athenaeo supplere licet: ἢ οὐκ οἶδας κατὰ τὴν
Εὐβούλου Παννυχίδα τὰς Φειδωλοῦς κερμάτων παλευτρίας κτέ.
unde sic legendum:

ἢ τὰς Φιλωδοῦς κερμάτων παλευτρίας

οὐκ οἶσθα πώλους Κύπριδος;

Φιλωδοῦς pro Φειδωλοῦς felix est emendatio Dobraei. Eodem
modo stolidi scribae errarunt in Maximo Tyrio XXXV. 1. ἐρᾷ
ῥ' μὲν χρηματιστῆς χρυσοῦ, ὁ δὲ Φειδωλὸς μελῶν, ὁ δὲ ῥήτωρ
λόγων, ubi optime viri docti Φιλωδὸς reposuerunt.

Facetum Eubuli fragmentum servavit Clemens Alexandr. Strom.
VII. p. 847.

αὐτοῖς δὲ τοῖς θεοῖσι τὴν κέρκον μόνην

καὶ μηρὸν ὥσπερ παιδευασαῖς θύετε.

vitiosum est μηρὸν, pro quo reponē καὶ μηρί' ὥσπερ, ut solent
μηρία in sacrificiis commemorari. Bacchus ipse in alio Eubuli
loco apud Clementem I. I.

οὐκ ἐσθίω γλυκεῖαν οὐδὲ μηρία.

Eubulus apud Athen. p. 559. B.

ὦ Ζεῦ πολυτίμητ', εἴτ' ἐγὼ κακῶς ποτέ
ἐρῶ γυναῖκας; νῆ Δί, ἀπολοίμην ἄρα,
πάντων ἄριστον κτημάτων. εἰ δ' ἐγένετο
κακὴ γυνὴ Μήδεια, Πηνελόπεια δέ
μέγα πρᾶγμα.

corrigendum est Πηνελόπη δέ γε. In Codice enim diserte scriptum πηνελόπη δέ μέγα πρᾶγμα, non πηνελόπηα δέ, ut perhibent. Post pauca in Codice est χρηστή τις ἣν μέντοι τις, quae sic sunt distinguenda:

χρηστή — τίς ἦν μέντοι; τίς; οἴμοι δειλαιοῖς.
ταχέως γέ μ' αἱ χρησαὶ γυναῖκες ἐπέλιπον.

postquam dixit χρηστή — haeret et non reperit quod dicat, ut Strepsiades in Nubibus 787.

Φέρ' ἴδω. — τί μέντοι πρῶτον ἦν; τί πρῶτον ἦν;
et Phaedrus in cognomine dialogo p. 236. D. ὁμνυμι γάρ σοι —
τίνα μέντοι; τίνα θεῶν; ἢ βούλει τὴν πλάτανον ταυτηνί;

Araros Athen. p. 237. A.

οὐκ ἔσθ' ὅπως οὐκ εἶ παράσιτος, φίλτατε,
ὁ δ' Ἰσχύμαχος ὁ διατρέφων σε τυγχάνει,
rem acu tetigit Bothius emendans ὁδὸν τρέφων, et est haec ipsa scriptura in archetypo Codice, in quo librarius in διατρέφων litteram α puncto supra scripto expungendam esse solito more indicavit. Caeterum absque eo indicio fuisset ex se spectatum ὁδὸν τρέφων verum esse satis apparebat.

Araros apud Suidam v. ἀναθεῖναι.

ὅπως δέ τὴν νύμφην ἐὰν ὁ καιρὸς ἦ
μετέωρον ἐπὶ τὸ ζεῦγος ἀναθήσεις φέρων.
neque ἐὰν rei convenit et Graecum est καιρὸς ἐστίν, non ὁ καιρὸς.
Emenda: ἐπειδὴν καιρὸς ἦ.

Nicostratus Athen. p. 474. B.

ἢ ναῦς δέ πότερ' εἰκόσορος ἐσιν ἢ κύκνος
ἢ κἀνθαρος; τουτὶ γὰρ ἂν πύθωμ' ὅτι
αὐτὸς περανῶ τὰ πάντα.

In Codice est ἢ ναῦς δέ πότερον εἰκοσ οροσε | σιν ἢ κύκνος ἐπὶ
ἐὰν πύθωμαι ὅτι αὐτὸς περιανῶ τὰ πάντα. Qui optime emendavit περανῶ Iacobsius, idem recte πύθωμ' ἔτι coniecit, quod dudum receptum oportuit.

Nicostratus Athen. p. 587. D.

ἔπειτα τῆς αὐτῆς ὁδοῦ
πρὸς Ἀερόπην ἐλθοῦσα πέμψαι τρώματα
αὐτὴν κέλευε, Φησὶ, καὶ παρ' Ὠκίμου
χαλκώματα.

legendum est καὶ παρ' Ὠκίμου, quod hi loci comparati demonstrabunt. Anaxandrides Athen. p. 553. D. et Cratinus iunior apud Athen. p. 469. C.

παρ' Ἀρχεφῶντος ἡδυπότια δώδεκα.

Cratinus Athen. p. 685. D.

καὶ δὴ κύτισος αὐτόματος παρὰ Μέδοντος ἔρχεται.

Simillimus plane est locus Theophrasti in Charact. X. τῆς αὐτῆς ὁδοῦ παριῶν κομίσασθαι παρ' Ἀρχίου τοὺς ταρίχους.

Amphidis locus est idem apud Athen. p. 50. F. et Pollucem I. 233.

ὁ συκάμινος συκάμιν', ὀρεῖς, φέρει.

apud Pollucem est in libris ὀρεῖ καὶ Φορεῖ, unde male Meinekius Φορεῖ recepit. Arbores enim καρποὺς φέρειν dicuntur, non Φορεῖν. Sic dicitur ἡ γῆ, ἡ χώρα φέρειν τι, αἱ Ὠραι φέρουσιν, alia similia. Theocritus I. 134. ἃ πίτυς ὄχνας ἐνείκει, V. 125: τὰ δέ τοι σία καρπὸν ἐνείκει, et passim alii. Scriptura vitiosa ὀρεῖ καὶ nata est ex OPAIC confusis IC et K, quo facto καὶ pro κ dederunt. Quam saepe huiusmodi error commissus sit, saepe ostendimus. Addemus nunc ex Sophocle novum exemplum. Apud Scholiast. Hom. Odyss. H. 106 affertur Σοφοκλῆς ἐν Αἰγεί:

ὥσπερ γὰρ ἐν φύλλοισιν αἰγείρου μακρᾶς
κἄν ἄλλο μηδὲν ἄλλὰ τοῦκείνης κάρα
κινήσης αὖραις ἀνακουφίζει πτερὸν.

pro κινεῖ τις αὖρα ἀνακουφίζει, quod Dindorfius quoque vidit. Vides ΑΤΡΑΙCΑΝΑΚ. peperisse vitium.

Etiam luculentius exemplum est in Aeschyli Choëphoris vs. 897.

ἐπίσχες, ὦ παῖ, τύνδε δ' αἶδεσαι, τέκνον,
μασδὸν, πρὸς ὧκὺ πολλὰ δὲ βρίζων ἄμα
οὖλοισιν ἐξήμελξας εὐτραφέες γάλα.

est haec archetypi Codicis Medicei scriptura πρὸς ὧκὺ, non πρὸς ῥήν, ut memorant, sed κυ et ην in libris antiquis exercitatis

tantum oculis possunt distingui, unde ἐντὸς ἀρήνων natum est pro ἀρκύων et similia. Aeschyli manum πρὸς ὧι σύ (ΩΙΚΤ pro ΩΚΤ) restituit Robortellus.

Adiiciam his nonnulla ex Poëtis τῆς μέσης κωμωδίας.

Archippus ἐν Ἰχθύσιν Athen. p. 328. A.

ἱεροὺς Ἀφροδίτης χρυσόφρυς Κυθηρίας.

emenda ἱερεύς, comparato fragmento ex eadem fabula p. 315. B.

ἱερεὺς γὰρ ἦλθ' αὐτοῖσιν ὀρφῶς τοῦ θεοῦ.

Non est Graecum, quod Aristomenes dixisse creditur apud Priscianum XVIII. p. 232 λέγεις με ταισχροά. Compose cum his Xenophontem Mem. II. π. 9 ὅταν ἐν ταῖς τραγωδαῖς ἀλλήλους τὰ ἔσχατα λέγωσιν et probabis: λέγεις με τᾶσχατα.

Hegemon Athen. p. 108. C.

μάλα ταχέως αὐτῶν πρίω μοι πουλύπου

καὶ ὁδὸς καταφαγεῖν κἀπὸ τηγάνου γόνον.

Meinekios μοι addidit: praeterea correxerim: ἀλλὰ ταχέως ἰὼν πρίω μοι, non enim dicitur μάλα ταχέως sed ταχέως πάνυ, ταχὺ πάνυ, neque ἀπιών, quod ex αὐτῶν Meinekios eruebat, sed ἰὼν usitatum est dicere vel ἐλθών. In Codice est πριῶ, nempe indocti Graeculi eam formam cum ἀκροῶ, αἰτιῶ, χρῶ, ἰῶ, πειρῶ et sim. comparabant, quemadmodum πριᾶσθαι solent scribere et ἐπριᾶτο. Sic apud Hesychium scribitur ἀγᾶσθαι I. p. 35, κρεμᾶσθαι p. 278, ἀναπιμπλᾶσθαι et ἀναπιτυᾶσθαι p. 355, ἐκιρνᾶτο p. 546, περνᾶται II. p. 942, προσφᾶσθαι pro προσφάσθαι p. 1053, περνᾶσθαι p. 1090 et καταπιμπρᾶσθαι II. p. 179 et alibi. Apud eundem legitur Κτᾶσθαι: ἀναιρεθῆναι, κτανθῆναι: eiusdem barbariei est κτανθῆναι dicere et κτᾶσθαι pro κτάσθαι substituere. Passim in codicibus similes errores in omnibus formis eiusdem analogiae recurrunt, ut in κιχρᾶσθαι, πτᾶσθαι, διαπτᾶσθαι, de quo Porsonus admonuit ad Eurip. Med. vs. 1, quem versum quum Aristophanes in Ranis 1578 attulisset Ravennas liber in διαπτᾶσθαι conspirat. In Thesmoph. 749. pro

ἐμπρήσομεν τοίνυν σε: πάνυ γ' ἐμπίπρατε,

Ravennas ἐμπιπρᾶται exhibet triplici mendo, namque non ἐμπίπρατε sed ἐμπίμπρατε scribendum est. Attici ἐμπιμπράναι dicebant et ἐμπίμπλασθαι, quae formae ubique invitis libris restituendae sunt, metro saepe iubente, semper permittente,

nam a Graeculis demum fictae sunt formae ἐμπίπρημι et ἐμπίπλαμαι. Critici non satis sibi constant: in Eubulo Athen. p. 417. C.

ὥς οὐδὲ δειπνῶν, ὡς λέγουσ', ἐμπίπλαται,

Meinekios necessariam Dindorfii correctionem ἐμπίμπλαται recepit, alibi idem vitium aequo animo ferens. In Photii Codice legitur annotatio Πριῶ: ἀγοράσω. Apparet emendandum esse πρίω: ἀγόρασον, et ostendit haec ipsa annotatiuncula, quae et apud Hesychium emendata habetur, formam πρίω vulgo ignotam et doctis magistris explicandam fuisse.

Metagenes Athen. p. 385. B. δειπνῶμεν πρῶτον κἄπειτά με πάντ' ἀνερῶτα, | ὃ τι ἂν βούλῃ, scio esse, qui πάνθ', ὃ τι recte dici putent: equidem haec scribis imputo et πᾶν reponendum censeo eodem modo, quo in Nubibus vs. 348 emendandum esse diximus γίγνονται πᾶν ὃ τι βούλονται, ubi Ravennas πάνθ' ὃ τι servat, Venetus a sciolo interpolatus πάνθ' ὅσα exhibet.

In eiusdem loco apud Athen. p. 269. F. sic legitur:

τὰ δὲ μικρὰ ταυτὶ ποτάμι' ἐν μὲν τευθενί
ρεῖ τευθίσιν ὀπαῖς καὶ Φάγοις καὶ καράβις,
ἐν τευθενί δ' ἀλλᾶσι καὶ περικόμμασιν,
τῇδ' δ' ἀφύαισι, τῇδε δ' αὖ ταγηνίαις.

Codex: ἐν μὲν ἐν τευθεν ρέει, unde Elmsleius ad Acharn. vs. 108. sollertissime elicuit ἐν μὲν τευθενί ρεῖ, qui et in quarto senario recte reponebat τῇδεδὶ ταγηνίαις. Eodem exemplo in Avium vs. 2. scribendum est:

διαρραγείης. ἡδεδὶ κρώζει πάλιν,

pro scriptura librorum ἡδε δ' αὖ. Multo etiam foedius indocti correctores, qui illas Atticorum tmeses plane ignorabant, mulcarunt Avium vs. 11.

ἐν τευθενί τὴν πατρίδ' ἂν ἐξεύροις σύ που;

B. οὐδ' ἂν μὰ Δία γ' ἐν τευθεν Ἐξηκεσίδης.

vitiosa esse μὰ Δία γ' ἐν τευθεν nemo dubitabit eorum, qui Atticorum consuetudinem, quam primus Porsonus aperuit in Advers. p. 55, longo usu constare intellexerint. Immigravit γε in alienam sedem postquam magistri tmesin Atticam sustulerunt. Sana erunt omnia si hanc scripturam revocaveris:

οὐδ' ἂν μὰ Δί' ἐν γε τευθεν Ἐξηκεσίδης.

quod equidem comparaverim potissimum cum loco in Thesmoph.

646. οὐκ ἐγγεταυθί, quod feliciter correctores evasit. Post paucos versus in Avibus nova corruptela apparet vs. 23, ubi Ravennas:

ἦδ' ἡ κορώνη τῆς ὁδοῦ τι λέγει πέρι;

frustra corrigunt ἦδ' κορώνη. Corrige:

τί δ' ἡ κορώνη τῆς ὁδοῦ λέγει πέρι;

postquam TI in H abiit versus est interpolatus.

Strattis Athen. p. 323. B.

ἡ σφύραινα δ' ἐστὶ τις;

B. κέστραν μὲν ὕμμες ὠττικοὶ κικλήσχετε.

scribe ὕμές, nam sic pro ὕμεῖς et ὕμέ pro ὕμᾱς dicebant οἱ δωρίζοντες. Parata est his omnibus sciolorum interpolatio vulgares formas certatim aut Homericas substituentium. In Pace vs. 214. scribe:

ναὶ τὸ σιῶ, νῦν ὠττικίων δάσει δίκαν,

pro ἄττικίων δάσει δίκην. In *Lysistrata* 174 male editur:

καὶ τῶργύριον τᾶβυσσον ἢ παρὰ τᾷ σιῶ,

ubi emendandum τῶργύριον et παρὰ τᾷ σιῶ, et in versu 171 πᾶ καὶ τις ἀμπεῖσειεν pro πᾶ καὶ τις ἂν πεῖσειεν. Scribae τᾶβυσσον quia non intelligebant reliquerunt intactum, τῶργύριον in formam optime sibi notam sine mora refinxerunt. Passim καὶ pro κα Dorico irrepsisse videbis. Et innumeri quidem loci sunt, ubi κα restituit criticorum sollertia libris omnibus in καὶ conspirantibus: permulti etiamnunc supersunt, in quibus κα restituendum nobis reliquerunt. De magna copia nunc duo expromam. In Stobaei Floril. XLIII. 94 queritur Hippodamus ὅτι τὰν μεγίσταν κακοδαιμοσύναν ἐντίκτοντι τοὶ τῶν σοφιστῶν (L. σοφιστῶν) λόγοι ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς αἱ κατατολμῶντι κινήν παρὰ τὰς κοινὰς ἐννοίας ἥτι τῶν θείων ἢ τῶν ἀνθρωπίνων, ubi verum est αἱ καὶ τι τολμῶντι et ἥτοι τῶν θείων. Partem veri vidit Gaisfordus. Multo etiam foedius depravatus est Ecphanti locus in Floril. XLVIII. 64. οὐδ' ὁ σύμπας κόσμος ἐχθαίρει τὸν θεόν. αἱ δὲ καὶ ἐμίσει τὸν ἀγεμονεύοντα οὐκ αἰεί ποτε ἂν πειθόμενος αὐτῷ, ubi facile mihi dabitur certum esse οὐ κα εἶπετο πειθόμενος αὐτῷ, tum αἱ δὲ γὰρ ἐμίσει scribi poterit, namque καὶ nihil significat et αἱ δὲ κα ἐμίσει pessimus est soloecismus. Quemadmodum indocti scribae κα, quia non intelligunt, in καὶ depravare solent, sic nonnumquam pereruditi critici καὶ impor-

tune in κα mutaverunt, quod in Philyllii fragmento apud Pol-
lucem X. 58 factum esse videbis. Meinekius edidit:

ἐκ τᾶς πινακίδος δ' ἀμπερέως ὃ τι κα λέγει
τὰ γράμματα ἐρμήνευε.

pro scriptura librorum ὃ τι καὶ λέγοι. Facile apparet ὃ τι καὶ
λέγει corrigendum esse. Nescio quis litteras nesciens scriptam
tabellam alteri porrigit iubens sibi interpretari ὃ τι καὶ λέγει
τὰ γράμματα, id est ὃ τι ποτὲ τὰ γράμματα λέγει, quo sensu
καὶ tam bene et frequenter dicitur (vide Porson. ad Eurip.
Phoen. vs. 1373) atque ἄν absurdum est. Doricum πὰρ pas-
sim in libris solet in παρά abire, recteque Ahrens in iocoso
parasiti Epicharmei dicto apud Demetr. περὶ ἔρμ. § 24.

τόκα μὲν ἐν τήνοις ἐγὼν ἦν τόκα δὲ παρὰ τήνοις ἐγὼν,
rescripsit πὰρ τήνοις de Dial. Dor. p. 355 probans in Aristo-
phanis loco πὰρ τᾷ σιῶ a Koenio repositum. Admonet me ea
res loci Pindarici, quem a multis inde saeculis ridiculum men-
dum obsidet Pyth. I. 26

τέρας μὲν θαυμάσιον προσιδέσθαι
θαῦμα δὲ καὶ παριόντων ἀκοῦσαι,

facile vincam πὰρ ἰδόντων a poëta scriptum esse.

Theopompus apud Schol. Arist. Lysistr. 45.

ὑποδοῦ λαβὼν τὰς περιβαρίδας

comparandus est cum Aristophane in Vesp. 1158.

τασδὶ δ' ἀνύσας ὑποδοῦ λαβὼν Λακωνικάς,

namque sic optime Hirschigius sanavit ridiculam librorum lec-
tionem ὑπόδυθι τὰς Λακωνικάς. Hinc Theopompo redde τασδὶ
περιβαρίδας.

Idem apud Zonaram p. 388 τοὺς βιβλιοπώλας λεύσομαι bar-
bare, Meinekius πεύσομαι soloece. Suspisor: πρὸς βιβλιοπώλας
θεύσομαι.

Nicophon Athen. p. 80. A.

ἐὰν δέ γ' ἡμῶν σὺκά τις μεσημβρίας
τρώγων καθεύδῃ.

feri hoc nullo modo potest, ut quis τρώγων ἅμα dormiat: re-
scribe τραγῶν.

Polyzelus apud Photium v. Τῶν τριῶν κακῶν ἓν.

τριῶν κακῶν γοῦν ἦν ἐλέσθ' αὐτῷ τι πᾶσ' ἀνάγκη,

ἢ ξύλον ἐφέλλκειν ἢ πιεῖν κώνειον ἢ προδόντα
τὴν ναῦν ὅπως τάχιστα τῶν κακῶν ἀπαλλαγῆναι.

Meinekus: »valde displicet illud τι post αὐτῷ sine ἔν." Itaque
utrique malo sic medendum:

τριῶν κακῶν ἐν γούν ἐλέσθ' αὐτῷ 'ς) πᾶς ἀνάγκη.

non ἦν sed ἐς) requiri confirmat quod sequitur:

ταῦτ' ἐς) τρία Θηραμένους ἃ σοι Φυλακτέ' ἐστίν.

In eiusdem fragmento apud Pollucem X. 76 restituerim hos
octonarios:

ὥσπερ λεκανίῳ τῷδε γὰρ πρῶτον μὲν ἐναπονίψει,
ἐνεξεμεῖς, ἐνεκπλυνεῖς, ἔπειτ' ἐναποπατήσει.

Codices ὥσπερ et τῷδε omittunt, tum μὲν ἀπονίψεις ἐν ἐξεμεῖς
ἐν ἐκπλύνεις ἐναποβάσεις exhibent. Hemsterhusius ἐνεξεμεῖς, ἐνεκ-
πλυνεῖς reperit, Elmsleius ad Acharn. 1110 ἐναπονίψει et ἐνα-
ποπατήσει, sed pro tertiis personis. Non meminerat ἀποπατή-
σομαι Athenienses dicere, ut in *Pluto* vs. 1184

πλὴν ἀποπατησόμενοι γε πλεῖν ἢ μυριοί.

verba ὥσπερ λεκανίῳ τῷδε ἐναπονίψει significare ἀπονίψει ἐν τῷδε
ὥσπερ ἐν λεκανίῳ multis exemplis in priorē parte ostendimus.
Simili modo Euripides in *Cyclope* dixit vs. 453.

ὥσπερ πρὸς ἰξῶ τῇ κύλικι λελημμένος
πτέρυγα σαλεύει.

Apollophanis verba, quae servavit Schol. Arist. Pac. 542: κύα-
θον λάβοιμι τοῖς ὑπωπίοις fortasse sic explenda sunt, ut legatur:
πόθεν ἂν κύαθον λάβοιμι τοῖς ὑπωπίοις;

Admonent me haec loci Aristophanei in Pace 542, cui explican-
do adhibentur:

καὶ ταῦτα δαιμονίως ὑπωπιασμένα
ἀπαξάπασαι καὶ κυάθοις προσκείμεναι,

qui nimium diu grave vitium aluit. Poterat mendum ex ipsa
Graecitatis ratione deprehendi, sed malo id patefacere comparato
loco Aristotelis in Problem. IX. 12 διὰ τί ποτε πρὸς τὰ ὑπώπια
τοὺς κυάθους προστιθέμεθα; Intelligisne corrigendum esse καὶ
κυάθους προσκείμεναι? id est, ut sequiores loquebantur, κυάθους
προσκειμένους ἔχουσιν. Quemadmodum enim veteres dicebant
περιτίθεμαι ζέφανον, sic ζέφανον περικείμεναι usitatum erat dicere,
quod retinuerunt omnes etiam recentiores, quibus περικείμενος
σκευὴν, ἰμάτιον, ἐσθῆτα, τιάραν, ζέφανον, ἄνθη et sim. tritissi-

ma sunt, sed ut sunt isti ἀπειρόκαλοι et non penitus perspiciunt vocabulorum naturam, in novos errores se implicant dicentes περικειμαι ἄλυσιν, περικειμαι ὑποδήματα, ut Lexicographi docebunt. Non sentiebant quantum interesset utrum diceres περικείμενοι τελαμῶνας περὶ τοῖσι αὐχέσι (Herodot. I. 171) an τὴν ἄλυσιν ταύτην περικειμαι = ἔχω περικειμένην. Aristophanes et aequales, qui dicebant κύαθον προστίθεμαι in perfecto non aliter quam κύαθον πρόσκειμαι poterant dicere, ut πρόσκειμαι κυάθω eo fere sensu diceretur, quo Cicero usus est „quum *Lentulum* generum suum, *exiguæ staturæ hominem*, *longo gladio accinctum vidisset*: quis, inquit, generum meum ad gladium alligavit?” apud Macrob. Saturn. II. 3.

Ex his parata medicina est Eunapii loco pag. 56 βαρὺς ἦν ἤδη σολὴν τε ἀβροτέραν ἢ κατὰ φιλόσοφον περιχεόμενος καὶ πρὸς τὰς ἐντεύξεις ὧν χαλεπώτερος. Quid, quaeso, est σολὴν περιχεῖσθαι? Quamquam ineptus scriptor Eunapius est, et quum ornate et exquisite vult scribere ridicule se dare solet, tamen hoc vitio absolvendus videtur corrigendumque σολὴν περικείμενος.

Restat, ut in poetis Comoediae Antiquae locos nonnullos male habitos breviter attingam.

In Cratini fragm. apud Apollon. Dyse. περὶ ἀντωνυμίας p. 25. B. Bekk. de ᾧ οὗτος agentem, Κρατῖνος ἐν Δραπέτισιν

οὕτως καθεύδεις οὐκ ἀνασησειςβοτῶν;

scribendum esse censeo:

οὗτος, καθεύδεις; οὐκ ἀναστήσει; βοῶν.

Stephanus Byzant. v. Ἰβηρία — καὶ αὐτὸς Ἰβηρος τραγοπῶγων ἐν Μαλθακοῖς εἴρηται Κρατίνου. Comicus dixisse videtur:

αὐτοῖβηρος τραγοπῶγων,

ut αὐτοβορέας et similia.

In Πυτίνης fragmento VI apud Meinekium solus senarius Cratini esse videtur, quem ita dixisse suspicor:

ὕδωρ δὲ πίνων οὐδὲν ἂν τέκοις σοφόν,

non τέκοι, quod illi debetur, qui decantatum versiculum Comici in suum epigramma recepit et subiecit suo hexametro:

οἶνός τοι χαρίεντι πέλει ταχὺς ἵππος ἀοιδῶ,

qui neque Comoediae convenit, neque Cratino dignus est. De semet ipso haec dixisse scurram satis constat, sed si quis pu-

tat Cratinum se ipsum χαρίεντα αοιδόν dicere potuisse, is nondum Κρατίνου τοῦ ταυροφάγου γλώττης βακχεῖ' ἐτελέσθη.

In eadem fabula fragm. IX. Cratinus dixisse traditur:

ἀτὰρ ἐννοῦμαι δῆτα τὰς μοχθηρίας

τῆς ἡλιθιότητος τῆς ἐμῆς.

pro ἡλιθιότητος, quod metrum iugulat, Fritzschius ἐνεότητος coniecit, idque Meinekio verum videtur. Sed neque ἐνεός pro stulto stolidoque dicebatur neque ἐνεότης veteribus in usu erat. Ἐνεός est Atticis ὁ ἐξ ἀρχῆς κωφὸς ὢν καὶ διὰ τοῦτο φωνῆς ἐστερημένος. vide omnino Ruhnkenium ad Tim. p. 102, quem miror non sensisse in Platonis Theaeteto p. 206. D. τοῦτό γε πᾶς ποιεῖν δυνατὸς τὸ ἐνδείξασθαι τί δοκεῖ περὶ ἐκάστου αὐτοῦ ὁ μὴ ἐνεός ἢ κωφὸς ἀπ' ἀρχῆς, aliena esse ἢ κωφὸς ἀπ' ἀρχῆς, quandoquidem quicumque κωφὸς ἀπ' ἀρχῆς fuit is ἐνεός ab antiquis dicitur, et Plato ipse κωφὸς ἐκ γενετῆς dicturus fuisset. Proecedente tempore ἐνεός dici coeptum est pro stupidus, vecors, σκαιός, ἀμαθής, ἀμνήμων, deinde et pro ἀναυδός, ἄφρωνος. Qui in Alcibiade II. p. 140. C. docet stultos ἐνεούς dici posse diu post Platonis tempora id didicit. In Suidae loco: ἀπηνεώθη ὦμδς ἐγεγόνει nihil aliud latet quam ἐνεός ἐγεγόνει, nam sic isti loquebantur pro ἄφρωνος ἦν. Sed nihil haec Cratinum adiuvabunt. Quod in Codice est THC HIETNTOC natum est ex lectione τῆς ἡπιότητος, quae verissima esse videtur.

Incertarum Fabularum fragm. V. πῶς ἂν Ἰσχομάχου γεγρονὸς Μυκονίου Φιλῶδωρος ἂν εἶης ita veteres numeros recipiet si scripseris:

καὶ πῶς ἂν Ἰσχομάχου σὺ γεγρονὸς Μυκονίου

Φιλῶδωρος εἶης;

praecedens OT ut saepe CT expulit.

In fragmento XIV bis neglecta est lineola, quae v omissum esse significabat. Namque ut nemo umquam capiet quid sit

τρίγλη δ' εἰ μὲν ἐδηδοκοίη τένθου τινὸς ἀνδρός,

sic nemo non intelliget

τρίγλην δ' εἰ μὲν ἐδηδοκοίη ἕν τένθου τινὸς ἀνδρός.

Necessaria vocula fragmento XXVII addita sententiam et metrum iuvabit.

Δασὺν ἔχων τὸν πρωκτὸν ἄτε κυρήσι' ἐσθίων αἰί.

vulgo αἰί omissum est.

¶ *

Cratinus non *μηνυτήν*: τὴν γυναῖκα dixit, quod in fragm. LXXVII traditur, sed *μηνυτίν*. Pervulgatum hoc est librorum vitium in talibus. Saepe *δραπέτης*, *προδότης*, similiaque in Codd. leguntur pro *δραπέτις*, *προδότις*, caett. Formae in *-ις*, ut *στρατιῶτις*, *οἰνόποτις* sim. et rariores erant et apud sequiores in desuetudinem videntur abiisse, quamobrem proclivi errore ad formas in *-της* scribae delabi solebant.

Vitium alit fragmentum CXXIX.

τούτου δ' ἀπάσας ἀποτεμῶ τὰς μηχανάς, namque in ea re non ἀποτεμένειν veteres dicebant sed ὑποτέμνειν, veluti ἐλπίδας, ὀδόν, πλοῦν sim. *praecidere spem, iter, reditum*. Obiter emenda Xenophontis locum Hellen. I. vi. 15. κατιδὼν δὲ αὐτὸν ἀναγόμενον ἅμα τῇ ἡμέρᾳ ἐδίωκεν ὑποτεμνόμενος τὸν εἰς Σάμον πλοῦν [ὅπως μὴ ἐκεῖσε φύγοι], ubi pueris fortasse quid sit ὑποτεμνεσθαι τὸν πλοῦν nescientibus utilia esse potuerunt verba ὅπως μὴ ἐκεῖσε φύγοι, caeteris omnibus tam sunt inutilia atque Xenophonte indigna sunt.

Admonet me fragm. CXLVIII. πρὸς σανίσιν ἐδεσμεύοντο πολλὰκις, ὥς καὶ Κρατῖνος δηλοῖ loci apud Hesychium monstrose corrupti v. Δῆσαι πρὸς ἄνοδον, Ἀττικῶς. βασανίσαι ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ. Viden corrigendum esse Δῆσαι πρὸς σανίδα, Ἀττικῶς, nam utroque modo dicebant veteres πρὸς σανίδα δεῖν, et δεῖν πρὸς σανίδι. Aristoph. Thesmophor. 940

κέλευε πρὸς τῇ σανίδι δεῖν τὸν τοξότην.

Δεσμεύειν pro δεῖν dicere Graeculorum est. Hesychius Δῶν: δεσμεύων. Eodem modo, ut ostendimus, *λεπιζεῖν* pro *λέπειν* dicebant, *ἀροτριᾶν* pro *ἀροῦν*, *λυτροῦμαι* pro *λύομαι*, *σκαλεύω* pro *σκάλλω*, *κλαδεύειν* pro *κλαῖν*, *καθαρίζω* pro *καθαίρω*, *αἰρετίζω* pro *αἰροῦμαι*, aliaque permulta, de quibus unum Thucydidis caussa addam. Dicebant veteres *τετρῦσθαι*, *τετρυμένος* *πόνους*, *ταλαιπωρίᾳ* sim, pro quo sequiores *τετρυχῶσθαι* dicebant et *τετρυχωμένοι*. Itaque saepiuscule factum est ut in Codicibus *τετρυμένος* abiret in *τετριμμένος*, aut ut nova forma *τετρυχωμένος* substitueretur, cuius rei exempla Dindorfius dedit ad Steph. Thesaur. v. *τρώω*, quibus Platonem adde in Legibus VII. p. 806 B. ubi libri fluctuant inter *τετρυμένων* et *τετρυχωμένων*, quorum hoc perperam receptum est. Duobus locis in Codicibus Thucy-

didis, qui valde interpolatus ad nos pervenit, idem plane factum esse suspicor IV. 60 ὅταν γινῶσιν ὑμᾶς τετρυχωμένους et VII. 28 ἤδη τῷ πολέμῳ κατὰ πάντα τετρυχωμένοι, et τετρυμένους — τετρυμένοι rescibendum esse censeo, quoniam τρύχουμαι antiquum est et τέτρυμαι, sed τρυχοῦμαι et τετρυχωμένοι formae τοῦ πονηροῦ κόμματος sequiorum.

Cratetis fragmentum apud Athen. p. 117. D.

Σκυτίνη ποτ' ἐν χύτρᾳ τάριχος ἐλεφάντινον

ἦψε ποντιᾶς χελώνη πευκίνοισι κύμασιν κτέ.

ita scriptum est. ut scurriliter componerentur ὀνόματα καὶ ῥήματα μηδεμίαν ἔχοντα διάνοιαν, ut de Chrysippi loco Galenus scribit Tom. V. 512 Kühn. Itaque dici non potest Aristophanes Cratetis τάριχος ἐλεφάντινον risisse, neque quisquam poterit expiscari umquam quid pro ὑσοριμαχεῖν ἄνδρες sit a poeta scriptum.

Cratini fragmentum a Prisciano servatum XVIII. p. 271 ab ipso Prisciano non intellectum et a scribis corruptum ita circumfertur: addam Prisciani verba: »Χαμόθεν quod est a loco Cratinus pro in loco posuit:

ὃς τὴν πίτυν

ἐκαμπτεν ἐςὼς χαμόθεν ἄκρας τῆς κόμης
καθέλκων.”

Non debbat Meinekius commemorare Spengelii commentum καθελκύων reponentis, namque ἐλκύω Graecum non est sed a magistellis fictum ex εἴλκυσα, quum nescirent Veteres ἔλκω, ἔλξω, εἴλκυσα, εἴλκυκα, εἴλκυσμαι dixisse, quemadmodum ἔρπω, ἐρπύσω, εἴρπυσα, de qua re alias dicam. Χαμόθεν non est minus vitiosum quam ἐλκύω. Veteres dicebant χαμαὶ, χαμαῖζε et χαμαῖθεν, ut θύρασι, θύραζε et θύραθεν. Vitiosa Graeculorum συνήθεια invexit formam χαμόθεν, quam excusat Apollonius Dyscolus in Bekk. Anecd. p. 602, 12. οὐ βίαιον δὲ καὶ τὸ χαμόθεν κατὰ τὸ σύνηθες, τοῦ σχήματος ἀπαιτοῦντος τὸ χαμαῖθεν, qui debbat adiciere hanc ipsam formam, quam analogia requirat, constanti veterum usu confirmari. At scribae passim χαμαῖθεν in χαμόθεν depravant, et ne metrum quidem homunciones relinet. In Vespis vs. 249

κάρφος χαμαῖθέν νυν λαβὼν τὸν λύχνον πρόβυσον,

in Veneto Codice χαμόθεν scriptum est, quemadmodum in Dio-

nysii minaci ioco ad Locrenses χαμᾶθεν ὑμῖν οἱ τέττιγες ἄσσονται, quum significare vellet τὰ δένδρα ὑμῖν ἐκκοπήσεται, et apud Aristotelem Rhetor. II. 21 et in Demetrii libro περὶ ἑρμηνείας §§ 99 et 243 in χαμῶθεν omnes conspirant. Alia exempla dedimus in priore Parte pag. 89, unde hoc satis certum esse intelligitur χαμῶθεν Veteribus inauditum esse et sicubi apud eos occurrit scribarum socordia irrepsisse. Praeterea quid eo Grammatico facias, qui serio potuerit in animum inducere χαμᾶθεν pro χαμαὶ umquam dictum esse et χαμᾶθεν ἐςὼς humo slans coniungenda esse, quod non minus absurdum est quam si quis χαμᾶθεν κεῖσθαι vellet dicere aut θύραθεν pro θύρασιν aut Ὀλυμπίαθεν pro Ὀλυμπίασιν. Misso autem Prisciano, qui (quod multi faciunt) non locos singulos ad totius linguae usum et rationem exigit, sed ex singulis locis etiam male intellectis et vitiosis dicendi usum ita constituit et colligit, ut nihil satis firmum et stabile videatur, cui aliqua Codicum scriptura tamquam machina obmoveri possit, videamus an ex corruptis reliquiis Cratini manum possimus eruere ut sanae rationi certaeque analogiae usui consultum sit. Videor mihi octonarios latentes in illa caligineprehendere, quos sic constituerim:

ὅς τὰς πίτυς ἔκαμπτεν

ἐςὼς χαμᾶθεν (ῥαδίως) ἄκρας κόμης καθέλκων,

quod, credo, facere dicebatur Sinis ipse, ὁ πιτυοκάμπτης,

qui poterat curvare trabes et agebat ab alto

ad terram late sparsuras corpora pinus,

teste Ovidio Metamorph. VII. 440. Comparandus Euripidis locus in Bacchis 1068:

ὥς κλῶν' ὄρειον ὁ ξένος χερσὶν ἄγων

ἔκαμπτεν εἰς γῆν ἔργματ' οὐχὶ θνητὰ δρῶν.

Cratini versiculos apud Zonaram p. 1366 bene Meinekios in hunc modum constituit:

ὁ Φορμίων τρεῖς ἀργυροῦς σήσειν ἔφη

τρίποδας, ἔπειτ' ἔθηκεν ἓνα μολύβδινον,

nisi quod ἔθηκεν non satisfacit: ἱσάναι τρίποδα optime dicitur, τρίποδα τιθέναι non item. Quod apud Zonaram est ἔπειτα ἔθηκεν manu ducit ad

τρίποδας, ἔπειτ' ἀνέθηκεν ἓνα μολύβδινον.

In Pherecratis venustissimo fragmento apud Athen. p. 364. B.

χωπτι τάχιςα θύρας ἐξελθεῖν βουλόμεθ' αὐτόν ,
facile mihi dabitur θύραζ' ἐξελθεῖν verum esse. Deinde vs. 5.

ἤδη σύ; τί οὐχ ὑποπνίεις;

οὐχ ὑπολύσεις σαυτόν;

vereor ne Critici corrigendo locum vitiauerint. Nemo enim dicebat ὑπολύειν ἑαυτόν pro ὑπολύεσθαι, neque ἑαυτόν ὑποδεῖν pro ὑποδεῖσθαι. Revocanda est Codicis et Apographorum scriptura οὐχ ὑπολύσεις αὐτόν; quam nemo tentabit, qui intellexerit ad servulum haec dici prope adstantem. Servile autem ministerium est heri amicos et convivas ὑπολύειν.

Periit ioculare Pherecratis inventum apud Pollucem VIII. 54. τὸν δὲ κλέπτην εἴποις ἂν καὶ κλεπτίσατον, ὡς Εὐπολῖς. Φερεκράτης δ' εἶρηκε καὶ κλεπτίδης. Aut ego fallor aut κλεπτιδεύς a Pherecrate πέπαικται pro κλέπτου πατρὸς νεόττιον, sicuti αἰτιδεύς, ἀηδονιδεύς, χελιδονιδεύς, λυκιδεύς, ἄλωπεκιδεύς, λεοντιδεύς, similiaque alia pullorum nomina. Κορωνιδεύς: ὁ τῆς κορώνης νεοσσός. Κρατῖνος Πυλαίῃ affert Antiattic. p. 105, 25. Eiusdemmodi sunt in Anacreonteis ἐρωτιδεῖς μικροί. Praeisisse omnibus Aristophanes videtur, cuius Χαιριδῆς βομβαύλιοι omnibus noti sunt.

In Teleclidis loco, quem Plutarchus servavit in Nicia cap. 4 vetus mendum residet. Editur:

τέτταρας δὲ μνᾶς ἔδωκε Νικίας Νικηράτου.

ὦν δ' ἕκατι τοῦτ' ἔδωκε καίπερ εὖ εἰδὼς ἐγὼ

οὐκ ἐρῶ. Φίλος γὰρ ἀνὴρ σωφρονεῖν δέ μοι δοκεῖ.

alterum ἔδωκε oscitanter ex praecedenti versu repetitum esse videtur et emendandum ὦν δ' ἕκατι τοῦτ' ἔδρασε, id est τέτταρας μνᾶς ἔδωκε, quemadmodum saepe τοῦτο δρᾶν usurpari solet, ne praecedens verbum invenuste sit repetendum, ut in Platonis Theaeteto p. 166. C. ὅς δὲ δὴ καὶ κυνοκεφάλους λέγων οὐ μόνον αὐτὸς ὑηνεῖς ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀκούοντας τοῦτο δρᾶν εἰς τὰ συγγράμματα μου ἀναπείθεις, ubi emenda πρὸς τὰ συγγράμματα ex antiquo Scholio in Platonem a Photio servatum v. 'Τηνεῖς, ubi duae annotationes male in unam coaluerunt. Distingue: 'Τηνῶν θρεμμάτων: sequitur locus ex Platonis Legibus VII. p. 819. D. tum 'Τηνεῖς: κτέ.

Idem in Bekkeri Anecd. p. 418, 15 non videtur scripsisse σὺ δὲ Φρόνιμος αὐτὸς ὦν sed οὐδὲ Φρόνιμος κτέ.

In Philonidis loco apud Poll. IX. 29:

παναγείς γενεάν, πορνουτελῶναι, Μεγαρήs, δεινοὶ πατραλοῖται, ut nemo expediat quid sit παναγείς γενεάν, sic nemo dubitet, quin παναγής γενεά sit reponendum.

Criticorum curae multum nocuerunt Eupolidis fragmento apud Harpocratonem v. Μείων, quod in libris ita scribitur:

τοιγαροῦν τρατηγός ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου

οὐδείς δύναται ὥσπερ μειαγωγός ἐσιῶν

τῆς τοῦδε νίκης πλείον' ἐλκύσαι σαθρόν,

ubi urendo et secando docti homines augment malum. Transponit οὐδείς post τοιγαροῦν Gronovius, post τρατηγός Dindorfius: deinde δύναται mutatur in ἐδύναθ', ut trochaicorum reliquiae esse videantur, quos Iacobi apud Meinekium ita explebat: ὥσπερ μειαγωγός ἰσάνων τὰ πράγματα | τῷ ζυγῷ τῆς τοῦδε νίκης, quae valde miror Dindorfio placere potuisse, quia prorsus barbarum est ἰσάνων pro ἰσάς positum. Sequiores Graeculi ita errabant, qui formas antiquiores in -μι exeuntes expellebant et pro ἴσημι aut ἰσῶ dicebant aut ἰσάνω, quos leniter corripit Socrates quidam in Luciani Pseudosophista LXXVI. 7. ἀφισᾶν δέ τινος εἰπόντος καὶ ἐτέρου ἀφισάνειν, Ἄμφω μὲν, ἔφη, οὐκ οἶδα. Quamquam autem ista satis constet esse παρεφθορίας λέξεως tamen nonnumquam in Atticorum scripta irreperunt, ut olim in Vespis vs. 41 legabatur:

τὸν δῆμον ἡμῶν βούλεται διῖσάνειν,

cui tandem Ravennas suum διῖσάναι reddidit. Equidem in Eupolideis versibus nihil deesse, sed contra nonnihil male agglutinatum esse suspicor. Primam mali labem puto in ἐλκύσαι σαθρόν inesse: quum εἴλκυσε σαθρόν poëta dedisset tralaticio vitio εἴλκυσαι, deinde ἐλκύσαι natum est, quo facto supervenit qui δύναται de suo adiecerit ruentem sententiam sustentans scilicet. Itaque haec sponte nascitur emendatio:

τοιγὰρ τρατηγός ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου

οὐδείς ποθ', ὥσπερ μειαγωγός ἐσιῶν,

τῆς τοῦδε νίκης πλείον' εἴλκυσε σαθρόν,

quae de Themistoclis victoria Salaminia dici apertum est. Induxerat enim Eupolis in ea fabula (Δήμοις) veteres Atheniensium τρατηγούς καὶ δημαγωγούς ἐξ ἄδου ἀναβεβηκότας et, ut quisque prodibat, nescio quis eius res gestas et vitam et inge-

nium et mores iocose commemorabat, vide Plutarchum in Pericle cap. 3.

Fragmentum I ex Eupolidis Πόλεσιν servatum a Scholiasta Aristoph. ad Plutum vs. 718:

Τῆνος αὐτῇ

πολλοὺς ἔχουσα σκορπίους,

expletur in Codice Veneto in hunc modum:

πολλοὺς ἔχουσα σκορπίους ἔχεις τε συκοφάντας.

Receptam oportuit certam Porsoni emendationem in Eupolidis fragmento apud Athen. p. 392. E.

*Ορτυγας ἔθρεψας σύ τινας ἤδη πώποτε;

B. ἔγωγε μικρά γ' ὀρτύγια. κᾶπεται τί;

rectissime Porsonus μικρ' ἄττ' ὀρτύγια.

Dubitabit nemo, qui observaverit quam saepe ἄττα et ἄττα ab indoctis scribis obscurari et depravari soleant, de qua re ad Euripidem plura dicere in animo est: nunc pauculis locis defungar ad demonstrandum ATTA et ATT in libris minus antiquis abire solere in ατι, ατ', αγ', ατε, αγε, sim. Apud Hesychium legitur 'Ατιοῦν pro ἄττ' οὔν. Idem 'Ιδί' ἄττα, 'Ολίγ' ἄττα et similia sedulo interpretatur Ἰδιά τινα cel., quia haec olim in desuetudinem abierant. In Ranis vs. 936. Ravennas exhibet ποῖά γ' ἐστὶν ἄττ' ἐποίεις, Venetus ποῖά τ' ἐστὶν ἄττ' ἐποίεις, alii libri ἄγ' ἐποίεις, quum poëta dedisset ποῖ' ἄττ' ἐστὶν ἄττ' ἐποίεις. Sic in Ephippii fragm. apud Athen. p. 482. D. in libris est:

καὶ Δημοφῶντος ἄτ' ἐποίησεν εἰς Κότυν,

pro ἄττ' ἐποίησεν, quod viri docti reposuerunt et passim eodem modo titubatur in libris. Euripidis fragmentum apud Clem. Alex. Strom. IV. p. 495 sic editur:

ἄγ' οὔν παραινῶ, ταῦτά μου δέξαι, γύναι,

male pro ἄττ' οὔν. Plus etiam huius rei observatio Platoni proderit in Theaeteto pag. 167. C. ἐπεὶ οἷά γ' ἂν ἐκάσῃ πόλει δικαίᾳ καὶ καλὰ δοκῇ ταῦτα καὶ εἶναι αὐτῇ ἕως ἂν αὐτὰ νομίζῃ, cui loco neque οἷα convenit neque γε recte additur, sed utrique malo medeberis scribendo ἄττ' ἂν ἐκάσῃ πόλει. Simili medicina Babrius indigere videtur fabul. LXII. 9. Boisson.

κακῶν δὲ πάντων ἅτε σύνεσιν ἀνθρώποις

δοτῆρες ἡμεῖς.

κακά dicuntur ἐνεῖναι non συνεῖναι τοῖς ἀνθρώποις et quid est ἄτε? Rescribe igitur: ἄττ' ἐνεσιν ἀνθρώποις.

Verba Eupolidis ὀρτυγας ἐθρεψας ἤδη πώποτε; admonent me loci apud Isocratem, ubi Editores margaritam in egregio Codice repertam negligenter abiecerunt. Editur in oratione πρὸς Νικοκλέα § 45 ὅλως γὰρ εἰ θέλομεν σκοπεῖν τὰς φύσεις τὰς τῶν ἀνθρώπων εὐρύσομεν τοὺς πολλοὺς αὐτῶν οὔτε τῶν σιτίων χαίροντας τοῖς ὑγιεινότητοις οὔτε τῶν ἐπιτηδευμάτων τοῖς καλλίστοις οὔτε τῶν μαθημάτων τοῖς ὠφελιμωτάτοις ἀλλὰ παντάπασιν ἐναντίας τῷ συμφέροντι τὰς ἡδονὰς ἔχοντας, ubi pro μαθημάτων egregius liber Urhinas θρεμμάτων solus servavit optimam et verissimam lectionem. Carpit enim orator futilem popularium ὀρτυγοτροφίαν, quae inventutem Atticam et multos etiam aetate grandiores impense oblectabat, ut multorum exemplis notissimum est, vide Plutarch. in Alcibiade cap. 10.

Eupolidis fragmentum in Scholiis ad Aristoph. Pac. vs. 547 corruptum et mutilum affertur, cui videbo an prodesse possim. Vetus et eruditus Criticus ad Aristophanis verba σιβάδας, ἧς ἔλαχε Φορμίων haec annotavit: οἱ τὰ πολεμικὰ ἐξασκησάμενοι ὑπὸ γυμνασίων καὶ πόνων εἰώθασι χαμαικοιτεῖν καὶ Διόνυσος ἐν Ταξιάρχοις παρ' Εὐπόλιδι (transpone παρ' Εὐπόλιδι ἐν Ταξιάρχοις) μανθάνων παρὰ τῷ Φορμίῳ τοὺς τῶν στρατηγιῶν καὶ πολέμων νόμους Φησὶν

ὥς οὐκέτ' ἂν

Φύγοιμι . . . σιβάδος ἐξ ὅτου ᾽Φαγον.

Ita haec Meinekius constituit felici emendatione Διόνυσος pro Διονύσιος reponens. Deus ipse laetitiae dator, sed in Comicorum quidem fabulis δειλότατος, fortissimo imperatori in disciplinam se dederat et ipse loquens inducitur. Apparet eum dicere ex quo duris militiae laboribus exercitus fuerit vicisse se naturam et ex imbelli et ignavo fortem ac strenuum factum esse. Excidit autem Phormionis ipsius mentio, apud quem haec didicerat et cuius caussa haec afferuntur, quamobrem locum ita redintegrandum esse censeo, ut scribatur:

ὥς οὐκέτ' ἂν Φύγοιμ' ἐγώ,

ἐν Φορμίῳ σιβάδος ἐξ ὅτου ᾽Φαγον.

Φαγεῖν et γεύσασθαι τινος iocose dicuntur pro πειραθῆναι, ὑπομεῖναι, ἀνασχέσθαι sim. Ἐν Φορμίῳ dictum est ut apud

Aristophanem apud Herodian. π. M. Λ. p. 8, 55 ἐν Ἀγχομενοῦ
et apud Eupolidem Athenaei p. 106. B.

ἄπαξ ποτ' ἐν Φαίακος ἔφαγον καρίδας .

et quod Cratino reddidimus

τρίγλην δ' εἴ τις ἐδηδοκοίη ἢ τένθου τινὸς ἀνδρός ,

et Antiphani

Φαινίνδα παίζων νῆσις ἐν Φαινεσίῳ .

et saepe alibi, quod Aristophanis caussa admoneo, cui nuper-
rime Bergkii invito restituit vitiosam librorum scripturam in
Equitibus vs. 400: /

εἴ σε μὴ μισῶ γενοίμην ἐν Κρατίνου κῶδιον ,

καὶ διδασκοίμην προσάδειν Μορσίμου τραγωδίαν .

iure enim omnium plausum tulit emendatio ἐν Κρατίνου: prae-
terea quid sit προσάδειν τραγωδίαν, aut (quod Bergkio in men-
tem venit) πρὸς ἄδειν, quum nemo umquam expedire possit
suspicio ὑπάδειν Μορσίμου τραγωδίαν a Comico scriptum fuisse.
Dicitur enim ὑπάδειν ut ὑπαγορεύειν, ὑπογράφειν, ὑπορχεῖσθαι,
ὑποθεῖν sim.

Fragmenta duo Eupolidis apud Pollucem VII. 168 et IX. 58,
quae Meinekii male conglutinavit, ambo vitium alunt: in ver-
bis enim ἀντὶ ποικίλου πιναρὸν ἔχοντ' ἄλουτῖα κάρα τε καὶ τρίβωνα,
et ἱματίου aut simile quid desideratur, et κάρα pro κεφαλὴν
positum est ineptissime, neque quomodo δ τρίβων possit ἄλουτῖα
fieri πιναρὸς facile quisquam excogitabit. Multo gravius haec
depravata sunt et mutilata, (ut multa apud Pollucem) quam ut
umquam sanari queant. Quae altero loco leguntur: ὅτ' ἦν μέντοι
νεώτερος κρόκης πέντε σατῆρας εἶχε non debebant cum illis con-
iungi, quia δ τρίβων ipse non potest dici νεώτερος olim fuisse,
nisi quis forte putabit νέος τρίβων pro καινός recte poni. Τρί-
βωνα sive τριβώνιον ἔχειν (namque frustra inter τριβώνιον et τρί-
βωνα aliquid discriminis comminiscuntur) aut τρίβωνα (τριβώνιον)
φορεῖν solebant cives inopes et pauperculi, unde Menander dixit:

καὶ συκοφάντης εὐθὺς ὁ τὸ τριβώνιον

ἔχων καλεῖται καὶ ἀδικούμενος τύχη ,

pro δ πένης in Stob. Floril. XCV. 5. Haec Isaei caussa comme-
moro, ubi pertinaciter haeret vitium in orat. V. § 11. ἐγκαλεῖ
αὐτῷ ὅτι ἐμβάδας καὶ τριβώνια φορεῖ, ὥσπερ — οὐκ ἀδικῶν ὅτι
ἀφελόμενος αὐτὸν τὰ ὄντα πένητα πεποίηκεν. Nemo enim unus

τριβώνια φορεῖν solebat, neque pallia: itaque Oratori redde τριβώνα φορεῖ. Ad Eupolidem revertens dabis Meinekio in πέντε σατῆρας εἶχε non videri sanum εἶχε: coniecit ἤγε, sed aliquanto probabilius videtur εἶλκε reponendum esse, quod Atticis multo est in tali re usitatus et propius ad librorum scripturam accedit.

In Eupolidis Φίλοις fragm. II. ex Ammonio de D. V. p. 155:

οὐ δεινὰ ταῦτα δὲ Ἀργείας φέρειν | σχισιάς.

compendiolum neglectum absorpsit (ut sexcenties alibi) ἐσί, praelerea φορεῖν ὑποδήματα, ἱμάτια et quidquid ad corporis cultum et ornatum pertinet, non φέρειν, dicebant. Itaque corrigendum:

οὐ δεινὰ ταῦτα δ' ἐσί; Ἀργείας φορεῖν
σχισιάς.

exprobrat alicui nescio quis cultum nimis elegantem: nempe σχισαὶ πολυτελεῖς ὑπόδημα καὶ θρυπτικόν. ταῦτας δὲ καὶ λεπτοσχιδεῖς ὠνόμαζον, teste Polluce VII. 88, quem obiter corrige § 89. in verbis ἀπὸ δὲ τῶν χρησαμένων Ἰφικρατίδες, Δεινιάδες, Ἀλκιβιάδες, Σμινδυρίδια, Μυννάκια. Emenda, sodes, Ἀλκιβιάδιδες, Σμινδυρίδεια, Μυννάκεια.

Eiusdem fabulae fragmentum apud Athen. p. 266. F. Χῖος δεσπότην ὠνήσατο non potest his verbis ab ipso Eupolide conceptum esse, quia nemo veterum ἐωνήσατο dixit unquam, multo minus ὠνήσατο, sed constanter omnes, ubicumque verbi ὠνεῖσθαι aoristo esset opus, utebantur forma ἐπριάμην, πρίω, πριαίμην, πρίωμαι, πριάμενος, πρίασθαι (quod in πριαῖσθαι corrumpebant indocti Graeculi, ut supra ostendimus). Coniunctivus in μὴ πρίῃ apud Aristoph. in Nulibus vs. 604:

μὴ πρίῃ, καὶ, δᾶδ', ἐπειδὴ φῶς σεληναίας καλόν.

praeterquam in Ravennate et Veneto flagitiose depravatus est in μὴ πρίε, μὴ πρίου, μὴ πρίω, μὴ πρί', ᾧ καὶ. Tanta erat describentium inscitia. Dicebant igitur ὠνοῦμαι, ὠνήσομαι, ἐπριάμην et ἐώνημαι, et passivo sensu ἐώνημαι, ἐωνήθην, ὠνήθησομαι. Graeculi pro ἐπριάμην coeperunt ἐωνησάμην dicere, analogiam magis quam usum seculi, deinde et ὠνησάμην, quemadmodum in similibus antiquae Graecitatis consuetudinem deserebant et ὠνούμην dicebant pro ἐωνούμην, et οὔρουν, ἐνούρουν et ἡντιβόλουν et ἡντιδίκουν et ἡμφισβήτουν et ἡμφιγνύουν et διχτώ-

μην et διηκόνουν et similia, quae formae omnes in Antiquorum scripta vitio irrepserunt et sedulo expellendae sunt. Admonent quidem magistri, sed nemo audit, et tam inveteratus est error, ut illis ipsis locis, ubi Grammatici Atticorum usum demonstrant, scribae antiquum obtinentes novitiam formam substituant, quae res est iocularis admodum. Sic Photium faciunt dicentem in v. Ἡνείχετο καὶ ἠνώχλει καὶ ἠκηκόει καὶ ἠντιβόλει: κοινὸν τῶν Ἀττικῶν ἰδίωμα, quum manifestum sit eum de duplicis augmenti usu dicere et ἠντεβόλει scripsisse. Etiam absurdius, si fieri potest, peccarunt in Etymologo Magno pag. 112, 52. Disertis verbis Magister annotaverat apud Aristophanem ἠντεβόλησε legi et quamquam ita dixit διὰ τοῦ ε ἠντεβόλησε δύο κλίσεις ὑπέστη, tamen in libris fere omnibus ἀντεβόλησε scriptum est. Grammaticus in Anecd. Oxon. Kramerii I. p. 446, 17 quum de forma ἐνεούρησεν annotaret scribae deriderunt ἐνούρησεν Ἀττικῶς. Deinde ex Eupolide apponit

Ἄρα σφόδρ' ἐνεούρησεν ἐξώλης γέρων,

ubi ἐνεούρησεν Meinekio debetur pro ἀνεούρησεν, praeterea requiro οὐξώλης γέρων. Idem docuit ibid. ἐωνούμην dixisse Veteres et auctore utitur Eupolide in senario:

κρούων γε μὴν αὐτὰς ἐωνούμην ἐγώ.

Nempe id erant aequales docendi, qui ὠνούμην, ὠνησάμην et simi. dicere solebant, deinde ea in Codices importabant. Quum sic satis constet Aristophanem ἠντεβόλησε dixisse consecraneum est in eiusdem loco apud Athen. p. 525. A.

ἔπειθ' ὅσοι παρῆσαν ἐπίσημοι ξένοι

ἐπηκολούθουν κῆντιβόλουν προσκείμενοι,

non sic sed κῆντεβόλουν scribi oportere. Eodem iure ἠντεβόλει reponendum in Acharnensibus vs. 147, et in Equitibus vs. 664 et passim apud Oratores et alios, quibus eadem opera ἠντεδίκουν redde et ἡμφεσβήτουν et ἡμφεγνόνουν, caeteraque, quae sequiores refingere diximus, in qua re saepe optimorum librorum praesidio uteris, ut in Demosthene p. 886, 9 et 986, 29 et 1175, 15 Codex S optime ἡμφεσβήτει et ἡμφεσβητήθη servavit. Contrario vitio scribae sexcenties ἀπήλαυσα pro ἀπέλαυσα dare solent et παρηνόμουν pro παρενόμουν, quem putidum errorem nonnumquam apud Oratores in recentissimis Editionibus video propagari. Ὡνήσατο igitur (ut redeam illuc, unde digressa est

oratio) in Eupolide ferri non potest, neque ita dixisse Comicum diligentius inspectus Athenaei locus demonstrabit. Παροιμία, inquit, Χῖος δεσπότην ὠνήσατο, ἣ κέχρηται Εὐπολὶς ἐν Φίλοις, nam alia quavis orationis forma potest Poëta usus esse, quum vetus dictum verbis suis accommodaret.

Quoniam de formis verbi ὠνεῖσθαι diximus eadem opera indicare lubet iuniorum potissimum caussa, quas formas habeat apud Atticos vendendi verbum. Nempe quod aiunt πιπράσκω dici pro vendo verum non est: neque Iones neque Attici ea forma umquam utuntur sed apud sequiores protrita est. Callimachus igitur quum diceret βοῦν κολλύβου πιπρήσκουσιν (Poll. IX. 72) non veterem auctorem sed popularium usum sequebatur, et sic passim recentiores scribere videbis, quum olimi πωλῶ dicerent et nonnumquam (raro admodum) ἀποδίδομαι. Futurum est πωλήσω et ἀποδώσομαι, quorum hoc frequentissimi usus est, illud paulo rarioris. Aoristi una tantum forma est ἀπέδομην et perfecti una solum πέπρακα. In passivis nemo aliis formis utitur quam πέπραμαι, ἐπράθην et πεπράσομαι, pro qua forma sequiores πραθήσομαι dicebant. Praesentis temporis forma est πωλοῦμαι. Duobis locis apud Platonem πιπρασκόμενος occurrit in Phaedone p. 69. B. et in Sophista p. 224. A. sed non sine gravi corruptelae et interpolationis suspitione. Itaque respondent sibi inter se ὁ πριάμενος καὶ ὁ ἀποδόμενος, πρῶ καὶ ἀποδοῦ, ὁ πεπρακὼς καὶ ὁ ἐωνημένος. Nauci non est quod Lysiae imputat Antiatticista p. 95, 25 Ἑωνηκῶς: ἀντὶ τοῦ ἐωνημένος. Λυσίας κατὰ Καλλίου ἐνδείξεως, quae est putidissima barbaries. Non minus immanis est soloecismus apud Thucyd. VI. 62. Νικίας παρὴν ἐς τὸ εἰσάγεμα καὶ τὰνδράποδα ἀπέδσαν καὶ ἐγένοντο ἐξ αὐτῶν εἴκοσι καὶ ἑκατὸν τάλαντα. Satis apparet captivos non redditos esse sed sub corona venditos, quare aut ἀπέδοντο recipiendum a Bekkero commendatum, aut (quod mihi praeplacet) ἀπέδοτο (ὁ Νικίας): qui cum imperio est dici solet talia fecisse. Xenoph. Hell. IV. vi. 6. Ἀγησίλαος διεπῶλει τὰ αἰχμάλωτα, et saepe alibi. Quemadmodum igitur nihili sunt formae ἐωνηκῶς pro ἐώνημαι et ἀπέδσαν pro ἀπέδοντο, sic caeteras formas, quas reieciimus, apud veteres non esse usitatas unusquisque inter legendum facili negotio poterit animadvertere. Nusquam comparere videbit ἐπώλησα, πεπώληκα, πεπώ-

λημαι etc. sed ἀπεδόμην ubique legi et πέπρακα et πέπραμαι etc. Ἀποδόσομαι crebro legitur, creherrime ἀποδόσθαι, nonnumquam ἀποδίδομαι, sed nusquam locorum ἀποδέδομαι invenies pro πέπρακα positum, neque pro πέπραμαι. Nusquam ἀπεδόθην significat ἐπράθην, neque ἀποδοθήσομαι ponitur pro πεπράσομαι (πραθήσομαι). In compositis omnibus idem loquendi usus constantissime servatur et ἐκπέπραται v. c. et διεπράθη ad ἐκπωλεῖν referendum et διαπωλεῖν, haud secus atque ἐξεπρίατο, ὑποπρίασθαι sim. ad ἐξωνεῖσθαι, ὑπωνεῖσθαι, etc. sunt referenda. In nominibus derivatis usus Atticorum sic est constitutus, ut πρᾶσις dicatur (ὠνὴ καὶ πρᾶσις est *emptio venditio*), et ἀπρατος, παλμπρατος, δημιόπρατα etc., sed πωληταί de Magistratibus et πωλητήριον. Privati πρατῆρες dicebantur, πρατήριον Atticum non est.

Ceterum πωλεῖν et ἀποδίδοσθαι non perinde habentur aut posunt ubique inter se permutari, πωλεῖν saepe est *venale habere, proponere, venditare*, etiam si nemo emit: ἀποδίδοσθαι dicitur qui emptorem nactus quum convenit pretium mercem tradit. Itaque ὁ μὲν ἀποδιδόμενος πάντως καὶ πωλεῖ, ὁ δὲ πωλὼν οὐ πάντως καὶ ἀποδίδοται. Hinc fit ut πωλεῖν καὶ ἀποδίδοσθαι coniungantur, ut apud Xenoph. in Symposio VIII. 21. τί μᾶλλον ζέρξει τὸν πριάμενον ἢ ὁ ἐν ἀγορᾷ πωλὼν καὶ ἀποδιδόμενος, et in Memorab. II. v. 5. ὅταν τις οἰκέτην πονηρὸν πωλῇ καὶ ἀποδιδῶται τοῦ εὐρόντος, quando quis servum nequam venditat et (nactus emptorem) quovis pretio abiicit.

Vehementer mihi suspectum est apud Hesychium Ἀποδοθῆ: πραθῆ, quia omnes, quos equidem noverim, πραθῆ dicere solebant et nemo umquam ἀποδοθῆ, ἀποδοθῆναι alio sensu scripsit quam ut responderet aoristo ἀποδοῦναι, non ἀποδόσθαι. Caeterum quam monstrose Hesychiana λέξις depravata sit in hoc notissimo certissimoque verbo aestimari potest. Habet enim: Ἀπέδετο: ἐκδέδωκεν. Ἀπέδοτο: ἀπεπωλήσατο. Ἀπέδοτο: ἐκδέδωκεν. Ἀπέδου: παρέδου. Ἀποδομένου: πωλήσαντος. Ἀπῶδοντο: ἀπώλοντο. Ἀποδόσθαι: πιπράσαι. Ἀποδοῦ: ἀπόδυσον. Ἀποδοῦ: ἀποδοῦναι. Ἀποδώσεται: πωλεῖ. Portentosos errores vides, quos unusquisque abstergere posset, si esset operae pretium.

Addo Platonis in Politico locum p. 160. D. qui πωληθέντα pro πραθέντα dixit concinnitatis gratia: πωληθέντα που πρότερον ἔργα ἀλλότρια παραδεχόμενοι δεύτερον πωλοῦσι (quae Pollux affert VII.

10), sequitur autem: ἐπιταχθὲν τὰλλότρια νοήματα παραδεχόμενον δεύτερον ἐπιτάττει, imo vero ἐπιταχθέντ' ἀλλότρια, quod qui primus reperit inconsulto abiecit.

Eupolis in Schol. ad Iliad. B. 353:

οἶόν γέ που ἔσι γλῶττα κἀνθρώπου λόγος.

neque haec scriptura sana est, neque in Aristoph. Thesm. 21:

οἶόν τέ που ἔσιν αἱ σοφαὶ ξυνουσίαι.

Utrobique repone: οἶόν τί που.

Idem apud Eustath. ad Odyss. p. 1406, 27:

κατ' ἀντιβολίαν δέκα τάλαντ' ἀπετισάμην.

quis ferat ἀποτίσασθαι pro ἀποτίσαι positum? Emenda: ἀπετίσαμεν.

Idem apud eundem p. 1571, 55:

τῇ χειρὶ νῶσαι μαλθακωτάτην κρόκην.

Male Meinekius νῆσαι Participium est νῶσαι. Athenienses enim νῆν dicebant (non νεῖν), ut ζῆν, σμῆν, ψῆν, κνῆν, unde apud Grammaticos exstant νῶσι, νῶντα, νῶμενος, ἔνη, ἐννη, quae vide apud Dind. ad Steph. Thesaur. Fallit omnes forma νεῖν a librariis pro νῆν posita apud Polluc. VI. 52 ἐφ' οὗ δὲ νήθουσιν ἢ νῶσιν (τὸ γὰρ νήθειν οἱ Ἀττικοὶ νεῖν λέγουσιν) ἐπὶ νητρον καλεῖται, dubitari non potest quin νῶσιν — νῆν sit rescribendum. Si quis pertinacius repugnat quid Hesychii loco faciet:

Νημερτής: ἀναμαρτής.

Νεῖν: νήθειν.

Νηνεμία: γαλήνη ἀνέμων.

namque hic quidem manifestum est Νῆν restitui oportere. Itaque sic habebimus νεῖν dixisse Atticos pro νήχεσθαι et νῆν pro νήθειν, quemadmodum ψῆν, καταψῆν pro ψήχειν, καταψήχειν, et σμῆν, ἐπισμῆν pro σμήχειν, ἐπισμήχειν, et κνῆν, ἐπικνῆν pro κνήθειν, ἐπικνήθειν, et Eupolidi suum νῶσαι non esse eripendum.

In Eupolidis fragmento apud Aristot. Eth. Nicom. IV. 6.

τὸ σκῶμμ' ἀσελγὲς καὶ Μεγαρικὸν καὶ σφόδρα
ψυχρόν. γελαῖς ὄρεῖς τὰ παιδία.

Meinekius Dobraei suspicionem γελαῶσιν ὡς ὄρεῖς recepit. Mihi γελαῶσι τὰ παιδία non arridet, et γελαῖ requiro, quod ita reposuerim ut legatur: γελαῖ γὰρ, ὡς ὄρεῖς, τὰ παιδία.

(Continuabitur.)

CICERO PRO ARCHIA?

Onder de redevoeringen van Cicero, die door overlevering en gewoonte, als het ware, zijn aangewezen, om door de aankomende jongelingschap, die zich aan de studie der oude talen wijdt, te worden gelezen, behoort voorzeker ook die, welke door hem ten behoeve van A. LICINIUS ARCHIAS is uitgesproken. — Vreemd is echter het lot, dat deze redevoering in den loop der tijden is te beurt gevallen. Reeds in de middeleeuwen op de scholen gelezen en uitgelegd, meende men langen tijd daarin een der voortreffelijkste aansporingen tot het beoefenen der oude letteren te bezitten, en het groote aantal handschriften, waarin zij tot ons is overgekomen, getuigt voor hare algemeene bekendheid. Latere tijden, toen de kritiek zich met haar scherpziend oog opmaakte, om onder de vele stukken, ons onder beroemde namen overgeleverd, de valsche van de echte te onderscheiden, begon men twijfelingen te opwerpen aan de waarde van het stuk op zich zelf, en aan de echtheid der overlevering, die deze redevoering aan Cicero had toegekend.

Wanneer voor bijna 50 jaar WYTTENBACH nog van haar schreef¹: »Est autem haec una in Orationibus Ciceronianis »omnium suavissima, et cum caussa, tum ratione, humanis- »sima, neque fere cuiquam, vel mediocriter Latinis literis im- »buto non lecta,» dan zien wij 27 jaar later ORELL in zijne

---

¹) WYTTENB. *Philom.* Lib. I. p. 191. Amstel. 1809.

uitgave der *Orationes Selectae* XV, haar als zijns ondanks »appendicis loco” daarin opnemen, terwijl hij daarvoor deze reden opgeeft: »de ea mihi valere videtur illud, quod de alia scripsit »CICERO, *ad Att.* III, 12, 2: »quia scripta mihi videtur ne- » »gligentius quam ceterae, puto posse probari non esse » »meam².”

Het zal voor de lezers van dit tijdschrift wel niet noodig zijn, de geheele geschiedenis der kritiek van een zoo algemeen bekend stuk op te halen, en de reden, die mij tot dit opstel geleid heeft, brengt dit ook niet noodzakelijk mede. Daar ik menigmaal met mijne leerlingen deze oratie behandeld heb, zijn mij door de verschillende, soms zeer uiteenlopende bedenkingen van onderscheiden uitgevers, zoowel omtrent den inhoud als de tekstkritiek, dikwijls zwarigheden voorgekomen, die mij, ronduit gezegd, door geen der uitgevers voldoende zijn opgeruimd.

Voor jaren reeds, heb ik mij dus een eigen weg gezocht, en meende er een gevonden te hebben, die zoo niet alle, dan toch de grootste struikelblokken kon opruimen. Slechts ééne bedenking heeft mij lang en tot nu toe weêrhouden mijne gedachte aan het publiek mede te deelen, en wel deze, dat ik mij verbeeldde dat zij zoo eenvoudig was, dat zij zoo vele geleerder mannen, die hun leven in de werken van CICERO als versleten hadden, noodzakelijk voor den geest had moeten komen, zoo zij waar was, en ik derhalve schroomde met een dwaas paradox op te treden. Daar ik echter bij iedere herhaalde lezing en vergelijking van dit stuk met andere gezegden van CICERO meer en meer in mijne overtuiging versterkt ben, waag ik het thans deze aan het oordeel van bevoegde regters te onderwerpen, en eene poging aan te wenden deze redevoering in het naar mijn inzien eenige ware licht waaruit zij beschouwd, en op het juiste standpunt, waaruit zij beoordeeld moet worden, te plaatsen.

Eer wij echter tot de beoordeeling van het stuk zelf kunnen overgaan, moeten wij het eens zijn over de vraag: Van

---

²) M. T. Cic. *Orat. Select.* XV. p. 431. Tur. 1886.

wien is de *Oratio pro Archia*, zoo als wij die thans bezitten en lezen? Is het een werk van CICERO, of het lapwerk van dezen of genen rhetor der vervallende latiniteit, misschien het product eener middeleeuwsche schoolgeleerdheid? De beantwoording dier vraag is natuurlijk het hoofdpunt aller discussie hieromtrent.

Moet zij toch in den laatsten zin worden opgelost; hebben wij geen stuk van CICERO voor ons, dan behoort alle discussie hierover niet op het terrein der classische studie te huis, dan misschien in zoo verre, dat wij zoeken te beslissen, aan wien wij de redevoering dan moeten toeschrijven? Is de beantwoording dier vraag echter de levensquaestie, die het geheele onderzoek moet beheerschen, ik geloof, dat wij haar volgens het tegenwoordig standpunt der wetenschap als opgelost en als in den eerstgenoemden zin beslist mogen beschouwen, en aannemen: wij hebben geen lapwerk van een lateren grammaticus of rhetor, maar *althans in de hoofdpunten* een werk van CICERO voor ons.

Ik mag hetgeen MATTHIAE, STUERENBURG en KLOTZ, om van menig ander niet te spreken, hierover geschreven hebben als bekend veronderstellen, en uit hetgeen zij hieromtrent geschreven hebben het zoo even opgenoemd resultaat trekken. Maar daaruit, dat de oratie in de hoofdtrekken van CICERO is, volgt nog niet regtstreeks, dat wij hier niet een stuk voor ons hebben, dat CICERO zelf misschien verloochend heeft, eene redevoering, van welke hij zelf ook zou gezegd hebben: »quia scripta videtur negligentius quam ceterae, puto posse probari non esse meam;” en de gevoelens der geleerden hieromtrent loopen zeer uit een. STUERENBURG en KLOTZ kunnen als de representanten der twee uiterste gevoelens hieromtrent beschouwd worden; waarom ik hunne meening hier kortelijk wil mededeelen.

»Quamquam,” zegt de eerste in de voorrede zijner uitgave dezer redevoering, »quamquam, quod ad res grammaticas attinet nihil prorsus in hac oratione invenietur quod repugnet CICERONIS dicendi consuetudini, tamen, cum et in singulis sententiis et in universa orationis conformatione non raro desideres notam CICERONIS diligentiam, apparebit, opinor, ora-

»torem invito quodam animo suscepisse negotium pro ARCHIA
 »dicendi, non quod ipsum ARCHIAM defensione habuerit indig-
 »num, sed, quia propter vanitatem argumentorum Gratiano-
 »rum, nihil fuit, in quo posset explere summi oratoris par-
 »tes³.” En een weinig later voegt hij er dit bij: »Nec male
 »suspiciatur MATTHIAEUS CICERONEM hanc orationem ut habitam
 »in causa satis levi, neque magna etiam contentione, haut
 »magni fecisse, et cum maxime necessaria et initia tantum
 »scripsisset, reliqua ex tempore exsecuturus, haec a notariis
 »excerpta seposuisse, nec secundis curis postea elaborasse, h. e.
 »ut ASCONIUS loquitur »in commentariis” reliquisse. De qua re
 »conferri iubet QUINTILIANUM IV, 1, 69 et X, 7, 50. Ita fac-
 »tum esse, ut CICERO in habenda oratione capita rerum tan-
 »tum attingeret, copiosior tamen in iis, quae de laudibus stu-
 »diorum humanitatis dixerit, scilicet loco communi, saepe
 »fortasse iam tractato, vel quo praecipue delectaretur⁴.”

Hier zien wij dus deze redenering: CICERO heeft ARCHIAS, hoe-
 wel tegen zijn zin verdedigd, tegen zijn zin, omdat de beschul-
 diging en hare bewijzen nit de lucht gegrepen en eene ernstige
 wederlegging niet waard waren, CICERO heeft dus alleen de
 hoofdpunten *uitgewerkt*, de rest op de stemming van het
 oogenblik en zijne gewoonte van improviseren laten aankomen;
 de door snelschrijvers *geexcerpeerde* stukken hiervan zijn tot
 ons gekomen, terwijl CICERO de geheele zaak van te weinig
 beteekenis rekende, om die excerpten later uit te werken. — Slot-
 som: De hoofddenkbeelden zijn van CICERO, de vorm gedeelte-
 lijk; de zaak van ARCHIAS was eigenlijk de moeite van ze te
 bepleiten niet waard, en CICERO heeft ze alleen op zich geno-
 men, om zijn vroegeren leermeester een compliment te ma-
 ken, want er was geen CICERO noodig om ze te winnen.

Geheel anders KLOTZ⁵. In de inleiding op deze redevoering
 zegt hij⁶: »und es scheint die Sache des ARCHIAS ziemlich miss-

³) M. T. C. *Oratio pro A. Licinio Archia poëta*, recens. R. STUEBENBURG.
 Accedunt annotationes, Lips. 1832. Praef. p. VII.

⁴) Ibid. p. VIII.

⁵) M. T. C. *Sämmtliche Reden. Kritisch berichtet und erläutert von*
 R. KLOTZ, Leipz. 1835.

⁶) I. l. I. p. 428.

»lich gewezen zu seyn." Terwijl hij over de vraag of zij inderdaad van CICERO is, zich aldus uitlaat: »Auch diese Rede »haben einigen für untergeschoben erklärt, allein die Zeugnisse der Alten selbst⁷ sind so entschieden dagegen, und die »ganze Rede athmet so sehr CICERO's Geist, dass es sich nicht »die Mühe verlohnt die vorgebrachte Gründe und Gegengründe »hier zu prüfen⁷."

Hier zijn wij dus tot een volkomen strijdig resultaat gekomen. De redevoering blijkt juist *door haar vorm* echt te zijn; de zaak van ARCHIAS was eigenlijk op rechtsgronden niet te verdedigen, CICERO moest dus een weinig in het wilde scheremen, en hierin zal dan (Klotz zegt dit echter niet uitdrukkelijk) het vreemde in den vorm en inhoud waarschijnlijk zijne verklaring moeten vinden.

Bij zoo tegenstrijdige oordeelvellingen over een zoo algemeen bekend, ja zoo afgezaagd stuk, als *Cicero pro Archia*, mag men wezenlijk niet verwonderd staan, wanneer men zich zelven betrapt op de vraag, hoe het toch mogelijk is, dat de geleerdste mannen, die hun leven in het lezen en bewerken van CICERO verslijten, zoo lijnregt strijdig oordeelen; dat de een zoo zeer CICERO's geest in de geheele rede vindt uitgedrukt, dat het de moeite niet waard is nog langer over hare echtheid te twisten, en de vreemdheid der zamenstelling in de mindere deugdelijkheid der zaak schijnt te zoeken, terwijl de ander juist de onschuld van den beklaagde voor even uitgemaakt houdt, als dat tweemaal twee vier is, maar »et in singulis sententiis »et in universa orationis conformatione" CICERO's naauwkeurigheid vermist. — Bij zulke omstandigheden is het ieder, die geen vreemdeling in de philologie meent te zijn, geoorloofd en noodzakelijk zich eene eigene meening te vormen, want het ἐπέχειν van ORELL mag volstaan kunnen voor den uitgever van

⁷) Ibid. p. 435.

⁸) Voor de echtheid der redevoering pleit zeker niet weinig, dat reeds de schrijver van den *Dialogus de Oratoribus*, die gewis in de eerste eeuw na Chr. leefde, haar aanhaalt: »Non opinor DEMOSTHENEM orationes illustrant, quas »adversus tutores suos composuit, nec CICERONEM magnum oratorem T. QUINCTIUS defensus aut LICINIUS ARCHIAS faciunt; CATILINA et MILO et VERRES et ANTONIUS hanc illi famam circumdederunt." *Dialog. de Orator.* cap. 37.

Orationes Selectae, geschikt om de jeugd in handen te geven, het voldoet den geest niet, die zich tusschen twee zoo strijdige gevoelens geplaatst vindt. — Naar mijn oordeel bevatten de meeningen van STUERENBURG en KLOTZ ieder eene halve waarheid, doch daar zij onvereinigbaar zijn, kan de geheele waarheid niet uit haar voor den dag gebragt worden.

De zaak van ARCHIAS was, volgens hetgeen wij daarvan uit CICERO zelve en de scholiasten, onze eenige bronnen dienaangaande, kunnen weten, geheel niet slecht, wat de wezenlijke waarde betrof. Hij schijnt aan alle vereischten der *lex Plotia Papiria* voldaan te hebben, die het burgerregt had toegekend aan allen, welke aan drie vereischten voldaan hadden: 1°. si qui foederatis civitatibus adscripti fuissent, 2°. si tum, quum lex ferebatur domicilium in Italia habuissent, 3°. si sexaginta diebus apud praetorem essent professi. Wat het formeele aangaat ontbrak aan ARCHIAS het officieele, schriftelijke bewijs, dat hij burger van Heraclea was, en dat wel om de gegronde reden, dat het archief van Heraclea met alle registers en lijsten van burgers in den bondgenootenoorlog verbrand was. Dit schijnt het voornamelijk fundament geweest te zijn, waarop de beschuldiger zich grondde; op de fysieke onmogelijkheid van dit bewijs te leveren steunde eigenlijk de geheele aanklagt. Dit mag men met STUERENBURG een »argumentum vanum» noemen, omdat, zoo als ook uit de redevoering blijkt, er meer dan één middel was aangevoerd, om deze leemte te vergoeden, en men kan zich dus gereedelijk met het denkbeeld vereenigen, dat de zaak eigenlijk beneden CICERO was, dat alleen de achting voor zijn meester, alleen het verlangen, die voor geheel Rome te toonen, hem, den oudconsul kon bewegen, zulk eene geringe zaak op zich te nemen, en zoo zou men dan daarin den grond kunnen vinden, dat naauwelijks een derde gedeelte dezer niet lange redevoering aan de regtsgronden en bewijzen wordt toegewijd. KLOTZ schijnt ook te veel waarde te hechten aan de materiele bewijzen, ja hij voegt met den beschuldiger nog een vierde vereischte, den census, bij de drie, welke de *lex Plotia Papiria* vorderde, en houdt niet genoeg in het oog, dat bij een Romeinsch iudicium soms geheel andere gronden werden bijgebragt en golden, ja de zaak be-

slisten, dan die voor een hedendaagsch gerechtshof als peremtoir en pertinent zouden erkend worden. Zijn wij het echter in zoo verre met *STUERENBURG* tegen *KLOTZ* eens, en wordt op die wijze de eer van den client gered, dan stuit ik, en dat is voor mij de *cardo quaestionis*, op een hinderpaal, die mij de eer van den verdediger magtig in den weg schijnt te staan.

Toen *CICERO* deze redevoering hield, stond hij op het top-punt van zijn oratorischen en politischen roem. Twee jaren waren sedert zijn zoo geprezen en gelaakt, maar altijd veel besproken consulaat verlopen; hij had den naam van alle redenaars voor den zijnen zien verbleeken, had achtereenvolgens de oligarchen in zijne *Verrinae*, de demagogen in zijne redevoeringen tegen *RULLUS* en *CATILINA* geslagen, werd om zijne deugden en gebreken hier geprezen, daar gelaakt, maar grooten naam en roem kan niemand hem ontzeggen. Die rede-naar, die door zijne tijdgenooten, door de menigte althans, boven allen gesteld werd, houdt een pleidooi in eene crimineele zaak en besteedt twee derden eener niet lange rede aan eene verdediging, eene opvijzeling der letterkunde en van hare belangrijkheid voor den staatsman en veldheer! *Credat Iudaeus Apella!* Zullen wij met *MATTHIAE* en *STUERENBURG* moeten aannemen, dat hij de zaak niet der moeite waard rekenende »in »locis communibus saepe iam ab eo tractatis” gedivageerd heeft, om den tijd te vullen en te dooden, en dat wij alleen de excerpten daarvan overhebben, dan maakt dit de zaak niet beter. »*Excerpta a notariis*” kunnen de woorden wel minder maar niet meer doen worden, en de notarii zullen gemakkelijker iets weggelaten hebben, dan dat zij het zouden gewaagd hebben aan *CICERO*’s woorden iets toe te voegen. De verhouding tusschen de twee gedeelten, waarin de redevoering zich zoo klaarblijkelijk splitst, wordt er nog nadeliger door, het stuk nog vreemder, en den meester in de kunst nog minder waardig. Dan zouden wij liever tot de geheele verwerping van het stuk, als een werk van *CICERO*, besluiten.

En echter ben ik het in zoo verre met *KLOTZ* eens, het stuk ademt *CICERO*’s geest. Het kan niet wel van een ander

zijn. De grammaticale quaestiën moet ik met STUERENBURG als niet beslissend aanmerken. Het stuk moest meer bedorven tot ons komen, dan vele andere, nadat de middeleeuwen het eenmaal als den besten protrepticus in literarum studium geijkt hadden. Het »Haec studia adolescentiam alunt,” het »Habent quoddam commune vinculum,” en zoo vele andere bannale phrasen, honderdmalen herhaald en afgeschreven, gaven ligt tot honderd varianten aanleiding, en kwam er toevallig een schooljongens exemplaar tot de nawereld, dan was er grond genoeg om grammaticale fouten in het afschrift te verklaren. Maar, het behandelen der regtsquaestie als bijzaak, het onmatig uitweiden in een locus communis, al was de beschuldigde een dichter, de verdediger een geleerde en de president van het hof een wijsgeer en des verdedigers broeder, dit schijnt mij te erg, om het aan Cicero's tact, nog meer dan aan zijn talent te kunnen toeschrijven. En hoe meer ik nu de redevoering lees, hoe meer ik onderscheiden uitdrukkingen daarin met andere, in Cicero's overige geschriften verspreid, vergelijk, hoe meer ik acht geef op Cicero's persoon, op de omstandigheden, die hem op het standpunt, waartoe hij geraakt was, verheven hadden, en let op den geheelen aard van het Romeinsche volk van vroeger en later tijd, zoo veel te meer geloof ik, dat men de oplossing van die tegenstrijdigheden elders moet zoeken. Daartoe geloof ik een weg gevonden te hebben, en het is deze, dien ik thans wil trachten aan te wijzen, in de hoop, dat anderen dien met mij zullen gaan, of anders gedachtig zullen zijn aan het »comiter erranti monstrare viam.”

CICERO was door zijne talenten alleen tot een trap van grootheid gekomen, waartoe in zijn tijd, in den regel, alleen het behooren tot de gesloten aristocratie of de revolutionaire woelingen van een ultrademagoog konden voeren. Hij was een parvenu, die zonder militairen roem, zonder familiebetrekkingen, zonder rijkdom, datgene had weten te verwerven, hetwelk anders slechts die drie groote hefboomen en beweegraden konden bezorgen. Daarbij was hij beurtelings door alle partijen gedragen, behoorde dus tot geen der uitersten, maar miste nu ook de krachtige hulp, die eene gesloten partij hare

aanhangers als achterhoede en ruggesteun aanbiedt. Hij was geen genie, geen groot karakter of standvastig belijder eener staatkundige overtuiging, met de moedermelk ingezogen, door familieoverlevering en imagines maiorum bij zoo menigeen te weeg gebracht. Hij had veelmeer met bekwaamheid en onmiskenbaar talent van de staatkundige gebeurtenissen gebruik gemaakt, om zich den steun der telkens invloedrijksten te verzekeren, en het is een bewijs voor zijn talent en hoofd, zoo wel als voor zijn hart, dat hij bij dat doorzeilen tusschen de partijen zijn eerlijken naam, en de daad mede, bewaard had, zoo dat hij het niet alleen aan het geluk, maar aan zijne rechtschapenheid vooral moet toeschrijven, dat hij tot nog toe, even als later MESSALA, kon zeggen: »Ego semper fui meliorum partium.” Zoo was hij aedilis geworden door de partij, die de schandelijke onderdrukking der aristocraten moede was, en in hem den vervolger van VERRÉS wilde beloonen. Zoo was zijn aanhangen dier zelfde volkspartij en van haren afgod POMPEIUS hem een middel geweest om de praetuur te verwerven; maar aan zijn eigen karakter, aan den roem zijner onkreukbaarheid mogt hij het toeschrijven, dat hij, wegens verdaging der comitiën tot driewerf toe, de eerste als praetor gekozen was⁹⁾. Toen echter de demagogen te sterk begonnen door te draven, het gevaar der Catilinarische zamenzwering bij den dag dreigender werd en menigeen terugtrad, die anders ook gaarne den consulszetel zou bekleed hebben, gevoelde CICERO, dat hij zich hierdoor niet mogt laten afschrikken, dat het voor hem was »aut nunc aut numquam,” om dat toppunt van eer, waarnaar ieder staatsman streefde, het consulaat, te bereiken, dat de aristocratie, de nobilitas hem nu zouden helpen, dien zij anders met alle magt als homo novus zouden trachten te weeren; hij sloot zich dus aan de optimaten aan, en deze bragten hem tot het consulaat. Hoe gelukkig dat consulaat voor Rome was, weet ieder. Maar wat was het gevolg daarvan voor CICERO? Welke partij was hem wezenlijk genegen, op wier hulp kon hij bij den naderenden storm re-

---

⁹⁾ CIC. *Orat. de Imp. Pomp.* cap. 1.

kenen? Op geene, op niemand. De revolutionaire partij, bij het begin van zijn zoo merkwaardig ambtsjaar door zijne redevoeringen tegen RULLUS, in het laatst door de ontdekking der Catilinarische zamenzwering, op den laatsten dag, door zijne waardige houding tegenover den tribuun METELLUS en zijn bekend »Iuro mea unius opera rempublicam salvam fuisse" geslagen, kon hem niet dulden. En na het wijken van het gevaar was menig optimaat woedend, dat er weer een homo novus tot het consulaat gekomen was, en waren POMPEIUS en zijne partij heimelijk jaloersch op hem. Geen wonder, dat men nu van alle zijden hem zocht te dwarsboomen, en waar men van dolken geen gevolg hoopte, speldeprikken tot marteling aanwendde. De volkspartij had echter spoedig de overhand en was het meest op hem gebeten, omdat hij als homo novus zich bij de optimaten had aangesloten, en zijne afkomst als het ware verloochende, door op de hand van den senaat te zijn. Voor die partij kon dus niets gewenschter zijn, dan die geheele optimatenfactie, en CICERO in de eerste plaats, op de eene of andere wijze eene groote hatelijkheid aan te doen, en de gelegenheid daartoe meen ik, dat zij in het proces tegen ARCHIAS zochten en vonden.

ARCHIAS was een Griek, door al diegenen, die Grieksche kunst en literatuur op prijs stelden sedert jaren geacht¹⁰, en wanneer men nu dien Griek in een crimineel proces kon doen veroordeelen en uit Rome verdrijven, dan hadden de aristocraten, die zich zijner zeer aantrokken eene nederlaag geleden en eene les ontvangen, die hun leeren kon, wat die mobilium turba Quiritium omtrent Grieken, hunne kunst en literatuur, maar vooral omtrent die Romeinen dacht, die zich zoo druk met die literatuur afgaven. De aard van het Romeinsche volk toch, was geheel en al practisch. Van den aanvang van hun volksbestaan af, hadden zij zich eeuwen lang bepaald, bij die mate van geestontwikkeling, die in het werkdadige leven dadelijk zichtbare vruchten en resultaten opleverde.

Romae dulce diu fuit et solemne, reclusa

---

¹⁰) Merkwaardig is hieromtrent de optelling der aristocratische namen, door CICERO zelf in zijne *verdediging van Archias* cap. 3, 6.

Mane domo vigilare, clienti promere iura,
 Cautos nominibus rectis expendere numos,
 Maiores audire, minori dicere per quae
 Crescere res posset, minui damnosa libido ¹¹.

Zoo had de staat ruim vijf eeuwen bestaan, en was er nog geene nationale literatuur of kunst in Rome ontstaan, omdat het volk er noch aanleg noch smaak voor had. Nu geraakten zij met de meesterstukken der Grieken bekend:

. . Post Punica bella quietus quaerere coepit,
 Quid SOPHOCLES et THESPIs et AESCHYLUS utile ferrent ¹².

De omstandigheid echter, dat zij die Grieksche werken leerden kennen, toen het Grieksche volk zelf van zijn voorvaderlijken roem en grootheid ontaard was, kon niet anders dan een nadeeligen invloed op de achting daarvoor bij de Romeinen uitoefenen. Het »*Graecia capta ferum victorem cepit et artes intulit agresti Latio* ¹³,” moest de Romeinen van den ouden stempel tegen de artes innemen en doen denken, dat de zedelijke en staatkundige vernedering van Griekenland, de laagheid van het Grieksche volkskarakter, de veilheid en laaghartige verraaderij van zoo menig hunner staatslieden een noodzakelijk gevolg hunner geestbeschaving was.

Niet weinig moest noodzakelijk de omstandigheid hiertoe bijdragen, dat de eersten, die hun die Grieksche meesterstukken leerden kennen, vrijgelaten slaven, homines de infima plebe waren. Eene aristocratische republiek verlangt ook menig vak van literatuur niet beoefend te zien en de geschiedenis van den dichter NAEVIUS bewijst genoegzaam, wat een vrije geest te wachten had, die zich aan de goden der aarde durfde vergrijpen. Dat echt Romeinsche denkbeeld van verachtelijk neerzien op die Grieksche geestbeschaving is nooit beter geschilderd, dan door VIRGILIUS in de bekende woorden van ANCHISES:

Excudent alii spirantia mollius aera;
 Credo equidem, vivos ducent de marmore vultus,

¹¹) Hon. Ep. II, 1, 103 sqq.

¹²) Ibid. vs. 162 sq.

¹³) Ibid. vs. 156 sq.

Orabunt causas melius, coelique meatus
 Describent radio et surgentia sidera dicent;
 Tu regere imperio populos, Romane, memento.
 Hae tibi erunt artes, pacisque imponere mores,
 Parcere subiectis et debellare superbos ¹⁴.

Doch niet allen zagen er zoo laag op neer. Ik behoef hier de geheele geschiedenis van den strijd niet op te halen, tusschen den nieuwen en den ouden geest, den geest van vooruitgang der MARCELLI, SCIPIONES, FLAMININI en anderen, tegen den behoudenden der FABII en CATONES gestreden. Van den aanvang van den tweeden Punischen oorlog af begonnen, had hij onafgebroken voortgeduurd, ofschoon de geest van vooruitgang, zoo als het altijd geheurd is en geschieden zal, langzaam veld won, en de oude rigting zich van lieverlede in de lagere standen der maatschappij eene schuilplaats had gezocht. In CICERO's tijd was die strijd nog op verre na niet ten einde. Het was toen wel meer en meer voor een man van eenigen rang eene vereischte geworden, met Grieksche kunst en literatuur bekend te zijn; maar wanneer de private burger zich daarmede mogt afgeven, om een verloren uur aangenaam door te brengen, dan moest de staatsman, de in het openbare leven verkeerende dikwijls de naauwkeurige bekendheid daarmede verbergen of loochenen. Het volk, de plebs Romana wilde van die kunsten niets weten. Wij hebben hieromtrent, onder anderen, twee sprekende voorbeelden, die als het ware de grenspalen aanwijzen van het begin der Grieksche invasie in Rome en van den tijd toen men zeggen kon, dat in de literatuur alle Romeinsche geest voor den Griekschen geweken was. TERENTIUS beklagt zich in de prologi zijner *Hecyra*, dat het volk de acteurs weggejaagd had om een koordendanser of vuistvechters te laten voorkomen, of hen op eene andere keer voor de ledige banken liet spelen, omdat het gerucht zich verspreid had, dat er zwaardvechters ten beste zouden gegeven worden, en eene eeuw later leert ons HORATIUS ¹⁵ hoe in zijn tijd de purperen mantel van den acteur, of optogten

¹⁴) VIRG. *Aen.* VI, 847 sqq.

¹⁵) *Ep.* I, 1, 182—207.

met paarden en wagens over het tooneel, of een witte olifant de oogen van het volk alleen wist te boeijen. Ja niet alleen het volk, de plebecula, maar ook de hoogere standen waren van dezelfde gezindheid, »equitis quoque iam migravit ab aure »voluptas, omnis ad incertos oculos et gaudia vana,» terwijl de woorden van het tooneelstuk geen meerderen indruk op de ooren van het publiek maakten, dan de vertelling van den boer op die van zijn ezel.

Van daar zien wij ook in CICERO, op onderscheiden plaatsen, waar hij spreekt om door het groote publiek gehoord te worden, vooral in zijne vroegere jaren, hoe hij den schijn van veel waarde aan literatuur of kunst te hechten zoekt te ontgaan, ja soms daaraan alle waarde ontzegt. Haalt hij in eene redevoering een voorbeeld van twee broeders uit eene comoedie van CAECILIUS STATIUS aan, dan wil hij zelfs den naam dier personen niet eens goed weten¹⁶: »Ecquid tandem tibi videtur, ut ad fabulas veniamus, senex ille Caecilianus minoris facere EUTYCHUM filium rusticum, quam illum »alterum CHAERESTRATUM, nam ut opinor hoc nomine est, cet.,» en besluit die periode met eene tegenwerping, die hij zich zelf maakt: »Quid ad istas ineptias abis, inquires?» Sterker kan hij zich toch wel niet over een tooneelstuk uitlaten. — Eenige jaren later, nadat hij over de schandelijkheid gesproken had, dat VERRÉS zich beeldhouwwerken van PRAXITELES en MYRON voor spotprijzen had doen verkoopen, zegt hij¹⁷: »Dicet aliquis, quid? tu ista permagni aestimas? Ego vero ad »meam rationem usumque non aestimo, verumtamen a vobis »ita arbitror spectari oportere, quanti haec eorum iudicio, qui »studiosi sunt harum rerum aestimentur.» Hij gooit daar het denkbeeld, dat hij groote waarde aan Grieksche kunst zou hechten verre weg, gebruikt de woorden van insania en dergelijke van de liefhebberij der Romeinsche grooten daarvoor, en wanneer wij nu zijne brieven aan ATTICUS opslaan, dan zien wij, hoezeer hij zelf aan diezelfde studium of insania is overgegeven.

¹⁶) Cic. pro S. Rosc. Amer. 16, 46.

¹⁷) Cic. Orat. in Verr. II. 4, 7, 13.

Het groote publiek liet zich echter zoo niet blinddoeken , of het wist , dat alle eenigzins aanzienlijken Grieksche taal , Grieksche literatuur , ook vele Grieksche zeden hadden aangenomen , en hoe meer de algemeene beschaving doordrong , des te meer vormden de hoogere kringen zich naar de Grieken , maar des te meer werd ook Grieksche smaak voor bij uitstek optimaatisch gehouden.

Waarvan echter de jonge man , bij zijne eerste *causa publica* veinsde niet te weten , wat eenigen tijd later de vooruitstrevende staatsman nog voorgaf uit de hoogte aan te zien , wat de consul met zekeren schroom schijnt te bekenen¹⁸ , dat meende de consularis eenig meerder regt te hebben te erkennen. Het gros der Romeinen dacht evenwel niet alzoo. Wanneer wij de inleidingen op Cicero's laatste werken inzien , dan lezen wij daarin nog duidelijk , hoe men het den man van 60 jaren kwalijk nam , dat hij met Grieksche wijsgeeren omging , die in zijn huis had , maar vooral , dat hij de Grieksche philosophie op Latijnschen bodem wilde verplanten , zelf philosophische werken schreef , en hij meent zich hieromtrent bij herhaling te moeten verantwoorden , daar de echte Romeinen het denkbeeld van vir Consularis en een haarklover en muggezifter (daarvoor gingen toch de filosofen door) niet met elkander wisten te rijmen.

Twee plaatsen zal het genoeg zijn ten bewijze hiervan aan te voeren. De eerste is zijne inleiding op de boeken *de Finibus* , alwaar wij in de vier eerste capita van het eerste boek eene geheele verdediging vinden , dat hij philosophische werken in het Latijn schrijft , terwijl een der hoofdbezwaren , die hij zich uit den mond zijner tegenstanders laat maken , dit is , dat zij »genus hoc scribendi , etsi sit elegans , personae tamen »et dignitatis esse negent¹⁹.”

Even zoo zegt hij in de inleiding van het tweede boek der eerste *Academica* , wanneer er sprake is van de groote ver-

¹⁸) Zie zijne *Orat. pro Murena* 30. 63 , waar hij van de Grieksche philosophie sprekende zegt: »*Fatebor enim, Cato, me quoque in adolescentia, »diffisum ingenio meo, quaeisise adiuumenta doctrinae.*”

¹⁹) Cic. *de Finib.* I. 1. 1.

diensten van LUCULLUS als veldheer, staatsman en geleerde:
 » Ac vereor interdum ne talium personarum, quum amplifi-
 » care velim, minuam etiam gloriam. Sunt enim multi qui
 » omnino Graecas non ament literas: plures, qui philosophiam:
 » reliqui, etiamsi haec non improbent, tamen earum rerum
 » disputationem principibus civitatis non ita decoram putant²⁰.” —
 Merkwaardig is in deze laatste plaats verder de overeenkomst
 van woorden en gedachten met hetgeen hij in het 6de hoofd-
 stuk der *Archiana* zegt, waar hij daarop vooral nadruk legt,
 dat de filosofie en literatuur hem nooit van zijne staatsplig-
 ten hadden afgehouden.

Na deze beschouwing geloof ik, dat wij op het standpunt
 staan, om de redevoering van ARCHIAS te kunnen begrijpen,
 vooral om de vreemdheid in den vorm natuurlijk te vinden.

Het geheele proces, de vraag of ARCHIAS wezenlijk regt had
 eene toga in plaats van een pallium te dragen, of hij Ro-
 meinsch burger was of niet, is CICERO in zeker opzigt onver-
 schillig. Het is hem, even min als naar mijn boven ontwik-
 keld inzien den aanklager zelf, niet hoofdzakelijk om den per-
 soon te doen. Deze was voor beide slechts de aanleiding. Om
 de Grieksche rigting, de liefde voor kunst en letteren der Lu-
 CULLI, CATULI, HORTENSI en tutti quanti een blijk van afkeu-
 ring van den kant des volks, der echte democratie te geven,
 daartoe was niets beter geschikt, dan eene aanklagt tegen den
 bij deze allen gevierden ARCHIAS. Maar nog voelden de aristo-
 craten zich sterk, en CICERO begreep, dat hij ook deze gele-
 genheid moest aangrijpen, om de zaak der beschaving en
 wetenschap tegen de barbaarschheid te verdedigen; om aan te
 toonen, dat zij, die hun tijd aan die studiën wijdden, even
 brave burgers, even getrouwe staatslieden, even goede veld-
 heeren konden zijn, en wezenlijk waren als zij die ze ver-
 achtten. Het was dus om zijne partij en daarbij in de eerste
 plaats zich zelve tegen eene hatelijke, dagelijks terugkeerende
 aantijging te verdedigen, dat hij voor ARCHIAS optrad, en wij
 hebben dus eigenlijk hier geene *Oratio pro A. Licinio Archia*

---

²⁰) Cic. *Acad.* II. 2. 5.

poëta, maar *pro M. Tullio Cicerone, consulari, literarum, philosophiae, poëseos cultore et fautore* voor ons.

Is deze mijne beschouwing de ware, dan hebben wij den sleutel gevonden tot het oplossen van het vreemde in vorm en inhoud dezer redevoering. Dan begrijpen wij waarom hij zich zoo snel mogelijk van de regtszaak, de verdediging van ARCHIAS afmaakt, *semper ad eventum festinat*. Met het zesde hoofdstuk begint hij zijne eigene zaak te verdedigen: »Quaeres a nobis GRATI, cur tanto opere hoc homine delectemur?» Nu gevoelen wij de kracht der uitdrukking: »Ego vero fateor me his studiis esse deditum. Ceteros pudeat, si qui se ita literis abdiderunt, ut nihil possint ex iis neque ad communem afferre fructum, neque in conspectum lucemque proferre,» en de daaraan geknoopte redenering, dat de kennis der groote mannen uit de schriften der geleerden geput en te putten, de sterkste spoorslag is tot groote daden.

Nu begrijpen wij, waarom hij alle groote mannen, zelfs een MARIUS, den held der democratie, tot voorstanders der literatuur en beschaving wil maken. — Nu krijgt ook vooral het laatste gedeelte der redevoering eene gezonde beteekenis, waar de rede geheel en al persoonlijk voor CICERO wordt, en hij zijn roem, het hoogste, dat de mensch kan bereiken, den roem der nakomelingschap niet uit de overlevering zijner geelaststrekken, maar uit het beeld zijner deugden en daden, door den dichter overgeleverd hoopt te zien voortduren.

In één woord nu heeft het geheele stuk, te regt door hem als een voorbeeld van een »*novum genus dicendi*» gequalificeerd, gezonden zin, goeden zamenhang, en wordt dat gedeelte, dat voor spreker en hoorders het gewigtigst was, te regt het uitvoerigst behandeld, en komt alleen in de peroratio weder de naam en zaak van ARCHIAS als ter loops te voorschijn, dien de redenaar, even als waarschijnlijk de regtbank, in het laatst geheel vergeten had, om zijne eigene zaak, maar daarmede tevens die der ware humaniteit te bepleiten.

Groningen, November 1855.

J. A. SCHNEITHER.

J. B. KAN, *Disputatio antiquaria de Ephoris Spartanis.*
Groningae, ap. J. B. Wolters, 1855.

Quod lepide dicitur sed vere, viros doctos, quo quodque argumentum obscurius sit et intricatius, hoc lubentius suscipere et eruditius interpretari, hoc nuper novo argumento confirmatum vidi. Nam rogatus ut referrem de disputatione quadam *de Ephoris Spartanis*, librum accurate cum fontibus contuli, sed non diu me latuit quam parum utilis scriptoris fuerit opera in obscura Lacedaemoniorum civitatis ratione explicanda posita. Quodsi enim nostris moribus dissertationes conscribuntur ab iis, qui in Academia studiorum spatium confecerunt, ut specimen proponant industriae suae et doctrinae, non possum docti scriptoris opus non probare, qui diligenter et non sine iudicio congessit ea, quae pertinerent ad quaestionem solvendam; sin vero aliquid requiritur, quod novum sit et ingeniose inventum et docte ornatum et subtiliter disputatum, quod tamen iniquum foret postulare, hanc laudem non consecutus est. Quod nolim sic accipiatur, quasi hoc ei vitio vertam, nam in praefatione modeste dictum est et verissime, ut opinor, eiusmodi scriptiones hoc habere ut ingenium acuant et iudicium firment. Hoc sufficit, si modo scriptor sibi met ipsi operae pretium fecisse intelligat. Quocirca, etsi dissertationis argumentum, quippe nimis obscurum et densis tenebris involutum, non laudaverim; rationem et methodum non improbaverim. Nam video disputationem lento gradu et ordine progredi. Breviter enim exposita indole reipublicae Lacedaemoniorum, deinceps edocemur de Ephorum origine, de nu-

mero et ratione qua crearentur, de potestate, de postremis fatis. Subiungitur epilogus, qui est quaedam totius libelli ἀνακεφαλαίωσις. Verum in relationibus non quaeritur de industria scriptoris, etsi ea ipsa laudari possit, sed imprimis hoc agitur an doctis hominibus libellus possit commendari, quia quaedam plana faciat, quae antea ignorarentur. Eligam quaestionem in toto libello facile gravissimam, qua quam potero accuratissime explorata, lectorum liberum erit iudicium. Videamus quid legatur de modo quo ephori creari soliti fuerint, quam quaestionem cum viros doctos iam diu vexaverit, ne hic quidem ad finem perducere nihil mirum est.

Quaestio quam dixi tractatur tertia paragrapho secundi capituli, in qua illud rectissime dicitur Ephoros suffragio creatos esse, non sorte lectos, nam sortitionem, quae liberioribus rerum publicarum formis tantummodo convenit, Spartae non usovenisse ex diserto ARISTOTELIS gravissimi auctoris testimonio omnino constat. Tum scriptor pergit et probat Ephoros neque a Senatu neque a Regibus creatos fuisse, quae res feliciter ei cedit, nam qui alterutrum statuunt nec testimonium habent, quo freti sententiam veri quadam specie commendant et omnino tradere videntur id, quod est nimis ridiculum. Sed caute, ut in obscura re, affirmo scriptorem errare, ubi nimis longe progressus instituit probare ne a populo quidem creatos Ephoros fuisse. Nam tum abutitur ARISTOTELIS quodam loco, de quo mox videbimus, tum docet id quod fieri omnino nequit. Nam si Ephori suffragio ad hoc munus pervenerunt, neque Senatores neque Reges creandi ius usurpaverunt, supererit populi quasdam in ea re partes fuisse. Verum praestat locus, qui huc pertinent, accurate explicare; nam video cum alios tum Nostrum plerumque titubare, cum aut de creandi ratione falsa doceant, aut omnino nihil constare confirmant.

Ac primum omnium non satis constat, a quo inde tempore Ephori Spartae fuerint. Lycurgum quidem eos non instituisse apparet; saltem ea dignitate quam novimus diu post ornati sunt. Video quidem ex *Etym. Gud.* laudari: ἔφοροι· οἱ τὰ τῶν πόλεων ὄντια ἐπισκεπτόμενοι, cum TIMAEUS novit quinque Ephores maiores totidemque minores, unde eos non inepte cum Ro-

manorum. Aedilibus comparaveris, sed, etsi neque affirmari neque refelli possit tales Ephoros Lyncurgi aetate iam institutos fuisse, tamen audacter statuere possumus sine ullo errandi periculo, Ephoros, quos novit historia, Theopompo rege non esse antiquiores, etsi verosimiliter potestas arctis limitibus initio circumscripta, multo post demum ita creverit, ut iam inde a Persico bello Ephori omnia Spartae suo arbitrio regerent et moderarentur. Cleomenes certe in nobilissima illa oratione ad populum, quam refert PLUTARCHUS in vita capite 10, nos docet Messeniaco bello, crediderim primum bellum intelligi, regnante Theopompo, τοὺς βασιλεῖς διὰ τὰς στρατείας ἀσχόλους ὄντας αὐτοὺς πρὸς τὸ κρίνειν, αἰρεῖσθαι τινὰς ἐκ τῶν φίλων καὶ ἀπολείπειν τοῖς πολίταις ἀντ' ἑαυτῶν, ἐφόρους προσαγορευθέντας eosque primum fuisse ὑπηρετάς τῶν βασιλέων, sed hoc fortasse aliquantulum causae accommodatum est, nam si quis inde conficere vellet reges creasse Ephoros, is quam posset maxime a vero aberraret, nam tum loci omnino desunt, qui huic opinioni favent, tum perpetuae regum et Ephororum dissensiones et inimicitiae faciunt, ut prorsus concedi nequeat. Quantopere ab his initiis Ephororum potestas creverit, nemo disertius dixit quam Philippus Macedo apud POLYBIUM XXIV p. 690 Didot., qui in oratione ad filios hoc dicit: reges τοσοῦτον χρόνον διετήρησαν τῇ πατρίδι τὴν τῶν Ἑλλήνων ἡγεμονίαν, ὅσον πειθαρχοῦντες ὥσπερ γονεῦσι τοῖς ἐφόροις ἠνείχοντο συμβασιλεύοντες ἀλλήλοις. ὅτε δὲ φρονήσαντες εἰς μοναρχίαν τὰ πράγματα μετέστησαν, τότε πάντων ἅμα τῶν κακῶν πείραν ἐποίησαν λαβεῖν τὴν Σπάρτην: ubi coniicio POLYBIO obversata esse cum aliorum regum exempla, tum Agesilai, qui omnium maxime Ephoris dicto audiens fuisse dicitur, sed quo regnante Leuctrica pugna Lacedaemoniorum res conciderunt, nam quae hac de re fuerit POLYBII sententia, docemur IV. 81 § 12, ubi ab hoc inde tempore Spartae omnia in praeceptis iisse dicuntur. Malorum, quae postea civitas perpessa est, causam haud obscure Philippus innuit fuisse Cleomenem illum tertium, qui Ephoris sublati, cum Antigono Philippi tutore infelicitur bellum gessit et exsul in Aegypto diem obiit.

Sicut autem ephori perpetuo regibus adversantur eorumque imperio invident, sic constans et fidelis est Senatus et Epho-

rorum concordia. Quae res cum hucusque haud satis animadversa videatur, paullo diligentius nobis explicanda est. Notum est Senatum constituisse e duodetriginta viris praeter reges, eosque omnes plerumque e nobilioribus civibus suffragio creatos, fuisse sexaginta annis maiores. Nomen videtur fuisse ἡ γερωῖα, quod moneo propter Nostrum, qui pag. 6 minus recte eam γερωχίαν dictam fuisse censet, cui formae originem dedit infelicissimum etymologiae studium. De ea concordia autem, quam dixi, singulis locis saepe difficillimum est iudicium, quia rerum gestarum scriptores, qui non id agebant, ut Spartanae reipublicae formam lectoribus explicarent, saepe minus accurate aut Ephoros solos nominant, cum ii tamen procul dubio Senatus auctoritate egerint, aut Senatores solos, etsi re antea cum Ephoris deliberata, aut, quod plerumque fit, magistratus sive populum simpliciter memorant, ita ut liquido sciri nequeat, quinam intelligantur. Attamen hoc constat tum Ephoros omnia fere in civitate suo arbitrio rexisse, tum Senatus haud exiguam fuisse in his auctoritatem. De Ephororum quasi regno nihil opus est afferre exempla. De Senatu satis erit nominasse POLYBIUM VI. 48, qui de hoc collegio agens affirmat: δι' ὧν καὶ μεθ' ὧν πάντα χειρίζεται τὰ κατὰ τὴν πολιτείαν, aut PLUTARCHUM, qui in *vita Lycurgi* c. 56 Senatum κύριον τῶν μεγίστων vocat. Hinc conicio saepe Senatui Ephororum auctoritate opus fuisse et contra, etsi hoc in scriptoribus vix appareat. Quod cuiusmodi sit, exemplo lubet declarare. Cum Anaxandrides rex uxorem sterilem, suadentibus Ephoris, repudiare nollet, HERODOTUS V. 40 narrat, hac de re inter Ephoros et Senatum deliberatum fuisse pronuntiatumque fuisse de consilii sententia, ut rex, si uxorem repudiare non placeret, aliam praeter hanc duceret. Verum PAUSANIAS, qui idem narrat III. 3. 7, Ephororum tantummodo meminit. Hinc intelligitur quid in simillima re statuendum sit. PLUTARCHUS enim in *Agesilai vita* secundo capite narrat Ephoros Archidamo mulctam dixisse, quod parvam uxorem haberet: οὐ γὰρ βασιλεῖς, ἔφασαν, ἄμμιν ἀλλὰ βασιλεῖδια γεννάσει, ubi obiter corrige ἀμὴν et γεννασεῖ. Apparet opus fuisse auctoritate Senatus. Facit hoc quoque ad explicandum HERODOTI VI. 82. Cleomenes in patriam redux, cum Argos frustra expug-

nare conatus esset, ab inimicis accusatur apud Ephoros. Postquam causa peroravit, πιστά τε καὶ οἰκότα ἔδωκε Σπαρτιήτῃσι λέγειν καὶ ἀπέφυγε πολλὸν τοὺς διώκοντας. Non sic locutus foret HERODOTUS, si haec causa acta fuisset coram viris numero omnino quinque. Affuit autem Senatus, sicuti affuit in causa, de qua accurate refert PAUSANIAS III. 5. 3. Pausanias minor, Atheniensibus ad Piraeum victis infecta re domum redierat; accusatur proditionis. Βασιλεῖ δὲ τῶν Λακεδαιμονίων δικαστήριον ἐκάθιζον οἳ τε ὀνομαζόμενοι γέροντες ὀκτὼ καὶ εἴκοσιν ὄντες ἀριθμὸν, καὶ ἡ τῶν ἐφόρων ἀρχή, σὺν δ' αὐτοῖς καὶ ὁ τῆς οἰκίας βασιλεὺς τῆς ἐτέρας. Quod autem in hac causa Ephori regem absolverunt cum quatuordecim Senatoribus, quum Agis rex cum totidem Senatoribus damnassent, id non pertinet ad aliquam gratiam, quae inter Ephoros et reges nulla umquam fuit, sed ad invidiam Lysandri. Etiam in causa Cinadonis, quam XENOPHON refert in *Hellenicis* III. 3, videre possumus, quam arcta esset Ephororum et Senatus concordia, sed de hac re infra agam. Immo statuere licet in Senatu omnium longe plurimum potuisse Ephoros, nam PAUSANIAS II. 9. 1. de Cleomene refert: καὶ τὸ κράτος τῆς γερουσίας καταλύσας Πάτρονόμους τῷ λόγῳ κατέστησεν ἀντ' αὐτῶν. Cleomenes autem Senatū non sustulit, qui perduravit, sed Ephoros in eorumque locum creavit patronomos.

Quod autem dixi me paullo accuratius acturum esse de ratione, qua Ephori crearentur, hoc ideo faciam, quia scriptor dissertationis, de qua refero, etsi persuasissimum sibi habeat investigari non posse, qui Ephoros crearent, tamen summo opere contendat eos creatos fuisse vel ex infima plebe, immo potius plerumque pauperrimos quosque hoc gravissimum munus facillime adeptos fuisse, quod longe secus est. Supra iam dixi Ephoros necessario creatos fuisse a populo. Hic autem scriptor tradit ea, quae, si quid video, inter se pugnant. Nam si vel homines de infima plebe aliquando ad hunc honorem evecti fuerint, apparet sane omnibus civibus aut, si ita mavis, tenuissimis saltem, suffragium fuisse permissum, nisi credendum sit ditiores munus omnium in civitate facile gravissimum, pauperioribus relinquere maluisse, quam ipsos suscipere. Verum illud ipsum Ephoros homines fere fuisse pau-

periores, errore nititur et ARISTOTELIS loco non recte intellecto. Quod et accurate demonstrari potest et per se facile patebit. Fac enim Ephoros fere fuisse de plebecula Spartana, neque opibus neque virtutibus vere Spartanis admodum insignes. Iam velim explicetur quomodo isti homines magistratum initio tenuem tam insigniter auxerint, cum contrarium contra ubique obtinet. Quum enim ad honores homines minus idonei promoveri solent, mox et ipsi honores minoris haberi incipiunt et tandem pristinam dignitatem prorsus amittunt. Quod luculento exemplo videre est Athenis, ubi Archontes, sorte et temere creati summum magistratum, ut nomen satis indicat, nequaquam tueri potuerunt. Porro velim explicetur, cur opulentiores hoc munus gravissimum obire nollent et obedire malent quam imperare, cur Reges homines temere creatos corrumpere aut noluerint aut non potuerint, cur Ephori semper consentiant cum Senatu, qui e nobilioribus civibus legebatur, cur populus tenuiores creare maluerit quam ditiores, cum vel plebs Romana antiquis reipublicae temporibus, cum verbi causa tribuni militum consulari potestate creandi essent, tamen plerumque patricios homines legeret et vix unus et alter de plebe, quippe novus homo, ad hunc honorem adspirare potuerit; tandem, cum vulgo existimatur Ephoros creatos fuisse ex iis, qui aliquam capitis diminutionem passi erant, qui factum sit ut Ephori, etsi omnia pro lubitu administrantes, tamen numquam infames in integrum restituere conati sint.

Paucis declarandum est, quo spectet illud, quod ultimo loco posui de infamibus. ARISTOTELES *Pol. II. 7*, hoc docet: Ἐν μὲν Λακεδαιμόνι κατὰ κεφαλὴν ἕκαστος εἰσφέρει τὸ τεταγμένον, nempe levem illam summam ad syssitia habenda, εἰ δὲ μὴ, μετέχειν νόμος καλύει τῆς πολιτείας. Iam improbavit hoc praecedenti capite, ubi de Lacedaemoniorum institutis de industria agens, demonstrat multos iam civitatis iure excidisse, quia hanc qualencunque summam solvere non potuerint: ὅρος δὲ τῆς πολιτείας οὗτός ἐστιν αὐτοῖς ὁ πάτριος, τὸν μὴ δυνάμενον τοῦτο τὸ τέλος φέρειν, μὴ μετέχειν αὐτῆς. Qui constitutam pecuniae summam, levem illam, solvere possent et caeteroquin Lycurgi legibus convenienter viverent, his ius civitatis erat integrum et appellabantur erantque ὅμοιοι; qui non possent, ut videmus,

infames habebantur fueruntque fortasse *ὑπομεινους* nominati, quamquam de huius nominis vi non liquido constat. Iam si quid sit interpretatio intelligo, efficio ex laudatis ARISTOTELIS verbis ius suffragii et honorum illis pauperioribus civibus fuisse ademptum. Contra disputat Noster, ante eum disputarunt multi alii. Exploremus argumenta.

Provocatur ad quatuor alios ARISTOTELIS locos; primus est, *Pol.* II. 3, ubi Lacedaemoniorum populare imperium dicitur: *διὰ τὸ ἐκ τοῦ δήμου εἶναι τοὺς ἐφόρους*. Altero loco, II. 6, legimus: *ἡσυχάζει ὁ δῆμος διὰ τὸ μετέχειν τῆς μεγίστης ἀρχῆς* et paullo post *καθίσταται ἡ Ἐφορία ἐξ ἀπάντων*. Tertio loco, II. 8: *οἱ μὲν γὰρ ἐκ τῶν τυχεύων εἰσὶν*. Tandem IV. 7: *Ἐτι τῶν δύο τὰς μεγίστας ἀρχὰς τὴν μὲν αἰρεῖσθαι τὸν δῆμον, τῆς δὲ μετέχειν τοὺς μὲν γὰρ γέροντας αἰροῦνται, τῆς δ' ἐφορίας μετέχουσιν*. Contendit scriptor non de homoeis solis, sed de omnibus Spartanis sermonem fieri; hos enim indicari, ubi ARISTOTELES τὸν δῆμον nominat, vel Ephoros ἐξ ἀπάντων sive ἐκ τῶν τυχεύων creatos esse affirmat. Non assentior. Ephori creari solebant ex solis homoeis et ipsa ARISTOTELIS verba hoc flagitant. Quam doleo docto scriptori in hac re non persuasisse eos, quos pag. 34 nominat, quique ex ARISTOTELIS verbis II. 6: *ἡσυχάζει γὰρ ὁ δῆμος διὰ τὸ μετέχειν τῆς μεγίστης ἀρχῆς* effecerunt per δῆμον solos *ὁμολους* intelligi, cum constet *ὑπομεινους* et *νεοδαμώδεις* omnino non quievisse sed saepissime plenum ius civitatis expugnare fuisse aggressos, ut in celebri illa Cinnadonis coniuratione. Sed, cum hoc illi non persuaserint, expromam aliud argumentum ex septimo capite secundi libri, ubi edocemur de institutis et moribus Cretensium. Ibi legimus Cosmis apud Cretenses maximam esse similitudinem cum Ephoris Spartanis, praeterquam quod illi non nisi ex quibusdam nobilibus familiis crearentur. Tum ARISTOTELES comparat utriusque magistratus indolem et pergit: *ὁ μὲν γὰρ ἔχει κακὸν τὸ τῶν ἐφόρων ἀρχεῖον, ὑπάρχει καὶ τούτων γίνονται γὰρ οἱ τυχεύτες*, unde patet, cum Cosmi, nobiles viri, pariter atque Ephori, dicantur *οἱ τυχεύτες*, hos non necessario fuisse de infima plebe, sed intelligi homines suffragio temere creatos et, si fors ita tulerit, a virtute et animi dotibus parum commendabiles. Quod ad δῆμου vocabuli notionem attinet, statim sequitur: τὸ

δ' ἡσυχάζειν μὴ μετέχοντα τὸν δῆμον, nempe Cretensium, οὐδὲν σημεῖον τοῦ τετάχθαι καλῶς. οὐδὲν γὰρ λήμματός τι τοῖς κόσμοις, ὥσπερ τοῖς ἐφόροις. Dicitur illud ad explicandum qui fiat ut Cretenses, qui non sicuti Lacedaemonii omnes Senatores fieri possunt, sed apud quos curia non patet nisi iis, qui Cosmi fuerunt, h. e. nobilibus viris, tamen quieti permaneant. Apparet, opinor, δῆμον hic non dici plebem cum contemptu sed populum in universum; unde conficio quatuor ARISTOTELIS locos, quos supra exscripsi, perperam apud Nostrum explicari.

Verum sunt multa alia, quae huc faciunt quaeque proponenda sunt ne quis in ARISTOTELE interpretando subtiliorem quam veriorem operam hic locari putet. Classicus locus legitur apud XENOPHONTEM, *Hell.* III. 3. Cinadon erat τὸ εἶδος νεανικὸς καὶ τὴν ψυχὴν εὐρωστος, οὐ μέντοι τῶν ὁμοίων. Hic fecit coniurationem contra rempublicam, quam nescio quis defert ad Ephoros: se in foro a Cinadone rogatum fuisse quot Spartani adessent, tunc numerasse et indicasse circiter quadraginta Spartanos, regem, Ephoros, senatores quosdam, alios; Cinadonem tunc subiecisse hos omnes hostes habendos esse, ceteros quatuor millia circiter amicos et docuisse Spartanorum numerum pro incolis valde esse exiguum, hos autem omnes in coniuratione socios affuturos, εἰλωτας, νεοδαμῶδεις, ὑπομείονας, περσικούς, cetera quae nota sunt. Ephori, his nunciatis et haud mediocriter perturbati, festinantes ne parvum quidem populi concilium convocant, quod quid sit, quum res adhuc sub iudice sit, nunc non disputo; sed trepidi rerum suarum hunc et illum Senatorem adeunt ad consilia capienda de universa republica. Nemo hic non agnoscit coniurationem, quae eo spectabat, ut omne ordinum discrimen tolleretur et omnia civitatis iura cum omnibus communicarentur. Quod si autem Ephori, ut Noster affirmat, non optimo iure cives fuerint, sed potius de plebecula sumti, quae censum a Lycurgo constitutum solvere non poterat, consentaneum non est eos tanto studio hunc motum repressuros fuisse. Multo magis verisimile est eos Cinadonis partes secuturos fuisse, ut et sibi et aliis sui ordinis eadem iura vindicarent, quibus carerent. Intelligo hic mihi obiectum iri iterum ARISTOTELEM, qui eodem

sexto capite, de quo iam supra sermo fuit, sic disputat: ἡ γὰρ ἀρχή, nempe Ephorum, κυρία μὲν αὐτῇ τῶν μεγίστων αὐτοῖς ἐστὶ· γίνονται δ' ἐκ τοῦ δήμου πάντες, ὥς πολλὰκις ἐμπίπτουσιν ἄνθρωποι σφόδρα πένητες εἰς τὸ ἀρχεῖον, οἱ διὰ τὴν ἀπορίαν ὄνιοι ἦσαν. Attendendum tamen est non magnis divitiis opus fuisse, ut aliquis inter ὁμοίους haberetur; sufficebat parva ut vidimus, pecuniae summa. Memores autem ARISTOTELEM eodem capite docere fuisse inter Spartanos, qui, spretis Lycurgi legibus, magnas sibi opes comparassent, id, quod praesertim post Lysandri tempora factum est, non mirabimur inter ὁμοίους etiam recensitos fuisse nonnullos, qui recte tenuiores dici possunt et dicti sunt. Si quis autem intelligit, quomodo hi tenuiores, omissis ditioribus, creari potuerint Ephori, is cogitet velim hoc quidem saepe factum esse sed non semper, tum illud fortasse referri debere ad rationem qua cives mittebantur in suffragium, denique nusquam in republica ditissimo cuique iter ad honores esse expeditissimum. Praeclare autem, ut cetera, de civitate, in qua multi optimo civitatis iure gaudent, ARISTOTELES ait, *Pol. V. 7*: ἔτι γὰρ ὥσπερ δῆμος ἦδη οἱ ὅμοιοι. Nemini τῶν ὁμοίων, quamquam fortasse tenuiori, aditus ad honores praeclusus erat, non magis, ut hoc ular, quam Aristidi aut optimo cuique in vetere republica Romana. Collato ARISTOTELIS loco *Pol. II. 6*: τοῖς μὲν γὰρ αὐτῶν συμβέβηκε κεκτῆσθαι πολλὴν λίαν οὐσίαν, τοῖς δὲ πάμπαν μικράν· διόπερ εἰς ὀλίγους ἦκεν ἡ χώρα, si putabimus Ephoros fuisse e pauperioribus, primum non intelligitur, quomodo divitibus civibus non omnino fuerint venales, tum apparet, si hoc probabitur meram ochlocratiam Spartae fuisse, cum tamen Archytas ap. Stob. *Flor.* p. 269 disertis verbis hoc tradat: τοῖ μὲν γὰρ βασιλεῖς τᾶς μοναρχίας, τοῖ δὲ γέροντες τᾶς ἀριστοκρατίας, τοῖ δὲ ἔφοροι τᾶς ὀλιγαρχίας (ἔχοντί τι), quod ex ARISTOTELE sic explicandum est potius, Ephoros e nobilioribus familiis plerumque sumtos fuisse. Fuerint sane, ut ARISTOTELES ait, saepe σφόδρα πένητες, illud ipsum probat eos nonnumquam fuisse e ditioribus; erant ἐκ τῶν τυχόντων; non creabantur πλουτίνδην et ἀριστίνδην, sicuti Carthaginiensium magistratus, ARIST. *Pol. II. 8*. Neque hoc philosophum latuit, nam l. l. Ephorum ἀνειμένην διαίταν vituperat, quo quidem vi-

tio pauperes non peccant, opinor. Sequitur scriptorem, qui falsam quam impugnavi sententiam per totum libellum tuetur, difficultates quoque evitare non potuisse, quae e prava opinione interdum subnascebantur. Hinc legimus pag. 62: »Neque Ephori semper omni partium studio liberi habendi »sunt, quippe delicta a viris, magnam victoriis auctoritatem »nactis, perpetrata omittentes, in eos, qui de plebe erant »acerbe animadvertentes." Quod quam absurdum sit, si Ephori ipsi plebei fuerint, nihil attinet dicere.

His expositis et quantum facere potui exemplis declaratis, nam ut multo plura afferrem prohibuit τῆς πολιτείας τὸ κρυπτόν, de quo Noster rectissime queritur pag. 33, videamus quomodo Ephori creati sint. Qua de re paucis defungi potero, nam si supra recte disputavi ius suffragii et honorum ad solos ὁμοίους pertinere, quaestio iam soluta haberi potest. Verum manent quaedam explicanda. Veluti illud quod ARISTOTELES habet: τοὺς μὲν γέροντας αἰροῦνται, τῆς δ' ἐφορίας μετέχουσι, unde sunt qui conficiant omnes cives Senatores creare ex τῶν ὁμοίων numero, cum Ephori etiam extra hunc numerum sumi possint. Neque tamen hoc potest admitti. Nam XENOPHON v. c. in *Anabasi* IV. 6. 14 hoc habet: ὁμᾶς ἀκούω τοὺς Λακεδαιμονίους, ὅσοι ἐς τῶν ὁμοίων, εὐθύς ἐκ παιδῶν κλέπτειν μελετᾶν. Iam si soli ὅμοιοι ex Lycurgi legibus vitam instituerent, credibile est eos quoque solos suffragii et honorum iure usos fuisse. Qua in re hoc magis urgeo auctoritatem XENOPHONTIS, quo illum melius Spartanam rempublicam cognitam habuisse conicere possumus. Quod autem ad ARISTOTELEM attinet, hoc dicere videtur. Cives optimo iure creant senatorem quem velint τῶν ὁμοίων, modo sit sexaginta annis maior: unusquisque autem de eorum numero Ephoratum quotannis ambire potest, neque ulla annali lege ab hoc honore arcetur. Ratio autem qua populus ibat in suffragium ARISTOTELI haud nimis placuisse videtur, nam tum de creandis senatoribus, tum de Ephoris refert hoc quidem sibi videri λίαν παιδαριῶδες, unde haud inepte viri docti coniecerunt utrosque eodem modo fuisse creatos, quod cur Noster improbaverit, non assequor. Ceterum gaudeo in multis eorum quae hic persecutus sum, me habere assentientem WACHS-

MUTHIUM, qui strictim haec attigit, *Hell. Alterthumsk.* I. p. 692.

Restant pauca quaedam indicanda a quibus dissentio. Verbi causa pagina quarta ubi sermo fit de iudiciis, quae reges exercuerunt, miror ex HERODOTO non laudari eos quoque iudicasse *δδῶν δημοσιέων περί*, pro quo memini me *Mnem.* IV. 25 substituere *προσδδων*; regibus saltem pecuniam publicam curae fuisse conieceris ex HEROD. VI. 59 et THUC. VIII. 5. Tributa extra ordinem memorantur ab ABISTOTELE, *Pol.* II. 6 extr. Praeterea suspicari quis possit e POLYBIO II. 62 § 1 reges tertiam partem praedae accepisse *κατὰ τοὺς ἐθισμούς*. cf. HER. IX. 81.

Pag. 9 ubi *μικρὰ ἐκκλησία* paucis attingitur, sequi malo doctrinam TITTMANNI *Gr. Staatsverff.* pag. 99.

Pag. 17 admitti non potest ratio, qua SUIDAE locus explicatur. Senatores apud SUIDAM dictos fuisse *ἐφόρους*, quasi civitatis curatores et praefectos incredibile est, tum quia illud nimis esset ambiguum, tum quia SOPHOCLES et AESCHYLUS nihil valent ad huius vocis usum apud lexicographos explicandum.

Valde miratus sum id quod legitur pag. 44, ubi recte animadversum est populum Ephoros sibi vindicasse tanquam libertatis vindices atque custodes, nam qui sic statuit, quomodo is dubitare potest, quinam eos crearint?

Fidem superat quod legitur pag. 54: »Iuvenes, qui in proelio terga verterant ne ab omnibus contemptui haberentur et »ita facile ad omnia turpia adigerentur cavebant Ephori." Quid attinet dicere XENOPHONTEM l. l. *de Rep. Lac.* III. 3 horum nihil docere?

Haec fere habui quae dicerem. Velim scriptor persuasum habeat sibi potissimum hoc scriptum esse, num forte quid elicere possit, quo utatur, si quando ad idem argumentum reversurus sit. Lectores, si quos habebo, quaeso ignoscant, si eos nimis diu detinuerim.

Harlemi, d. 21 m. Oct. 1855.

S. A. NABER,

AANTEEKENINGEN

OP EENIGE PLAATSEN VAN

ARISTOPHANES.

DE VREDE.

vs. 87 vlgg.

*καὶ μὴ πνεῖ μοι κακὸν, ἀντιβόλῳ σ',
εἰ δὲ ποιήσεις τοῦτο, κατ' οἴκου
αὐτοῦ μεῖνον τοὺς ἡμετέρους.*

Onder het lezen dezer drie verzen rijst van zelf de vraag bij ons op, hoe Trygaeus zoo bekommerd kan zijn over den stank van zijnen kever, daar hij voorlang wist dat het dier met drek gevoederd werd, en niet wel eene aangename geur van zich geven kon. Ik heb mijn best gedaan om een antwoord te vinden, doch te vergeefs. Het is mij duidelijk geworden, dat wij hier te doen hebben met eene interpolatie, zamengesteld door iemand, die de natuurlijke bezorgdheid welke TRYGAEUS een weinig verder aan den dag legt, (vs. 99. vlgg. vs. 150 vlgg.) met afkeer van den stank verwart. Tot bevestiging van dit vermoeden strekt de zonderlinge bede, welke de schrijver tot den kever rigt, in de woorden *μὴ πνεῖ μοι κακόν*. In de plaats, welke hij voor oogen had (vs. 151), leest men: *μὴ βδεῖτε μηδὲ χέζεθ' ἡμερῶν τριῶν*. Dit gaat goed,

want het geldt eene zaak, waarbij de wil van den mensch in aanmerking komt; hier echter is het geval anders; de kever was en bleef *κάκοσμος*, of hij wilde of niet; een verzoek aan het dier om dat niet te zijn is dus eene ongerijmdheid.

Daarenboven verraadt de interpolator zich door het verkeerd gebruiken van *οἶκος* in plaats van *οἰκία*, twee woorden, die in het Attisch nimmer met elkander worden verwisseld; *οἶκος* is woonplaats, *οἰκία* huis. Hier, waar het huis van Trygaeus bedoeld wordt, was de schrijver verplicht zich van het laatste te bedienen.

vs. 96 vlgg.

εὐφημεῖν χρὴ καὶ μὴ Φλαῦρον
 μηδὲν γρύζειν, ἀλλ' ὀλολύζειν·
 τοῖς τ' ἀνθρώποις φράσον σιγαῖν,
 τοὺς τε κοπρῶνας καὶ τὰς λαύρας
 καιναῖς πλίνθοισιν ἀνοικοδομεῖν
 καὶ τοὺς πρωκτοὺς ἐπικλείειν.

De fout die men opmerkt in het metrum van vs. 98, heeft aanleiding gegeven tot verschillende gissingen; sommigen hebben van *ἀνθρώποις* gemaakt *ἀνθρώποισι*, anderen *τε* verplaatst voor *φράσον*, anderen eindelijk den imperativus veranderd in het praesens *φράζω*. Ik zou ongetwijfeld aan het laatste denkbeeld de voorkeur geven, zoo het vers, behalve de metrische fout, niets aanstootelijks had. Thans echter komt het mij voor dat het niets is dan eene interpolatie, welke haar bestaan te danken heeft aan eene verkeerde opvatting der beide vorige verzen. Een lezer heeft gemeend dat Trygaeus in die twee verzen *den slaaf* toesprak; er ontbreekt dus, dacht hij, een overgang tot de drie volgende, welke blijkbaar *tot het publiek* gerigt zijn; hierin wilde hij voorzien, en, zóó ontstond vs. 98. Misschien zal men vragen, waaruit het blijkt, dat de opvatting, welke ik verwerp, niet de ware is, en die beide verzen niet inderdaad den slaaf, maar het publiek betreffen. Mijn antwoord is, dat de dichter zoo hij den slaaf bedoeld had, zich van het onpersoonlijke *εὐφημεῖν χρὴ* niet had mogen bedienen, daar deze uitdrukking uit haren aard voor een algemeen gezegde gehouden moet worden, dat op al de aanwe-

zigen en het gansche publiek betrekking heeft. Zoo leest men b. v. in de *Wolken* vs. 263, waar Socrates met die zelfde woorden Strepsiades toespreekt:

εὐφημεῖν χρὴ τὸν πρεσβύτην καὶ τῆς εὐχῆς ἐπακούειν.

Neemt men hier τὸν πρεσβύτην weg, dan wordt de vermaning, die nu voor Strepsiades alleen bestemd is, eene les aan de toeschouwers. Hieruit volgt dat de beide verzen, waarvan wij thans spreken, even zoo goed als de volgende het publiek betreffen, en is derhalve vs. 98 niet alleen overtollig maar ongerijmd. Een paar verzen later schrijve men ἀποικοδομεῖν voor ἀνοικοδομεῖν, dat de scholiast hier nog gelezen heeft en door den zin gevorderd wordt. Men vindt het op dezelfde wijze gebruikt bij *Thucyd.* I. 154 en VII. 73.

vs. 192 vlg.

Ἑρμ. ἥκεις δὲ κατὰ τί; Τρύγ. τὰ κρέα ταυτί σοι φέρων.

Ἑρμ. ὦ δειλακρίων, πῶς ἤλθες;

De blijde verrassing, waarmede Hermes hoort, dat Trygaeus een stuk vleesch voor hem medegebragt heeft, kan hem onmogelijk aanleiding geven om uit te roepen πῶς ἤλθες; Men verwacht hier of πῶς εἶπας, of, zoo dit zich vinden laat, een ander verbum van nagenoeg gelijke beteekenis, dat minder afwijkt van ἤλθες.

vs. 196.

ἰὴ ἰὴ ἰὴ,

ὅτ' οὐδὲ μέλλεις ἐγγὺς εἶναι τῶν θεῶν.

De zin brengt mede, dat hier niet het praesens maar het imperfectum van μέλλειν gebruikt moet worden. Ach, roept Hermes, dat gij niet eenmaal in de nabijheid van de goden komen zoudt! Men schrijve derhalve:

ὅτι οὐδ' ἔμελλες ἐγγὺς εἶναι τῶν θεῶν.

vs. 263 vlgg.

ἄγε δὴ, τί δρῶμεν, ὦ πονήρ' ἀνθρώπια;

δρᾶτε τὸν κίνδυνον ἡμῖν ὡς μέγας·

εἴπερ γὰρ ἤξει τὸν ἀλετρίβανον φέρων,

τούτῳ ταραῖξει τὰς πόλεις καθήμενος.

ἀλλ', ὦ Διόνυσ', ἀπόλοιο καὶ μὴ ἴλοιο φέρων.

De toeschouwers, die Trygaeus met angst hooren uitroepen: »ἄγε δὴ τί δρῶμεν, ὦ πονήρ' ἀνθρώπια; ὁρᾷτε τὸν κίνδυνον ἡμῶν ὥς μέγας,» kunnen niet een oogenblik onzeker zijn over den zin dezer woorden. Het tooneel dat voorafgaat, eerst Polemos met den vijzel, waarin hij bereid is de verschillende staten van Griekenland te vermorselen, maar door het ontbreken van den stamper verhinderd wordt; dan de slaaf Cydoemus, die op zijn last naar Athene gaat om van daar het werktuig te halen, veroorloven ons niet aan een ander gevaar te denken, dan dat hetwelk noodwendig volgen moet, als die zending gelukt en Cydoemus met den stamper terugkomt. Het moet ons dus vreemd toeschijnen dat deze duidelijke en eenvoudige zin, in de twee volgende verzen, »εἴπερ γὰρ ἔξει τὸν ἀλετριβανὸν φέρων | τοῦτ' ἐπαράξει τὰς πόλεις καθήμενος,» zonder noodzaak, wordt toegelicht en uitgewerkt; zulk een overdaad van woorden zou ons bij ARISTOPHANES verwonderen, al waren zij overigens schoon en hem waardig. Gelukkig voor den dichter is dit niet het geval; integendeel zie ik daarin het een en ander, dat de hand eens interpolators schijnt te verraden. Vooreerst, de onvergefelijke slordigheid, waarmede de schrijver verzuimt aan te duiden dat een ander den stamper brengen, een ander hem gebruiken zal. De zin is zoo gesteld, dat wij gedwongen worden ons bij *παράξει* hetzelfde onderwerp te denken als bij het verbum van de protasis *ἔξει*, namelijk Cydoemus, en toch lijdt het geen twijfel dat de schrijver Polemos bedoeld heeft, van wien alleen hier sprake kan zijn; doch hij heeft zich zoo onhandig uitgedrukt dat men de taal geweld moet aandoen om hem te begrijpen. Voorts is het verbum *παράξει* slecht gekozen; *παράττειν τὴν πόλιν* beteekent, burgertwist en tweedragt in de stad verwekken, schrik en verwarring onder de burgers verspreiden; zoo leest men b. v. in een fragment van HENIOCHUS (MEINEKE *fr. com. Gr.* p. 786. ed. min.)

γυναῖκε δ' αὐτὰς (τὰς πόλεις) δύο παράττετόν τινα
 ἀεὶ συνοῦσαι· δημοκρατία θατέρᾳ
 ὄνομ' ἐστί, τῇ δ' ἀριστοκρατία θατέρᾳ, (sic)
 δι' ἧς πεπαρρηνήκασιν ἤδη πολλάκις.

Maar het staat niet gelijk met *ἐπιτρίβειν* of *διακναίειν* en is

niet geschikt om de werking uit te drukken, die Polemos met zijn werktuig te weeg wilde brengen.

vs. 340 vlgg. ἤδη γὰρ ἐξέσται τόθ' ὑμῖν

πλεῖν, μένειν, κινεῖν, καθεύδειν κτέ.

Men heeft verschillende gissingen beproefd, om het woord terug te vinden, welks plaats thans in de handschriften door het ongerijmde πλεῖν, μένειν, wordt ingenomen; tot nog toe echter, naar het mij voorkomt, met niet veel geluk. Het zal mij, hoop ik, niet ten kwade worden geduid, zoo ik de lijst met eene nieuwe poging vergroot. Ik vermoed namelijk, dat men hier oorspronkelijk las:

ἐμπεῖν, κινεῖν, καθεύδειν.

De zin laat niets te wenschen over; het ware vreemd, zoo hier niet in de allereerste plaats van drinken gesproken werd. Hoe echter ἐμπεῖν, πλεῖν μένειν heeft kunnen worden, blijft duister. Men kan ja in πλεῖν πεῖν herkennen, doch met μένειν weet ik geen raad. Het waarschijnlijkste is nog dat het eene dittographie is, eene tweede poging om het half onleesbare ἐμπεῖν van den archetypus te ontcijferen.

vs. 435 vlg. σπένδοντες εὐχόμεσθα τὴν νῦν ἡμέραν

Ἑλλησιν ἄρξαι πᾶσι πολλῶν κάγαθῶν.

Trygaeus stelt niet voor om met het gebed een aanvang te maken; hij zegt niet, zoo als in vs. 973 ἀλλ' ὡς τάχιστ' εὐχόμεσθα, laat ons ten spoedigste bidden; maar hij plaatst, gelijk natuurlijk is, dit verbum vooraan in het gebed zelf. De subiunctivus is dus hier niet op zijne plaats; men schrijve εὐχόμεσθα.

vs. 523 vlgg.

ὦ χαῖρ' Ὀπάρα, καὶ σὺ δ', ὦ Θεωρία.

οἶον δ' ἔχεις τὸ πρόσωπον, ὦ Θεωρία.

οἶον δὲ πνεῖς, ὡς ἡδὺ κατὰ τῆς καρδίας,

γλυκύτατον, ὥσπερ ἀστρατείας καὶ μύρου.

Er bestaat reden om te vermoeden, dat de vier verzen, die wij thans hebben aangevoerd, niet van ARISTOPHANES kunnen zijn; zij passen niet in het verband en bevatten daarenboven

enkele uitdrukkingen, die geen Atheners op die wijze zou hebben gebruikt. Wat het eerste betreft zal men toestemmen, dat de verschijning van Opora en Theoria hier ter plaatse on-tijdig is; eerst later, wanneer Trygaeus op het punt staat van te vertrekken (vs. 706 vlgg.) en Hermes hem die beide personen medegeeft, wordt hare tegenwoordigheid op het tooneel vereischt, en de verrassing van Trygaeus bij die gelegenheid toont, dat hij ze dan voor het eerst aanschouwt. Dit zou echter als eene kleine inconsequentie over het hoofd te zien zijn, zoo de toespraak van Trygaeus aan Theoria niet ten gevolge had, dat de hoofdpersoon, de godin Irene zelve, op den achtergrond raakte en alles wat de dichter van vs. 530—538 van haar zegt, thans noodwendig van Theoria moest worden verstaan. Het is niet noodig hiervoor een bewijs bij te brengen; iedereen, die de plaats overleest, zal met mij begrijpen, dat de dichter in vs. 530 met ταύτης de godin bedoeld heeft, op welke alles wat in de acht volgende verzen voorkomt alleen toepasselijk is; hieraan valt niet te twijfelen, en toch moet naar onzen tegenwoordigen tekst dit alles van Theoria worden verstaan; deze toch is het subiect van οἶον δὲ πνεῖς en het kan dus alleen haar liefelijke geur zijn, die in de volgende verzen aan den stank van den soldatenknapzak tegenovergesteld wordt.

Wanneer wij thans van het verband tot de taal overgaan, komt in de eerste plaats vs. 525 in aanmerking en wel om de woorden κατὰ τῆς καρδίας, die van allen zin ontbloot zijn. Het is zelfs moeilijk te gissen wat de schrijver kan hebben willen zeggen: misschien heeft eene schemerachtige herinnering van het verbum καταπνεῖν hem op het denkbeeld van deze fraaije uitdrukking gebragt. In het volgende vers heeft de schrijver zich deerlijk vergist in de beteekenis van ἀστρατεία. Hij neemt het in eenen goeden zin, voor geoorloofden vrijdom van de krijgsdienst, doch bij de Atheners heeft het die beteekenis nimmer gehad; ἀστρατεία is bij hen uitsluitend het misdrijf van iemand, die de krijgsdienst ontduikt, waartoe hij volgens de wet verplicht is, gelijk de persoon die zich daaraan schuldig maakt ἀστράτευτος heet.

Hetgeen wij tot hertoe hebben aangevoerd, is naar ik mag hopen, voldoende om de onechtheid der vier verzen te be-

wijzen; doch eene zwaarigheid wacht ons nog. In den tekst, zoo als die thans is, vindt vers 527, *μῶν οὖν ὁμοιον καὶ γυλίου στρατιωτικοῦ*; zijne verklaring in vs. 525, waaraan het het verbum *πνεῖ* ontleent. Neemt men echter de vier verzen weg, dan vervalt daarmede tevens de band, waardoor vs. 527 met het voorgaande samenhangt, en wordt genoemd vers onverstaaenbaar. Dit argument zou veel afdoen, zoo het verband thans onberispelijk was; doch wij hebben boven aangetoond, hoe het juist door die verzen aan andere gebreken mank gaat. Daarenboven zie men niet voorbij dat zelfs in den tegenwoordigen tekst vs. 527 met behulp van vs. 525 niet goed te maken is. Hoe toch zal men zich den genitivus *γυλίου στρατιωτικοῦ* verklaren? Zoo *ῥζειν* voorafging zou dit geene zwaarigheid hebben, maar bij *πνεῖν* staat de zaak, welke riekt, in den nominativus. Het blijkt derhalve dat ook thans het verband van vs. 527 met het voorgaande gebrekkig is, en het behoud der verzen de moeilijkheid niet wegneemt, maar nog ingewikkelder maakt. Men verwerpe ze dus gerustelijk en neme met mij aan, dat in de oudste handschriften reeds eene lacune gevonden werd tusschen vs. 522 en vs. 527, die men later op eene onhandige wijze heeft willen aanvullen met deze vier verzen.

vs. 530 vlgg. *ταύτης δ' (ῥζει) ὑπώρας, ὑποδοχῆς, Διονυσίων,*

.....
κόλπου γυναικῶν διατρεχουσῶν εἰς ἀγρόν, κτέ.

In weêrwil van de gezochte uitlegging van *κόλπου*, die de scholiast geeft, zullen de meeste lezers denkelijk met mij van gevoelen zijn dat *κόλπου* hier hoegenaamd niets beteekent. Onder de vele bewijzen van een vrolijk en onbezorgd leven, die hier worden opgeteld, is er één, dat men in zulk een gezelschap met bevreemding mist; ik bedoel den *κῶμος*. ARISTOPHANES had geschreven:

κῶμου, γυναικῶν διατρεχουσῶν εἰς ἀγρόν.

Deze gissing heeft naar mijn inzien te meer waarschijnlijkheid, daar de verwarring van de woorden *κῶμου* en *κόλπου* in het unciaal schrift zich zoo gemakkelijk verklaren laat.

vs. 639 vlgg.

τῶν δὲ συμμάχων ἔσειον τοὺς παχεῖς καὶ πλουσίους,
αἰτίας ἂν προστιθέντες, ὡς Φρονοῖ τὰ Βρασιδου.
εἴτ' ἂν ὑμεῖς τοῦτον ὥσπερ κυνίδι' ἐσπαράττετε.

Men schrijve in vs. 640 den indicativus *Φρονεῖ*. De optativus is hier niet op zijne plaats, want de redenaars beschuldigden telkens een bepaald persoon, van wien zij dan zeiden, *ὡς δ' δεῖνα Φρονεῖ τὰ Βρασιδου*. Daarenboven verandere men den pluralis *αἰτίας* in *αἰτίαν*: ARISTOPHANES spreekt slechts van deze ééne beschuldiging.

vs 664. ἀκούσαθ' ὑμεῖς, ὧν ἕνεκα μομφὴν ἔχει.

Het vers, dat wij hier voor ons hebben, kan gemist worden zonder nadeel voor den zin; hieruit zouden wij echter niet mogen besluiten tot de onechtheid, zoo niet andere redenen dit vermoeden kwamen bevestigen. Vooreerst de pluralis *ἀκούσαθ' ὑμεῖς*; want Hermes rigt van vs. 658 niet meer het woord tot het koor, maar tot Trygaeus alleen, gelijk men zien kan in vs. 670 *ἴθι νυν ἄκουσον*, vs. 679 en anderen. Voorts de uitdrukking *μομφὴν ἔχει*, die wel bij PINDARUS en de tragici voorkomt, maar in de comédie nimmer; misschien zal men het als eene parodie willen verdedigen, doch daartegen pleit het overige deel van het vers, dat zoo alledaagsch mogelijk is.

vs. 741 vlgg.

τούς θ' Ἡρακλέας τοὺς μάττοντας καὶ τοὺς πεινῶντας ἐκείνους;
ἐξήλασ' ἀτιμώσας πρῶτος καὶ τοὺς δούλους παρέλυσεν
τοὺς Φεύγοντας κάξαπατῶντας καὶ τυπτομένους ἐπίτηδες,
οὓς ἐξῆγον κλαίοντας αἶε!, καὶ τούτους οὐνεκα τοῦδ',
ἵν' ὁ σύνδουλος σκάψας αὐτοῦ τὰς πληγὰς, εἴτ' ἀνέροιτο· κτέ.

Deze plaats, welke vroeger bijkans onverstaanbaar was, heeft veel gewonnen door eene gissing van TH. BERGK, die het eerst begrepen heeft, dat vs. 742 en het volgende door de afschrijvers omgezet waren, en indien men den zin herstellen wilde, noodwendig weder zóó geplaatst moesten worden, als wij ze hier gegeven hebben.

Hiermede is echter niet alles afgedaan; eerst wanneer men

daarenboven vs. 744, οὗς ἐξῆγον κτέ. als onecht uit den tekst verbant, krijgt het geheel zijne oorspronkelijke helderheid en bondigheid terug. Dat vs. 744 ingeschoven is, blijkt vooreerst uit het verband, want het is duidelijk, dat op de woorden καὶ τυπτομένους ἐπίτηδες onmiddellijk heeft moeten volgen, ἴν' ὁ σύνδουλος σκάψας αὐτοῦ τὰς πληγὰς εἴτ' ἀνέροιτο, daar anders ἐπίτηδες overtollig is en πληγὰς blijkbaar niet op κλαίοντας slaat maar op τυπτομένους. In het vers zelf zal, οὗς ἐξῆγον κλαίοντας ἀεί, wel niets anders kunnen beteekenen, dan: *die zij altijd huilende het tooneel lieten verlaten*. Maar dit is het toppunt van ongerijmdheid: de dichters lieten de slaven op het tooneel mishandelen, om zoo doende aanleiding te geven tot de platte grappen van hunne medeslaven; hoe konden zij dus willen dat zij het tooneel zouden verlaten, en dat wel juist als hun toeleg de gewenschte uitwerking had en die slaven onder de slagen aan het huilen waren geraakt? De volgende woorden, καὶ τούτους οὐνεκα τοῦδ', spreken mede voor de onechtheid, want eene ellendigere wijze van dit vers met het volgende in verband te brengen laat zich niet denken. Overigens is de interpolatie blijkbaar een gevolg van de omzetting en bestemd om eenigermate te herstellen wat deze in den zin bedorven had. Eer ik van deze plaats afstap, kan ik niet nalaten met een paar woorden opmerkzaam te maken op het participium φεύγοντας in vs. 742, waaraan het niet mogelijk is eenen zin te hechten, die voor de gelegenheid past. Het woord is zonder twijfel bedorven, doch wat er staan moet, weet ik niet: κλέπτοντας, dat wat den zin betreft, goed zou wezen, wijkt te zeer van de letters af, om waarschijnlijkheid te hebben.

vs. 825.

Οἶκ. τί δ' ἔπαθες; Τρυγ. ἤλγουν τὸ σκέλη μακρὰν ὁδὸν διεληλυθώς.

Het imperfectum ἤλγουν kan hier niet worden geduld. Trygaeus wil niet zeggen dat zijne beenen hem daar boven zeer deden, maar dat zij hem thans zeer doen. Zie vs. 820

ἐγὼ γέ τοι πεπόνηκα κομιδῇ τὸ σκέλη.

Hier schrijve men ἄλγῳ.

vs. 832 vlgg.

Οἶκ. οὐκ ἦν ἄρ' οὐδ' ἃ λέγουσι κατὰ τὸν ἀέρα,
ὥς ἀστέρες γιγνόμεθ', ὅταν τις ἀποθάνῃ;

Τρυγ. μάλιστα. Οἶκ. καὶ τίς ἐστὶν ἀστὴρ νῦν ἐκεῖ;

Τρυγ. Ἴων ὁ Χῖος, ὅσπερ ἐποίησεν πάλαι
ἐνθάδε τὸν Ἀοῖόν ποθ'· ὥς δ' ἦλθ', εὐθέως
Ἀοῖον αὐτὸν πάντες ἐκάλουν ἀστέρα.

De slaaf verkeerde in het denkbeeld, dat alle menschen na hunnen dood in sterren veranderden, ὥς ἀστέρες γιγνόμεθ', ὅταν τις ἀποθάνῃ. Hij heeft dus zijnen heer onmogelijk kunnen vragen: καὶ τίς ἐστὶν ἀστὴρ νῦν ἐκεῖ; want die vraag onderstelt dat de metamorphose slechts in enkele gevallen plaats grijpt. Het vers is zonder twijfel bedorven. Wanneer men in aanmerking neemt dat Trygaeus in zijn antwoord alleen uitsluitend geeft over den persoon, die thans de morgenster is, mag men het bijkans voor zeker houden dat ook de slaaf bepaaldelijk die ster genoemd had. Misschien had ARISTOPHANES geschreven:

τίς ἐστ' ἐφ' ὅς ἀστὴρ νῦν ἐκεῖ;

of, zoo men meent dat het voegwoord, hetwelk deze vraag aan de vorige knoopt, niet weg mag vallen:

καὶ τίς ἐφ' ὅς ἀστὴρ ἐστ' ἐκεῖ;

Behalve deze verandering zou ik een weinig vroeger, in vs. 832, liever lezen ὃ λέγουσι. Men vindt daar thans ἃ λέγουσι, doch de slaaf spreekt slechts van eene enkele zaak.

vs. 906 vlgg.

θέας' ὥς προθύμως ὁ πρύτανις παρεδέξατο.

ἀλλ' οὐκ ἂν, εἴ τι προῖκα προσαγαγεῖν σ' ἔδει,

ἀλλ' εὖρον ἂν σ' ὑπέχοντα τὴν ἐκεχειρίαν.

De scholiast, die zich beijvert, om ons de speling van den dichter met het woord ἐκεχειρίαν te verklaren, zegt dat hij doelt πρὸς τὸ ἔχειν τι ἐν τῇ χειρὶ παρὰ τῶν δεομένων. Ditmaal te regt, want de etymologie laat geene andere uitlegging toe. Doch hieruit blijkt tevens dat ἐκεχειρίαν op deze plaats aan de behoefte van den zin niet voldoet; want de hand, welke de prytanis uitsteekt, houdt niets, οὐδέν πω ἔχει, zij is ledig. Vergel. vs. 936 vlgg. van de *Thesmoph.*

ὦ πρύτανι πρὸς τῆς δεξιᾶς, ἥνπερ φιλεῖς
κοίλῃν προτείνειν, ἀργύριον ἢν τις διδῷ.

Ondertusschen bevat het vers ongetwijfeld eene toespeling op *ἐπεχειρία*, doch ARISTOPHANES had het woord eene kleine wijziging gegeven, die het met den zin in overeenstemming bragt, en tegelijk de aardigheid verhoogde. Men leze *δεπεχειρίαν*, dat van *δέχεσθαι* met *χείρ* even zoo gevormd is als het andere van *εἶχειν*.

vs. 1043 vlgg.

Τρυγ. ὅπτα καλῶς νῦν αὐτὰ, καὶ γὰρ οὕτως
προσέρχεται δάφνη τις ἐστεφανωμένος.
τίς ἄρα ποτ' ἐστίν; Οἰκ. ὡς ἀλαζῶν φαίνεται
μάντις τίς ἐστιν. Τρυγ. οὐ μὰ Δί, ἀλλ' Ἱεροκλῆς.
Οἰκ. οὗτός γε πού 'σθ' ὁ χρησμολόγος οὐξ Ὀρεοῦ.

Het pronomen *οὗτος*, waarmede het laatste vers begint, moet natuurlijk doelen op den naam Hierocles in het vorige; de slaaf schijnt derhalve te gelooven, dat Trygaeus dien man niet kent, maar van hem hooren moet, wat hij is en van waar hij komt. De ongerijmdheid hiervan loopt in het oog, als men bedenkt dat Trygaeus hem niet alleen bij name noemt, maar ook weet hoe weinig regt hij heeft op den titel van *μάντις*, dien hij had aangenomen. Ik houd mij overtuigd dat het vers niets is, dan een op metrum gebragt scholium. Men heeft slechts het partikel *γε* weg te laten, om het in zijne eerste gedaante onveranderd weder te krijgen: *οὗτός πού ἐστιν ὁ χρησμολόγος, ὁ ἐξ Ὀρεοῦ*. Het woordje *που*, dat niet te verdedigen is, zoo die woorden tot den tekst behooren en van den slaaf zijn, laat zich in een scholium, welks schrijver naar de waarheid gist en niet verzekert, zeer goed begrijpen.

vs. 1102—1110.

Het behoeft naauwelijks een betoog dat vs. 1103,
ἀλλ' εἰ ταῦτα δοκεῖ, καὶ γὰρ 'μαυτῷ βαλανεύσω.
oorspronkelijk niet aan vs. 1103,

ἔγχει δὴ καὶ μοι καὶ σπλάγχνων μοῖραν ὄρεζον,
heeft kunnen voorafgaan. Hierocles moet eerst getracht hebben om zich, even als Trygaeus, door den slaaf te laten in-

schenken, dit werd hem geweigerd en daarop gaf hij te kennen, dat hij, als het dan moest, *εἰ ταῦτα δοκεῖ*, ook zich zelve wel zou bedienen: dat hij integendeel, gelijk men thans leest, met het laatste begonnen zou zijn om later zonder aanleiding tot het eerste over te gaan, is te ongerijmd om door iemand ernstig te worden verdedigd. De volgorde van de verzen moet door de slordigheid der afschrijvers veranderd zijn; wij willen trachten die te herstellen en ze zóó te schikken dat de handeling gelijdelijk afloopt, en wat daar thans stoo- tonds in is, wordt weggenomen. In de woorden behoeft niets veranderd te worden, doch men plaatse de verzen als volgt:

1102. Τρυγ. ἔγχει δὴ σπονδὴν καὶ τῶν σπλάγχχνων φέρε δευρί.

1105. Ἱερο. ἔγχει δὴ καὶ μοὶ καὶ σπλάγχχνων μοῖραν ὄρεξον.

1106. Τρυγ. ἀλλ' οὐπω τοῦτ' ἐστὶ φίλον μακάρεσσι θεοῖσιν,

1107. ἀλλὰ τόδε πρότερον, σπένδειν ἡμᾶς, σὲ δ' ἀπελθεῖν.

1103. Ἱερο. ἀλλ' εἰ ταῦτα δοκεῖ, καὶ γὰρ ἑμαυτῷ βαλανεύσω.

1104. Τρυγ. σπονδὴ, σπονδὴ.

1108. ὦ πότνι Εἰρήνη, παράμεινον τὸν βίον ἡμῖν.

1110. Ἱερο. σπονδὴ. Τρυγ. καὶ ταυτὶ μετὰ τῆς σπονδῆς λάβε

1109. Ἱερο. πρόσφερε τὴν γλῶτταν. κτέ. (θᾶττον.

Op die wijze wordt ook aan vs. 1110, dat in de uitgaven het gesprek over de *σπλάγχχνα* zonderling afbreekt, eene plaats aangewezen, welke met den inhoud beter overeenstemt.

vs. 1140—1159.

Deze geheele plaats is niet, gelijk men uit de interpunctie in de uitgaven moet opmaken, eene doorloopende rede, maar een gesprek tusschen twee boeren. De eerste, die er ons verslag van geeft en Comarchides heet, is op een' regenachtigen dag te huis gebleven. De andere, zijn buurman, die in weerwil van het weder naar het veld gegaan is, maar al spoedig bespeurd heeft, dat hij met zulk een natten grond niet werken kan, komt bij hem en zegt:

εἰπέ μοι, τί τῆνικαῦτα δρῶμεν, ὦ Κωμαρχίδη;

οὐ γὰρ οἶόν τ' ἐστὶ πάντως οἰναρίζειν τήμερον

οὐδὲ τυντλάζειν, ἐπειδὴ παρδακὸν τὸ χωρίον.

Comarchides antwoordt, dat hij lust heeft om een gastmaal aan te leggen en het zich goed te laten smaken, en geeft de

nooddige bevelen aan zijne vrouw:

ἐμπιεῖν ξμοιγ' ἀρέσκει, τοῦ θεοῦ δρῶντος καλῶς.
ἀλλ' ἄφευε τῶν Φασήλων, ὦ γύναι, τρεῖς χοίνικας,
τῶν τε πυρῶν μῖξον αὐτοῖς, τῶν τε σύκων ἕξελε,
τόν τε Μανῆν ἢ Σύρα βωστρησάτω 'κ τοῦ χωρίου.

Nu vat de andere weder het woord om te zeggen, dat men ook bij hem aan huis eene bijdrage moet gaan halen en als derde bij het feest Charinades ontbieden:

κᾶξ ἐμοῦ δ' ἐνεγκάτω τις τὴν κίχλην καὶ τὸ σπίνω·
ἦν δὲ καὶ πυός τις ἔνδον καὶ λαγῶα τέτταρα, κτέ.

Hoe de uitgevers het gemaakt hebben om den spreker, uit wiens woorden blijkt dat hij te huis is bij zijne vrouw, vs. 1144.

ἀλλ' ἄφευε τῶν Φασήλων, ὦ γύναι, τρεῖς χοίνικας κτέ.
niet te onderscheiden van zijn' buurman, die hetgeen hij bijdragen wil, door een' slaaf van huis moeten laten halen, vs. 1149.

κᾶξ ἐμοῦ δ' ἐνεγκάτω τις τὴν κίχλην καὶ τὸ σπίνω κτέ.
laat zich moeijelijk begrijpen.

In de woorden van den tekst behoeft niets veranderd te worden; alleen plaatse men vs. 1147 vlg., gelijk ik dat boven reeds gedaan heb, iets hooger na vs. 1142. Die beide verzen toch passen veel beter in den mond van den eersten spreker, die ons begrijpelijk moet maken, waarom hij verlegen is met zijnen tijd, dan in dien van Comarchides, die van de reden, waarom hij Manes laat roepen geene rekenschap schuldig is. Manes is een slaaf en de lezer begrijpt van zelf dat zijn heer hem bij deze gelegenheid noodig kan hebben.

vs. 1216 vlgg.

ὅμως δ' ὅτι τὸ σφήκωμ' ἔχει πόνον πολὺν,
δοίην ἂν αὐτοῖν ἰσχάδων τρεῖς χοίνικας,
ἵν' ἀποκαθαίρω τὴν τράπεζαν τουτῷ.

Van deze drie verzen is het laatste, dat bijna gelijkkluidend is met vs. 1193,

ἔχ' ἀποκάθαιρε τὴν τράπεζαν ταυτῇ.

eene interpolatie van lateren tijd. De omstandigheid dat dezelfde grap, zóó kort nadat zij voor de eerste maal te pas

gebracht is, hier voor de tweede maal weder voorkomt, moet reeds bevreemding wekken; doch alle twijfel houdt op, wanneer men acht geeft op de armoede, die zich in het herhalen van dezelfde woorden openbaart en op de onhandigheid, waarmede het laatste vers aan het voorgaande vast gemaakt is. Want daar Trygaeus in dat vers den prijs bepaalt, dien hij voor den vederbos zou willen geven, krijgt het den schijn, als of hij zeggen wilde, dat hij, om door hem als veger gebruikt te worden, drie schepels gedroogde vijgen kosten moest. Eindelijk verraadt ook de singularis *τουτῷ*, dien de interpolator om het metrum niet te bederven uit vs. 1193 heeft overgenomen, de onechtheid dezer plaats: de zin verlangt eenen dualis.

Katwijk aan den Rijn.

H. G. HAMAKER.

AESCHYLOS, *Smeeelingen* 212.

In dit vers vermaant Danaos zijne dochters met de woorden:

καὶ Ζηνὸς ἔρην τόνδε νῦν κικλήσκετε.

waarop het koor antwoordt:

καλοῦμεν αὐτὰς ἡλίου σωτηρίου

ἄγνόν τ' Ἀπόλλω Φυγὰδ' ἀπ' οὐρανοῦ θεόν.

De handschriften geven geene opheldering. HERMANN denkt aan den haan, die volgens PAUSANIAS aan de zon geheiligd was, en meent dat één vers is uitgevallen, waarin het koor zou doen blijken een beeld van den zonnegod te zien, *ornatum fortasse imagine galli gallinaei*. In vs. 209 rigt Danaos eene bede tot Zeus, waarin het koor in vs. 210 hem navolgt; hetzelfde geschiedt vs. 218 en 219 met Poseidon, en 220 en 221 met Hermes. Met *Ζηνὸς ἔρην* wordt Apollo bedoeld, want dezen noemt het koor in vs. 214, en bedoelt hem vs. 213 met het aanroepen van de stralen der zon, zoo als Poseidon vs. 218 met de vermelding van den drietand; maar *Ζηνὸς ἔρην* wijst zoo min op Apollo als op HERMANN'S denkbeeldigen haan: er is geen andere *vogel* van Zeus dan de arend. Doch de zin wordt duidelijk, zoo wij aan Apollo den *zoon* van Zeus denken, en dus lezen (vgl. vs. 42. 251):

καὶ Ζηνὸς ἱνὶ τόνδε νῦν κικλήσκετε.

5 Jan. 1856.

E. J. K.

De fide et auctoritate Appiani in bellis Romanorum civilibus enarrandis (,) exploratis fontibus, quibus usus esse videtur. Scripsit Dr. J. A. WIJNNE. Groningae, 1855. 129 pagg.

Εἰ μὲν Φράσω τὰληθές, οὐχί σ' εὐφρανῶ·
εἰ δ' εὐφρανῶ τι σ', οὐχί τὰληθές Φράσω.

AGATHO.

In Junij 1854 heeft het Prov. Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen de volgende vraag voorgesteld, ter beantwoording vóór of uiterlijk op den 30 November 1856:

Examinetur fides Appiani in bellis Romanorum civilibus enarrandis, exploratis diligenter fontibus, quibus usus esse videatur.

Dat tot deze prijsvraag de verhandeling van Dr. WIJNNE in eenige betrekking staat, laat zich wel terstond vermoeden, doch blijkt niet duidelijk, daar het boek geen woord bevat, dat strekken kan tot toelichting van zijn' oorsprong. Slechts deelt de S. op bl. 2 ons mede, dat hij het aan anderen overlaat, naar de bronnen van het geheele werk van APPIANUS te onderzoeken, en het hem lust zich te bepalen tot de navor-sching van die, welke voor de *Bella Civilia* gebruikt zijn. Wat er ook van zij, ik geloof dat wij ons minder over de verhaaste verschijning van Dr. W.'s geschrift verheugen mogen, dan het betreuren, dat hij redenen gehad heeft om de vruchten

zijner nasporingen niet eerst, behoorlijk gerijpt, ter keuring aan te bieden aan genoemd Genootschap. Vermoedelijk zou hij dan beter het belang der wetenschap behartigd hebben, die nu door de uitgave van zijn werk niet alleen niet gebaat is, maar welligt te minder kans heeft om spoedig met een goed kritisch vertoog over de bronnen van APPIANUS verrijkt te worden.

Zonder elk onderdeel van het geschrift naauwkeurig te ontleden, vertrouw ik in dit verslag te zullen bewijzen, dat mijne harde uitspraak niet berust op losse gronden. Meer opzettelijk zal ik mij met dat gedeelte bezig houden, hetwelk aan het onderzoek naar de bronnen van APPIANUS gewijd is; doch in het algemeen hem, die het boek niet van nabij kent, op een standpunt trachten te plaatsen, van waar hij, bij een overzicht over het geheel, inzicht krijgt in de wetenschappelijke waarde der gedane nasporingen en bevindingen. Met dit doel wil ik nu eens den S. geregeld volgen, waar hij is voorgegaan, en doen uitkomen, in welken trant en met welken uitslag hij gewerkt heeft; dan weër aantoonen, waar ik zijne voetstappen niet heb aangetroffen, en hoe hij, naar mijn oordeel, tot meer volledige en betere uitkomsten had kunnen geraken. Het pleit over taal en stijl beslisse ieder voor zich: want dikwijls zal ik Dr. W. zelven laten spreken.

De S. heeft zijn werk in 8 Capita verdeeld, van welke de 3 eerste tot opschrift hebben:

I. *De fontibus, quibus A. libro primo de Bellis Civilibus usus esse videtur.*

II. *Investigatur, quosnam scriptores A. libro secundo adhibuerit.*

III. *Quaeritur, quosnam auctores A. libro tertio, quarto, quinto contulerit.*

Ik houd deze verdeeling voor allerongelukkigst gekozen: want hoe aannemelijk zij ook schijne voor het werk van APPIANUS, voor de schriften, van welke deze zich bediend heeft, is zij eene verbrokkeling, die op hare beurt weër oorzaak is van een omslagtig en gerekt betoog. Zoo komen SALLUSTIUS, CAESAR en DIODORUS in Cap. I en II voor; ASINIUS POLLIO, OCTAVIANUS en SUETONIUS in Cap. II en III; NEPOS, CICERO, LIVIUS, VEL-

LEIUS, VALERIUS MAXIMUS, FRONTINUS; FLORUS en PLUTARCHUS in Cap. I, II en III; ja zelfs wordt *Cicero's Leven* van den laatste voor een klein gedeelte in Cap. II, voor het overige in Cap. III behandeld. Rekent men hierbij nog dit, dat in § 2 van Cap. I en in § 1 van Cap. II en III eene opsomming plaats heeft van de bekende en van onbekende bronnen voor het door APPIANUS beschrevene tijdvak, dat vervolgens deze bronnen weêr hoopsgewijze in de §§ worden opgenoemd en nagegaan, telkens met eene soort van voorafpraak of kleine inleiding, dan zal men zich eenigermate een denkbeeld kunnen vormen van het breedvoerige en langwijlige van het geheel.

Kunstmatiger, niet doelmatiger noem ik de versnippering van het betoog *de fide et auctoritate* in de volgende Capita:

IV. *Quid et quantum A. e fontibus suis desumpsit? sive de natura et indole librorum de Bellis Civilibus.*

V. *De Appiani iudicio historico.*

VI. *Qua cura ac diligentia A. in historia conscribenda versatus est?*

VII. *De Appiani fide et veritate* (p. 75—127).

Hoe toch zou, anders dan ten koste eener verbreking van hetgeen ten naauwste verbonden is, eene beschouwing over »iudicium historicum» te scheiden zijn van eene juiste waardering van »cura ac diligentia»; hoe vooral deze mogelijk, zonder te treden op het gebied van »fides et veritas»; hoe eindelijk buiten dit alles om »natura et indoles» volledig en naar waarheid te beschrijven? Dat bij zulk een versnipperen de bondigheid van redenering niet weinig lijdt, en ook hier beknoptheid van voorstelling ten offer gebracht is, springt van zelf in het oog. Is nu dit andere deel van het onderzoek afgeloopen en het eindvonnis, welk dan ook, over APPIANUS uitgesproken, dan ontvangen wij tot toegift Cap. VIII. *De orationibus in Appiani libris de Bellis Civilibus obvius*, een op zich zelf niets beteekenend aanhangsel van nog geen 3 bladzijden, welks zonderling begin: »Appianus homines non tantum agentes, sed loquentes in historiam suam induxit», bij den lezer onwillekeurig den indruk maakt, als had de S. een' zijdeling-schen blik op BABRIUS c. s. geworpen. Intusschen wordt déze

indruk spoedig uitgewischt, en de zaak eenigzins opgehelderd door: »Affert enim perplures¹ orationes a Sulla, a Caesare, a »Pompeio, — ad hostes, ad milites, — ad viros modo dictos, »ad nullum non habitas.” Het laatste is ten minste geheel nieuw, zelfs voor de uitverkorenen, bedoeld bij het: »Haud »credo, hodie multos fore, qui nesciant, has orationes non eo »modo, quo Appianus velit, habitas esse.” In ernst, door die redevoeringen niet, gelijk met sommige geschied is, in het overige deel der verhandeling te bespreken, maar ze buiten dadelijk verband te stellen met bronnen en feiten, door ze af te zonderen van de algemeene beschouwing over »fides et veritas,” heeft de S. een’ ergen misslag begaan, dien hij toch even gemakkelijk had *kunnen*, als volstrekt *moeten* vermijden.

Eene verdeeling, welke niet den vorm alleen betreft, maar op het gansche wezen van [het boek een’ zoo ongunstigen invloed heeft uitgeoefend, mag gewis niet beschouwd worden als eene zaak van ondergeschikt belang. Naar mijn inzien had de S. de natuurlijke splitsing van zijn onderwerp in 2 hoofdafdeelingen, I. *Fontes*, II. *Fides et auctoritas*, moeten volgen, en dan verder om geene Boeken van APPIANUS, om geene scheiding in Capita zich moeten bekreunen, zoodat het onderzoek naar eene bron, eenmaal begonnen, tevens doorgezet en geëindigd was geworden. Doch ook buiten de gebreken, welke men kan aanmerken als voortgevloeid uit de door Dr. W. gekozene verdeeling, lijdt zijn onderzoek nog aan menig ander euvel, dat door geen’ stalen vlijt wordt vergoed. Ik zal mijn oordeel niet zamenvatten, eer wij zijne gangen hebben nagegaan. Dan kan men het toetsen aan eigene ondervinding. Het eerste Caput zal ik vrij geregeld doorloopen, de andere niet uit het oog verliezen.

§ 1. *De Appiano aut rerum scriptore aut compilatore* (bl. 1, 2). Naar het opschrift te oordeelen, schijnt men hier een ὕστερον πρότερον aan te treffen, en zou men deze § aan het slot, niet aan het begin van het onderzoek verwachten. Uit

---

¹) Van dezen vrij zeldzamen comparativus van *permultus* komt bl. 45 s. f. het neutrum *perplura* voor.

den inhoud blijkt evenwel, dat de S. slechts namen en gevoelens van geleerden wilde opgeven, door welke APPIANUS, al of niet, als »*compiler nullius iudicii ac plagiarius*” beschouwd is. Met enkelen hunner denkt de S. veel gunstiger over hem; immers — »*Quid, quod Wytttenbachius eum optimis historicis, veluti Thucydidi, Livio et similibus, nec adiungendum nec longe postponendum iudicat?*” een »*quid, quod,*” waar-meê juist WYTTENBACH zelf mogelijk het minst zou ingenomen zijn. Ik maak het op uit zijn: »*Faciles hortor, ne auctoritati nimium tribuant, neque vel mihi vel cuiquam alii simpliciter affirmanti credant.*” En dit schreef hij nog wel, voor dat hij over het geschrift *Περὶ παλῶν ἀγωγῆς* zijn gevoelen mededeelde, een geschrift, omtrent hetwelk vermoedelijk zijne studie grondiger, zijn blik juister, zijn oordeel meer gescherpt was dan omtrent de *Ἱστορίαι* van APPIANUS. Dan, hoe ver Dr. W.'s bewondering gaat van het »gezag,” zal straks duidelijker blijken. Vertoeven wij thans een oogenblik bij het *Leven van Appianus*, hetwelk midden in deze § beschreven wordt, nadat de S. op het moeilijke van zijn' arbeid gewezen heeft, verzoekende dat men niet meer van hem wil vergen, »*quam in tanta rerum farragine praestare queat.*” Daarvoor was hij trouwens, zoo maar het *In magnis voluisse* hier geldig is, door het *Ultra posse* reeds gewaarborgd. Over APPIANUS dan lezen wij het volgende: »*De persona atque vita Appiani nihil aliud compertum habemus praeter pauca ea, quae in fine prooemii, operi suo praemissi (Praef. 15), ipse de se scripsit. Vixit igitur Appianus imperante Traiano ac Hadriano, sed produxit etiam vitam usque in Antonini Pii imperium, quo regnante historias suas edidit.*” — Niets minder, maar ook niets meer, behalve eene verwijzing op SCHWEIGHÄUSER's *Opusc. Acad.* II. p. 9 sq. en EGGER's *Examen critique* p. 243 sq. Munt dit levensbericht meer door zijne kortheid uit dan door juistheid, tevens is het een merkwaardig voorbeeld van onhandige navolging. Dat in een werk, waarin uitspraak gedaan wordt over de »*fides et auctoritas*” van een' geschiedschrijver, op diens levensomstandigheden behoort gelet te worden, zal wel niemand ontkennen; wat echter een bericht beteekent als het boven vermelde, zal niemand begrijpen. Al

mogen. wij verder uit het *Prooemium* van APPIANUS met eenigen grond gissen, dat hij nog onder het Keizerschap van ANTONINUS geleefd heeft, ofschoon dit door SCHWEIGHÄUSER bl. 11 met meerdere zekerheid uit andere gezegden van APPIANUS is opge maakt, strookt het buitendien in onzen tijd niet met de waarheid, te beweren, dat wij van APPIANUS *niets* weten dan hetgeen hij ons daar mededeelt. Sedert dat FRONTO's *Brieven* aan het licht gekomen zijn, is zoowel de leeftijd van APPIANUS als zijn persoon nader bekend geworden. (Zie *Epp. ad Anton.* IX en *Epp. Graec.* II, III, waarvan gene door APPIANUS aan FRONTO, de andere in antwoord daarop geschreven is.) EGGER heeft bl. 245 van deze aanwinst behoorlijk partij getrokken, om aan te toonen, dat APPIANUS geschiktheid en tevens gelegenheid schijnt gehad te hebben tot het schrijven van eene goede geschiedenis van den Romeinschen staat. In plaats nu van EGGER's voorbeeld te volgen en zelf de weinige bouwstoffen voor het leven van APPIANUS te verwerken, schrijft Dr. W. bijna woordelijk een gedeelte af van hetgeen vóór eene halve eeuw door SCHWEIGHÄUSER gezegd is. Zonderling, dat iemand, die tot zinspreuk koos: »*In primis arduum videtur, res gestas scribere*», zich aan zulk eene onhandigheid schuldig maakte, juist toen hij sprak *de Appiano aut rerum scriptore aut compilatore!*

Op dit *ἔργου πρόσωπον τηλαυγές* volgt in § 2. bl. 5—8 eene optelling van bronnen, uit welke APPIANUS *kan* geput hebben, met de aanmerking: »semel commentarios quosdam se invenisse testatur (c. 97), qui tradant, Sullam senatusconsulto »quodam Ἐπαφροδίτου fuisse appellatum." Hierop wordt eerst over schriften van de GRACCHI gehandeld, dan over de *Annales* van FANNIUS, eindelijk over de *Historiae* van RUTILIUS RUFUS. Hooren wij den S. zelven: »Neque Gracchorum orationes, »quas Plutarchus saepius citat, neque Caii de fratre scriptum »aut Corneliae ad Caium epistolas novisse videtur Appianus. »Nihil enim eorum, quae ille ex iis affert, apud Appianum »legitur. Constat quidem, orationes illas collectas fuisse et »monumenta Gracchorum manus Plinii aetate adhuc exstitisse, »sed nihil probat, illas Appiano ad manum fuisse." Het kan vreemd schijnen, dat PLUTARCHUS hier zoo in het spel komt,

dat hij bijna als helper optreedt; doch die het door den S. trouw aangehaalde boekje van HEEREN wil naslaan, *de fontt. Plutarchi* ed. 1820, zal bevinden, dat HEEREN bl. 132 vlg. omtrent PLUTARCHUS bevestigt, wat Dr. W. ten opzichte van APPIANUS ontkent. Op dezen verwijst evenwel HEEREN ten onregte, als gewaagde hij van eene *Verzameling* van genoemde redevoeringen. Maar HEEREN is daar geheel aan het dwalen: want PLUTARCHUS zegt óók niet, dat hij die redevoeringen zelve gekend, of zich van zulk eene verzameling bediend heeft voor hetgeen hij er uit mededeelt, en de door HEEREN aangehaalde plaats (*Vit. C. Gracchi* XIII), die bewijzen moet, dat PLUTARCHUS de *ἐπιστολία* van CORNELIA heeft gelezen, bewijst juist het tegendeel. Als men dus met eigen oogen ziet, dat HEEREN *invito Plutarcho* zoo schrijft, wat heeft men dan de hulp van NITZSCH in te roepen, en te verzekeren: »Plutarchum easdem (epistolas) haud novisse, invito Heereno, affirmat Nitzschius (*die Gracchen*, p. 455)»? Nog onbegrijpelijker is het, hoe door een gevoelen van NITZSCH over PLUTARCHUS, hetwelk ieder voor zich zelf terstond moet opvatten, eene meening omtrent APPIANUS in waarschijnlijkheid kan winnen. Immers verneemt men: »Quum enim Nitzschius quamvis dissidentie Heereno iure dubitet, an Plutarchus eas (orationes) revera viderit, eo verisimilius videtur, Appianum pauca illa, quae e Tiberii oratione apud eum inveniuntur (c. 9, 11), aliunde collegisse.” Wat eindelijk het *βιβλίον* van CAIUS betreft, door PLUTARCHUS vermeld (*Vit. Ti. Gr.* VIII), het schijnt den S. zeker, dat het aan APPIANUS onbekend was. De reden is ook hier: »Quum id, quod Plutarchus e Caii scripto hausit, apud Appianum frustra quaeratur, neque hoc opus ei innotuisse statuimus.”

Op gelijken grond wordt aan de *Annales* van C. FANNIUS eene plaats onder APPIANUS' bronnen ontzegd. Wat de S. buitendien over FANNIUS aantee kent, is een uittreksel uit HEEREN's werkje (bl. 133 vlg.), bijna met dezelfde woorden, *ad — usque* niet uitgezonderd. Gewoonlijk is hij het dan ook met HEEREN eens, zoo namelijk, dat hij niet alleen diens methode getrouw volgt, maar dikwijls zijne woorden, een' enkelen keer zelfs zijne fouten overneemt. Wat HEEREN gezegd heeft, treedt veelal op

den voorgrond, geldt ook wel voor bewijs, is in elk geval van groot gezag. Na HEEREN komt KRAUSE, *Vitt. et fragm. histor. Rom.*, een bij kritische nasporingen even onzekere gids. Beiden deelen broederlijk de eer van de bouwstoffen voor RUTILIUS geleverd te hebben. »Sequatur Rutilii Rufi, probitate et »calamitate sua notissimi, Marianis temporibus innocui in exilium acti, historia Romana, Graece conscripta. An hoc libro ab urbis origine historias incepit Rutilius, iure dubitatur (Heeren, Lachmann *de fontt. Liv. II.* p. 27. Contrarium existimat Krause, p. 228.); sed eum Gracchorum turbas ac Marii incepta complexum esse constat. Vir fuit non saeculi sui, sed omnis aevi optimus (Vell. Pat. II. 13. Cf. tamen Krause, p. 229.) idemque doctissimus, Stoicus, et ut ceteras virtutes omittamus, scriptor fide dignissimus, quem Plutarchus, quamquam ipse non optimus iudex, veracem ac probum vocat historicum, nisi quod Mario infestus fuerit.” Nu leze men HEEREN bl. 135, dan zal men daar VELLEIUS wel niet aangehaald, over de braafheid en het ongeluk van RUTILIUS op die wijze niet gesproken, over PLUTARCHUS zoo ongunstig niet geoordeeld zien, die volgens HEEREN »plurimum ei »tribuit”, volgens Dr. W., 4 regels lager, »eidem plurimum »tribuit”; — maar slaat men het werk van KRAUSE op, dan zal men door middel van bl. 228 vlg. al deze gapingen voortreffelijk kunnen aanvullen, en nog wel iets vinden, dat de S. onmiddelijk daarna heeft te pas gebracht. Al wie zoo te werk gaat, kan zeker binnen korten tijd een boek zamenstellen, maar bouwt niet op, brengt de wetenschap geene schrede vooruit. RUTILIUS wordt door APPIANUS, die anders zijne bronnen vrij geheim houdt, ééns als zegsman genoemd, *de reb. Hisp. LXXXVIII*, waar hij het beleg van Numantia beschrijft. RUTILIUS verdiende dus meer dan vele anderen, aan welke APPIANUS mogelijk iets, maar ook mogelijk niets te danken heeft, Dr. W.’s opmerkzaamheid, die in dit geval ten minste schijnt begrepen te hebben, dat men bij het zoeken van de bronnen voor de *Bella Civilia* niet de ongerijmde stelling moet aankleven, dat APPIANUS dáár geene Commentarii gebruikt heeft, van welke hij zich elders heeft bediend. Doch in 4 regels loopt de gansche zaak bij hem af, kort derhalve, maar wonderlijk

tevens. »Uti hinc cum aliqua veri specie concludere licet, »Appianum et in Gracchorum et in Marii historia quaedam ex »eo hausisse, ita augetur haec suspicio, quoniam Appianum, »uti Rutilium, Mario nonnihil infestum cognovimus, quod »infra patebit.” Zoo *zal* dan later *blijken*, wat wij nu reeds *weten*!

Voegt men bij de genoemde schrijvers NEPOS en SISENNA, hieronder te vermelden, dan heeft men, wat het tijdperk der GRACCHI betreft, alle *fontes* bijeen, welke, naar aanleiding van PLUTARCHUS, voor PLUTARCHUS HEEREN, naar aanleiding van HEEREN, voor APPIANUS Dr. W. opgeeft. Toch is het waar, dat de laatste, hiermede niet geheel tevreden, APPIANUS te gunstig jegens de beide broeders gestemd acht, om niet ook andere, hun zeer toegedane schrijvers geraadpleegd te hebben. Hij betuigt dat meer dan eens, b. v. bl. 14, waar hij aanmerkt, dat LIVIUS daartoe *niet* moet gebragt worden. Maar wie vermoedelijk *dán*? Daaromtrent wordt niet de minste gissing gewaagd. Lag het dan zóó ver van de hand, een' geschiedschrijver op te sporen, die toen geleefd, die zelfs tot de familie der GRACCHI behoord heeft? Mij dunkt, GELLIUS N. A. II. 13 gaf toch wel eenigzins te kennen, dat het P. SEMPRONIUS ASELIO kan geweest zijn, weleer Tribunus militum voor Numantia, even als RUTILIUS. Te bewijzen is het zeker niet, maar op hem te verwijzen duizendmaal meer gepast, dan het voegzaam schijnt in een kritisch onderzoek, dat men ongevraagd op zich neemt, te zeggen, dat men er volstrekt geen' lust in heeft zulke onbekende bronnen op te sporen. »Qui- »nam hi (fontes) fuerint investigare, nihil iuvat”, bl. 25. Maar — waarom het verzwegen? — over het geheel mis ik in deze verhandeling dien kritisch vorschenden blik, welken LUCRETIIUS (I. 404 sqq.) door het volgende beeld zoo juist en zoo schoon ons beschrijft:

namque canes ut montivagae persaepe ferai
naribus inveniunt intactas fronde quietes,
cum semel institerunt vestigia certa viai;
sic alid ex alio per te tute ipse videre
talibus in rebus poteris, caecasque latebras
insinuare omnis et verum protrahere inde.

Dát alleen is de weg om bronnen op te sporen, dát alleen om ze te vinden. Die daartoe geene kans ziet, geene opwekking gevoelt, hij wage zich niet op dit moeilijk veld der kritiek, maar vermeije zich liever in lustiger oorden. Vooral moet het *per se ipsum videre* én regel én uitzondering zijn. Aan deze *lex Lucretia* heeft Dr. W. zich zwaar vergrepen. SCHWEIGHÄUSER, HEEREN, EGGER, NITZSCH, LAU, BERNHARDY, KRAUSE, ja ook KRAUSE, mogen en kunnen ons voorlichten; — waarom niet? dikwijls zien wij dan zoo veel te beter; — maar hun licht moet ons de oogen niet in die mate verblinden, — en wanneer wij er te dicht bijloopen, gebeurt dit ras, — dat wij ten laatste bij al dat licht het spoor bijster worden, den gids onder den arm nemen en tot hem zeggen: »Vriend, »leid gij mij maar; gij kent den weg: want gij zijt er meer »gewees; ik durf mij best op u verlaten”. Neen, overal en hier vooral, eigen onderzoek en zelfstandigheid; geen gezag, geen *αὐτὸς ἔφα*.

§ 3. »Pervenimus ad L. Corn. Sisennam”. Hetgeen terstond daarop volgt, is weder, om het bij het regte woord te noemen, zamengeflanst uit HEEREN (bl. 134) en KRAUSE (bl. 301). Over ééne fout van HEEREN is evenwel de S. gelukkig heengegleden, dat namelijk de *Historiae* van SISENNA zouden begonnen zijn »ab urbe a Gallis capta”. KRAUSE heeft zich buiten schot weten te houden. Vergis ik mij niet, dan ver-raadt het fragment uit het eerste Boek bij NONIUS i. v. *protinus* eene gebeurtenis, die met den Marsischen oorlog in verband staat, en behooren de op vroegeren tijd doelende plaatsen, bij SERVIVS Aen. I. 242, XI. 516 en NONIUS i. v. *iuxtim*, tot SISENNA's *prooemium*. Intusschen heeft HEEREN, eenigzins buiten zijne schuld, den S., omdat hij niet uit eigen oogen zag, eene leelijke poets gespeeld. »Neque Plutarchus (*Lucull.* »I. Cf. Heeren.) eundem neglexit”, schrijft Dr. W. Had hij evenwel zelf de woorden van PLUTARCHUS gelezen, dan zou het hem mogelijk gebleken zijn, dat HEEREN zich vergist heeft en SISENNA door PLUTARCHUS niet geciteerd wordt. Maar het loopt nog erger. HEEREN heeft zijne vergissing weldra ontdekt en bl. 157 in eene noot het gezegde herroepen, met belofte, dat hij elders zou aantoonen, dat PLUTARCHUS in andere *Levens Si-*

SENNA's *Historiae* geraadpleegd had, eene belofte, welke hij nogthans niet is nagekomen, denkelijk wel dáárom, dat SISENNA *nergens* door PLUTARCHUS wordt aangehaald en HEEREN zelden dieper doordringt. Wat doet nu Dr. W.? Beide bladzijden van HEEREN vermeldt hij naast elkander, en neemt de fout over, doch laat zich aan de verbetering niet gelegen liggen! Wat hij er ten laatste bijvoegt over SISENNA's werk als *fons* van APPIANUS, heeft niets te beteekenen: »Appianus eum »nec nominat, nec adhibuisse videtur". Het een is juist, het andere welligt onbewijsbaar, maar door »siquidem e duobus »Sisennae fragmentis nihil apud eum reperitur" zeker niet bewezen. Van SISENNA toch hebben KRAUSE en ROTH meer dan 120 fragmenten verzameld, ofschoon de meeste weinig waarde hebben. Wat is dus »duo"? De twee, welke de S. aanhaalt, als te vinden bij CICERO *de Div.* I. 44 en TACITUS *Hist.* III. 51? Dán — geen woord meer over SISENNA.

Thans is de beurt aan VALERIUS ANTIAS en Q. CLAUDIUS QUADRIGARIUS, »quorum operibus Appianum usum esse nullo indicio colligi potest". Is het niet, als lazen wij een boek »de fontibus, quibus Appianus usus et quibus non usus esse videtur"? Tot opheldering dient: »Nam neuter usquam in »eius libris nominatur, nec fragmenta, quae ex eorum annalibus servata sunt, ad collationem adhiberi possunt". En hiermede schijnt voor de (ten minste) 75 *libri annales* van VALERIUS het pleit voldongen. Wat CLAUDIUS betreft, diens fragmenten »ad collationem adhibere" zal iedereen uit het volgende voorbeeld moeten begrijpen dat onmogelijk is. »Sic Quadrigarius in quodam fragmento, auctore Popma ad bellum »sociale pertinente (Krause, p. 260, 261.) exemplum fidei duorum servorum ex urbe Grumento erga dominam suam narrat, quod Appiano, licet Grumentum obsidionem attingat (c. 41), »incognitum est". Sic! Maar heet dat kritiek? Had de S. dan liever APPIANUS *de reb. Syr.* XLII met LIVIUS XXXVIII. 23 vergeleken, waar de getuigenis van CLAUDIUS wordt opgegeven omtrent de overwinning van den Consul CN. MANLIUS op de Gallograeci. Het zou hem gebleken zijn, dat APPIANUS dáár niet met CLAUDIUS overeenstemt, maar met LIVIUS, even als in de opgave van het aantal gesneuvelden, bij gelegenheid dat

MANLIUS de Tectosagi tot aan den Halys nazette, hetwelk beiden op 8000 begrooten. Zie LIVIUS l. l. 27. Of nu LIVIUS hier uit dezelfde bron als APPIANUS, vermoedelijk het XXIIe Boek van POLYBIUS, dan of deze uit genen geput heeft, is eene andere vraag. Eéne plaats van APPIANUS hebben wij ten minste gevonden, die aan CLAUDIUS *niet* ontleend is. Zoo kunnen er meer zijn, ook in het I^e Boek der *Bella Civilia*. APPIANUS' zwijgen over zaken, die CLAUDIUS heeft opgeteekend, zoo als het gebeurde met de slaven uit Grumentum, bewijst op zich zelf niets. Mogt men met GIESEBRECHT, vermeld door KRAUSE bl. 244 vlg., als waar aannemen, dat de CLAUDIUS, door wien de in het Grieksch geschrevene *Annales* van ACILIUS zoo goed gebruikt zijn, dat hij ze als het ware vertaald heeft; — dus meen ik de gezegden van LIVIUS XXV. 59. 12 en XXXV. 14. 5 vereenigd te moeten verklaren, — mogt men aannemen, dat die CLAUDIUS geen andere is dan QUADRIGARIUS, alsdan zou uit eene vergelijking van laatstgenoemde plaats van LIVIUS met APPIANUS *de reb. Syr.* X (vgl. SCHWEIGHÄUSER *Adnott.* III. p. 173.) zijn af te leiden, dat QUADRIGARIUS aan APPIANUS wél bekend is geweest. Op zulke vermoedens valt evenwel niet te bouwen, ofschoon hij, die zorgvuldig bronnen naspoort, naar mijn oordeel, ze niet geheel over het hoofd mag zien.

De naam van CLAUDIUS gaf verder den S. aanleiding om melding te maken van PAULUS CLAUDIUS. Gaarne beken ik, dat het tot geene *zekerheid* kan gebragt worden, wie door deze valsche benaming wordt aangeduid; maar bijna even onmogelijk acht ik het, zich zulk een onderzoek gemakkelijker te maken dan door te schrijven: »Censuerunt quidem Vossius et »Schweighaeuserus, Paulum Claudium, qui ab Appiano in rebus Gallicis fr. 3 laudatur, eundem esse ac Quadrigarium; »sed quominus iis assentiamur, prohibet cum Quadrigarii »praenomen *Quintus*, tum Krausii auctoritas, tum vero aliorum in alia omnia discedentium opiniones (Lachm. II. not. 4, »Krause.)". Zou die »Krausii auctoritas" toevallig in het midden gelaten zijn? Mij heeft Dr. W.'s resultaat zoo weinig bevredigd, dat ik zelf een onderzoek heb ingesteld, bij hetwelk zich *Claudius Pollio* als de waarschijnlijk bedoelde

persoon heeft voorgedaan². Doch al verwerpt men deze gissing, zoo men mij slechts toeeft, dat APPIANUS geene *Historiae* of *Annales*, maar eene *Censura temporum* van dien CLAUDIUS of CLODIUS gebruikt heeft (PLUTARCHUS *Vit. Num. I.*), dan wordt daardoor, behoudens de kracht der meeste voorbeelden, welke de S. bl. 104 vlg. bijbrengt, vrij wat afgedongen op de gegrondheid van zijn beweren: »Appianum tempora nequam curasse, eum perquam socordem fuisse rationis annorum». Voor het overige had APPIANUS, wat hij nu aan CLAUDIUS zegt verschuldigd te zijn, van CAESAR kunnen vernemen, *de bell. Gall. I. 12. 3, 7*. De getuigenis van PLUTARCHUS is van meer belang, ook ter waardering van CLAUDIUS' geschrift.

Dat HEEREN's »gezag" hij den S. zwaar, zeer zwaar weegt, zoodat hij somwijlen onder het gewigt er van schijnt gebukt te gaan, is ons herhaaldelijk gebleken; maar wie zou gedacht hebben, dat APPIANUS het werk van LUCULLUS *Over den Marsischen oorlog* denkelijk niet gebruikt heeft, omdat, volgens HEEREN, ook PLUTARCHUS daaruit niet veel nut heeft kunnen trekken? En toch, bl. 6 en 7 van Dr. W.'s boek staat: »Incertum est, num Appiano Luculli historia belli Marsici, Graece composita, profuerit, quod tamen non credibile, quum teste Heereno neque Plutarchus multa ex ea in suos usus convertere potuerit». — Hetgeen vervolgens ten aanzien van de *Annales* van HORTENSIVS wordt aangemerkt, is zeer gegrond; maar het komt niet uit, de redenering heeft geene kracht, omdat de reden te veel in het duister ligt. »Addo Hortensii annales, quos Velleius Pat. de bello sociali retulisse ait (II. 16), quorumque tamen Appianum immemorem vel inscium fuisse opinor, quum Minatii Magi fortium facinorum in bello sociali exponendo ne verbo quidem meminerit». Om dit »quum" te begrijpen en te beamen, behoort men te weten, dat VELLEIVS, trotsch op zijn' »atavus" MINATIUS MAGIVS, aan HORTENSIVS zijne dankbare hulde brengt door te getuigen: »Cu-

---

²) Dr. H. heeft deze meening uitvoerig besproken in eene bijdrage, welke wegens plaatsgebrek eerst in het volgende Nummer kan opgenomen worden.

»ius de virtutibus cum alii, tum maxime dilucideque Q. Hortensius in annalibus suis retulit". Voegt men er bij, dat APPIANUS niet eens den naam van Minatius noemt, dan zal men geneigd zijn met den S. te gelooven, dat de *Annales* van LUCULLUS onder de bronnen van APPIANUS niet moeten geteld worden. Maar moesten zij dan vermeld zijn?

Te regt beschouwt Dr. W. de vraag, of ook SULLA's *Gedenkschriften* gebruikt zijn, als gewigtiger. Hij behandelt haar dan ook uitvoeriger, maar zeker niet beter. Op den voet zal ik hem hier niet volgen, en alleen vermelden, dat hij, hoewel APPIANUS enkele keeren bijzonderheden omtrent SULLA mededeelt, die wij bij andere schrijvers vergeefs zoeken, en jegens SULLA genegenheid betoont, er nog al toe overhelt om de vraag ontkennend te beantwoorden. Op welke gronden? Vooreerst daarop, dat APPIANUS (c. 105), van SULLA's dood sprekende, geen gewag maakt van zijne *Commentarii*, zoo als PLUTARCHUS zulks doet. Verdienen dergelijke redenen eene wederlegging, bijzonder wanneer een schrijver zich zoo weinig gelijk blijft, dat hij later (bl. 27) uit dezelfde plaatsen afleidt, dat zij uit ééne bron afkomstig zijn? En welk licht is den S. er uit opgegaan, dat het bij SULLA gemiste kenteeken bij IUBA voorkomt (*B. C. II.* 101), wel niet bij het bericht van zijn' dood, maar van zijne komst te Rome? Immers zelfs geen schemerlicht, zoodat hij bl. 11 de verklaring aflegt: »Etsi Iubam se novisse indicat Appianus, num eum adhibuerit haud decernit. — Itaque haud diiudicare possumus, utrum Nepotis vitam Gracchorum, an Iubae historias, Sullana tempora comprehendentes, — adierit necne". Een sterker bewijs voor zijne meening vindt evenwel de S. daarin, dat bij APPIANUS van al hetgeen PLUTARCHUS aan SULLA ontleend heeft niets te lezen staat; een bewijs, dat dan alleen van eenige kracht kan zijn, wanneer SULLA's vrij trouwe volgeling PLUTARCHUS *dezelfde* zaak *anders* verhaalt, en nog slechts in zoo verre, dat wij dan mogen besluiten, dat dáár SULLA door APPIANUS niet gevolgd schijnt. De twee plaatsen, welke de S. opgeeft, *PLUT. Sull. XXVII* en *XXVIII*, *APP. B. C. I.* 82 en 87, komen mij voor hiertoe te behooren, en het bericht over de nederlaag van NORBANUS (*APP. I.* 84) kon er nog wel bij.

Uit het aangevoerde maakt eindelijk de S. als slotsom op: »Quapropter mecum reputans, argumentis supra allatis non tantam vim inesse, ut ab omni obiectione immunia sint, »haudquaquam pro certo affirmare ausim, Appiano Sullae »commentarios ad manum fuisse". Hadden wij hier met een' schrijver uit de oudheid te doen, wat zouden die »oscitantes" of »dormitantes librarii" weêr te lijden hebben! Het was dan uitgemaakt, dat door hunne achteloosheid »haudquaquam" vóór »pro certo" was ingeschoven, terwijl het achter »commentarios" behoorde te staan. Men zou zich daarbij met reden kunnen beroepen niet alleen op § 10, waar SULLA's naam onder de »auctores" van APPIANUS niet gelezen wordt, maar vooral op hetgeen de S. 3 bladz. verder zegt, om zijne gissing, dat APPIANUS heel veel uit POSIDONIUS heeft overgenomen, waarschijnlijker te maken: »Denique et hoc nonnihil apud »me valet, quod Appianus in historia certaminum Marii Sullaeque admodum a Plutarcho differt, hic vero Sullae commentarios, quibus Appianum non usum esse puto, maxime »ducem sibi praeceuntem habuit". Nu gaat die beschuldiging niet op, en is er aan geen' »lapsus calami" van een' afschrijver, maar aan een' »lapsus memoriae" bij den S. te denken.

SULLA's *Gedenkschriften*, als bron van APPIANUS, schijnen mij toe wel te verdienen, dat wij er eenige oogenblikken bij stilstaan, ook omdat bij dit onderzoek het verkeerde van Dr. W.'s methode zich duidelijk openbaart. Bijzonder bedoel ik het boven (bl. 161.) aangewezen euvel, dat, ofschoon niet overal, toch meer dan eens, en hier voornamelijk zich voordoet. De *Bella Civilia* heeft hij te veel beschouwd als een werk op zich zelf, en afgescheiden van de overige afdeelingen der *Romanae Historiae*. Van de eersten had hij zich voorgenomen de bronnen op te sporen; al het andere lag buiten zijne taak. Ja, het lag ook daarbuiten, voor zoo verre die deelen der *Historiae* zelve niet behoefden onderzocht te worden; het lag niet daarbuiten, voor zoo verre zij regtstreeks bronnen noemden en zijdelings bronnen verrieden. Eén van beiden, óf men moet aannemen, dat APPIANUS voor elk onderdeel van zijn werk, behalve de daarop uitsluitend betrekkelijke geschriften, telkens andere schrijvers heeft geraadpleegd, óf hij heeft zich

overal van dezelfde bronnen bediend, zoo lang en zoo dikwijls zij hem dienen *konden*. Het eerste te vooronderstellen is even ongerijmd als het laatste natuurlijk. Maar dan moet er bij het nagaan van de bronnen voor de *Bella Civilia* ook een blik geslagen worden op andere schriften van APPIANUS. Gesteld, hij heeft gebruik gemaakt van de *Commentarii* van SULLA, kan er dan schijn van grond bestaan, dat hij ze b. v. wel voor den eersten Mithridatischen oorlog zou gebruikt hebben, maar niet bij het verhaal van hetgeen in Italië zelf tusschen de partijën van SULLA en MARIUS heeft plaats gehad; of omgekeerd? Eene tweede fout van Dr. W. doet zich, insgelijks niet doorgaans, maar onder anderen ook bij SULLA voor, dat hij namelijk te sterk zich laat medeslepen door het dwaalbegrip, alsof een schrijver, die *uit* zekere bron put, deze bron bijna *uitput*. Anders kan ik het ten minste niet verklaren, hoe het komt, dat ik meermalen aan twee schrijvers, die geene tegenstrijdige berigten, maar juist niet dezelfde bijzonderheden geven, op dezen grond dezelfde bron ontzegd zie. Van daar dan de redenering: PLUTARCHUS heeft in het *Leven van Sulla* nagenoeg een uittreksel geleverd uit diens *Gedenkschriften*; (een niet geheel verwerpelijk gevoelen van HEEREN bl. 152, doch met behoedzaamheid toe te passen;) nu treffen wij wel bij APPIANUS plaatsen aan, die met de getuigenissen van PLUTARCHUS tamelijk strooken, doch deze vermeldt daarbij veel, dat men bij genen niet leest of door iets anders vervangen vindt; *dus* heeft APPIANUS SULLA's *Commentarii* niet gekend. Die zóó redeneert, *moet* onjuiste resultaten verkrijgen, vooral wanneer hij twee schrijvers in vergelijking brengt, wier plannen zoo uiteenloopen, dat de een verplicht is zelfs in kleine bijzonderheden te treden, de ander, wat niet van algemeene strekking is, vermijdt.

Naar mijn gevoelen zijn er wel degelijk kenmerken, die ons het regt schenken om SULLA's *Commentarii* onder APPIANUS' bronnen te rangschikken; doch om zulk een onderzoek meer dan te beginnen, ten einde mijne meening niet onbewezen te laten, acht ik geenszins van mijne taak. Van de vier plaatsen, die zich bij eene vergelijking al heel spoedig aan mij voordeden, zal het genoeg zijn twee te noemen. Vooreerst

verwijs ik dan naar PLUTARCHUS *Vit. Sull.* XIX en APPIANUS *de bell. Mithrid.* XLV. Beiden zijn het daar over het aantal gesneuvelden bij Chaeronea aan de zijde van MITHRIDATES in dat opzicht eens, dat er slechts een overschot van 10,000 man naar Chalcis ontkomen is. Μύριοι μόνοι ἀπὸ τοσούτων μυριάδων, zegt de een; de ander, μύριοι ἐκ δώδεκα μυριάδων, terwijl wij bij LIVIUS *Epit.* LXXXIII »caesis hostium centum millibus" lezen. Daarop vervolgt

PLUTARCHUS :

APPIANUS :

Ὁ δὲ Σύλλας λέγει τέσσαρας Ῥωμαίων δὲ ἔδοξαν μὲν ἀποκαὶ δέκα ἐπιζητῆσαι τῶν αὐτοῦ θανεῖν πεντεκαίδεκα ἄνδρες, δύο στρατιωτῶν, εἴτα καὶ τούτων δ' αὐτῶν ἐπανήλθον. δύο πρὸς τὴν ἐσπέραν παραγινέσθαι.

»Maar dat verschilt toch één man", hoor ik mij toeroepen; »derhalve valt aan SULLA's geschrift op déze plaats van APPIANUS »niet te denken". Ik voor mij vind nog al reden om die gevolgtrekking niet aan te nemen. Of heeft het eenige waarschijnlijkheid voor zich, te vooronderstellen, dat het een ander dan een SULLA geweest is, die van zijn eigen volk, hetzij dan 12, hetzij 13 man durfde te laten sneuvelen, tegen 110,000 in de pan gehakte vijanden? PLUTARCHUS heeft het buitensporige en onzinnige van zulk eene opgave ingezien, en daarom zijn' zegsman genoemd; APPIANUS volgde slaafsch. Een ander zou welligt gezwezen of b. v. πάνυ ὀλίγοι geschreven hebben; maar om willekeurig 14 tot 15 te verhoogen, als ware de zaak daarmee gevonden, kon in niemands brein opkomen, noch van APPIANUS zelven, noch van hem, dien men alsdan zou willen aannemen dat hij gevolgd heeft. Kortom, ik geloof, dat het verschil niet anders moet verklaard worden dan uit eene vergissing van PLUTARCHUS of APPIANUS, of wel uit eene schrijffout in een exemplaar van SULLA's *Gedenkschriften*, dat door één' hunner gebruikt is. SULLA toch heeft die in het Latijn geschreven en zeer waarschijnlijk zich van getalmerken bij dergelijke opgaven bediend, en dan was voor een' afschrijver de verwisseling van XIV en XV even goed mogelijk, als

van zoo vele andere nommers, b. v. van XV en XVI in het fragment van CLAUDIUS bij NONIUS i. v. *grundire* en bij DIOMEDES I. p. 379. — Het andere voorbeeld zoeken men bij APPIANUS B. C. I. 56, en vergelijk het met PLUTARCHUS *Vit. Mar. XXXV*, niet met *Vit. Sull. VIII*, tenzij om zich te overtuigen van het niet volstrekt doorgaan van HEEREN's straks genoemde stelling. Daar is sprake van den dwang, kort vóór SULLA's vertrek naar Nola door SULPICIUS en de zijnen den Consuls aangedaan, tot opheffing der *feriae*, en PLUTARCHUS stelt SULLA's eigen verhaal tegenover dat van anderen. De plaatsen zijn mij te lang, om hier over te nemen, maar sterker proeve van in het oog loopende navolging is moeilijk te leveren. Dr. W. heeft zekend, doch tot een heel ander doel verbruikt. Eens namelijk, bl. 7, dienen zij hem om aan te toonen, dat APPIANUS, als eene zaak op verschillende wijzen verhaald wordt, die overlevering volgt, welke het meest ten gunste van SULLA is; later, bl. 119, om APPIANUS' billijkheid en onpartijdigheid in het uitspreken van zijn oordeel te staven!

Wij hebben nu 3 §§ geregeld nagegaan, en genoeg gezien, om te vermoeden, wat de overige zullen opleveren. Ik verlang evenwel de beschuldiging te ontgaan, als had ik mij met een paar woorden van den verderen inhoud van het boek afge maakt, en zal daarom nog enkele punten van dit en van de overige Capita in behandeling nemen.

In § 4 toont de S. aan, dat APPIANUS de *Historiae* van SALLUSTIUS niet schijnt gebruikt te hebben, en bewijst in dezelfde § van Caput II het tegendeel, wat den *Catilina* betreft. Hier is hij veel beter geslaagd. Dit neemt niet weg, dat wij nog wel eens op zonderlinge redeneringen stuiten. Mij althans is het niet regt duidelijk, wat het volgende beteekent, bl. 45 s. f. »APPIANUS heeft ongetwijfeld uit SALLUSTIUS' *Catilina* geput. Maar of hij het regtstreeks uit SALLUSTIUS heeft, of uit dezelfde bronnen, beslis ik niet. Toch beken ik (*confiteor*), dat ik liever het eerste met WILMANS (*de fontt. Dion. Cass. p. 27*), dan het laatste met HAGEN (*üb. Röm. Gesch. p. 18, al.*) ge loof, ofschoon HAGEN op eene andere plaats (p. 298) zich geenszins schijnt gelijk te blijven».

Van § 5 durf ik niet beslissen, of de inhoud, op welken ik

reeds een paar malen gewezen heb, dan wel het opschrift ongelukkiger mag heeten: *Quaeritur, utrum A. Strabonem, an Posidonium, an Nepotem, an Oppium, Iubamne-an Fenestellam contulerit.* Bij POSIDONIUS krijgen wij weêr te doen met eene »viroorum auctoritas'', die in de *Ἱστορίαι* van POSIDONIUS eene bron van APPIANUS meenen ontdekt te hebben, eene volgens den S. (bl. 22) zoo rijke bron, »ut alius alia ex eo (son- »te) desumere potuerit''. De S. had echter hierbij niet zoo karig moeten zijn met zijn licht: want wij krijgen van dien rijkdom bijna niets te zien. Zoo HEEREN bl. 158 vlgg. wat duister was op dit punt, de *Fragmenta historicorum Graecorum* van MÜLLER, 3^e Deel, zouden zeker groote dienst gedaan hebben. Nu komt men zelfs den titel van POSIDONIUS' werk niet te weten. Ook is de S. bl. 11 eenigzins in tegenspraak met zich zelven: want terwijl hij, gelijk wij boven zagen, het gebruik van de *Commentarii* van SULLA door APPIANUS voor onwaarschijnlijk houdt, vooral om het verschil in de geschiedenis van SULLA en MARIUS bij PLUTARCHUS en APPIANUS, acht hij het bijzonder om ditzelfde verschil waarschijnlijk, dat de laatste de toch ook aan PLUTARCHUS bekende *Ἱστορίαι* van POSIDONIUS wél gebruikt heeft. Eindelijk geeft hij ééne plaats op, waar POSIDONIUS door APPIANUS zal gevolgd zijn; ééne, waar zij verschillen. Mogelijk zijn er van deze soort meer. Dit is ten minste opmerkelijk en bij bronnenstudie niet te verwaarloozen, dat bij POSIDONIUS Athene's laatste tiran *Athenio* heet en tot de Peripatetische school behoort (ATHEN. V. p. 211 D), APPIANUS, in overeenstemming met alle andere schrijvers, hem den naam van *Aristio* en een' zetel in den lusthof van EPICURUS geeft.

Wat ik daar even opmerkte, dat de S. in zijn vertoog over SALLUSTIUS beter geslaagd is dan elders, ditzelfde komt mij voor bij LIVIUS het geval te zijn, § 6 van Caput I en in § 3 der beide volgende Capita, al kan ik mij met zijn' redeneertrant niet vereenigen. Ik twijfel dan ook niet, of hij schreef met zekere opgewektheid aan het einde van § 5: »Potius pro- »peremus ad scriptores, qui aut integri in manibus sunt, aut »quorum saltem plura fragmenta temporibus superfuerunt. »Quibus conferendis et tutius decernendi et iudicium nostrum

»argumentis idoneis stabiliendi copia erit". Maar evenzeer heeft mij de lezing van zijn boek overtuigd, dat hetgeen hij die woorden doet voorafgaan, in volstrekt subjectiven zin en in *concreto* moet worden opgevat: »Eodem modo pergentes plures historicos, quorum opera non amplius supersunt, afferre poteramus, sed a tali disquisitione abstinemus, quippe quae nihil lucri pariat, nisi forte quis coniecturarum, quas protulimus, unam alteramve ad certius quid statuendum nonnihil prodesse existimare velit". Voor het overige zou bij de *Epitomae* van LIVIUS, FLORUS, beler op zijne plaats geweest zijn, dan hij nu is in § 8 bij DIODORUS en VALERIUS MAXIMUS, te meer daar de S. zelf getuigt: »quem (Livium) Florum, nisi unicum, saltem primarium ducem sibi elegisse constat"; en der meening is toegedaan, dat, zoo dikwijls als FLORUS en APPIANUS bijna woordelijk (»ad verbum fere") hetzelfde zeggen, beiden het verhaalde aan LIVIUS te danken hebben (bl. 38).

§ 7, *Appianum quid e Frontino, e Cicerone, e Velleio Paterculo deprompsisse negamus*, had zonder eenige schade voor APPIANUS en voor de wetenschap kunnen wegblijven. Of moesten wij daaruit leeren: »Ex nullo eorum perpetua historia temporum illorum, quos describit Appianus, colligi potuit"? Of zou een lezer van Dr. W.'s boek noodig hebben te weten: »Constat Frontinum opus, Strategematicôn titulo insignitum, compegisse, quod bellorum civilium rationem habet", vooral op grond, dat BÄHR *Strategematicôn* voor den waren titel houdt? — Maar als ik Cap. II § 4, onder het opschrift: *A. Frontinum haud inspexisse videtur. — Neque a Cicerone eum pependisse arbitror* rell., zie aanvangen met de verzekering: »Inter scriptores, qui eandem materiam atque Appiani librum secundum tractaverunt (?) quique hodie in omnium manibus sunt, haud insignem locum occupat Frontinus", dan begrijp ik de strekking van die aanmerking even veel of even weinig, als mij het doel, waarmede FRONTINUS voor de derde maal ten tooneele verschijnt in Cap. III § 4, duidelijk wordt door de bewering (bl. 39): »Appianum Frontinum inspexisse mihi parum probabile videtur, tum quod hunc Livio praeferre insipientis erat, tum vero quia nulla vestigia consensus Frontinum inter et Appianum exstant". Het laatste argument

heeft evenwel iets ongemeen pittigs. Alleen zou het mogelijk *sanioris mentis* geweest zijn, niet in 3 §§, met opeenstapeling van voorbeelden, over schrijvers voort te praten, die niets met APPIANUS gemeen hebben. Immers deze uitkomst wordt telkens door Dr. W. verkregen. Slechts voor CICERO's *Philippicae* wordt eene uitzondering gemaakt, als die zeer zeker door APPIANUS gekend, doch zeer weinig gebruikt zijn. Zoo heeft EGGER (l. l. bl. 253) gezegd, en de S. toont het bl. 68 door één voorbeeld nader aan.

§ 8 begint met: »Ultimi scriptores, quos Appianus in auxilium advocare potuit, sunt: Diodorus S., Valerius M., Plutarchus, Florus". De conclusie valt uit in ontkennenden zin; voor PLUTARCHUS eerst in § 9. Allen komen in het volgende Caput weder ter sprake; de drie laatsten ook in Cap. III. Ik zal alleen doen zien, welk het deel is van VALERIUS, »e quo A. in tanta huius scriptoris brevitate multa desumere »nequit". Stemmen zij overeen, dan hebben zij »ex iisdem »scriptis" geput, bl. 22. Cap. II § 6 bl. 51 worden deze »eadem scripta" verminderd tot »unus idemque fons, Livius", op gezag van WILMANS! Cap. III § 3 bl. 66 en 67 vernemen wij: »Nobis existimantibus, Appianum modo ad Livium confugisse, modo ei alios praetulisse, praesto sunt Livii asselae, Valerius M. et Florus". Hier had dus de S. heel gepast kunnen berigten, wat hij bl. 1 in het algemeen bekend: »His cognitis, quivis intellexerit, me duce certo destitutum »tanquam in mari turbido et procelloso huc illuc iactari".

Eindelijk tracht Dr. W. in § 9, gelijk in Cap. II § 6 en Cap. III § 5, door het bijeenbrengen en vergelijken van vele plaatsen, APPIANUS voor te stellen als geheel onafhankelijk van PLUTARCHUS. Daarover kan ik hier niet uitweiden. Hij noemt zijne voorbeelden »sedulo collata", en dit moet iedereen hem toestemmen. Maar dat hij van het verschil of de gelijkheid der verhalen bij PLUTARCHUS en APPIANUS ter opsporing hunner bronnen weinig partij heeft getrokken, is ons vooral bij de GRACCHI en bij SULLA gebleken, en komt ook elders duidelijk uit. Vrij zonderling mag tevens de wijziging heeten, welke zeker gevoelen van den S. gedurende zijn onderzoek schijnt ondergaan te hebben. In deze § namelijk wordt bl. 25 ver-

zekerd: »Appianum legens dicas, te testem oculatum *demonstratae faventem* audire; in Plutarcho vero aristocratiae propugnatorem te agnoscere putaveris”, alles volgens Nitzsch bl. 445. Daarentegen wordt bl. 118 en 119 opgemerkt: »Appianum si legis, illud mox in oculos incurrit, praeceuntes eum sibi non unice habuisse scriptores, qui de Gracchis eorumque inceptis magnifice sentirent”. Nogthans is APPIANUS niet zoo partijdig, als DIODORUS of LIVIUS. »Etsi igitur *optimatum partibus favisce* videtur”, luidt ten laatste de conclusie, »et ea facile credidisse, quae a nobilibus annalium scriptoribus de adversariis scripta erant, veritatem nunquam sciens inflexit.”

Daar ik den gang van Dr. W.'s onderzoek zoo getrouw mogelijk gevolgd heb, schijnt mij eene herhaling van hetgeen hij in § 10 opgeeft, als zijne resultaten omtrent de bronnen van het I^e Boek, even nutteloos, als het onnoodig is, het weinige, dat hij tot zijne verontschuldiging in het midden brengt, te wederleggen. 't Is wel waar, in dat Boek noemt APPIANUS geen enkele zijner bronnen, en vast is derhalve de grond, waarop men staat, volstrekt niet; maar al ware het anders, toch zou noch kon de S. geslaagd zijn bij die wijze van navorschen en navolgen. In ASINIUS POLLIO en OCTAVIANUS AUGUSTUS heeft hij daarvan voldoende proeven geleverd. Ook dit wil ik bewijzen.

In het IIe Boek zal dan APPIANUS, volgens zijne eigene getuigenis, de *Historiae* van ASINIUS POLLIO gebruikt hebben, en vermoedelijk ook in de 3 overige Boeken. Daarop valt niets af te dingen. Werkelijk wordt, gelijk Dr. W. bl. 31 heeft willen zeggen, ASINIUS door APPIANUS *B. C. II. 70 bedoeld*, II. 82 als »auctor” vermeld. Uit deze zekerheid weet echter de S. niet het minste voordeel te trekken; maar met de eene hand klemmt hij zich aan THORBECKE, met de andere aan SCHWEIGHÄUSER vast, en geeft alle zelfstandigheid prijs. Slechts dáárin laat hij hen los, dat hij *niet* aantee kent, dat het door APPIANUS (c. 82) verhaalde ook bij PLUTARCHUS *Vit. Pomp. LXXII* voorkomt, insgelijks met aanhaling van POLLIO. Ja, wat meer is, bl. 54 geeft hij beide plaatsen op, als »loci, in quibus exiguum consensum, multum discriminis videas”, te weten tus-

schen PLUTARCHUS en APPIANUS. Zoo doet men zelfs meer dan laten glippen; zoo werpt men weg, wat men anders gretig zoekt, als men de onafhankelijkheid van APPIANUS ten opzichte van PLUTARCHUS wil handhaven. Ik sprak van *vastklemmen*. Wat namelijk Dr. W. bl. 30 l. pen. tot bl. 31 l. 7 ons te lezen geeft, vindt men, natuurlijk met uitzondering van »opi-
»natur Thorbecke" en van den overgang »utut est", bij THOR-
BECKE bl. 119 en bij SCHWEIGHÄUSER III bl. 763 woordelijk te-
rug. Geen zweem is er van eigen onderzoek, tenzij het on-
derzoek moge heeten te schrijven: »Quod non omnia, aucto-
»re Asinio apud alios scriptores relata, (A.) ex eo desum-
»sit, nihil contra meam sententiam pugnat", waarop eene
mededeeling volgt, dat ASINIUS ook *Brieven* geschreven heeft
aan aanzienlijke mannen, o. a. aan CICERO en PLANCUS, maar
dat wij niet weten, of die *Brieven* door APPIANUS zijn ingezien.
En hiermede is de zaak van POLLIO's *Historiae*, als bron van
APPIANUS' IIe Boek, afgedaan, terwijl het licht, dat Cap. III
§ 2 bl. 60 over de overige Boeken ontstoken wordt, zoo mo-
gelijk, nog duisterder brandt.

Neen, ASINIUS POLLIO is niet behandeld, maar mishandeld.
En toch behoefde hier slechts de loop van eene aangewezen
bron gevolgd te worden, van eene bron, welker water eene
eigenaardige kleur had, die zelfs bij eene vermenging moest
zichtbaar blijven. Als »actor rerum" wordt ASINIUS vrij dik-
wijls door APPIANUS vermeld. Hieruit kon ten aanzien van
den »scriptor rerum" veel met hooge waarschijnlijkheid wor-
den opgemaakt. Dan kwamen de kenteekenen, van elders ont-
leend, b. v. de ongunstige gezindheid van ASINIUS jegens CICE-
RO. Dit was een *certum vestigium viai*, waaraan de S. zoo
weinig gedacht heeft, dat hij, na zijne bl. 122 afgelegde ver-
klaring: »A. mihi videtur Ciceronis indolem deprimere voluisse
»et data opera eius gloriae obtrectavisse", ten einde raad, ver-
volgt: »Non meum est, quo iure ita de florentissimo Romano-
»rum oratore sentiat, disceptare. Sed hoc unum si excipias,
»sane omnia apud eum ex animi sententia profecta sunt."'
Voorts zou op ASINIUS hebben kunnen en moeten toegepast
worden, wat bl. 23 bij FLORUS en bl. 52 bij SUTONIUS onder
het oog gehouden is, dat, hoe gelijkkluidender twee geschied-

schrijvers, van welke de een den ander niet gevolgd heeft, dezelfde gebeurtenissen verhalen, de waarschijnlijkheid des te grooter is, dat hunne berigten uit dezelfde bron gevloeid zijn. Daar het nu, gelijk Dr. W. aantoon, niet wel voorondersteld kan worden, dat PLUTARCHUS onder de »auctores” van APPIANUS geweest is, en beiden toch in de beschrijving van den oorlog tusschen POMPEIUS en CAESAR zeer vele punten van overeenkomst hebben, beiden ASINIUS als getuige oproepen, in het eenige geval, waarin dit door APPIANUS geschiedt; — zoo mag men, geloof ik, met eenig regt gissen, dat ook waar die naam niet genoemd wordt, hetzelfde heeft plaats gehad. Het blijft intusschen eene gissing, doch die dan der waarheid zoo nabij mogelijk schijnt te komen, als de getuigenissen van PLUTARCHUS en APPIANUS door een’ derde bevestigd worden, die insgelijks zich somtijds op ASINIUS beroept, zoo als SUTONIUS. Weten wij dus uit PLUTARCHUS *Vit. Caes. XXXII*, dat ASINIUS er bij was, toen CAESAR besloot den Rubico over te trekken, en zijn verhaal in de hoofdzaak met dat van APPIANUS *B. C. II. 35* overeenstemt, terwijl deze het *Iacta alea esto* noemt τὸ κοινόν. ‘Ο κύβος ἀνερρίφθω, de ander τὸ κοινὸν τοῖς εἰς τύχας ἐμβαλνουσιν ἀπύρους καὶ τόλμας προοίμιον. Ἀνερρίφθω κύβος; — vinden wij daarenboven beider verhaal bij SUTONIUS *Caes. XXXI* vlg. terug, nadat deze, weinige regels te voren, de *Historiae* van ASINIUS als zijne bron genoemd heeft; is het dan zoo vermetel, of ligt het niet veeleer voor de hand, te besluiten, dat zij alle drie met ASINIUS POLLIO zijn te rade gegaan? Doch al genoeg over de verkeerde behandeling, welke deze beroemde »actor et scriptor rerum” van Dr. W. ondervonden heeft.

Ofschoon de S. aan de *Commentarii* van AUGUSTUS, eene hoofdbron van APPIANUS, grootere zorg gewijd en hier ten minste wat dieper doorgetast heeft, is toch zijn onderzoek niet afdoende noch volledig, en bij gevolg in de uitkomst niet bevredigend. Zelfs schijnt hij het groote gebruik, dat APPIANUS van die *Gedenkschriften* heeft gemaakt, later zoo geheel vergeten te zijn, dat hij bl. 123 en 124 de genegenheid, welke blijkens de daar aangehaalde plaatsen APPIANUS veel meer jegens AUGUSTUS dan jegens ANTONIUS aan den dag legt, uit eene innige overtuiging verklaart, dat de monarchie noodzakelijk was.

Waarlijk, zoo het in de bedoeling van den S. kon gelegen hebben, om ons geen' te hoogen dunk te doen opvatten van de vastheid van APPIANUS' staatkundige beginselen, hij zou het niet veel erger hebben kunnen maken. Immers zagen wij daar straks den nu monarchalen geschiedschrijver niet der democratie en schier gelijktijdig der aristocratie toegedaan? Maar laat mij liever door een enkel voorbeeld het onvoldoende aantoonen, waardoor zich ook het onderzoek naar de *Commentarii* van OCTAVIANUS kenmerkt. Bekend is het verhaal, dat AUGUSTUS zich met geweld het Consulaat verschaft heeft; doch niet allen, die er van spreken, voegen bij hun berigt de vermelding van hetgeen voorafgegaan is en hem eenigermate tot verschooning kan strekken. Vrij uitvoerig doet dit APPIANUS *B. C.* III. 82, en op die wijze, dat het bijna niet te betwijfelen valt, of ook dat verhaal is aan AUGUSTUS zelven ontleend. WEICHERT hield zich hiervan zoo overtuigd, dat hij de plaats van APPIANUS onder de fragmenten van AUGUSTUS heeft opgenomen, *Imp. Cacs. Aug. reliquiae* p. 209 vlg. Mij dunkt, als men let op den niet onduidelijken wenk van PLUTARCHUS *Vit. Cic.* XLV sq., dan moet men tot die gevolgtrekking komen. Zelfs zou ik geen oogenblik aarzelen om dáár *ὁμολόγει δὲ Καῖσαρ αὐτός* te veranderen in *ὁμολογεῖ κτέ.*, zoodat wij een citaat voor ons hebben. Is dit hyperkritisch? Het kan zijn; maar kritisch is toch zeker geene uitspraak als deze: »Apud Plutarchum Octavius suffragante Cicerone consul creatur; apud Appianum fit contrarium», bl. 72. Hoe intusschen Dr. W., over AUGUSTUS schrijvende, het belangrijke werk van WEICHERT ongebruikt kon laten liggen, is vooral in hem onbegrijpelijk, die zoo dikwijls naar verouderde werken of onbeduidende boekjes of ter zake niets doende geschriften verwijst; die o. a. bl. 62, waar gehandeld wordt over de *Commentarii* van AGRIPPA, terstond een beroep doet op het werkje van WILMANS *Over de bronnen van Dio Cassius*. Is de eisch te groot, dat hij voor het minst SURINGAR's verhandeling *De Romanis autobiographis* had moeten kennen? Niet dat ik den vloed der citaten, op welken de tekst van den S. somwijlen als dobbert, vermeerderd wenschte; maar wilde hij, om een' langen en dikwijls moeilijken omweg uit te winnen, zich van gidsen bedienen,

zonder daarom door hunne oogen te zien, hij had de regte moeten kiezen, hij had keuriger moeten zijn. Ik sprak boven van MÜLLER's fragmenten-verzameling. Door datzelfde 3^e Deel zou hij kennis gemaakt hebben met het *Leven van Octavianus*, zoo als dit beschreven is door NICOLAUS VAN DAMASCUS. De zoogenaamde *Excerpta περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας* waren ook elders te vinden, doch dáár tevens de eerste uitgave van het andere, in het Escuriaal ontdekte gedeelte. HEEREN heeft dit laatste niet kunnen aanwijzen, EGGER in 1844 het nog niet gelezen, maar 10 jaren later mogt het bij een onderzoek naar de *fontes* van APPIANUS niet verwaarloosd zijn.

Na al het gezegde nog opzettelijk te verwijlen bij hetgeen ons de *fide et auctoritate* APPIANI wordt medegedeeld, komt mij niet alleen niet noodig, maar zelfs doelloos voor. Trouwens, dat een vertoog over de *fides* van APPIANUS niet degelijk kan zijn, als het op zulke gebrekkige grondslagen berust, als daarbij naar de *fides* der bronnen zelven volstrekt geen onderzoek gedaan wordt; — want of de S. (bl. 53, 73, 84, enz.) plegtig en openlijk ons verzekert, dat hij er voor instaat, doet niets ter wereld af; — behoeft geen nader bewijs. Ook strekken de opmerkingen van den S., voor een groot gedeelte, wel om den inhoud, maar niet om de historische waarde van APPIANUS' *Bella Civilia* te leeren kennen; wel om zekere gemoedelijkheid van den *mensch*, maar niet om de verdiensten van den *schrijver* te doen uitkomen. Men leze slechts dezen eersten zin van Cap. VII: »Si verum est, *stilum esse hominem* (!) hominisque mores ergo ex eius scriptis cognosci posse, constat, »in libris de bellis civilibus haud pauca indicia occurrere luculenter demonstrantia, Appianum virum probissimum fuisse"; en wete, dat dit vervolgens ook daardoor wordt opgehelderd, dat APPIANUS in het geheel maar drie voorbeelden geeft van slechte vrouwen, en daarentegen zeer vele van brave echtgenooten en trouwe slaven!

Ik beschouw dan de mij opgelegde taak als volbragt. Ik heb haar wat zwaar opgenomen, zwaarder mogelijk dan behoefde en de Redactie der *Mnemosyne* van mij verlangde. En inderdaad, had ik alleen willen aanwijzen, dat het geschrift aan uitvoerigheid in het bijna overvloedige onvolledigheid paart

in het volstrekt noodige; dat het lijdt aan eene algemeene krachteloosheid van redenering, vooral ook aan groote onjuistheid van betoog en bewijsvoering; dat meermalen verkrijgbare uitkomsten niet verkregen, noch de verkregene naar behooren toegepast zijn; dat men eene voortdurende weifeling waarneemt, die noch geven durft noch nemen, een gemis van naauwkeurigheid, gebrek aan grondigheid, niet zelden opoffering van zelfstandigheid; — had ik dit alles eenvoudig willen *aanwijzen* en het karakter van het boek in ruwe trekken schetsen, zeker zou dan mijn verslag in heknoptheid veel hebben kunnen winnen; maar hier scheen mij, zoo niet *te-regtwijzen*, dan toch *bewijzen* een eerste vereischte. Kortom, niet wegens het boek, maar in het belang der zaak heb ik mij deze meerdere moeite gaarne getroost. Laat mij dit er bijvoegen. Ik vleide mij met de hoop, dat, hoe duidelijker ik deed zien, dat na den arbeid van Dr. W. een onderzoek naar de bronnen van APPIANUS meer wenschelijk dan overbodig is geworden, niet slechts het Utrechtsch Genootschap des te minder besluiten zou tot het intrekken zijner prijsvraag, maar dan ook anderen zich des te sterker zouden opgewekt gevoelen, om naar aanleiding van deze vraag, en opmerkzaam gemaakt op zekere bij- en omwegen, die niet tot de waarheid leiden, aan hetzelfde onderwerp hunne krachten te beproeven. Of die hoop ijdel was, zal de tijd moeten leeren. Intusschen wete Dr. W., zoo goed als hij zal begrijpen, hoe ik ten zijnen aanzien met geene vooringenomenheid heb *kunnen* oordeelen, dat ik wel met de warmte der innigste overtuiging, maar daarom niet zonder leedgevoel een zoo ongunstig vonnis over zijn boek heb uitgesproken. Ἡδίστον ἀκουσμά ἐπαινος. Gaarne had ik hem dit genot geschonken; doch ik prijs niet, wat ik niet prijzen *mag*. Transactie dult de wetenschap niet.

Amsterdam, Januarij 1856.

J. G. HULLEMAN.

VARIAE LECTIONES.

SCRIPSIT C. G. COBET.

(Continuantur e V. pag. 112).

Tradunt veteres magistri Eupolidem dixisse ἐβλάσηκα et ἔγλυμμαι et afferunt duos eius senarios:

ἐκ τῶν ἀγρῶν ἤκουσιν ἐβλασηκότες —

ὥς οἶχεται μὲν τυρὸς ἐξέγλυμμένος.

Solent ista sic afferri ac si singulari quodam usu unius scriptoris niterentur, et multi ex iis collegerint fortasse ἐξέγλυμμένος dixisse solum Eupolidem, caeteros omnes unanimi consensu γέγλυμμαι dicere solitos: quod et falsum est et absurdum. Sed istud commentum et analogia Graecitatis et scriptorum usus redarguit. Notam pueris analogiam haec exempla confirmabunt: καταγλωττίζομαι habet κατεγλώττισμαι, ex ἀπογλυκαίνομαι formatur ἀπεγλυκασμένος, ex ἀπογλαυκοῦσθαι Alexidis fabula inscribitur ἀπεγλαυκωμένος, haud secus atque ἔγνωκα, ἔγνωρισμαι, κατεβλακευμένος similiaque formantur. Non est enim apud veteres reduplicationi locus ubi vocalis ε positione Attica producta est, et qua de causa ἔγνωκα dicebant eadem ἔγλυμμαι et ἐξέγλυμμαι formabatur. Eupolis igitur non solus sed cum omnibus ita loquebatur, et sequiores demum γέγλυμμαι coeperunt dicere: neque tamen omnes, nam recte διέγλυπται scripsit Androsthene apud Athen. p. 93. C οὐ διέγλυπται δὲ ἀλλὰ λείπον τὸ ὄσρακον ἔχει. Sequiores postquam frequenter γέγλυμμαι, διαγέγλυμμαι, ἐγγέγλυμμαι caett. scribere coepissent, factum est ut antiquior forma ad novum usum refingeretur. Cuius rei multa exempla in eodem huius verbi composito ἐγγλύφω Herodotus habet, apud quem vitiose nunc scribitur II. 106 ἐκατέρωθι δὲ ἀνὴρ ἐγγέγλυπται et 148 ἐν τῇ ζῳᾷ μεγάλα ἐγγέγλυπ-

ται et saepius alibi. Suspisor ΕΝΕΓΑΤΗΤΑΙ genuinum esse et probum, librarios ad id quod solebant ipsi dicere subinde delapsos esse.

Quum longo usu γέγλυμμαι invaluisset exstitit aliquis, qui veterem usum demonstrare volens Eupolidis versum apposuit, quum quovis alio auctore uti potuisset.

Phrynichus Athen. p. 474 B.

ἐκατὸν ἂν τῆς ἡμέρας ἔκλαιεν οἶνου κανθάρους.

Absurdum esse ἔκλαιεν nemo negat. Meinekius recepit Letronnii levem correctiunculam ἔκαεν; sed aliud est ὀπτᾶν, opinor, aliud κᾶειν, et quia haec dicitur fecisse Chaerestratus κεραμεύων οἴκοι σωφρόνως suspisor pro ἔκλαιεν reponendum esse ἐπλαττεν, quod boni κεραμέως artificium est.

Phrynichi fragmentum ἐκ τῶν Σατύρων apud cognominem Grammaticum Epitom. p. 266 Lob. abiicit Meinekius, quoniam *ex pluribus Aristophanis locis temere conflatum est, ut recte vidit Dindorfius.* Phrynichus sic scribit cum ridicula gravitate ut solet: Εὐαγγελίζομαί σε: καὶ περὶ ταύτης τῆς συντάξεως διασκεπτόμενος ἐπὶ συχρὸν δῆτινα χρόνον εἴτε αἰτιατικῇ συντακτικῶν αὐτὸ πτώσει, εἴτε δοτικῇ εὐρίσκω κατὰ δοτικὴν ἡρμοσμένον. Hem acutum hominem et, optime Graece scientem. Diu et multum quaesivit utrum εὐαγγελίζομαί σε an σοι esset dicendum, quasi ulla possit esse dubitatio, quin εὐαγγελίζομαί σοί τι id est φέρω σοι ἀγγελίαν ἀγαθὴν unice verum esset, quod omnium Veterum usus confirmat. Deinde duo exempla affert ex poetis comoediae antiquae. Alterum Aristophanis: Ἀριστοφάνους μὲν οὕτω λέγοντος ἐν τοῖς Ἰππεῦσιν· (vs. 642)

Εὐαγγελίσασθαι πρῶτος ὑμῖν βούλομαι.

Phrynichi alterum: Φρυνίχου δὲ τοῦ κωμικοῦ ἐν τοῖς Σατύροις οὕτως· ὅτι πρὶν ἐλθεῖν αὐτὸν εἰς βουλὴν ἔδει καὶ ταῦτ' ἀπαγγεῖλαι· ἀλλὰ πάλιν πρὸς τὸν θεὸν ἤκειν, ἐγὼ δ' ἀπέδραν ἐκεῖνον δευριανὸν δεῖ: in quo loco initium vitiosum est et finis, praeterea excidit versiculus ipse in quo esset id, quamobrem locus afferretur. In ὅτι πρὶν quid lateat non exputo. Caetera sic restituerim:

ἐλθεῖν αὐτὸν εἰς βουλὴν ἔδει
καὶ ταῦτ' ἀπαγγεῖλαι πάλιν πρὸς τὸν θεὸν
ἤκειν. ἐγὼ δ' ἀπέδραν ἐκεῖνον δεῦρ', ἵνα

εὐαγγελισμαὶ πρῶτος ὑμῖν τὰγαθά.

quae ex quibus Aristophanis locis temere conflata sint exspecto qui me doceat. Perspicuum est in verbis *ἐκεῖνον δευριανὸν δεῖ* lacunam esse. Scriptum olim erat *δευρια* * * * *ον δεῖ*. Ἵνα scribi solet ἴα, lineola per *ι* ducta. Quod addit Phrynichus apud Platonem legi *εὐαγγελεῖς* spectat ad locum in Republ. IV. p. 432 D. *εὖ ἀγγέλλεις, ἥ δ' ὅς*. Probavit *εὐαγγελεῖς* Dindorf. ad Steph. Thes. comparans

κακαγγελεῖν μὲν ἴσθι μὴ θέλοντά με,

apud Demosth. p. 315, 22 et Photium: *Εὐαγγελεῖν ὅφ' ἐν λέγουσι καὶ κακαγγελεῖν*, sed poëtis haec omnia relinquenda censeo ut et *ψευδαγγελεῖν*, quo Aristophanes utitur in Avibus vs. 1340

ἔοικεν οὐ ψευδαγγελῆσειν ἄγγελος.

quamquam Bergkii quoque ineptum *ψευδαγγελῆς* εἶν' ἄγγελος servavit. Denique *εὐαγγελεῖς*, (quod certe idem significat atque *εὐαγγελίζει*) a Platonis sententia alienum est, quae est: *Bene narras, inquit*. Simillimum est in eadem re *καλὰ δὲ παταγεῖς*, quo Plato utitur in Euthydemo pag. 293 D. ubi libri *καλὰ δὲ πάντα λέγεις*, scholiasta *καλὰ δὲ πάντ' ἄγεις*: *ἀντὶ τοῦ ἀγγέλλεις*, ἐπὶ τῶν αἴσια ἀγγελλόντων. Ἀριστοφάνης Γεωργοῖς. Hunc quoque flosculum ex Aristophane Plato decerpit. Veram lectionem servavit Hesychius ubi stolidus scriba *καλάδην πατατεῖς* dedit. Emendate Photius, quem Suidas describit, unde viri docti Platonem emendarunt. Bergkii tamen in Aristophanis loco vitiosum *καλὰ δὲ πάντ' ἄγεις* retinuit.

Percurram nunc Aristophanis reliquias, in quibus paene otium fecit sollers et acuta criticorum industria, sed nemo omnia exhausit aut reperit: superest et nobis aliquid: etiam post venturis aliquid supererit.

Manifestum teneo scribarum mendum in Anecd. Bekk. p. 331, 24 Ἀγοράσαι λέγουσι, τὸ δ' ἀγορᾶν βάρβαρον. παραδειγματῶν δὲ μετὰ πάντα. Qui haec olim scripsit volebat docere futuri formam ἀγορᾶν barbaram esse: Athenienses dicere ἀγοράσειν et exemplorum omnia plena esse. Affert tamen ex Aristophane ἀγοράσω | Ἀπαξάπανθ' ὅσ' ἂν κελεύῃς. Namque duobus modis in his sequiores peccare solebant: aut contractas Atticorum formas male resolvebant ἐλάσω dicentes, ἐξελάσω, βιβάσω, ἀναβιβάσομαι, ἐκπετάσω, κεράσω, κρεμάσω sim. aut contrahe-

bant inepte eas, in quibus σ non elidebant Athenienses, cuius vitii exemplum est $\alpha\gammaορᾶν$ pro $\alpha\gammaοράσειν$ dictum prorsus barbare. Eiusmodi barbarismum in $\deltaανειῶ$ pro $\deltaανελσω$ videsis apud Photium v. $\Deltaανειῶ$. Ergo certissimum est non $\alpha\gammaοράσαι$ λέγουσι sed $\alpha\gammaοράσειν$ λέγουσι scriptum a grammatico olim fuisse. Nihil est in libris tritius quam ut futuris infinitivi aoristi substituantur quamquam plerique omnes Editores nescio quomodo librariis malunt credere quam iudicio uti, unde factum est ut permagna errorum id genus copia per novissimas editiones sit propagata temere reiectis passim criticorum emendationibus futuri temporis formas reponentium, cuius rei multa exempla apud multos iam alibi protulimus, plura etiam aliquando proferemus, ubi ad Historicos et Oratores emendandos accedere dabitur. Nunc paucula tantum e Lysia indicabimus, quae in emendatissimis editionibus probata circumferuntur: XII. § 19 $\epsilon\chiοντες$ — $\deltaσα οὐδεπώποτε ᾤοντο κτήσασθαι$. XIII. § 6 $νομίζοντες τὰ πράγματα ὡς αὐτοὶ ἠβούλοντο καταστήσασθαι$ et § 15 $οὐκ ἔφασαν ἐπιτρέψαι ταῦτα γενέσθαι$ et § 47 $οὐκ ἔφασαν ἐπιτρέψαι τὴν εἰρήνην ποιήσασθαι$. Nempe dicebant: $οὐκ ἐπιτρέψομεν ταῦτα γενέσθαι$, non $οὐκ ἐπετρέψαμεν$, ut opinor. Itaque in indirecta oratione dicendum esse apparet: $οὐκ ἔφασαν ἐπιτρέψειν$, quemadmodum poterat dici: $\epsilon\phiασαν ὅτι οὐκ ἐπιτρέψουσιν$. Rectissime dicitur $\epsilon\κ\epsilonλευσαν ἀπελθεῖν$, $\epsilon\delta\epsilon\theta\eta$ δοῦναι et similia omnia, quoniam δ κελεύων Graece dicit $\alpha\pi\epsilonλθε$ et δ δέομενος solet $\delta\delta\epsilon$ μοι, $\chi\acute{\alpha}ρισαι$ μοι, $\sigma\acute{\upsilon}γγνωθί$ μοι dicere. Contra δ ὁμνύς dicebat $\epsilon\mu\muενῶ$ τούτοις non $\epsilon\mu\muένω$, δ ὑπισχνούμενος non $\delta\iotaδωμι$ [dicit sed δώσω, unde Antigonus δ $\epsilon\pi\acute{\iota}τροπος$ a populo per iocum δ δώσων appellabatur. Conturbant haec omnia Graeculi, sed quid in re certa Graeculorum errores moramur? In oratione funebri, quae in Lysiacas irrepsit, § 21 legitur: δ τῆς Ἀσίας βασιλεὺς οὐκ ἀγαπῶν τοῖς ὑπάρχουσιν ἀγαθοῖς ἀλλ' ἐλπίζων καὶ τὴν Εὐρώπην δουλώσασθαι ἔσειλε πεντήκοντα μυριάδων στρατιάν. Non hoc Xerxes in animum induxerat $\delta\tau\iota$ $\epsilon\deltaουλώσατο$, sed $\delta\tau\iota$ $\deltaουλώσεται$, ut nihil sit certius quam $\deltaουλώσεσθαι$ esse reponendum. In eadem oratione vitium idem et in Aristophanis quodam loco commissum ubi obiter emendavero sponte ad Comici fragmenta revertar. Legitur § 28 $\epsilon\ξ\omicron\nu$ γὰρ αὐτῷ χιλίαις ναυσὶ διαβιβᾶσαι κατὰ τὸ ξενώτατον τοῦ Ἑλλησπόντου τὴν

πεζὴν στρατιὰν ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην οὐκ ἠθέλησεν ἡγούμενος τὴν διατριβὴν αὐτῷ πολλὴν ἔσεσθαι: corruptum est αὐτῷ, cui quid sit substituendum dicam ubi prius Aristophanis locum adscripsero, in quo plane eadem corruptela inest. Legitur in Pace vs. 683.

ἀποσρέφεται τὸν δῆμον ἀχθεσθεῖς ὅτι
αὐτῷ πονηρὸν προσάτην ἐπεγράψατο.

vitiosum esse αὐτῷ manifestum est: non fert locutio ἐπιγράψεσθαι προσάτην otiosum pronomen: si quis προσάτην ἐπεγράψατο id eum sibi facere non *alieri* satis apparet. Itaque nemo addit: ne Lucianus quidem, cui reddidimus in libello de morte Peregrini LXVIII. § 11 καὶ προσάτην ἐπεγράφοντο· μετὰ γοῦν ἐκεῖνον ἔτι σέβουσι τὸν ἄνθρωπον τὸν ἐν τῇ Παλαισίῳ ἀνασκολοπισθέντα, pro scriptura Codicum: καὶ προσάτην ἐπέγραφον· τὸν μέγαν γοῦν ἐκεῖνον κτῆ. Quid igitur? Quod in senarii initio legebatur ΤΤΩΠΟΝΗΡΟΝ male expletum est αὐτῷ πονηρὸν, quum debuissit scribere:

οὕτω πονηρὸν προσάτην ἐπεγράψατο.

Improbum esse Demagogum dicere non satis erat: valebat iam tum quod apud Menandrum est:

προσάταισι χρώμεθα
ἀεὶ πονηροῖς, καὶ τις ἡμέραν μίαν
χρηστὸς γένεται δέκα πονηρὸς γίγνεται.

sed *tantam* improbitatem hominis, cui respublica committeretur, nondum viderant. Eodem exemplo in funebri oratione corrigendum est: ἡγούμενος τὴν διατριβὴν οὕτω (si sic faceret) πολλὴν ἔσεσθαι. * ΤΤΩ in αὐτῷ facile abiit, quia i scribarum arbitrio ubique additur vel demitur, ut nemo nescit. Notissima ea res insperatam lucem afferet fragmento Aristophaneo in scholiis ad Aves vs. 538 ὥσπερ κενεβρείων: τὰ θνησιμαῖα κρέα οὕτως ἐκάλουν·

οὐκ ἔσθ' ὃ κενέβρειον ὅταν θύσῃ.

Erotianus p. 204. Κενέβρεια: τὰ νεκριμαῖα κρέα οὕτω καλοῦνται, ὡς καὶ Ἀριστοφάνης·

οὐκ ἔσθ' ὃ κενέβρειον ὅταν θύῃς τι καλεῖ με.

Legitur ἔσθ' ὃ in optimis libris: ἔσαι nescio cuius temeraria correctiuncula in Aldinam irrepsit, quod arripuit Dindorfius, probavit Bergkii, qui edidit:

οὐκ ἔσαι, κενέβρειον ὅταν θύσῃς τι, καλεῖν με.

Risum movet κενέβρειον θύειν: eiusdemmodi est quod apud Hieroclem σχολαστικός, lepidum caput, coquum iubet: ἔωλόν μοι ὄρνιν ἀπόσφαζον. Natum est ἔσθ' ᾧ ex ΕΣΘΩ, quod sanissimum esse intelliges si mecum rescripseris:

οὐκ ἔσθω κενέβρειον, ὅταν θύσῃς τι κάλει με.

Nihil offensionis habet forma antiquior ἔσθω pro ἐσθίω posita in dactylico versu, qui aut e vetere poeta sumtus est, aut (ut plerique hexametri in Comoedia) ad carminis Epici exemplum adumbratus. Sed ne in senariis quidem Comici priscis formis ἔσθω et ἔδω abstinebant. Alcaeus Athen. p. 316 C.

ἔδω δ' ἐμαυτὸν ὥσπερ πουλύπους.

et Philippides Athen. p. 230. A.

ὅταν ἀπορουμένους μὲν ἀνθρώπους ἴδω
ἐλευθέρους, μασιγίας δ' ἐπ' ἀργυροῦ
πίνακος ἄγοντος μνᾶν τάριχον ἐνίστε
δυοῖν ὀβολοῖν ἔσθοντας ἢ τριωβόλου.

Caeterum quod Aristophani restituimus οὐκ ἔσθω κενέβρειον per se ipsum tam appositum est et evidens, ut verbum amplius addere non sit opus.

Bene constituerunt docti homines facetum Aristophanis senarium apud Pollucem VI. 31.

τὸν Πειραιᾶ δὲ μὴ κεναγγίαν ἄγειν,

quod dictum est ut ἑορτὴν ἄγειν, et quemadmodum rusticus ille apud Theophrastum rogat in Charact. cap. IV εἰ σήμερον ὁ ἀγὼν νομηνίαν ἄγει, et ἀπασίαν ἄγειν in Nubibus vs. 621. In codd. est τὸν πειραιέα errore tam pervulgato quam manifesto, et tamen praeter poetas omnes omnium editiones obsidet. Nihil potest esse certius quam quidquid in -αιεύς, -ιεύς et -οεύς exeat perpetuo in casibus obliquis contrahi solere. Passim id veteres magistri inculcant sed praevallet futilis auctoritas librorum, in quibus regnat vitiosa sequiorum συνήθεια. Testis est Apollonius περὶ ἀντωνυμ. p. 126 B. Ἀττικοὶ Εὐβοᾶς φασί. Editur tamen Εὐβοέας apud omnes. Suidas v. Ἀτρέα ex nescio quo descripsit: (Ἀττικοὶ) τὰς ἀπὸ τῶν εἰς -εύς αἰτιατικὰς καθαρὰς συναϊροῦσι χοῶ, Μηλιᾶ, Σουνιᾶ. Similia multi alii admonent, quibus nemo auscultat. Apud omnes saepe leges Μηλιέας, Πλαταιέας, Θεσπιέας, Ἐστιαέας,

Ἡραιέας, Δωριέας sim. aut Παιανιέα, Λευκονοέα, Αἰγυλιέα, Στειριέα aut Αἰγυλιέως, Στειριέως, Κηφισιέως, Ἐρχιέως, Μηλιέως aliaque permulta, quae numquam Veteribus in usu fuerunt neque umquam in antiquis libris scripta fuisse vetusta quaedam vitia demonstrant. In Thucydidis libris I. 107 antiquum mendum ἐς δωριὰς intactum servavit Δωριᾶς, quod verum est. Nihil aliud sibi vult Hesychii glossa, quae mirifice doctis imposuit: Δωριᾶς: δωριᾶς. Emenda Δωριᾶς: Δωριέας et ad hunc ipsum Thucydidis locum scito esse referendum. Permultas λέξεις Thucydideas in suam farraginem Hesychius recepit, qui simillima habet et alibi, quale est Χασιᾶ: τὸν ἀπὸ δῆμου et Αἰγυλιῶς: (Cod. apud Schow.) ἀντὶ τοῦ Αἰγυαλέως. Ἀττικῶς. Lege: Αἰγυλιῶς: ἀντὶ τοῦ Αἰγυλιέως. Hinc Αἰγυλιῶς redde Demostheni et aliis. Στειριῶς Atticos dicere testis est Steph. Byzant. v. Στειρία, sed vitiose tamen apud Lysiam editur XVI. 15 πολλῶν ἐνθανόντων ὕπερον ἀνεχώρησα τοῦ σεμνοῦ Στειριέως τοῦ πᾶσιν ἀνθρώποις δειλίαν ἀνειδικότος, ubi genuinum est Στειριῶς et ὕπερος pro ὕπερον. Eodem iure in Lysiae orat. XXIII rescribendum ubique est Πλαταιᾶ, Πλαταιῶν, Πλαταιᾶς et eodem modo si quid huiusmodi in caeteris scriptoribus Atticis est depravatum.

Quam multae Thucydideae λέξεις sine auctoris nomine in Hesychianis copiis dispersae sint nemo ignorat qui in Thucydide diu versatus Hesychium evolvit. Quis punctum temporis poterit dubitare quin Hesychii glossa: Ἐξεδιήγει: τὸ ἔξω τῆς νομίμου διαίτης ἐγεγόνει. in hunc modum sit emendanda: Ἐξεδεδιήγητο: ἔξω τῆς νομίμου διαίτης ἐγεγόνει, et sumta ex Thucydide I. 75 εἴ τί που ἐξεδεδιήγητο τῶν καθεσῶτων νομίμων. Res manifesta est. Saepius ex Hesychio vera scriptura Thucydidī reddi potest, cuius rei nunc quidem uno exemplo defungar. Editur apud Thucydidem I. 77 ἐλασσούμενοι γὰρ ἐν ταῖς ξυμβολαῖς πρὸς τοὺς ξυμμάχους δίκαις, quamquam facile apparet δίκας ξυμβολαίας non bene Graece appellari τὰς κατὰ ξύμβολα δίκας vel τὰς ἀπὸ ξυμβόλων, quas dici manifestum est. Nempe συμβολαῖος adiectivum est quod respuit Graecitatis et ratio et usus. Ἐμβόλιμος Graecum est et ἐκβόλιμος et ὑποβολιμαῖος: ἐμβολαῖος etc. Graeca non sunt. Quid multa? Servavit Historici manum solus Hesychius v. Ξυμβο-

λιμαΐας δίκας: Ἀττικοὶ τὰς κατὰ συμβόλαια, ubi nemo dubitabit emendare τὰς κατὰ σύμβολα, collato Harpocrat. v. Σύμβολα et multis Oratorum locis, neque quisquam, ut opinor, repugnabit si Thucydidi suum reddetur: ἐν ταῖς ξυμβολιμαΐαις πρὸς τοὺς ξυμμάχους δίκαις. Non tamen heri aut nudiustertius natus error est, qui nostros codices omnes obsidet: apud ipsum Hesychium depravata scriptura conspicitur v. Συμβολαίας δίκας: τὰς κατὰ συμβολαῖον (σύμβολα): qui locus non emendandus sed cum contemptu abiiciendus est, quemadmodum sexcenties apud Hesychium eadem glossa alibi integra et incorrupta legitur, alibi vitiosa et depravata. Servavit, ut hoc utar, intactum Thucydideum: Διοκωχή: διάσσεις χρόνου τινός, servavit συνοκωχότε apud Homerum, servavit κατοκωχή et μετοκωχή. Servavit ανοκωχή quoque, sed ita ut alio loco vitiosam formam Ἀνακωχή suo praesidio muniverit. Non est dubitatio ulla quin Thucydidi ubique ανοκωχή et διοκωχή sint restituenda, quidquid adversari videntur indocti Graeculi, qui pertinaciter α pro ο ubique substituunt, adeo ut apud Hesychium quoque contra litterarum seriem scripserint:

Διοίσουσι: διαφέρουσι (quae bellissima interpretatio est.)

Διακωχή: διάσσεις χρόνου τινός.

Δι' ὀλίγου: ἀντὶ τοῦ μετ' ὀλίγον.

sed neminem fallent amplius, qui auream Valckenaerii annotationem perpenderit ad Ammonium pag. 23 sqq. et Piersoni ad Moeridem pag. 220. qui nondum legerant Grammaticum in Anecd. Bekk. pag. 406, 19 Ἀνοκωχήν: διὰ τοῦ ο τὴν ανοχήν λέγουσι. πολὺ δέ ἐστι παρὰ Θουκυδίδη. Subridentes igitur legimus apud Photium:

Παροκλάζων: γονατίζων.

Παροκωχή: παροχή παρὰ Θουκυδίδη ὡς ἡ ἀνακωχή καὶ διακωχή.

neque feremus amplius apud Thucyd. VI. 85 νεῶν παροχῇ pro παροκωχῇ a Graeculis male sedulis correctum. Συνοκωχή feliciter Correctorum manus evasit apud Hippocratem et Erotianum et Hesychium v. Συνοκωχότε: ἐπισυμπεπτωκότες (lege -ότε). συνοκωχή γὰρ ἡ σύμπτωσης, unde Valckenaerius dudum emendavit Homeri locum Iliad. B. 218.

Φολκὸς ἔην, χωλὸς δ' ἕτερον πόδα, τὰ δὲ οἱ ἄμω
κυρτώ, ἐπὶ τῆθος συνοκωχότε.

quamquam et Bekkerus et Dindorfius in nuperrima Editione vitiosam scripturam συνοκωκότε male servarunt. Κατοκωχή aetatem tulit apud Platonem duobus locis: in Phaedro pag. 245 A. τρίτη δὲ ἀπὸ Μουσῶν κατοκωχή τε καὶ μανία, ubi in plerisque libris est manifesta interpolatio κατοχή, et in Ione p. 536 C. θεία μοίρα καὶ κατοκωχή, quamquam tralaticium vitium κατακωχή in longe plurimis apparet. Natum hinc κατοκώχιμος in summo ubique periculo est ne aut in κατακώχιμος abeat aut alio quo vitio depravetur. Hesychius Κατοκωχή: κατοχή, et Κατοκώχιμα: κάτοχον, ἐχυρόν, ubi rescribendum: Κατοκώχιμον: κατόχιμον, ἐνέχυρον, idque perite Isaeo restituit Dobbraeus in Advers. I. p. 288 et Dindorfius ad Steph. Thes. διεκάλυε τὸ χωρίον πρᾶθῆναι, ἵνα κατοκώχιμον γένηται pro κατόχιμον. Facile his vincam κατακώχιμα apud Moeridem ex eodem errore manasse et sicubi alibi apud Veteres ea forma legitur certa emendatione esse utendum et ἀνακωχή (unde initium duximus) non minus depravatum esse quam παρακωχή aut διακωχή. Nulla umquam Grammaticorum auctoritate effici poterit ut inter ἀνακωχή et ἀνοκωχή aliud discrimen esse credamus nisi quod hoc probum et genuinum est, illud ex Graeculorum inscitia profectum et τοῦ πονηροῦ κόμματος. Contemnendum igitur censeo Ammonium sic scribentem: Ἀνακωχή καὶ ἀνοκωχή διαφέρει. Ἀνακωχή μὲν γὰρ ἔστιν ἡ ἐπὶ τῶν νεῶν ἀναχωρήσις, ἡ δὲ διὰ τοῦ ο ἀνοκωχή ἀνοχή μικρὰ πολέμου. Nae multum falluntur qui librum περὶ διαφόρων λέξεων ab antiquo et docto Grammatico conscriptum esse opinantur. Tam multa continet et levissima et falsissima ut sequioris aetatis farraginem esse undecumque collectam facile demonstrari possit, quod lubenter alias faciam. Una atque eadem est ἀνοκωχή ἥτοι τοῦ πολέμου ἀντὶ τοῦ ἐκχειρία ἡ νεῶν ἐπ' ἀγκύρας ἀποσαλευουσῶν. Nihil igitur ne Hesychio quidem credendum, ubi veluti ex antiquis λέξεσιν expromit: Ἀνακωχεῖν, Ἀνακωχεύειν, Ἀνακωχή, Ἀνακωχῆς et Ἀνακωχίσαντες, namque ἀνακωχεῖν nihili vocabulum est, ἀνακωχεύειν ex ἀνοκωχεύειν depravatum, cuius simplex forma apud ipsum Hesychium exstat: Ὀκωχεύειν: ἔχειν, συνέχειν: itaque ἀνέχειν veteribus ἀνοκωχεύειν dicebatur, quae

forma et Herodoto saepius reddenda et Sophocli in Electra vs. 722 ἔξω παρασπῆ κάνοκωχεύει pro κάνακωχεύει, et sicubi apud Veteres et probatos scriptores occurrit. Sequioribus quominus vitiosum ἀνακωχεύειν relinquatur nihil caussae est, ut qui *linguae suae rationem saepe minus perspectam habuerunt*” ut rectissime iudicat Pierson. ad Moerid. p. 221. Neque quemquam Grammaticorum auctoritas commovere debet pravas et absurdas scripturas utcumque interpretantium, quale est in Bekkeri Anecd. I. 391, 11. Ἀνακωχῆς: ἀναπαύσεως, ἐνδόσεως, τῆς πρὸς μικρὸν ἐν πολέμῳ εἰρήνης. ἀνακωχὴ δὲ εἴρηται παρὰ τὰ ἄνω τὰς ἀκωκὰς ἔχειν, ubi et etymologiam absurdam vides et scripturam. Eiusdem igitur farinae est quod praecepit: Ἀνακωχεύειν: τὸ ἐν πελάγει χειμῶνος ὄντος τήσαντας (lege τείλαντας) τὰ ὀθόνια σαλεύειν, quod nihilo sanius est quam quod in vicina apparet Ἀναίδην: ἀθρόως, σφοδρῶς, quum pueri sciant ἀνέδην ex ἀνιέναι natum scribi oportere, neque Ἀνόκαιον p. 405, 32 apud Xenophontem significat τὸ ὑπερφῶν οἶκημα sed ἀνώγειον, Anab. V. 4. 29 κάρυα ἐπὶ τῶν ἀνωγαίων ἦν πολλά, quamquam ne hoc quidem genuinum esse suspicor sed ἐπὶ τῶν ἀνώγειων, ut Athenienses omnes dicere assolent. Non minus foedi errores ab ipso commissi (ut litterarum series arguit) apparent 370, 30 Ἀκάλλειν: ἰδίως τὸ τῇ οὐρᾷ σάλειν, imo vero αἰκάλλειν. 376, 1 Ἀλέοιμι: ἀντὶ τοῦ θερμαίνοιμι: debebat Ἀλεαίνοιμι — θερμαινοίμην scribere ex Aristoph. Eccles. vs. 540. p. 381, 11 Ἀλωπόχρους: ὁ πολὺς pro Ἀλφιδόχρους. p. 389, 9 Ἀμφιματῶσαι: ἀποδῦσαι pro ἀφιματῶσαι. p. 396, 25 Ἀνείληπτος pro ἀνήλιπτος. p. 398, 25 Ἀνεσίμου pro Ionico ἀναισίμου. p. 412, 6 Ἀνώνητον: ἀνωφελές pro ἀνόνητον. p. 414, 29 Ἀπάλλεις: ἀποπέμπεις pro ἀπιάλλεις. p. 440, 11 Ἀποψάς: ἀδελφοῦ ἢ ἀδελφῆς ὑποκόρισμα pro ἀπφα et, ut aliquando finem faciam, p. 448, 28 Ἀρύει: βοηθεῖ, apage istud ἀρύει oscitanter scriptum pro ἀρήγει. I nunc et isto teste in re dubia utere, aut crede librariis, qui multis partibus sunt etiam negligentiores et indoctiores.

Non prius Hesychium deponam de manibus quam correctionem loci Demosthenis nuper a me propositam novo Hesychii emendati praesidio munivero. Editur apud Hesychium:

Συμπλευσάντων: ὁμοσησάντων.

Συμπνευσμός: δμόνοια.

Quum aliud sit συμπλεῖν aliud δμονοεῖν nullo negotio viri docti veram lectionem reppererunt, quae est συμπνευσάντων, sed unde glossa sumta esset nemo poterat reperire, quia olim in depravata scriptura latebat apud Demosthenem de corona pag. 284. ὥς οὐδ' ἂν εἴ τι γένοιτο ἔτι συμπνευσόντων ἂν ἡμῶν καὶ τῶν Θηβαίων, quod quamquam prorsus esset barbarum tamen nescio quomodo criticorum acumen adhuc effugerat.

Quod fertur dixisse Aristophanes in Bekkeri Anecd. p. 427, 3 ἀποβροχθίσαι pro καταπίνειν fieri non potest ut verum sit. Dixit καταβροχθίσαι, ut et alii passim et ipse alibi loquitur. Ἀποβροχθίσαι tam vitiosum est ac si quis ἀποπίνειν vellet pro καταπίνειν dicere.

Repetenda syllaba est in Aristophanis senario apud Athen. p. 422. E.

ἤδη παροινεῖς ἐμὲ πρὶν δεδειπνάναι.

scriba dare voluerat παροινεῖς εἰς ἐμέ, poeta dederat παροινεῖς ἐς ἐμέ.

Aristophanis fragmentum apud Athen. p. 1561. Ed. Dind. et scribarum socordia pessime depravatum est et eorum, qui difficilem lectu locum male legerunt. Bergkius haec affert: προειπὼν λυχνοῦχον οἶμοι κακοδαίμων φησὶν λυχνοῦχος ἡμῖν οἴχεται εἴτ' ἐπιφέρει καὶ πῶς ἐπιρρασας τὸν λυχνοῦχον οἴχεται εἴτ' ἐπιφέρει καὶ ἔλαθες. ἐν δὲ τοῖς. Unum tantum recte vidit Bergkius, male repetita esse vocabula:

οἴχεται εἴτ' ἐπιφέρει καὶ.

In ipso Codice non sine aerumnis tandem vidi sic esse scriptum: καὶ πῶς ὑπερβὰς τὸν λυχνοῦχον, unde haec emergit manus poetæ: προειπὼν λύχνον.

Οἶμοι κακοδαίμων (φησὶν), ὁ λύχνος ἡμῖν οἴχεται. εἴτ' ἐπιφέρει.

καὶ πῶς ὑπερβὰς τὸν λυχνοῦχον ἔλαθέ σε; manifestum est enim in ἔλαθες. ἐν δὲ τοῖς nihil aliud latere. Praeterea ex hoc quoque scribae dormitantis errore colligitur eum describere vetustum codicem in versiculos breviores sic divisum ut scriptum esset:

ΔΑΙΜΩΝΦΗΣΙΝΑΤΧΝΟΤΧΟΣΗΜΙΝ
ΟΙΧΕΤΑΙΕΙΤΕΠΙΦΕΡΕΙΚΑΙ

ΠΩΣΤΠΕΡΒΑΣΤΟΝΑΤΧΝΟΤΧΟΝ
ΕΛΛΑΘΕΣΣΕΝΔΕΤΟΙΣΕΞΗΣ

librarius quum tertium versum descripsisset alias res agens secundum iterum descripsit et sic quartum subiecit.

In Aristophanis fragm. apud Stob. Floril. LVI. 1 Γεωργία dicitur:

τοῖς πᾶσιν ἀνθρώποισιν Εἰρήνης Φίλης
πισή τροφός, ταμία, συνεργός, ἐπίτροπος,

recte quidem et vere modo scripseris:

τῆς πᾶσιν ἀνθρώποισιν Εἰρήνης Φίλης.

Dubitatur in Aristophanis senario apud Schol. ad Nub. 699 et Suidam v. Τήμερος

ἰὼ Λακεδαίμων, τί ἄρα πείσει τήμερα;

utrum sic an Λακεδαῖμον sit scribendum. Dirimet hanc controversiam emendatus locus Photii, ubi editur: Λακεδαιμῶν: τὴν κλητικὴν περισπῶσιν. οὕτως Ἀριστοφάνης, edendum est: Λακεδαῖμον: τὴν κλητικὴν προπερισπῶσιν.

Mirificum Aristophanis fragmentum Macrobius affert Saturn. V. 18 ἤμουν ἄγριον βᾶρος. ἤτειρεν γάρ τοι μ' οἶνος οὐ μιγείς πόμ' Ἀχελῷῳ, unde Bergkiius infelicissimos senarios exsculpsit. Habemus ipsius Macrobi interpretationem hanc: *Gravabar vino, cui aqua non fuisset admixta*, quae Latina Graecis non respondent, et repugnant plane Bergkianis

ἤγειρε γάρ τοι μ' οἶνος οὐ μιγείς ποτῶ
'Αχελῷῳ.

contraria prorsus sunt *gravabar vino* et *ἤγειρέ μ' οἶνος*, ut vides. Hoc unum expedire possum: in scriptura ΗΓΕΙΡΕΝ latet ἔτειρεν, quod verbum ab huius loci ratione non est alienum et legitur apud Aristophanem et alibi, quem locum proferam ut obiter veteri mendo liberem. Legitur in Lysistrata vs. 959

ἐν δεινῷ γ', ὃ δύσηνε, κακῷ
τείρει ψυχὴν ἐξαπατηθείς.

sed vitiose abundat praepositio in verbis ἐν δεινῷ κακῷ τείρει. Omnes dicebant τεῖρεσθαι κακοῖς, ὀδύναις, λύπαις, sim. Emenda igitur: ἢ δεινῷ γ', ὃ δύσηνε, κακῷ τείρει ψυχὴν, quod dictum est eodem modo atque vs. 1031

ἢ μέγ', ὃ Ζεῦ, χρῆμ' ἰδεῖν τῆς ἐμπίδος ἐνεσί σοι.
et in Eupolidis fragmento in Orionis Anthol. p. 54

ἡ πολλὰ γ' ἐν μακρῷ χρόνῳ γίνεται.

Restituenda videtur ea vocola Demostheni p. 84 ἡ σφόδρα γε βούλεται τοὺς Ἑλλήνας ἐλευθέρους εἶναι, et pag. 1517 ἡ πολλοῦ γ' ἔδεον τινὰς ἐγκαταλιπεῖν τῶν μὴ Ἀθηναίων, et apud Lysiam XXXI. 38 οὐκ ἂν ἄρα ἐτέθη. σφόδρα γ' ἂν repetita vocali scribendum: ἡ σφόδρα γ' ἂν.

Caetera in Aristophanis loco non expedio: neque *μιγείς* pro *κραβείς* et *πόμα* pro *πῶμα* positum neque Ἀχελῷος pro Ἀχελῶς recte habent et est ulcus insanabile, ut nimis multa in Comoediae Antiquae reliquiis.

Nondum perfecta emendatio est loci Aristophanei apud Plo-
tium et Suidam v. *πρόδικον δίκην*.

ἐγὼ γάρ, εἴ τι σ' ἡδίκηκ', ἐθέλω δίκην

δοῦναι πρόδικον ἐν τῶν φίλων τῶν σῶν ἐνί.

recte Porsonus correxit librorum scripturas εἴ τις ἡ δίκη θέλω et εἴ τις ἡδίκηκε θέλω, sed minus feliciter e vestigiis antiquae lectionis ἐνί τῶν φίλων τῶν σῶν vel ἐν τῶν φίλων τῶν σῶν ἐνί elicuit id quod vides. Intelligi enim non potest quid sit ἐν ἐνί τῶν φίλων τῶν σῶν ἐθέλω δοῦναι δίκην, namque prorsus sensu vacuum est ἐν τινι δοῦναι δίκην. Requiro praepositionem ἐπί, quae poni solet de eo, apud quem causa agitur, sive is iudex est vel arbiter, sive Rex vel magistratus, apud quem quaeritur iudiciumque exercetur. Trita sunt ἐπὶ τοῦ διαιτητοῦ, ἐπὶ τῶν διαιτητῶν, ἐπὶ τῶν δικαστῶν similiaque multa, ut ἐπὶ τοῦ Φιλίππου δικάζεσθαι, quae omnibus nota sunt. Itaque Aristophani reddendum censeo ἐπὶ τῶν φίλων τῶν σῶν τινός. Per hanc occasionem gravi errore absolvam Plutarchum in Ciceronis vita cap. IX. ubi editur: λέγεται δὲ καὶ Λικίνιος Μάκερ κρινόμενος κλοπῆς ὑπ' αὐτοῦ ἔτι τὴν ψῆφον τῶν κριτῶν διαφερόντων καθαρὸν ἱμάτιον ὥς νενικηκώς λαβὼν αὐθις εἰς ἀγορὰν προΐεναι. Absurdum est κρινόμενος κλοπῆς ὑπ' αὐτοῦ, quasi vero Licinius Macer a Cicerone praetore de repetundis fuerit accusatus. Satis constat Licinium apud Ciceronem praetorem, qui de repetundis quaerebat, accusatum damnatumque esse, vide Valerium Maximum IX. xii. 7. Itaque emendandum est κρινόμενος κλοπῆς ἐπ' αὐτοῦ: Plutarchum enim praepositione ἐπὶ eo sensu passim videbis utentem, ut in Caesaris vita cap. IV. ὁ Καῖσαρ συνηγόρευσεν αὐτῇ Πόπλιον Ἀντώνιον διωκούσῃ δωροδοκίας ἐπὶ Λευ-

κούλλου. Caeterum quae fuerit Ciceronis in reum Macrum aequitas, de qua ipse ad Atticum scribit I. 4. 2, ex Plutarcho negligenter admodum scribente cognosci non potest, luculenter ostendet Valerius Maximus I. 1.

Turpissimum vitium commissum a scribis est in verbis Aristophanis apud Pollucem X. 93 ἐν δὲ Ταγηνισαῖς ὠνόμασαι τι καὶ μελιτήριον ἄγγος. Eodem modo peccatum apud Antiphanem Pollucis X. 179.

ἄγγειον ἀλφιτήριον κδίξ.

sic enim Meinekius scripturam librorum ἄγγειον ἀλφιτήριον ὁ κδίξ ἐστὶν in iambos coegit, non facturum si animadvertisset quam vitiosa forma esset ἀλφιτήριος, quam haud secus atque μελιτήριος respuit Graecitas. Graeca sunt οἰνηρός, ut apud Cratinum Athen. p. 494. c.

οὐδ' ὀξύβαφον οἰνηρὸν ἔτι πεκτῆσεται.

et Alexidem Athen. p. 441. d. καὶ Ζωπύρα | οἰνηρὸν ἄγγειον. Σιτηρός: Photius Σιπύα: σιτηρὸν ἄγγειον. Μυρμηρός: Aristophanes Poll. X. 119 τῆς μυρμηρᾶς ληκύθου, et in noto fragmento Sophoclis:

χωρὶς μυρμηρῶν τευχέων πνέουσ' ἐμοί.

Ἀνθρακηρός: Alexis Poll. X. 111.

Ἀριστογείτονα

τὸν ῥήτορ' εἶδον λάρκον ἡμφιεσμένον

τῶν ἀνθρακηρῶν.

Eiusdem analogiae sunt ὀξήρός, γαρηρός, μαζηρός, ἐλαιήρός, ἰχθυήρός, alia non pauca, ut dubitari nullo pacto possit quin scripserit Aristophanes μελιτηρὸν, Alexis ἀλφιτηρὸν. Reddi eadem opera ἀλφιτηρὸν Theophrasto poterit, qui in Characteribus cap. XVI. τὸν δεισιδαίμονα describens vulgo scripsisse putatur: καὶ ἐὰν μῦς θύλακον ἀλφίτων διαφάγη πρὸς τὸν ἐξηγητὴν ἐλθὼν ἐρωτᾷν τί χρὴ ποιεῖν, ubi in eximio Codice Palatino scriptum esse vidi: θύλακον ἀλφίτην litteris την praecedenti vocali superscriptis. Repone θύλακον ἀλφιτηρὸν: praelerea διαφάγη corruptum est quum διατράγη Theophrastus dedisset. Fidem faciat Comicus incertus apud Clementem Alexandr. Strom. VII. p. 842.

Ἄν μῦς διορύξη βωμὸν ὄντα πῆλινον,
καὶ μὴδὲν ἄλλ' ἔχων διατράγη θύλακον,

ἀλεκτροῦν τρεφόμενος ἂν ἐφ' ἐσπέρας

ᾔσῃ, τιθέμενοι τοῦτο σημείον τινες,

ubi verum esse suspicor: τιθέμεθα τοῦτο σημείον τινος, porten-
dere hoc aliquid credimus. Bion Borysthenita apud eundem: τί
δὲ καὶ θαυμαστὸν εἰ ὁ μῦς τὸν θύλακον διέτραγεν οὐχ εὐρὼν ὃ τι
φάγη. Διατρώγειν haec mures solent, non διεσθίειν, sed saepe
vidi διατραπεῖν et διαφραγεῖν inter se permutari, quoniam in ve-
terum Codicum scriptura φ et τρ simillimo ductu exarantur.
Manifesta res est in Dione Cassio LXXII. 21. φύλλα δάφνης
αὐτὸς τε διέφαγον καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς πλησίον μου καθημέ-
νους διατραπεῖν ἔπεισα, nam quis dubitabit quin διέτραγον
recte sit emendatum. Idem vitium ὁδοῦ πάρεργον bis ex Plu-
tarcho eximi poterit: in Marcello cap. XXVIII. ἀλλὰ πολλὰ
σημεῖα ἐτάραττον αὐτὸν καὶ μύες τὸν ἐν Διδὸς χρυσὸν διαφραγόν-
τες. Mures in aede Iovis aurum rosisse scribit Livius XXVII.
23, emenda autem διατραπεῖν, et in Sylla cap. VII. μῶν ἐν
ιεῶν χρυσὸν ἀνακείμενον διαφραγόντων, imo διατραπεῖν. Obse-
quens cap. 79. Frusinone aurum sacrum mures adrosaverunt. Sic
igitur apud Theophrastum μῦς οὐδὲν ἄλλ' ἔχων, οὐχ εὐρὼν ὃ τι
φάγη, rosisse dicitur non θύλακον ἀλφίτων (μεσόν) sed θύλακον
ἀλφιτηρὸν (κενόν). De ipsa forma ἀλφιτηρὸς non ἀλφιτήριος ne-
minem dubitaturum esse arbitror.

In Aristophanis loco apud Poll. VII. 13 legerim:

κράτιστον ἡμῖν εἰς τὸ Θησεῖον δραμεῖν,

ἐκεῖ δ' ἔως ἂν πρᾶσιν εὐρωμεν μένειν.

quod editur ἐμοὶ | κράτιστόν ἐστιν non satis bene convenit cum
πρᾶσιν εὐρωμεν. Deliberant inter se servuli de fuga capessenda.

Satis alibi demonstravimus non κέχρισμαι et χρίσμα dixisse
Veteres, ut πέπρισμαι et πρίσμα, quamquam et πρίω priorem
producit, sed κέχρισμαι et χρίσμα, ut κακόνιμαι et μήνιμα. De-
prehenditur igitur fraus Graeculorum in verbis:

ὁ δ' αὖ Σοφοκλέους τοῦ μέλιτι κεχρισμένου

ὥσπερ καδίσκου περιέλειχε τὸ εἶμα,

quae ex Aristophane affert Dio Chrysostomus II. p. 273. Dioni
ita licebat dicere, κεχρισμένου dixit Aristophanes, ut Magnes
dixerat apud Athen. p. 690. c.

λούσαντα δεῖ καὶ βακκάριδι κεχρισμένον.

et Eubulus Athen. p. 557. f.

οὐδ' ὥσπερ ὑμεῖς συκαμίνῳ τὰς γνάθους
κεχρημέναι.

et ipse Aristophanes in Stob. Floril. CXXI. 18, cui reddidimus:

προὔκειμεθ', οὐδὲ βακκάρει κεχρημένοι,

ubi librorum scriptura κατακεχρημένοι manifesta servat formae antiquae vestigia, quae veteribus ubique restituenda est.

Vitium ultro invexit Bergkii in Aristophanis versiculum apud Eustathium p. 1442, 4.

ἔφευγε κἀγὼ τῇσδ' ὑπαντάξ ειχόμην.

quod si in omnibus libris esset certa correctione reponi potuisset τῆς ὑπαντάξ, quod habent omnes. Comparari debebat incerti comici locus apud Etymol. p. 365, 25.

ὅστις τῆς ὁδοῦ

ἡγήσεται σοι τὴν ἐπιτάξ,

cui et ipsi τὴν ὑπαντάξ censeo esse reddendum: ἡ ὑπαντάξ (ὁδός) quo sensu dicatur perspicuum est, ἡ ἐπιτάξ de via dictum quid sit exputare non valeo. Nihil autem tritius est quam ὁδόν in talibus omittere, cuius rei exempla afferre putidum est. Afferam potius locum, ubi male seduli lectores ὁδόν de suo addiderint. Creditur dixisse Lysias in orat. III. § 35. ἐγὼ δὲ ἐτέραν ἀπελθὼν ὁδὸν ὠχόμην: quicumque sentiet quam importuno loco ὁδόν sit interpositum facile sentiet interpolatum esse. Adverbium ἐπιτάξ apud Hesychium delitescit in ridiculo vitio ἐπιζάξ: quod ita explicatur ut Interpres nihil certi scire videatur: ἐπὶ τὰ ἀριστὰ καὶ ἐπ' εὐθείας καὶ ἐπὶ τὴν σύντομον καὶ ἐκ πλαγίου. Mirum si idem vocabulum haec omnia potuerit significare. Caeterum Z et T in vetustis libris scribebantur forma tam simili ut discerni non possent nisi ab eo qui quid Graecum sit et quid quoque loco sententia requirat expenderit. Non solebat hoc facere qui Hesychianam λέξιν ἡα constituit ut nunc in unico Marciano libro superest. Neque enim Ζιτᾶνα scripsisset pro Τιτᾶνα, neque contra Ταμίαν: Ζημίαν pro Ζαμίαν et Τῶνα: Ζώνη pro ζώνα. Eodem modo emendanda est glossa: Ὡδάκτατον: ἔδακνον, imo vero ὠδάκταζον. Ioculare exemplum incogitantiae obiter addam. Editur Τῶν οὐτιῶν: οὐδαμῶς, quod scriptum est pro τῶν οὐτι: ὦν οὐδαμῶς ex Homeri locis, qualis est in Iliad. A. 160.

τῶν οὐτι μετατρέπη οὐδ' ἀλεγίζεις.

Recte docti homines correxerunt verba Aristophanis apud Plutarchum in Compar. Arist. et Menandri in hunc modum:

ὑπὸ τοῦ γέλωτος εἰς Γέλαν ἀφίξομαι.

vitiose scripti libri γελᾶν pro Γέλαν exhibent. In Γέλα secundam produci et analogia docet et poëtarum usus confirmat. Est autem Γέλα ex Γελόα contractum, quae forma comparanda est cum Μεσσόα, Μέσση apud Homerum similibusque. Argumento est τὸ ἐθνικόν, quod non est Γελῶος (ut apud Meinekium et ple-rosque scribi video) sed Γελῶος, nam nullum esse adiectivum Graecum in -ῶος exiens sed -ῶος ubique scribendum alibi monuimus. Fallitur Stephanus v. Γέλα scribens: τὸ ἐθνικὸν Γελῶος οὐ Γελαῖος, ὥς Ἀβραν καὶ ἡ συνήθεια. καὶ Ἰσως ἀπὸ τοῦ γέλωτ τὸ Γελῶος. Ridicula haec suspicio est. Γελοαῖος, ut Οἰνοαῖος, in Γελῶος contractum est.

Non scripsit Aristophanes apud Steph. Byzant. v. Ἄργος.

οὐκ ἠγόρευον; οὐτός ἐς' οὐκ Ἀργόλας.

namque οὐκ ἐς' Ἀργόλας utique scriptum oportuit. Quod in libris est οὐτός ἐστὶ γ' οὐκ Ἀργόλας manu ducit ad:

οὐκ ἠγόρευον; οὗτοσί γ' οὐκ Ἀργόλας.

Simillimum vitium est in Avibus vs. 32

ὁ μὲν γὰρ ὦν οὐκ ἄσθς εἰσβιάζεται,

non dicitur enim ἔστιν οὐκ ἄσός pro ἔστι ξένος. Transpone igitur:

ὁ μὲν γὰρ οὐκ ὦν ἄσθς εἰσβιάζεται.

Leve vitium inficit Comici versus apud Poll. VII. 66

τὴν πτέρυγα παραλύσασα τοῦ χιτωνίου

καὶ τῶν ἀποδέσμων, οἷς ἐνὴν τιτθίδια.

emenda οἷς ἐνὴν τὰ τιτθία. Articulus enim necessarius est et Attici τὰ τιτθία dicebant, non τιτθίδια.

Erotianus v. ἀνεκάς ex Aristophane affert:

ὁ μηχανοποιός, ὁπότε βούλει τὸν τροχόν

ἐλᾶν ἀνεκάς, λέγε· χαῖρε, Φέγγος ἡλίου.

ἐλᾶν est infelix Bergkii coniectura. Codd. ἐᾶν κἀνεκάς. Corrigendum censeo ἔλκειν ἀνεκάς.

In nobilissimo τῶν Δαιταλέων fragmento apud Galenum in praefat. Lex. Hippocr. in extremo vocabulo mendum insidet. Bergkius edidit:

τί ὑποτεκμαίρει καὶ κακῶς ἄνδρας λέγεις
καλοκἀγαθεῖν ἀσκοῦντας. B. οἴμ', ὦ Θρασύμαχε,
τίς τοῦτο τῶν ξυνηγόρων τερθρεύεται;

optime ille quidem καλοκἀγαθεῖν reposuit sed minus feliciter
ex τερύεται vel τηρεύεται elicuit id quod vides. Equidem emen-
dandum esse τερατεύεται censeo, quod in ea re imprimis apposi-
tum verbum est de iis, qui monstra et portenta verhorum
loquuntur, quale est hoc ipsum καλοκἀγαθεῖν.

Quod Aristophanis fragmentum apud Plutarchum l. l. sequitur:
τί δέ σοι δράσω κακῶδαιμον ἀμφορεύς ἔξοτρακισθείς minus perite
Bergkii sic redintegravit ut scriberet:

τί δῆτα δράσω σ', ὦ κακῶδαιμον;

una tantum syllaba tralaticio errore vitata est legendumque:

τί δέ σὺ δράς, ὦ κακῶδαιμον;

Scribae Aristophani formam minus Atticam affricuerunt apud
Suidam v. Αὔλειος.

πρὸς τὸν τροφοῦ τῆς αὐλείας ἐχίνου κεφαλὴν πατορύττειν,
usitatum est enim illis τῆς αὐλείου dicere et ἡ αὐλειος θύρα.
Lysias I. 17 ἐψόφει ἡ μέταυλος θύρα καὶ ἡ αὐλειος. XII. 16
ἐπὶ τῇ αὐλείῳ θύρᾳ. Plato Sympos. p. 212 C. Solon apud De-
mosth. de F. L. p. 422.

αὐλαιοι δ' ἔτ' ἔχειν οὐκ ἐθέλουσι θύραι.

Menander noto loco:

ὄρος γὰρ αὐλειος θύρα

ἐλευθέρα γυναικὶ νενόμισ' οἰκίας.

et alii. Manifestum vitium ἐχίνου tenet libros omnes: σχίνου
scribendum esse vidit olim Gaisfordus, cui temere Bernhardt
obloquitur Harpocratonis locum adducens nihil huc pertinen-
tem. Sunt autem in antiquis libris C et e permisceri solita,
quia discrimen fere aciem fugit oculorum et illud νοῦς ὀρῆ non
in alios minus quam in scribas valet. Exquisita quaedam exem-
pla dedit Valcken. ad Herod. VIII. 8, in his Critonis apud Stob.
Floril. III. 75 ubi in libris est ἐπωδάς καὶ παιδείας ποτὶ λόγον
ἐς τὸ αὐτὸ συνδραμοίσας, partem veri Valckenaerius reperit
σπουδάς reponens, perfecit emendationem Hirschigius sic: σπω-
δάς καὶ παιδιᾶς — συνδραμοίσας. Plura dabit Porson. in Ad-
vers. p. 39. Apparet in his potissimum erroribus quam nihil
scribae cogitent et quam nihil intelligant. Apud Hesychium

est: Ἀεπάσιον: ἀσμένως, χαίροντα, pro ἀσπάσιον, uti vides, et Ἀναθέης: βασιλίσσης pro ἀνάσσης. sic C et e et O et Θ ab hominibus omnium rerum ignarissimis perpetuo perturbantur. Διεσούτο apud Hesychium est pro διέσσυτο, Θέοπισ pro θέσπισ, Θεόφατα pro θέσφατα, Ἐτελείν pro ὑθλείν. In aliis non simplex vitium est, sed in duabus simul litterulis peccatur ut in Ἰάδος pro ἰλός et Ἰάλασι pro ἰλλάσι, et Σκιλλεῖον pro σκιαδεῖον. Sic Τετάργιστο: ἐκορέσθη, ἐπλήσθη monstrum est ex τετάρπετο natum confusis Π — ΓΙ et C — ε. Sic Σφετρίδες: ἐπιβλήματα ex Ἐφεσρίδες ortum. Multiplici vitio prodiiit Ἀρτίτμαγεν: ἐχωρίσθησαν ex locis Homericis, ubi est: τῷ γ' ὡς βουλευσάντε διέτμαγεν, διέτμαγεν ἀρθμήσαντε, sim. Recte eadem glossa suo loco scripta exstat: Διέτμαγεν: ἐχωρίσθησαν. Περιττόν in ποιητόν depravatam est v. Περιείργασμαι: ποιητόν ἐποίησα. Βέβαιον in βιβλίον abiit v. Φερέγγους: φέρων τὸ βέβαιον pro Φερέγγυος — βέβαιον. Quam possit locus funditus pessumdatum certa crisi in integrum restitui luculento indicio est annotatio e λέξει καμικῇ apud Hesychium servata v. Σιδάρεοι: παρὰ Ἀριστοφάνει ἐν Νεφέλαις, Σιδάρεοι θεοί, ὡς ἐν Βυζαντίῳ. ἔτι εἰς ἐν τῷ λεπτῷ νομίσματι, ᾧ σιδηρῷ καὶ ἐλαχίστῳ ἐχρῶντο Βυζάντιοι. In ipso Codice est ἔτι εἰς Βυζάντιοι. optime! nam ἔτι εἰς natum est ex ΕΠΕΙΟΙ, ἐπεὶ οἱ Βυζάντιοι λεπτῷ νομίσματίῳ σιδηρῷ καὶ ἐλαχίστῳ ἐχρῶντο. Sic solent scribere Interpretes. Hesychius: Σικελὸς στρατιώτης: ἐπεὶ ξένοις ἐχρῶντο στρατιώταις ὡς ἐπὶ πολὺ οἱ περὶ Ἰέρωνα, et Παραλύομαι: ἐπεὶ ὑπὸ τῶν πλουσίων οἱ πένητες παρελύνοντο, ubi παραλοῦμαι et παρελύνοντο verum est. Addam tertium exemplum, ut ineptum vocabulum e Graecitatis gaza eiiciam. Hesychius: Μελλονικῖαν: ἐπὶ βραδύς καὶ μελλήτης ὁ Νικίας ἐλέγετο, hinc Hemsterhusio auctore ἐπὶ βραδύς in ordinem receptum est, nimium festinanter, nam quis non videt ἐπεὶ βραδύς esse emendandum? Saepius ita fit, ut qui nova vocabula venentur nubem pro Iunone amplectantur et Graecitatis copias mercibus vitiosis augeant. Egregia opera esse poterit illius qui bene Graece sciens complura obiter eximere Lexicis instituet vocabula vitio nata, quale est ab Hemsterhusio repertum et probatum ἀμετάκλασον in Xenophontis ad Aeschinem epistola apud Stob. Floril. LXXX. 12 τεθαύμακα τὸ ἀμετάκλασόν σου τῆς γνώμης.

At neque μετακλᾶν Graecum esse potest, (ut neque μεταγγυμι, μεταρρήγγυμι, μετατρίβω neque quidquam huiusmodi) neque ἀμετάκλατος, quamobrem ἀμετάπλατος censeo esse rescribendum. Sed redeo ad λέξιν κωμικὴν, cuius locum redintegrare coepimus: postquam ἐπεὶ οἱ Βυζάντιοι κτέ. persanatum est nullo negotio caetera sic restituentur: Σιδάρεοι θεοί: παρ' Ἀριστοφάνει ἐν Νεφέλαις. (vs. 247 sqq.)

ποίους θεοὺς ὀμεί σὺ; πρῶτον γὰρ θεοί
ἡμῖν νόμισμ' οὐκ ἔστι. B. τῷ γὰρ ὀμνυτ'; ἢ
σιδαρείοισιν, ὥσπερ ἐν Βυζαντίῳ;

ἐπεὶ οἱ Βυζάντιοι κτέ. Omnino eximiae reliquiae τῆς Κωμικῆς Λέξεως apud Hesychium passim exstant, sed foedissime depravatae resectisque poetarum et fabularum nominibus, ut in Ἀροῦσι τρία: ἐπὶ οἴνου ἐλέγετο κτέ. ex Cratino apud Athen. p. 29 D.

οἶμ' ὡς ἀπαλδὸς καὶ λευκός. ἄρ' οἶσει τρία;

et v. Ἐν Κέφ τις ἡμέρα; e loco Cratetis apud Athen. p. 117 B.

παῖ' ἐκεῖνον, ἄγχι' ἐκεῖνον. ἐν Κέφ τις ἡμέρα;

ubi Codex unicus Marcianus ἐγκαιῶτις ἡμέρα exhibet, quod Porsonus emendavit. Alibi Hesychius: Τακτονίτου: τὰ τῶν μαγείρων ξηρὰ ἀρτύματα κτέ. Optime Pierson. ad Moerid. p. 552 τὰκ τοῦ νίτρου correxit, quod ad Anaxippi locum referendum apud Athen. p. 169 B.

οὐ μὴ πρότερον οἶσεις, θεοῖσιν ἐχθρὲ σὺ,
τὸ λεβήτιον· τὰκ τοῦ νίτρου· πάλιν ὑπερεῖς;

ubi in Marciano libro est: κάκ τοῦλητρου, confusis ΔΗ et ΝΙ, ut saepius. Turpius etiam depravata est particula τῆς κωμικῆς λέξεως v. Ἐγκεκριωμένη: διὰ Κριώραν τὴν Μεγακλέους μητέρα τοῦ Ἀλκμαιωνίδου. ἔστι δὲ ἐνειλημένη καὶ κεκορδυλημένη καὶ ἐγκεκαλυμμένη καὶ σεμνυνομένη τῷ γένει. Inepte permixtae sunt duae λέξεις ex Aristophanis Nubibus vs. 10

ἐν πέντε σισύραις ἐγκεκορδυλημένος.

et vs. 48

σεμνήν, τρυφῶσαν, ἐγκεκοισυρωμένην.

unde omnia scribarum vitia et fraudes perpluunt. Praeclare Dindorfius locum e λέξει Κωμικῇ depromptum apud Hesychium v. Καταπληγκμήσει (Cod. ap. Schow.) emendavit ad Steph. Thes. v. Καταπλίσσομαι et revocavit Καταπλιγῆσει: κατακρατηθήσει, sumtum ex Aristophanis nobili loco apud Galenum Praef. Lex. Hippocr.

ἢ μὴν ἴσως σὺ καταπληγήσει τῷ χρόνῳ.

ubi in libris est καταπληγήσει. Quam vellem omnes reliquias τῆς κωμικῆς λέξεως, quae apud Hesychium, Photium et alios circumferuntur, et Comicorum versiculos, qui sine nomine volitant, sed facile agnoscuntur, adiciat aliquis iis, quae eruditissima Meinekii industria undique collecta lucido ordine disposuit. Largam messem Hesychius sedulo excussus praebebit, et Photius, et Bekkeri Anecdota, et Proverbiorum collectores. Quis dubitet quin incerti Comici versiculus sit apud Photium v. παράσσις.

Ἄνδρες Ἑλλήνων ἄριστοι καταβαλεῖν παράσσις,
quod lepidissime dictum est in Athenienses φιλοδίκους, aut

Οὐκ ἂν φθάνοιμην τὴν μάχαιραν παρακονῶν,
modo scribas φθάνοιμι. aut notissimum:

Οὐ παντὸς ἀνδρὸς ἐς Κόρινθον ἔσθ' ὁ πλοῦς.

aut:

Οὐδὲν φρονεῖ δίκαιον ἐσυκῶς ἀνὴρ.

ubi Comicorum et Comicae dictionis immemor Schleusnerus suspicatur »fortasse legendum esse ἐσηκῶς, ut iocose dictum hoc sit respiciendo ad eos qui stant cogitabundi, quum alioquin sedeant potius ii, qui aut quieto aut saltem minus inquieto sunt animo." quae illi stanti in mentem venisse probabile est. Neque magis sedebat is, qui eandem παραδιόρθωσις teste Albertio ad Hesych. v. Ἐσυγμαί sic munivit: »Ut animus quiescendo et sedendo fit prudens: sic e diverso dum stat nihil grave cogitat." Caeterum non plus sapiebant librarii, qui ἐσυκῶς et ἐσηκῶς iocose admodum inter se permutant, vide scripturas Codicum ad Aristoph. Aves. 557, Thesmophor. 164, Pacem 729. Qui ferre possunt

διὰ τῆς χώρας τῆς ἡμετέρας ἐσηκόσι μὴ διαφοιτᾶν,
in Avibus l. l. ecquid est quod eos non posse concoquere existimas?

Quam multa de genere hoc ex Grammaticorum scriptis colligi possint et margaritae ex sterquiliniis erui unusquisque qui volet experimentum facere comperire poterit. Eadem opera Aristophanis fabulas superstites iuvabit melioresque scripturas complures apud Grammaticos servatas videbit, in codicibus, quibus utimur, sine vestigio veri oblitteratas: cuius rei duo pro-

feram exempla, ut aliorum studia incendam. In Aristophanis Ranis editur vs. 1066

οὐκ οὖν ἐθέλει γε τριηραρχεῖν πλουτῶν οὐδεὶς διὰ ταῦτα
ἀλλὰ βακίους περιιλλόμενος κλάει καὶ φησὶ πένεσθαι.

Ravennas περιειλλόμενος vulgato errore, quia in ἴλλω et compositis i productum est, unde passim ἴλλω in εἴλλω, εἴλω et εἰλῶ depravatur. Vera huius loci scriptura apud Photium servata est v. Περιειλάμενος: περιειλησάμενος, nisi quod illic quoque περιιλάμενος est scribendum: habet enim περίλλομαι aoristum περιιλάμην, ut ὑπίλλω habet ὑπῖλλα in pulcherrimo Sophoclis versu de Sphinge:

οὐρὰν ὑπίλασ' ὑπὸ λεοντόπουν βάσιν.

quia sequiores omnes dicebant εἰλεῖν pro ἴλλειν (quod apud Iones et Atticos veteres solum in usu est) vel ipsa interpretatio περιειλησάμενος demonstrat περιιλάμενος antiquum et probum esse. Aoristum pro praesenti tempore requiri palam est. Repone vs. 1063 pro βακί' ἀμπισχῶν praesens ἀμπέχων et eodem vitio sententiam affeceris, quo nunc περιιλλόμενος laborat.

Alterum exemplum est in Avibus vs. 142

οὐκ ἔκυσας, οὐ προσεῖπας, οὐ προσηγάγου,
οὐκ ὤρχιπέδισας ὧν ἐμοὶ πατρικὸς φίλος.

emendationem loci Hesychius ipse prius emendatus dabit. Editur: Ὀρχιπαιδίζειν: τὸ κακοσχολεῦσθαι παρὰ τοῖς παισὶ. Corrige ὤρχιπεδίζειν et hinc Aristophani suum redde ὤρχιπέδισας.

Finem faciam, a quo olim initium, in Platone Comico. In fabula Adonide traditur usus fuisse formis Ἀδώνιος ἀντὶ τοῦ Ἀδώνιδος et accusativo τὸν Ἀδώνιον, quae et falsa sunt et inter se pugnant. Sed corruptus testis est, Grammat. Bekk. p. 346, 1 ubi legendum: Ἀδῶνος Φερεκράτης εἶπεν ἀντὶ τοῦ Ἀδώνιδος λέγει δὲ καὶ τὴν αἰτιατικὴν τὸν Ἀδῶνα. Hesychius: Ἀδῶνά: τὸν Ἀδωνιν, ubi vide Albertium.

Plato apud Hesychium v. Ἀσπαλιέως. — λίνον δὲ ἡ ὀρμιὰ, ὡς Πλάτων ἐν Ταῖς ἀφ' ἱερῶν:

πόθεν ὀρμιὰ καὶ κάλαμος;

Requiri λίνον pro ὀρμιὰ viderunt omnes. Senarium sic reintegrandum arbitror:

πόθεν λίνον μοι καὶ κάλαμος γενήσεται;

Facile expleri potest senarius eiusdem apud Schol. Arist.

Lysistr. 288.

τουτὶ προσαναβῆναι τὸ σιμὸν δεῖ.

Codd. ἀεί. supple:

τουτὶ προσαναβῆναι τὸ σιμὸν δεῖ σ' ἔτι.

sed melius etiam πρὸς ἀναβῆναι scribetur.

In Platonis versu apud Hephaestionem p. 91:

Χαῖρε παλαιογόνων ἀνδρῶν θεατῶν ξύλλογε παντοσόφων,
mutata una vocali παλαιογενῶν suspicor verius esse, quoniam
talía ex γένος non ex γόνος propagari apud Atticos solent, ut
εὐγενής, δυσγενής. Eadem forma est in Nubibus vs. 358: χαῖρ',
ὦ πρεσβῦτα παλαιογενές.

Nondum sanatum est ulcus in Platonis fragmento apud Schö-
liast. Aristoph. Thesmoph. 808:

ἔτι πονηρῷ καὶ ξένῳ

ἐπέλαχες ἀνδρὶ οὐδέπω γὰρ ἐλευθέρῳ.

nam quod reponunt μηδέπω, κοῦδέπω γ' et οὐδαμῶς γ' eiusmodi
sunt, ut statim meliora quaerere instituas. Conieci κοῦ καθα-
ρῶς ἐλευθέρῳ, quod bene Atticum est et rei apprime convenit.
Οὐ καθαρῶς ἐλευθέρος οὐδ' ἀεὶς ὢν ex imitatione Veterum Lu-
cianus in Timone dixit § 52. Iocose Antiphanes καθαρὸν δοῦ-
λον dixit mancipium, in quo nil inesset libero homine dignum
in Bekk. Anecd. pag. 105, 5. In loco tam male habito, qui
ex uno Codice Rav. utcumque descriptus est, nihil attinet api-
ces singulos litterarum investigare. Quum quod scriptum esset
non satis apparebat dederunt quod primum in mentem venit:
cuiusmodi est quod apud Plutarchum legitur in comparatione
Lysandri et Syllae cap. III. *Lysander*, inquit, *servabat in im-*
perio patriae mores εἰ δὴ τις ἄλλος ἐκπεφευγὼς τουτὶ τὸ περιὰκ-
τον.

οἴκοι λέοντες, ἐν ὑπαίθρῳ δ' ἀλώπεκες.

Bonum factum, quod de iocoso in Spartanos dicto aliunde
constabat: nam quis potuisset non dico reperire sed probare
aliis emendationem:

οἴκοι λέοντες, ἐν Ἐφέσῳ δ' ἀλώπεκες.

unde igitur ὑπαίθρῳ natum est sententiae non minus quam
metro inimicum? Nempe fugientes litterarum ductus utcum-
que suppleverunt. Idem prorsus factum est in vicinis, nam
περίακτον mihi dabis ridiculum et absurdum esse. Supererat,

ut opinor, περι * * τον, quod si περιβόητον suppleveris, Plutarcho suam manum reddideris.

Demagogi nomen latet in Platonis fragmento apud Plutarchum de gerenda rep. p. 801. Β. Πλάτων ὁ κωμικός τὸν Δῆμον αὐτὸν ποιεῖ — αἰτοῦντα λεκάνην καὶ πτερὸν ὅπως ἐμέσῃ λέγοντα·
προσίσταται μοι πρὸς τὸ βῆμα Μαντίλη.

in Demagogum aliquem et notum hominem haec dici apparet ex iis, quae apud Plutarchum praecedunt: populus saepe demagogis nequissimis utitur, inquit, sed cum fastidio et contemptu, gaudetque quum eos Comici ludibrio habent. Cogitavit Meinekius de Mantia Thoricio, cuius apud Demosthenem mentio est. Mihi Plato dixisse videtur:

πτερὸν ταχέως τις καὶ λεκάνην ἐνεγκάτω —

προσίσταται μοι πρὸς τὸ βῆμα Μαρψίας,
quem hominem ex Aristophane novimus Acharn. 702.

πρὸς τὰδε τί ἀντερεῖ Μαρψίας;

προσίσταται non est *nauseam et fastidium creat*, sed ponitur eo sensu, quo saepe apud oratores solet, de iis qui *adstant* aut *circumstant* in comitiis aut in iudicio. Reponendum est hoc ipsum apud Demosth. p. 1142: ὅταν τις τὸ σῶμα παραδίδῃ κομίσας πολλοὶ προΐστανται ἐπακούοντες τῶν λεγομένων, imo vero προσίστανται.

Certam Piersoni emendationem in Platonis fragmento apud Moeridem v. Ἀνακῶς Meinekius inconsulto sprexit. Editur: Πλάτων ὁ Κωμικός: καὶ τὰς θύρας ἀνακῶς ἔχειν. Pierson optime τῆς θύρας. Meineke: »recte ἀνακῶς ἔχειν dicuntur fores *firmiter occlusae*." Non intellexit quid esset ἀνακῶς ἔχειν, quemadmodum neque Moeris, qui ἀσφαλῶς ἢ φυλακτικῶς, neque Hesychius, qui ἐπιμελῶς, πεφροντισμένως interpretatur. Significat ἀνακῶς-ἔχειν nihil aliud quam ἐπιμελεῖσθαι, ἐπιμελειαν ποιεῖσθαι et sic φυλάττειν, τηρεῖν. Observare aliquem, ne clam elabatur, observare fores, ne quis clanculo intrare vel egredi possit. Herod. I. 24 Περιανδρον δὲ ὑπὸ ἀπιστίας Ἀρίονα μὲν ἐν φυλακῇ ἔχειν, ἀνακῶς δὲ ἔχειν τῶν πορθμέων. Thucyd. VIII. 102 ὅπως αὐτῶν ἀνακῶς ἔξουσιν ἢ ἐκπλέωσιν. Itaque quod apud Lysiam est I. 23 εἰπὼν ἐκείνη ἐπιμελεῖσθαι τῆς θύρας, id Plato optime dixerat καὶ τῆς θύρας ἀνακῶς ἔχειν.

(Continuabitur.)

DE NOMOTHETARUM TRIBUNALI IN ATHENIENSIVM CIVITATE.

Retractare lubet nonnulla eorum quae explicui in IV^{to} Volume *Scholicorum Hypomnematum*, ubi disputabam *de instituto legum emendandarum apud Athenienses*. Nam, quum ante hos quinque annos ea conscribere et typographo tradebam (prodiit autem libellus sequenti demum anno), nec dum huc perlatum erat Volumen primum Dissertationum Academiae Scientiarum Saxoniensis, et eo usque carebam exemplo praestantissimi operis quo Grotius, Britannus, Graeciae Historiam exponere aggressus erat. Quos libros si ante mihi usurpare licuisset, aliquanto melius difficillimas controversias disceptare potuissem. Sed omnis mihi tunc disputatio erat cum iis, quorum libros cognoveram, a quibus si qua in re dissentirem expositis rationibus opinionem meam defendebam. Aliquanto post KAYSERUS, Heidelbergensis, vir et doctrinā et humanitate praestantissimus, suum ad me iudicium de libello meo misit, ex Annalibus Heidelbergensibus. In controversia de Nomothetis vidi tum nonnulla esse quae perperam a me demonstrata esse contenderet; sed in primis dolere eum, quod WESTERMANNI Disputatio, qui ostendisset celebratam illam ἐπιχειροτονίαν νόμων, in DEMOSTHENIS *Timocratea*, fictam et subditiā esse, mihi non innotuisset. Statim intelligebam, si verum attigisset WESTERMANNUS, haud pauca fore quae in mea argumentatione essent mutanda et corrigenda: nec tamen, sicut oportebat, tum benevolae admonitioni obtemperavi: aliae me curae dein-

ceps tenuerunt, in quibus ipse mihi quaererem oblectationem utilemque animi agitationem, neque ita moleste ferebam esse qui melius docerent quod ego attigissem, ut continuo retexere quae absolvissem necesse videretur. Nuper demum ex hac vel negligentia vel socordia excitatus sum. Venit ad me unus ex familiaribus meis, afferens *Schoemanni Animadversiones de Nomothetis Atheniensium*, de quibus ne fando quidem audiveram. Perlegi statim libellum, itaque ab eo discessi, ut quod antea sensissem de SCHOEMANNO nunc quidem ex animo meo non eximeretur. Narrat se ista »brevissimo tempore operaque" conscripsisse, quum »reversus esset ex itinere quod valetudinis »causa suscepisset, multisque rebus districtus esset." Spero eum firmata corporis valetudine domum rediisse: sed vix credas animi quoque medicinam ab eo quaesitam esse, quae attulisset modestiam, nec sivisset ira studioque iudicii aciem praestringi. Neque enim omnis humanitatis expertem esse SCHOEMANNUM, et subinde pulcre servare id quod deceat, quod cum ipso honesto coniunctum est, dudum mihi constiterat. Quo loco operae pretium est excitare eius disputationem in Quarto libro *De Lite Attica*.

Docuerat BOECKHIUS, in prima praestantissimi libri editione, in quibusdam causis publicis licuisse tribunali eiusdem poenae condemnare actorem, cuius hic reum aestimavisset, sicuti Aristogiton, quum in causa *παρὰ νόμων* contra Sacerdotem Dianae Brauroniae inferior decessisset, ipse solvere mulctam quinque talentorum debuerit, quam reo posuisset¹. Quam inauditam doctrinam quum tueretur auctoritate loci Dinarchei², satis mirari, simulatque legebam, non potui istam interpretandi ra-

¹) *Staathausd. der Athener*, I. p. 410. Ed. 1^a. »Endlich scheint in gewissen Fällen das Gericht befugt gewesen zu sein, den Kläger in dieselbe Schätzung zu verurtheilen, welche er dem Beklagten gesetzt hatte, wie Aristogeiton beim Verlust einer Klage über Gesetzwidrigkeit gegen die Priesterin der »Brauronischen Artemis die Schätzung von fünf Talenten bezahlen musste, »welche er der Beklagten gestellt hatte. (DINARCH. *Aristogit.* p. 82.)

²) DINARCHI verba haec sunt: Οὐκ Ἀριστογείτων ἐστίν, ὁ ἄνδρως Ἀθηναῖος, ὁ κατὰ τῆς ἰσότητος τῆς Ἀρτέμιδος τῆς Βραυρωνίας καὶ τῶν οὐκ αὐτῆς τοιαῦτα γράψας καὶ ψευδόμενος, ὥσθ' ὑμᾶς, ἐπειδὴ τὴν ἀλήθειαν ἐπιθύσετε παρὰ τῶν κατηγορῶν, πέντε ταλάντων τιμῆσαι τούτου, ὅσον περ ἦν ἐπὶ τῇ τῶν παρὰ νόμων γραφῇ ἐπιγεγραμμένον.

tionem, in qua quum verbum γράφειν, quod non nisi de psephismatis auctore dicitur, sic explicaretur quasi esset γράφουσιν, quod de publicae causae actore dicitur, prorsus incredibilia alia orta sunt. Quid SCHOEMANNUS, qui aliquot annis post utilissimam illam disputationem edidit quae Quarto libro de Lite Attica exponitur? Involavitne in ΒΟΕΚΚΗΙUM? exprobravitne ei turpem errorem? triumphavitne de magistro ut eius minueret auctoritatem praeclarissimis partam inventis? Nihil minus. Reticere peccatum non poterat in tanta et scriptoris et libri fama et opinione; sed primum ΒΟΕΚΚΗΙ nomen omittit, tum modeste παρεξήγησιν appellat, subiicitque accuratam loci Dinarchei explicationem³. Haec admonitio plena illa benevolentiae et officii latere non poterat ΒΟΕΚΚΗΙUM, qui ipse fuisset in eorum numero quibus Academia Berolinensis iudicium de MEIERI et SCHOEMANNI doctissimo libro commisisset. Itaque in altera Oeconomiae Civilis editione candide agnoscit meliora se doctum esse a SCHOEMANNO, totumque illum locum abiicit⁴. Sic ab utroque satisfactum est ei, quod honos viros decet. Utrum idem officium in aliis servaverit SCHOEMANNUS, an subinde ita conviciari soleat ut exanimatus et mente conturbatus ad scribendum se accinxisse videatur, et evomere potius ὅ τι τύχη, quam sedate considerare quae scribat, nemo nunc dubitabit. Sed mittamus eum paullisper, deque egreigia WESTERMANNI dis-

³) *Der Attische Process*, p. 437. »Man glaubt ferner in der Rede des Dinarch gegen Aristogiton den Beweis zu finden, dass bisweilen die Richter befugt gewesen seien, den Kläger in dieselbe Schätzung zu verurtheilen, welche er den Beklagten gesetzt hatte. Aber man misversteht die Stelle des »Dinarch, die wir zum Beweise hersetzen wollen: οὐκ Ἀριστογίτων κτδ. — Hier sollte Aristogiton der Kläger gewesen sein, die Priesterinn der Artemis die Beklagte? Zu geschweigen, dass eine γραφή παρανόμων gegen eine Frau undenkbar ist, so zeigen ja die Worte: ἐπειδὴ τὴν ἀλήθειαν ἐπύθεσθε παρὰ κατηγόρων deutlich genug, dass Aristogiton Beklagter gewesen sei. »Es ist nicht zu bezweifeln, das Aristogiton irgend ein Psephisma in Beziehung auf die Priesterinn der Artemis in Vorschlag gebracht hatte, wegen dessen er dann durch die γραφή παρανόμων belangt wurde. Auf dieses Psephisma beziehen sich die Worte: τοιαῦτα γράψας καὶ ψευσάμενος. Die »Kläger bewiesen nun den Richtern, dass jenes Psephisma lägenhaft und »strafwürdig sei, und bewirkten dadurch, dass er in die Busse verurtheilt wurde, die sie ihm gesetzt hatten.»

⁴) I. p. 501. not. a.

putatione videamus, quam sane vellem consulere potuissem, quum mea de Nomothetis conscriberem.

Genus disputandi in quo versatus est WESTERMANNUS, hoc est, ut in singulis documentis, quae hodie prostant interposita in DEMOSTHENIS actionibus, disceptatio instituatur, utrum vera an ficta sint, ita ut, ficta si esse appareat, magna pars praesidiorum corruat, quibus hucusque viri docti suam de Atheniensium civitatis disciplina sententiam tueri soliti sint. Quam opportuna et accepta mihi illa disputatio esset haud attinet commemorare: ipse semel iterumque eandem considerandi viam tentaveram, veluti in lege ὕβρεως, apud AESCHINEM⁵, et in Tisameni psephismate apud ANDOCIDEM⁶. WESTERMANNUM si dixero diligentissime et prudentissime demonstrasse in hac prima dissertatione inscite fictam esse nobilem illam ἐπιχειροῦσαν νόμων, in DEMOSTHENIS *Timocratea*⁷, necessario consequitur et nonnulla quae in isto documento notassem frustra fuisse⁸, et complura quae non nisi ista auctoritate defendissem abicienda esse.

De legis praescripto cuius sententiam exponit AESCHINES in *Ctesiphontea*⁹ ita sentit WESTERMANNUS, non eam opponi veteri legi, cuius toties in DEMOSTHENIS *Leptinea* et *Timocratea* mentio fiat, sed illam legem recentiore esse additamque fuisse veteri, ita ut non constitueret totum negotium, sed peculiari generi prospiceret. Quid mihi de isto AESCHINIS loco videretur, explicui in hanc sententiam, ut ipse quoque segregarem istud Thesmothetarum officium a novarum legum ferendarum disciplina¹⁰. Perperam tamen dixi ista, ἐπιγράψαντας νομοθέτας, corrupta esse: contra nunc vix intelligo quo nomine Thesmothetis imponatur διορθοῦν τοὺς νόμους ἐν τῷ δήμῳ, quum neque ipsorum valeret auctoritas in populi concione, neque populo in concione, sed Nomothetarum tribunali controversia dirimenda permetteretur. In eo quoque dissentio a WESTERMANNO, quod illam, quam AESCHINES excitat disciplinam, recen-

⁵) In Epist. ad Hermannum p. 46 sqq.

⁶) *Scholic. Hypomn.* IV. p. 13 sqq.

⁷) p. 706. § 20—23.

⁸) p. 29 sq.

⁹) § 38.

¹⁰) p. 46 sqq.

tiorẽm esse dicit altera illa ; quippe Aeschines hoc praescriptum tribuit ipsi τῷ νομοθέτῃ τῷ τὴν δημοκρατίαν καταστήσαντι. Hinc suspicari licet multo ante potius iam viguisse illam Thesmothetarum disciplinam, eoque pertinere locum *Leptineae*¹¹, quẽm attigi¹², et post demum, crescente oratorum et τῶν πολιτευομένων libidine et audacia, quum potestatem, quae ante non nisi Thesmothetarum fuisset, alii quoque sibi vindicarent, nova lege prospectum fuisse ne quid in tanta re turbaretur, utque certa προτάγματα temeritati et licentiae opponerentur. Certe non negligendum hoc est, apud Demosthenem τὴν τῶν νόμων δοκιμασίαν opponi τῇ τῶν θεσμοθετῶν δοκιμασίᾳ, quam contentionem temere instituisset, si nullae antiquitus in illo negotio partes Thesmothetarum fuissent.

Prudenti instituto WESTERMANNUS deinceps enumerat omnia de quibus ex ipsius Oratoris verbis constet argumentum eius legis, quae legum ferendarum modum et normam praescripserit. Tum subiicit diligentẽ explorationem interpositae illius ἐπιχειροτονίας νόμων. Perperam hanc legem Soloni tribui ab Oratore, iisdem conficit argumentis quibus ipse usus sum¹³: concedit tamen fundamentum ipsum et mentem in Solonis legislatione quaerendam esse, neque repugno; formam autem deberi temporibus restitutae democratiae, Ol. 94, 2. Postrema haec coniectura est, cui tamen nihil video quare mea coniectura cedat necesse sit, quum¹⁴ videri mihi dicerem initium factum illius disciplinae sublatis Quadringentis, et tamen concederem¹⁵ post Euclidem demum accuratissimas illas sanctiones, quarum auctoritate Oratoris demonstratio nititur, fuisse inventas.

Singulae disputationes autem, quibus evincere studet WESTERMANNUS illam ἐπιχειροτονίαν νόμων confictam esse, eiusmodi sunt, ut vix quidquam in iis reprehendendum videatur. Itaque et alii, credo, abiicient nunc interpretandi rationem quam hucusque in singulis tentaverant, et ipse lubenter desero meam interpretationem verborum κατὰ τοὺς νόμους τοὺς κειμένους¹⁶.

¹¹) p. 484: § 90 sqq.¹²) p. 18.¹³) p. 29.¹⁴) p. 3.¹⁵) p. 32.¹⁶) p. 34 sq.

Exiguum restat, de quo minus mihi conveniat cum viro praestantissimo. Quum enim sine controversia maneat hoc, Nomothetas fuisse ἐκ τῶν δρωμονότων, et BOECKHIUS pridem statuisset, intelligendos hos esse qui iudices fuissent, SCHOEMANNUS autem fuisse ex iis, qui eo ipso anno iudices essent (in quam sententiam BOECKHIUS ipse postea concessit)¹⁷, postremam sententiam unice probari sibi dicit. Mihi quare neutra probetur, uberiores expectat disputationem quam ut eam nunc persequar: etenim abiiciendam puto doctorum virorum doctrinam quum tenent quotannis certum quoddam corpus heliastarum designari solitum fuisse, quod sex mille iudicibus constaret.

Minime negligenda est alia demonstratio WESTERMANNI, qua, ut mihi videtur, plane obtinet Leptineam causam apud Nomothetas disceptatam fuisse, quum ipse antea¹⁸ et alii apud Heliaceam putavissemus: tum simul apparet non Proedros, ut erat in fictis illis legum formulis, sed Thesmothetas his iudiciis, velut tribunalibus, praefuisse et iudices in suffragia misisse. Praeclare porro suspicatur WESTERMANNUS¹⁹ paullatim severissimam legis, qua νομοθεσία regeretur, praeceptionem fuisse neglectam, et ex ambitione prodiisse identidem abusum. Neque vel Leptinem, vel Timocratem primum fuisse qui legis normam negligeret, manifesto conficitur e notissimo *Leptineae* loco²⁰, in quo explicando ipse antea erravi²¹, nunc eundem sic interpreto, ut verba τοῖς μὲν ὑπάρχουσι νόμοις ἐχρῶντο, καινοὺς δ' οὐκ ἐτίθεσαν nihil aliud indicare dicam, nisi hoc, antiquitus istam novarum legum ferendarum disciplinam servatam fuisse, neque quidquam in eodem negotio esse novatum, sed postea nonnullorum potentiam eo valuisse, ut quocumque libuisset tempore leges ferrent; unde ortam esse legum turbam, et subinde vanitatem, quum tanta temeritate continuo novae ferrentur, adeo ut iure eas κενωτέρους²² τῶν ψηφισμάτων esse dicat Orator. Quum igitur pleraque negligenterentur, hoc tamen servatum perpetuo esse ipsa causa Timocratea do-

¹⁷⁾ *Staatshaush.* I. p. 338 init. Ed. 2^e.

¹⁹⁾ p. 51 fin. sqq.

²⁰⁾ p. 484: § 91.

²²⁾ Quemadmodum corrigendum dixi p. 65.

¹⁸⁾ p. 52 sqq.

²¹⁾ p. 18.

cel, ut nova lex ferretur et disceptaretur non in populi concione, sed apud Nomothetas, quibus istud munus peculiari suffragio mandasset, siquidem Epicratis psephisma ipsum hoc continebat, ut crastino die Nomothetae sederent pronuntiaturi de nova, quae ferenda esset, lege²³. Sed propter illud Timocratis exemplum, vix concedo WESTERMANN (p. 7.) suspicanti Leptinem suam legem non in Nomothetis, sed in populi concione pertulisse. Plane omissos umquam fuisse Nomothetas coniecere minus licet, propter ea quae DEMOSTHENES loquitur in *Timocrateia* (§ 37.): *τίς οὖν μόνη φυλακὴ καὶ δικαία καὶ βέβαιος τῶν νόμων; ὑμεῖς οἱ πολλοί· οὔτε γὰρ τὸ γινῶναι καὶ δοκιμάσαι τὸ βέλτιστον ἐξελέσθαι δύναιτ' ἂν ἡμῶν οὔδ' εἰς.*

Hoc quoque dedita opera refutat WESTERMANNUS²⁴, quod plerique auctoritate supposititii documenti crediderunt, et ipse tenebam²⁵, Proedros praefuisse Nomothetis qui eos in suffragia mitterent (*διαχειροτονίαν ποιεῖν*). Sed, quum aliis argumentis plane ostendat, legis formulam illam in *Timocrateia*²⁶ conflictam esse, minus tamen ei concedo ubi locutiones *διαχειροτονίαν ποιεῖν*, et *χειροτονεῖν* perperam de Nomothetarum collegio usurpari dicit, in quo requiratur tum *ψῆφον δίδδναι*, tum *ψηφίζεσθαι*. Primum, ipse Orator haec verba usurpat de legis sententia²⁷, *πρῶτον μὲν ἐφ' ὑμῖν ἐποίησαν διαχειροτονίαν πρότερον εἰσοιζέας ἐξὶ νόμος καινὸς ἢ δοκοῦσιν ἀρκεῖν οἱ κείμενοι· μετὰ ταῦτα δ' ἂν χειροτονήσητε εἰσφέρειν κτέ.* Attingunt haec quidem populi in concione decretum, sicuti crebro in eadem re et *χειροτονεῖν*, et *ἀποχειροτονεῖν*, et *διαχειροτονεῖν* usurpantur: sed suspicor eadem dici potuisse in ea lege, cuius nunc non nisi fictam formulam habemus, in tribunali Nomothetarum, propterea quod, antequam ista libido novarum legum ferendarum invaluisset, *γραφὰὶ παρανόμων* eiusmodi fuisse videntur, ut iis lex ipsa peteretur, nihilque decernendum relictum fuisse nisi ut optarent, iuberentne novam, an servarent veterem legem cui illa opposita esset, id quod Orator ex illa veteri disciplina sic commemorat, *γράφεσθαι μὲν ἂν τίς τινα τῶν ὑπαρχόντων νό-*

²³) *Timocrat.* p. 709. § 28. αὐτὸς ἔγραψεν αὐρίον νομοθεταῖν.

²⁴) p. 55 sq.   ²⁵) p. 80 et 41.   ²⁶) p. 710. § 33:

²⁷) *Timocrat.* p. 707. § 25.

μων μὴ καλῶς ἔχειν ἡγῆται, παρεισφέρειν δ' αὐτὸν ἄλλον, ὃν ἂν τιβῇ λύων ἐκείνον, ὡμᾶς δ' ἀκούσαντας ἐλέσθαι τὸν κρεῖττω²⁸. Describitur, inquam, istis vetus norma illorum iudiciorum, quum non de latore legis novae ipso pronunciandum esset, qui vel absolveretur vel condemnaretur (ἀποψηφίσασθαι, et καταψηφίσασθαι), sed e duabus legibus esset optandum: in qua optione, ubi reus nullus esset, et χειροτονεῖν et διαχειροτονεῖν apte mihi dici videntur. In simili optione videmus apud XENOPHONTEM, in concione sane, sed in ea, quae in causa Praetorum apud Arginusas tribunalis potestate abuteretur, διαψηφίσασθαι, et διαχειροτονεῖν inter se permutari²⁹. Nam si diligenter consideramus ea, quae apud Oratorem de veteri legislatione explicantur³⁰, nemo, ut puto, dubitabit quin hoc unum prospexerit ista disciplina, ne de eadem re duae contrariae leges valerent. Hinc intelligitur, in illo iudicio, quamquam qui novam legem ferret diceretur γράφεσθαι, ἂν τινα τῶν ὑπαρχόντων νόμων μὴ καλῶς ἔχειν ἡγῆται³¹, non tamen ipsum suo id periculo fecisse, sed non nisi de legibus ferenda suffragia fuisse: itaque non veteris legis latori, sed legi ipsi creabantur vel σύνδικοι, vel συνήγοροι³². Crebro sane in hoc ipso legis iudicio usurpatur et ψῆφον φέρειν, et καταψηφίσασθαι τοῦ νόμου, et ἀποψηφίσασθαι³³: sed dicuntur ista in similitudine iudiciorum, quorum propria sunt; quamquam recte SCHOEMANNUS³⁴ docuit non semper accurate distinctam verborum significationem esse apud scriptores. Quod si huius viri docti probare necesse est doctrinam, in iudiciis semper ψηφίζεσθαι, numquam χειροτονεῖν dici, equidem defendo hoc, vetus illud Nomothetarum institutum a veri iudicii definitione segregandum esse, quippe tum nemo erat qui

²⁸) *Leptin.* p. 484. § 89.

²⁹) *Hellen.* I. 7. 7. ὁπὲρ ἦν, καὶ τὰς χεῖρας οὐκ ἂν καθέωρων. — § 9. διαψηφίσασθαι Ἀθηναῖους — ὅτω δοκοῦσιν — ὅτω μὴ. — § 34. τούτων διαχειροτονουμένων — καὶ πάλιν διαχειροτονίας γενομένης ἐκριναν τὴν τῆς βουλῆς (γνώμην) καὶ μετὰ ταῦτα καταψηφίσαντο τῶν στρατηγῶν.

³⁰) *Leptin.* § 89 sq. *Timocrat.* § 34—37.

³¹) *Leptin.* § 89. 96.

³²) *Leptin.* § 146. *Timocrat.* § 36.

³³) Veluti *Leptin.* § 49. 99. 159. 163 sq. 166 sq. 218.

³⁴) *Comitt. Athen.* p. 122 sq.

ipse ab actore in ius vocatus esset, nemo cui poena aestimanda esset, tantum utra lex melior esset κρίναι oportebat iudices³⁵. Sed simplex illa ratio, quae DEMOSTHENIS aetate diu deserta fuisse videtur, ita ut eius memoriam apud iudices instaurari necesse esset³⁶, recte, ut mea opinio est, ferebat hoc, ut in illa legis optione iudices s. Nomothetae dicerentur νόμον χειροτονεῖν, sicut est in ea lege, quam recte aliis rationibus motus fictam esse demonstrat WESTERMANNUS. Contra, quum paulatim studium istud legum novandarum, magna cum perniciē rei publicae, in licentiam crevisset, necesse fuit eam alio genere iudiciorum coerceri, quae proprie παρανόμων essent, in quibus et actor suo periculo ageret³⁷, et rei castigationem peteret, sicuti petit DEMOSTHENES in Timocratem³⁸. Haec demum veri nominis iudicia erant, et ἀγῶνες τιμητοί, et tamen, quoniam de lege lata utrum κύριος maneret, an λύεσθαι oporteret pronunciaretur, revera Nomothetae erant in quibus eae disceptationes agitentur, atque in his iudiciis consentaneum est ut qui suffragium ferunt non χειροτονεῖν, sed ψηφίζεσθαι dicantur. Quumque compositum καταχειροτονεῖν θάνατον usurpari ipse SCHOEMANNUS³⁹ concederet, nulla causa erat cur verbum ipsum ita simpliciter ex hoc Nomothetarum negotio excluderetur.

Ceterum recte iudicat WESTERMANNUS⁴⁰ nullam peculiarem legem cogitari posse, quae tum παρανόμων γραφήν concederet, si actor contenderet legem, quam aggrederetur, οὐκ ἐπιτηδεῖον esse. Quemadmodum enim alia certis legum formulis praescripta erant quae in nova lege ferenda essent servanda, veluti μηδὲ νόμον ἐξεῖναι ἐπ' ἀνδρὶ θεῖναι, difficile est probare hoc, ut certa lege praescripta fuerit ἐπιτηδεύουτος quaedam novae legis quam quis ferret; ne necesse quidem erat; siquidem, praeter ea quae in forma ferendi reprehendi possent, vix reperiri poterat aliud ar-

³⁵) Timocrat. § 189.

³⁶) Quare in Leptin. § 89 dicit, τούτων πάντων οὐδὲν ἐς καιρὸν οὐδ' ἡμέτερον εὖρημα, ἀλλ' ὁ παλαιός — νόμος κελεῖται.

³⁷) Timocrat. § 3. ἐμοὶ δ' ἐν χιλίαις ὑπὲρ ὑμῶν ὁ κίνδυνος.

³⁸) vid. § 101. 204. 218.

³⁹) l. c. p. 124. ubi tamen perperam utitur loco Midianae p. 583. § 214, si quidem istic ἀποχειροτονεῖν non de iudicio, sed de populo dicitur.

⁴⁰) p. 60.

gumentum quo nova lex impugnaretur nisi hoc, ferre ea latorem, δι' ὧν βλέπτει τὴν πόλιν, sicut loquitur DEMOSTHENES in *Timocratea* ⁴¹, hac et similibus locutionibus ostendens legitimam criminis appellationem nullam fuisse.

Itaque iure quum demonstraverit WESTERMANNUS, praeter illam ἐπιχειροτονίαν νόμων, reliqua quoque quae in *Timocratea* interponuntur, veluti Timocratis psephisma ⁴², et leges complures, supposititia esse, apparet quam multa esse necesse sit, quae auferantur iis, qui istis praesidiis usi disciplinam illam civitatis Atheniensium explicare studuerant. Quo magis doleo non pervenisse ad me praeclaram disputationem, neque quidquam mihi de ea innotuisse, antequam mea in quarto volumine *Scholicorum Hypomnematum* conscriberem. SCHOEMANNO, qui in illis *Animadversionibus* ⁴³ simulatae me ignorantiae arguit, neque operae pretium est respondere, et facile iis ignoscere soleo, qui in scribendo declarant quam perturbato et paene furenti animo utantur. Sed antequam ea explorem quae in mea disputatione SCHOEMANNUS exagitat potius quam reprehendit, videamus quid GROTIUS in *Historia Graeca* attulerit, quod cum hoc argumento et controversia coniunctum sit, in primis in Parte II, Cap. XLVI ⁴⁴. Video nunc a SCHOEMANNO commemorari suum de GROTH doctrina tractatum et iudicium, quod biennio abhinc ediderit, et suspicor praecipue egisse eum de iis quae illo Cap. XLVI continentur, quaeque cernuntur in explicanda mutata rei publicae et iudiciorum disciplina, quam Periclea aetas attulerit ⁴⁵: nec miror gloriari eum, quod eius errores refutaverit. Quod postremum cuius momenti sit, tum existimare potero, si librum videro. De hoc iam nunc mihi convenit cum SCHOE-

⁴¹) § 108. ita § 92. λυμναίνεσθαι καὶ διαφθελεῖν. et § 210.

⁴²) § 27.

⁴³) p. 9. not. 5. »Bakius hanc (Westermanni Commentationem) nusquam commemorat, licet biennio ante eius Hypomnematum Vol. IV. editam, neque magis Grotii historiam Graecam etiam prius publicatam. Quid igitur? Non novit hos libros, an dissimulavit a se lectos esse, quo magis omnia sua dicere videretur?"

⁴⁴) Vol. V. p. 502 sqq. Utor Ed. 2^a cuius hoc volumen prodit a. 1851.

⁴⁵) *Die Verfassungsgeschichte Athen's nach G. Groto's History of Greece, kritisch geprüft von G. F. SCHOEMANN. Leipz. 1854.*

MANNO, doctum virum et acutum esse GROTIUM; sed praeterea affirmo eum modestum esse et plenum humanitatis, tum ea prudentia in causis rerum indagandis eximie valere; quam crebro in doctissimorum virorum voluminibus desideramus.

Et, quandoquidem Nomothetarum institutum in primis cum legum custodia coniunctum erat, non alienum erit hanc GROTI opinionem commemorare, quum, PHILOCHORI apud PROTIUM auctoritate, Nomophylaces Athenis institutos ab Ephialte tradit ⁴⁶. Nondum mihi persuadetur; teneoque eam sententiam, quam explicui ante quadriennium ⁴⁷. Ubi autem statim post ⁴⁸ agit de Nomothetarum origine et constitutione, quam verisimile sit Pericli deberi, requiro rationes quibus illa opinio nitatur. Si enim hoc sumere licet, Nomothetarum potestatem eo consilio creatam videri, vel ut populari levitati in novandis legibus frenum quoddam imponeretur, vel ut legum turba aut discordia minueretur, imminuebatur certe ita populi in concione imperium: Periclis contra, sicuti constat, pleraque consilia hoc spectaverunt, superata in primis paucorum et nobilium potentia, ut quam plurimum populo, id est multitudini committeretur. Nihil sane nobis traditum est unde conficere liceat quam rationem secutus sit, verbi causa, in perferenda lege de nothis, quam postea adeo abrogavit. Itaque, si coniecturae locus est, fieri posse concedendum est ut fundamentum eius disciplinae et mens ipsa in Solonis institutis quaerenda sit: sed nihil video cur abiciam eam suspicionem, quam ante prodidi, post Quadringentos demum sublato diligentiore illam descriptionem legum corrigendarum et novandarum introductam esse, per quam, restituto populari imperio, tamen obviam iretur demagogorum audaciae et temeritati, quorum vitiorum perniciem inde a Cleone sensisset res publica: neque facile, credo, negari poterit huic suspicioni in primis convenire Tisameni psephisma, cuius formula ficta esse potest, sed vix dubitare licet de argumento. Ne hoc quidem spernendum est, si Nomothetae iam ante cogniti fuissent, nihil causae fuisse THUCYDIDI cur eos nominatim

⁴⁶) p. 502 sq.

⁴⁷) *Schol. Hypomn.* IV. p. 277 sqq.

⁴⁸) p. 504 sq.

appellaret; de reliquis veteris democratiae institutis tacens ⁴⁹.

De numero sex mille heliastarum, qui quotannis designarentur et iureiurando obstringerentur, sequitur Grotius receptam sententiam, quam minus mihi probari supra dixi. Sed in hoc quoque dissentio ab eo, quum *γραφὰς παρανόμων* a Pericle inventas esse dicit ⁵⁰: tum non probare possum hoc, si eiusdem generis actionem putat esse qua quis apud Nomothetas novam latam legem aggrediretur, cum ea quae latorem in ius vocaret. Disputavi ipse de hac actione ⁵¹, sed ita ut ea mihi nunc minus satisficiant. Certa quum nusquam tradantur, quaerendum sane est quid rerum cognitarum analogia et ferat et postulet. Itaque nondum plane absurdum mihi illud esse videtur, quod antea suspicabar ⁵², denunciationem futurae *γραφῆς παρανόμων* alienam fuisse a tribunali Nomothetarum: multoque minus existimo ipsam eiusmodi *γραφὴν* ad Thesmothetas, qui eam Nomothetis diiudicandam traderent, deferri potuisse. Unum genus *γραφῶν* ad illos Thesmothetas deferrebat, quae condemnarent veterem quamdam legem, nova substituenda ⁵³: itaque vix credibile est ad eosdem aliam quoque *γραφὴν*, qua in primis ipse lator novae legis peteretur, potuisse deferri; quum praesertim latio illa ipsa tamquam auctoritate et suffragatione populi in concione, in qua ante recitata fuisset, muniretur et commendaretur, neque quidquam relinqueretur Nomothetis nisi *ἐλέσθαι τὸν κρείττω*, nihil de ipso latore, cuius in illo quidem iudicio nullum versabatur periculum. Quae igitur in Nomothetis alia disceptatio cogitari potest, praeterquam inter ipsum latorem novae legis et eos, qui publice creati defensores essent veteris legis? Ego nullam fuisse suspicor. Minus etiam rationi consentaneum est, si quis putet *γραφὴν παρανόμων* vel ante Nomothetarum consessum, vel in ipso illo tribunali ita potuisse denuntiari, ut legem novam eo ipso perferri prohiberet. Satius fuisset totum illud prudentissimum et severissimum institutum tollere, quam ab unius hominis libidine

⁴⁹) Fugisse hoc videtur Grotium Vol. VIII. p. 102, ubi Thucydides locum VIII. 97 interpretatur.

⁵⁰) p. 507.

⁵¹) p. 52 sqq.

⁵²) p. 44.

⁵³) *γράφεσθαι μὲν ἂν τις τινὰ τῶν ὑπαρχόντων νόμων μὴ καλῶς ἔχειν ἡγήται. Leptin. p. 486. § 96. Eoque pertinet Timocrat. p. 710. § 32. εἰς τὴν εἰρήνην (νόμον ἐναντίον), γράφεσθαι κελεύει.*

suspensum relinquere ⁵⁴. Ex ipso DEMOSTHENE, nisi vehementer fallor, coniciendum est γραφὴν παρανόμων in novae legis latorem, post perlatam demum legem in Nomothetis, institui solitam fuisse. Primum quum in *Timocratea* ⁵⁵, enumeratis iis, quibus fungi eum oportere lex iuberet, addat, » si quis istorum » unum praetermiserit, τῷ βουλομένῳ δίδωσι γράφεσθαι. Sed maxime declaratur hoc altero eiusdem orationis loco ⁵⁶. Lex, inquit, ista postulat, tum ut legum concordia servaretur, praeterea ut vos legum custodes constitueret: noverat enim, ὅτι τὰς ἄλλας ἂς γέγραφεν αὐτῶν φυλακὰς ἔσι πολλαχῇ διακρούσασθαι. Synegoris, iure creatis, possit quis persuadere ut taceant: iubetur sane novae legis lator, ut eam ante legendam et cognoscendam proponat ad Eponymorum statuas; sed fieri posset, forte fortuna, ut fugiat eos, qui contra dixissent si ante animadvertissent ⁵⁷, legant autem alii, qui nihil curent: liberum sane cuique est γραφὴν παρανόμων instituere; sed si quis aggressorem avertat, ἡ πόλις παρακέρουται. Et huius perfecti temporis haec vis est, ut non dicatur dolo circumveniri rem publicam, sed errorem quem forte commiserit, manere nec postea corrigi, quod fieri poterat si quis γραφὴν παρανόμων instituisset et persecutus esset. Itaque, inquit, una quae iusta et firma sit legum custodia penes vos est, quibus nemo persuadere possit ut in optando deteriore legem meliori anteferatis. Scilicet minus liberum fuisset Nomothetarum iudicium et integra potestas, si de γραφῇ παρανόμων pronunciare debuissent. Accedit exemplum Leptinis, qui gloriabatur, tamquam si ea commendatio esset eius legis quam de immunitatibus pertulisset, tres iam fuisse, qui eam ante Phormionem γραφῇ παρανόμων aggredierentur, sed deseruisse actionem. Nemo sanus in animum inducet, ut has actiones in Nomothetarum tribunali disceptari potuisse credat: ne διαγράφεσθαι quidem actori licitum fuisse potest, adeo ut auferretur Nomothetis illud ipsum,

⁵⁴) Sic iudicavi quoque p. 45.

⁵⁵) p. 705. § 18.

⁵⁶) p. 711. § 86 sq.

⁵⁷) Expressi loci sententiam, ut intelligeretur iure me. expunxisse partic. μή, p. 35. quam correctionem SCHÖRMANNUS sequitur p. 12. init.

cuius causa constituerentur. Sola et postrema correctio tam eorum quae Nomothetae, quam eorum quae in concione populus sanxisset, igitur et legum perlatarum, et psephismatum, erat γραφή παρανόμων, quae isto nomine appellabatur si suo periculo actor ipsum latorem legis (quod intra anni spatium fieri concedebatur) in ius vocaret, itaque causa a Thesmotheis ad Heliaeam deferretur, in qua poena reo esset aestimanda: quo modo factum esse in Timocrate videmus. Post illud intervallum, qui obtinere vellet legis perlatae abrogationem, quod putaret συμφέρειν τῇ πόλει λελύσθαι τὸν νόμον⁵⁸, ipsum novae legis auctorem esse oportebat, ita ut veterem legem accusaret (γράφεσθαι τὸν νόμον), itaque potius νόμον τιθέναι, quam παρανόμων γράφεσθαι τινα dicendus erat: quae causa fuit Phormioni et DEMOSTHENI πρὸς Λεπτίνην.

Sic occurrimus iis quae GROTIUS in aliam sententiam pronuntiavit⁵⁹; quem hoc quoque mihi concessurum arbitror, γραφὴν illam non nisi post factam novae legis lationem potuisse, quae ipsa non ante, sed in ipsis Nomothetis demum locum habebat, sicut et ratio suadet, et manifesto consequitur e *Timocrate*⁶⁰.

THUCYDIDIS locum, quem initio nostrae disputationis posuimus, tractat GROTIUS ubi ad sublatos Quadringentos pervenit⁶¹. Rectissime demonstrat, istos, quos THUCYDIDES commemoret Nomothetas, nullo modo eiusdem generis fuisse, cuius ante ξυγγραφεῖς fuissent⁶², sed indicari eos, quos e DEMOSTHENE Nomothetas nossemus. Nec tamen negligendum est sic loqui THUCYDIDEM, νομοθέτας ἐψηφίσαντο: quo significari opinor non tum primum decretum esse novas, quae fortasse latae essent, leges in Nomothetarum tribunali disceptandas esse (quod proprie καθίζειν νομοθέτας dicebatur), sed tum in concione, sicut alia quae

⁵⁸) *Leptin.* init.

⁵⁹) Vol. V. p. 509. »Such indictment against the author of a law or of a decree might be preferred either at some stage prior to its final enactment — as after its acceptance.

⁶⁰) p. 707. § 25. οὐδ' ἐν ταύτῃ (τρίτῃ ἐκκλησίᾳ) τιθέναι δεδωκασιν· ita ut ipsum εἰσφέρειν iure demum apud Nomothetas fieret per Thesmotheas, qui hanc auctoris γραφὴν introducerent.

⁶¹) Vol. VIII. p. 102 sq. THUCYD. VIII. 97.

⁶²) THUCYD. VIII. 67.

ἐς πολιτείαν spectarent, hoc quoque novum institutum fuisse acceptum, ut in veteribus legibus recognoscendis novisque iubendis, extrema et summa potestas concederetur istiusmodi δικασῶν conventui, identidem auctoritate populi constituendo.

Invitus discedo a GROTIO, cuius librum nemo nisi summa cum delectatione usurpabit: nihil enim spernens grammaticam interpretationem tanta sagacitate in rerum ipsarum et consiliorum interpretatione versatur, ut longe superet nonnullos, qui sibi in hoc rerum Atticarum studio regnare fortasse videntur.

De SCHOEMANNO et pauca dicere lubet, et tamen satis multa quibus obtundam inficetam hominis asperitatem.

Orditur praeclaras suas *Animadversiones* ab iterata demonstratione Nomothetarum institutum a Solone profectum esse; de quo si quis dubitet, huic opponit spatium XXXVI annorum ante quos iam idem contra WOLFIVM probaverit, additque se »nuper etiam contra Georgium Grotium defendisse, qui Nomothetas Pericleo demum aevo institutos esse autumaverit." Hanc GROTII suspicionem triplici argumento, quale ab absurdo appellare solemus, conficere conatur. »Si hoc, inquit, verum esset, Solon de ferendis abrogandisque legibus aut nihil omnino »statuisset, aut rei talis tantaeque arbitrium multitudinis suffragiis permisisset, aut denique ad aliam quandam in re publica »potestatem detulisset dicendus foret;" quae omnia pariter improbabilia esse. De tribus his postremum tantum incredibile videtur: duo priora neque ullo modo disiungi necesse erat, neque aliena ab iis quae de Solonis legislatione tradita nobis sunt. Probabilem esse HERODOTI ⁶³ narrationem ipse confitetur SCHOEMANNUS, »iureiurando Athenienses a Solone obstrictos esse, ut »per decennium leges eius observarent." Omisi unum SCHOEMANNI verbum: scripsit enim »leges eius immutatas observarent;" non quo liberarem eius orationem perverso usu verbi *immutare*, (voluit autem *non mutatas*), sed ut ostenderem hominem, qui sua se probare gloriatur »veterum testimoniis fretum et »rationibus ex ipsa re ductis," parum recte vel veterum testimonia interpretari, vel rem ipsam perspicere. Quo enim con-

---

⁶³) I. 29.

silio Solon decennii peregrinationem suscepit? Ne, inquit Hærodotus, ullam earum legum quas ipse iussisset tollere cogere-
retur. Neque enim populus leges, quas Solon rogasset, iusserat, sed populi mandato ipse Solon leges scripserat⁶⁴. In qua
rerum conditione, et in hoc stabilitatis vel consilio vel spe,
quid magis incongruum est quam suspicari Solonem ipsum in-
stituti cuiuscumque auctorem fuisse, quo legum novandarum
et potestatem populo reddidisset, et facile iter indicavisset? Ea
quoque quae post secuta sunt evincunt, opinor, nullo tunc eius-
modi instituto usos esse Athenienses; siquidem redux ab itinere
Solon factionibus quidem flagrantem patriam deprehendit, sed
hucusque legibus parentem⁶⁵, et in ipsa Pisistratidarum ty-
rannide civitas leges, quas semel acceperat, servabat⁶⁶. Et
profecto, si illo Nomothetarum instituto usi essent Athenienses
vel inde a Clisthenis disciplina, quae liberius agendi facultatem
populo permiserat, non tanta turba legum discordantium cre-
visset⁶⁷; qualem corrigere demum ii aggressi sunt, quod Ni-
comachi quoque historia confirmat, qui sublatiis Quadringentis
aliquanto firmitus et prudentius democratiam instaurarunt. Ita-
que, si, quum prius sine animadversione DEMOSTHENEM secutus
essem istarum auctoritatem legum Soloni tribuentem⁶⁸, post
demum illud ipsum dedita opera explorabam et abiiciendum iu-
dicabam⁶⁹. Quam temere saepe Oratores Solonis nomine abusi
sint, ut legibus nonnullis vetustam auctoritatem conciliarent,
non attinet nunc SCHOEMANNO in memoriam revocare. Hoc autem
non alienum est a nostra disputatione, nonnumquam mentem
tantum et consilium prudentissimi legislatoris indicari, quo ea,
quae diu post certum modum acceperunt commendarentur: eo-
que pertinere ipsam illam legum δοκιμασίαν suspicor, siquidem
hoc institutum consequens esse demonstrat DEMOSTHENES⁷⁰ δοκι-

⁶⁴) Ibid. *ἵνα δὲ μὴ τίνα τῶν νόμων ἀναγκασθῇ λύσαι τῶν ἔθετο*. Et
Ἀθηναίοισι νόμους κελύσαι ποιήσας.

⁶⁵) PLUTARCH. *Solon* p. 94. F.

⁶⁶) THUCYD. VI. 54. *τὰ δὲ ἄλλα αὐτῇ ἡ πόλις τοῖς πρὶν κειμένοις νόμοις ἐχρήτο*.

⁶⁷) DEMOSTH. *Leptin.* p. 484. § 91 sq.

⁶⁸) p. 18 et 24.

⁶⁹) p. 81 sq.

⁷⁰) *Leptin.* p. 484. § 90.

ματία τῶν θεσμοθετῶν. Sed plane id quod volo, illustratur alio exemplo, in eadem oratione ⁷¹. Non mihi videtur, inquit, Lep-
tines vel legisse Solonis leges, vel intelligere. Si enim Solon
lege sua unicuique liberam potestatem tribuit sua dandi cui
velit nisi legitimos liberos habeat, utilissimo sane consilio cer-
tamen bene merendi excitans, tu contra fers ne populo de suis
quidquam cuiquam det, quomodo quis te vel legisse, vel intel-
ligere Solonis leges dicet? Tum aliam insignem discrepantiam
exponit, et ad extremum quaerit, ἄρ' οὐ πρὸς τοῦ Σόλωνος ἀπο-
στατεῖς τῇ γνώμῃ; Quomadmodum igitur ista adversari diceban-
tur legibus Solonis, sic aliae leges, quamvis multo post latae,
Solonis esse habebantur, quod non discederent a Soloneae le-
gislationis ingenio.

In illa ἐπιχειροτονία νόμων, quam nunc in *Timocratea* legi-
mus, notaveram nonnulla ⁷², quare mihi ea certe Solonis aetate
multo recentior videretur, et, ut alia praeteream, Prytanias in
quas Senatus et Senatorius annus divideretur non nisi inde a
Clisthenis aetate commemorari potuisse dixeram: qua in causa
nunc consentientem habeo GROTIVM ⁷³. Quid ad hoc SCHORMAN-
NUS? »Quasi vero constet prytanias nullas esse potuisse ante
»quam decem tribus a Clisthene factae et Senatus quingento-
»rum ex quinquagenis tributim compositus fuerat. Ea opinio
»quam vana sit vel hinc intelligi potest, quod sub finem belli
»Peloponnesiaci, quum Senatus ad antiquum illum numerum
»quadringentorum, qui Solonis aetate fuit, revocatus esset, ta-
»men etiam hi quadringenti in prytanias distribuebantur, quem-
»admodum Thucydides refert VIII. 70. Quidni ergo etiam
»Solonis illum Senatum in prytanias distributum fuisse creda-
»mus, sive hae quattuor fuerint, pro tribuum numero, sive plu-
»res, veluti octo, ut prytanes essent aut centeni, aut quinquageni,
»qui vicissim suo quique tempore ceteris praesiderent? Sed hoc
»levius est." Imo non tantum levissimum, sed plane nihili,
quamquam nunc video GROTIVM quoque tali sententiae adstipu-
lari ⁷⁴. Aliquanto diligentius THUCYDIDES erat interpretandus, a

⁷¹) *Leptin.* p. 488. § 102 sqq.

⁷²) p. 29.

⁷³) Vol. V. p. 506.

⁷⁴) Vol. VIII. p. 59. Quum Quadringenti, inquit, Curiam occupavissent,

quo quum accipiamus quo modo constituti fuerint illi Quadringenti ⁷⁵, qui αὐτοκράτορες futuri essent, nempe primum ut quinque creati Proedri centum deligerent, quorum rursus singuli tres deligerent, manifestum est nullam tribuum rationem fuisse habitam; quum praesertim satis ridiculum fuisset in tam odiosa dominatione, quae populum libertate exuebat ⁷⁶, simulare formas et appellationes sublatae democratiae. Tum in illo Ταυ-
 CYDIDIS loco (πρυτάνεις τε σφῶν αὐτῶν ἀπεκλήρου) tenendum erat, ἀποκληροῦσθαι eos, qui e pluribus ad quodcumque tandem negotium sorte designantur, neque umquam tum dici, quum certus numerus sorte in partes distribuitur, quod si voluisset Ταυ-
 CYDIDES, dixisset ἐς πρυτανείας ἑαυτοῦς διήρουν, aut κατένεμον. Sed nihil aliud voluerunt Quadringenti, quam ut quae quotidiana essent ea certo paucorum collegio permitterentur, quum ipsi summam rerum omnium potestatem retinerent: et prytanum appellatio, per ὅλην Graeciam pervulgata, minime omnium revocabat eam, quae autem fuerat, tribuum aequabilitatem aut decem, quae se ordine exciperent, prytanias: postremum, sicut ipsi Quadringenti perpetui futuri erant, Prytanes quoque istos perpetuos designaverunt.

DEMOSTHENIS locum in *Leptinea* ⁷⁷, ex quo hoc conficit SCHÖRMANNUS »persaepe novae legis ferendae potestatem non datam »esse,» supra ⁷⁸ melius, opinor, interpretatus sum. Quod autem dissenseram ab eo ⁷⁹, quum dixisset novam legem iam in prima concione commendari potuisse, et inopportunam (quod ipsi mutare libuit in *importunam*) futuram fuisse eiusmodi disceptionem pronunciaveram, quod tum non nisi haec διαχειροτονία institueretur, utrum leges οἱ κείμενοι viderentur ἀρκεῖν, an μὴ ἀρκεῖν, succenset mihi quidem, sed nullas opponit rationes. Quid enim hoc est quod exclamat »absurdum fuisse »rem tanti momenti statim multitudinis imperitae arbitrio per-

---

they divided themselves by lot into separate Prytanies (probably ten in number, consisting of forty members each, like the former Senate of Five Hundred, in order that the distribution of the year to which the people were accustomed might not be disturbed).

⁷⁵ VIII. 67.

⁷⁸ p. 210.

⁷⁶ Ibid. 68 fin.

⁷⁹ p. 34 sq.

⁷⁷ p. 484. § 91.

„mitti?“ Nihil sane nobis traditum de modo, quem, qui huic concioni praeesset, in illa *διαχειροτονία* servare soliti sint, ita ut ipse WESTERMANNUS⁸⁰ et universe SCHOEMANNO adstipuletur, et ingeniose fingat eiusmodi quid, quod fortassé multis probetur, mihi tamen non satisfacit. Primum non agnosco rem illam tanti momenti habendam esse. In quamcumque enim partem decrevisset populus, si nova quadam lege commendata disceptatio instituta fuisset, eam potestatem sibi sumsisset, cuius ad Nomothetas transferendae causa totum illud institutum *νομοθεσίας* inventum erat, itaque praecisa fuisset libera facultas novae legis ferendae, quam tamen τῷ βουλευμένῳ concedi voluerunt. Scilicet veterem legem reprehendere, et novam excogitare et ferre non erat multorum hominum, sed vel singulorum, vel paucissimorum: sed istius suscepti temeritati sic occurrebatur, ut ab eo, qui novam legem ferre in animo haberet, postularetur primum ut in prima illa concione declararet videri sibi μὴ ἀρκεῖν τοὺς νόμους, tum ut suam legem omnibus cognoscendam proponeret, deinde ut eam per scribam in tertia concione recitandam traderet, vere autem τίθεναι νόμον diceretur demum apud Nomothetas. Quid inde necessario conficiendum est? Hoc, ut mihi videtur; novam legem post primam demum concionem cognosci potuisse, itaque non fuisse hoc in illa concione disceptandi argumentum; siquidem non nisi hoc quaerebatur, πότερον εἰσοιζέος ἐστὶ νόμος καινὸς ἢ δοκοῦσιν ἀρκεῖν οἱ κείμενοι: ita ut a futuro novae legis latore hoc unum demonstrari oporteret, veterem legem μὴ ἐπιτήδειον esse, novam εἰσφέρειν per χειροτονίαν demum ei concederetur.

In illa ἐπιχειροτονία νόμων, verba κατὰ τοὺς νόμους τοὺς κείμενους, quandoquidem absurdum quid afferebant si diceretur fieri illam ἐπιχειροτονίαν secundum leges quae essent (quae absurditas non fugit WESTERMANNUM⁸¹), dixeram hoc indicare, attingendas esse leges quae perlatae essent, putans hanc esse eorum verborum sententiam, ut ea disquisitio institueretur sigillatim et ordine de singulis legibus. Tanto facilius fero SCHOEMANNI hac in re castigationem, quod constat nunc totum

⁸⁰) p. 16 sqq.

⁸¹) p. 19.

istud documentum abiiciendum esse. Gravior mihi cum eo controversia est de recitatione novae legis quam quis ferre in animo haberet. Contenderam⁸² recitari illam legem per scribam in tertia demum concione debuisse: ipse vult recitari oportuisse »in omnibus quae interim haberentur comitiis” (nempe quae inter primam et tertiam haberentur) »scilicet quo melius repetita identidem auditione, ab omnibus cognosceretur, »id quod minus fortasse futurum erat, si ad legendum tantum »proponeretur.” Statim occurrit difficile esse plures conciones probare, si inter primam et tertiam non nisi una interesse potuerit: *συγκλήτους* enim *ἐκκλησίας*, nemo huc advocabit. Tum quaeri potest, quo consilio illa maturata recitatio suscepta fuisset? Eam enim, quae in tertia concione fiebat, statim sequebatur designatio Nomothetarum. Igitur duobus locis in *Timocrateae*⁸³ omittuntur ab Oratore illae recitationes, quas tamen defendi existimat SCHOEMANNUS verbis, quae in *Leptinea*⁸⁴ reperiuntur, maximeque urget hoc, quod istic et *ἐν ταῖς ἐκκλησίαις*, et *ἀκούσας πολλάκις* dicitur: tum illis *Timocrateae* locis, quos modo indicabam, omissam esse mentionem istarum recitationum. Verum, si absonum est verba *ἐν ταῖς ἐκκλησίαις*, sicut licebat, interpretari ut sit *in quavis concione*, necesse est, opinor, probare hoc, ut intelligatur eam recitationem fieri tertiis illis concionibus, quae quotannis isti rei destinatae essent: neque, ut vere dicam, ea mihi placet computatio quam init WESTERMANNUS p. 20. Ne *πολλάκις* quidem de auditione iterata accipere necesse est, nec diceretur si bis tantum, in secunda et in tertia concione, audire potuissent; iunguntur autem ista participia sic, ut dicatur, *ut vestrum unusquisque quum audivisset et saepe et per otium consideravisset*; quam sanam et reliquis omnibus testimoniis convenientem sententiam assequemur interposito *καί* ante *πολλάκις*⁸⁵.

Indignatur paene SCHOEMANNUS, quod contenderam⁸⁶, contra

⁸²) p. 85. ⁸³) p. 705. § 18. p. 711. § 36.

⁸⁴) p. 485. § 94. τοῦτον (τὸν γραμματέα) δ' ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἀναγινώσκειν, ἵν' ἕκαστος ὑμῶν ἀκούσας καὶ κατὰ σχολὴν σκεψάμενος — ταῦτα νομοθετῇ.

⁸⁵) Addatur *Timocrat.* p. 707 sq. § 25.

⁸⁶) p. 36 sqq.

eius sententiam, nullam requiri Senatus auctoritatem in novae legis latione quam quis suscepisset, et demonstrare conatur servari illam libertatem, etiamsi a Senatus suffragiis suspensa fuisset. Vellem exemplum attulisset cuiuscumque demum actionis, ex earum genere quae τῷ βουλομένῳ Ἀθηναίων οἷς ἔξεσι conceduntur, quae Senatus προβούλευμα requireret. Praeterca, quum toties Orator et tam diligenter tum in *Leptinea*, tum in *Timocratea* conditiones sanctionesque commemoret, quibus adstricta esset ea legum ferendarum facultas, nusquam tamen ullam deprehendimus Senatus mentionem, ne illo quidem loco⁸⁷, ubi enumerat Orator quae essent novarum legum ferendarum φυλακαί. Tamen »rem omnium planissimam» a me non perspectam esse affirmat SCHOEMANNUS, additque haec: »Senatus novam legem δοκιμάζειν dicitur, quum decernit, utrum »agi de ea cum populo liceat nec ne.» Primum non agebatur cum populo de nova lege, sed totius rei potestas committebatur Nomothetis. Tum quo auctore et quando illam scilicet δοκιμασίαν suscepisset Senatus? Quae enim iure in Senatu δοκιμασίαι fiebant, oriebantur si quis ex eorum numero κατηγορός exstilisset eius, verbi causa, quem sors Senatorem destinavisset. Quid autem quisquam potuisset κατηγορεῖν in eo negotio, quod quis in tertia demum concione publice profiteretur se aggredi, quum adeo non nisi apud Nomothetas vere diceretur νόμον τιθέναι, sicut aliquoties inculcat DEMOSTHENES? An fortasse, si non δοκιμασία, tamen auctoritas quaedam et assensio Senatus postulabatur? Eiusmodi quid peculiaribus legibus diserte sanciebatur, veluti, ut uno exemplo e *Timocratea* defungamur⁸⁸, in restitutione τῶν ἀτίμων, et in remissione publicorum debitorum: et recte: nam nihil istud pertinebat ad tribunalia, sed summa potestas populi concioni relinquebatur.

Notaveram⁸⁹ in POLLUCE perperam dici τοὺς νέους νόμους, pro καινούς. Non tam aegre hoc in Lexicographo ferendum esse censet SCHOEMANNUS, cui credibile videtur POLLUCEM ista ARISTOTELI adeo debuisse, qui »non lectissimis verbis utatur.»

⁸⁷) *Timocrat.* p. 711. § 36 sq.

⁸⁸) p. 715. §. 47. ⁸⁹) p. 37.

Mirum, si fugisset ARISTOTELEM νέους νόμους esse tempore recentiores: minus mirandum SCHOEMANNUM ignorasse ARISTOTELEM ipsum appellare καινούς νόμους ⁹⁰.

Postremo rem confici arbitratur SCHOEMANNUS testimonio, ut appellat, XENOPHONTIS, cuius haec verba sunt ⁹¹, τὴν βουλὴν πολλὰ βουλευέσθαι περὶ νόμων θέσεως. Non arguam nunc praestantissimum libellum non esse XENOPHONTIS, neque complura in eo deprehendi non diligenter enunciata, de quo genere acute BORCKHIUS nonnulla indicavit ⁹², sed parum accurate eum sic loqui, quasi istarum rerum, quas commemorat, deliberatio non populi concionem, sed Senatum tantum attingeret; tum eadem incuria δίκας καὶ γραφὰς καὶ εὐθύνας ἐκδικάζειν Senatui et populo quum tribueret, quod erat tribunalium, tanto minus premendum esse id, quod istic de Senatu tradere videatur: ne opus quidem est ut illam locutionem excusemus eo, quod fortasse saepe factum est, quodque in Timocratea dicitur συνομοθετεῖν τὴν βουλὴν.

Sequitur aliud crimen quo SCHOEMANNUS utitur, sed plane fictum. Dixeram ⁹³ recitari novam legem per scribam in tertia concione debuisse (quod sane satis aliunde constabat), et exempli causa, excitaveram initium eius legis, quam Timocrates tulisse arguebatur, tantum ut ex hac sollemni formula cum diei significatione, addito in primis nomine latoris (Τιμοκράτης εἶπε) intelligeretur totum negotium suscipi eius periculo, qui ferret: in Timocratis illa quidem lege, qui nullius non concionis auctoritatem neglexisset, ne cogitari quidem potuit de tertia concione.

Extrema quibus exsultat SCHOEMANNUS, pertinent ad ὑπωμοσίαν et ad γραφὴν παρανόμων. Ex ipsa rei natura consequens esse mihi videbatur ⁹⁴, fieri non potuisse ut ὑπωμοσία in novae legis latorem institueretur, neque apud Nomothetas, neque in tertia concione: etenim et haec concio excludebat istiusmodi denunciationem, quippe post demum, apud Nomothetas, lex ferri censebatur, nec in Nomothetarum tribunali ὁ βουλούμενος

⁹⁰) *Politic.* II. 8 fin.

⁹¹) *Rep. Ath.* III. 2.

⁹²) *Oecon. Civ.* I. p. 432. not. e. Edit. 2^a.

⁹³) p. 41.

⁹⁴) p. 44 sq.

quidquam afferre potuit, siquidem istic non οἱ βουλόμενοι, sed tantum οἱ ἀποκεκληρωμένοι, οἱ δρωμόκεσαν, aderant. Sensit tamen SCHOEMANNUS »raro aut numquam esse factum,» rationemque addit, quam si ipse aliquanto diligentius considerasset, inane totum istud commentum ὑπομνήσεως reperisset. Neque in praeclara illa disputatione intellexisse videtur, quid esset ἀφανίζειν καὶ ἐξαλείφειν τὴν νομοθεσίαν · non dici hoc de eo qui γραφῇ παρανόμων uteretur, sed de eo qui totum novarum legum ferendarum et explorandarum disciplinam impediret et tolleretur.

Si inter omnes igitur convenit, sine ullius scriptae legis auctoritate, eum qui tale argumentum rite explicare profiteatur, aliosque docere, afferre oportere tum diligentem monumentorum interpretationem, tum iustam aestimationem eorum quae, etiamsi non diserte tradantur, fieri tamen debuisse necesse est, ἐδίδαξα ὑμᾶς ὅτι τούτων οὐδ' ὅτιοῦν ἐποίησεν οὐ τοσί⁹⁵ SCHOEMANNUS: itaque eum ἀποδοκιμασθέντα dimittamus.

Sed audiamus KAYSERUM, qui in Annalibus Heidelbergensibus a. 1853. N°. 24 et 25 ita de illo Quarto Volumine *Scholicorum Hypomnematum* retulit, ut insignem eius humanitatem et animi moderationem satis laudare nequeam. Neque tamen pauca sunt in quibus a me dissentiat, quorum nunc non nisi ea attingamus, quae ad eandem controversiam de Nomothetis pertinent.

Dixeram⁹⁶ τῆς ἡλίας, quae κύρβεσιν opponerentur apud LYSIAM⁹⁷, fuisse Nicomachi, qui leges in illas transcriberet. Iure reprehendor a KAYSERO. Nempe non plane, id quod volui, enunciaui, quum sic mihi videretur, Nicomachum, neglectis iis quae essent in vetustis κύρβεσιν, ἀναγραφὴν tantum adhibuisse τῆς ἡλίας, id est iis legibus quae in τῆς ἡλίας descriptae exstarent. Admonitus porro amplector nunc TAYLORI coniecturam in alio LYSIAE loco⁹⁸, ut legatur ἐκ τῶν κύρβεων καὶ τῶν τῆς ἡλίας. Sed nondum concedo ibidem verba κατὰ τὰς συγγραφάς intelligenda

⁹⁵) ΔΗΜΟΣΘ. *Timocrat.* p. 734. § 108.

⁹⁶) p. 10.

⁹⁷) *Nicomach.* § 21. κατὰ τὰς τῆς ἡλίας, αἷς οὗτος ἀνέγραψε.

⁹⁸) *ibid.* § 17.

esse de pactis, ut KAYSERUS putat, quae inirentur cum iis, qui sacrificia facienda conducerent. Primum, ex ipsa rei natura, ut istiusmodi pacta perpetua fuerint, fieri non potest; sed identidem in re praesenti iniebantur non sine parsimoniae consilio: tum appellatae, suspicor, sunt *μισθώσεις*, unde locutio est *ἀπὸ μισθωμάτων θύειν*: qua de re nunc non attinet explicare, in primis post luculentam disputationem BOECKHII⁹⁹.

In Tisameni psephismate apud ANDOCIDEM¹⁰⁰, cuius documenti fidem elevare conatus sum, dixeram¹⁰¹ corrigendum esse *οἱ δέκα ἡρημένοι ὑπὸ τῆς βουλῆς ἀναγραφεῖς*. SLUITERI correctionem¹⁰² eandem esse quum dicit KAYSERUS, non diligentissime librum illum usurpavit: corrigebat SLUITERUS *οἱ πενήκοντα* (nisi quis malit *οἱ δέκα*), sed retinet *νομοθέται* et *ἀναγράφοντες*, quod postremum, si participium servandum sit, mutare oportebat in *ἀναγράφαντες*.

Alia, quae notavit KAYSERUS, sunt fere eadem, quae supra retractavi, partim coniuncta cum illo Tisameni psephismate, cuius auctoritatem nunc, ut spero, nemo agnosceret, partim ex aliorum doctorum virorum opinionibus. Veluti in tertia concione, circa novam legem quae ferretur, nihil agi solitum fuisse praeter recitationem qua scribaungeretur, ipsum populum de lege nihil decrevisse, tum non requisitum fuisse in eo negotio Senatus *προβούλευμα*, satis, ut mihi videtur, demonstravi. Sed minus recte orationem meam interpretatur KAYSERUS, quum putat dixisse me¹⁰³: »Nomothetas solitos esse convenire in idem aedificium, in quod Senatus conveniret." Verba mea haec erant: »haud temere quis suspicetur de more hoc fuisse, »ut Senatui locus esset in collegio Nomothetarum." Ne de *γραφῇ* quidem *παρὰ νόμων*, quam KAYSERUS Nomothetarum tribunali vindicat, quidquam habeo quod addam iis, quae supra a me dicta sunt.

Animi laxandi causa adiiciam nonnulla, quae in *Timocratea* mihi corrigenda esse videntur.

Pag. 700. § 1. *οὐκ ἀποτρέφομαι*. Non spernendum erat al-

⁹⁹) *Oecon. Civ. I.* p. 296. not. a.

¹⁰⁰) *Myster.* § 83.

¹⁰¹) p. 15.

¹⁰²) *Lect. Andocid.* p. 134.

¹⁰³) p. 39.

terum, quod in varietate commemoratur, οὐκ ἀποκρύψομαι. Conf. p. 732. § 104, ubi prudentius optavit BEKKERUS, et p. 762. § 200.

Pag. 704. § 13. Quum in concione Euctemon μῆνυσιν explicuisset, qua indicaretur pecuniam publicam esse penes trierarchos, tres legati magno clamore et convicio utentes ἀπέλυον τοὺς τριηράρχους, ἔχειν ὁμολόγουν παρ' ἑαυτοῖς, ζητεῖν ἡξιῶν τὰ χρήματα. Quomodo postulare potuerant isti ut illa pecunia quaereretur, si penes se esse eam confiterentur? Corrigendum puto, ἃ ζητεῖν ἡξιοῦτε χρ.

Pag. 705. § 16. Fraudis arguit non unum Timocratem, sed totum istorum sodalitiū; ἦν δὲ ταῦτα ἐνέδρα μετὰ χλευασίας καὶ κατασκευασμὸς ὑπὲρ τοῦ λαβεῖν τόνδε τὸν νόμον τεθέντα. Requiro τιθέντας.

Pag. 710. § 32. ὃς διαρρήδην οὐκ ἔῃ νόμον οὐδένα ἐναντίον εἰσφέρειν. Post οὐδένα excidisse credo, quod omitti non potest; τοῖς ὑπάρχουσιν. Conf. § 34.

Pag. 715. § 48. καὶ τότε τοὺς χρόνους ἀναμείναντα τοὺς ἐκ τῶν νόμων. Haec sic dicuntur, quasi ipsum γράφειν καὶ νομοθετεῖν praecederet, sequeretur τὸ τοὺς χρόνους ἀναμένειν. Corrigendum est, καὶ τοῦτο.

Pag. 716. § 49. νῦν δὲ τῷ λάθρῃ καὶ ταχὺ καὶ παρὰ τοὺς νόμους ἐμβαλεῖν τὸν νόμον εἰς τοὺς νόμους καὶ μὴ θεῖναι πᾶσαν ἀφήρησαι σαυτοῦ τὴν συγγνώμην. Nihil per se reprehendendum, quod dicitur παρὰ τοὺς νόμους. Sed quum alia de causa, tum propter ea quae antecedunt, legendum suspicor παρὰ τοὺς χρόνους. Praestabit praeterea ἐκθεῖναι.

Pag. 718. § 58. τίνος οὖν ἔνεκα τὸν λύσοντα ταῦτα νόμον θέσθαι φήσομεν; Altera lectio est, λύσαντα. Requiritur, credo, λύοντα.

Pag. 721. § 64. Possuntne, inquit, duo magis esse contraria inter se, quam δεδέσθαι ἕως ἂν ἐκτίσῃσι τοὺς ἀλόντας, et καθιστάναι τοὺς αὐτοὺς τούτους ἐγγυητὰς ἀλλὰ μὴ δεῖν. Fieri non potest ut ἐγγυητὰς καθιστάναι et δεῖν sint eorundem. Legatur καθιστάναι ἔῃν τ. αὐτοὺς κτέ. Sic ἔῃν usurpatur p. 701. § 5.

Pag. 722. § 69. Exponit quid in omni lege requiratur, et post alia addit: πρὸς δὲ τούτοις μηδενὶ τῶν ἀδικούντων φαίνεσθαι μηδεμίαν διδόντα βραβάνην. εἰ γὰρ δημοτικὸν τις ὑπέλιπε τὸ

πράγους εἶναι τοὺς νόμους, τίσι τούτοις προσεξεταζέτω. Alienissimum est προσεξετάζειν, neque τούτοις sanum est. Legendum, τίσι τοῦτο προσήκει ἐξεταζέτω. Sic in *Midiana* ¹⁰⁴, οὐκ ἔστιν οὐδαμῶθεν σοι προσήκων ἔλεος.

Pag. 723. § 71. λαβὲ δ' αὐτοῖς τὴν γραφὴν αὐτήν. Vellem mihi explicaretur quinam essent illi αὐτοί. Quoniam supra eam legem iam recitari iusserat, nunc dicit λαβὲ δ' αὐθις.

Pag. 726. § 80. ἐνθυμεῖσθ' ἀπὸ τοῦ δικαστηρίου καὶ τῆς καταγνώσεως οἱ διεπῆδησεν. ἐπὶ τὸν δῆμον, ἐκκλέπτων τὸν ἡδίκηκότα καὶ τὴν παράδοσιν αὐτοῦ τὴν τοῖς ἑνδεκα. Sic distinxit BEKKERUS; qui non vidit ἐπὶ τὸν δῆμον esse interpretamentum istius οἱ, ut abiciendum sit, et reliqua continuanda.

Pag. 733. § 106. Non spernendum erat correctionis indicium in aliquo libro, praestatque legere τοῖς — πονηροῖς. Conf. p. 735. § 113.

Pag. 736. § 114. εἴ τις — τῶν σκευῶν τι τῶν ἐκ τῶν γυμνασίων ὑφέλοιτο ἢ ἐκ τῶν λιμένων. Minus apta videtur portuum mentio. Si corrigimus ἐκ τῶν βαλανείων, habebimus fures balnearios, de quibus viri docti annotaverunt ad THEOPHRASTI *Charact.* VIII.

Pag. 740. § 127. Propter praecedentes aoristos postulatur ἡδίκησεν, prae librorum lectione ἡδίκηει · nam hoc quoque de uno quodam facto dictum videtur.

Pag. 745. § 144. Satis constans apud DEMOSTHENEM usus postulat ut legatur, ᾧ ἀκούω μέλλειν παραδείγματι χρῆσθαι τουτονί, prae χρῆσθαι.

Pag. 751. § 165. τί οἴεσθε, ὅπότ' ἄνθρωπος πένης — μὴ μόνον εἰς τὴν ἀγορὰν φοβοῖτ' ἐμβαλεῖν, ἀλλὰ μὴδ' οἴκοι μένειν ἀσφαλὲς ἡγοῖτο. Requiritur ἐμβάλλειν.

Pag. 752. § 168. μὴ δυνάμενον τὰ ἑαυτοῦ θεῖναι. Sermo est de solvenda debita εἰσφορᾷ, in quo sollemne est καταθεῖναι.

Pag. 753. § 173. ἐτῶν ὄντων πλείονων ἢ τριάκοντα ἀφ' οὗ ὅγε ἕτερος ὑμῶν πολιτεύεται. Quoniam non alterum, sed utrumque arguit, legendum erit ἀφ' οὗ ἐκάτερος ὑμῶν. Sicuti mox dicitur ὑμῶν οὐδέτερος.

¹⁰⁴) p. 577. § 196.

Pag. 754. § 175. τῶν δὲ ἀδικουμένων, ὅταν ποθ' ὑπ' αὐτοῖς λάβωσι τὸν ἡδικοκῶτα, τότε τιμωρήσασθαι. *Requiritur, ὅταν ποτ' ἐφ' αὐτοῖς λ., quum in sua potestate tenuerint. Eademque praepositio restituenda est paulo post, § 176, pro ἐν οἷς.*

Pag. 756. § 180. Molestum abiiciendum est emblema, τοιαῦτα γὰρ ἦν τὰ τῶν σεφάνων ἐπιγράμματα, eodemque nomine mox § 181. ἐπὶ τῶν Φιαλῶν.

Pag. 759. § 189. Delenda certe verba sunt τὴν τῶν χρημάτων.

Pag. 760. § 193. Ne hoc quidem ferendum, quod dicitur τοὺς νόμους οὐκ ἐκείνους — πρῶτους ποιεῖ· et delendum τοὺς νόμους.

Ibid. § 194. Pleraque, inquit, omittam: κεφάλαιον δ' ὑμῖν ὁ μνημονεύσετε ἔρῳ. Quidni e libris servatur ὧν μνημ., pro δ?

Pag. 761. § 196. οὔτε γὰρ τὸ τὰ τούτων πολλοστῷ χρόνῳ μόλις ἄκοντας, ἐν τρισὶν ἐξελεγχθέντας δικαστηρίοις, κατατιθέναι, τοῦθ' ἡγῶμαι τὸ δεινὰ πάσχειν εἶναι. Quum postremum in praedicato dicatur, alienum est τό ante δεινὰ, sed mutandum in τότε.

Pag. 762. § 198. πολλῷ γὰρ δήπου σχετλιώτερα ἐπάσχεθ' ὑμεῖς, καὶ πολὺ μᾶλλον ἂν εἰκότως ἤλέεις τούτους, οἷ. — Iure in his haesisse mihi videtur REISKIUS, quae nullo modo defendi possunt exemplis repentini transitus, quibus SCHAEFERUS utitur. Priora ista non nisi per ironiam explicari possunt: sed primum alienissima ab huius loci ingenio est ironia, tum non usus esset Orator verbo σχετλιώτερα. Sana sententia restituetur, si pro ἐπάσχεθ' legemus ἐποιεῖθ'.

Ibid. § 199. προῖκα γὰρ, οὐδὲν ὠφελούμενος, ὑμῖν Τιμοκράτης ἀπεχθάνεται. Haec plane absona sunt, et perpetuae Oratoris sententiae contraria. Exciderunt ea, quibus indicaretur ironia, legendumque προῖκα γε, οὐ γάρ; sicuti supra § 181. et alibi, tum delenda οὐδὲν ὠφελούμενος.

Pag. 764. § 207. Corrigenum videtur et καταλύσειν et ἀπολεῖσθαι.

Pag. 765. § 211. Timocrates, inquit, τὸν νόμον εἰσενήνοχε οὐχ ἡκισθ' ὑπὲρ αὐτοῦ· πολλὰ γὰρ ἡγείτο πολιτεύεσθαι παρ' ὑμῖν ἄξια δεσμοῦ. Imo πεπολιτεῦσθαι.

Καὶ τούτων πάντων, ut verba DEMOSTHENIS usurpem ¹⁰⁵, οὐδὲν ἐστὶ καινὸν οὐδ' ἡμέτερον εὔρημα, ἀλλ' ὁ παλαιὸς νόμος οὕτω κελεύει veteres scriptores interpretari, ut ubique attendamus quid oporteat, et quid deceat, tum ut non solum in eorum oratione, sed in rerum quoque, quas tradunt, explicatione nullum fingamus soloecismum, nullum barbarismum. Quod si cui acciderit ut illam legem negligeret, (nam errare humanum est), non est boni viri et prudentis in eum λοιδόριζα uti, suamque prodere ἀναισθησίαν, multoque minus contrariam sententiam vel temporis diuturnitate, vel suffragiorum numero commendare. A SCHOEMANNO ita discedo, ut profitear alia nonnulla restare, in quibus ab eo dissentiam, quaeque, quoniam nihil est κατεπεῖγον, tum persecuturus sim, si libuerit, eoque munere animo vacuo et libero fungi potuero.

I. BAKE.

¹⁰⁵) *Leptin.* p. 484. § 89.

FRONTO ET TACITUS.

Vir doctus in *Philologo* Gottingensi VII. p. 521. Taciti et Frōtonis locos inter se perquam similes (Tacit. Hist. IV. 6. *etiam sapientibus cupido gloriae novissima exuitor.* Front. ad M. Caes. de Eloq. I. 7. pag. 78. Nieb. *Novissimum nempe homini sapientiam colenti amiculum est gloriae cupido: id novissimum exuitor*) comparavit cum Simonidis sententia apud Plutarch. *An seni resp. ger.* p. 783 D. πολιτεία δημοκρατική καὶ νόμιμος καλὸν ἐντάφιον ἀληθῶς τὴν ἀπὸ τοῦ βίου δόξαν τῷ θανάτῳ προσίθῃσι· τοῦτο γάρ

ἔσχατον δύεται κατὰ γὰρ,
ὡς φησι Σιμωνίδης. Et Fronto et Tacitus expresserunt decantatum Platonis dictum, de quo scriptum est apud Athen. XI. p. 507 D. ἦν δὲ ὁ Πλάτων καὶ Φιλόδοξος ὅστις ἔφησεν· Ἐσχατον τὸν τῆς δόξης χιτῶνα ἐν τῷ θανάτῳ αὐτῷ ἀποδυόμεθα, ἐν διαθήκαις, ἐν ἐκκομιδαῖς, ἐν τάφοις.

C. G. C.

V A R I A E L E C T I O N E S.

SCRIPSIT C. G. COBET.

(Continuantur e V. pag. 204).

CAPUT III.

Utar nunc libero illo genere scriptionis, quod mihi in tanta ἀσχολία viventi necessarium esse dixi, ad digrediendum nonnihil a proposito missaque paulisper Comitorum festivitate, ut et aliorum et meae satietati occurram, tractabo locos quosdam ex Euripide et sic ad Theophrasti Characteres transiens quod me dicturum promisi de optimo Codice Palatino-Vaticano solvam fidem.

Diu et multum me Euripidis Helena tenuit, in qua fabula emendanda haud ita pridem C. Badham perutilem operam posuit, quum Iphigeniam in Tauris et Helenam Londini ederet. Itaque primum omnium hanc fabulam hic illic emendatiorem reddere conabor, tum de nonnullis locis reliquarum Euripidis fabularum pauca edisseram.

In Tragoediae initio offendo vs. 20.

ὃς δόλιον εὐνήν ἐξέπραξ' ὑπ' αἰετοῦ

δίωγμα φεύγων, εἰ σαφὲς οὗτος λόγος.

in secundo versu et necessarium vocabulum desidero et contra vehementer displicet aliud, quod inutile est et prorsus super-
vacuum. Nam quid sibi vult οὗτος? quod ita demum recte additum erit, si qua alia fama opponetur. Est apud Livium locus, unde id optime apparere potest, sed nunc misere depravatus et sensu vacuus, cui obiter opem feremus. Legitur XXV. 16. *Haec vera fama est. Gracchus in Lucanis ad campos, qui Veteres vocantur, periit. Sunt qui in agro Beneven-*

tano prope Calorem fluvium ostendant intersectum. Sunt qui quingentos passus a castris — circumventum scribant. Adeo nec locus nec ratio mortis in viro tam claro et insigni constat. Quī igitur potuit Livius scribere: haec vera fama est, ut prima et ultima adversis frontibus concurrant? Sed dixerat id ipsum quod apud Euripidem nunc est: εἰ σαφὴς οὗτος λόγος. Ex praecedenti verbo iussit repelita syllaba corrige: Si haec vera fama est Gracchus in Lucanis — periit. Sic demum εἰ σαφὴς οὗτος λόγος recte dici poterat. Quid plura? dedisse poetam arbitror:

δίωγμα φεύγων δῆθεν, εἰ σαφὴς λόγος,
ubi δῆθεν casu aliquo excidit senarius a sciolo temere expletus est. Est autem necessarium δῆθεν additum, ut *simulato* id actum esse appareat, ut in Rheso 719.

βασιλῖδ' ἐσίαν Ἀτρειδᾶν κακῶς
ἔβαζε δῆθεν ἐχθρὸς ὦν τρατηλάταις.

et in Ione 656.

ἄξω θεατὴν δῆθεν ὥς οὐκ ὄντ' ἐμόν.
et apud Thucydidem I. 127. τὸ ἄγος ἐκέλευον ἐλαύνειν δῆθεν τοῖς θεοῖς πρῶτον τιμωροῦντες, εἰδότες δὲ Περικλέα προσεχόμενον αὐτῷ κατὰ τὴν μητέρα, et passim ubi significatur aliud agi, aliud simulari. Sic igitur ὁ Ζεὺς non διωκόμενος ὑπ' αἰετοῦ, sed ὑπ' αἰετοῦ διώκεσθαι προσποιούμενος πρὸς τὴν Λήδαν κατέφυγεν. Haud scio an non idem vocabulum fuerit a scribis obscuratum in Helena vs. 1580.

ὥς τῷ θανόντι χάριτα δὴ συνεκπονῶν,
quum verius sit χάριτα δῆθεν ἐκπονῶν, ut in Oreste 1319.

κἀγὼ σκυθρωποὺς δμμάτων ἔξω κόρας
ὥς δῆθεν οὐκ εἰδυῖα τὰ ξειργασμένα.

et in Herc. Furente 949.

κἄθεινε κέντρον δῆθεν ὥς ἔχων χερῖ.

Recte cogitantibus in vs. 60 sqq.

ἔως μὲν οὖν φῶς ἡλίου τόδ' ἔβλεπε
Πρωτεύς, ἄσυλος ἦν γάμων, ἐπεὶ δὲ γῆς
σκότῳ κέκρυπται,

displcebit γῆς σκότῳ κέκρυπται, quod de luna deficiente optime dicetur, de mortuo et sepulto, quem terra tegit, non item. Corrigendum esse oenseo ἐπεὶ δὲ γῆς κάτω κέκρυπται, ut sae-

pe in Tragoedia legitur κάτω γῆς, κάτω χθονὸς κεκρύφθαι, κεύθειν, κεκευθέναι, quod perinde est atque ἐν ἄδου κεκευθέναι in Sophocl. Antigone 911.

μητρὸς δ' ἐν ἄδου καὶ πατρὸς κεκευθότοι

οὐκ ἔσ' ἀδελφὸς ὅστις ἂν βλάψοι ποτέ,

unde νεκρῶν κευθμῶνα Orcum appellant. Haec omnia ornate et splendide dicuntur pro τεθνηκέναι, sive (ut Veteres Critici loquebantur) κατατρέφει εἰς τὸ τεθνηκέναι. Labem contraxit illud dicendi genus in Sophoclis Oedip. Tyranno vs. 968.

κτενεῖν ἔμελλον πατέρα τὸν ἐμὸν, ὃ δὲ θανῶν

κεύθει κάτω δὴ γῆς.

molestum et importunum δὴ libri scripti omittunt: corrige κάτω κέκευθε γῆς, quod planissime id ipsum est, quod in Euripide reponimus γῆς κάτω κέκρυπται. Praeterea ἄσυλος ἢ γάμων scribendum: constat enim Tragicos sic scribere solitos, constat librarios pro ἢ pertinaciter ἦν rescribere etiam in iis locos, quibus docti Grammatici utuntur ad demonstrandum Veteres Atticos non ἦν dicere sed ἦ. Perdocta est Porphyrii de ea re annotatio in Cod. Ven. B. ad Iliad. E. 533. et ad Odys. Θ. 186, ubi verissime docet: τὸ ἦν ἐπιπολάζει νῦν. τῶν δὲ Ἀττικῶν οἱ μὲν ἀρχαῖοι μονογράμματον αὐτὸ προεφέροντο, et post pauca τὸ μονοσύλλαβον — τῶν Ἀττικῶν ἔστι παρὰ Κρατίνῳ ἐν Πυτίνῃ.

γυνὴ δ' ἐκείνου πρότερον ἦ, νῦν δ' οὐκέτι.

καὶ παρὰ Σοφοκλεῖ ἐν τῇ Νιδίβῃ.

ἢ γὰρ Φίλῃ γὰρ τῶνδε τοῦ προφερτέρου.

καὶ ἐν Οἰδίποδι Τυράννῳ (vs. 1123).

ἢ δοῦλος οὐκ ὄνητος ἀλλ' οἴκοι τραφεῖς.

καὶ παρὰ Πλάτῳ τῷ Φιλοσόφῳ (de Rep. I. p. 328 C.). εἰ μὲν γὰρ ἐγὼ ἔτι ἐν δυνάμει ἢ τοῦ ῥαδίως (πορεύεσθαι εἰς τὸ ἄστυ). Si his locis omnibus in omnibus libris scriptum esse videbis πρότερον ἦν, ἦν γάρ, ἦν δοῦλος et ἐν δυνάμει ἦν non putabis, opinor, istorum futili auctoritate esse opus, ut in antiqua Attide ubique ἢ pro ἦν ante consonantem reponatur. Lenissima impri-
mis est medicina, qua versus Sophocleus in Trachiniis 564 sanari debeat:

Φέρων ἐπ' ὅμοις ἡνίκ' ἦν μέσῳ πόρῳ

ψαύει ματαίαις χερσίν.

corrige: ἡνίκ' ἢ ἔν μέσω πάρω, nisi forte putabis εἰμὶ μέσῳ πάρῳ sine praepositione recte dici posse.

Nihil attinet locos indicare, ubi ἢ vel παρῇ Tragicis reddenda esse appareat: utilius in hac ipsa fabula ostendam, quam facile librorum auctoritas etiam optime Attice scientes decipiat. In Codd. est vs. 930.

κλύοντες εἰσιδόντες ὡς τέχναις θεῶν
ἄλονται. ἐγὼ δὲ προδύτις οὐκ ἄρ' ἦν φίλων.

Piersonus ad Moerid. p. 172. ex Etymol. Mag. p. 430, 15. protraxit scripturam οὐκ ἤμην φίλων, quam quum Macedonibus et Alexandrinis et faeci Graeculorum debebat relinquere » *Etymologi auctoritate* » recepit, quem Dindorfius secutus est. Debetur hoc ἐρμαῖον Georgio Choerobosco p. 882, 10, quem si quis id sibi habere iusserit et Euripidi οὐκ ἄρ' ἢ φίλων reddiderit, eum boni critici officio functum esse existimabo.

In Helenae vs. 77.

τί δ', ὃ ταλαίπωρ', ὅστις ὦν μ' ἀπεσράφης;
numquam te expedies donec ὅστις εἴ emendaveris. Saepe ὅστις εἴ, ὅστις ποτ' εἴ, ἥτις εἴ ποτέ eodem modo interposita apud Euripidem leguntur. Exemplo uno utar ut simul emendem locum, qui est in Iphig Taur. 482.

τί ταῦτ' ὀδύρει καπὶ τοῖς μέλλουσι νῶ
κακοῖσι λυπεῖς, ἥτις εἴ ποτ', ὃ γύναι;
ubi corrigendum videtur καπὶ τοῖς μέλλουσι νῶν λυπεῖ κακοῖσιν.

In versu 97.

τὸν Πηλέως τιν' οἶσθ' Ἀχιλλέα γόνον;
inextricabilis est difficultas, quam sic sustulerim ut scribatur:
Ἀχιλλέα τιν' οἶσθα Πηλέως γόνον;

In versu 116 sq.

ΕΛ. εἶδες σὺ τὴν δύσηνον ἢ κλύων λέγεις;

TET. ὥσπερ σέ γ', οὐδὲν ἥσσον, ὀφθαλμοῖς ὀρῶν.
emenda: ὥσπερ σ' ἐγὼ οὐδὲν ἥσσον ὀφθαλμοῖς ὀρῶ. Quamvis nota synizesis indoctos scribas fefellit et in errores trahit. In Thesmophor. 1197. ubi in omnibus est:

ἄλλ' οὐκ ἔκ' ὠδέν, ἀλλὰ τὸ συβίνην λαβέ,
Photius v. Συβήνη· servavit lectionem ἄλλ' οὐκ ἔχω οὐδέν,
quare scripserim ἄλλ' οὐκ ἔκω οὐδέν.

Non est alia synzesis notior quam in ἐγὼ οὐ, ἐγὼ οὐδέ, ἐγὼ οὐδέν sim. Titubarunt tamen aliquid scribae in Cyclope vs. 172. ubi editur:

εἴτ' ἐγὼ οὐ κυνήσομαι

τοιόνδε πῶμα;

in libris est: εἴτ' ἐγὼ κυνήσομαι, et in vetusto quodam libro repertum esse testantur: ἐγὼ ὑκυνήσομαι. Rem acu tetigit Tyrwhittus, felicissimus coniectior, qui emendavit: εἴτ' ἐγὼ οὐκ ὠνήσομαι. Comparandus Aristophanis locus in Vespis 52:

εἴτ' οὐκ ἐγὼ δοὺς δὴ ὀβολῶ μισθώσομαι

οὔτω σ' ὑποκρινόμενον σοφῶς δνεύρατα;

nam sic scribendum, non οὔτως ὑποκρινόμενον. Hinc emenda quod scite parasitus Philippo dixit apud Plutarchum in Symposiac. II. 1. cap. 5. § 3. ὑπὸ Φιλίππου σκωφθεὶς ὁ παράσιτος εἶπεν· οὐκ ἐγὼ σε τρέφω; non hoc dixit, sed admirabundus: εἴτ' οὐκ ἐγὼ σε θρέψω; Neglecta synzesis eadem Theognidis versum 255. plane perdidit. Scribitur:

Αὐτὰρ ἐγὼν δλίγης παρὰ σεῦ οὐ τυγχάνω αἰδοῦς,
quum sit scribendum:

αὐτὰρ ἐγὼ οὐδ' δλίγης παρὰ σεῦ νῦν τυγχάνω αἰδοῦς.

In vs. 121.

αὐτὸς γὰρ ὅσσοις εἰδόμην, ὥς νῦν σ' ὄρῳ.

offendo in εἰδόμην pro εἶδον in senario positum, quamobrem facili correctione scriptum malim:

αὐτὸς γὰρ ὅσσοις εἶδον, ὥς σὲ νῦν ὄρῳ.

In vs. 135.

Φασίν, βρόχῳ γ' ἄψασαν εὐγενῆ δέρην.

requiro βρόχῳ ἄψασαν. Deinde vs. 266.

ῥῆσις μὲν οὖν εἰς μίαν ἀποβλέπων τύχην

πρὸς θεῶν κακοῦται βαρὺ μὲν, οἷόν τ' ὄμω.

ἡμεῖς δὲ πολλὰς συμφοραῖς ἐγκείμεθα.

elevare debet Helena aliorum miseriae, quo melius suorum malorum magnitudo appareat: dixerat igitur: βαρὺ μὲν ἐστ', οἷόν τ' ὄμω.

In vs. 277. ubi in Codd. plerisque sunt manifestae corruptelae

ἄγκυρα δὴ μου τὰς τύχας ὀχεῖ μόνῃ

πόσιν ποθ' ἤξειν καὶ μ' ἀπαλλάξαι κακῶν

οὗτος τέθνηκεν οὗτος οὐκέτ' ἐστὶ δὴ.

Scaliger δ' ἢ μου et ὄχει restituit, libri meliores ἀπαλλάξαι dederunt, et in tertio senario Badham ἀφ' οὗ τέθνηκεν οὗτος coniecit: de sensu assentior, sed malim idem ita restituere ut legatur:

ἐπεὶ τέθνηκεν οὗτος οὐκέτ' ἐστὶ δὴ.

In vs. 308. probat Badham Bergkii correctionem ἀληθεία σαφής „licet metricam licentiam admittat.” Ea difficultas sic tolli potest ut scribatur ἀληθία, quemadmodum ἀμελία, εὐσεβία aliaque simul penultimam corripiunt et producunt ultimam. Non aliter in ἀγνοία, ἀνοία, παλιρροία similibusque ultima longa fit, nisi ut — οἱ fiat breve. Scribis nil subolet: Cratetem apud Iulianum p. 199. A. inducunt dicentem:

Καίρε, θεὰ δέσποινα, σοφῶν ἀνδρῶν ἀγάπημα,

Εὐτέλεια, κλεινῆς ἔκγονε σωφροσύνης.

pro Εὐτελία, et ita passim metrum securi violant.

In vs. 314.

εἰς ποῖον ἔρπεις μῦθον ἢ παραίνεσιν;

legam ἔρχει, donec me quis docuerit ἔρπειν aut τείχειν aut βαδίζειν in tali re bene dici posse. In vs. 416.

ὄνομα δὲ χώρας ἦτις ἦδε καὶ λεώς

οὐκ εἶδα,

mihi quidem καὶ λεὼ videtur esse necessarium, et vs. 447. μὴ πρόσσιλλε χεῖρα pro προσείλει.

Versum 488.

πείθει γὰρ οὐδὲν ὦν λέγω. σὺ δ' αἵτιος.

ita demum intelligam, si transposueris:

σὺ δ' αἵτιος. πείθει γὰρ οὐδὲν ὦν λέγω.

Iam supra ostendimus vs. 505.

κλεινὸν τὸ Τροίας πῦρ, ἐγὼ θ' ὅς ἤψά νιν.

solum esse ab poeta scriptum, deinde Graeculum aliquem assuisse versum insipidum et vitiosum:

Μενέλαος οὐκ ἄγνωστος ἐν πάσῃ χθονί.

in quo et alia fraudem arguunt, ut illic ostendimus, et hoc, quod ἄγνωστος Veteribus non dicitur pro ἀγνώσ. Quod in Theophr. Charact. XXIII. 4. legitur καὶ ἀγνώστων δὲ παρακαθημένων κελεῦσαι θεῖναι τὰς ψήφους vitiosum esse apparet et unusquisque poterat certa coniectura reperire veram lectionem ἀ-

γνώτων, quam mihi Codex Palatino-Vaticanus obtulit. Ἀγνώστος bene Graece significat eum, qui intelligi non potest, quemadmodum οἱ Εὐρυτᾶνες in Aetolia dicuntur Thucydidi III. 94. ἀγνώστῳ τὴν γλῶσσαν. ignotus homo aut obscurus ἀγνῶς dicitur, ut in notissima Euripidis sententia in Iphig. Aul. 18.

ζηλῶ δ' ἀνδρῶν ὃς ἀκίνδυνον
βίον ἐξεπέρασ' ἀγνῶς ἀκλεής.

habeat igitur sibi ineptum senarium Μενέλαος οὐκ ἄγνως ἐν πάσῃ χθονί sciolus qui olim adscripsit. Eadem opera emenda Aristophanis verba in Ranis 924. ῥήματ' ἂν βόεια δῶδεκ' εἴπεν | ἄγνωτα τοῖς θεωμένοις, ubi ἄγνωστα requiritur, neque te Aeschyli locus in Agamemnone 1080 detertere debet:

ἀλλ' εἴπερ ἐς μὴ χελιδόνος δίκην
ἀγνῶτα φωνὴν βάρβαρον κεκτημένη,

quo melius uteris ad emendandum vs. 1681. in Avibus:

εἰ μὴ βαδίζειν, ὥσπερ αἱ χελιδόνες.

quod erit omnibus ἄγνωστον donec emendaveris:

εἰ μὴ βαῦξει γ', ὥσπερ αἱ χελιδόνες.

Difficillimum est definire in sequiorum libris utrum ἀγνῶς et ἄγνωστος scribarum an scriptorum vitio confusa sint, ut in Plutarchi Catone maiore I. τῶν προγόνων παντάπασιν ἀγνώστων γεγονέναι δοκούντων, aut in Dionysio Halic. X. 12. ὑπ' ἀνδρὸς ἀγνώστου (ubi optime Cod. Vat. ἀγνώστου), et saepe alibi.

Non probo in vs. 892.

λείψεις γὰρ ἡμᾶς, τὰ δὲ κέν' ἐξάξεις λέχη;

usum verbi ἐξάγειν, sed ἐξάγεσθαι requiro, quamobrem ἐξάξει scribam, ut recte legitur vs. 988.

ἀλλ' ἐγὼ σφ' ἀπάξομαι

εἰ μὴ πρὸς οἴκου δύναμεθ' ἀλλὰ πρὸς νεκρούς.

Post pauca vs. 607.

βέβηκεν ἄλοχος σὴ πρὸς αἰθέρος πτυχάς

ἀρθεῖσ' ἄφαντος, οὐρανῷ δὲ κρύπτεται

λιποῦσα σεμνὸν ἄντρον, οὗ σφ' ἐσώζομεν.

ridiculum mihi semper visum est σεμνόν et videor mihi simul reperisse veram lectionem et quemadmodum falsa oriri potuerit. Aperiam prius causam erroris satis frequentis in Codicibus, deinde eundem hic commissum esse vincam. Apud Ephippum Athen. XIV. 642. A.

Φοινικίνου βίβλος τις ὑπανεφώνητο,
Ἰτρια, τραγῆμαθ' ἦκε, πυραμοῦς, ἄμης.

in Codice est τραγῆματα θῆκε, Porsonus verum reperit τραγῆμαθ' ἦκε. Nempe quum esset in vetusto libro ΤΡΑΓΗΜΑΘΗΚΕ aliquis de more superscripsit τα supra Θ, idque sexcenties in poetarum Codicibus factum esse vidi. Similiter apud Pherecrate[m] Athen. X. 430. E.

ὑδαρῇ νέχεέν σοι; B. παντάπασι μὲν οὖν ὕδωρ.

in Codice est ὑδαρὴν ἐνέχεεν. In Sophoclis Trachiniis 14. pro κύματά τ' εὐρέϊ πόντῳ scribendum est κύματ' ἐν εὐρέϊ πόντῳ. In Oreste vs. 1020. pro ἰδοῦσ' ἐν ὄμμασιν in multis libris est ἰδοῦσά σ' ἐν ὄμμασιν. In Demosthenis orat. de F. L. p. 447, 26. ἔσω γὰρ πάντα τάληθῇ λέξειν τουτονί vitiose scribitur eadem de causa pro πάντ' ἀληθῇ. Apud Antiphanem Athen. p. 441. B. pro οἶδα δ' ἐγὼ ποτε πιοῦσα recte correxit Meinekius οἶδ' ἐγώ. Manifesta imprimis ea res est in fragmento Euripidis apud Ammonium de D. V. v. τροχοί p. 137.

ὄρῳ μὲν ἀνδρῶν τόνδε γυμνάδα εἶλον
σείχοντα θεωρὸν ἐκ τροχῶν πεπαυμένον.

scriptum olim fuit ΣΤΕΙΧΟΝΘΕΩΩΙΟΝ et supra Θ scriptum τα: itaque scriba primum σείχοντα dedit et quod supererat ΘΕΩΩΙΟΝ in vocabulum bene Graecum θεωρὸν refinxit. Vera lectio est σείχονθ' ἑῶν, ut dudum Dindorfius vidit. Similium errorum magna est passim copia, et sic in Helenae loco, quum esset vera scriptura:

λιποῦσ' ἔρημον ἄντρον, οὗ σφ' ἐσώζομεν.

suprascriptum σα peperit nobis vitium λιποῦσα σεμνόν. Saepe legitur ἔρημον λιπεῖν et similia: affine est in hac ipsa fabula 1177. τύμβου γὰρ κενὰς λιποῦσ' ἔδρας.

Post paucos versus animadverto aliud mendum in verbis vs. 614.

ἐγὼ δ', ἐπειδὴ χρόνον ἔμειν' ὅσον μ' ἐχρῆν,
τὸ μὲρσιμον σώσασα πατέρ' ἐς οὐρανόν
ἄπειμι.

quis ferat πατέρ' ἐς οὐρανόν pro ἐς τὸν οὐρανόν, ὅθεν ἐπλάσθην. Multo simplicius poeta dixerat: πάλιν ἐς οὐρανὸν ἄπειμι. Idem vocabulum ereptum est Sophocli in Oedipo Coloneo vs. 113.

σιγήσομαι τε καὶ σύ μ' ἐξ ὁδοῦ πόδα
κρύψον κατ' ἄλσος.

multa Tragicis παρακεκινδυνευμένα audendi semper fuit aequa potestas, sed etiam in his sunt certi denique fines. Sunt qui aequis animis audiunt Sophoclem αἶμα dixisse pro ξίφος¹ et similia. Non multum dubito, quin verum sit καὶ σύ μ' ἐξ ὁδοῦ πάλιν κρύψον κατ' ἄλσος.

In versu 700 sq.

Μενέλαε, κάμοι προσδοτέα τῆς ἡδονῆς
ἦν μανθάνω μὲν καὐτός, οὐ σαφῶς δ' ἔχω.

in libris est πρόσδοτε τι aperte vitiosum. Itaque in προσδοτέα docti homines acquiescunt. Suspicio rescribendum esse κάμοι πρόσδοτον τῆς ἡδονῆς et in sequenti senario: ἦν μανθάνω μὲν καὐτός, οὐ σαφῶς δέ πω.

Facillime N et TI et IT confunduntur, ut notum est. Exemplis, quae alibi attuli, addo Sophoclem in Aiace vs. 1100.

ποῦ δέ σοι λεῶν

ἔξεσ' ἀνάσσειν ὦν ὅδ' ἡγεῖτ' οἴκοθεν;

restitues metrum, si scripseris HΓEN pro HΓEIT: ὦν ὅδ' ἡγεν οἴκοθεν, ut apud Homerum de ipso scriptum est:

Αἶας ἐκ Σαλαμῖνος ἄγεν δυοκαίδεκα νῆας.

Ineptum emblema nos ludificatur vs. 748 sqq.

Κάλλχας γὰρ οὐκ εἶπ' οὐδ' ἐσήμνηε στρατῶ
οὐδ' Ἑλενος ἀλλὰ πόλις ἀνηπάσθη μάτην.

[εἴποισ ἂν οὔνεκ' ὁ θεὸς οὐκ ἠβούλετο.]

τί δῆτα μαντευόμεθα;

qui auspiciorum patrociniū suscipiebat de suo insulsam hanc defensionem importuno loco inseruit.

In vs. 806.

ἄνανδρ' ἄρ' εἶπας Ἰλίου τ' οὐκ ἄξια,

in ea re γε non ἄρα requiritur: quare legendum ἄνανδρά γε εἶπας. quod tertio versu sequitur

¹) In Electra vs. 1391.

νεακόνητον αἶμα χειροῖν ἔχων.

Hesychius v. Αἶμα — ὁ δὲ Σοφοκλῆς ἐν Ἠλέκτρᾳ τὴν μάχαιραν αἶμα ἔφη, et alii, ex Didymo, ut opinor. Quod viri docti reponunt νεακόνητον αἶμα non est Graecum vocabulum.

οὕτω σιδήρον τρωτὸν οὐκ ἔχει δέμας ;
habet negationem inepte traiectam: medeberis huic malo si
correxeris: οὗτος σιδήρῳ κτέ.

Soloeicum est vs. 823.

εἶπως ἂν ἀναπείσαιμεν ἱκετεύοντέ νιν.
namque εἶπως non fert vocolam ἂν sibi additam. Commode
legi potest:

εἶπως νιν ἀναπείσαιμεν ἱκετεύοντε νή.

In versu 863 sqq. Theonoe ita dicit:

ἡγοῦ σὺ μὲν φέρουσα λαμπτήρων σέλας
θείου δὲ σεμνοῦ θεσμὸν αἰθέρος μυχρόν
ὥς πνεῦμα θολερὸν οὐρανοῦ δεξώμεθα.

versum medium emendare non possum: λαβέτω δὲ καὶ ἄλλος,
hoc tantum certum est θείου esse θείῳ κάθαιρε. More sacerdo-
tum Aegyptiorum turbidum aërem sulphure purgat. Adscri-
bam et ipse nonnulla e Plutarchi loco, quem primus Musgra-
vius ad Euripidem adhibuit e libro *de Iside et Osiride* p. 383.
B. ubi docet sacerdotes Aegyptios ita Diis suffimenta multa
adolere, ut corporum valetudini simul prospiciatur. ἐπειδὴ
τοίνυν ὁ ἀήρ νύκτωρ πυκνοῦται — ἀνασάντες εὐθὺς ἐπιθυμῶσι
ῥητίνην θεραπεύοντες καὶ καθαίροντες τὸν αἶρα τῇ διακρίσει. Hoc
ipsum igitur Theonoe agebat θολερὸν ὄντα τὸν αἶρα θεραπεύουσα
καὶ καθαίρουσα. Hinc intelligitur θολερὸν verum esse, quod in-
consulto in καθάρν mutatum est. Mali labes est in δεξώμεθα,
(libri δεξαίμεθα), in quo optima scriptura laet quae facillimo
negotio erui potest. Videbantur sibi scribae in ΟΤΡΑΝΟΤ-
ΛΕΞΩΜΕΘΑ videre οὐρανοῦ δεξώμεθα quum esset οὐρανοῦ 'λε-
ξώμεθα (ἀλεξώμεθα), quo non est aliud verbum huic rei ac-
commodatius. Ἀλέξασθαι enim est omne genus mali a se de-
pellere. Xenophon Mem. IV. 3. 11. πολλὰ μηχανώμεθα, δι' ὧν
τῶν τε ἀγαθῶν ἀπολαύομεν καὶ τὰ κακὰ ἀλεξόμεθα. Itaque
quemadmodum Empedocles quum pestilentem ventum a patria
depulisset ἀλεξανέμας dictus est, sic qui aërem turbidum et
corruptum thure aut sulphure purgat optime πνεῦμα θολερὸν
οὐρανοῦ dicetur ἀλέξεσθαι. Quam facile ΛΕΞΩΜΕΘΑ in δεξώ-
μεθα corrumpi potuit a scribis, qui nonnumquam ΑΠΟΛΛΑΤ-
ΝΑΙ corruerunt in ἀποδοῦναι et ex ΑΠΟΛΩΛΕΚΑ fecerunt
ἀποδεδωκὰ nihil prorsus cogitantes. Factum hoc est in Lysia,

quem homunciones induxerunt ita dicentem XII. 86. ἐβουλόμην μέντ' αὐτοὺς οὕτω προθύμους εἶναι σώζειν τὴν πόλιν ὥσπερ οὗτοι ἀποδοῦναι, ubi ἀπολλύναι revocavit Marklandus, et in Isocratis Plataico § 16: ubi Urbinas eximius liber exhibet: οὐ γὰρ ἰδίαν κατηγορίαν ποιούμενοι κατὰ τῆς πόλεως τῆς ἡμετέρας ἀποδεδώκασιν αὐτὴν pro ἀπολωλέκασιν αὐτὴν. Miror in Plutarcho de Fraternali Amore p. 483. F. οἱ δὲ καὶ τιτθὰς ἀποσπῶντες ἀλλήλων — ἀπίασιν ἀνδραπόδου τιμὴν πλέον ἔχοντες, τὸ δὲ μέγιστον καὶ τιμιώτατον τῶν πατρῶων φιλίαν ἀδελφοῦ καὶ πίσιν ἀποδεδωκότες, in his, inquam, miror neminem vidisse emendandum esse ἀπολωλεκότες. Nusquam autem quidquid per similitudinem formae litterarum confundi potest ineptius confusum esse videbis quam in Hesychio, qui palaeographicis observationibus fons est inexhaustus. Apud Hesychium κατὰ σοιχεῖον scriptum est 'Αέρον pro δέρον, 'Λοιγον pro λοιγόν, 'Αρισῆραι pro δρήσειραι, 'Ατματα pro λύματα, 'Αλμήτην: ἀδάμασον pro ἀδμήτην, 'Απόδοντο pro ἀπόλοντο, Δείληθι pro δειδίθι, 'Ελένναζεν pro ἐδένναζεν, Λῆται pro ἀῆται, Λίξαντα pro ἀίξαντα, Παῖδνες pro παιᾶνες, Πελιανόν pro πελιδνόν, Συνδέσαι pro συναέσαι et similia passim. Eiusdem plane generis errores in libris Euripideis Critici plurimos deprehenderunt: καθόλου pro καθόδου Herc. Fur. 19. ἄμα θέντας pro δμαθέντας Alcest. 127. ἄπτουσαι pro λιπούσαι Bacch. 56. ὃ πάντες ἀργαλῆς pro 'Οπλητες, 'Αργαλῆς Ion. 1580. κατέκασσε in Cyclope 671. in κατέκλασε Reiskius mutavit: verum Dobraeus reperit κατέκλυσε. Facile intelligitur unde natum sit οὐ ταῦτ' ὄνειδος in Ione 587. pro οὐ ταυτὸν εἶδος, aut ut insigni exemplo defungar:

εἰς ἐν δὲ κραθὲν ταυτὸν ἰχῶρ' εἰσφορεῖς;

in eadem fabula vs. 1016. pro:

εἰ ἐν δὲ κραθέντ' αὐτὸν ἢ χωρὶς φορεῖς;

Crisis in οὐρανοῦ 'λεξώμεθα comparari potest cum μακροῦ 'ποπαύσω in Suppl. 641. μόχθου 'πικουφίζουσαν Electr. 72. σκηπτοῦ 'πιδόντος in Rheseo 674. et similibus. Mendum non admodum dissimile atque οὐρανοῦ δεξώμεθα pro 'λεξώμεθα deprehendi in Medea 1117.

καράδοκῳ τάκεῖθεν οἷ προβήσεται,

non enim quo progressurum id esset Medea exspectabat, sed quo evasurum, quem exitum habiturum, quare scribendum οἷ

ποβήσεται, ut apud Herod. VIII. 67. ἐκαπαδόκεον τὸν πόλεμον καὶ ἀποβήσεται et I. 32. σκοπέειν χρὴ πάντος χρήματος τὴν τελευτὴν καὶ ἀποβήσεται, et in Platonis Lyside 206. A. δεδιώς τὸ μέλλον ὅπῃ ἀποβήσεται et saepe alibi, ut mirer cur hoc Aristophanes riserit in noto fragmento τῶν Δαιταλέων

ἀποβήσεται σοι ταῦτα ποῖ τὰ ῥήματα;

B. παρ' Ἀλκιβιάδου τοῦτο τ' ἀποβήσεται.

sed ad *Helenam* revertor, ubi vs. 896. male scribitur:

μή μου κατέπῃς σὺ κασιγνήτῳ πόσει

τόνδ' εἰς ἐμὰς ἦκοντα Φιλτάτας χέρας,

pro Φίλτατον. Gravius multo corruptus est versus 1021.

αὐτοὶ μὲν οὖν τὴν ἔξοδόν γ' εὕρισκετε,

ubi τὴν male additur et γε ridiculum est, praeterea εὕρισκειν non est rei accommodatum, quae ἐξεύρισκειν postulat. In tam multiplici malo et tam manifesto probabile est non ipsam poetæ manum leviter depravatam in corrupta scriptura subesse, ex cuius reliquiis vera lectio perite reconcinnanda sit, sed alienum vocabulum irrepsisse, quamobrem corrigendum esse arbitror:

αὐτοὶ μὲν οὖν τιν' ἔξοδον ματεύετε.

Similiter in Ione vs. 616. in libris est manifesto mendosa scriptura:

ὅσας σφαγὰς δὴ Φαρμάκων θανασίμων

γυναῖκες εὔρον,

futile est inserere τε, quae est συκίνη ἐπικουρία. Poëta mihi scripsisse videtur Φαρμάκων θυμοφθόρων, ut apud Homerum est Odys. B. 329. ὅφρ' ἔνθεν θυμοφθόρα φάρμακ' ἐνείκη. Adscripsit magistellus θανασίμων, quod eum sibi habere iubemus.

In versu 1033.

κοινὴν ξυνάπτειν μηχανὴν σωτηρίας,

mihi quidem κοινῇ melius videtur. Prorsus absurdum est vs. 1049.

βούλει λέγεσθαι μὴ θανὼν ἔργῳ θανεῖν;

MEN. κακὸς μὲν ὄρνις, εἰ δὲ κερδανῶ λέγων

ἔτοιμός εἰμι μὴ θανὼν λόγῳ θανεῖν.

lacuna vetus in primo versu videtur ex tertio olim imperite suppleta, quemadmodum multa in hac fabula et aliis nonnullis huiusmodi sunt, ut vix unum et alterum vocabulum genui-

num sit sed a sciolis addita lacunarum supplementa nos torqueant, qualia multa in Stobaeo ostendimus inesse. Recte procedent omnia si legemus:

βούλει λέγεσθαι μὴ θανὼν τεθνηκέναι;

nempe plane idem est λόγῳ θανεῖν et λέγεσθαι τεθνηκέναι.

In vicinia vs. 1062.

ὡς εὖ τὸδ' εἶπας πλὴν ἔν. εἰ χέρσῳ ταφάς

θεῖναι κελεύσει σ', οὐδὲν ἢ σκῆψις φέρει.

non exputo quid sibi ὡς velit in priore senario et insititium esse credo, quum vera lectio sit: εὖ τοι τὸδ' εἶπας κτέ. In altero senario mendum inest quod ne literula quidem mutata sanabo. Scriptura vetus ΚΕΛΕΤΣΕΙΣΟΤΔΕΝ intus hanc lectionem servabat κελεύσει, 'ς οὐδὲν ἢ σκῆψις φέρει, nam sic loquebantur pro οὐδὲν ἡμᾶς ὠφελεῖ. In vs. 1074. πόνους γὰρ δαίμονες παύσουσί μου credo praesens requiri παύουσι. Satis me Dii exercuerunt: iam *dant* mihi laborum finem, non *dabunt*. Vs. 1104. pro εἰ δ' ἤσθα μετρία solet Euripides μέτριος dicere. Optime confirmabit Euripides ipse, quem Plutarchus ἐν τοῖς ὑγιεινοῖς παραγγέλλμασιν pag. 132. B. inducit his verbis πρὸς τὴν Ἀφροδίτην διαλεγόμενον.

Εἴης μοι, μέτριον δέ πως εἴης, μὴδ' ἀπολείποις.

qui μέτριος δέ πως, ut opinor, dixerat.

In vss. 1164 sqq.

ὦ χαῖρε, πατρὸς μνήμ', ἐπ' ἐξέδοισι γὰρ

ἔθαψα, Πρωτεῦ, σ' ἔνεκ' ἐμῆς προσρήσεως.

ἀεὶ δέ σ' ἐξιών τε κείσιων δόμους

Θεοκλύμενος παῖς ὅδε προσενέπει, πάτερ,

et ob alias causas et ob praecedens ἔθαψα genuinam lectionem arbitror fuisse προσενέπω, non προσενέπει. Apertum est unde orta sit corruptela, quales mihi saepius apud alios observatae sunt. Iam alibi emendavi versum Aristophanis in Acharn. 406.

Εὐριπίδῃ, Εὐριπίδιον,

Δικαιοπόλις καλεῖ σε Χολλείδης ἐγώ,

ubi ne ἐγώ quidem additum scribas retinuit, quo minus interpolarent sinceram scripturam hanc:

Δικαιοπόλις καλῶ σ' ὁ Χολλείδης ἐγώ.

Quis ferat quod apud Thucydidem legitur I. 128. Παισανίας

ὁ ἡγεμὼν τῆς Σπάρτης τούσδε τέ σοι χάριζεσθαι βουλόμενος ἀποπέμπει δορί ἐλὼν καὶ γνώμην ποιοῦμαι κτέ. pro ἀποπέμπω, ut recte scribitur cap. 137. Θεμιστοκλῆς ἦκω παρὰ σε. Quam impudenter in talibus scribae grassentur in Herodoto quoque conspicitur III. 14. ubi legimus: δεσπότης σε Καμβύσης, Ψαμμήνιτε, εἰρωτᾷ διότι δὴ τὴν μὲν θυγατέρα δρέων κεκακωμένην καὶ τὸν παῖδα ἐπὶ θάνατον φείχοντα οὔτε ἀνέβωσας οὔτε ἀπέκλαυσας, τὸν δὲ πτωχὸν οὐδὲν σοι προσήκοντα, ὡς ἄλλων πυνθάνεται, ἐτίμησας; Lectio πυνθάνομαι, quam multi Codices servant, manu ducit ad hanc correctionem: Καμβύσης εἰρωτᾷ τάδε· τί δὴ — et ὡς ἄλλων πυνθάνομαι. Eodem modo Aegyptius haud secus ac praesenti respondet: ὦ παῖ Κύρου, κτέ. Haud scio an non Euripides in Electra vs. 1238.

Ἄγαμέμνωνος παῖ, κλυθί. δίπτυχοι δὲ σε

καλοῦσι μητρὸς σύγγονοι Διόσκοροι,

scripserit μητρὸς καλοῦμεν σύγγονοι, quemadmodum in Helena 1647. optime legitur: δισοῖ δὲ σε | Διόσκοροι καλοῦμεν. Similiter in Hippolyto 1285. recte scribitur:

Λητοῦς δὲ κόρη σ' Ἄρτεμις αὐδ' ὦ.

Θησεῦ, τί τάλας τοῖσδε συνήδει;

ad quod exemplum refinge alium Euripidis locum in Oreste 1225 sqq.

ὦ δῶμα ναίων νυκτὸς ὀρφναίας πάτερ,

καλεῖ σ' Ὀρέτης παῖς σὸς ἐπίκουρον μολεῖν

τοῖς δεομένοισι, διὰ σὲ γὰρ πάσχω τάλας

ἀδίκως. προδεδόμαι δ' ὑπὸ κασιγνήτου σέθεν.

ubi καλῶ rescribendum esse satis ostendunt πάσχω et προδεδόμαι. In loco Hippolyti plerique libri tralaticio mendo inquinati exhibent Λητοῦς δὲ κόρη σ' Ἄρτεμις αὐδ' ἄ pro αὐδ' ὦ, quod in uno libro repertum Valckenaerius vindicavit et aliis locis et appositissimo hoc ex Oreste 1664.

Φοῖβός σ' ὁ Λητοῦς παῖς ὅδ' ἐγγὺς ὦν καλῶ.

qui vel solus confirmare satis poterat quod dedimus: ἀεὶ δὲ σε — Θεοκλύμενος παῖς ὅδε προσεννέπω. Idem vitium, nisi vehementer fallor, inquinat Ennii versum apud Ciceronem de Senectute V. 14. Sua enim vitia insipientes et suam culpam in senectutem conferunt: quod non faciebat is, cuius modo mentionem feci, Ennius:

Sicut fortis equus, spatio qui saepe supremo
vicit Olympia, nunc senio confectus quiescit.
*equi fortis et victoris senectuti comparat suam. Vere hoc
dictum esse ita demum intelliges si emendaveris:*
nunc senio confectus quiesco.

Prima persona negligenter in secundam corrupta est apud
Ciceronem de Divinatione I. 45. *Quum imperator exercitum
lustraret — bonis nominibus qui hostias ducerent eligebantur;
quod idem in delectu consules observant ut primus miles fiat
bono nomine: quae quidem a te scis et Consule et Imperatore
summa religione esse servata. Quis admonitus dubitabit, quin
Cicero dederit: scio, et quis in Tuscul. Disputat. I. 2. non
malet cum Benteio legere: Honos alit artes omnesque incendi-
mur studio gloriae, quam cum scribis Codicum vetustiorum
incenduntur. Quam facile haec omnia a scribis depravari so-
leant novum exemplum est in Alceste vs. 167.*

μη δ' ὥσπερ αὐτῶν ἡ τεκοῦσ' ἀπόλλυμαι,
ubi in multis libris est vitiose ἀπόλλυται. Felicius evasit
Andromach. 414.

ὦ τέκνον, ἡ τεκοῦσά σ', ὡς σὺ μὴ θάνῃς,
σείχω πρὸς ἄδην.

Neque multum dubito, quin in Theocriti Epigr. XXI.

ὁ μουσοποιὸς ἐνθάδ' Ἰππῶναξ κεῖται,
quia caetera ex ipsius Hipponactis persona dici videntur, re-
scribendum sit Ἰππῶναξ κεῖμαι.

Addam perelegantem Bionis locum apud Stob. Floril. LXIII. 7.

ἦν μὲν γὰρ βροτὸν ἄλλον ἢ ἀθανάτων τινὰ μέλπω
βαμβαίνει μεν γλῶσσα καὶ ὡς πάρος οὐκέτ' αἶδει,
ubi quidquid est hominum venustiorum credo libenter mecum
emendaturos καὶ ὡς πάρος οὐκέτ' αἶδω, et in sequenti disti-
cho:

ἦν δ' αὖτ' ἐς τὸν ἔρωτα καὶ ἐς Λυκίδα τι μελίσδω
καὶ τόκα μοι χαίροισα διὰ σόματος ῥέει ᾧδᾶ.
triplex vitium sic sublaturus, ut scribant:

δὴ τόκα μοι χαρίεσσα διὰ σόματος ῥέει αὐδᾶ.

In vs. 1235. blande Helena:

σπονδὰς τέμωμεν καὶ διαλλάχθητί μοι,
inquit. Cui Theoclymenus laetus respondet:

μεθήμι νεῖκος τὸ σόν, ἴτω δ' ὑπόπτερον,
sed graviter in his metrum laborat. Deo immortalī in Hexa-
metro licet dicere:

καὶ κωφῷ ξυνήμι καὶ οὐ φωνεῦντος ἀκούω.
mortali Tragico aut Comico in senariis non licet in ἴημι et
compositis, corripere. Emendandum est μεθήκα νεῖκος τὸ σόν,
quemadmodum in Ione recte legitur 256. μεθήκα τόξα, et in
Electra Eurip. 622. προσηκάμην τὸ ῥηθέν et 260.

ξυνῆκ' Ὀρέτη μήποτ' ἐκτίσῃ δίκην.
et 644.

ξυνῆχ', ὑποπτος οὔσα γιγνώσκει πόλει.
et in Oreste 433.

ξυνῆκα. Παλαμῆδους σε τιμωρεῖ Φόνος.
Adscripsi haec potissimum ut emendarem Aristophanis in Avi-
bus versum 945.

ξύνες ὃ τοι λέγω.

B. ξυνήμ', ὅτι βούλει τὸν χιτωνίσκον λαβεῖν.
ubi ad illa exempla quisvis videat corrigendum esse ξυνῆχ', ὅτι
βούλει κτέ.

Versus 1298 sqq.

εὐμενέστερον γὰρ ἂν
τῷ Φιλτάτῳ μοι Μενέλεω τὰ πρόσφορα
δράγῃς ἂν ἡμῶν τυγχάνων οἷων σε χρή.
ipsi integerrimi sunt et sine lae, sed egregie faciunt ad sa-
nandos alios locos, ubi eadem dicendi forma olim vitium con-
cepit. Incipiam hoc demonstrare in loco Sophocleo in Oedipo
Coloneo 1480, sqq.

ἵλαος, ὃ δαίμων, ἵλαος εἴ τι γὰ
ματέρι τυγχάνεις ἀφεγγές φέρων.
ἐναισίῳ δὲ συντύχοιμι μὴδ' ἄλαστον ἄνδρ' ἰδῶν
ἀκερδῇ χάριν μετάσχοιμί πως.

offendit omnes merito ἐναισίῳ δὲ συντύχοιμι, sed omnes quod
est in ea scriptura sanum tentaverunt, quod non est intactum
reliquerunt. Schaeferus primus ἐναισίῳ δὲ συντύχοιμι dedit,
quem Elmsleius sequitur. Badham quoque assentitur (ad He-
len. vs. 580), sed quoniam »pronomine carere non possumus''
ut recte vidit, durissimam crasin Sophocli tribuit: ἐναισίῳ δὲ
σοῦντύχοιμι. Multo faciliore negotio locus sanari potest: le-

gendum enim: *ἐναισίῳ δὲ σοῦ τύχοιμι*, quod perinde est ac si dixisset: *ἐναισίος δέ μοι εἴης*: quemadmodum dicitur *μετρίῳ σοῦ ἔτυχον* pro *μέτριος περὶ ἐμὲ ἐγένου*, et in *Alcestide* 559.

αὐτὸς δ' ἀρίστου τοῦδε τυγχάνω ξένου,

ὅταν περ Ἀργούς διψίαν ἔλθω χθόνα.

id est *οὗτος δέ μοι ξένος ἀριστός ἐστιν*.

Ex eiusdem usus observatione emendari poterit locus in Euripidis *Oreste* vs. 701.

ὅταν γὰρ ἡβᾷ δῆμος εἰς ὄργην πεσών

ὅμοιον ὥς πῦρ κατασβέσαι λάβρον.

————— *ὅταν δ' ἀνῆ πνοάς,*

τύχοις ἂν αὐτοῦ βᾶδίως ὅσον θέλεις.

non significat enim novissimus senarius: *facile quidvis ab eo impetrare possis*, quoniam *τύχοις ἂν παρ' αὐτοῦ* eo sensu Graece dicendum est², neque *ὅσον θέλεις*, *quantumvis*, rei convenit: quamobrem scriptum olim fuisse suspicor:

τύχοις ἂν αὐτοῦ βᾶδίως οἷου θέλεις.

Eodem modo dictum est in *Androm.* 742.

θυμούμενος δὲ τεύξεται θυμουμένων.

et in *Troad.* 734.

αὐτὴ τ' Ἀχαιῶν πρηνεσέρων τύχοις.

et saepe alibi. Hinc certa emendatio peti potest Euripidis fragmento in *Stob. Floril.* LXIII. 1.

τῇ δ' Ἀφροδίτῃ πόλλ' ἔνεσι ποικίλα.

τέρπει τε γὰρ μάλισα καὶ λυπεῖ βροτούς.

τύχοιμι δ' αὐτῆς, ἡνίκ' ἐστὶν εὐμενής.

emenda:

τύχοιμι δ' αὐτῆς, ἡνίκ' εἴσιν, εὐμενοῦς.

id est: *εἴη δέ μοι εὐμενής, ὅταν ἔλθῃ*, quod simillimum est Sophocleis *ἐναισίῳ δὲ σοῦ τύχοιμι*. Quid sit *ἡνίκ' εἴσιν* optime ipse Euripides interpretabitur apud Athen. p. 561. B.

τὸ δ' ἐρᾶν προλέγω τοῖσι νέοισιν

μήποτε Φεύγειν,

χρῆσθαι δ' ὀρθῶς, ὅταν ἔλθῃ.

²) Etiam *πρὸς τινος, ἔκ τινος* pro *παρὰ τινος* dicebant. Adversatur unus, quod sciam, locus in *Iphigen. Aulid.* 995.

ἢ μὴ παρούσης ταῦτα τεύξομαι σέθεν;

Eodem modo verbum *τυγχάνειν* et caeteri omnes saepe usurpant et saepissime Oratores, quorum aliquot locos praemittam emendate in libris scriptos, ut ex iis restituam alios, ubi hoc dicendi genus scribae interpolando depravarunt. Lysias XXIV. 23. *μηδαμῶς, ὦ Βουλὴ, ταύτῃ θῆσθε τὴν ψῆφον. διὰ τί γὰρ ἂν καὶ τύχοιμι τοιούτων ὑμῶν;* XVIII. 23. *ταύτην ἀπαιτοῦμεν ὑμᾶς τὴν χάριν· μὴ περιιδεῖν ἡμᾶς ἀπόρως διατεθέντας* — ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον *παράδειγμα ποιῆσαι τοῖς βουλομένοις τὴν πόλιν εὖ ποιεῖν, ὅσων ὑμῶν ἐν τοῖς κινδύνοις τεύξονται*, id est οἷοι περὶ αὐτοὺς ὑμεῖς ἐν τοῖς κινδύνοις ἔσεσθε. Andocides III. 21. *ἡμῖν δὲ πῶς ἕξετι τὴν εἰρήνην ποιήσασθαι; ποῶν τινῶν Λακεδαιμονίων τυγχάνοντας;* Idem IV. 2. *μεγίστοις περιπέπτωκα κινδύνοις προθύμων μὲν καὶ ἀγαθῶν ἀνδρῶν ὑμῶν τυγχάνων, διόπερ σώζομαι, πλείοις δὲ καὶ δεινοτάτοις ἐχθροῖς χρώμενος.* Quicumque hanc orationem aut habuit aut scripsit hoc dicit: saepe in iudiciis in capitis discrimen adductus sum, sed semper absolutus, *ὅτι πρόθυμοι καὶ ἀγαθοὶ ἄνδρες περὶ ἐμὲ ἐγένεσθε.* In Xenophontis Anabasi V. v. 15. *ἔρωτᾶτε ὅποιων τινῶν ἡμῶν ἔτυχον*, id est ὅποιοι τινες περὶ αὐτοὺς ἐγενόμεθα. Reponenda est eadem loquendi forma apud Lysiam XII. 77. Theramenes, inquit, ipse haec omnia, quae ego dico, in senatu dixit, *ὀνειδίζων μὲν τοῖς Φεύγουσιν ὅτι δι' αὐτὸν κατέλθοιεν, οὐδὲν Φροντίζων τῶν Λακεδαιμονίων* (nam sic legendum), *ὀνειδίζων δὲ τοῖς τῆς πολιτείας μετέχουσιν ὅτι πάντων τῶν πεπραγμένων αὐτὸς αἵτιος γεγενημένος τοιούτων τυγχάνοι*, imo vero τοιούτων αὐτῶν τυγχάνοι, id est ὅτι περὶ αὐτὸν εἶεν τοιοῦτοι, nempe ἄπιστοι καὶ ἀχάριστοι. Similiter XXIV. 26. *μὴ τοίνυν, ὦ Βουλὴ, μηδὲν ἡμαρτηκῶς ὁμοίως ὑμῶν τύχοιμι τοῖς πολλὰ ἡδίκηκόσι*, quoniam apparet hoc dicere hominem: *μὴ τοιοῦτοι περὶ ἐμὲ γένεσθε τὸν μηδὲν ἡμαρτηκότα, οἷοίπερ ἔσε περὶ τοὺς πολλὰ ἡδίκηκότας*, perspicuum est legi oportere *ὁμοίων ὑμῶν τύχοιμι*, et in fine lepidissimae oratiunculae § 27. *ἐγὼ δὲ τούτων ὑμῖν τυχῶν ἕξω τὴν χάριν*, qui Lysiam bene norunt facile intelligent ita ab eo dici non potuisse pro *ἐγὼ δὲ τούτου παρ' ὑμῶν τυχῶν* vel pro *ἐγὼ δὲ τούτου τυχῶν ὑμῖν ἕξω τὴν χάριν*, quo facilius mihi assentientur emendandum esse *ἐγὼ δὲ τοιούτων ὑμῶν τυχῶν κτῆ*. Ex eiusdem rei observatione explicandus est Sophoclis in Philocteta locus vs. 320. Dixerat Philoctetes:

τοιαῦτ' Ἀτρεΐδαι μ' ἢ τ' Ὀδυσσέως βία,
ὦ παῖ, δεδράκασ'. οἷς Ὀλύμπιοι θεοὶ
δοῖέν ποτ' αὐτοῖς ἀντίποιν' ἐμὸν παθεῖν.

cui Neoptolemus respondet:

ἐγὼ δὲ καὺτὸς τοῖσδε μάρτυς ἐν λόγοις
ὥς εἶσ' ἀληθεῖς οἶδα συντυχὼν κακῶν
ἄνδρῶν Ἀτρεΐδων τῆς τ' Ὀδυσσέως βίας,

ubi Sophoclea audacia συντυχῶν positum esse videtur pro
ὁμοίως σοι τυχῶν, ut sensus sit καὶ περὶ ἐμὲ οἱ Ἀτρεΐδαι καὶ ὁ
Ὀδυσσεὺς ἄνδρες κακοὶ ἐγένοντο. Simplex τυχόντες vitiose legi-
tur in Iphig. Taur. 252.

πῶς δ' εἶδες αὐτοὺς καὶ τυχόντες εἴλετε;
verum monstrat versus in Helena 1217.

ναῦται σφ' ἀνείλον ἐντυχόντες, ὥς λέγει.
quo indicio legerim κἀντυχόντες εἴλετε; sed in Helenae versu
non leve mendum superest in ἀνείλον. Dicebant omnes in ea
re ἀνείλοντο, quod notissimum est vel ex decem Praetorum iu-
dicio, qui capitis damnati sunt, ὅτι οὐκ ἀνείλοντο τοὺς ἀρίστους
ὑπὲρ τῆς πατρίδος γενομένους apud Xenophontem in Hellen. I.
vii. 11. et passim. Ne credas Tragicis alia placere quam po-
pulo inspicie Helen. vs. 1615.

ἤδη δὲ κάμνονθ' ὀρμιῶν τείνων μὲ τις
ἀνείλετ', ἐς δὲ γαῖαν ἐξέβησέ σοι
ταῦτ' ἀγγελοῦντα.

In vs. 1564.

ἐκάλεσεν ὦ πέρσαντες Ἰλίου πόλιν.

non potest ἐκάλεσεν scribi pro ἐβόησεν, ut opinor. Correxerim
ἐκέλευσεν, comparato vs. 1569. οἱ δ' εἰς κέλευσμ' ἐλθόντες et
1600 et 1606.

Quae forma recte vs. 1567. legitur εἰς πρῶραν ἐμβαλεῖται
et 1586. εἰς πρῶραν εἶρπεν, in eam undique expellendam scri-
bae omnes fere conspirarunt, quibus solemne est πρῶρα et
apud Herodotum πρῶρη scribere, veluti I. 194. πρῶρην συνά-
γοντες, quod non minus est vitiosum quam μίη, μίην, σφαίρη,
πείρη sim. In quibus paenultima diphthongum habet, in iis
α corripitur, ut in σφαῖρα, πεῖρα, μοῖρα, ἄρουρα. Αὔρα olim
Aeolicam litteram videtur habuisse. Quum constet in ΠΡΩΙΡΑ
olim fuisse ex Etymol. M. p. 692, 25. sequitur ultimam

brevem esse oportere. Male Bekkerus in Homeri carminibus retinuit vitiosas scripturas *πρώρης*, *κυανοπρώριοι*, et barbaram formam *κυανοπρωρείους* in Odyss. Γ. 299, ubi iam pridem ex Etymol. l. l. scribendum esse ostendimus *κυανοπρωείρους*. Quod in secundo Euripidis loco praecedit vs. 1585. *δεξιᾶ δ' ἑλὼν ξίφος | ἐς πρῶραν εἶπε* leviter est depravatum ex *δεξιᾶ δ' ἔχων ξίφος*, ut recte legitur vs. 1810. *Μενέλεως δ' ἔχων ὄπλα*. Tralaticia haec est in libris confusio: in Aristophanis Pace vs. 219. in libris est:

ἤξουσιν καὶ οἱ, ἣν ἔχωμεν τὴν πόλιν,
sed verissimum est *ἣν ἔλωμεν τὴν Πύλον*, quod primus reposuit R. Hirschig ad Arist. Vesp. p. 149.

In extrema fabula vs. 1666.

*σοὶ μὲν τὰδ' αὐδῶ. συγγόνῳ δ' ἐμῇ λέγω·
πλεῖν σὺν πόσει σῶ. πνεῦμα δ' ἔξετ' οὐρίον,*
fuit quum *λέγω* mihi esset de mendo suspectum et suspicarer duplici vitio sublato scribendum esse: *συγγόνῳ δ' ἐμῇ τὰδε· πλεῖ σὺν πόσει σῶ*. Utramque suspicionem et correctionem Badhamo probavi, quem nunc, ut sunt αἱ δευτεραί πως *φροντιδες σοφώτεραι*, conabor *μεταπεῖθειν*, ut *λέγω* saltem retineat, quod sanissimum esse hi Euripidis loci demonstrabunt: *Phoeniss.* 568.

σοὶ μὲν τὰδ' αὐδῶ. σοὶ δὲ, Πολύνεικες; λέγω.
et *ibid.* vs. 778.

*σοὶ μὲν τὰδ' εἶπον. προσπόλοις δ' ἐμοῖς λέγω·
ἐκφέρετε τεύχη πάνοπλά τ' ἀμφιβλήματ' α.*
et *Supplic.* 1213.

σοὶ μὲν τὰδ' εἶπον. παισὶ δ' Ἀργείων λέγω.
sed *πλεῖ σὺν πόσει σῶ* rescribendum esse pro *πλεῖν* et per se satis certum et evidens est et illi ipsi loci confirmant.

Quod supra diximus Stobaei libros turpiter interpolatos esse duobus novis exemplis ex Helena confirmabimus. In optimo Codice Vindobonensi ex Helena haec afferuntur Floril. LXII. 2.

ἐγὼ δὲ δοῦλος εἰ πέφυχ' ὅμως λάτρις,
pro *ἐγὼ μὲν εἶην, καὶ πέφυχ' ὅμως λάτρις*, (Hel. vs. 727.) deinde pro *τοῦνομ' οὐκ ἔχων ἐλεύθερον*, in AB. Parisinis est *τοῦτ' ὅμμα οὐκ ἔχων*, in Vindob. *τοῦτ' ὄνομ' οὐκ ἔχων*, natum ex *τοῦνομ'*, et paulo post pro *ἐν' ἔντα* quod erat in vetusto libro

ENAONTA stolidè depravarunt in ἐνδόντα. Alter locus est in Eclogis Phys. I. 7. 6. ubi ex Helena affertur:

σκέψαι γὰρ ὁ θεὸς ὡς ἔχει τι ποικίλον
καὶ δυστέκμαρτον.

quum vera scriptura sit: ὦ θύγατερ, ὁ θεὸς ὡς ἔφυ τι ποικίλον vs. 710. Supererat in libro detrito * * ΓΑ * * ΟΘΕΟΣΩΣΕ * * ΤΙΠΟΙΚΙΑΛΟΝ, quum corrector audax et temerarius quidquid in mentem venit supplere coepit. Idem in Euripidis Codicibus nimis saepe factum esse apparet. Multa apud Euripidem leguntur nimis arguta, subinepta, frigida, ἀπροσδιόνυσα, neque rei neque personae neque temporibus satis convenientia, quae ipsi Poëtae imputanda sunt, qui non βλέποντα σώματα sed νευρόσπασα inducit in scenam, δι' ὧν αὐτὸς πάσας φωνὰς ἀφίησιν aequales et aequalium et popularium vitia carpens et castigans aut insaniam insectans aut morum praecepta ἄκαιρα ponens aut rerum naturam subtiliter philosophando explicans, quae omnia alibi egregium usum habere potuissent, nunc οὐδὲν πρὸς τὸν Διόνυσον. Deinde quoniam omnia ad praesentem vitae usum et rationem accommodat et est curiosus magis quam μεγαλόφρων καὶ ὑψηλόφρων nimis saepe ad exiles minutias delabitur et dicendi genus sequitur vulgare et humi repens, quod Deorum heroumque maiestati non respondet. Haec igitur ipsius Poëtae sunt ἀποτεύγματα. Praeterea magnus inest locorum numerus a scribis et correctoribus tam male corruptorum, ut omnis propemodum spes emendandi abiicienda videatur. Quis enim ex verbis σκέψαι γὰρ ὁ θεὸς ὡς ἔχει umquam eruat ὦ θύγατερ, ὁ θεὸς ὡς ἔφυ, vel ex lectione ἐγὼ δὲ δοῦλος εἰ πέφυχ' ὅμως eliciat ἐγὼ μὲν εἶην καὶ πέφυχ' ὅμως? Nemo hercle. Torquent tamen sese Interpretes in talibus et obtundunt sibi iudicium aut comminiscuntur aliquid, ὅπερ ἄρρητον ἄμεινον. Quis, ut hoc utar, umquam sibi satisfaciet in vs. 434 sqq.

ἐλπίς ἐκ γὰρ πλουσίων δόμων
λαβεῖν τι ναύταις. ἐκ δὲ μὴ ἁρόντων βίον,
οὐδ' εἰ θέλοιεν, ὠφελεῖν ἔχοιεν ἄν.

quae scabrities orationis est in verbis: ἐκ δὲ μὴ ἁρόντων βίον οὐδ' εἰ θέλοιεν ὠφελεῖν ἔχοιεν ἄν. Dici et intelligi potest οἱ δὲ μὴ ἁρόντες βίον, sed haec ipsa sententia quam inutilis et insulsa est. Post pauca ancilla vetula Menelaum minis absterret a fo-

ribus haec fere dictitans sermone populari: τίς ἐστὶ πρὸς τῆς θύρας; οὐκ ἄπει; μὴ πράγματα παρέχε τῷ δεσπότη πρὸς τὴν αὐλειον θύραν προσεσῶς, ἢ ἀποθανεῖ Ἑλληὴν ὦν, οἷς οὐκ ἔστιν ἐπιμιξία. Cui Menelaus:

ὦ γραῖα, ταῦτα πάντ' ἔπη καλῶς λέγεις.

satin sanus videatur, qui illis haec respondeat? Etiam absurdiora addit:

ἔξεσι. πείσομαι γάρ. ἀλλ' ἄνευ λόγον.

ὁ miseros interpretes, quibus haec explicari posse videntur et qui aliquam inesse in istis sententiam firmiter credunt, quam nitendo elicere satagunt, ut ille qui *versat Saxum sudans nitendo neque proficit hilum*. Neque adhuc plane exempta est ex Interpretum animis illa simplicitas, qualis erat eius qui ad Phoen. vs. 916.

ἄπερ πέφυκε ταῦτα κἀνάγκη σε δρᾶν.

annotavit: »*Dum melior lectio e Codicibus eruatur videndum an explicari saltem locus possit.*» Quis igitur mirabitur, si sic monstra et portenta interpretationum comminiscuntur? Post pauca iterum Menelaus urget vs. 449.

ἄγγελιον εἴσω δεσπότησι τοῖσι σοῖς.

Cui anus:

πικρῶς ἂν οἶμαι γ' ἀγγελεῖν τοὺς σοὺς λόγους.

in quo versu si quid emendari potest πικρούς erit probandum, quo sensu utuntur vocabulo πικρός qui alicui malum minantur, ut in hac ipsa re Aristophanes Thesmoph. 853.

πικρὰν Ἑλένην ὄψει τάχ', εἰ μὴ κοσμίως

ἔξεις, ἔως ἂν τῶν πρυτάνεων τις φανῇ.

sed quid quaeso sic proficimus? neque ἀγγελεῖν ἂν ullo modo sanum esse potest neque γε ineptissime interpositum.

In istiusmodi locis mortuo, ut aiunt, medicinam facimus et nequidquam nos excruciamus et ἀνήνυτα μοχθοῦμεν. Quam multa de genere hoc habeat Euripidis Helena, quae in paucis libris deterrimis et flagitiose interpolatis ad nos pervenit, palam faciunt Editorum infelices interpretationes et levissimae coniecturae, in quibus nihil est quod repertae veritatis virtute feriat animum, sed contra multa, quibus certus Graecitatis usus aut numerorum ratio turpiter violetur, ut nihil sit corruptius quam id ipsum quod reponunt amissae veritatis inda-

gatores. Utar uno tantum exemplo, quod in aliis quoque locis usum habere poterit. Scriptum est in libris vs. 290.

εἰ μὲν γὰρ ἔζη πόσις ἀνεγνώσθημεν ἄν
ἐς ξύμβολ' ἐλθόντες, ἃ Φανερὰ μένοισι ἄν ἦν.

non esse hunc senarium Attici poetæ et omnino esse istos numeros innumeros et κακομέτρους, quales ne Tzetzes quidem fundere potuerit, dabunt mihi omnes qui aurem habent καὶ τούτων πέραν κἄν σμικρὸν ἐπαΐουσιν. Non multo melius est quod Porsonus (ad Orest. 51) commendat:

ἐς ξύμβολ' ἐλθόντ', ἃ Φανέρ' ἄν μένοισι ἄν ἦν.

et peius etiam quod Reisig coniecit Coniect. p. 245.

ἐλθόντες ἐς ξύμβολ', ἃ Φανερά μένοισι ἄν ἦν.

Ne dicam de sermonis vitio in ἄν ἦν commissio, ubi additum ἄν orationem soloecam facit, violatur in his certa lex metrica, quæ iubet in senario tragico dactylum in tertia sede ita ponere, ut prima syllaba in caesura sit, nisi forte (quod tamen in Tragoedia perflatum est) dactyli syllabæ omnes uno eodemque vocabulo contineantur, ut in Helena 753.

τί δῆτα μακτευόμεθα; τοῖς θεοῖσι χρή.

et vs. 767.

τὰ Ναυπλίου. τ' Εὐβοϊκὰ πυρπολήματα.

et vs. 1016.

ἀθάνατον εἰς ἀθάνατον αἰθέρ' ἐμπεσών.

reliquis omnibus locis, quorum ingens est apud Euripidem ubique copia, dactyli longam syllabam in caesura positam videbis et duas breves aut monosyllabas esse, ut vs. 22, 52, 92.

Ἑλένη δ' ἐκλήθην. ἃ δὲ πεπόνθαμεν κακὰ.

Ψυχὰ δὲ πολλὰ δι' ἔμ' ἐπὶ Σκαμανδρίοις.

Τελαμὼν ὁ Φύσας. τίν' ἄν ἔχοις μᾶλλον φίλον;

et passim, aut duas breves eodem vocabulo contineri ut vs. 2, 3, 13.

ὅς ἀντὶ δίας ψακᾶδος Αἰγύπτου πέδον

λευκῆς τακείσης χιόνος ὑγραίνει γύας.

καλοῦσιν αὐτὴν Θεονόην. τὰ θεῖα γάρ.

et sexcenties alibi. Rarissime tertia dactyli syllaba in vocabulo hypermonosyllabo collocatur, unde senarius immodulatio et durior exit, qualis est in Helena 263.

τί δῆτ' ἔτι ζῶ; τίν' ὑπολείπομαι τύχην;

et vs. 826.

τί χρῆμα δρᾶσαι; τίν' ὑπάγεις μ' εἰς ἐλπίδα;

In Hecuba unicum huius rei exemplum est vs. 345.

θάρσει. πέφευγας τὸν ἔμδν ἱκέσιον Δία.

in Medea nullum: sed numquam dactyli duae priores syllabae in vocabulo disyllabo aut in hyperdisyllabi fine collocari possunt, quo facto versus non tantum elumbis et immodulatus evadit sed ne est quidem versus, neque κακόμετρος est sed plane ἄμετρος, qualis est in Helena vs. 9.

Θεοκλύμενον ἄρσεν' ὅτι δὴ θεοὺς σέβων,

quem nemo adhuc emendare potuit. Quid autem de tragico senario dubitabimus, quum in Comiciis quoque dactylus in tertia sede et quinta in ingenti exemplorum copia non aliter quam his ipsis legibus recte ponatur, ut prima in caesura sit aut dactylus totus eodem vocabulo contineatur, ut in Aristophanis Pluto 445.

καὶ μὴν λέγω δεινότατον ἔργον παρὰ πολὺ.

Cf. vs. 55, 57, 69, 94, 97, 113, 216, 335, 358, 388, 415, 432, 434, et passim. Non facile reperies in Comoedia senarios, quales hi sunt in Pluto vs. 174 et 176:

ὁ Πάμφιλος δ' οὐχὶ διὰ τοῦτον κλαύσεται;

Ἄγύρριος δ' οὐχὶ διὰ τοῦτον πέρδεται;

ubi sic legendum est divisim interlocutorum vicibus:

τὸ δ' ἐν Κορίνθῳ ξενικὸν οὐχ οὗτος τρέφει;

B. ὁ Πάμφιλος δέ γ' οὐ διὰ τοῦτον κλαύσεται;

A. ὁ Βελονοπάλης δ' οὐχὶ μετὰ τοῦ Παμφίλου;

B. Ἄγύρριος δέ γ' οὐ διὰ τοῦτον πέρδεται;

Semel tantum alibi eadem lex violata est sed in loco interpolato in Avibus vs. 180.

πόλος; τίνα τρόπον; B. ὥσπερ εἴποι τις τόπος.

[ὅτι δὲ πολεῖται τοῦτο καὶ διέρχεται

ἅπαντα διὰ τοῦτό γε καλεῖται νῦν πόλος].

ubi nondum me poenitet correxisse ὥσπερ εἰ λέγοις τόπος et expunxisse caetera. Scioli annotatiuncula in numeros coacta est ineptos et vitiosos: quum in optimis libris sit διὰ τοῦτο καλεῖται nescio quis γε inseruit et haec nunc pro Aristophaneis leguntur, ὃ Μοῦσαι φίλαι. Quid vetat obiter sanare Aristophanis versum omnium, qui quidem ipsius sunt, longe κα-

κομετρώτατον in Vespis 1252.

παῖ, παῖ, τὸ δεῖπνον, Χρυσέ, συσκεύαζε νῶν,

ἵνα καὶ μεθύσθῃμεν διὰ χρόνου. B. μηδαμῶς.

ecquis istum senarium esse putat et Aristophanis senarium? Feliciter evenit, ut sententiae turpe vitium insit, quod deprehensum et facile sanatum numeros revocabit summo poëta dignos. Qui animo hilari et festivo convivium ineunt, iis lepidum et iucundum videri potest non τὸ μεθύσθῃναι, sed τὸ μεθύειν, illud enim efficit τὸ πίνειν πρὸς βίαν (quod tam odiosum est, ut Comico recte videtur, atque τὸ διψῇν βίᾳ), hoc τὸ πρὸς ἡδονὴν πίνειν. Quin igitur reponimus:

ἵνα καὶ μεθύωμεν διὰ χρόνου. B. μὴ, μηδαμῶς.

manifestum est, cur μὴ exciderit, quod eodem modo perierat in Pace vs. 381.

μηδαμῶς, ὃ δέσποθ' Ἑρμῇ, μηδαμῶς, μὴ, μηδαμῶς.

itaque quum versui syllaba deesset, supervenit corrector, qui μεθύσθῃμεν substituit et nobis istum bellissimum senarium procudit. In tribrachy eadem propemodum est ratio atque in dactylo apud Tragicos: Comici id tantum cavent ne media ictum habens incidat in ultimam syllabam vocabuli hyperdisyllabi: itaque manifesta est metri labes apud Aristophanem in Nubibus vs. 884.

ὃς τᾷδικα λέγων ἀνατρέπει τὸν κρείττονα,

quo novo indicio insulsum emblemata expellendum esse apparebit: at non est vitiosius δικά λε sic divisum, quam in Euripidis Electra vs. 324.

οὐπώποτε χροᾶς οὐδὲ κλῶνα μυρσίνης,

ubi metrum plane perdidit qui librorum scripturam οὐπώποτ' οὐ χροᾶς sic correxit scilicet, quem tamen Dindorfius secutus est. Itaque, ut ad Euripidis Helenam redeamus, non sunt saniores numeri in Reisigii coniectura:

ἐλθόντες ἐς ξύμβολ', ἃ Φανερά μόνους ἂν ἦν,

quam in isto:

ἅπαντα διὰ τοῦτό γε καλεῖται νῦν πόλος.

Quid verum sit latet neque umquam, credo, reperietur deletis omnibus antiquae scripturae vestigiis indiciisque, ut passim in aliis eodem modo ἀνιάτως ἔχουσιν. Quis, quaesō, umquam emendabit vs. 125.

αἰαῖ, κακὸν τὸδ' εἶπας οἷς κακὸν λέγεις.

aut 281.

ἀδίκως μὲν ἀλλὰ τᾷδικον τὸδ' ἔς' ἐμὸν.

aut 302.

σμικρὸν δ' ὁ καιρὸς κάρτ' ἀπαλλάξαι βίον.

aut 560.

ὦ θεοί! θεὸς γὰρ καὶ τὸ γιγνώσκειν Φίλους.

in quae optime convenit quod Bacchus (in Ranis vs. 1169.)
iecit in Euripidem:

εὖ νῦν τὸν Ἑρμῆν, ὃς τι λέγεις δ' οὐ μανθάνω,

sed probabile est parum aut nihil horum antiquae scripturae
vestigia ulla servare, quemadmodum in vs. 467.

ποῦ δῆτ' ἂν εἴη; πότερον ἐκτὸς ἢ 'ν δόμοις;

ΓΡΑ. οὐκ ἔνδον. Ἑλλησιν δὲ πολεμιώτατος.

facile intelligitur quam inepte dicatur ποῦ δῆτ' ἂν εἴη; quod
ab eo dici potest qui diu aliquem frustra quaesiverit, a Menelaο
non potest, qui nunc primum de Protei filio inaudivit
rogatque πότερον ἐκτὸς ἢ 'ν δόμοις; sed quis, quaeso, umquam
absque Aristophanis indicio in Thesmophor. 881. potuisset re-
stituere:

οὗτος δὲ πότερον ἔνδον ἔς' ἢ Ἐξάπιος;

ΓΡΑ. οὐκ ἔνδον.

quare optimum factu est in locis omnibus huiuscemodi tenere
id quod ipsa Helena monet vs. 811.

τὸ τολμᾶν ἀδύνατ' ἀνδρὲς οὐ σοφοῦ.

Transeo nunc ad caeteras Euripidis et aliorum fabulas, un-
de unum et alterum locum, male habitum expromam, quem
si potero emendatiorem reddam. Ostendi supra novis quibus-
dam exemplis quam inepte γε in Comoediam irrepat: in Tra-
goedia quoque ridiculos errores eodem modo natos et non-
dum abstersos nunc ostendam. Incipiam a Trachiniis Sopho-
clis, ubi Hercules Deianirae his verbis minatur exitium vs.
1107 sqq.

ἀλλ' εὖ γέ τοι τάδ' ἴσε, κἄν τὸ μηδὲν ὦ,

κἄν μηδὲν ἔρω, τήν γε δράσασαν τάδε

χειρώσομαι κἄκ τῶνδε. προσμύλοισι μόνον.

ἴν' ἐκδιδαχθῇ πᾶσιν ἀγγέλλειν ὅτι

καὶ ζῶν κακούς γε καὶ θανὼν ἐτιστάμεν.

in his γε bis recte et ordine positum vides, sed absurdum prorsus est in ultimo senario:

καὶ ζῶν κακοὺς γε καὶ θανὼν ἐτιστάμην.

tu corrige καὶ ζῶν κακούργους καὶ θανόν. Nomen κακούργος et alibi usurpavit Sophocles, et Euripides in Oreste 772. κακούργους et χρηστούς inter se opponens; inspicere et Eurip. Electr. 953. Non multo melius in Sophoclis Electra 1505 sq. scribitur:

χρῆν δ' εὐθὺς εἶναι τήνδε τοῖς πᾶσιν δίκην

ὅσις πέρα πράσσειν γε τῶν νόμων θέλει.

ubi correxerim πράσσειν τι. In Andromache vs. 238.

ΑΝΔΡ. νέα πέφυκας καὶ λέγεις αἰσχρῶν πέρι.

ΕΡΜ. σὺ δ' οὐ λέγεις γε, δρᾶς δέ μ' εἰς ὅσον δύνῃ.

scribendum videtur:

σὺ δ' οὐ λέγεις μὲν, δρᾶς δέ γ' εἰς ὅσον δύνῃ.

In eadem fabula vs. 585.

οὐκ οὖν ἐκείνου τὰ μὰ τὰ κείνου τ' ἐμά;

ΠΗΛ. ναί.

δρᾶν εὖ, κακῶς δ' οὐ, μὴ δ' ἀποκτείνειν βίᾳ.

ut haec more Graeco dicantur ναί expungendum est a magistello adscriptum et emendandum δρᾶν γ' εὖ κτέ. quemadmodum in Helena 1637. Theoclymeno dicenti: οὐ σὲ τὰ μὰ χρῆ δικάζειν, respondet Chorus ἤν γε βελτίῳ λέγω, ubi Graeculus dixisset: ναί. ἤν βελτίῳ λέγω. Saepe γε in huiusmodi responsione apud Euripidem legitur, vid. Alcest. 49. ubi mihi optimus codex Vaticanus obtulit κτείνειν γ', ὅν ἂν χρῆ pro κτείνειν ὅν ἂν, Iphig. Aulid. 404. Andromach. 242. ubi Graeculi iterum ναί inseruerunt. Rectissime Elmsl. in Heraclidis 264. coniecit:

βλάπτων γ' ἐκείνους μὴ δέν.

In Medea vs. 1369.

σμικρὸν γυναικὶ πῆμα τοῦτ' εἶναι δοκεῖς;

ΙΑΣ. ἥ τις γε σάφρων.

et alibi saepius. In Iphigenia Aulid. vs. 1572.

δέξαι τὸ θυμὰ τοῦδ', ὃ γέ σοι δωρούμεθα,

olim sic scriptum fuisse videtur:

δέξαι τὸ θυμὰ τοῦδ', ὃ σοι δωρούμεθα,

nam qui olim haec supplevit non inelegantis ingenii homo et

in Euripide multum versatus non ipse commisit pleraque vitia, quibus nunc illa supplementa inquinantur. Obiter corrige vs. 1556.

καὶ τοῦπ' ἔμ' εὐτυχοῖτε, καὶ νικηφόρου
δώρου τύχοιτε, πατρίδα δ' ἐξίκοισθε γῆν.

ubi νικηφόρου δορὸς τύχοιτε verius videtur, et vs. 1580.

ἐμοὶ δέ τ' ἄλγος οὐ μικρὸν εἰσῆει Φρενί,
tam flagitiose corruptus est scribarum vitio, quum olim hanc formam haberet:

ἐμοὶ δ' εἰσῆειν ἄλγος οὐ σμικρὸν Φρενί,
mirantes scioli quid esset εἰσῆειν ἄλγος ἐμοὶ turbare coeperunt, velerem usum quo ἥδειν ante vocalem in tertia persona dicebatur, et ἥδη in prima iuxta cum ignarissimis ignorantes. In Bekkeri Anecd. p. 422, 4. recte Grammaticus docet: ἀπέρρωγεν οὐκ ἀπέρρηκται. καὶ ἀπερρώγει καὶ σὺν τῷ ν ἀπερρώγειν τὸ τρίτον πρόσωπον, et ex poëta adscribit finem senarii καὶ τ' ἀπερρώγειν ὁ πούς, recte, inquam, docet, quisquis est, sed miramur talia Graecis opus fuisse doceri. Pro ἔρρωγα dicere ἔρρηγμα sequiorum est, qui similiter errabant omnes in similibus et κατέαγμα dicebant pro κατέαγα et ἀπέσβεσμαι pro ἀπέσβηκα, quemadmodum ἐδυσάμην dicebant pro ἔδυν. Nemo mirabitur formas, quales sunt ἥδη, ἐκεχῆνη, ἀπωλώλη, ἡκηκόη similesque omnes a Graeculis depravari, si legerit in Bekk. Anecd. p. 420, 12. ἀπειρήκει: ἀπειρήκειν καὶ ἀπηγορεύκειν. ἔστι γὰρ ἀπρόσωπα. ὁ lepidum caput, qui ita dedit pro ἀπειρήκη: ἀπειρήκειν καὶ ἀπηγορεύκειν. ἔστι γὰρ ἁ (πρώτου) προσώπου³. Photius ex antiquis in Platonem scholiis haec descripsit: Ἦδη: ἀντὶ τοῦ ἥδειν. Εὐθύδημος. καὶ τῶν δὴ περὶ ψυχῆς· ἀλλὰ σχεδὸν μὲν τι ἥδη ὁ Κρίτων. In Platonis Euthydemo p. 271. C. nunc recte scribitur: ὥς' ἔγωγε οὐκ ἥδη πρὸ τοῦ et 302. A. καγὼ, ἥδη γὰρ ὅτι κτῆ. In Phaedone p. 63. E. editur etiamnunc ἀλλὰ σχεδὸν μὲν τι ἥδειν, ἔφη ὁ Κρίτων. Scribendum esse ἥδη et ratio persuadet et perantiqui Gramma-

³) Quam immanes errores ex notis numerorum male lectis nascentur in priore parte ostendimus. Adde illis ex Hesychio ἁδαινος pro πρωτόδαιμος, ἀβεσιάριος pro πρωτοβεσιάριος cet. vid. Alberti Tom. II. p. 1059. n. 5.

tici testimonium. Editores non audiunt, qui annotant: »Photius exhibet formam Atticam ἥδη. sed Codices omnes ἥδεν.» Quasi vero aliquid in talibus esset in Codd. praesidii, qui ne sibimet ipsi quidem constant sed saepe ἥδεν, saepiuscule ἥδη servant et exarati sunt multis saeculis, postquam vetusta Scholia in Platonem scripta sunt, quae apud Photium servantur. Praeterea casu factum est, ut ipsius Panaetii testimonio constet olim in Platonis Codicibus has formas ita scriptas fuisse. Heraclides apud Eustath. ad Odyss. φ. p. 813, 34. = 1946, 25. (indice Valckenaerio ad Hom. Iliad. librum XXII. p. 56.) ita scribit: Ἀττικοὶ τοὺς τοιοῦτους ὑπερσυντελικούς ἐν τῷ ἡ μόνῳ περατοῦσιν ἥδη λέγοντες καὶ ἐνενοήκη καὶ ἐπεποιήκη, καὶ οὕτω Φησὶ Παναίτιος ἔχειν τὰς γραφὰς παρὰ Πλάτωνι. Spretis igitur Codd. ubique illae formae restituendae sunt τοῖς τὴν παλαιὰν Ἀτθίδα ζηλοῦσιν. Primus omnium hoc fieri iussit R. Dawesius in Miscell. Crit. p. 232, cuius auctoritatem merito omnes sequuntur. Iunioribus suaserim ut Dawesianis addant Piersoni annotationem ad Moeridem p. 173. et Valckenaerii ad Hippolytum vs. 405. et quae undique collegit Kiddius ad Dawesii locum. Quamquam autem de ea re liquido constat tamen video Editores et Criticos neque ea scientia uti, quoties opus est, et in alios quosdam errores se implicare, quorum is gravissimus est, ut serio credant pro ἥδη dici posse et ἥδην et pro ἥδει (ἥδεν ante vocalem) ἥδη quoque recte dici. Vitiosissima haec sunt et prorsus barbara. Habet ἡ παλαιὰ Ἀτθὶς has formas solas ἥδη, ξυνῆδη, ἐξῆδη, κατῆδη, et ἐκεχήνη, ἀπωλώλη, ἡκηκόη, ἐγρηγόρη, ἐπεπόνθη, ἐρρώγη, ἐλελήθη, ὠφελήκη et sic quidquid apud paulo sequiores exit in -ειν apud veteres in -η exibat, constanti omnium usu, sed eas formas eadem constantia scribae et scioli ad suam loquendi consuetudinem refingunt, quamobrem nihil Codicibus credi potest aut debet, quum sit manifesta ubique interpolatio. In Platone antiquam formam nonnumquam vetustissimi libri servant intactam, at iidem eandem saepissime cum caeteris omnibus obscurant. In Platone Stallbaumius subinde genuina reponit, ut in Symposio 198. C. ἐπεπόνθη, et in Apologia 22. D. ἐμαυτῷ γὰρ ξυνῆδη et mox ἥδη et aliis locis: at idem in Symposio p. 123. E. reliquit: εἰ μὴ ξυνῆδεν Σωκράτει

pro ξυνήδη et in Phaedone 63. E. servatam a Photio sinceram scripturam σχεδὸν μὲν τι ἤδη pro ἥδεν recipere non est ausus, quam invitis quoque libris et ipso Photio receptam oportuit. Addam alium Platonis locum ut obiter mendum eximam: in Apologia 31. D. legitur εἰ ἐγὼ [πάλαι] ἐπεχείρησα πράττειν τὰ πολιτικὰ πάλαι ἢ ἀπωλώλη καὶ ὑμᾶς ὠφελήκη οὐδέν, ubi egregius liber Bodleianus a prima manu servat Platonis manum, sed inepte aliquis prius πάλαι de suo adiecit. Librarii autem tanta pertinacia -ειν in his pro -η substituunt, ut in Avibus Aristoph. 511. οὐκ ἤδη ἔγω non desint, qui οὐκ ἥδεν ἔγω rescripserint. In Aristophane libri omnes optimi pessimi interpolati sunt, quod leve malum est, si quis rationem et veterum Criticorum auctoritatem audebit futilibus scribis antepone, nunc video Bergkium Ravennati libro plus quam illis credere, quum ediderit in Equitibus 821 et 1044. ἐλελήθεις, in Vespis 800. ἡκηκόειν. Similiter in Pace 616. et in Ecclesiāz. 32. ἐγρηγόρειν, ibid. 650. ἐπεπόνθειν. Idem tamen nescio quomodo in Acharnensibus 10. dedit ὅτε δὴ ἔκεχνη, quamquam Ravennas non hoc sed κεχύνει obtulit, et in Avibus 511. οὐκ ἤδη ἔγω errare non potuit. Formae barbarae ἥδην, ἐνενοήκην, ἐπεποιήκην, Grammaticorum socordia natae sunt, quorum obscura mentio est apud Heraclidem Eustathii ad Odys. Ψ. p. 813, 27. πολλοὶ δὲ καὶ σὺν τῷ ν προφέρουσι τὴν εἰρημένην γραφὴν τῶν ὑπερσυντελικῶν ἥδην λέγοντες καὶ ἐνενοήκην καὶ ἐπεποιήκην. Erant hi vetusti scripturae errores, quibus id genus Critici facile decipiebantur: nullus error eiusmodi superest in libris, neque usquam ista barbaries conspicitur praeterquam apud Grammaticos longe sequiores et illos Criticos qui istorum opinionibus aliquid putant essetribuendum. Secunda persona apud veteres constanter exibat in -ης, nisi quod ἥδησθα olim omnes dicebant non ἥδης, quemadmodum οἶσθα non οἶδας, et ἦσθα non ἦς, et ἥεισθα non ἥεις. Scribis aliter visum, quibus -εις pro -ης solemne erat scribere, quoniam sic dicere solebant, et ἥδεις (subinde ἥδης) pro ἥδησθα. Vidimus Ravennatem librum in Equitibus 821 et 1044. exhibere ἐλελήθεις, quae forma iis tantum usitata est, qui ἥδεν ἔγω dicebant, non antiquioribus. Saepissime ἥδεις et ἥδεισθα vitio irrepserunt, at nullo negotio ubique ἥδησθα emendari

potest, ut iam nonnusquam est emendatum ab aliis. Quantillum enim est in Sophoclis Trachiniis 988. ἄρ' ἐξήδης ὅσον ἦν κέρδος reponere ἐξήδησθ' ὅσον, et in Nubibus 329. pro οὐκ ἥδεις οὐδ' ἐνόμιζες emendare ἥδησθ' οὐδ' ἐνόμιζες et in Thesmoph. 554. pro ὅσα γὰρ ἥδεις ἐξέχεας ἅπαντα rescribere ἥδησθ' ἐξέχεας, si constabit ex analogia et Criticorum testimoniis et optimorum librorum fide veteres non alia forma usos esse. Facilius etiam ἥδισθα ubique corrigetur in ἥδησθα, quae forma libris addicentibus et apud Homerum legitur Odys. T. 93.

πάντα γὰρ εὖ ἥδησθ', ἐπεὶ ἐξ ἐμοῦ ἔκλυες αὐτή.

et in Euripidis Electra 926.

ἥδησθα γὰρ δὴτ' ἀνόσιον γήμας πόσιν.

et apud Platonem de Rep. I. 337. A. εὖ οὖν ἥδησθα, et Menone 80. D. σὺ μέντοι πρότερον ἥδησθα, et post pauca δ σὺ οὐκ ἥδησθα, et in Euthyphrone 15. D. εἰ γὰρ μὴ ἥδησθα, et in Euthydemo 277. E. οὐκ ἥδησθα, ubi in multis libris ἥδισθα correctum est scilicet. Non est igitur dubitandum, quin in Ecclesiāz. 551. scribendum sit οὐκ ἥδησθά με | Φράσαντά σοι χθές; et in Euripidis Cyclope 108.

πῶς; πορθμὸν οὐκ ἥδησθα πατρώας χθονός;

Qui solus videtur pertinaciter repugnare locus Sophoclis in Antigone 446.

σὺ δ' εἶπέ μοι μὴ μῆκος ἀλλὰ σύντομα,

ἥδης τὰ κηρυχθέντα μὴ πράσσειν τάδε;

ANT. ἥδη. τί δ' οὐκ ἔμελλον; ἐμφανῆ γὰρ ἦν.

nullo negotio Atticam scripturam recipiet ἥδησθα κηρυχθέντα id est ὅτι ἐκηρύχθη; ubi κηρυχθέντα positum est ut δεδογμένα pro δεδογμένον in eadem fabula 576.

δεδογμέν', ὡς ἔοικε, τήνδε κατθανεῖν.

In tertiis personis peccatur potissimum in iis formis, quae ante vocalem positae exeunt in -ειν, quas Graeculi mirantes diversis modis corrumpere solent, ut pleraeque vix evaserint nefarias indoctorum manus. In Vespis 635. elapsum est ἥδειν in verbis:

καλῶς γὰρ ἥδειν, ὥς ἐγὼ ταύτη κράτισθς εἰμι,

quia opinati sunt inepti ἥδειν primae personae esse formam optime sibi notam. Eodem felici errore vs. 558. pepercerunt formae eidem in verbis:

ὅς ἐμ' οὐδ' ἂν ζῶντ' ἥδειν εἰ μὴ διὰ τὴν προτέραν ἀπόφυσιν.
ubi ὡς pro ὅς scripserunt, ut ἥδειν posset primae personae
esse videri, de sententia non magis quam de metro solliciti,
neque magis adverterunt animum in Pace 1182.

τῷ δὲ σιτί' οὐκ ἐώνητ', οὐ γὰρ ἥδειν ἐξιών.

At non poterant sic errare in Pluto 696.

ὁ δὲ θεὸς ὑμῖν οὐ προσήειν; — οὐδέπω.

itaque nescio quis olim emendavit scilicet προσήει γ', estque
haec egregia correctio in Ravennate Codice. In Nubibus 1350.
quum dedisset poeta:

ὡς οὗτος, εἰ μὴ τῷ 'πεποιθεῖν, οὐκ ἂν ἦν
οὕτως ἀκόλαστος.

certatim scioli rescripsere πέποιθεν aut πέποιθ': Dawesius ve-
rum vidit 'πεποιθεῖν emendans, quem omnes secuti sunt post-
quam ex Ravennate prodiit πεποιθεί non sine gravi vitio scri-
ptum, quod unde natum sit perspicuum est. Nullo enim mo-
do concoquere poterant οὗτος — 'πεποιθεῖν. In Avibus 1298.
quum scripsisset Aristophanes:

ὄρτυξ ἐκαλεῖτο, καὶ γὰρ ἥκειν ὄρτυγι.

infelix ἥκειν mirifice depravarunt homunciones, qui ἥκεν, ἦκεν
et ἦκεν suo Marte dederunt et multos secum in errorem tra-
xerunt, quasi vero εἶκω pro ἔοικα dici potuisset et sic ἥκεν pro
Ionica forma ἐώκει. Attici quemadmodum constanter dicebant
εἴξασιν, εἰκέναι, εἰκῶς (quas formas et ipsas magistelli cor-
rumpunt in ἐοίκασιν Ionicum et barbarum εἴκασιν, et Ionica
ἐοικέναι et ἐοικῶς) sic ἥκη dicebant, ut ἥδη, ἴσασιν, εἰδέναι et
εἰδῶς. Itaque rem acu tetigit Dawesius in Miscell. Crit. p. 501.
emendans καὶ γὰρ ἥκειν ὄρτυγι, quam certam correctionem
Dindorfius sprexit, recepit nunc Bergkiius. Eiusdemmodi emen-
datione locum in Thesmophor. 504, ubi in omnibus libris
est:

ὁ δ' ἀνὴρ περιήρχετ' ὠκυτόκι' ὠνούμενος,
restituimus in priore parte quum demonstrarem ἥα non ἥρχό-
μην Atticos omnes dixisse. Itaque quum esset vetus lectio:

ὁ δ' ἀνὴρ περιήρειν ὠκυτόκι' ὠνούμενος,
supervenit qui semibarbarum περιήρχετο adscriberet, deinde,
uti fit, interpretatio veterem scripturam expulit. Adeo perti-
naces sunt in talibus refingendis scioli ut in verbis docti

Grammatici, quae supra afferebamus e Bekkeri Anecd. p. 422, 4: ἀπερρώγει καὶ σὺν τῷ ν ἀπερρώγειν τὸ τρίτον πρόσ-
πον·

κἄτ' ἀπερρώγειν ὁ πούς,

emendata haec et vera lectio non scribis debeatur, (qui stolide ἀπερρώγη καὶ σὺν τῷ ν ἀπερρώγην et ἀπερρώγην ὁ πούς dederunt), sed Valckenaerio ad Hippolyt. vs. 1338. et alibi quoque, ut ostendimus, illa ipsa forma vetus, quam doctus Grammaticus vindicabat, tamen a scribis nil cogitantibus continuo in vulgarem depravatur. In Platonis Critia pag. 114. D. πολλὰ μὲν γὰρ διὰ τὴν ἀρχὴν αὐτοῖς προσήει ξέωθεν, πλεῖ-
σα δὲ ἡ νῆσος αὐτὴ παρείχετο, eximiae bonitatis codex Parisi-
nus A. servavit solus προσήειν, quod non receperunt Editores, qui tamen paullo ante p. 112. B. τὸ μάχιμον γένος περὶ
τὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἱερὸν κατωκίκει οἶον μιᾶς οἰκίας κῆπον ἐν
περιβόλῳ προσπεριβεβλημένοι, ex eodem libro κατωκίκειν obla-
tum probaverant. Sed quid isto magistro facias, qui quum
formas Atticas in -ειν exeuntes vidisset scribere potuit: χρῶν-
ται γὰρ οἱ Ἀττικοὶ τοῖς πρώτοις προσώποις ἀντὶ τῶν τρίτων, quae
Gregorii Corinthii verba sunt, perinepti hominis, p. 121. Bast.
Novo errore forma in -ειν periit in Nubibus 380. ubi in Ra-
venate est:

τοῦτ' ἢ ἐλελήθει, | ὁ Ζεὺς οὐκ ὦν,

at Bergkii ἐλελήθη probatum recepit, ratus, ut opinor, ter-
tiae personae hanc formam esse. Vetus hic error est, quem
multi errarunt. Piersonus ad Moerid. p. 173. »ἐπεπόνθη con-
tractum ex ἐπεπόνθεε recentioris est Atticismi,» quem et ana-
logia et usus refellunt. Contrahitur εε in η apud quosdam Do-
rici generis, cuiusmodi est καλῆτε pro καλεῖτε felici emenda-
tione Aristophani redditum ab Hirschigio in Lysistrata 1105.

ναὶ τὼ σιῶ, καλῆτε τὰν Λυσιστράταν.

pro absurda librorum scriptura κἄν λῆτε τὸν Λυσιστράτον, ne-
que ὕμνη in eadem fabula 1320. in ὕμνει mutatum oportuit;
sed quis credat apud Atticos ἐπεπόνθεε potuisse in ἐπεπόνθη
contrahi? Habet ea opinio auctores Grammaticos veteres, qui-
bus loci quidam Homerici imposuerunt, id quod optime intelligi
poterit ex Etymologico Magno p. 419, 15. Homerica sunt ἥδεα;
ἐτεθήκα, πεποίθα, ἡνώγεα, unde Attica contracta esse palam

est, ut ἔα Homericum in ῥ. Apud Homerum eodem modo, quo apud Atticos, tertia persona in -ειν exhibat ante vocalem, quamquam eam scripturam iam olim passim interpolatam fuisse luculenter ex antiquis in Homerum Scholiis apparet. Exstat nunc vetus lectio integra Iliad. E. 661. Τληπόλεμος — βεβλήκειν, αἶχμή δέ κτέ. et Ξ. 412. βεβλήκειν, ὑπὲρ ἄντυγος, et H. 594. καὶ δὲ τδδ' ἠνώγειν εἰπεῖν ἔπος, et Odys. P. 359. εὐθ' ὃ δεδειπνήκειν, ὃ δ' ἐπαύετο, et X. 275. ἄλλος μὲν — βεβλήκειν, ἄλλος δέ κτέ. et Iliad. Z. 170. δεῖξαι δ' ἠνώγειν ᾧ πενθερῷ, et Odys. E. 112. τὸν νῦν σ' ἠνώγειν ἀποπεμπέμεν, et Iliad. Ψ. εἰσήκειν, αὐτοῦ γάρ κτέ. sed multum abest, ut eae scripturae sine magno periculo ad nos permanerint, ut codicum lectiones excutientibus apparebit. Ad Iliad. Z. 170. annotatur e Didymo: οὕτως σὺν τῷ ν ἠνώγειν Ἀρίσταρχος. ἠνώγεεν γάρ, et ad Odys. E. 112. ἠνώγειν ἀντὶ τοῦ ἠνώγεεν, ὡς τὸ ἥσκειν εἰρια καλῶ (Iliad. Γ. 388.). Vides ἠνώγειν fuisse in caeteris libris, et ex Aristarchi editione meliorem lectionem ἠνώγειν afferri. In Iliad. Θ. 269. quum olim legeretur:

ἐπεὶ ἄρ τιν' ὀϊσεύσας ἐν ὀμίλῳ

βεβλήκει, ὃ μὲν αὖθι πεσὼν ἀπὸ θυμὸν δλεσκεν.

Aristarchi lectio e scholiis Venetis allata est Ἀρίσταρχος βεβλήκοι, quam Bekkerus inconsulto recepit. Recipienda erat emendata lectio βεβλήκειν. Frequens est apud Homerum ἥδεα, sat saepe ἥδεεν occurrit, ut Iliad. B. 832. ὃς περὶ πάντων | ἥδεε μαντοσύνας, et Σ. 404, οὐδέ τις ἄλλος | ἥδεεν, et Odys. Ψ. 29. πάλαι ἥδεεν ἔνδον ἐόντα, quae quomodo potuerint in ἥδει et ἥδειν contrahi manifestum est, sed quomodo ἥδη ex ἥδεα nasci potuerit nemo umquam sanus docebit. Quid? quum sexcenties in illis carminibus occurrant δεδήει, ἀρήρει, ἐάργει, ἐώκει, ἐώλπει, δρώρει, τετρήχει, ἠνώγει, ὀπώπει, ὀλώλει, τετρίγει, βεβρίθει, γεγήθει, βεβήκει, βεβλήκει, ἐβεβρύχει, ἐμεμύκει, ἐκεκεύθει, ἐμεμύκει, ἐπεπήγει, ἐπεπόνθει, alia, credemus eundem poetam ex ἥδεε formasse ἥδη quum ἥδει et posset et deberet, et in eodem versu coniunxisse Iliad. N. 355. πρότερος γεγόνει καὶ πλείονα ἥδη. Ne ipsi quidem Aristarcho hoc esset credendum, sed multum abest, ut ea scriptura summi Critici auctoritate fulciatur multoque magis, ut sit Ἀριστάρχειον ἁμάρτημα, ut contendit levis magister in Etymol. Magno p. 419,

25. Nondum sero est, ut ea omnia vitia ex Homero eluantur et scribatur Iliad. A. 70. ὅς ἥδει τὰ τ' ἐόντα, et Z. 351. ὅς ἥδει νέμεσιν, et passim ἥδει in extremo versu. Deinde ut saepe ἥδε' occurrit pro ἥδεα, veluti Odys. Δ. 745. ἥδε' ἐγὼ τὰδε πάντα et N. 540. ἐγὼ ἐνὶ θυμῷ | ἥδε' ὁ νοσήσεις; et Iliad. Θ. 366. εἰ γὰρ ἐγὼ τὰδε ἥδε' ἐνὶ Φρεσί, sic ἥδε' olim pro ἥδεε scriptum fuisse videtur his locis: Iliad. B. 38. νήπιος οὐδὲ τὰ ἥδε' ἅ κτέ. et A. 741. ἡ τόσα Φάρμακα ἥδε', ὅσα τρέφει εὐρεῖα χθών, et T. 466. οὐδὲ τὸ ἥδε' ὁ οὐ πείσεσθαι ἐμελλεν, et alibi, quo facto tertia persona ἥδη ex rerum natura sublata erit, quum non magis Homericam ea forma erit quam recentioris Atticismi. Et facillime quidem refutabimus corruptum testem in Sophoclis fragmento apud Clem. Alex. Strom. II. p. 494.

ὅς οὔτε τοῦπικικὲς οὔτε τὴν χάριν

ἥδη, μόνην δ' ἔτεργε τὴν ἀπλῶς δίκην.

sed acrius obnititur πύκτης ὅπως εἰς χεῖρας Sophocles in Oedipo Tyranno 1524 sqq. his versibus:

ὦ πάτρας Θήβης ἔνοικοι, λεύσσετ', Οἰδίπους ὅδε

ὅς τὰ κλείν' αἰνίγματ' ἥδη καὶ κράτιστος ἦν ἀνὴρ,

ὅστις οὐ ζήλω πολιτῶν καὶ τύχαις ἐπιβλέπων

εἰς ὅσον κλύδωνα δεινῆς συμφορᾶς ἐλήλυθεν,

sed nihil facilius est et ipsi Sophocli utilius quam hanc difficultatem remove. Nempe in his Graeculi plane contrarium errorem errarunt atque in ἥδην ostendimus, cui pepercerunt quia primae personae esse opinabantur, quum recte cogitantibus tertiae esse appareat: nunc servarunt ἥδη tertiae personae esse rati quum primae sit. Diligenter locum inspicientibus perspicuum erit ipsius Oedipodis haec verba esse, quae non uno modo vexata nunc praepostere Chori esse putantur. Quid faciendum sit verbis sensu vacuis ὅστις οὐ ζήλω πολιτῶν καὶ τύχαις ἐπιβλέπων nescio: nihil enim significant, et quod obscure significare videntur ab hoc loco alienissimum est: non inest in his unum vocabulum quod sententiae aptum sit et cum caeteris ullo modo coniungi potuerit. Ut in Babrii loco κακὴν δὲ μελέτην ἐπ' ἐμὲ τῆς ὁδοῦ τρίβει, et in Aeschylī πλέαν καίουσα τῶν εἰρημένων et aliis locis, veterem lacunam τοῖς ἐπιτυχοῦσιν ὀνόμασιν expletam esse suspicor: quae autem verba interierunt, ea salva sententia eximi et abesse poterant, namque nihil de-

siderabis in hac scriptura:

ὦ πάτρας Θήβης ἔνοικοι, λεύσσετ', Οἰδίπους ὅδε,
ὃς τὰ κλείν' αἰνίγματ' ἤδη καὶ κράτιστος ἦν ἀνὴρ
εἰς ὅσον κλύδωνα δεινῆς συμφορᾶς ἐλήλυθα.

Optime ὅδε primae personae convenit, ut in Euripidis Oreste 374. ὅδ' εἰμ' Ὀρέσης et 1664.

Φοῖβός σ' ὁ Λητοῦς παῖς ὅδ' ἐγγυὲς ὦν καλῶ.

et in Sophoclis Oed. Tyr. 40.

ἵκετεύομέν σε πάντες οἶδε πρόστροποι,

et Herodotus I. 115. ὅδε τοι πάρεμι, et quod supra Euripidi reddidimus:

Θεοκλύμενος παῖς ὅδε προσενέπω, πάτερ.

Frequens imprimis est ὅδ' ἐγώ, ἐγὼ οὔτοσί, et ἡμεῖς οἶδε, ἡμεῖς οὔτοι. Hinc turpi mendo liberare poteris Aristophanem, quod commaculat locum in Lysistrata vs. 1111.

ἐπὶ τί πάρεσε δεῦρο; — περὶ διαλλαγᾶν

πρέσβεις. — καλῶς δὴ λέγετε· χῆμεῖς τουτογί.

quis non statim admonitus dabit mihi verum esse χῆμεῖς γ' οὔτοι. Vides quam facile ΓΟΤΤΟΙΙ potuerit in τουτογί abire. Ut ad Sophoclem redeam verum esse ἤδη — ἐλήλυθα confirmat planissime vetus Criticus, qui extremos versus fabulae in Scholiis ad h. l. sic reprehendit: annotat ad vs. 1523. αὐτάρκως ἔχει τὸ δρᾶμα, τὰ γὰρ ἐξῆς ἀνοίκεια γνωμολογοῦντος Οἰδίποδος. Rectene an secus ita iudicet nunc quidem in medio relinquo: hoc utique certum est eum ob oculos habuisse ἤδη et ἐλήλυθα, quae etiam sine hoc indicio poterant aut intelligi aut revocari. Caeterum ἤδη pro ἥδει in eo loco iam olim nonnullis displicuit. In Codice Mediceo enim duplex lectio fertur: ἤδη a prima manu scriptum est, sed εἰ suprascriptum.

Est operae pretium iterum cum his conferre locum in Euripidis Phoenissis vs 1757.

ὦ πάτρας κλεινῆς πολῖται, λεύσσετ', Οἰδίπους ὅδε
ὃς τὰ κλείν' αἰνίγματ' ἔγνω καὶ μέγιστος ἦν ἀνὴρ,
ὃς μόνος Σφιγγὸς κατέσχον τῆς μισαιφόνου κράτη,
νῦν ἄτιμος αὐτὸς οἰκτρὸς ἐξελαύνομαι χθονός.

nbi Porsoni iudicium cum Hermanno et Geelio sequor statuentis e Sophocle assutum esse versum:

ὃς τὰ κλείν' αἰνίγματ' ἔγνω καὶ μέγιστος ἦν ἀνὴρ,

namque sic *ἐγνων* (non *ἐγνω*) a vetere interpolatore scriptum esse. Est autem *ἐγνω* suppositum eodem errore, quem supra in Euripide, Thucydide, Herodoto aperuimus, ut hoc quoque indicio scriptura *ἤδη* et *ἐλήλυθα* apud Sophoclem confirmetur.

Satis nunc demonstrasse videor Atticis ubique esse reddenda *ἤδη*, *ἤδησθα* et *ἤδει*(ν), quae ubique commode restitui posse palam est. Et in Tragicis quidem pleraque dudum reposita sunt, nisi quod in Troadibus 650. scribi video: *ἤδειν δ' ἀμὲ χρὴ νικᾶν πόσιν* pro *ἤδη*. Magna seges relictæ est in Platone, Xenophonte, Demosthene caeterisque Oratoribus. Scribarum natio certo errore grassatur in formis antiquis in *-ειν* exeuntibus, ut iam apud Homerum indicavimus: nihil est quod indoctorum temeritatem coerceat: in Euripidis Ione 1187. libri exhibent:

κοῦδεῖς τὰδ' ἤδει. ἐν χεροῖν ἔχοντι δέ.

cui Piersonus ad Moerid. p. 174. primus suum reddidit *ἤδειν*. Quid in Platone deliquisse putes, qui in senario immanem hunc hiatum ferre vel potius invehere potuerunt? Reponamus igitur in Platonis Lyside p. 206. E. *εἰσήκειν ἐν* pro *εἰσῆκει*, et in Symposio 175. A. *ἄρτι εἰσῆειν ἀλλὰ* pro *εἰσῆει*, et in Phaedro 228. B. *εἰς περίπατον ἦειν ὡς μὲν κτέ.* pro *ἦει*, et similiter aliis locis. Xenophontem quoque iisdem formis usum esse indicium quibusdam colligi potest, quamquam Xenophontis codicibus neque optimis utimur neque pervetustis: vide Bastium ad Gregor. Corinth. p. 125. De Isocrate subdubito propter locum in Panathenaico § 127. ubi in omnibus libris est: *εἰς τοῦτον ἀποθέσθαι τὸν καιρὸν οὐδὲ προῖδεῖν ἐσόμενον*, in Urbinatē egregie: *τὸν καιρὸν, ὃν οὐδὲ προῖδειν ἐσόμενον*. Apparet *προῖδη* ἐσόμενον ab Isocrate scribi non potuisse διὰ τὴν σύγκρουσιν τῶν φωνηέντων. In Aeschinis Timarchea § 64. in aliis est *παρήει ἐπὶ τὸ βῆμα*, in aliis *παρήν*, quae coalescent optime in *παρήειν ἐπὶ τὸ βῆμα*. Obiter *ἤδειν* exime Plutarcho in Agesilao cap. VIII. ubi Lysandro dicenti: *ἤδεις ἄρα σαφῶς, Ἀγησίλαε, φίλους ἐλαττοῦν*, respondisse narratur Agesilaus: *ἤδειν, ἔφη, τοὺς ἐμοῦ μεῖζον δύνασθαι βουλομένους*, ubi corrigendum est: — *ἐλαττοῦν*. *Νὴ Δί', ἔφη, τοὺς γ' ἐμοῦ μεῖζον δύνασθαι βουλομένους*. De caeteris nunc dicere nihil attinet et finem iam fa-

ciam in emendando loco Demosthenis, unde huiusmodi forma expulsa est. Legitur in prima Philippica p. 41, 22. ἀλλ' εἶδεν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῦτο καλῶς ἐκεῖνος κτέ., ubi alii libri οἶδεν praeferunt, sed necessarium est ἥδειν, namque hoc dicit Orator: Philippus olim magnitudine opum vestrarum non est absteritus, quominus vobiscum bellum susciperet: namque hoc probe sciebat etc. εὔ et καλῶς εἰδέναι tam bene dicuntur atque εὔ, καλῶς ἰδεῖν vitiosa sunt.

Redeo nunc ad Tragicorum locos, ubi γε absurde legitur. In Cyclope vs. 106. Ulysses Silenus rogat:

πόθεν Σικελίαν τήνδε ναυτολῶν πάρει;

cui ille:

ἐξ Ἰλίου γε κἀπὸ Τρωϊκῶν πόνων.

imo vero ἐξ Ἰλίου γὰρ. In Heraclidis 856.

σὸν δὴ λέγουσι παῖδά γ' οἱ σοφώτατοι | Ἥβην τε.

quam ridiculum sit γε vides. Transposuerim: σὸν παῖδα δὴ λέγουσιν οἱ σοφώτατοι. In eadem fabula vs. 999. quis ferre possit:

καὶ γὰρ ἐχθρὸς ὢν

ἀκούσεται τὰ γ' ἐσθλὰ χρηστὸς ὢν ἀνὴρ.

non potuit enim loco magis alieno γε interponi, deinde τὰ in τὰ ἐσθλὰ supervacuum est: ἐσθλὰ ἀκούειν est εὔ ἀκούειν, εὐλογεῖσθαι. Quamobrem emendandum esse arbitror: καὶ γὰρ ἐχθρὸς ὢν | ὅμως ἀκούσεται ἐσθλὰ χρηστὸς ὢν ἀνὴρ. ubi ἀκούσεται ἐσθλὰ, ἀκούσεται τὰ ἐσθλὰ, ἀκούσεται τὰ γ' ἐσθλὰ scribi coeptum est, ὅμως metro nocens est resectum. In Rheseo 622.

Διόμηδες, ἧ σὺ κτεῖνε Θρήκιον λεῶν,

ἧ μοὶ πάρες γε, σοὶ δὲ χρὴ πῶλων μέλειν.

non minus otiosum et vitiosum est γε. Correxerim: ἧ μοὶ παράσχεες, σοὶ δὲ χρὴ. Solet παράσχεες in πάρασχε a Graeculis depravari, vid. Intt. ad Eurip. Hecubam 842, deinde πάρασχε nova labe corruptum est.

Percurram nunc Euripidis Heraclidas, in qua fabula nonnullos librariorum errores paucis indicabo. In vs. 7. ἐξὸν κατ' Ἄργος ἡσύχως ναίειν, receptum dudum oportuit, quod primus Blomfield commendavit ἡσύχω, quum Elmsley ἡσυχον maluisset. Simillimum vitium in eadem fabula olim commissum est vs. 550. εἰ βούλεσθέ μοι | χρῆσθαι προθύμως recte correctum

προθύμῳ. Veteres ἄσμενος, ἐκών, ἀσπάσιος, ἄκριτος, ἔμπεδος, multaue alia ponebant, quibus scribae adverbia perperam substituere solent. Defungar nunc uno exemplo Aeschyli in Agamemnone 854.

νίκη δ', ἐπεὶ περ ἔσπετ', ἐμπέδως μένοι,
ubi genuinum est ἔμπεδος.

In vs. 67. homo impudens et protervus non videtur dixisse ἄπαιρ', ἐγὼ δὲ τούσδε — ἄξω sed ἄπερρ', ut in tali re dici solet. Erroris origo manifesta est. Etiam durius est quod legitur vs. 285. φθείρου, et aliis locis.

Quod Elmsleius vs. 198. emendavit: καὶ λόγους κρανοῦσι σοῦς pro κρίνουσι et aliis exemplis demonstravit κραίνειν obsoletum vocabulum a Graeculis in κρίνειν depravari solere certam medicinam afferet Moscho, qui in Raptu Europae vs. 27. creditur dixisse:

ἀλλὰ μοι εἰς ἀγαθὸν μάκαρες κρίνειαν ὄνειρον.
quum ipse, ut opinor, κρίνειαν dixisset. Idem error commissus est ἐν τῷ ὄρκῳ τῶν Ἀθήνησιν ἐφύβων apud Stob. Floril. XLIII. 48. et Pollucem VIII. 105. καὶ εὐηκόσω (συνήσω Pollux) τῶν αἰεὶ κρινόντων, imo vero κραινόντων, id est ἀρχόντων, repetito prisco dicendi usu, quem referre volebat is qui hanc iurisiurandi formulam de suo finxit.

Male in vs. 285. novissimi Editores deserunt Brunckium et Elmsleium emendate scribentes:

μάτην γὰρ ἦβην ὧδέ γ' ἂν κεκτῆμεθα

πολλὴν ἐν Ἀργεὶ μὴ σε τιμωρούμενοι.

et κεκτῆμεθα revocant vitiosam formam Grammaticorum et sciorum errore natam et propagatam. Quinque omnino sunt verba Graeca, quibus est in perfecto passivo forma optativi: μεμνήμην, μεμνήῃο, μεμνήῃτο; κεκλήμην, κεκλήῃο, κεκλήῃτο; κεκτῆμην, κεκτῆῃο, κεκτῆῃτο; βεβλήμην, βεβλήῃο, βεβλήῃτο; et καθήμην, καθήῃο, καθήῃτο. Praeter has formas nulla mihi alia eiusdemmodi lecta est usquam neque exstare arbitror. Certant in his formis depravandis correctores et scioli, qui pro -ήμην, -ῃο, -ῃτο temere -οίμην, -οῖο, (-οιο); et -οιτο rescribunt et nonnumquam -ώμην, -ῶο et -ῶτο. Quam vetus sit is Magistrorum et librorum error demonstrat Didymi annotatio in Scholiis Venetis apposita Homeri verbis Iliad. Ψ. 361.

ὡς μεμνέφτο δρόμους καὶ ἀληθείην ἀποείποι,
qui affert ex Aristophanis Pluto vs. 992. emendate scriptum :

ἵνα τοῦμόν ἱμάτιον φορῶν μεμνήτο μου.

sed vitiosam scripturam ex Cyropaedia I. 6. 3. ἀλλ' ὅτε τὰ ἄριστα πράττοι τότε μάλιστα τὸν θεὸν μεμνήτο, ubi lege ὅτ' ἄριστα et τῶν θεῶν. Ipse Didymus deceptus, ut saepius, a suo Codice μεμνέφτο sanum esse putavit, quum certa analogia, quam Atticorum usus plane confirmat, μεμνήτο doceat a Xenophonte esse scriptum. Id ipsum exstat hodieque in libris quibusdam, ut contra μεμνέφτο et μέμνοιτο in Pluto multi libri exhibent, quemadmodum omnes turpiter errant in Anabasi I. 7. 5. servantes οὐδ' εἰ μέμνοιό τε καὶ βούλοιο. Critici μεμνέφτο reposuerunt, quum μεμνήτο deberent. In Sophoclis Philocteta vs. 119. in Laurentiano Codice omnium archetypo vidi a prima manu scriptum fuisse:

σοφρός τ' ἂν αὐτὸς κάγαθός κέκλησ' ἄμα.

quum corrector reposuit κέκλη' ἄμα et annotavit: ἀντὶ τοῦ κέκλημένος εἷς. Antiquissima librorum vitia in talibus optime verae scripturae certa indicia servant. In Sophoclis fragmentis affertur ἐκ τῶν Φθιωτῶν:

ἢ πατροκτόνος δίκη | κέκλητ' ἂν αὐτῷ.

e Bekkeri Anecd. p. 128, 4. ad demonstrandum ὅτι τὸ ἂν συντάσσεται παρακειμένοις καὶ ὑπερσυντελικοῖς, sed neque Bekkerus neque fragmentorum editores animadverterunt ex praecedentibus εὐκτικοῖς esse repetendum et dedisse Sophoclem κέκλητ' ἂν αὐτῷ. In antiquissimis Codicibus omnibus sexcenties I aut temere additur aut negligenter omittitur, ut nullus liber tanta fide sit ut certo sciri possit in MEMNHΣΘΕ, ΚΕΚΛΗΤΟ, ΚΑΘΗΤΟ similibusque utrum μέμνησθε an μεμνήσθε, κέκλητο an κεκλήτο, καθήτο an καθήτο sit verius. In talibus igitur saepiuscule vetusta forma tuto delitescit, donec acutior aliquis simul optativum requiri intelligat et continuo scriptoris manum eliciat: quod factum est in Andocide Orat. I. § 142. in verbis εἰκότως δ' ἂν αὐτῶν μεμνήσθαι, ubi MEMNHΣΘΑΙ duplici tralaticio errore fideliter servavit Oratoris manum μεμνήσθε, et in eodem iterum Orat. II. § 24. οὐδὲν οὖν ἔτι ὑπολείπεται ὅτ' ἂν μοι δικαίως διαβεβλήσθαι, imo vero διαβεβλήσθε, ut Dobraeus et Bekkerus emendarunt.

(Continuabitur.)

DE MODIS NUPTIARUM INEUNDARUM IURE ATTICO.

» Chez les Grecs le droit privé n'a jamais pris un grand développement, et il n'y a rien en Grèce, qu'on puisse comparer à la science romaine. C'est le pays des arts et de la philosophie: ce n'est pas celui de la jurisprudence. Le droit privé chez les Grecs n'a jamais été qu'un ensemble de coutumes, dont l'interprétation a été abandonnée à la pratique et à la routine." Ita LABOULAYE, Professorem Parisiensem de iure attico privato contumeliose censentem¹ cum nuper viderem, subiit animum dubitatio an haec non recte dicantur; nec me dubitasse poenituit, cum eum ita pergentem cognovi: » Il est aisé de comprendre que le droit public d'un peuple semblable offre une étude excellente, et qui rachète le peu de valeur du droit privé." Nulla apud nostrates disputatione opus videtur ut evincam haec temere esse dicta, et e contrario eam partem literarum antiquarum, qua continetur locus de legibus atticis non tantum doctrinae praestantia sed utilitate quoque sese quam maxime commendare, nec eum audiendum esse, qui contendat illam, saltem quod ad ius privatum, fere prorsus impune posse negligi; multas vero eidem doctrinae inesse molestias nemo vel parumper harum rerum

---

¹) In *Diario Revue historique du droit français et étranger*, 1855, in disputatione quae inscribitur *de la méthode historique en Jurisprudence et de son avenir*, p. 7, cuius disputationis tamen partem maximam de iure attico postea cognovi debere diligenti nec tamen semper prudenti imitationi WARNKÖNIG, (*Jur. Encycl.* p. 172 sqq.), qui ipse illud ius satis imperfecte tractavit, pleraque, ut ipse fatetur, ex recentiorum commentariis tradens.

peritus facile neget; necdum res eo pervenit ut tota Atheniensium respublica quasi spirans oculis nostris subiecta sit: improbo labore opus est, ut undique veterum testimonia indagentur et explicantur et in suum quodque locum redigantur, ut tandem aliquod iuris attici quasi corpus nascatur nostra dignum aetate; etiam tum bene multa supererunt, quae nonnisi divinando definiri poterunt, nam et loci permulti contrarii occurrunt et saepissime diserta desunt testimonia: divinatione sive coniiiciendi arte hac in re dubio quam maxime obnoxia prudentissime utendum est, et optime rem geremus, si primum constituerimus ea, quae sciri possunt ex perpetua veterum consuetudine, et singula cognoverimus, quae pertinent et ad ius publicum et ad ius privatum Atheniensium. Quo consilio in legendis oratoribus atticis diligenter adnotare coepi locos, qui ius spectarent, et inde corpus legum atticarum congerere; quae nunc speciminis causa prodit exigua est particula iuris familiarum et agit de nuptiarum fundamento; cum omnis iuris distributio apud Athenienses nesciatur, suam quisque cogimur nobis rationem informare: eam delegi, quae secundum aliarum gentium iuris instituta commodissimum ordinem praeberet, haud quidem ignarus inde in iure attico multas orituras difficultates, sic e. g. in hac disquisitione de iuris familiarum parte repente abrumpendam fore orationem, cum ventum foret ad legem de filia hereditaria paupere a proximo cognato aut ducenda aut cum dote elocanda, cum ipsa desponsio hunc sibi locum repertura esset, iuris instituta vero de dote alio loco tractanda essent; haec tamen difficultas evanescat cum omnia iuris familiarum instituta simul tractantur. Optio facienda fuit et satius duxi multos sequi, quam fortasse solus errare. Ad rem ipsam progrediamur.

Duo a legislatore instituti videntur modi iustarum nuptiarum ineundarum ἐγγύησις et ἐπιδικασία, quod efficiendum ex ISARO (de Philoct. Her. p. 57, § 14) ita de Callippe dicente: οὐτ' ἐπιτροπεύεσθαι προσήκει τὴν Καλλιππὴν ἔτι, τριακονταῦτ' ἔτι γ' οὐσαν, οὔτε ἀνέκδοτον καὶ ἄπαιδα εἶναι, ἀλλὰ πάνυ πάλαι συνοικεῖν, ἐγγυηθεῖσαν κατὰ νόμον ἢ ἐπιδικασθεῖσαν. De utroque modo deinceps videbimus.

A. De modo nuptiarum ineundarum, qui dicitur ἐγγύσις.

Verbum ἐγγυῶν cum proprie *spondere* significet et de unaquaque re usurpetur, ἐγγυῶν τὴν θυγατέρα ἀνδρὶ, *despondere filiam viro* pater dicitur aut omnino is, in cuius manu femina est (vide DEMOSTH. *adv. Leoch.* p. 1095, § 49 ἢν ἂν ἐγγυήσῃ πατὴρ κτέ.); ἐγγυᾶσθαι, forma media, is dicitur qui eam ducturus est (fidem faciat DEM. *c. Androt.* p. 609, § 55 καὶ ταῦθ' ὑπὸ τῆς ἑαυτοῦ γυναικὸς ὁρῶτο ποιῶν, ἢν ὡς ἐλεύθερος ἐνεγυῆσατο); filia autem ipsa ἐνεγυῆθη (ISAEL *Or. de Philoct. Her.* p. 57, § 14). Res ipsa ἐγγύσις (Id. *de Pyrrh. Her.* p. 43, § 53) aut ἐγγύη (PLATO, *Legg.* VI. p. 774, E.) a veteribus nominatur.

Principem de desponsione legem a DEMOSTHENE accipiamus (*adv. Leoch.* l. l.):

ἢν ἂν ἐγγυήσῃ πατὴρ ἢ ἀδελφὸς ἢ πάππος ἐκ ταύτης εἶναι παῖδας γνησίους.

Legitimi liberi tantum iustis nuptiis nascuntur: quae ut iustae sint, lex docet oportere uxorem a patre, a fratre aut ab avo desponsam esse. Lex tamen h. l. non integra ab oratore laudatur, nam non prospicit sponsalibus earum, quibus nec pater nec avus superstes esset. Plenior autem laudatur in *orat. c. Steph.* II. p. 1184, § 18 sqq., ubi filius epicleri sibi postulat ius matris despondendae, cum filius lexiarchico libro inscriptus matris epicleri κύριος sit: legem ipsam nunc non describam, eam mox occasione data totam pertractaturus. Eius memoria quoque servatur ab ISAELO *de Arist. Her.* p. 80, § 12.

Desponsio fieri solebat praesentibus testibus, ut confici potest ex Is. *de Pyrrh. Her.* p. 39, § 18 et p. 40, § 26 sqq. Exemplum fratris sororem despondentis videas apud eundem oratorem (*de Astyph. Her.* p. 77, § 27), ubi Hierocles sororem suam despondisse dicitur Theophrasto. Cff. i. p. p. 74, § 6 τὸν Τερρκλέα θεῖον ὄντα καὶ ἐμοῦ καὶ ἐκείνου et p. 77, § 22 ubi post θεῖον ἂν καὶ ἐμοί, quae nunc non facile intelligentur, addas καὶ ἐκείνῳ.

Vitrico non erat ius privignae despondendae, nam legitimus eius κύριος non erat: scil. aut habebat fratres, quibus illud ius lege concedebatur, aut epiclerus erat, de qua quid leges

atticae instituerint postea videbimus. At mihi obiicitur ex eadem, quam proxime laudavi, oratione exemplum Theophrasti (§ 29) privignam suam elocantis: meam tamen sententiam firmari, non labefactari allato exemplo ultro patebit locum ipsum inspicienti; Euthycratis filio Astyphilo erat soror eodem patre nata: mortuo Euthycrate Theophrastus, oratoris pater, eius viduam duxerat: vide nunc orationem ipsam: ἐπεὶ τοίνυν ἔδοκιμάσθη ὁ ἀδελφὸς (scil. ὁμομήτριος Astyphilus), ἀπέλαβε πάντα δρθῶς καὶ δικαίως ὥστε ἐκείνον μηδὲ πάποτε μηδὲν ἐγκαλέσαι τῷ ἐμῷ πατρὶ· μετὰ δὲ ταῦτα τὴν ἀδελφὴν τὴν ἐκείνου ὁμοπατρίαν ἐνεγύησεν ὁ ἐμὸς πατὴρ ὅτῳ ἔδωκε αὐτῷ, καὶ τᾶλλα διώκει καὶ ταῦτα τῷ Ἀστυφίλῳ ἐξήρκει· ἱκανὴν γὰρ ἡγήσατο βάσανον εἰληφέναι ἀπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ ἐμοῦ τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας, ἐκ μικροῦ παιδίου τεθραμμένος παρ' αὐτῷ. Nonne satis his indicatur Theophrastum despondere Astyphili sororem non ut eius κύριον, sed ita ut hac in re eius vice fungeretur, cui leges desponsionem dabant? hoc illud καὶ ταῦτα τῷ Ἀστυφίλῳ ἐξήρκει indicat. Aliud tamen huic loco inest non omnino negligendum: dixitne scil. orator de industria τὴν ἀδελφὴν τὴν ἐκείνου ὁμοπατρίαν, an casu hoc ita dictum est? Puto eum de industria sic locutum esse: nam frater eadem tantum matre natus vix credi potest ius sororis despondendae habere, ita ut hac in re PLATO lege patria usus videatur dicens: ἐγγύην δὲ εἶναι κυρίαν πατρὸς μὲν πρώτην, δευτέραν πάππου, τρίτην δὲ ἀδελφῶν ὁμοπατρίαν (Legg. VI. p. 774, E; c. 17, fin.). Pari modo etiam legis formula in orat. c. Steph., quam iam attigi: ἦν ἂν ἐγγύησιν ἐπὶ δικαίοις δάμαρτα εἶναι ἢ πατὴρ ἢ ἀδελφὸς ὁμοπάτωρ ἢ πάππος ὁ πρὸς πατρὸς, ἐκ ταύτης εἶναι παῖδας γνησίους. Statim ex PLATONIS ordine apparet satis discriminis interesse inter ius verum et ficticia philosophi iuris instituta, quo impedimur, quominus ad iuris attici doctrinam hoc utamur fonte. Patrias leges quae sibi bonae atque iustae videbantur non neglexit, sed, ubi minus eas probabat, ingenio indulsit.

Dixi fratrem tantum eadem matre natum vix credi posse ius sororis despondendae habuisse; quod paucis demonstrandum: filia, cuius mater bis nupserat cogitari potest aut fratres habere iisdem parentibus natos aut non habere: fratrem si habet eiusmodi, hic post patrem in huius iura succedit, inter

quae censendum ius sororis despondendae: sin vero non habet fratrem eodem patre natum, epiclerus est, cuius quis κύριος sit mox videbimus, nunquam vero frater eadem matre natus.

Aliud in ISAEO exstat exemplum, quo frater sororem uterinam elocat magis quam despondet: Apollodorus scil. sororem uterinam Lacratidae per testamentum dat (*de Apoll. Her.* p. 64, § 9): at ne hic quidem locus iuri attico quod desponsionem patri primum tribuit, fratri vero uterino non concedit adversatur, nam cogitandum est de adoptionis specie. Apollodorus profecturus ad bellum Corinthiacum sororem heredem scripsit et cum suis opibus Lacratidae permisit, si ipse in bello adversa usus fuerit fortuna. Salvus vero redux hoc testamentum irritum fecit, nam sorore oratoris patri nubente, quarum saltem nuptiarum Apollodorus sponsor fuisse non dicitur, ipse ducit uxorem, quae ei filium parit. Haec omnia post Corinthiacam expeditionem facta esse tuto inde confici potest, quod Apollodoro, si ipsi eo tempore iam natus fuisset filius, non licuisset per testamentum opes sorori relinquere. Filio denique mortuo pristinam voluntatem erga sororem revocavit, cuius filium extremo vitae tempore adoptavit et phratris libro inscribi iussit Θρασύλον Ἀπολλοδώρου. Non nescio iure attico feminas non posse adoptari, sed iuris instituta de adoptione si nunc tractarem diligentius explicarem, quomodo Apollodorus sororem suam uterinam potuerit adoptare lege nulla laesa; scil. nuptiis, quibus adoptionem cumulavit, cavit ne suum nomen periret sed nato filio ex sorore et Lacratida revivisceret: non adeo sororem adoptavit, sed filium ex ea nasciturum².

In *Orat. de Pyrrhi Her.* (p. 42, § 45) occurrit frater neque δημοπάτριος neque δημομήτριος, sed adoptatus sororem despondens: quod tamen non fratris sed κυρίου iure peregit. Nam proximus genere fuit Pyrrhi filiae, et usus est iure a legi-

---

²) Notandus est error PLATNERI (*Att. Proc.* II. p. 251) dicentis Apollodorum dedisse Lacratidae *die Tochter seiner Halbschwester*. Orator enim perspicue indicat Apollodori matrem post Thrasyli prioris mariti mortem Archedamo nupsisse (§ 7), ex quibus nuptiis filia nata est, quae ab Apollodoro despondetur: haec autem erat, ut in orat. legitur, ἑκείνου scil. Archedami θυγάτηρ, ἐμὴ δὲ μήτηρ, et αὐτοῦ scil. Apollodorὶ ἀδελφὴ.

bus sibi dato ut eam aut ipse duceret aut desponderet: haec vero desponsio quo iure facta sit, quaeri potest, nam ista filia Pyrrhi spuria fuit, quo fit ut Endius a Pyrrho adoptari potuerit, et sororem alteri despondere: si legitima fuisset, non potuisset adoptari nisi quoque cum ea nuptias initurus.

Plures cum essent fratres, hi una sororem despondebant: cf. *DEM. c. Boeot. I. p. 1010, § 7*, ubi duobus, qui sui iuris erant, Menexeno et Bathyllo idem ius fuisse indicatur: Perianther vero, tertius frater, huius iuris nondum particeps erat, *ἔτι γὰρ παῖς ἦν* neque igitur ulla in iure agendi potestas ei erat. Non licet praeterire *DEM. adv. Leoch. p. 1083, § 9*; scil. aut orator fallitur aut, quod verisimilius est, codices nos alio loco fallunt: nam, ut locus sese habet, orator non potest credi mortem Archippi nuptiis Archidices praeponere: *p. 1088, § 17* inter vocc. *ὁ Μειδυλῆς* et *καὶ Ἀρχιδῆς* propter literarum similitudinem nomen Archippi excidit, quo rescripto omnia recte erunt. Cf. praeterea *Is. de Menecl. Her. § 3*.

De avo neptem despondente dicere supersedeo: exemplum nullum ad manum est.

Quamvis a naturali iure alienum videatur, constat tamen civi attico licuisse despondere uxorem suam alteri, cuius rei argumentum est in *DEM. or. p. Phorm. p. 953, § 29*, ubi Pasionis gratia exemplum laudatur Strymodori Aeginensis, qui Hermaeo liberto uxorem suam dedit in matrimonium, qua mortua etiam filiam suam. Nota conferri potest historia Periclis tradentis uxorem *βουλομένην ἐτέρῳ συμβιώσεως οὐκ οὔσης αὐτοῖς ἀρεστῆς* (*PLUT. in vita 24*). Non omnes vero mariti tali modo uxorem alteri tradere poterant; non enim facere poterat, nisi ipse uxoris κύριος esset. *DEMOSTHENES* e. g. (*adv. Eubul. p. 1311, § 40 sqq.*) narrat Timocratem despondere sororem Protomacho, ex quibus nuptiis filia nascitur: Protomachus pauper erat, *ἐπικλήρου δὲ κληρονομήσας εὐπόρου τὴν μητέρα* (scil. oratoris, Timocratis sororem) *βουληθεὶς ἐκδοῦναι πείθει λαβεῖν αὐτὴν Θούκριτον τὸν πατέρα τὸν ἑμὸν, ὄντα ἑαυτοῦ γνώριμον, καὶ ἐγγυᾶται ὁ πατὴρ τὴν μητέρα τὴν ἑμὴν παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς Τιμοκράτους Μελιτέως*. Luce clarius apparet aliquid interesse inter Protomachi voluntatem, qui amico persuadet tantum, ut suam ducat uxorem et sollemnem a Timocrate factam de-

sponsionem. Sic (*adv. Onet. I. p. 866, § 7*) Onetor sororem, quam Timocrates antea duxerat, Aphobo despondet et in *ISAEI Orat. de Menecle. Her. (§ 8)* Menecles uxoris fratres rogat ut eam alteri despondeant, quod mox ita fit.

Nuptias filiae hereditariae, quarum pater sponsor fuisset iusto licet modo contractas posse solvi voluntate proximi genere mox videbimus cum de epidicasia agemus, nunc tantum indicamus.

Ex huiusmodi nuptiis liberi legitimi nascebantur, quos pater phratricae libro inscribi cupiens iurabat ἡ μὲν ἐξ ἀστῆς καὶ ἐγγυητῆς γυναικὸς εἰσάγειν (*Is. de Civ. Her. p. 70, § 19; DEM. adv. Eubul. p. 1315, § 54*).

Vidimus igitur legitimam mulieris desponsionem fieri a patre, a fratre eodem patre nato, ab avo, aut denique ab eo, in cuius manu esset. Molestissima res est velle indagare legum atticarum aetatem: huius certe origo nusquam a veteribus traditur; sed arctissime cum cohaereat cum reliquis de desponsione legibus, quarum eam, qua genere proximus iubetur aut ipse ducere aut elocare filiam orbam ex infima quattuor classium (cf. *DEM. adv. Macart. p. 1067, § 54*) a DIONORO SICULO (XII, 18) et ARISTOPHANE grammatico (*EUSTATH. ad Iliad. Φ, vs. 449*) Soloni tribuendam esse accipimus, Solon nostrae quoque legis auctor habendus est; sed ne sic quidem nos vitio omni vacare constat, cum res sit notissima, quam studiose non solum oratores, sed et reliqui auctores originem legum a se laudatarum ad summum legislatorem referant, quo studio i. p. seniores incitati videntur ad componendas et ei obtrudendas leges, de quibus nunquam cogitaverit; cuius rei nunc exempla cumulare parco, leviter tantum PLUTARCHUM castigans, qui serio narrat a Solone (in *vita* 20) institutum fuisse τρις ἐκάστου μηνὸς ἐντυγχάνειν πάντως τῇ ἐπικλήρῳ τὸν λαβόντα. Ut saepius sic etiam hac in re, fraudis an erroris dicam, se ipse arguit, nam ius quod h. l. tantum de epicleris valuisse dicit, in *Amatorio* (c. 23) omnibus nuptis datum fuisse narrat. Sed ex diverticulo Athenas redeamus et videamus huius urbis civibus licuisse διαθέσθαι ὅπως ἂν ἐθέλῃ τις, εἰ μὴ παῖδας γυναικὸς καταλίπῃ ἄρρενας· ἂν δὲ θηλείας καταλίπῃ, σὺν ταύταις ut *ISAEUS* (*de Pyrrhi Her. p. 44, § 68*) docet. Cf. *Id. de Arist. Her.*

p. 81. § 13. Male MEIER (M. et S. *Att. Proc.* p. 468) huc retrahit legem in DEM. *orat. adv. Macart.* p. 1067, § 51 servatam: ipsum legis initium ὅστις μὴ διαθέμενος ἀποθάνῃ eum revocare debuerat a confusione iuris hereditarii ab intestato et iuris testamentarii: lex vero l. l. memorata³ arctissime cohaeret cum sequenti de puellis orbis ex infima classe. Legis ex ISAEO allatae indolem si coniungimus cum ea, qua marito licebat uxorem, cuius ipse κύριος esset, alteri despondere, originem reperimus novae legis, quae statuebat moribundos per testamentum posse despondere uxorem et filias, cuius rei testimonium videas in DEM. *orat. c. Aphob.* I. p. 814, § 5, ubi Demosthenis pater per testamentum filiam cum talentis duobus Demophonti elocat, uxorem cum octoginta minarum dote Aphobo; cff. II. 840, § 15; 857, § 43; 858, § 47. Ita Pasion dicitur uxorem per testamentum Phormioni elocasse (*p. Phorm.* p. 946, § 8; cf. p. 953, § 28 sq.); quae tamen uxoris desponsio non valebat, nisi moribundus ipse κύριος eius esset, quod arguit orator alio loco, dicens marito non licuisse per testamentum de uxoris desponsione mandare, ἥς οὐδὲ κύριος ἐκ τῶν νόμων ἦν, παῖδες τε ἦσαν αὐτῷ (*c. Steph.* II. p. 1133, § 15): quam ob causam neque huc facit LYSIAE locus (*c. Diogit.* p. 896, § 6), ubi Diodotus testamento mandat εἰάν τι πάθῃ, τάλαντον μὲν ἐπιδοῦναι τῇ γυναικὶ καὶ τὰ ἐν τῷ δωματίῳ [δοῦναι], τάλαντον δὲ τῇ θυγατρὶ. Diodoti enim uxoris pater Diogiton etiam tum erat inter vivos: uxoris κύριος igitur non erat Diodotus, et poterat tantum de dote, quam datum iri volebat futuro uxoris marito mandare, nihil vero de eo, cui eam elocatum iri volebat, neque id facit.

Superest ut breviter dicam de alio quodam desponsionis genere: proximus cognatus scilicet cogeatur aut ipse ducere aut elocare filiam orbam ex infima civium classe, quae θῆσσα dicebatur, quod munus DEMOSTHENES refert inter illa quae cognatis necessario facienda sunt: gratum fecisset si legem in ora-

---

³) De qua lege conferenda sunt, quae doctissimus NABER disputavit *Mnem.* I. 392, qui coniecit compilatorem contra fecisse ac MEIER fecit: ille scil. Isaei lege usus videtur ad novam fingendam plane diversam ab exemplo, quod sibi sumserat, hic diversas eas leges tanquam similes inter se comparat.

tione amplius descripsisset, quod cum non fecerit inviti cogimur ad legis formulam ipsam confugere, quae in *oral. adv. Macart.* p. 1067, § 54 hoc modo servata est:

τῶν ἐπικλήρων ὅσαι θητικὸν τελοῦσιν, εἰ μὴ βούληται ἔχειν ὁ ἐγγύτατα γένους ἐκδιδότω. — εἰ δ' αἱ γυναῖκες πλείους ὦσι μὴ ἐπάναγκες εἶναι πλέον ἢ μίαν ἐκδοῦναι τῷ γένει, ἀλλὰ τὸν ἐγγύτατα δεῖ ἐκδιδόναι ἢ αὐτὸν ἔχειν. εἰ δὲ μὴ ἔχῃ ὁ ἐγγύτατα γένους ἢ μὴ ἐκδῶ, ὁ ἄρχων ἐπαναγκαζέτω ἢ αὐτὸν ἔχειν ἢ ἐκδοῦναι. εἰ δὲ μὴ ἐπαναγκάσῃ ὁ ἄρχων, ὀφειλέτω χιλίας ἱεράς τῇ Ἡρᾷ. ἀπογραφέτω δὲ τὸν μὴ ποιοῦντα ὁ βουλόμενος πρὸς τὸν ἄρχοντα.

Non est huius loci de actionibus forensibus dicere, propter quam causam paucis de laudata lege absolvere possumus⁴, quam DINARCHI auctoritas aliquo modo firmat. HARPOCRATION scil. (v. ἐπίδικος) laudat huius διαμαρτυρίαν περὶ τὸ μὴ ἐπίδικον εἶναι τὴν Ἀριστοφῶντος θυγατέρα, in qua hoc iuris institutum pertractatum fuisse videtur; addit enim grammaticus: ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ δέικνυται καὶ ὅτι τὰς ἀπορουμένας κόρας ἐξεδίδουσαν οἱ ἄγχιστα γένους εἰ μὴ ἄς ἐπιδιδόντες, quod tamen minus accurate dictum est, nam cum pentacosiomediinni quinque minarum dotem dare deberent, alius alii classi erat census: sed de dote nunc tacendum. Cff. praeterea SUIDAS et ETYM. M. v. θῆττα; POLLUX III, 33; TERENT. *Adelph.* IV. 5, 16 sqq.; *Phorm.* I. 2, 75 et II. 5, 65; DIOD. SIC. II, 18 et ARISTOPH. gramm. apud EUSTATH. *ad Iliad.* Φ, vs. 449, inter quos DIODORUS et ARISTOPHANES, ut supra indicavi, tradunt Solonem fuisse huius legis auctorem.

Neque parvi habendum alterum HARPOCRATIONIS testimonium v. θῆτες, quod ita: ἐπάναγκες δ' ἦν τοῖς ἐγγιστα γένους τὰς θήσας ἢ λαμβάνειν πρὸς γάμον ἢ εἰ μὴ ἄς διδόναι (leg. ἐπιδιδόναι), ὥς καὶ Ποσειδιππὸς που ὁ κωμικός φησιν, cuius fabulae iactura quam maxime dolendum est, ea enim huic legi maiorem lucem afferret; nunc contentos esse necesse est paucis, quae undique indagando conguessimus, et fidem habeamus constanti grammaticorum testimonio TERENTII auctoritate firmato.

⁴) Alio loco de ipsa legis formula de industria dicam, cum multa ei insint corrigenda et enucleatius disputanda.

Iam iam ultro progressi sumus ad alterum iustarum contrahendarum nuptiarum modum, nam quemadmodum genere proximi cogebantur aut ducere aut elocare filiam hereditariam pauperem, sic licuit iis divitem in iure sibi petere; paucis mutatis DEMOSTHENIS sententia usus hac in re defungar: ταῦτα μὲν προσέταξεν ὁ νομοθέτης, ἃ δὲ ποιεῖν τοὺς προσήκοντας ἐπάναγκες, ἕτερα δὲ πολλὰ ἔδωκεν αὐτοῖς ἐν τῷ νόμῳ.

B. De modo nuptiarum ineundarum, qui dicitur ἐπιδικασία.

Ἐπιδικάζειν, adiudicare archon aut iudices dicuntur, qui inquisito petitoris iure huic alicuius rei possessionem tribuunt: plerumque autem de hereditatibus et filiabus hereditariis dicitur, quae adiudicantur iis, quibus ius est in eas. Conferri licet Is. de Hagn. Her. p. 86, § 26: ἀπόδοτε ὑμεῖς ἐπιδικάσαντές μοι τοῦτον τὸν κλῆρον. Ἐπιδικάσασθαι dicitur is, qui sibi hanc adiudicationem petit (Is. de Pyrrhi Her. p. 43, § 59 οὐδένι ἐπιδικάζεσθαι τῶν πατρῶν προσήκει, Is. de Arist. Her. p. 80, § 12 οἷς προσήκει τῆς ἐμῆς μητρὸς ἐπιδικάσασθαι), aut impetrat (Is. de Phil. Her. p. 62, § 61 τοῦ γὰρ φιλοκτήμονος κλήρου ἂν μὲν ἐπιδικάσῃται ὅδε ὑμῖν αὐτὸν ταμιεύσει τὰ προσταττόμενα λειτουργῶν, ὥσπερ καὶ νῦν καὶ ἐτι μᾶλλον). Hereditates autem et filiae hereditariae ἐπιδικασθῆναι dicuntur. Cf. Is. de Phil. Her. p. 62, § 51 καὶ πότερον δεῖ τὴν ἀδελφὴν — ἢ γνησίαν οὔσαν ὑφ' ὑμῶν ἐπιδικασθεῖσαν συνοικεῖν ὅτῳ ἂν ὑμῖν δοκῇ. Actio ipsa ἐπιδικασίας nomen gerit (DEM. adv. Leoch. p. 1084, § 13 Ἀρχιᾶδης ὑπὲρ οὗ τοῦ κλήρου τὴν ἐπιδικασίαν ποιούμεθα νυν), et res eiusmodi actione petenda ἐπίδικος vocatur (Id. adv. Macart. p. 1074, § 69 ἐπίδικου ὄντος τοῦ κλήρου τοῦ Ἀγνίου. Is. de Pyrrhi Her. p. 44, § 64 τὰς — δοθείσας τοῖς ἐγγυτάτῳ γένους ἐπιδίκους ὁ νόμος εἶναι κελεύει); quae contra iudicis sententia nec adiudicata est, nec adiudicari potest ἀνεπίδικος (c. Steph. II, p. 1135, § 22 ἀνεπίδικον μὴ ἐξεῖναι ἔχειν μήτε κλῆρον μήτε ἐπίκληρον); hinc bona paterna, in quae sine epidicasia succeditur ἀνεπίδικα dicuntur (Is. de Pyrrhi Her. p. 44, § 59; de Cir. Her. p. 72, § 34).

His praemissis videamus quatenus iuris instituta de nuptiis per epidicasiam contrahendis Athenis valuerint. In oratione de

Pyrrhi Hereditate nobis commodissimum huius rei exemplum offertur. Endius Pyrrhi filius adoptatus eius filiam spuriam Philen desponderat, et in patris adoptantis bona successerat: post mortem Endii huius hereditas pervenit ad matrem et fratrem; Philes avunculi vero contendunt eam non spuriam esse, iniuria igitur Pyrrhi opes ab Endio et fratre esse vindicatas: orator et aliis argumentis iudicibus persuadere conatur Philen revera fuisse spuriam Pyrrhi filiam et eo, quod non facta essent post mortem patris ea, quae fieri solerent, si quis filiam hereditariam reliquisset; sic p. 45, § 74 persequitur: *ἄλλον μὲν γὰρ ὅτι ἐπικλήρον καταλιπὼν ἀκριβῶς ἂν ἤδειν ὅτι θυοῖν θάτερον ἐμελλεν ὑπάρχειν αὐτῇ· ἢ γὰρ ἡμῶν τινὰ τῶν ἐγγύτατα γένους ἐπιδικασάμενον ἔξειν γυναῖκα, ἢ εἰ μηδεὶς ἡμῶν ἐβούλετο λαμβάνειν, τῶν θείων τινὰ τούτων τῶν μαρτυρούντων, εἰ δὲ μὴ, τῶν ἄλλων τινὰ τῶν συγγενῶν τὸν αὐτὸν τρόπον περὶ πάσης τῆς οὐσίας ἐπιδικασάμενον κατὰ τοὺς νόμους ἔξειν ταύτην γυναῖκα*, quae nulla egent interpretatione, et docent omnes filias hereditarias per epidicasiam a genere proximis peti posse. Omnes filias hereditarias peti posse dixi, nam etiam nuptiae, quarum pater ipse sponsor fuerat, iustissimo quoque modo contractae post mortem huius solvi poterant voluntate eius, qui proximus cognatus erat et ipse filiam ducere volebat, nisi pater testamento filiae maritum heredem scripsisset atque adeo adoptasset. Quod dixi ISAEUS docet (*Ibid.* p. 44, § 64) *τὰς ὑπὸ τῶν πατέρων δοθείσας, ἂν ὁ πατὴρ αὐτῶν τελευτήσῃ μὴ καταλιπὼν αὐταῖς γνησίους ἀδελφοὺς τοῖς ἐγγυτάτω γένους ἐπιδίκους ὁ νόμος εἶναι κελεύει*. Ab auctore *orat. c. Steph.* II, p. 1135, § 22 deinde τῶν ἐπικλήρων ἀπασῶν epidicasiam esse discimus; alia quoque ISAEI oratio (*de Arist. Her.*) multum afferet lucis. Aristomenes filiam Aristarchi fratris cum dote desponderat, licet ea ius haberet succedendi in bona paterna aut a proximo genere per epidicasiam peti posset, nam fuit filia hereditaria (p. 80, § 6; p. 81, § 19): suam vero ipsius filiam Aristomenes cum Aristarchi opibus despondet Cyronidae, filio quidem Aristarchi sed in aliam domum adoptato; quapropter iure attico nullum ius ei erat in bona paterna. Ex his Cyronidae et Aristomenis filiae nuptiis duo nascuntur filii, quorum alter Aristarchus iunior dolo malo in senioris Aristarchi bona ad-

optatur. Primum igitur summa iniuria Aristarchi filia paternis bonis privata erat, tum Aristarchus iunior adoptione nequaquam legitima his bonis fruebatur; videri possit maritus Aristarchi filiae vecors et ignavus, quod non conatus sit in iure petere suae uxori bona paterna; at ii, qui ea sibi vindicarant simul huius proximi genere fuere: hi igitur, si maritus iure contra eos ageret, per epidicasiam eam cum paternis opibus petere poterant. Haec fuit causa ob quam maritus ille non litigaret: ecce ISAEUM ipsum (§ 19): ὁ γὰρ πατήρ οὐμὸς (maritus Aristarchi filiae) ἐπὶ προικὶ ἐγγυησάμενος τὴν ἐμὴν μητέρα συνώκει, τὸν δὲ κλῆρον τούτων καρπουμένων οὐκ εἶχεν ὅπως εἰσπράξαιτο. ὅτε γὰρ περὶ αὐτοῦ λόγους ἐποιήσατο τῆς μητρὸς κελευούσης, οὗτοι ταῦτ' αὐτῷ ἠπέιλησαν, αὐτοὶ ἐπιδικασάμενοι αὐτὴν ἔξειν, εἰ μὴ βούλοιο αὐτὸς ἐπὶ προικὶ ἔχειν. ὁ δὲ πατήρ, ὥστε τῆς μητρὸς μὴ στερηθῆναι, καὶ δις τοσαῦτα χρήματα εἴσεν ἂν αὐτοὺς καρποῦσθαι, et sic filia Aristarchi suis privata vitam peregit. In Comoedia persaepe res aguntur iuris instituta explicantes, aut ex iis explicandae: Philocleonem iudicem in *Vespis* (vs. 583 sqq.) haec gloriantem audimus:

κἂν ἀποθνήσκων ὁ πατήρ τῷ δῶ καταλείπων παῖδ' ἐπὶ κληρὸν
κλάειν ἡμεῖς μακρὰ τὴν κεφαλὴν εἰπόντες τῇ διαθήκῃ
καὶ τῇ κόγχῃ τῇ πάνυ σεμνῶς τοῖς σημείοισιν ἐπούση,
ἔδομεν ταύτην ὅστις ἂν ἡμᾶς ἀντιβολήσας ἀναπείσῃ,

quod prorsus idem est, atque ex ISAEI oratione revera factum novimus: apud oratorem filia hereditaria fraude bonis eiicitur; in fabula proximus genere in iure petere dicitur ut ea sibi adiudicetur: testamentum non curant iudices, penes quos est iudicare sitne testamentum ratum necne; adiudicatur iudicum sententia filia genere proximo, ὅστις ἂν αὐτοὺς ἀντιβολήσας ἀναπείσῃ. Sic patris voluntas nihili habetur, nam, ut supra vidimus, eam per testamentum cum opibus despondere poterat, et praeterea adoptione futuri nepotis cavere, ne genere proximus filiae nuptias disrumperet ea sibi petenda (ISAE. de *Pyrrhi Her.* p. 45, § 73).

Nihil cum mandasset pater testamento, proximo genere ius erat filiae hereditariae petendae; leges vero hunc non cogebant id facere, ut abunde discimus ex loco principe ISAEI: quid enim opus fuisset addere ordinem, quo proximi

genere sese iure sequerentur in petitione, nisi primo negante secundo idem ius esset, quem mox tertius exciperet? Alter eiusdem oratoris locus idem probat: non enim tam leniter rem egisset neque his usus fuisset vocabulis (p. 80, § 5): »mater mea, patre Aristarcho et fratre Demochare mortuis heres ex asse facta est bonorum paternorum: Aristomenes autem Aristarchi frater non curans eam aut sibi ipsi per epidicasiam petere aut filio suo, patri meo eam despondit,» si lex Aristomenem coëgisset fratris filiam ducere, sed credo maximopere in vectus fuisset in eum qui patrias leges tam despexisset atque neglexisset.

Genere proximos sese ordine quodam sequi iam dixi, de quo nunc videamus: rei naturae convenit hic aliquo modo eundem spectari ordinem atque in iure hereditario: satis tamen interest, nam in filiae hereditariae epidicasia e. g. nil interesse videtur ducatne proximus originem a maribus an a feminis, quod aliter in iure hereditario: neque in ea defuncti cognatae neque parentes proximis adnumerandi sunt; indicia vero sunt rarissima, qualis ille ordo fuerit: ISAEUS tribus locis occasionem praebet ordinis cognoscendi, qui valuerit in filiae hereditariae epidicasia. In *orat. de Pyrrhi Her.* p. 45, quem locum iam descripsi, primi dicuntur filii sororis (ἀδελφιδῶν) patris defuncti ipsius: sequuntur huius avunculi, quos cetera genere proximorum turba excipit. In *or. de Arist. Her.* p. 80, § 5 idem orator docet fratrem germanum patris defuncti primum esse, tum eius filium: his tertius accedit locus ex *orat. de Ciron. Her.* p. 72, § 31 non omni difficultate vacuus. Vidimus enim ordinem sic constitutum esse: primum fratres defuncti, tum filii horum fratrum aut sororum, deinde avunculi ipsius defuncti, denique unusquisque genere proximus; at his adversari videtur locus, quem laudavi: Ciron mortuus est relicta filia hereditaria, oratoris matre: Cironis ἀδελφιδῶς eius hereditatem petit iure ἀγχιστείας, quod ius orator ei negat et propter alia et propterea, quod proximus genere nunquam posset potiri filiae hereditariae opibus, quarum domini essent ex ea nati, cum lexiarchicis tabulis essent inscripti, quod attico iuri convenit. Paullulum tamen lapsus videtur in iis, quae l. l. dicit: εἰ γὰρ ἔζη μὲν ἢ ἐμὴ μήτηρ,

θυγάτηρ δὲ Κίρωνος, μηδὲν δ' ἐκεῖνος διαθέμενος ἐτελεύτησεν, ἦν δὲ ἀδελφὸς οὗτος αὐτῷ, μὴ ἀδελφιδούς, συνοικῆσαι μὲν ἂν τῇ γυναικὶ κύριος ἦν, τῶν δὲ χρημάτων οὐκ ἂν, ἀλλ' οἱ γενόμενοι παῖδες ἐκ τούτου καὶ ἐξ ἐκείνης, ὅπου ἐπὶ διετὲς ἡβήσειαν. Negatam vides h. l. ἀδελφιδῷ defuncti epidicasiam alias ab eodem ei tributam: at excogitari potest, quod ISAEUM secum convenire faciat; nobis enim nunc ignotum est, fuerintne Cironi alii quoque fratres, qui istum in epidicasiae ordine praecederent, ita ut merito dicere posset orator εἰ ἦν ἀδελφὸς οὗτος αὐτῷ, μὴ ἀδελφιδούς. Hunc igitur locum non morabimur, nam e reliquis satis constat ius per epidicasiam filiae hereditariae petendae etiam esse ἀδελφιδούς. In hunc ordinem C. C. BUNSEN in opere *de iure hereditario Atheniensium* inquisivit (p. 48), et novam adiecit quaestionem, cuinam scil. filia hereditaria adiudicanda esset, si plures eodem gradu eam peterent, quo facto ille maximo natu adiudicatam esse censet.

De industria neglecti huc usque legis formulam ipsam attingere, quae tamen apud veteres occurrit; ne propterea sim in culpa: malui rem exemplis et testimoniis idoneis illustrare, quam disputandi initium ex turbido fonte petere. Nunc tamen breviter de ea exponendum. In *orat. c. Steph. II*, p. 1134, § 18 haec leguntur:

ἦν ἂν ἐγγυήσῃ ἐπὶ δίκαιοις δάμαρτα εἶναι ἢ πατὴρ ἢ ἀδελφὸς ὁμοπάτωρ ἢ πάππος ὁ πρὸς πατρός, ἐκ ταύτης εἶναι παῖδας γνησίους. ἔαν δὲ μηδεὶς ἢ τούτων, ἔαν μὲν ἐπίκληρός τις ἢ τὸν κύριον ἔχειν· ἔαν δὲ μὴ ἢ ὅτω ἂν ἐπιτρέψῃ τοῦτον κύριον εἶναι.

De prioribus vocabulis nunc nihil dicendum est, ea enim pertinent ad desponsionem; in reliquis vero vix credibile est, quanta interpretum et criticorum dissensio sit. Paucis enarrabo, quid singuli senserint, ut meam ipsius sententiam denique proferam singulorum argumentis refutatis.

MÜLLER (*Gött. gel. Anz.* 1821, p. 1178) et PLATNER cum *δευτέρας* hac de lege *Φροντίδας* proferret (*Att. Proc. II*, p. 280) et DE BOOR (*über das Att. Intestat. Erbr.* p. 78) recte interpretati sunt ἔαν δὲ μὴ ἢ (scil. ἐπίκληρος) ὅτω ἂν ἐπιτρέψῃ (scil. ὁ κύριος) τοῦτον κύριον εἶναι. Haec interpretatio grammaticae scil. convenit sed videndum an iuri etiam attico. Lex enuntiat ex horum VV. DD. sententia: sin vero nullus horum

(neque pater, neque frater, neque avus) superstes est, si qua filia hereditaria est, is eam habeat, cui ius in eam est: sin vero non est filia hereditaria, is cui eam permiserit ὁ κύριος, hic κύριος esto. Quid haec significant, difficile dictu est, nisi priori vocabulo ἐπίκληρος intelligas filiam hereditariam cui sunt revera bona paterna, oppositam pauperi; nam si tantum interpreteris filiam hereditariam nulla habita ratione sitne dives an pauper, inutilis est legislatoris elocutio se ipsum interpretantis ἐὰν δὲ μηδεὶς ἢ τούτων, τοῦτ' ἐστίν, ἐὰν μὲν ἐπίκληρός τις ἦ, quo fit ut vocc. ἐὰν δὲ μὴ ἢ — εἶναι videantur continere legis instituta de filia orba paupere. Altera vero lege (DEM. adv. Macart. p. 1067, § 54) legislator optime consuluit filiabus hereditariis pauperibus; cogitari non potest hac quoque lege, alterius quasi oblitus, iterum statuere alio modo quid de pauperibus fieri velit. Haec universe de tota lege: singulas partes si spectemus mirum accidit illud: si qua filia est hereditaria ὁ κύριος eam habeto, nam rogati quis κύριος sit filiae hereditariae, cui iam ipsi filii tabulis lexiarchicis inscripti sint, nil aliud respondere possumus nisi filios ipsos κυρίους esse suae matris; quo legis vocabula τὸν κύριον ἔχειν nimis indefinite dicta sunt nam tunc κύριος fit is, qui eam ducere non potest.

Hanc igitur interpretationem quum iuri attico non convenientem viderent, alii alias ingressi sunt vias ad locum emendandum et interpretandum, de quibus mox videbimus. REISKIUS vocc. ἐὰν δὲ μὴ ἢ ad κύριον refert et vertit: »si non »fuerit (scil. κύριος) in eius, cui se permiserit, potestate esto." Huic recte responsum est ob sententiae structuram vocc. ἐὰν δὲ μὴ ἢ non posse referri ad κύριον et ἐπιτρέπειν sic positum non ea significare, quae ille voluerit. Addi possit nullam in civitate attica cogitari potuisse feminam, cui non sit κύριος. PLATNER (*Beitr. z. Kenntn. d. Att. Rechts* p. 118); quamquam hanc verbo ἐπιτρέπειν significationem abiudicans, REISKII explicationem unice veram dixerat, negligens principem interpretationis regulam, quam ut recta sit niti oportet vera vocabulorum significatione.

BUNSEN (l. l. p. 48) Marciani Codicis lectionem ἐπίκλητος pro ἐπίκληρος tuetur, quo fit ut prorsus in interpretatione fallatur,

ut copiose a PLATNERO (*Heidelb. Jahrb.* 1814, p. 1291) demonstratum est. Tandem legum Atticarum in Germania nuperrimus interpres SCHELLING (*de Solonis legibus apud Oratt. att.* p. 100) sensit locum non bene se habere, nec tamen rem prospere gessit. Pro vulgato *ἐὰν δὲ μὴ ἢ* legendum censet *ἐὰν δὲ μὴ ἔχῃ* et totum locum sic interpretatur: »si horum nemo supersit, si qua igitur orba (*ἐπίκληρος*) sit, ὁ κύριος (scil. is, qui proximus est virginis cognatus, et, si virgini hereditas relinquitur, cum illa *κλήρου* heres est) eam (uxorem) habeat; sin non habeat (h. e. si eam habere nolit) is, cui eam tradat (*ἐπιτρέψῃ* scil. *ἔχειν*) dominus bonorum (et simul maritus) esto.”

Hanc quominus coniecturam accipiamus maxima sunt, quae impediunt; ne dicamus de istis *qui proximus est virginis et si eam habere nolit*, nam etiam femina nupta genere proximorum epidicasiae obnoxia erat, et praeter voluntatem, alia erant, quae τὸν κύριον impediabant quominus τὴν ἐπίκληρον duceret; primum restat effusa illa legislatoris loquacitas: *si horum nemo supersit, si qua igitur orba sit*. Deinde gratum fecisset SCHELLING, si explicavisset, quo tandem modo inter se cohaereant sententiae partes voculis *μὲν* et *δέ* coniunctae: *ἐὰν μὲν ἐπίκληρός τις ἢ* et *ἐὰν δὲ μὴ ἔχῃ*. Non ita solent neque oratores neque qui istas leges conscripserunt: inspicias DEM. *adv. Macart.* p. 1167, § 51 ὅστις ἂν μὴ διαθέμενος ἀποθάνῃ, ἐὰν μὲν παῖδας καταλίπῃ θηλείας, σὺν ταύτησι, ἐὰν δὲ μὴ, τοῦσδε κυρίους εἶναι, ubi diserte inter se respondent *ἐὰν μὲν καταλίπῃ* et *ἐὰν δὲ μὴ*. Hoc plane praetervidisse videtur, et denique lex ipsa, qua utitur interpretatione, iuri attico repugnat, nam qui ducit filiam hereditariam nunquam fit κύριος eius bonorum; quas ob causas ei ne credamus.

Ut lex nunc sese habet nulla valet interpretatio nisi quam ei tributam vidimus MÜLLERI aliorumque sententiis: quae tamen cum iuri attico non conveniat et valde dubitem an voc. *ἐπίκληρος* nunquam occurrat significatione quam tunc attulimus, ut locum explicaremus, alia circumspicienda sunt remedia; quapropter orationem ipsam evolvamus. »Videte,” orator inquit, »leges ipsas, quae docent a quibus desponsiones fieri debeant, ut sciatis hunc Stephanum ficti testamenti falsum

»esse testem.” Lex deinde quaedam recitatur, qua recitata sic pergit: »Audivistis, quos lex faciat *κυριους* (scil. mulierum »et earum despondendarum): iam ipsi adversarii testati sunt »matri meae horum neminem superstitem esse; nam si quis »superesset, sane produxissent. An testes falsos et testa- »menta falsa producturos eos putatis, fratrem vero et avum »et patrem non putatis, si sibi inde aliquid lucri sperent? »Horum autem nullo superstitute mea mater *ἐπίκληρος* sit neces- »se. Huius autem quisnam *κύριος* sit, videte.” Iterum lex recitatur, qua fretus deinde sibi postulat ius matris despon- dendae.

Quam legem priore loco orator recitari iubet? hoc si quis ex me quaerat, nihil aliud respondendum videtur nisi ipsius oratoris vocabulis: legem eam, qua sancitur in cuius manu femina sit, cui ius sit eius despondendae; et revera in appo- sita lege rectissime leguntur vocc. *ἦν ἂν ἐγγυήσῃ — παῖδας εἶναι*. Quae deinde sequuntur nihil huc faciunt, quod lucu- lenter patebit diligenter expendenti significationem eorum, quae lege recitata ab oratore dicuntur: *οὗτος μὲν τοίνυν ὁ νόμος οὗς ἐποίησε κυριους εἶναι ἀκηκόατε· ὅτι δ' οὐδεὶς ἦν τούτων τῇ μητρὶ οἱ ἀντίδικοι μοι αὐτοὶ μεμαρτυρήκασιν*, ex quibus leve vitium tollas delendo vocabulo *εἶναι* male a librario adscripto, qui non intelligeret aliquid interesse inter *ποιεῖν τινὰ κύριον* et *κελεύειν τινὰ κύριον εἶναι*, quod alibi saepissime invenisset. Non arbi- tror vocabulis *ὁπότε τοίνυν μηδεὶς φαίνεται ζῶν τούτων*, τότε *ἀνάγκη ἐπίκληρον τὴν μητέρα ἡμῶν εἶναι* inesse argumentum, quo persuadeatur nobis in lege recitata definiri quaenam tan- dem *ἐπίκληρος* vocanda sit: sin vero huius rei in ista lege ex- plicatio locum habuisset, plane alio modo legislatorem id fa- cturum fuisse censeo, non vero sic: *ἐὰν δὲ μηδεὶς τούτων ᾗ, ἐὰν μὲν ἐπίκληρός τις ᾗ*, quibus si illud significetur, insulsis- sime dicta sunt.

Aperte dicam, quid de saepius disputata lege sentiam: est serioris magistri fictio, quae, quoquo te veritas, innume- ras parit molestias, et nimis diu conata est verae iuris attici doctrinae imponere: obscurus vero dicendi usus, quo auctor usus est, effecit ut ad hunc usque diem intellecta non sit nec unquam facile intelligi possit. Apparet eam non integram sed

magna ex parte corruptam ad nos pervenisse, sed nemo impostoris manum non agnovit.

Superest ut moneam epidicasiae actionem deferendam fuisse ad Archontem lege qua hic iubebatur curam gerere filiarum hereditiarum, et orborum et parentum, ut discimus ex eadem orat. p. 1135, § 22: τὸν τοίνυν νόμον ἐπὶ τούτοις ἀνὰ γυνῶν, ὃς κελεύει ἐπιδिकासίαν εἶναι τῶν ἐπικλήρων ἀπασῶν καὶ ξένων καὶ ἀστῶν, καὶ περὶ μὲν τῶν πολιτῶν τὸν ἄρχοντα εἰσάγειν καὶ ἐπιμελεῖσθαι, περὶ δὲ τῶν μετοίκων τὸν πολέμαρχον καὶ ἀνεπίδικον μὴ ἐξεῖναι ἔχειν μήτε κλῆρον μήτε ἐπίκληρον. Cf. DEM. adv. Lacrit. p. 940, § 48.

Uterius persequi epidicasiae actionem extra fines nostrae disquisitionis est; cetera enim quae de ea dicenda sunt spectant ius actionum, non familiarum.

Scripti *Leopardiae*
m. Ianuario MDCCCLVI.

A. H. G. P. VAN DEN ES.

Effossa nuper est in Piraeo et Athenis primum, deinde in Philologo Goettingensi VII. p. 295. edita inscriptio, in qua ita legitur: ἐπειδὴ Ἑρμαῖος — ταμίας γενόμενος πλεῖω ἔτη εἰς τε τοὺς θεοὺς εὖσεβῶς (L. εὖσεβῶν) διατελεῖ καὶ κοινῇ τοῖς ὀργεῶσιν καὶ ἰδίᾳ ἐκάσψι εὐχρησον ἑαυτὸν παρασκευάζων καὶ φιλοτιμούμενος τάς τε θυσίας θύεσθαι τὰς καθηκούσας καὶ εἰς ταῦτα προεῖς, εὐπορῶν, πλεονάκις ἐκ τῶν ἰδίων καὶ τισι τῶν ἀπογεγονότων — προῖέμενος εἰς τὴν ταφὴν — καὶ εἰς τὰς ἐπισκευὰς δὲ προαναλίσκων κτέ. Turpe in his vitium negligentia Atheniensium invecum et a Goettingensi Editore non animadversum palam faciet locus Isaiei a Dionysio Halicarnassensi servatus Tom. V. p. 593. ἀνθ' ὧν ἐγὼ σωθεὶς ἐχρώμην αὐτῷ ἔτι μᾶλλον καὶ κατασκευαζομένῳ τὴν τράπεζαν προεισευπόρησα ἀργυρίου. Itaque corrige καὶ εἰς ταῦτα προεισευπορῶν πλεονάκις ἐκ τῶν ἰδίων, quae certissima correctio Isaiei veram scripturam προεισευπόρησα adversus librorum errorem προεισευπόρησα satis vindicabit.

C. G. C.

AANTEKENINGEN

OP EENIGE PLAATSSEN VAN

A R I S T O P H A N E S.

DE THESMOPHORIAZUSAE.

vs. 8 vlg.

ἀλλ' οὐκ ἀκούειν δεῖ σε πάνθ' ὅς' αὐτίκα
ῥφει παρεστῶς.

Het woordje πάνθ' geeft aan dit vers eenen beperkten zin, dien de schrijver niet bedoelen kan. Men leze ταῦθ'.

vs. 14 vlg.

αἰθὴρ γὰρ ὅτε τὰ πρῶτα διεχωρίζετο
καὶ ζῶ' ἐν αὐτῷ ξυνετέκνου κινούμενα, κτέ.

Het subject van ξυνετέκνου is αἰθὴρ; de zin vereischt hier dus niet het demonstrativum αὐτῷ maar het wederkeerige αὐτῶ.

vs. 76 vlg.

τῇδε θῆμέρα κριθήσεται
εἴτ' ἔστ' ἔτι ζῶν εἴτ' ἀπόλωλ' Εὐριπίδης.

In het tweede vers schrijve men:

εἴτ' ἐστὶν ἔτι σῶς εἴτ' ἀπόλωλ' Εὐριπίδης.

Niet het verbum ζῆν maar σῶν εἶναι moet als de tegenstelling beschouwd worden van ἀπολωλέναι. Deze zaak, die van zelf

uit de beteekenis der beide woorden voortvloeit, vindt men in dit stuk door een voorbeeld bevestigd in vs. 821 vlgg.

ἡμῖν μὲν γὰρ σῶν ἔτι καὶ νῦν
τάντιον, ὁ κανὼν —
τοῖς δ' ἡμετέροις ἀνδράσι τούτοις
ἀπόλωλεν μὲν πολλοῖς ὁ κανὼν κτέ.

Daarenboven vergete men niet, dat geen Athener ooit de omschrijving ἐστὶ ζῶν voor ζῆ gebruikt heeft.

vs. 144 vlg.

τί φῆς; τί σιγᾷς; ἀλλὰ δῆτ' ἐκ τοῦ μέλους
ζητῶ σ', ἐπειδὴ γ' αὐτὸς οὐ βούλει φράσαι.

De uitgevers hebben ten onregte het laatste voorstel voor bevestigend gehouden. Men plaatsse een vraagteeken achter φράσαι.

vs. 149 vlg.

χρὴ γὰρ ποιητὴν ἄνδρα πρὸς τὰ δράματα
ἂ δεῖ ποιεῖν, πρὸς ταῦτα τοὺς τρόπους ἔχειν.

De woorden ἂ δεῖ ποιεῖν worden te regt door BERGK voor bedorven gehouden. Jammer dat zijne gissing, ἂ δοκεῖ ποιεῖν, evenmin goedkeuring verdient en ons niet verder brengt. Ik acht het waarschijnlijk dat de dichter geschreven had:

χρὴ γὰρ ποιητὴν ἄνδρα πρὸς τὰ δράματα,
ἂ δὴ ποιεῖ, πρὸς ταῦτα τοὺς τρόπους ἔχειν.

vs. 216 vlg.

ἀλλὰ πράττ', εἴ σοι δοκεῖ·

ἢ μὴ 'πιδούναι 'μαυτὸν ὥφελόν ποτε.

De zin, welke aan deze woorden door vertalers en uitleggers gehecht wordt, is: »doe het, zoo gij wilt, of ik had mij »nimmer ten beste moeten geven,” d. i., zoo ik u dit wilde weigeren had ik u nimmer vrijheid moeten geven om over mij te beschikken. Ik zou er niets van zeggen, ofschoon men mij zal toegeven, dat het bijvoegsel flauw en onnoodig is, zoo de woorden ons slechts veroorloofden vs. 217 op die wijze te verstaan. Doch in dat geval had de dichter niet ὥφελον moeten schrijven maar ἐχρῆν: ἢ οὐκ ἐπιδούναι ἑμαυτὸν ἐχρῆν. Het verbum ὥφελον met den infinitivus wordt uitsluitend bij wenschen

gebruikt en *μὴ ᾽πιδούναι ᾽μαυτὸν ὄφελόν ποτε*, kan niet anders beteekenen als: had ik toch nimmer mij zelven ten beste gegeven! Hieruit volgt dat het vers, waar men het thans leest geheel misplaatst is; Mnesilochus kan zich zoo niet uitlaten, dan nadat hij door eene droevige ondervinding geleerd heeft, welke bezwaren zijne edelmoedigheid medebrengt. Het zou b. v. zeer goed komen na vs. 230, mits men slechts lezen wilde, *ὡς μὴ*:

κακοδαίμων ἐγώ·

ὡς μὴ ᾽πιδούναι ᾽μαυτὸν ὄφελόν ποτε.

vs. 219. *χρῆσόν τι νῦν ἡμῖν ξύρον.*

Het adverbium *νῦν* komt hier niet te pas. Men schrijve: *χρῆσόν τί νυν ἡμῖν ξύρον.*

vs. 277 vlg.

*ἔκσπευδε ταχέως· ὡς τὸ τῆς ἐκκλησίας
σημεῖον ἐν τῷ Θεσμοφορίῳ φαίνεται.*

Het verbum *ἔκσπεύδειν* komt, zoo ver mij bekend is, noch bij ARISTOPHANES noch bij eenig ander schrijver voor. De beteekenis er van moet natuurlijk wezen: zich met haast uit eene beslotene plaats, een huis b. v., naar buiten begeven. Ongelukkig bevinden Euripides en Mnesilochus zich op dat oogenblik in de open lucht en op straat, zoodat *ἔκσπεύδειν*, al ware het veel in gebruik, toch hier niet te pas zou komen. Men leze: *καὶ σπεῦδε ταχέως*, en vergelijk vs. 495 van de *Riders*, waar insgelijks een nieuwe volzin met die woorden begint en *καὶ* dienen moet als overgang in plaats van het in dien zin meer gebruikelijke *ἀλλά*.

vs. 289 vlgg.

*καὶ τὴν θυγατέρα χοῖρον ἀνδρός μοι τυχεῖν
πλουτοῦντος, ἄλλως τ' ἡλιθίου κάβελτέρου,
καὶ ποσθαλσκον νοῦν ἔχειν μοι καὶ φρένας.*

Ofschoon deze plaats jammerlijk geleden heeft en thans voor een gedeelte onverstaanbaar is, schijnt het echter niet onmogelijk den zin, dien zij oorspronkelijk gehad moet hebben, weder op te sporen. Mnesilochus is in zijne rol getreden en

neemt de houding aan van eene moeder, die deze gelegenheid niet wil laten voorbijgaan, zonder een kort gebed ten behoeve van hare dochter en zoon. Doch gelijk hij den laatsten niet *νιδός* noemt maar *ποσθαλίσκος*¹ van *πόσθη*, evenzoo gebruikt hij in plaats van *θυγάτηρ* in denzelfden zin *χοῖρος*. Zoo ongerijmd nu als het wezen zou, indien naast *ποσθαλίσκον* tot opheldering *τὸν νιδόν* te lezen stond, even onverdedigbaar is het bijvoegsel *τὴν θυγατέρα*, dat men thans voor *χοῖρον* in den tekst vindt. Een lezer, die *χοῖρον* wilde verklaren, heeft die woorden daarboven geschreven; later zijn zij in het vers opgenomen, ten nadeele van één of meer andere woorden die alstoen weggevallen zijn. Het spreekt van zelf, dat zich niet met zekerheid laat bepalen, wat er gestaan kan hebben: doch wat den zin en het metrum betreft, zal men misschien met het volgende genoeg nemen:

*καὶ χοῖρον ἐκτραφεῖσαν ἀνδρὸς μοι τυχεῖν
πλουτοῦντος ἄλλως τ' ἡλιθίου ἀβελτέρου,
καὶ ποσθαλίσκον νοῦν ἔχειν μοι καὶ Φρένας.*

vs. 343 vlg.

*ἢ μοιχὸς εἴ τις ἐξαπατᾷ ψευδῇ λέγων,
καὶ μὴ δίδωσιν ἂν ὑπόσχηται ποτε.*

Het onbepaalde *ποτε* is voor deze plaats niet geschikt; men schrijfe *τότε*; de lezer behoeft niet te vragen, wanneer.

vs. 357—367.

Tegenover den wensch, die het koor uitspreekt, dat zij die de beste voorstellen deden haar gevoelen mogten zien zegevieren, *τὰ δ' ἄρισθ' ὅσαις προσήκει | νικᾶν λεγούσας*, kan in het tweede lid niets anders staan dan eene verwensching, die uit den aard der zaak moet inhouden dat zij, die het met de vergadering niet goed meenen maar haar eigen voordeel beoogen,

¹) In den Cod. staat *πρός Θαλκον*. Wat ik geschreven heb, is eene gissing van DINDORF, die veel voor zich heeft en ten minste boven de pogingen van FRITZSCHE en BRACK verre de voorkeur verdient. Het scholium bewijst dat de vorm van het woord voor de afleiding van *πόσθη* sprak.

daarvoor vreesselijk mogen worden gestraft. Hetgeen wij thans in onzen tekst op die plaats lezen, voldoet zoo weinig aan dezen eisch, dat wij verplicht zijn het grootendeels voor het werk van een' interpolator te houden, die, naar het schijnt, op de onhandige wijze aan deze lieden eigen eene lacune in den tekst heeft willen aanvullen. Wij zullen de geheele plaats doorloopen en naarmate zij ons voorkomen, de bedenkingen, die wij er tegen hebben, in het midden brengen. De eerste drie verzen:

ὁπόσαι δ'
ἐξαπατῶσιν παραβαίνουσι τε τοὺς
ὅρκους τοὺς νενομισμένους
κερδῶν οὐνεκ' ἐπὶ βλάβῃ,

leveren geene zwarigheid op; wat wij hier lezen stemt overeen met hetgeen ons omtrent de ἀρά in de volksvergaderingen en in den raad uit DEMOSTHENES en anderen bekend is. Hetzelve kan men niet zeggen van de beide volgende verzen,

ἢ ψηφίσματα καὶ νόμον
ζητοῦσ' ἀντιμεθιστάναι,

die geheel iets anders beteekenen, dan de schrijver wil. Deze toch moet, blijkens het verband, aan eene strafwaardige schennis van bestaande wetten en besluiten, gedacht hebben; doch in de aangevoerde woorden ligt niets, dat naar een misdrijf gelijkt, integendeel beteekenen zij eene zaak, die alle burgers volgens de wet vrij stond. Ψηφίσματα καὶ νόμους ζητῶ ἀντιμεθιστάναι wil zeggen, ik tracht volksbesluiten en wetten in de plaats te stellen voor anderen, d. i., ik zoek te bewerken dat eene oude wet, die ik afkeur, worde afgeschaft, en eene andere aangenomen in hare plaats. Het is er zoo verre van daan, dat de Atheners dit aan iemand als eene misdaad zouden hebben toegerekend, dat zij zelfs den tijd wanneer en de wijze hoe zulks geschieden moest, bij de wet naauwkeurig hebben omschreven. De beide volgende verzen,

τὰ πόρρητά τε τοῖσιν ἐ-
χθροῖς τοῖς ἡμετέροις λέγουσ',

zijn wat de taal betreft, onberispelijk, doch hier misplaatst. Het verraden van de geheimen van den staat aan de vijanden behoort niet tot de bedriegerijen, waaraan een redenaar zich

gedurende de volksvergadering en onder het spreken schuldig maken kan en ligt dus buiten den kring eener ἀρά, welke uitsluitend dezen betreft. Hetzelfde geldt van de beide verzen, die hierop volgen,

ἢ Μήδους ἐπάγουσι τῆς
χώρας οὔνεκ' ἐπὶ βλάβῃ,

doch hier is de interpolator met de taal minder gelukkig geweest. Vooreerst had hij niet het activum ἐπάγουσι moeten gebruiken, maar het medium ἐπάγονται, gelijk dit altijd geschiedt, waar de zin medebrengt, dat het verbum wederkeurig zijn moet. Met de volgende woorden τῆς χώρας οὔνεκ' ἐπὶ βλάβῃ is het nog erger gesteld; de schrijver heeft ze blijkbaar genomen uit vs. 560, waar men leest κερδῶν οὔνεκ' ἐπὶ βλάβῃ, zonder te bedenken, dat de zin van κερδῶν οὔνεκα voor iedereen duidelijk is, terwijl men verlegen staat, als men zal uitleggen, wat τῆς χώρας οὔνεκα hier beteekenen moet; en, wat ἐπὶ βλάβῃ betreft, dat dit zeer wel te pas komt, waar sprake is van de slinksche streken eens redenaars, die zich heeft laten omkoopen en het volk wat wijs maakt, doch hoogst ongerijmd is hij eene daad van openbare vijandschap, zoo als het brengen van den vijand op den vaderlandschen grond.

Ten slotte volgt een vers, dat wederom wat de taal betreft geene stof tot aanmerkingen geeft, doch in ongerijmdheid voor het bovenstaande niet onderdoet. In plaats van eene verwensching, gelijk aan die, welke in vs. 549 voorkomt,

κακῶς ἀπολέσθαι τοῦτον αὐτὸν κῶκίαν,

welke hier door het verband dringend gevorderd wordt, vinden wij eene verklaring, die niets ter zake doet en door hare onnozelheid het overtuigendste bewijs van de onbekwaamheid des schrijvers oplevert, dat namelijk al degenen, die zich aan de genoemde wandaden schuldig maken, goddeloze menschen zijn en jegens den staat onrecht plegen,

ἀσεβοῦσ', ἀδικοῦσί τε τὴν πόλιν.

Gelijk ik boven reeds zeide hebben de gebreken dezer plaats, zoowel van den inhoud als van de taal, mij tot de overtuiging gebracht, dat alleen de eerste drie verzen echt zijn, terwijl al het overige, te beginnen met vs. 361, ἢ ψηφίσματα tot vs. 367, ἀδικοῦσί τε τὴν πόλιν, ingesloten, moet gehouden worden

voor eene ongelukkige poging om het verlorene aan te vullen en de apodosis met de verwensching te vervangen. Ik hoop dat de redenen, die ik voor mijne meening heb aangevoerd, voldoende zullen wezen om het gewaagde der gissing te verontschuldigen.

vs. 452. ὥστ' οὐκέτ' ἐμπολῶμεν οὐδ' εἰς ἡμῖσι.

ARISTOPHANES kan niet geschreven hebben οὐδ' εἰς ἡμῖσι; het voorzetsel is daar te veel en het lidwoord kan voor ἡμῖσι niet gemist worden. Men leze: οὐδὲ θ' ἡμῖσι.

vs. 474 vlg.

βαρέως τε φέρομεν, εἰ δὴ ἡμῶν ἢ τρία
κακὰ ξυνειδῶς εἶπε δρώσας μυρία.

Men schrijve in plaats van ἡμῶν den accusativus ἡμᾶς.

vs. 504. ὁ δ' ἀνὴρ περιήρχετ' ὠκυτόκι' ὠνούμενος.

Daar het eene uitgemaakte zaak is dat ἔρχομαι geen imperfectum ἤρχόμην heeft, maar in plaats daarvan ἦα gebruikt wordt, heeft reeds ELMSLEY voorgesteld om hier voor περιήρχετ' te lezen περιῖεν, hetgeen mede door COBET is aangenomen (*Variae lectiones* p. 34) mits men slechts aan het woord zijne ware gedaante περιῖεν teruggaf. Ik geloof dat hier περιέτρεχ' de voorkeur verdient, omdat het minder van de lezing van het handschrift afwijkt en beter de haast en gejaagdheid van den man uitspreekt.

vs. 690 vlg.

τάλαινα ἔγω, τάλαινα, καὶ τὸ παιδίον
ἐξαρκάσας μοι φροῦδος ἀπὸ τοῦ τιτθίου.

Men schrijve hier, even als in vs. 706, niet den dativus μοι, maar μου; het pronomēn behoort bij παιδίον.

vs. 702 vlgg.

Χορ. ὥς ἅπαντ' ἄρ' ἐστὶ τόλμης ἔργα κἀναίσχυντίας.
οἶον αὖ δέδρακεν ἔργον, οἶον αὖ, φίλοι, τόδε.

Μνησ. οἶον ὑμῶν ἐξ ἀράξω τὴν ἄγαν αὐθαδίαν.

De volgende aantekening van SUIDAS, Ἀπαντα τόλμης πλέα

κάναισχυντίας: ἐπὶ τῶν ἰταμῶν καὶ ἀναιδῶν, gevoegd bij de omstandigheid dat vs. 702 ook in de scholia een spreekwoord, *παροιμία*, genoemd wordt, heeft Toup, Porson en anderen op het denkbeeld gebragt, dat onze tekst bedorven is en oorspronkelijk met het spreekwoord bij Suidas heeft moeten overeenstemmen. Ik ben overtuigd dat zij in dit opzigt juist hebben gezien. Want, wat men hier thans leest, wil niet zeggen, dat alles wat op dat oogenblik op het tooneel voorgaat of wat Mnesilochus doet, het werk van overmoed en onbeschaamdheid is; zoo dit het geval ware, kon men er vrede mee hebben; het gaat veel verder en wordt juist daardoor ongerijmd; hoe waar is het toch, zou ARISTOPHANES gezegd hebben, dat alles, (let wel, *alles*, zonder uitzondering of bepaling) het werk is van overmoed en onbeschaamdheid! Dit is onzinnig en ik geloof daarom dat Toup met de anderen te regt aan het vers den zin heeft willen teruggeven, dien het spreekwoord bij Suidas heeft; alleenlijk houden zij zich te zeer aan de letter, wanneer zij daarbij volstrekt het woordje *πλέα* te pas willen brengen. Toup wilde schrijven: *ὡς ἅπαντ' ἐστὶ πλέα τόλμης ἔργα κἀναισχυντίας*. BURGESS: *ὡς ἅπαντ' ἔργ' ἐστὶ τόλμης καὶ πλέαναισχυντίας*. REISIG: *ὡς ἅρ' ἅπαντά γ' ἐστὶ τόλμης πλέα | κἀναισχυντίας*, eindelijk Porson zelf, elders: *ὡς πλέα 'σθ' ἅπαντα τόλμης κτέ*. Porson heeft ons den weg gewezen, dien wij moeten inslaan, door de volgende korte aantekening van zijne hand, welke de Appendix op de *Adversaria*, III. p. 146. mededeelt. F. ἅπαντα μεστὰ, vide *Pac.* 555. ARISTOPHANES had niet *πλέα* gebruikt maar *μεστὰ*; evenwel eenigzins anders, als Porson vermoedde. Deze heeft namelijk, blijkens de zoo even aangevoerde aantekening, willen lezen: *ὡς ἅπαντα μεστὰ τόλμης ἔργα κἀναισχυντίας*; maar op die wijze verliezen wij twee onmisbare woorden *ἔργα* en *ἐστὶ*, en wordt daarentegen een ander woord, dat bij Suidas niet staat en den zin belemmert, ik bedoel *ἔργα*, behouden. Naar mijne gedachte moet *ἔργα* uit den tekst worden gebannen en *μεστὰ* daarvoor in de plaats gesteld. Waarschijnlijk is de gelijkheid van de laatste lettergreep van *τόλμης* en de eerste van *μεστὰ* oorzaak geweest, dat deze door eenen afschrijver is voorbijgezien en heeft men later van het overblijvende *τα*, *ἔργα* gemaakt. Doch hoe dit ook we-

zen moge, ik geloof niet dat wij ver van de waarheid zijn, zoo wij aannemen dat ARISTOPHANES geschreven had: ὡς ἅπαντ' ἄρ' ἐστὶ τόλμης μεστὰ πάναισχυντίας. Tot bevestiging hiervan strekt nog, dat πλέα bij SUIDAS juist de plaats inneemt die wij aan μεστὰ hebben gegeven.

Op het volgende vers heb ik niets aan te merken, doch in het derde had men, naar mijn inzien, reeds lang de uitmuntende gissing van BENTLEY, die ἐξαράξει schrijft moeten aannemen. FRITZSCH, die van oordeel is dat de derde persoon van de plaats onzin maakt, schijnt te begrijpen dat Mnesilochus op het laatst voorgaande vers van het koor antwoordt en men derhalve bij οἶον, ἔργον denken moet.

vs. 715 vlg.

τίς οὖν σοι, τίς ἂν ξύμμαχος ἐκ θεῶν
ἀθανάτων ἔλθοι ξὺν ἀδίκοις ἔργοις;

Men schrijve in het eerste vers τίς ἂν σοι; het spreekt van zelf dat het partikel ἂν bij dit τίς even noodzakelijk is als bij het volgende; zoo de spreker zijne rede bij σοι afbreekt en de twee eerste woorden er van herhaalt, is dit eene omstandigheid, die op hetgeen daar voorgaat geen invloed kan hebben; moest er dus τίς ἂν σοι staan, ingeval de rede doorliep, dan blijft dit hetzelfde, nu zij afgebroken is. In het tweede vers is het voorzetsel ξὺν bedorven; ξὺν ἀδίκοις ἔργοις kan in de constructie alleen behooren bij τίς ἂν ξύμμαχος ἔλθοι; de zin is derhalve: wie van de goden zou u met onregtvaardige daden te hulp willen komen? Ik behoef niet te zeggen, hoe weinig dit met de bedoeling des dichters strookt. ARISTOPHANES kan niets anders hebben willen zeggen, dan dat niet één der goden hem bij de onregtvaardige daden die hij bedreef zou willen bijstaan. Dit wijst ons als van zelf den weg aan tot herstelling van den tekst; men leze:

τίς ἂν σοι, τίς ἂν ξύμμαχος ἐκ θεῶν,
ἀθανάτων ἔλθοι τοῖς ἀδίκοις ἔργοις;

vs. 795 vlg.

- καὶ καταδάρωμεν ἐν ἀλλοτρίων παίζουσαι καὶ κοπιῶσαι,
πᾶς τις τὸ κακὸν τοῦτο ζητεῖ περὶ τὰς κλίνας περινοστών.

Het schijnt niet dat de uitleggers in deze beide verzen eenige moeilijkheid gezien hebben. Men heeft begrepen dat hier gesproken werd van een feest, dat ten huize van een bijzonder burger door een gezelschap van vrouwen onder allerlei spelen gevierd werd en veelal daarmede eindigde, dat de feestgenooten, van het spelen moede, niet naar huis keerden, maar zich in de vreemde woning ter rust begaven. Het verwondert mij dat niemand tegen deze voorstelling opgekomen is, want de Athener van dien tijd was te klein behuist om een geheel gezelschap te logeren en de maatschappelijke toestand der vrouw niet zoodanig, dat men aannemen kan, dat zij van haren man verlof gekregen hebbe om bij een ander aan huis feest te vieren en *te slapen*. Voorts maakte men uit de woorden des dichters op, dat de mannen, wier vrouwen niet te huis gekomen waren, zich naar het huis begaven, waar de bijeenkomst had plaats gehad, en daar langs de bedden der slapenden op en neder gingen, om ieder de zijne te zoeken. Ik geloof niet dat het noodig is hierbij stil te staan; de lezer, die niet zelf gevoelt dat dit ongerijmd en onmogelijk is, zou zich zeker door mijne bewijzen evenmin hiervan laten overtuigen. Het komt mij voor dat de bijeenkomst van vrouwen, waarvan de dichter spreekt, van een geheel anderen aard geweest moet zijn; niet eene vereeniging ten huize van den een' of anderen burger, maar eene vrouwelijke *ἑορτή*, die ter eere van eene godin, binnen het bestek van den tempel, met dansen en spelen gevierd werd. Op dit laatste doelt het partic. *παίζουσιν* in vs. 795; want *παίζειν* komt dikwijls voor van de dansen, die vrouwen bij godsdienstige feesten uitvoeren. Sommigen dier *ἑορταί* duurden vrij lang, de Thesmophorien b. v. drie dagen, en daar het voor de vrouwen, die er deel aan namen, niet doenlijk was om in dien tijd telkens van de plaats der feestviering naar huis en van huis weder derwaarts te keeren, en ook de kansen van het weder voorziening eischen, deden zij even als de mannen bij de *πανηγύρεις*: zij lieten houten kramen of tenten oprigten in de nabijheid van den tempel; deze tenten heetten *σκηναί*, de vrouwen die overeengekomen waren om met elkaar in ééne tent te huizen, *συσκηνήτριαι*, het vooraf bespreken van de plaats, waar de tent zou

komen te slaan, *σκηνὴν καταλαμβάνειν*. De bewijzen voor dit alles zijn in deze komedie zelve voorhanden. In vs. 624 vraagt eene der vrouwen aan Mnesilochus: καὶ τίς σοῦστὶ συσκηνήτρια; Blij dit laatste woord merkt de scholiast aan: Φίλη συνδίαίτος· σκηναὶ γὰρ ἑαυταῖς ἐποιοῦν (περὶ) τὸ ἱερόν. Een weinig later, als Mnesilochus ontdekt is, moeten de vrouwen:

ζητεῖν, εἴ που κάλλος τις ἀνὴρ ἐσελήλυθε, καὶ περιθρέξαι τὴν πύκνα πᾶσαν καὶ τὰς σκηναὶς καὶ τὰς διόδους διαθρήσαι.

Men ziet hieruit dat deze *σκηναί* een geheel kamp vormden met straten en stegen, en met eene opene plaats voor de vergaderingen, die hier *pnux* genoemd wordt. Wat *σκηνὴν καταλαμβάνειν* betreft denke men aan den *Vrede* vs. 879, en aan het verlorene stuk van ARISTOPHANES *Σκηναὶς καταλαμβάνουσαι*.

In deze tenten dus begaven de vrouwen zich ter ruste, wanneer zij van het dansen moede, liever op de plaats wilden toeven dan naar huis terug keeren. Dit was tegen den regel, gelijk men op mag maken uit de woorden van het koor aan het einde van dit stuk:

ἀλλὰ πέπαισται μετρίως ἡμῖν,
ὥσθ' ὥρᾳ δῆτ' ἐστὶ βαδίζειν
οἴκαδ' ἐκάστη.
τὼ Θεσμοφόρῳ δ' ἡμῖν ἀγαθὴν
τούτων χάριν ἀνταποδοῖτον.

en het was in de nabijheid dier tenten, dat de mannen, wier vrouwen uitgebleven waren, omdoolden om ze te zoeken. Zie daar, naar mijn oordeel de voorstelling, die men zich van de zaak maken moet; eene voorstelling, die met de woorden des dichters niet in strijd is: want waar men thans leest *περὶ τὰς κλίνας* houd ik mij overtuigd dat ARISTOPHANES niets anders geschreven kan hebben, dan *περὶ τὰς σκηναὶς περινοστῶν*.

Ten slotte blijft ons nog iets te zeggen over de woorden *ἐν ἀλλοτρίων* in het vorige vers, waarvan BRUNCK en FRITZSCHE in hunne vertalingen in *alienis aedibus* of *domi alienae* gemaakt hebben, zonder te bedenken dat *ἀλλοτρίων* hier geen adjectivum is noch *alienus* beteekent, maar een substantivum; daar nu *ἀλλότριος*, als substantivum, wil zeggen, iemand die ons vreemd of onbekend is, die tot ons in geene betrekking staat, kan *ἐν ἀλλοτρίων* niets anders beteekenen, dan, ten huize van

ons vreemde en onbekende lieden. Ongelukkig is deze verklaring voor den zin even onvruchtbaar als de andere en blijft ons niets overig dan *ἀλλοτρίων*, gelijk het ongetwijfeld is, voor bedorven te houden. De dichter had op deze plaats de eene of andere *ἑορτή*, hetzij met den naam van het feest zelf of met dien der godin, aangewezen. Ik weet echter geen woord uit te denken dat te gelijk aan den zin voldoet en van *ἀλλοτρίων* slechts weinig afwijkt. Daar het feest van Artemis te Brauron onder de vrouwelijke *ἑορταί* een voornamen rang inneemt, heb ik wel eens gedacht dat men misschien lezen moest *ἐν Ἀγροτέραις*; wel te verstaan, niet binnen de muren des tempels, maar op den gewijden grond, die bij het heiligdom behoorde. Evenzoo wordt in vs. 83 van dit stuk, *καὶ ἐν Θεσμοφόροις μέλουσι περὶ μου τήμερον | ἐκκλησιάζειν ἐπ' ὀλέθρῳ*, niet de tempel zelf, maar het grondgebied daarvan, bedoeld. Dit is echter een bloote inval, die mij zelven niet overtuigd heeft en waaraan ik weinig waarde hecht.

vs. 801 vlgg.

*βάσανον δῶμεν πότεροι χεῖρους, ἡμεῖς μὲν γὰρ φαμεν ὑμᾶς,
ὕμεῖς δ' ἡμᾶς. σκεψώμεθα δὴ κἀντιτιθῶμεν πρὸς ἕκαστον,
παράβállουσαι τῆς τε γυναικὸς καὶ τᾶνδρὸς τοῦνομ'*
(ἕκαστον.

In het laatste dezer verzen vind ik eenige teekenen, die mij aan de echtheid er van doen twijfelen. De zin moet natuurlijk wezen: telkens den naam van eene vrouw en dien van een man naast elkander stellende of vergelijkende. Het is er echter verre van daan, dat het vers deze opvatting zou toelaten. De voor *γυναικὸς* en *ἀνδρὸς* geplaatste artikels dwingen ons om die woorden, niet gelijk de zin het vordert, algemeen, maar van eenen bepaalden man en vrouw te verstaan. In verband hiermede, kan de beteekenis van *τοῦνομ' ἕκαστον* geene andere zijn, als deze: elke naam van dien man en elke naam van die vrouw. Wil men eindelijk het geheele vers, zoo als het daar ligt verklaren, dan moet men stellen dat zeker manspersoon meer dan éenen naam bezat en zekere vrouw insgelijks, en dat het koor die namen van beiden met elkander vergelijken wilde. Men ziet hoe ongerijmd dit alles is, en toch zijn

de gebreken van het vers niet van dien aard, dat zij aan corruptie kunnen worden geweten. Wij zijn dus verplicht het voor eene interpolatie te houden; het verband lijdt hierdoor niet, daar het voorgaande vers op zich zelf reeds duidelijk genoeg is en daarenboven door de voorbeelden, welke volgen, nog verder verklaard wordt.

vs. 810.

οὕτως ἡμεῖς πολὺν βελτίους τῶν ἀνδρῶν εὐχόμεσθ' εἶναι.

Dit vers is hier op zijn minst genomen ontijdig. Het koor zet de vergelijking tusschen de mannen en de vrouwen in het volgende vers weder voort en toont daardoor, dat het niet geloof zijne stelling reeds voldoende bewezen te hebben. Waartoe dan die triomfkreet, waarmede het zijne redenering zoo wonderlijk afbreekt? Bovendien is het Homeriesche *εὐχόμεσθ' εἶναι* in eene parabasis, welke anders geen spoor van parodie bevat, een verdacht verschijnsel. Ik voor mij aarzel niet het voor onecht te verklaren.

vs. 824 vlgg.

*τοῖς δ' ἡμετέροις ἀνδράσι τούτοις
ἀπόλαυνεν μὲν πολλοῖς ὁ πάντων
ἐκ τῶν οἰκῶν αὐτῇ λόγχῃ, κτέ.*

Het was zeker mogelijk, dat een weerbaar burger den speer, dien hij in vreedetijd te huis bewaarde, door gebrek aan zorg liet verloren gaan, maar deze verkeerdheid is te onbeduidend, om door ARISTOPHANES behandeld te zijn. De zaak, die hij op het oog heeft, is van meer ernstigen aard. Hij heeft de lafhartigheid dier mannen willen brandmerken, die in het oogenblik van gevaar het schild van de schouders en den speer uit de hand wierpen, om beter te kunnen vlugten. Men leze *ἐκ τῶν χειρῶν*. Waarschijnlijk waren in den archetypus een paar letters van dit woord onduidelijk geworden en heeft daarop een afschrijver gemeend het overblijvende *ΕΙ ΩΝ* in een goed Grieksch woord *ΟΙΚΩΝ* te moeten veranderen.

vs. 832 vlgg.

χαρὴν γὰρ, ἡμῶν εἰ τέκοι τις ἄνδρα χρηστὸν τῇ πόλει,

τῶ ξίλαρχον ἢ στρατηγὸν, λαμβάνειν τιμὴν τινὰ,
 προεδρίαν τ' αὐτῇ δίδοσθαι Στηνίοισι καὶ Σκίροις
 ἐν τε ταῖς ἄλλαις ἑορταῖς αἰσιν ἡμεῖς ἡγομεν.
 εἰ δὲ δειλὸν καὶ πονηρὸν ἄνδρα τις τέκοι γυνή,
 ἢ τριήραρχον πονηρὸν ἢ κυβερνήτην κακὸν,
 ὑστέραν αὐτὴν καθῆσθαι, σκάφιον ἀποκεκαρμένην,
 τῆς τὸν ἀνδρεῖον τεκούσης.

De twee verzen in deze plaats (vs. 833 en vs. 837), die voorbeelden geven, het eerste van een braaf en nuttig, het tweede van een slecht en schadelijk burger, zijn heiden onecht. Wat het eerste betreft, doen wij opmerken, dat op de twee voorbeelden van den strateeg en den taxiarch, veel is af te dingen. Men vond onder de krijgsbevelhebbers vele lieden, die het land door onbekwaamheid, verraad en oneerlijkheid, grootte verliezen hadden berokkend; zoo dus ARISTOPHANES dezen stand ten voorbeeld wilde stellen, kon hij niet volstaan met het substantivum, gelijk men dat in vs. 833 vindt, maar had hij *χρηστός* of *ἀγαθός* daarbij moeten voegen, daar het anders geene aanbeveling is, er toe te behooren. Ook vind ik het vreemd, dat naast den strateeg nog een ondergeschikt persoon van denzelfden stand, de taxiarch genoemd wordt. Men zou meenen, dat ARISTOPHANES, die met den oorlog en het krijgswezen niet veel op had, ten minste één voorbeeld uit een anderen kring had moeten nemen. Het meest hinderen mij echter de woorden *λαμβάνειν τιμὴν τινὰ*. Deze onbepaalde wijze van spreken zou hier op hare plaats zijn, zoo de dichter in het midden liet, welke eerbewijzen aan de moeders moesten worden toegekend; thans echter, nu hij ons in het volgende vers hiervan onderrigt, zie ik niet, hoe *λαμβάνειν τιμὴν τινὰ* daarnevens kan worden geduld. Eindelijk blijkt de onechtheid van het vers ook uit de onmogelijkheid, waarin men geweest is, om het volgende daarmede op eene geschikte wijze te verbinden. In den tekst geschiedt dit door het partikel *τε* (*προεδρίαν τ' αὐτῇ δίδοσθαι κτέ.*) als ware de *προεδρία* eene tweede belooning en *λαμβάνειν τιμὴν τινὰ* de eerste. Dit is, gelijk men ziet, onjuist; doch er bestond geen ander middel om het verband daar te stellen. Naar mijn oordeel is het eene uitgemaakte zaak, dat het vers geïnterpoleerd is en hoe eerder hoe

liever uit den tekst gebannen moet worden; waarbij dan tevens het partikel *τε* in vs. 834, waarvan wij, zoo even spraken, moet wegvallen.

Het tweede vers, waarin ons twee voorbeelden van slechte burgers worden aangeboden, is mede geïnterpoleerd. Hier echter heeft het verband met ons oordeel niets te maken; de slechte keuze der voorbeelden is voor de zaak beslissend. Het valt niet moeilijk dit te bewijzen. In de eerste plaats noemt de schrijver ons den boozen trierarch. Maar de trierarchie te Athene is eene soort van belasting, die van andere belastingen alleen in zoo verre verschilt, als deze in geld worden opgebracht, terwijl de trierarch uit zijne middelen eene galei moet helpen uitrusten en onderhouden. Natuurlijk gebeurde het, dat hebzuchtige lieden deze verplichting zochten te ontduiken of slecht vervulden; in welk geval zij den staat schade berokkendden en met regt *πονηροὶ τριήραρχοι* genoemd mogten worden. Niet te min was de schuld van zulk een man gering en zijne misdaad vergefelijk in vergelijking met die van Kleon, Hyperbolus, Theramenes en anderen; en had de dichter geen regt om hem te noemen onder de burgers, wier strafbaar gedrag zelfs op hunne moeders moest worden gewroken. Het tweede voorbeeld, dat van den *κυβερνήτης κακός*, is nog slechter dan het eerste. De stuurman vervult niet een ambt maar oefent een beroep uit; zoo hij daarin te kort schiet en zijn werk niet verstaat, is dit eene zaak, die alleen hem zelven aangaat, en waarvoor de staat hem even weinig straffen kan, als hij dit een slechten kleedermaker of timmerman zou kunnen doen. Het blijkt derhalve dat ook dit vers niet van ARISTOPHANES wezen kan, maar even als het vorige (vs. 833), opgesteld is door iemand, die bij de keuze zijner woorden minder de bedoeling des dichters, waarvan hij niets begreep, dan het metrum in het oog gehouden heeft.

vs. 1092 vlg.

Τοξ. ποῦ 'σθ' ἡ μιὰρᾶ; καὶ δὴ Φεύγει·

ποῖ, ποῖ Φεύγεις; Εὐρ. ποῖ ποῖ Φεύγεις;

Het verwondert mij dat BERGK, die er zich op toelegt om overal elders de aspiratiën uit de taal van den Scyth weg te

nemen, deze plaats onveranderd gelaten heeft. Er bestaat geene reden om hierop in dit geval eene uitzondering te maken. Alleen de woorden καὶ δὲ Φεύγει, die FRITZSCHE te regt aan den boogschutter ontnomen heeft, om ze Mnesilochus in den mond te leggen, blijven Attiesch; het overige schrijve men aldus:

Τοξ. πῶ 'στ' ἡ μισρά; Μνησιλ. καὶ δὲ Φεύγει.

Τοξ. ποῖ ποῖ πεύγεις; Εὐρ. ποῖ, ποῖ πεύγεις;

vs. 1135. ἔτι γάρ σὺ τῇ μάστιγι ἐπιτιμῆς λαβεῖν.

De taal, welke de boogschutter spreekt, is in weêrwil van de barbarismen, die hij begaat, in den grond even zuiver Attiesch als dat van een volbloed Athener. Zoo vaak wij dus in zijne woorden eene uitdrukking aantreffen, die, de barbarismen niet medegerekend, op zich zelve geen Grieksch is, mogen wij daaruit even goed besluiten, dat die plaats bedorven moet zijn, als in elk ander geval. Met aan het hoofd dezer aantekening geplaatste vers gaf mij aanleiding tot deze opmerking. De verminking van de taal door den Scyth geeft ons vrijheid om τῇ μάστιγι naar verkiezing voor eenen accusativus of eenen dativus te houden; het doet echter weinig ter zake, want de uitkomst is in beide gevallen, onzin. BRUNCK heeft er in zijne vertaling van gemaakt: *Scilicet flagellum adhuc sentire vis*; waarschijnlijk hield hij het dus voor eenen accusativus; maar τὴν μάστιγα λαβεῖν beteekent niet *de zweep gevoelen*, maar, *de zweep in de hand nemen*. De dativus τῇ μάστιγι is van allen zin onthloot zoo lang λαβεῖν geen object heeft. Ik vermoed echter dat dit object schuilt in ἔτι γάρ, waarvoor ARISTOPHANES geschreven had πληγὰς, of liever, om er een barbarisme van te maken πληγαῖς:

πληγαῖς σὺ τῇ μάστιγι ἐπιτιμῆς λαβεῖν;

verlangt gij slagen met de zweep te krijgen? De oorsprong van de corruptie moet misschien gezocht worden in het door den tijd half onleesbare schrift van den archetypus, waarin van πληγαῖς alleen Π Γ Α, voor iedereen te erkennen was. Men weet hoe de afschrijvers dikwijls met dergelijke overblijfsels omgesprongen hebben.

Katwijk aan den Rijn.

H. G. HAMAKER.

DE PAULO QUI FERTUR CLAUDIO.

Nondum desiit viris doctis negotia facessere PAULUS ille CLAUDIUS, quo rerum Romanarum scriptore teste utitur APPIANUS *de reb. Gall.* III. Neque enim explorata Claudiae gentis prosapia *Paulus* quisquam comparuit, nec peragratis omnibus suspicionum latebris, cuius ille personam induerit inventum esse videtur. Hoc igitur primum declaraturus, quo citius partes suas *Paulus* transigat, impositam eius capiti personam ipse, si potero, detraham.

APPIANUS: Καῖσαρ δὲ, inquit, πολεμήσας αὐτοῖς (Κελτοῖς) πρῶτον μὲν Ἑλουητίους καὶ Τιγυρίους ἀμφὶ τὰς εἴκοσι μυριάδας ὄντας ἐνίκησεν. Οἱ Τιγύριοι δ' αὐτῶν χρόνῳ ἔμπροσθεν Πείσωνος καὶ Κασσίου τινὰ στρατὸν ἔλόντες ὑπὸ ζυγὸν ἐξεπεπόμεφesan, ὥς ἐν Χρονικαῖς συντάξεσι δοκεῖ Παύλῳ τῷ Κλαυδίῳ. In quibus emendandis atque in Latina convertendis SCHWEIGHAEUSERUS levissime versatus in errorem cum ipse incidit, tum rapuit alios: nam pro Παύλῳ reponi iussit Κοῖντῳ vel Κουαδριγαρίῳ, vertitque: »*Claudius Quadrigarius* prodidit in suis *Anna-libus*." Equidem quum valde verear ut Graecis Χρονικὰς συντάξεις dici constet qui sunt Latinis *Annales*, hoc tamen tanti non facio; sed quam recte possit pro corrupto Παύλῳ restitui Κοῖντῳ, id quaero. Qui sequitur articulus τῷ non praenomen, sed cognomen in Παύλῳ latere indicat. Quid de Κουαδριγαρίῳ dicam, in quo nullum est vulgatae scripturae vestigium servatum? — At potest esse APPIANI ipsius, non librarii error. — Certe potest, quamquam qui in nomine scriptoris restituendo hanc salutem sperat, meo iudicio se fere victum fatetur. Ceterum est in APPIANI libris in propriis quae vocantur nomini-

bus saepe tam vehementer peccatum, ut librariis vix *queant* omnia menda imputari¹. Quid, quod APPIANUS cura nominum diligenter exhibendorum non admodum se sollicitari ipse *de-*clarat, *Praef.* XIII. s. f.? Itaque sit licet violentior, non est quod hac una de causa coniectura SCHWEIGHAEUSERI improbetur. Tandem, ut hoc quoque afferam, nec tempora impedimento sunt, siquidem annus Urbis 647 L. Cassio et L. Pisoni fatalis fuit, CLAUDIUM autem QUADRIGARIUM etiam de C. Mario septimum Consule scripsisse apud GELLIUM legimus, *N. A. X.* 1. Quod vero argumentum SCHWEIGHAEUSERUS invenire sibi visus est in collatis inter se testimoniis LIVII XXXV. 14 et APPIANI *Syr.* X, ut hunc Scipionis cum Hannibale colloquium tradentem ex eodem fonte, QUADRIGARI *Annalibus*, hausisse efficeret, inde nescio an nihil colligendum sit, quum praesertim ex LIVIO XXXVIII. 23 luculente pateat, referentem de numero ad Olympum caesorum APPIANUM *Syr.* XLII. non sequi QUADRIGARIUM auctorem. Alia sunt, quibus illa coniectura refutetur.

Immemor loci Plutarchei, qui est *Vit. Num.* I, non vidit SCHWEIGHAEUSERUS, PLUTARCHI *Clodium* eundem esse atque APPIANI *Claudium*. Κλώδιος τις ἐν Ἑλέγχῳ χρόνων (οὕτω γὰρ πως ἐπιγράφεται τὸ βιβλίον) ἰσχυρίζεται, τὰς μὲν ἀρχαίας ἐκείνας ἀναγραφὰς ἐν τοῖς Κελτικοῖς πάθεσι τῆς πόλεως ἠφανίσθαι, τὰς δὲ νῦν φαινομένας οὐκ ἀληθῶς συγκεῖσθαι δι' ἀνδρῶν χαριζομένων τισὶν εἰς τὰ πρῶτα γένη καὶ τοὺς ἐπιφανεστάτους οἴκους ἐξ οὗ προσηκόντων εἰσβιαζομένοις. Perimit omne de scriptore dubium titulorum in varietate consensus, in qua tamen concordia discordia liberior APPIANI versio postponenda Plutarchae videtur, quippe quae manifesta referat diligentioris curae vestigia. Οὕτω γὰρ πως ἐπιγράφεται τὸ βιβλίον. Qua ex re efficio, nec facile PLUTARCHO visum esse notionem quae

¹) Ne enim premam quod paulo ante verba laudata in codicibus mendose legitur Παῦλος Αἰμίλιος, cui viro etiam in aliis scriptis idem cognomen perperam datur, sed Πάππος a SCHWEIGHAEUSERO ex Fastis est redditum, — hoc igitur ne premam, vide an librariis tribuendum sit, ut *B. C.* I. 22 Κορνήλιος Κόττις scribatur, non Αὔρηλιος K.; ut I. 50 Κορνήλιος Κάτων, non Πόρκιος K.; I. 52 Τρεβάτιος, non Ἑγνάτιος; II. 48 Πομπήιος Ἰσαυρικός, non Σεροντίλιος Ἴσ.; II. 85 Σεμπρώνιος, non Σεπτίμιος memoretur.

Latino titulo inesset Graece exprimere, neque adeo Vossium aliosque Ἐλέγχον χρόνων recte vertisse *Indicem temporum*, quem Πινυκα dicere PLUTARCHUS non dubitasset. Mihi quidem tum rei a PLUTARCHO traditae, tum Graeco quo usus est vocabulo longe aptius respondere videtur interpretatio ROTHII (*Hist. rell.* p. 322 SALUST. GERLACH.) *Censura temporum*². Sed quomodocunque hunc librum suum CLODIUS sive CLAUDIUS inscripsit, vix dubito quin errores in eo notaverit, quae in temporibus notandis apud antiquiores rerum Romanarum scriptores passim deprehendisset, et singula studuerit ad iustum annorum ordinem referre. Adeo non est quod designari QUADRIGARII *Annales* putem, tantoque audacius SCHWEIGHAEUSERUS ex sua ipse coniectura conclusit, eundem QUADRIGARIUM Graecos Acilianos libros non modo in Latinum sermonem convertisse, sed continuasse etiam ad suam aetatem. Vide *Adnott.* ad APPIAN. III. p. 172 sq. Postremo, CLAUDII QUADRIGARII *Annales*, si quid est ex GELLIO efficiendum, Hadriani Imp. temporibus ita doctioribus noti lectique fuerunt, ut credere ineptum sit hunc a PLUTARCHO Κλώδιον τινὰ dici.

Atque hac in primis causa commoti sunt fortasse, qui reiecta opinione SCHWEIGHAEUSERI alium CLODIUM ex inferis excitaverunt. Quamquam et ipsos a vero aberrasse existimo, ubi CLODIUM LICINUM (LICINIUM) protulerunt, ex cuius libro III *rerum Romanarum* LIVIUS XXIX. 22. 10 ea commemorat, quae pertinent ad alterum Consulatum Scipionis Africani. Quid, quod illa suspicio induxit FRID. LACHMANNUM (*de fontt. Liv.* II. p. 25) et KRAUSIUM (*Vitt. et fragm. hist.* p. 213), ut apud APPIANUM pro Παύλω scribendum esse Πουβλίω vel Ποπλίω coniicerent? Nimirum errabat sine praenomine LICINUS; ita per coniecturam

---

²) Aliud POMPILIO ANDRONICO fuisse consilium suspicor, cuius *Annalium Ennii Elenchi* memorantur a SUSTONIO, *de ill. gramm.* VIII: nam ENNII nomen ERNESTUS invitis codicibus delevit. POMPILIUS enim grammaticum egisse maximeque in oratione ac verbis notandis operam posuisse videtur. KRAUSIUS vero (p. 318) POMPILII libros similes fuisse opinatur »libellis Clodii apud Plutarchum »et Claudii sive Clodii apud Appianum,» iam pro duobus habens, quos p. 214 non diversos dicit, »et libro Attici, quo explicatis ordinibus temporum uno »in conspectu omnia videre licuit.» Sed ATTICAE *Annalis*, de quo disputavi *Diatr. in T. Pompon. Att.* p. 185 sqq., vereor ut possit cum Ἐλέγχω CLODII comparari.

aliquo donaretur. Iidem autem quum hunc censerent esse **CLODIUM** illum, cuius fit a **CICERONE** *de Legg.* I. 2. 6 in *censura* historicorum mentio, omiserunt ostendere quomodo in *quendam* **CLODIUM** hoc ipsum conveniret. Non convenire sensit, si recte video, **KRAUSIUS**; sed idem meminisse simul debebat, se ita de sententia deflectentem omnia commiscere sibi quae ipsum contradicere. Vid. l. l. p. 213 init. et p. 214 med. **ROTHIUS**, ne conatus quidem rem ad liquidum perducere, complurium **CLODIORUM** fragmenta deinceps exhibet, p. 322 sq., in quibus **SEXTI CLODII**, haud dubie Siculi illius pereruditi, quem Latinae simul Graecaeque eloquentiae professorem (**SUETON.** *de clar. rhet.* V) amicum habuere **M. Antonius** (**Cic.** *Phil.* II. 17, 19, 39; III. 9) et **T. Pomponius Atticus** (**Cic.** *ad Att.* IV. 15. 2). Idem libros de Diis Graece scripsit, ex quorum sexto de Bona Dea pauca referunt **LACTANTIUS** *I. D.* I. 22 et **ARNOBIVS** *adv. gent.* V. 18; an vero Latine etiam scripserit sitque aliquo modo de historia meritis, ignoratur. Ergo neque hunc **SEXTUM CLODIUM**, quem **Vossius** intelligendum censuit, nec **Tusculum** illum, *Commentariorum* scriptorem (**SERV.** *Aen.* I. 52, 176; II. 229, XII. 657), quo amico **SINNIUS CAPITO** et **OVIDIUS** usi sunt (**HERTZ**, *Sinn. Capit.* p. 12), a **PLUTARCHO** et **APPIANO** laudari putaverim; *Pollionem* **CLAUDIUM** sive **CLODIUM** puto.

Et primum quidem hoc facile impetrabo, non ita violentam esse medicinam, si **APPIANO** pro *Παύλω* restituam *Πωλίω*, quod fortasse in *Πωλίω* vel *Πώλω* depravatum in illud tandem abiit; tum nec valde antiquum neque illustrem scriptorem fuisse, qui a nullo ante **PLUTARCHUM**, a nullo post **APPIANUM** in historicis memoretur, atque ita **Plutarcheum** *τινά* nullo negotio explicari. Ex **CLAUDIIS** autem **POLLIONIBUS**, quorum mentionem illatam invenio, nonnisi duorum haberi ratio potest, siquidem tertius **Macrini** Imp. temporibus vixit. Vid. *Exc.* **DIONIS** **CASS.** LXXVIII. 40. Alterum **Neronis** aequalem, sed **Domitiano** imperante in vivis fuisse auctor est **SUETONIUS** *Domit.* I, ubi huius adolescentis infamiam notans: »Satis constat,” inquit, »**Clodium** »**Pollionem**, praetorium virum, in quem est poema **Neronis**, »quod inscribitur *Luscio*, chirographum eius conservasse, et »nonnumquam protulisse, noctem sibi pollicentis.” Huius quidem **POLLIONIS** filium fuisse suspicor eum, qui a **PLINIO** iu-

niore *Epp.* VII. 31 Cornuto Tertullo commendatur: ne enim pro eodem habeamus aetas obstare videtur, sed utique obstat gesta Praetura, quo magistratu PLINII amicum non functum esse satis apparet. Quae res fefellit NIEUWLANDUM, *dissert. de Musonio Rufo* p. 18. In literis igitur Plinianis CLAUDIUS POLLIO non tantum describitur »vir rectus et integer,” sed etiam amantissimus literarum vitaeque *Anni Bassi* scriptor. »Idem,” ait PLINIUS, »quam reverenter, quam fideliter amicos colat, »multorum supremis iudiciis, in his Anni Bassi, gravissimi »civis, credere potes, cuius memoriam tam grata praedicatione »prorogat et extendit, ut librum de vita eius (nam studia quo- »que, sicut alias artes bonas, veneratur) ediderit. Pulchrum »istud et raritate ipsa probandum, quum plerique hactenus »defunctorum meminerint, ut querantur.” Sic recensuit hunc locum GIERIGIUS, quem non fugit in Annium illum convenire testimonium, quod dicit Tacitus *Hist.* III. 50, ubi de rebus ab Antonio Primo post expugnatam Cremonam gestis tradens: »Ducebat Poppaeus Silvanus, consularis,” inquit; »vis consilio- »rum penes Annium Bassum, legionis Legatum; is Silvanum, »sacordem bello et dies rerum verbis terentem, specie obsequii »regebat, ad omniaque, quae agenda forent, quieta cum in- »dustria aderat.” Factum hoc est a. p. Ch. 69, propinqua hieme; proximo autem anno, Vespasiano Imp., Kal. Nov. creatos esse Consules L. Annium Bassum et C. Caecinam Paetum Fasti docent. Plura de hoc L. Annio me legere haud memini. Hisdem iam temporibus et cum Annio Basso militavit fortasse qui vitam eius scripsit CLAUDIUS POLLIO, a. 82 Praefectus alae milliariae, »postea promotus ad amplissimas procurationes,” ut testatur eius in expeditione Syriaca commilito PLINIUS l. l., tunc ipse adolescentulus (*Epp.* I. 10). Ex quo MASSONUS, *Vit. C. Plin. iun.* p. 43, equestris ordinis fuisse POLLIONEM recte collegit. Denique PLINIUS: »Nunc otium patitur,” inquit. »Quod quidem paullisper cum magna sua laude inter- »misit et posuit, a Corellio nostro ex liberalitate Imperatoris »Nervae emendis dividendisque agris adiutor adsumtus.” Quae omnia quum indicare videantur editum esse librum *de vita L. Anni Bassi* in otio, quo CLAUDIUS ante imperium Nervae usus fuisse dicatur, tum arguunt etiam, alium fuisse POLLIONEM

Plinianum Traiani temporibus fortasse mortuum, alium Praetorium virum, aequalem Neronis, sed Domitiani temporibus superstitem.

Iam vero si qua veri-specie statui sub *Paulo* latere *Pollionem*, Ἐλεγχον χρόνων haud temere videar ad *PLINII* amicum referre. Hic certe scriptorem egit, quod de altero non proditur; et quia in viris literatis non primas tenuit, in cive Chaeronensi, qui vitas excellentium Romanorum Graece scripsit, nec mirum est nec aegre ferendum, quod virum Romanum genere quidem nobili, sed fama in historicis obscuriore, cuiusdam nomine laudavit.

Sed de *CLAUDIO POLLIONE* dicenti non negligenda est *NIEUWLANDI* coniectura, *WYTTENBACHIO*, *HEERENO*, *PERLAMPPIO* aliisque probata, qua Ἀπομνημονεύματα *MUSONII RUPII* eidem *POLLIONI* vindicantur. In *PLINIO* enim *NIEUWLANDUS* quum *Musonii Bassi* nomen legeret, atque Ἀπομνημονεύματα illa a *SUIDA Asinio POLLIONI* perperam tribui perspexisset. hunc nodum ita dissolvit, ut *SUIDA* statueret *ASINIUM* cum *CLODIO* permutasse, *BASSUM* autem *MUSONIUM* a *RUFIO* non diversum crederet. Vid. l. l. p. 17 sqq. Quae quidem coniectura si ante *PLINII* recensionem, a *GIERIGIO* curatam, fraudi esse posset, certe oblitterata apud *PLINIUM Musonii* memoria et *Annii* nomine restituto, esse non debebat, quamvis ipsa emendatio nonnisi paucorum codicum auctoritate facta videatur³. Sed sive hac sive alia causa commoti sint, quibus *GIERIGIUS* non persuasit, *NIEUWLANDI* suspicio quo commendetur prorsus nihil habet. Fac enim *Musonii* nomen loco *Pliniano* recte legi, nequit indicatus esse philosophus, cui fuit *Rufus* cognomen, non *Bassus*. „Saepius,” inquit *Nieuwlandus*, „apud Romanos unus idemque homo variis simul utebatur cognominibus, e quibus aliud alio frequentius occurrit: ne dicam *Bassi* nomen aut ex alio corrumpi, aut aliunde intrudi potuisse.” At potuisse fieri satis non est, nisi probabilis causa accedat, cur factum esse putemus. *Mucius* et *Minucius*, *Minucius* et *Munatius*, ut his utar, facillime

³) „*Annii* dedi cum Aldo, Gryphio et Sichardo. Idem nomen notavit Catanaeus nec improbavit Corte. Sine dubio idem voluit Mediceus, in quo „*Hanni*.” Haec *GIERIGIUS*.

inter se permutantur, non *Rufus* et *Bassus*, quibus cognominibus interdum pater et filius, velut *ASINII*, ipsa *PLINII* aetate distinguebantur. Vid. *Epp.* IV. 15. Quod autem »statuendum »foret, res duorum eiusdem nominis hominum, eodem tempore, a duobus itidem eiusdem nominis auctoribus memoriae »proditas esse,” idque *NIEUWLANDO* »prorsus absurdum” visum est, huius causae non video quae sit gravitas. Nec cogitavit ille, num forte multo esset absurdius statuere, res duas unius hominis ab uno auctore memoriae esse proditas, et *vitam* et *Ἀπομνημονεύματα*. Tandem, quod »tota *Plinii* commendatio ac laudatio a grammatici persona aliena esse videtur,” ex hac verissima *NIEUWLANDI* sententia ego contrarium efficiam, *CLAUDIO POLLIONI* *Ἀπομνημονεύματα* *MUSONII* philosophi tribui non debere. Nec valde ornat philosophum *gravissimi* *civis* titulus, ut est in epistola *Pliniana*. Quod nomen quum in *L. ANNIUM* optime valeat, tanto magis est in *GIERIGII* emendatione acquiescendum.

Scr. Amstelodami,

a. d. VIII Kal. Ian. MDCCCLVI.

I. G. HULLEMAN.

ONOSANDER.

Expromere iuvat felicem *Koenii* emendationem, qua restituit *Onosandri* locum ἐν τῷ Στρατηγικῷ cap. X. p. 57. *Schweb.* ubi legitur: γενομένων δὴ καλῶν τῶν ἱερῶν — καλεῖτω (ὁ στρατηγός) πάντας ἐπὶ τὴν ὄψιν ἵνα θεασάμενοι τοῖς ὑποτεταγμένοις θαρρεῖν λέγοιεν ἀπαγγέλλοντες ὡς οἱ θεοὶ κελεύουσι μάχεσθαι· πάνυ γὰρ ἀναθαρροῦσιν αἱ δυνάμεις ὅταν μετὰ τῆς τῶν θεῶν γνώμης ἐξίεναι νομίζωσιν ἐπὶ τοὺς κινδύνους· αὐτοὶ γὰρ ὅ τι τεύξονται κατ' ἰδίαν ἔκαστος καὶ σημεῖα καὶ φωνὰς παρατηροῦσιν. Rem acu tetigit *Koenius* in Epistola inedita ad *Valckenaerium*, (quam cum *Valckenaerianis* schedis servat vir Amplissimus *Luzacius*) emendans: αὐτοὶ γὰρ ὅτ τεύονται κατ' ἰδίαν i. e. *auspiciantur privatim*, quod Romanos olim omnes facere solitos nemo nescit (*Cic. de Divin.* I. 16.) idque milites diutissime retinuisse nemo mirabitur.

C. G. C.

ONDERSCHRIFT VAN EEN CODEX VAN XENOPHONS *Hellenica*.

Prof. L. DINDORF schrijft in zijne tweede uitgaaf van *XENOPHONS Hellenica*¹ op het einde zijner beschrijving van *hs. Venetus Marcianus 365*²:

»Folio 300 verso post μελήσει: — subscriptum: τέλος τῶν
ξενοφώντος ἑλληνικῶν: — eodemque imo κρυπτογραφικῶς haec:

N

ΕΤΙΕΛΩΝΘΑΚΑΤΗΝΗΤΡΙΤΑΟΚΝΗΤΟΥΔΤΑΜΙΝΟ ΕΝ ΞΤΕΙ ,5^α ,5^β“ ΜΔ^α Ν¹ | Δ^β
(sic fere, si recte lectum, hoc est τελειωθὲν κατὰ τὴν
..... ἐν ΞΤΕΙ 6944 [mundi, sive P. C. 1436], indictione 4.)”

D. heeft zeker goed ontcijferd wat hij terug gegeven heeft.
Er staat namelijk:

ΕΤΙΕΛΩΝΘΑΚΑΤΗΝΗΤ
d. i. τελειωθὲν κατὰ τὴν
of τελειωθὲν κατὰ τὴν

en D. heeft derhalve ook ingezien welke de aard van het geheimschrift is: iedere lettergreep afzonderlijk is van *regts naar links* geschreven, en wel alle woorden en lettergrepen aan el-
kander.

Ook de zin der overige letters is zonder moeite op te maken.
Er staat immers:

ΙΡΤΑΟΚΝΗΤΟΥΔΤΑΜΙΝΟ
d. i. τριτακοστήν τοῦ Μαΐου
of τριακοστήν τοῦ Μαΐου

waarbij men alleen behoeft aan te nemen, dat υῶτ voor ὕοτ en
νο voor νο gedrukt is; het eerste is welligt niet eens noodig
en het tweede wordt bewezen door de *diaeresis* op αμῖνο.

De schrijver heeft dus met zijne geheele *kryptographie* niets
anders bedoeld dan de tijdsbepaling van het oogenblik waarop
hij zijn werk voleindigde, en hij noemde niet alleen jaar en
indictie gelijk bekend was, maar bovendien maand en dag.

D., 2 Dec. 1855.

E. J. K.

¹) Ed. II auctor et emendatior, Ox. 1853. 8. Praef. p. VI.

²) Wel te onderscheiden van G, *Venet. Marc.* 364, een afschrift van 365,
en vooral van V, *Venet. Marc.* 368, waarin de merkwaardige invoegsels staan,
vgl. DINDORF t. a. pl. bl. VIII vlgg., COBER, *Oratio de arte interpr.* p. 69.

LECTIONES TULLIANAE.

SCRIPTIT W. G. PLUYGERS.

CAPUT I.

Verrinarum libros manu scriptos qui lectionis integritate ceteris praestent, Regium dico et Guelferbytanos, mancos ac mutilos esse satis constat. Quorum auxilio destituti quum per totos Actionis secundae libros II et III ex sola deteriorum librorum auctoritate pendeamus, mirabitur nemo cur, si quando in hac *Verrinae* orationis parte interpretanda haereamus, experire malimus ecquid ipsi excogitare possimus quod laboranti orationi saluti sit, quam in lectione ab his libris tradita acquiescamus.

Mihi hoc tempore propositum est ex his *Verrinis* locos nonnullos proferre a librariis corruptos ac depravatos; de quibus ita disputabo ut aut ipse vulneribus remedium adhibere coner, aut satis habeam latens et occultum ulcus retexisse.

LIBER II.

Statim in ipso prooemio § 1. *Recepi*¹ enim causam Siciliae; ea me ad hoc negotium provincia attraxit. Ego tamen hoc onere suscepto et recepta causa Siciliensi amplexus animo

---

¹) Sequor editionem Orell. II.

sum aliquanto amplius, offendit et recepta causa Siciliensi. Nam argumentatio haec est: recepi causam Siciliae propter necessitudinem quae mihi cum ea provincia est et, ne officium desererem, accusandi onus suscepi. Quo tamen onere semel suscepto aliquanto amplius animo amplexus sum; mea enim fide ac diligentia vobis, iudices, vere atque honeste iudicandi facultatem facere volui, et ita nostrum ordinem iudiciorum invidia liberare. Iam apparet *et recepta causa Siciliensi* retardare progressum argumentationis et perspicuitatem elevare. Nam firmiter ac diligenter accusando CICERO existimationi ordinis consulere conatur, non recipienda causa Siciliensi, quod fecit alia causa permotus, religione officii. Praeterea *causa Siciliensis* ab huius prooemii gravitate alienum esse videtur. Etenim aliud est recipere causam Siciliae, aliud causam Siciliensem. Illud qui facit Siculorum iura tuenda suscipit iniuriasque ulciscendas: causam Siciliensem vero recipit unusquisque qui poscenti pollicetur sese causam esse acturum cuiuscunque generis quae Siciliam spectet. Causam Siciliensem HORTENSIVS non minus recepit quam CICERO: is solus causam Siciliae recepit. Sic *Ep. ad Fam. I. 5. causa Alexandrina et causa regia*, de qua CICERO se Lentulo satisfacturum esse scribit, sunt ea quae is de se in rebus Alexandrinis et regis Ptolemaei decerni volebat. *Causa Siciliensis* magis causidici orationi convenire videtur de controversia privata tenuiter disputantis, quam grandiori dicendi genere quo CICERO hoc loco utitur. Deleo igitur *et recepta causa Siciliensi*. Ceterum est operae pretium cum loco nostro conferre Act. I § 34. *Ego cum hanc causam Siculorum rogatu recepissem idque mihi amplum et praeclarum existimassem, eos velle meae fidei diligentiaeque periculum facere, qui innocentiae abstinentiaeque fecissent, tum suscepto negotio maius quiddam mihi proposui, in quo meam in rem publicam voluntatem populus Romanus perspicere posset.*

§ 15. *At enim istum Siculi soli persequuntur: cives Romani, qui in Sicilia negotiantur, defendunt, diligunt, salvum esse cupiunt. — Primum si ita esset, tamen vos in hac quaestione de pecuniis repetundis, quae sociorum causa constituta est lege iudicioque sociali, sociorum querimonias audire oporteret. Quaestio*

de pecuniis repetundis lege constituta est, non iudicio. Non possunt igitur haec ita coniungi: *in hac quaestione de pec. rep. quae constituta est lege iudicioque*. Id sensisse videntur qui post *constituta est* incidentes coniungunt *in hac quaestione —, lege iudicioque sociali*. Quod non magis ferendum esse arbitror. Ita enim et rerum et verborum ordo mire perturbatur. Lex, quaestio, iudicium ita cohaerent, ut lex necessario praemitti debeat. Hunc ordinem quem ratio rerum praescribit CICERO tenere solet: *pro Mil.* § 13 *erant enim leges, erant quaestiones*; *ibid.* § 18 *ianua se ac parietibus non iure legum iudiciorumque texit*; *in toga cand.* apud ASCON. p. 86 Orell. *leges, quaestiones, iudicia violavit*.

Praeterea membrorum symmetriam et concinnitatem requiro. Nam quod primum ponitur *quaestione de pecuniis repetundis*, iam ipsum iusto longius, ita amplificatur, ut *lege iudicioque* unde pendeant, aut quomodo cum ceteris cohaereant audienti vix esset intellectum. Tertiam loci interpretandi rationem, ut *lege* trahatur ad *constituta est*, proque tribus membris duo habeamus nemini placere arbitror. Equidem locum interpolatum esse censeo, sed quae abiicienda, quae retinenda sint non statim apparet. Nam si deletis *lege iudicioque sociali* retineamus tamen vos *in hac quaestione de pecuniis repetundis, quae sociorum causa constituta est, sociorum querimonias audire oportet*, sententia optima erit, et forma orationis eadem quae in *Verr. III* § 218: *quum lex sociorum causa rogata sit, sociorum querimonias non audire*. Verum ita obscurum est, unde sit ortum *lege iudicioque sociali*, quod ita dictum est, ut minus interpretamenti speciem prae se ferat, quam ipsum adeo magistrorum diligentiam sollertiamque exercere potuisse videatur. CICERONEM scripsisse suspicor: *tamen vos in hac lege iudicioque sociali sociorum querimonias audire oporteret*, ceteraque magistrum adiecisse, qui *iudicium sociale* interpretaretur. Homo in animo habebat *Divin.* § 17: *quasi vero dubium sit, quin tota lex de pecuniis repetundis sociorum causa constituta sit*. Nam civibus quum sunt ereptae pecuniae, civili fere actione et privato iure repetuntur; haec lex socialis est etc. Cf. etiam *Verr. III* § 127.

§ 21. Agitur de hereditate Apollodori cuiusdam quae Dionis Halesini filio venerat, ex qua hereditate Verres apposito calumniatore opimam praedam abstulit. *Quid? haec hereditas quo praetore Dionis filio venerat? Eodem, quo C. Annii senatoris filiae, eodem, quo M. Liguri senatori, C. Sacerdote. Quid? tum nemo molestus Dioni fuerat? Non plus quam Liguri Sacerdote praetore.* Locus a librariis pessime habitus. Nam *eodem quo C. Annii senatoris filiae, eodem quo M. Liguri, C. Sacerdote* non significant quae significare videntur ac loci ratio requirit. Satis apertum est quid orator voluerit, scilicet: Apollodori hereditatem Dionis filio eodem praetore venisse, quo aliorum hominum hereditates Annii filiae et Liguri venissent. Quid vero dicitur? Apollodori hereditatem eodem praetore Dionis filio venisse, quo Anniae et Liguri venerit, quasi tres unius Apollodori hereditatis cohaeredes fuerint; nam ex superioribus ad dativos *filiae* et *Liguri* repetendum est *haec hereditas venit*, non *hereditas venit*. CICERO id quod in animo habebat hoc uno modo perspicue proponere potuit, ut in Anniae et Liguris hereditatibus testatorum nomina commemoraret. LAMBINUS, fortasse ex Fabriciano, edidit *quo Anniae* (*Anniae* habet) *C. Annii senatoris filiae*. Nomen Anniae recentiores editores omiserunt quod reliqui boni libri ignorarent. At Lag. 42 cum LAMBINO facere videtur; cf. supplementum annotationis ed. Orell. II p. 451. Ego *Anniae* revoco sed deleo *filiae*, quod qua de causa olim additum sit mox apparebit; lego igitur *eodem quo Anniae C. Annii senatoris* scil. *hereditas venit*. Verum ut in Anniana hereditate nomen testatoris positum est, sic in Liguria abesse non potest. M. Octavium Ligurem heredem fecerat C. Sulpicius Olympus (*Verr.* I § 125). Eius nomen ante *C. Sacerdote* restituendum est: *eodem, quo Anniae C. Annii senatoris, eodem quo, M. Liguri senatori C. Sulpicii, C. Sacerdote*. Sulpicii nomen iam in antiquissimis libris omissum fuisse arbitror. Hinc ratione genitivi *C. Annii senatoris* obscurata *filiae* interpolatum est. Lectionem interpolatam *Anniae C. Annii senatoris filiae* habuit archetypus nostrorum librorum, in quibus omnibus praeter LAMB. et Lag. 42 *filiae* nomen a patris nomine absorptum est.

Verum quorsum quaeso tota Annianae hereditatis mentio, si

ea res in progressu argumentationis statim abiicitur. CICERO criminis, quod agitur, invidiam augere studens Verris praeturam urbanam commemorat, in qua is simili iniquitate in hereditatibus de quibus ante se praetorem nullae controversiae fuissent negotia exhibuerit. Demonstrat Dionis filio venisse hereditatem eodem praetore quo Liguri, quocum in ea re coniungit Anniam. Quid hoc ad rem si in sequentibus unus ponatur Ligur, in quo Verres praetor urbanus similem se praeberit, atque in praetura Siciliensi in Dione? Equidem CICERONEM scripsisse arbitror: *Quid? tum nemo molestus Dioni fuerat? Non plus quam Anniae, non plus quam Liguri* etc. Librarius aliud agens ab altero quam ad alterum aberravit.

§ 25. Adhuc in eadem Dionis causa explicanda versatur oratio. *Quid ego hic nunc Sex. Pompeii Chlorig testmonium recitem? — quid ipsius Q. Caecilii Dionis —? quid L. Lucilii, L. Liguris, T. Manilii, L. Caleni? quorum omnium testimoniis de hac Dionis pecunia confirmatum est. Dixit hoc idem M. Lucullus, se de his Dionis incommodis pro hospitio quod sibi cum eo esset, iam ante cognosse. Quid? Lucullus, qui tum in Macedonia fuit, melius haec cognovit, quam tu, Hortensi, qui Romae fuisti, ad quem Dio confugit, qui de Dionis iniuriis gravissime per litteras cum Verre questus es? Nova tibi haec sunt et inopinata? nunc primum hoc aures tuae crimen accipiunt?* etc. In his *se de his Dionis incommodis* — iam ante cognosse in epexegei sunt: Lucullus idem dixit, quod ceteri testes: dixit autem se pro hospitio quod sibi cum Dione esset de iniuria huic illata iam ante cognosse: ergo et Chlorus et ceteri qui commemorantur omnes Dionis hospites erant, seque de eius causa iam ante audisse dixerunt; quod non admodum credibile est. Ponitur hoc loco aliquid quod in Lucullo singulare erat neque in ullum alium testem conveniebat, quod cuiusmodi sit deleto hoc idem apparebit. Ceterorum testimoniis utitur CICERO ad ea confirmanda quae ipse de Dionis calamitate demonstraverat; Luculli testimonio coarguit HORTENSU malitiam, qui de hac re se ante audisse dissimulabat. Quum non perspectum esset *Dixit Lucullus* initium esse novae argumentationis, hoc idem interpolatum est.

Erunt fortasse quibus placeat coniungere *hoc idem se de his Dionis incommodis cognosse*. Primum obstat verborum collocatio; dicendum fuerat nisi fallor: *dixit M. Lucullus hoc idem se* etc. non uti nunc legitur: *dixit hoc idem M. Lucullus*. Sed praeterea in hac quoque verborum coniunctione *hoc idem otiosum* est. Ferri posset si singulorum testimoniis commemoratis demonstraretur in Luculli testimonio singula convenire. Nunc vero, quum et *hoc idem* et pronomen in *de his incommodis* ad ea referenda sint quae CICERO ipse supra de Dionis casu exposuerat, alterutrum supervacaneum est.

§ 26. Duo fratres erant Agyrinenses quorum pater ante viginti annos mortuus erat. Ab his bona paterna per calumniam petuntur. Verres cognoscit. A duobus fratribus ingentem pecuniam per Volcatium quemdam accipit. At enim ad Verrem pecunia ista non pervenit. — Quae est ista defensio? utrum asseveratur in hoc an tentatur? mihi enim nova res est. Verres calumniatores apponebat: Verres adesse iubebat: Verres cognoscebat: Verres iudicabat: pecuniae maximae dabantur: qui dabant causas obtinebant: tu mihi ita defendas: »non est ista Verri numerata pecunia?» Adiuvo te: mei quoque testes idem dicunt: Volcatio dicunt sese dedisse. — At ego amplius dico: HS. quadringenties cepisse te arguo contra leges: nego tibi ipsi ullum nummum esse numeratum: sed cum ob tua decreta, ob imperia, ob iudicia pecuniae dabantur, non erat quaerendum, cuius manu numerarentur, sed cuius iniuria cogerentur. In his defendas ferri non potest, quod est rogantis quid adversarius defendere possit aut velit. Hoc loco ita componitur id quod in causa horum fratrum factum est et id quod factum esse Verri patroni contendunt, ut istorum defensionem stare non posse appareat. Igitur neque interrogationi neque subiunctivo locus est. Lego: tu mihi ita defendis: »non est ista Verri numerata pecunia.» Locus persimilis est Verr. III. 213: Antonium cum multa contra sociorum salutem, multa contra utilitatem provinciarum et faceret et cogitaret, in mediis iniuriis eius et cupiditatibus mors oppressit: tu mihi quasi omnia eius facta atque consilia senatus populusque Romanus iudices comprobarint, ita M. Antonii exemplo istius audaciam defendis.

In sequentibus: *At ego amplius dico: HS. quadringentis cepisse te contra leges: nego tibi ipsi ullum nummum esse numeratum*, aptius et pressius dictum esset *contra legem*, eam scilicet ex qua quaerebatur, quae erat de pecuniis captis conciliatis. Tum parum Latine *nego* est pro non dico, non contendo. Adversarii negant Verri ipsi ullum nummum esse numeratum; Cicero respondet de ea re se non pugnare neque contendere illam pecuniam Verrem sua ipsum manu accepisse: sed amplius se dicere. Legerim insistens verae lectionis vestigiis in Lag. 42 expressis (*non nullum nummum*): *non ego nego tibi ipsi non ullum nummum esse numeratum*. Cum loco nostro compone Verr. V § 153, in quo scribendo auctoritatem libri Vaticani sequor: *Non in supplicio crimen meum vertitur: non ego nego securi quemquam feriri oportere: non ego metum ex re militari — tolli dico oportere*.

§ 28. Hanc defensionem »non accepit ipse” in magistratu provinciali minime probandam esse orator demonstrat. *Si enim innocentes existimari volumus, non solum nos, sed etiam comites nostros praestare debemus. Primum omnium opera danda est, ut eos nobiscum educamus, qui nostrae famae capitique consulant: deinde, si in hominibus eligendis nos spes amicitiae fefellerit, ut vindicemus, missos faciamus, semper ita vivamus, ut rationem reddendam nobis arbitremur*. Hic diversissima in unum coniiciuntur, scilicet quae magistratum in provincia, qui capiti famaeque consulat, in iis quos secum eduxerit facere oporteat, et, quemadmodum ipse vivat necesse est. Tum: *semper ita vivamus*, cum hypothesi: *si in hominibus eligendis nos spes amicitiae fefellerit*, male cohaeret. Etiam si legendo denique *ipsi semper ita vivamus* sententiae succurrere conere, incomposita ac confusa manebit oratio. Equidem nonnulla ante *semper ita* excidisse arbitror.

§ 30. *Quum hos sibi quaestus constituisset magnos atque uberes ex his causis, quas ipse instituerat cum consilio, hoc est cum sua cohorte cognoscere: tum illud infinitum genus invenerat ad innumerabilem pecuniam corripendam. Dubium nemini est, quin omnes omnium pecuniae posita sint in eorum potestate qui*

iudicia dant etc. Orator explicare incipit quale sit genus illud infinitum quod Verres ad pecuniam corripiendam invenisset: legatur igitur: *Dubium enim nemini est.*

Sequitur (§ 51) *Si vero illud quoque accedit, ut in ea verba praetor iudicium det, ut vel L. Octavius Balbus — non possit aliter iudicare — non necesse erit L. Octavio etc.* Longum est exponere quid intersit inter non et nonne in interrogatione; hoc loco quin nonne sit restituendum vix dubito.

§ 55. Heraclio Syracusano testamento propinqui venerat praeter alias opes *plena domus caelati argenti optimi multaeque stragulae vestis pretiosorumque mancipiorum.* Non recte dicitur *domus plena multae stragulae vestis.* Inspicienti mihi Verr. V § 63: *Erat ea navis plena iuventutis formosissimae, plena argenti facti atque signati multa cum stragula veste, probabile visum est CICERONEM scripsisse: plena domus caelati argenti optimi multa cum stragula veste, plena pretiosorum mancipiorum.*

§ 56. Verres a quibusdam Syracusanis admonetur, hereditatem Heraclii refertam esse omnibus rebus, ipsum amicis destitutum facile et sine periculo posse aggredi: *hi autem quidam erant affines istius, quorum uxores iste numquam alienas existimavit, Cleomenes et Aeschrio, qui quantum apud istum et quam turpi de causa potuerint ex reliquis criminibus intelligitis.* In his orationis inconstantia, ut ita dicam, mutabilitasque vituperanda videtur. Scilicet postquam orator quasi ridens lepidissimis verbis tecte sed nequaquam obscure indicavit cuiusmodi ista Verris cum Cleomene et Aeschrione per uxores necessitudo esset, subito recepta accusatoria persona, quam abiecissee videbatur, tristis fit ac severus et rem tantum non nomine suo appellans acerbe notat istorum hominum turpitudinem Verrisque flagitiosam libidinem. Equidem illud *et quam turpi de causa* melius abesse censeo, sed dubius haereo utrum haec CICERONI imprudenti excidisse statuam, an magistrum adiecissee, qui discipulorum moribus consuleret.

§ 42. Heraclio scribitur dica. Adversarii postulant ut iudices dentur qui Verri viderentur, Heraclius ut ex lege Rupi-

lia sorte ducantur. Vincunt adversarii, sed constituto die Heraclius ad iudicium non adest. Verres ratus absentis damnationem eo invidiosiore fore, quod iudices ex lege Rupilia non dedisset, iudicibus quos dederat uti se negat: iubet, id quod initio lege Rupilia fieri oportuerat, citari Heraclium et eos qui dicam scripserant: ait se iudices ex lege velle sortiri. Quod ab eo pridie, cum multis lacrimis cum oraret atque obsecraret, Heraclius impetrare non poterat, id ei postridie venit in mentem, ex lege Rupilia sortiri dicas oportere. Educit ex urna tres: iis, ut absentem Heraclium condemnent, imperat. Itaque condemnant. Pluralis in sortiri dicas significat omnes dicas cuiuscunque generis ex lege Rupilia sortiri oportere, quod non ita est. Cf. § 32 seqq. Hoc loco de una Heraclii dica agitur, nec video quomodo dicas defendi possit. Omnino legendum est: ex lege Rupilia sortiri iudices oportere; ita tres erunt iudices, non dicae, quae ex urna exierunt. Cf. § 39.

Eodem pertinet § 44: *Sin illud dicis te Heraclii voluntate ab lege recessisse, ipse te impadies* —. Quare enim primum ille adesse noluit, quum ex eo numero iudices haberet, quos postularat? deinde tu cur post illius fugam iudices alios sortitus es, si eos qui erant antea dati utriusque dederas voluntate? Deinde ceteras dicas omnes illo foro M. Postumius quaestor sortitus est, hanc solam tu illo conventu reperire sortitus, cuius loci pars extrema ita constituenda esse videtur: Denique cur ceteras dicas omnes — reperire sortitus? Multis locis hoc accedit, ut in argumentorum serie ultimo loco pro denique librarii deinde posuerint. Idem vitium tollendum est § 143: *Quod si quem statuæ magno opere delectant et si quis earum honore aut gloria ducitur, is tamen haec constituat necesse est: primum averti pecuniam domum non placere: deinde ipsarum statuarum modum quemdam esse oportere: deinde illud certe ab invitis exigi non oportere. Corrige denique illud certe.*

§ 45. *Primum si id confiteri velim, tamen istum condemnis necesse est: neque enim permissum est, ut impune nobis liceat, quod alicui eripuerimus, id alteri tradere.* Zumptius ad hunc locum: *neque enim permissum est, ut — liceat.* Pleonasmus, cuius quidem exemplum omnino simile afferre non pos-

sum, sed accedit ad eam rationem quod lib. IV. 20 (§ 44), legitur: *Cn. Calidio, equiti Romano, per omnes alios praetores licuit habere argentum bene factum; licuit posse domesticis copiis, cum magistratum aut aliquem superiorem invitasset, ornare et apparare convivium.* At in his nullum pleonasmum video; in quibus si *posse* deleatur longe alia sententia exhibit haec: sub aliis praetoribus Calidio licuit domesticis copiis ornare convivium, sub Verre idem quae haberet ornamenta coactus fuit armariis inclusa tenere neque exponere licuit; verum *licuit posse ornare* est idem quod modo dictum erat: *licuit habere argentum bene factum.* Si quis requirit exempla quibus locutionem *permissum est ut liceat* defendat, is inspiciat Verr. III § 221: *Permittite ut liceat, quanti quisque velit, tanti aestimet.* De leg. agr. II § 34: *totam Italiam suis colonis ut complere liceat permittitur.* Ibid. *Romae esse cum commodum sit, quacunque velint summo cum imperio iudicioque rerum omnium vagari ut liceat conceditur.*

In sequentibus: *Verum ex ista reperietis hereditate istum ita praedatum etc.* corrige: *ex illa — hereditate.*

§ 55. In Bidinorum oppido erat Epicrates quidam. Huic hereditas satis ampla venerat. Adeunt Verrem quidam homines his bonis inhiantes. Componitur quomodo Epicratem aggrederentur. Verres certam pecuniam numerari iubet. Per quemdam eorum qui pactioni interfuerant fit Epicrates certior. Is qui Verrem nosset commodissimum putavit de provincia clam abire. *Itaque fecit, profectus est Rhegium. Quod ubi auditum est, aestuare illi, qui pecuniam dederant: putare nihil agi posse absente Epicrate.* — *Homines Rhegium proficiscuntur. Epicratem conveniunt: demonstrant, id quod ille sciebat, se HS. LXXX dedisse: rogant eum, ut sibi id, quod ab ipsis abisset pecuniae curet: ab sese caveat, quemadmodum velit; de illa hereditate cum Epicrate neminem esse acturum.* (§ 56) *Epicrates homines multis verbis male acceptos ab se dimittit: redeunt illi Rhegio Syracusas: queri cum multis, ut fit, incipiunt sese HS. LXXX nummum frustra dedisse.* Utile erit cum hoc loco contulisse Cic. Brut. § 18: *Tibi ego, Brute, non solvam, nisi prius a te cavero amplius eo nomine neminem cuius petitio*

sit petiturum. Secundum hoc exemplum supra scribendum erit: *ab sese caveat quemadmodum velit de illa hereditate cum ipso neminem esse acturum.* Id enim ipsum atque solum Epicrati, si pecuniam ab istis hominibus Verri frustra datam restituisset (hoc enim satis impudenter postulasse videntur) erat cavendum, ne quis in posterum hereditatis, de qua controversia erat, mentionem faceret. Accidit hoc loco, quod in multis aliis locis factum esse viri docti demonstrarunt, ut nomen proprium a magistro adscriptum pronomini sedem occuparet.

Quae sequuntur (§ 56): *Epicrates homines multis verbis male acceptos ab se dimittit* vel propter ipsam verborum compositionem in corruptelae suspicionem veniunt. Libri ita discedunt ut in aliis *ab se* coniungatur cum *dimittit*, in aliis cum *male acceptos*. Neutrum recte. Nam primum sententia huius loci requirit *dimittit*, non *ab se dimittit*. A nobis dimittimus eos qui nobiscum vivere solent, vel aliquamdiu nobiscum fuerunt, qui alio se conferentes ubi in posterum vivant dicuntur: a nobis discedere. Cic. *Ep. ad Q. Fr.* III. 9 § 9: *Ciceronem dimitto a me ut a magistris ne abducam.* *Ep. ad Fam.* XIII. 57: *Vehementer a te — contendo, ut mihi M. Anneium legatum primo quoque tempore remittas.* Nam eius opera, consilio, scientia rei militaris vel maxime intelligo me et rempublicam adiuvari posse. Quod nisi tanta res eius ageretur, nec ipse adduci potuisset ut a me discederet, neque ego ut eum a me dimitterem. Ibid. 63: *M. Laenium a me invitissimus dimisi, quum propter familiaritatem et consuetudinis suavitatem, tum quod consilio eius fideli ac bono lubenter utebar.* Contra ad Atticum scribens (XII. 17 § 4): *Tibi ad me venire, ut ostendis, vide ne non sit facile. Est enim longum iter discedentemque te, quod celeriter tibi fortasse erit faciendum, non sine magno dolore dimittam,* CICERO ipsius digressus dolorem spectat: si absentis amici desiderium in animo habuisset, scripsisset *a me dimittam*; ibid. III. 7 § 3 *Quintum fratrem nec quo modo visurus nec ubi dimissurus sim scio i. e. ubi discessuri simus.* Cf. *ad Q. Fr.* I. 3 § 1. *Exempla cumulabo, ut rem ad liquidum perducam: pro Rosc. Am.* § 45: *Cum duos filios haberet, alterum a se non dimittebat, alterum ruri esse patiebatur. Pro rege Deiot.* § 21: *Ita ille demens erat, ut eum quem conscium*

tanti sceleris haberet a se dimitteret, Romam etiam mitteret? Pro Sylla § 87: *Iam vero illud quam incredibile, quam absurdum, qui Romae caedem facere, qui hanc urbem inflammare vellet, eum familiarissimum suum dimittere ab se et amandare in ultimas terras. Utrum quo facilius Romae ea quae conabatur efficeret, si in Hispania turbatum esset? At haec ipsa per se sine ulla coniunctione agebantur. An in tantis rebus, tam novis consiliis, tam periculosis, tam turbulentis, hominem amantissimum sui, familiarissimum, coniunctissimum officiis, consuetudine, usu, dimittendum esse arbitrabatur? Veri simile non est ut, quem in secundis rebus, quem in otio semper secum habuisset, hunc in adversis et in eo tumultu, quem ipse comparabat, ab se dimitteret.* In editione Lambiniana legitur *dimittendum a se arbitrabatur*, quod praetulerim; sententia enim requirit ut dicatur: an utilius esse arbitrabatur hominem non amplius secum habere; non: an utilius esse arbitrabatur hominem his temporibus discedere et in Hispaniam proficisci.

Iam satis apparere opinor in Verrina lectionem libri Vatici: *Epocrates homines — ab se dimittit* sensum praebere subridiculum; quasi vero Epocrates istos homines quibuscum semper vixisset non amplius secum habere voluerit.

Videamus an ceterorum librorum lectio *a se male acceptos* vel *male a se acceptos* melioris notae sit. Participium, si notat conditionem hominis post actionem perfectam, ut hoc loco *male acceptus*, habet vim nominis adiectivi et absolute ponitur. Qui acerbè ab aliquo tractatus est, is *male acceptus* abit, nec rectius dicitur aliquem a se male acceptum dimittere, quam v. c. aliquem a se victum dimittere.

Iam nihil superest quocum erraticum librorum *a se recte* coniungi possit, nec dubitarem molestas voculas eiicere, si arbitrarer sana esse cetera. Etenim vehementer displicet multis verbis *male acceptos*. Nam cum hominibus istiusmodi, quales erant hi quibuscum Epocrates egit, et in re qualis agebatur, nisi utile videatur pacisci, quam celerrime transigitur et quam minime multa verba impendi solent. *Multis verbis male acceptos* autem dicitur quasi longa et perpetua oratione in istos homines Epocrates usus sit; cf. Cic. *Ep. ad Att. I. 14 § 2*, Pompeius in contionem productus *senatus auctoritatem*

sibi omnibus in rebus maximi videri semperque visum esse respondit et id multis verbis. Ep. ad Fam. IV. 4 § 4, Caesar senatui deprecanti Marcellum condonaratur. Cum omnes ante me rogati gratias Caesari egissent — ego rogatus mutavi meum consilium. Nam statueram, non mehercule inertia sed desiderio pristinae dignitatis, in perpetuum tacere. Fregit hoc meum consilium et Caesaris magnitudo animi et senatus officium. Itaque pluribus verbis egi Caesari gratias; adde ad Q. Fr. II. 1 § 3, ad Fam. I. 2 § 1, III. 4 § 4. Ecquis Epicratem ita cum adversariis egisse credat et multis verbis in eos esse invectum? Equidem locum, in quo corruptelam latere mihi certum est, intactum relinquo, atque aliorum curae industriaeque, qui sint feliciori ingenio quam ego sum, commendatum esse velim.

Redeo ad locum *Syllanae* orationis quem supra attigi. In eo argumenta quae adversarii afferre possent oratione interrogativa bimembri comprehenduntur, quibus ita CICERO respondet ut singulis argumentis refutationem subiiciat. In singulis responsi partibus at aequae necessarium est, itaque lego: *At verisimile non est* etc. Librarius antecedentis arbitrat' (i. e. arbitrabatur) duas litteras extremas bis scribere neglexit.

Afferam aliud exemplum corruptelae eiusdem generis. Nulla enim res veterum scriptorum integritati saepius obfuit quam ea librariorum negligentia. CICERO cogitans hortos aliquos parare ubi monumentum Tulliae poneret saepe de ea re ad Atticum scripserat. Eodem redit libro XII Ep. 23 § 3: *De Drusi hortis, quanti licuisse tu scribis, id ego quoque audieram et, ut opinor, heri ad te scripseram, sed quantiquanti, bene emitur quod necesse est. Mihi, quoquo modo tu existimas — scio enim ego ipse quid de me existimem — levatio quaedam est, si minus doloris, at officii debiti. Ad Siccam scripsi, quod utitur L. Cotta. Si nihil conficeretur de Transiberinis, habet in Ostiensi Cotta celeberrimo loco, sed pusillum loci; ad hanc rem tamen plus etiam satis. Id velim cogites. Nec tamen ista pretia hortorum pertinueris. Nec mihi iam argento nec veste opus est nec quibusdam amoenis locis; hoc opus est. Video etiam a quibus adiuvari possim. Sed loquere cum Silio. In his velim mihi aliquis: Nec mihi iam argento, nec veste opus est nec quibusdam amoenis locis; hoc opus est, ita interpretetur, ut sanus sensus exeat. In novis illis hortis*

CICERO prae ceteris spectabat locum, quem volebat celebrem et amoenum (cf. Ep. 19); igitur ad Atticum scribere non potuit sibi amoenis locis non opus esse. Quid multa? latet hic versiculus: *nec mihi iam argento nec veste opus est*, cuius exitus facili negotio ex sequentibus erui potest. Ad verbum explendum metrum postulat duas breves syllabas ante longam et ancipitem; illas iam tenemus in *nec qui* i. e. *neque*. Sequitur syllaba *bus*; sensus requirit nomen in Ablativo; *bus* est terminatio Ablativi; tres autem sunt Ablativi disyllabi in *bus* exeuntes: rebus, subus, bubus, ex quibus non difficilis optio est; ergo versus integer est:

Nec mihi iam argento nec veste opus est neque bubus:

i. e. ut Ep. 19 dixerat: *nihil egeo vectigalibus*. Vides quam penitus hunc locum librarii negligentia corruperit, qui duas literas semel posuit quas bis scribere debebat. Ne quis miretur cum argento et veste boves commemorari, apponam locum ipsius CICERONIS *de leg. agr.* II. 38: *Quid est praeterea? Multa in mancipiis, in pecore, auro, argento, ebore, veste, suppellectili, ceteris rebus*; aptior etiam qui cum nostro poëta confertur est XENOPHON *Anab.* III. 1 § 19: οὐποτ' ἐπαυόμεν — βασιλεία καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ μακαρίζων διαθεώμενος αὐτῶν ὅσῃ μὲν χώραν καὶ οἶαν ἔχοιεν ὥς δὲ ἄφθονα τὰ ἐπιτήδεια ὅσους δὲ θεράποντας ὅσα δὲ κτήνη χρυσὸν δὲ ἐσθῆτα δέ. Cetera in epistola CICERONIS quemadmodum, ut eius manus restituatur, scribenda sint, anceps iudicium est. In librorum *quibusdam* ultima syllaba sine controversia orta est ex infelici recentioris librarii conatu manifesto vulnere remedium adhibere tentantis, qui utrum ante oculos habuerit *quibus amoenis locis*, an aliquod verbum inter *quibus* et *amoenis* positum corrigendo deformaverit semper fortasse incertum manebit. Donec igitur de ea re constabit, dubitabitur scripseritne CICERO: *nec mihi iam argento nec veste opus est neque bubus*: *amoenis locis, hoc opus est*, an: *nec mihi tam argento nec veste opus est neque bubus*, quam *locis amoenis: hoc opus est*. Utrum tamen eligas, *hoc opus est* iterum eidem poëtae (an Lucilio?) erittribuendum, apud quem haec erant in capite versus qui *nec mihi* excipiebat.

A. L. BRUGSMA, *Specimen inaugurale continens Gymnasiorum apud Graecos Descriptionem.* Groningae 1855.

»Eine ausführliche Untersuchung über die Anlage und Einrichtung der Gymnasien ist dem Zwecke dieses Buches fremd, »und wird vielleicht Gegenstand einer besonderen Schrift sein.» Met het oog op deze woorden, die in den *Charikles* van BECKER II. pag. 328 de korte beschrijving van een Gymnasium naar de opgave van VITRUVIUS voorafgaan, zullen wij zien, of bij eene nieuwe uitgave van dat voortreffelijke boek de uitgever het geschrift van den heer BRUGSMA zou kunnen aanhalen ten bewijze, dat BECKER zich in zijne verwachtingen niet had bedrogen.

De Schrijver, die in zijne redeneringen meer van grondigheid dan van bondigheid schijnt te houden (hij verhaalt in eene voorrede van 6 bladzijden, waarom hij dit onderwerp gekozen, of liever waarom hij een ander onderwerp niet gekozen heeft), begint zijne verhandeling met een onderzoek naar den oorsprong van het woord *γυμνάσιον*, dat zich over 8 paginas uitstrekt. *Γυμνάσιον* komt van *γυμνάζω*, *γυμνάζω* van *γυμνός*. Daar zal wel niemand iets tegen hebben. Maar de Schr. is te weetgierig om niet nog verder te onderzoeken. Hij moet weten, wat het etymon is van *γυμνός*. Hij begint met de afleidingen der Grammatici mede te deelen. Volgens hen komt *γυμνός* van *κύπτω* of *παρὰ τὸ γυῖα μόνα ἔχειν*. Op dat woord *γυῖα* nu redeneert de Schr. door. *Γυῖα* komt volgens diezelfde Grammatici van de wortel *γῶ*, die op wonderbaarlijke wijze (want de door hen bijgebragte analogiën zijn even onjuist) in *γῶν* verandert, en eene viervoudige beteekenis

heeft, τὸ χωρῶ, τὸ λαμβάνω, τὸ γεννῶ, τὸ φωνῶ. Geene dier vier beteekenissen voldoet den Schr., die dus niet gemakkelijk is. Hij neemt om tot zijn doel te geraken, een ander middel te baat. Van die wortel γύω komt ook γύαλον, τὸ κοίλωμα, κυρίως δὲ τὸ κοιλὸν τῆς χειρὸς en ἐγγυαλλίζω, τὸ ἐγχειρίζω. Hieruit volgt, dat τὰ γυῖα oorspronkelijk de handen beteekende, terwijl γύαλον meer bijzonder het holle van de hand was. Dit blijkt wel niet uit eenige plaats bij de oude schrijvers, maar toch uit woorden als ἐγγυάω, ἀμφίγυος (?) e. a. Uit zulke woorden mag men, natuurlijk altijd volgens den Schr., opmaken, dat er oudtijds naast γυῖα een vorm γῦα bestond, »et »hanc quidem formam praevaluisse, ubi manus notandae essent, inde suspicamur, quod in ceteris compositis quam plurimis, ubi aut corporis membra maiora universe, aut pedes »proprie indicantur, terminatio υιος perpetua est." Verandering van quantiteit (γῦα, ἀμφίγυος) mag bij een man, die in etymologicis zoo liberaal blijkt te zijn als de heer Ba., geen hinderpaal wezen, maar ik heb nooit geweten, dat Hephaestus ἀμφιγυήεις werd genoemd, omdat hij aan beide *handen* krenpel was. Dat dit ons evenwel niet store! Γύω beteekent volgens Ba. κοιλαίνω, γυῖον is gelijk aan τὸ κοῖλον. Maar, zegt de Schr., al weten wij, dat γύω beteekent κοιλαίνω, wat baat ons dat om tot de beteekenis van γυμνός naakt te geraken, en hier juist vertoont zich zijne etymologische slimheid in het helderste daglicht. De Grammatici maken gewag van een mystisch verband tusschen γυμνός en κυμνός. Dit woord komt even als κύμα, κύστις, κύτος, κυφός, en tutti quanti van κύω. Dit beteekent *lumesco*, doen zwellen, en ten gevolge daarvan rond worden. Γύω en κύω staan dus tegenover elkander »quem »admodum convexa et concava," en omdat »convexum poculum pariter concavum dici et intelligi potest," staan zij eigenlijk toch ook weêr niet tegenover elkander. En nu het resultaat: »Verisimile igitur esse existimamus, γυμνόν de figura »corporis humani curva et rotunda antiquo aevo, quo nondum »vestibus tecti incedebant, dictum esse." Ja, dat staat op pag. 6, κοῦδὲν ἀναύδατον φατίξαιμ' ἄν. De Schr. dacht zeker aan den bolvormigen mensch van ARISTOPHANES, *homo sphaeroides Aristophanis*, zouden de Zoölogen zeggen. Men behoeft hierbij even-

wel niet stil te staan; *γυμνός* beteekent ook »extremum, quia »et tumescendo rotunda forma prodit, et excavando extrema »superficies attingitur." Is het niet, als of men PORPHYRIUS zelve hoorde? En nu zegge nog iemand, dat dit niet mathematisch bewezen is. Eene ernstige wederlegging van des Schr. *τερετίσματα* zou spotten met de wetenschap zijn. Het is niet moeilijk eene gissing naar den oorsprong van het woord *γυμνός* te doen, die vrij wat waarschijnlijker is dan de boven vermelde; ik heb zelf eene zoodanige gissing gereed, maar vind beter die maar voor mij te houden. Het etymologiseren zonder de kennis der vaste wetten, die uit de resultaten van de vergelijkende studie der Indo-Germaansche talen allengs geboren worden, is meer eene zaak van vernuft dan van wetenschap. Want als eene woordafleiding zich niet door duidelijkheid en eenvoudigheid aanbeveelt en door de analogie klaarblijkelijk bevestigd wordt, dan heeft men er toch niets aan. Het etymologiseren is te vergelijken bij het wandelen in een tuin vol klemmen en voetangels. De heer Br., die niet beducht schijnt te wezen voor het gevaar, geeft op pag. 36 en 37 van zijn geschrift eene tweede proeve zijner kunst in de afleiding van het woord *παλαιστρα*. Het komt van *παλαίω*, dit van *πάλη*. *Πάλη* stamt van *πάλλω*, dat naauw verwant is met *ἄλλω* en *βάλλω*, en in het activum *πυλαίω*, snel bewegen, in het medium sidderen beteekent. Ik vat niet, hoe *πάλη* van *πάλλω*, dat is de eenvoudige vorm van den versterkten, kan afstammen, en heb ook nimmer van een werkwoord *ἄλλω* gehoord. De Schr., die anderhalve pagina vult met plaatsen, waar *παλαιστρα*, *πάλη*, *πάλλω* met de door hem opgegeven beteekenis voorkomen, eene onnoodige moeite, te meer dewijl al die voorbeelden bij PAPP staan, zegt verder: »Πάλλω autem est a prisco verbo *πάλλω*, quod a *πάω*, producta forma *παίω*, productioni forma *παιέω*." Dezelfde leer verkondigde met dezelfde woorden, het *productioni forma* niet uitgezonderd, reeds voor 50 jaren EVERARDUS SCHEIDIUS (zie van LENNEPS *Etymologicum* pag. 539). Deze citeert ook even als Br. de glossa van HESYCHIUS *παίει · τύπτει, πλήττει, κρούει, δέρει*, maar hij voegt er ook de laatste woorden *ἢ ἐσθίει* bij, die de heer Br. wegliet, en wel teregt, wanneer hij zich her-

innerde, dat dit eene λέξις was uit ARISTOPHANES, *Acharn.* v. 835 παλιν ἐφ' ἄλλ' τὰν μάδδαν¹. Nieuw is alleen de volgende opmerking: »Παίω (waarschijnlijk πάω) verbum est primitivum aequae ac πείω, πίω, πόω, πύω, et significat impellendo »moveo." En weder neem ik met stille verbazing mijn SOPHOCLES in de hand, en roep met hem: Πολλὰ τὰ δεινὰ κοῦδὲν ἀνθρώπου δεινότερον πέλει. Wij zouden op die wijze langzamerhand tot de leer van STRUCHTMEYERUS terugkeeren, die ἄω, ἔω, ἰω, ὄω, ὕω als de primitive wortels van alle woorden beschouwde.

In het eerste hoofdstuk der verhandeling, dat zich tot pag. 12 uitstrekt, wordt nu verder gehandeld over het gebruik van het woord γυμνός en zijne composita bij de Grieken. De plaatsen zijn vlijtig bijeenverzameld, evenwel is ook dit gedeelte noch volledig noch naauwkeurig bewerkt. Zoo dadelijk het begin »plane nudum significat γυμνός apud HOMERUM," even als of het woord niet ook bij HERODOTUS en overal elders met die beteekenis voorkwam. Het voorbeeld uit MOSCHUS, *Id.* I. 5 οὐ γυμνὸν τὸ Φίλαμα past volstrekt niet bij het voorafgaande uit THEOCR. XXII. 146 γυμναὶ δ' ἐν χερσὶ μάχαιραι, want op de eerste plaats is de beteekenis: gij zult niet slechts een kus krijgen, terwijl γυμνός op de tweede zijne gewone beteekenis heeft, en toch zegt de Schr. na THEOCRITUS te hebben aangehaald: »Ita MOSCHUS etc." Evenmin passen bij elkander het voorbeeld uit PHILOSTRATUS, *Apoll.* 6. 11 ἀπηγκωνισμένη γλώττη καὶ γυμνῇ διετείνεται λέγων en dat uit AESCH. *Sept.* 441 ἀπογυμνάζων στόμα. Wanneer hij vervolgens zegt: »In pace is »plerumque γυμνός dicitur, qui tunica tantum indutus est," dan heeft hij zich of zeer slecht uitgedrukt, of zeer vergist; want het was midden in den oorlog, dat de geliefde van CYRUS, waarvan XENOPHON spreekt *Anab.* I. 10. 3 ἐκφεύγει γυμνῇ

¹) De Schrijver citeert overigens de plaatsen der Grammatici met al de fouten der librarii, die toch zoo gemakkelijk te emenderen zijn. Zoo — ik kies de eerste beste voorbeelden — op pag. 1. ZONAR. *Lex.* pag. 457: σεμνός, οὕτω καὶ κίπτω κυπτός καὶ γυμνός L. κυμνός. — Pag. 2. *Etym. M.* p. 242: γίνεται δὲ παρὰ τὸ γῶ τὸ χωρῶ, γύω καὶ γίον . . . καὶ πλεονασμῶ τοῦ ι· ἐν ᾧ γύον τὸ λαμβανόν L. γίνεται. *Ibid.* καταχρηστικῶς δὲ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν μερῶν, waar men leze μελῶν.

πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Evenmin begrijp ik, wanneer hij zegt: »Postea frequenter constructum cum genitivo γυμνόν inveni-mus.” Wat beteekent dat *postea*? Bij AEschyLus b. v. en bij Herodotus komt het meer dan eens zoo geconstrueerd voor. Thucydides, dien de Schr. aanhaalt, spreekt VII. 37 van eene γυμνησία, niet van eene γυμνητεία. Vervolgens mis ik, hetgeen niet mogt gemist worden, de plaatsen uit Pindarus (*Isthm.* I. 25, *Pyth.* XI. 45), waar στάδιον γυμνόν staat met de beteekenis van renbaan, worstelperk, waarin naakte mannen strijden. Ik weet vervolgens niet, of ἐγγυμνάζεσθαι ἐν τινι meer dan eene enkele maal voorkomt, maar dat het niet, zoo als Br. wil, beteekent *dicendi facultatem exercere in aliquo*, dat weet ik zeker. Over het algemeen mis ik in dit gedeelte orde, heldere verdeeling en oordeelkundige schifling der bijeenverzamelde stof.

In het tweede hoofdstuk wordt gehandeld over den tijd, wanneer en de plaats waar het eerst Gymnasia werden opgericht. Veel nieuws weet ons de Schr. over den oorsprong der Gymnasia niet te verhalen. Uit de overbekende plaats bij Plato, *Rep.* V. p. 452 D. wordt opgemaakt, dat de Cretensers de uitvinders der Gymnastiek zijn, en dat de Lacedaemoniers haar van deze overnamen. Het ware van de zaak zal wel zijn, dat de gymnastiek bij den Dorischen stam l'huis behoort. Hier ware overigens de plaats geweest om te spreken over de verschillende wijze, waarop de gymnastiek te Sparta en te Athene werd onderwezen, met het oog op Plut. *Qu. Symp.* II. 5. 2 en Aristot. *Polit.* VIII. 3. 3, eene kwestie, waarop Hermann opmerkzaam maakte in zijne *Privat-Alterthümer* § 55. 3. Ook mag men zich te regt verwonderen, dat de Schr. met geen enkel woord gewaagt van het aan zijne bewering lijnregt tegenoverstaande gevoelen van Aelianus (*V. H.* III. 38: *Δίκας τε δοῦναι καὶ λαβεῖν, εὖρον Ἀθηναῖοι πρῶτοι, καὶ ἀγῶνα τὸν διὰ τῶν σωματίων ἐπενόησαν, καὶ ἀπεδύσαντο καὶ ἡλείψαντο*²⁾),

---

²⁾ In het begin van het aangehaalde hoofdstuk van Aelianus staat eene fout in de woorden: *ὅτι ἐν Ἀθηναῖς εὖρεθῆναι λέγουσι πρῶτον τὴν ἐλαίαν, καὶ τὴν συκῆν, ἃ καὶ πρῶτον ἡ γῆ ἀνέδωκεν*. Men leze *ἐπεὶ* voor *καί*.

en van de pogingen der uitleggers, vooral van PERIZONIUS, om aan de Doriërs de eer der uitvinding te vindiceren, zonder aan de *fides* AELIANI een al te gevoeligen slag toe te brengen. Er volgt eene beschrijving der drie groote Gymnasia te Athene (p. 16—22), waarin ik, insgelijks weinig meer gevonden heb, dan hetgeen de Schr. uit LEAKE en uit HERMANN'S *Privat-Alterthümer*, dien hij *honoris causa* wel had mogen citeren, geput heeft. Uit zijne woorden moet ik evenwel opmaken, dat hij ons slechts een gedeelte zijner Collectanea heeft medegedeeld; want na eene zeer korte beschrijving der Akademie zegt hij: »et si attendimus ad ea, quae apud Lexicographos »leguntur, conicere licet, Academiam fuisse amplissimum locum, cinctum et Deorum veluti praesentia sanctum, in quo »nemora venationis, horti ambulationis etc. etc. occasionem invenibus et maioribus natu praeberent." Hij komt pag. 20 nog eens op die *lexicographen* terug. Ik had gewenscht, dat hij had kunnen goedvinden, ons die plaatsen, die een zoo aanschouwelijk beeld van de inwendige inrigting der Akademie opleveren, mede te deelen; ik heb niet veel meer kunnen vinden dan eene of andere zeer dorre glossa, zoo als b. v. bij SUIDAS ἀκαδημία: προάστειον ἀλσῶδες, eene aan DIOGENES LAERTIUS III. 7 ontleende aanteekening, waaruit de Schr. ook nog had kunnen opmaken, dat de held, van wien de Akademie haar naam zou hebben gekregen, Ἐκάδημος heette en niet Ἀκάδημος, zoo als hij op pag. 16, onder aanhaling der juist het tegenovergestelde bewijzende plaats van DIOGENES, genoemd wordt (zie ook BEKK. *Anecd.* p. 212. 18). In de mededeelingen over het Lyceum staat eene plaats uit ULPIANUS *ad Demosth. in Timocr.* p. 313. 4, die mijns inziens bedorven is, zonder dat het mij evenwel heeft mogen gelukken, de ware lezing te herstellen: Λύκων ποτὲ ἐπελθόντων τῇ πόλει τῇ τῶν Ἀθηναίων καὶ πολλοὺς τῶν Ἀθηναίων ἀναιρούωντων, ἔχρησεν ὁ θεὸς θύειν μάλιστα ἐν τῇ τόπῳ· καὶ λοιπὸν ἐκ τῶν ὁσμῶν ἀπάλλυντο οἱ λύκοι. Ik begrijp het middel niet goed om door de geur van offeranden de wolven niet slechts te verdrijven maar zelfs te dooden. Doch mijn vriend NABER deelt mij eene zeer aanneemelijke coniectuur mede, hij leest namelijk μαλλόν in plaats van μάλιστα, zoo dat de rook der geofferde wol voor de wolven be-

dwelmend of doodelijk is geweest. Overigens hebben wij ook op dit gedeelte van des Schr. arbeid verscheidene aanmerkingen. Het is niet ongepast om bij gelegenheid van het Lyceum met een enkel woord te gewagen van de verschillende verklaringen, die door ouden en nieuwen gegeven zijn van Apollo Λύκειος. Men kan daarbij kort en tevens volledig zijn. Maar wat baat het, eene enkele plaats mede te deelen uit die wolk van getuigen, die reeds van STAVEREN *ad Lact.* VI. f. IV (zie VERHEYK *ad Antonin. Liberal.* p. 241) bijeenverzameld, en die CREUZER oordeelkundig behandeld heeft in zijne *Meletemata* I. p. 30. Waarom deelt de Schr., die aanneemt, dat het Gymnasium van de nabijheid van den tempel van Apollo Lycius zijn naam heeft gekregen, slechts die ééne plaats uit PAUSANIAS, die toch de hoofdbron voor zijne topographische bepalingen is, mede, waar deze den naam van Pandions zoon Lycius afleidt? De Periegeest zelf is eerlijk genoeg te bekennen, dat hij bij zijn onderzoek naar den oorsprong dier benaming (hij spreekt eigenlijk van Ἀρτεμις Λυκία, maar dat komt op hetzelfde neêr) geen uitsluitsel heeft kunnen krijgen (II. 31. 6), en dat de door Ba. medegedeelde etymologie (zij staat I. 19. 4, niet I. 1 zoo als de Schr. citeert) alleen aan de plaats waar die tempel stond haar aanzijn had te danken, blijkt uit een ander verhaal van den oorsprong van dien naam, dat wij bij hem lezen II. 19. 3, waar hij den tempel van Apollo Lycius te Argos beschrijft. De gevoelens der nieuwere Mythologen over de ware beteekenis van dien bijnaam zijn bijna niet minder uiteenlopend, dan die der oude Schrijvers. Mij komt altijd nog het eenvoudigst voor de afleiding van Λυκία, waar de god vooral vereerd werd. Uit den naam λύκιος maakte men dan later door eene soort van Paronomasie λυκιάεργος, en nu moest natuurlijk verklaard worden hoe die lupus in fabulam was gekomen. De Schr. is — wij zagen daar aanstonds nog een voorbeeld — vrij slordig in zijne citaten, maar hetgeen ik op pag. 19 lees kan niet enkel slordigheid zijn. Er wordt aangehaald HARPOCRATION i. v. Λύκειον: ὁ Θεόπομπος μὲν ἐν τῇ τρίτῃ Πεισιστράτων ποιῆσαι, Φιλόχορος δ' ἐν τῇ τετάρτῃ Περικλέους ἐπιστάτοῦντός Φησιν αὐτὸ γενέσθαι. Aan welke uitgaaf van HARPOCRATION heeft toch de Schr. die woorden Θεόπομπος

μὲν ἐν τῇ τρίτῃ ontleend? Er stond oudtijds Θ. μ. ἐν τῇ κατὰ Πεισιστράτου. Reeds MAUSSAC veranderde dit in Θ. μ. ἐν τῇ καὶ Πεισίστρατον, en zoo staat thans overal, d. i. zoowel bij HARPOCRATION als bij de schrijvers die uit hem hebben **geput**. De Schr. gaat voort: »Alii arbitrantur inchoatum a Pisistrato, »post a Pericle exstructum.” Ik moet al weer mijn leedwezen te kennen geven, dat die *alii* niet genoemd zijn. Op het slot der mededeelingen over het Lyceum zegt de Schr., al weder steunende op die Lexicographi en met het oog op een berigt, dat van eene waterleiding in het Lyceum gewaagt, dat daar waarschijnlijk in lateren tijd ook βαλανεία waren geweest. Ik kan evenwel de juistheid dier gevolgtrekking niet toegeven.

Ik zie niet in, wat nut het zou opleveren, wanneer ik ook de beschrijving van den Cynosarges, de kleinere Gymnasia te Athene en de meest beroemde Gymnasia in Griekenland (p. 21—28) op dezelfde wijze toelichtend behandelde. Het zou al spoedig blijken, dat die stukken in gehalte van de vorigen niet verschilden. Ik stip daarom slechts een enkel punt aan. Het artikel van SUIDAS over den Cynosarges begint aldus: τόπος τις ἐστὶ παρ’ Ἀθηναίοις καὶ ἱερὸν Ἡρακλέους κατ’ αἰτίαν τοιαύτην· Δίολμος (Br. schrijft Δίδυμος alleen om zich het genoegen te verschaffen van er bij te voegen »leg. Δίολμος secundum STEPHANUM, »HESYCHIUM, ULPIANUM,” hoewel de ware lezing reeds lang in de teksten van SUIDAS staat) ὁ Ἀθηναῖος ἔθυσεν ἐν τῇ ἐστιᾷ· εἶτα κύων παρὼν ³ ἤρπασε τὸ ἱερεῖον· καὶ ἀπελθὼν εἰς τινα τόπον ἀπέθετο. Zou hier παριῶν niet eigenaardiger wezen? Een oogenblik moet ik nog stilstaan bij hetgeen de Schr. op pag. 24 over de Hermesbeelden in de Gymnasia zegt en wel vooral bij deze merkwaardige woorden: »Plures Hermae, signa Mercurii, qui »veluti corporis exercitationibus praeerat, sive iussu magistratum sive sumptibus privatorum erecti, fere ubique Athenis »inveniebantur.” Het begin en het slot dier phrase: *plures*

³) Eene soortgelijke fout staat bij Pseudo-HERON. Vit. Hom. 33: ἐλάβανέ τι ἀεῖδων τὰ ἔπαια τὰδε ἃ καλεῖται Εἰρησιώνη, ὠδήγουν δὲ αὐτόν καὶ συμπαρήσαν ἀεὶ τῶν παιδῶν τινὲς τῶν ἐγχωρίων. L. συμπαρήσαν.

Hermæ, signa Mercurii, fere ubique Athenis inveniebantur, luidt vrij aannemelijk, hoewel er geleerden geweest zijn, die beweerd hebben, dat die Hermen met Hermes eigenlijk niets te doen hadden (WINCKELMANN, *Gesch. d. alten Kunst*. I. 1. § 9), zoo als het zeker is, dat in lateren tijd het woord meer een appellativum is geworden, en dat men zelfs portretten zoo noemde. Maar aangenomen eens, dat die Hermen zijn steenen (eigenlijk steenhoopen, over wier dubbel doel zie MÜLLER, *Archaeologia*, 2te Ausg. pag. 44) of beelden ter eere van Hermes, zijn er dan onder de betrekkingen, in welke die god tot de menschen staat, niet andere (b. v. ἐνδιδιος, ἡγεμών, διάκτωρ), die meer aanleiding geven om hem ἐν μέσῳ τοῦ ἄσπετος καὶ τῶν δῆμων ἐκαστων (PLAT. *Hipparch.* p. 228. D) eerezuilen op te rigten, dan omdat hij »veluti corporis exercitationibus praeerat.” Over den oorsprong en het doel dier Hermen loopen de gevoelens der geleerden nog steeds uiteen; de literatuur over dit punt kan de Schr. vinden bij HERMANN, *gottesdienstl. Alterth.* § 15. 9. Mij komt het gevoel van HERMANN zelven, dat het eigenlijk grenssteenen waren, zooveel te waarschijnlijk voor, als ik het alles behalve ongerijmd vind te veronderstellen, dat oorspronkelijk de Hermen, steenhoopen of ruwe steenen langs de wegen (ἔρμαι verwant met ἔρματα, ἔρμακες) in geene betrekking tot Hermes stonden, en dat die betrekking eerst uit den naam ontstaan en afgeleid is. Over de Hermen van Hipparchus en de verklaring der hierboven reeds aangehaalde woorden uit den *Hipparchus* van PLATO had de Schr. veel belangrijks kunnen vinden bij Dr. A. HECKER, *Comment. Crit. in Anthol.* p. 109.

Het laatste gedeelte der tweede afdeeling: *de Gymnasiorum usu mutato* (p. 28—32) aarzelen wij niet het beste gedeelte van het geheele geschrift te noemen. Uit de plaatsen der oude schrijvers wordt duidelijk aangetoond, hoe vooral na den Peloponnesischen oorlog de lust aan de oefeningen in het Gymnasium en de Palaestra hoe langer hoe meer verslouwde, hoe op de plaatsen, weleer bestemd om aan het ligchaam kracht en behendigheid te verschaffen, thans de Sophisten met hunne verblindende leer het hart en den geest der jongelingen bedierven. De Schr. heeft zijne beweringen ten deze genoegzaam gestaafd; hoe algemeen echter de gewoonte was geworden om de Gym-

nasia in lokalen voor philosophische disputen te herscheppen, blijkt vooral uit LUCIAN. *Dial. Mort.* I. 1: εὔροις δ' ἂν αὐτὸν ἐν Κορίνθῳ κατὰ τὸ Κράνειον ἢ ἐν Λυκαίῳ, τῶν ἐριζόντων πρὸς ἀλλήλους Φιλισόφων καταγελῶντα. Overigens had de Schr. op deze plaats wel met een enkel woord mogen gewagen van het verschil, dat de Grieken zelve reeds maakten tusschen Gymnastiek en Athletiek, en van de verwijten, die reeds door Grieken, maar vooral door de Romeinen aan die bovenmatige voorliefde voor de oefeningen in de Gymnasia uit een dubbel, een geneeskundig en een moreel oogpunt gedaan zijn (m. z. WIELAND, Inleiding tot de vertaling van den *Anacharsis* van LUCIANUS IV. p. 316; HEYNE, *Opuscula Academica* IV. p. 14 vlgde; BECKER, *Charikles* II. p. 312 vlgde). Vreemd is het, dat de Schr. somtijds de Grieksche teksten zelve en dan weer de Latijnsche vertaling daarvan geeft; ook ware het te wenschen geweest, dat hij zich van eene betere uitgaaf van ARISTOPHANES had bediend.

Met het derde en laatste hoofdstuk: *Quaenam fuerint partes Gymnasiū, quo modo distributas iunctaeque inter se quaeritur*, begeeft de Schr. zich op een geheel ander terrein, op het terrein der hermeneutica. Dewijl toch al hetgeen wij van de inwendige inrigting der Gymnasiën weten, vooral op twee plaatsen, eene uit PAUSANIAS VI. 23 en de andere uit VITRUVIUS V. 11 berust, zoo komt het vooral op eene naauwkeurige en juiste verklaring dier beide plaatsen aan. Zien wij of de heer Br. zich als een degelijk ἐρμηνεύς van zijne taak heeft gekweten. Wat de plaats van PAUSANIAS betreft, zal ik mij evenwel wel wachten hem onbepaalden lof toe te kennen. Ik moet een gedeelte daarvan overschrijven, om duidelijk te zijn.

Πλάτανοι μὲν ὑψηλοὶ διὰ τῶν δρόμων πεφύκασιν ἐντὸς τοίχου· ὁ σύμπας δὲ οὗτος περίβολος καλεῖται ξυστός. — Χωρὶς μὲν δὲ εἰς ἀμιλλαν τῶν δρόμων ἐστὶν ἀποκεκριμένος δρόμος, ὀνομάζεται δὲ ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων ἱερὸς, χωρὶς δὲ, ἐνθα ἐπὶ μελέτῃ δρομῆς καὶ οἱ πένταθλοι θέουσι. »Primum igitur septum dicitur xystus, »quo vocabulo intelligimus locum, septum pariete sive muro, »τοῖχος, in quo platani secundum interque porticus, διὰ τῶν »δρόμων, inveniebantur.» De Schr. heeft, als ik mij niet vergis, niet begrepen wat διὰ τῶν δρόμων is. De zaak is eenvoudig deze. Er waren in het Gymnasium verscheidene renbanen

naast elkander, door platanenlanen van elkander gescheiden. Ook is het niet duidelijk wat *ἐντὸς τοῦ τοίχου* moet beteekenen. Veel beter versta ik hetgeen door SCHUBART wordt aanbevolen *ἐντὸς τείχους*. »In hoc xysto,» gaat de Schr. voort, »erat »ἀποκεκριμένος δρόμος ἱερὸς, qui est una ex porticibus, in qua »currendo contenderent. Praeterea in Xysto erat locus, ubi »cursores et quinquertiones exercebantur.» Voor de uitgevers van PAUSANIAS heeft die verdeeling, ééne renbaan voor *δρομεῖς* (want men moet met SIEBELIS lezen *ἐς ἄμιλλαν τῶν δρομέων*), eene tweede voor *δρομεῖς* en *πένταθλοι*, nog al moeilijkheden opgeleverd. Zij zijn van oordeel, dat men, met het oog op PAUS. VI. 21. 2, waar dezelfde verbinding voorkomt, wel niets aan de plaats mag veranderen, maar toch genoodzaakt is tot de bekentenis, dat zij bij onze gebrekkige kennis van de gymnastiek der Ouden, voor ons onverstaanbaar is. De Heer Br. ziet er hoegenaamd geene moeilijkheid in. Hij vertaalt de Grieksche woorden in het Latijn, en de Commentarius is gereed. Het volgende is niet veel fraaijer: »Ἔστι δ' ἐν τῷ γυμνασίῳ καλούμενον Πλέθριον· ἐν δὲ αὐτῷ συμβάλλουσιν οἱ Ἑλλανοδίκαι τοὺς καθ' ἡλικίαν ἢ καὶ αὐτῷ διαφέροντας τῷ ἐπιτηδεύματι· συμβάλλουσι δὲ ἐπὶ πάλῃ. »Tandem Pausanias loquitur »de loco, qui Πλέθριον dicitur, ob loci magnitudinem in quo »luctabantur. Credimus, πλέθριον fuisse locum amplum, »tanis septum et palaestram tantum athletis destinatam.» Dat is een Commentarius, die geen verderen Commentarius noodig heeft. Ik zal den heer Br. eens laten zien, wat interpreteren is, en wil ten zijnen gerieve de verklaring overschrijven, die SCHUBART, qui regnat in Pausania, van deze plaats geeft *Zeitschrift für die Alterthumswissensch.* 1847. n°. 38: »Meine »Erklärung der Stelle ist folgende. Vorerst behalte ich die »Lesart aller Handschriften *ἐπὶ πάλῃ* bei. Ferner lese ich *αὐτοὺς καθ' ἡλικίαν*, wo *αὐ* vom Schlusse des vorhergehenden »Wortes absorbirt wurde. Der völlig passende Sinn ist nun. »Das Plethrion war der Kampfplatz für Ringer, und zwar galt »hier als Regel, dass jedesmal die zusammengestellt wurden, »die ohngefähr gleiches Alters waren; ausnahmsweise jedoch »(*ἢ καὶ*) stellten die Helfanodiken auch solche zusammen, die »sich durch besondere Geschicklichkeit, Kampfgeübtheit aus-

»zeichneten. Zu dieser einfachen, sachgemässen Erklärung »passt es sehr wohl dass in folgenden Paragraphen ein eigener »Ringplatz für die οὐ παλαίοντας ἔτι erwähnt wird, wo diese »ihre Uebungen ἱμάντων τῶν μαλακωτέρων πληγαῖς hielten.” Ik mag niet ontveinzen, dat SCHUBART dat αὐτούς wel in wat ruimen zin opvat; maar ik zie niet in, hoe men, zonder nog gewelddadigere maatregelen, b. v. door te onderstellen, dat achter τούς het substantivum was uitgevallen, tot eene gezonde verklaring der plaats kan geraken. Op des Schr. verklaring van den volgenden zin zal het niet noodig wezen nader terug te komen, dewijl de juiste verklaring daarvan in SCHUBARTS woorden reeds ligt opgesloten.

De Schr. handelt vervolgens over de etymologie van het woord Palaestra, een onderzoek, waarin wij hem reeds zijn gevolgd, en over de verschillende beteekenissen van dit woord ⁴. Palaestra is in de eerste plaats ὁ τόπος, ἐν ᾧ γυμνάζονται πάντες οἱ ἀθληταί, vervolgens ὁ τόπος ἐν ᾧ παλαίουσιν. De Schr. noemt verscheidene palaestrae op, ook die van Timagetes waarvan melding wordt gemaakt bij PLATO, *Lys.* p. 204. »HERMANN putat,” zegt hij, »hanc palaestram publice aedificatam esse et paedotribae traditam. Quae sententia nobis placet comparantibus hunc XENOPHONTIS locum: ὁ δὲ δῆμος αὐτὸς αὐτῶν οἰκοδομεῖται ἰδίᾳ παλαίστρας πολλὰς (*Rep. Athen.* II. 9).” Bij de menigvuldige verplichtingen, die de Schr. jegens HERMANN heeft, vind ik het niet fraai, dat hij het doet voorkomen, als of dat maar eene losse gedachte van HERMANN was, die hij door de plaats van XENOPHON was gekomen te schragen. HERMANN citeert die zelf, *Privat-Alterth.* p. 186. En de Schr. kent die plaats van HERMANN uitmuntend, want al wat hij over palaestrae door privaten opgericht zegt, is daaraan ontleend. Hij heeft vergeten de palaestra van Lycurgus, den zoon van Lycophron (ook HERMANN noemt haar op die plaats niet), waarvan LEAKE melding maakt p. 486. Onder de verschillende beteekenissen

---

⁴) In de door Bn. aangehaalde plaats uit PLUT. *Sympos. Qu.* I. 4: τὰς παλαίστρας κεκλήσθαι ἀπὸ τῆς πάλης, οὐχ ὅτι πρεσβυτάτος ἐστὶ τῶν ἄλλων, ἀλλ' ὅτι μόνον τῶν τῆς ἀγωνίας εἰδῶν πηλοῦ — τυγχάνει δεόμενον geloof ik dat men ἄλλων in ἀθλων moet veranderen.

van het woord *παλαίτρα* noemt hij in de laatste plaats deze: »*παλ.* dicitur decentia illa, qua status, motus flexusque corporis ac omnes omnino habitus venustatem quandam leporem-
»que prae se ferunt.” Het is jammer, dat hij niet eene enkele plaats heeft bijgebracht waar het woord met die beteekenis voorkomt.

Volgen wij den Schr. nu nog in zijne beschrijving en toelichting der bekende plaats van VITRUV. V. 11. Het blijkt uit alles, dat hij dit voor het belangrijkste gedeelte zijner taak houdt. Hij begint met de hulpmiddelen op te sommen, waarvan hij zich bij de constituering van den tekst heeft bediend, geeft eene korte beschrijving van *Codd. Vossiani* 107 en 88 (hij weet er evenwel niet veel meer van te zeggen dan dat zij in folio en vetustissima manu geschreven zijn), en een *Cod. Leovardiensis* (hier had SCHNEIDER hem de taak gemakkelijk maakt), *olim Franeckeranus* (p. 59—45) deelt vervolgens het bedoelde hoofdstuk mede, zoo als het in het Leeuwardensche handschrift staat, laat dan hetzelfde hoofdstuk nog eens volgen, voorzien van de verbeteringen, die door de uitgevers en door hem zelven in den tekst zijn gebragt (44—50), en voegt hierbij een uitvoerigen Commentarius op de woorden van VITRUVIUS (p. 51—68); ten slotte ontvangen wij nog een paar gissingen van Dr. OTTEMA, den Schr. welwillend ten gebruike afgestaan. Zal ik nu mijn oordeel over dien arbeid in korte woorden uitspreken, dan vind ik er al bijzonder weinig nuttigs en belangrijks in. Het best zijn de beide coniecturen van Dr. OTTEMA, die heiden, zoo al m. i. niet waar, dan toch zeer vernuftig zijn. De Schr. heeft een fraai geteekend plan van een Grieksch Gymnasium achter zijn boekje gevoegd; dewijl nu echter Dr. OTTEMA hem zijne *σύμβολα* waarschijnlijk eerst gaf, toen dat plan reeds op steen was gebragt, zoo stemt de teekening met den tekst niet overeen. Eene enkele zeer onbeduidende en tot de zaak zelve niets afdoende verbetering heeft hij in den tekst gebragt; maar zijn Commentarius is opgepropt met eene menigte der alleronbelangrijkste en voor een gedeelte absurde aantekeningen, die hij uit oude en nieuwe uitgaven van VITRUVIUS, vooral uit de editie van *Monsieur de Brioul* heeft overgenomen, die welligt een uitmuntend architect, maar

stellig en zeker geen uitnuntend philoloog geweest is. Het lust mij niet, dat geheele antiquiteitenkabinet te gaan uitstoften. Ik wil mij liever bij de bij uitstek moeilijke plaatsen uit het hoofdstuk bepalen.

§ 4. »Proxime a conisterio in versura porticus *frigida lavatio*, quam Graeci λούτρον vocitant: ad sinistram *ephebei elaeothesium*: proxime autem *elaeothesium frigidarium*.” Reeds MARINI, die in 1836 VITRUVIUS uitgaf, en wiens uitgaaf BRUGSMA kende, stuitte op het woord *frigidarium*, daar *frigidarium* en *frigida lavatio* hetzelfde waren. BECKER heeft in den *Gallus II.* p. 58, MARINI's bezwaren nader ontwikkeld, en is insgelijks tot het resultaat gekomen, dat beide woorden hetzelfde betekenden. REIN, die na BECKERS dood de tweede uitgaaf van den *Gallus* bezorgd heeft, keurt door zijn zwijgen (daar hij overigens steeds waar hij van BECKER in gevoelen verschilt, dit te kennen geeft) BECKERS meening goed. In plaats van *frigidarium* stellen zij voor te lezen *tepidarium*. De heer Br. is het niet eens met die Geleerden, en de wijze, waarop hij hen weerlegt, is nog al eigenaardig: »Sed ista quidem loci correctio,” zegt hij, »alienissima est a mente Vitruvii et omnino temeraria. Melius sane DE BIOUL.” Die Monsieur DE BIOUL is de heilige, bij wien hij zweert. Laat ons zien, wat voortreffelijks wij over die plaats van hem hooren. »Près de l'elaeothesium était la chambre froide, frigidarium, c'est ainsi du moins que j'ai interprété ce mot, qui ne peut signifier le bain d'eau froide, dont il a déjà parlé. Ce devait être une place près de l'étuve et du bain d'eau chaude, où se tenaient pendant quelque temps les personnes, qui en sortaient pour se refroidir peu à peu, avant de se trouver en plein air. Nous lisons dans Pétrone: itaque intravimus balneum, et sudore calefacti momento temporis ad frigidam, ou bien ad frigidarium eximus.” Deze verklaring nu van *frigidarium* steunt op niets. Het is niets anders dan door eene onnatuurlijke en gedwongen verklaring een bewijs putten uit eene plaats, die bij eene eenvoudige en ongedwongene explicatie juist voor het tegenovergestelde gevoelen pleit. Niemand toch zal zich genoopt gevoelen om met DE BIOUL *frigidam* in *frigidarium* te veranderen, daar *ad frigidam exire* eenvoudig

beteekent zich in het koude bad (*frigidam aquam*) begeven. De Romeinen plagten na het warme of het stoombad zich òf door eene soort van koude douche in het *labrum* (volgens den heer DE BIOUL [pag. 62. bij Br.] »*labrum signifie les bords de la baignoire qui contenait l'eau pour s'y laver!*») af te koelen, òf zij begaven zich in het *frigidarium* om daar een koud bad te nemen. Dit bewijzen behalve PETRON. 28 een aantal plaatsen, door de interpretes van PETRONIUS bijeengebragt, waarvan ik slechts ééne hier wil mededeelen, die ook BECKER aanhaalt *Gallus* III. p. 88, *Sidon. carm.* 19:

»*Intrate argentes post balnea torrida fluctus,*

»*Ut solidet calidam frigore lymphæ cutem.*»

Daarenboven is het in strijd met het taalgebruik om *frigidarium* op te vatten, zoo als DE BIOUL en Br. doen, en zoo als dat ook gedaan had, evenwel niet zonder van verscheiden kanten tegenspraak te ondervinden, GELL in zijne *Pompeiana* pag. 102. De heer Br., die *frigida lavatio* en *cella frigidaria* vereenzelvigt, zal er stellig niet tegen kunnen hebben, dat ik *frigidarium* en *cella frigidaria* voor hetzelfde houd. Dat hij dan vergelijkte PLIN. *Ep.* II. 17. 11 en V. 6. 25, en hij zal zien, dat *cella frigidaria* althans het vertrek beteekent, waar men koude baden nam. De eerste dier beide plaatsen heeft Br. zelf geciteerd ten bewijze, dat de »*frigida lavatio erat piscina amplissima, in qua natære poterant.*» Zij luidt: »*inde balnei cella frigidaria, spatiosa et effusa, cuius in contrariis parietibus duo baptisteria velut eiecta sinuantur, abunde capacia, si innare in proximo cogites.*» Ik wenschte wel dat ik begreep wat »*innare in proximo*» was. PLINIUS heeft zoo ook niet geschreven. Uit de beste handschriften is thans door KEIL in den tekst opgenomen *si mare in proximo cogites*. Voor mij is het niet twijfelachtig, dat *frigida lavatio* en *frigidarium* hetzelfde zijn. Evenwel kan ik begrijpen, dat iemand het hiermede en vooral met de verandering van *frigidarium* in *tepidarium* niet eens is. Maar, hoe dan ook, een zoodanig geadstrueerd gevoelen verdient eene andere weerlegging, dan eene eenvoudige ongemotiveerde veroordeeling. De heer Br. heeft BECKER niet eens behoorlijk gelezen. Zijne citaten uit den *Gallus* zijn van dien aard, dat niemand daaruit kan opmaken, of

hij de eerste dan wel de tweede uitgaaf heeft gebruikt. Pag. 48 citeert hij BECKER in *Gallo* II. pag. 85, dat alleen op de eerste uitgaaf kan slaan, pag. 56 en 37 zegt hij »Rein (in BECKERI »*Gallo*, 2 edit.) contendit, frigidam lavationem eandem esse ac »frigidarium,” terwijl REIN volstrekt niets beweert, maar alleen BECKERS woorden op nieuw doet drukken. Hoe nu die verwarring te verklaren? Het is ook veel eenvoudiger te zeggen, dat eene verbetering niet strookt met de *mens Vitruvii*, dan die behoorlijk te wederleggen. En toch bewijst dat bewijs *e mente Vitruvii* niets. Als er *tepidarium* in den tekst stond, dan zou de heer Br. er stellig geen bezwaar in hebben gevonden.

§ 6. »Extra autem disponantur porticus tres, una ex peristylio exeuntibus, duae dextra atque sinistra stadiatae, ex quibus una, quae spectaverit ad septemtrionem, perficiatur duplex amplissima latitudine: altera simplex, ita facta, ut in partibus, quae fuerint circa parietes et quae erunt ad columnas, margines habeant, uti semitas non minus pedum denum.” Zoo staat in de handschriften, maar de blijkbare taalfout in die woorden wijst de noodzakelijkheid eener verandering aan. Men heeft op verscheidene wijzen trachten te helpen. PERRAULT las *alterae simplices, ita factae*, anderen veranderden *habeant* in *habeat*; BECKER las voor *facta factae*. De heer Br. heeft in zijn tekst opgenomen *habeat*. Waarom hij die lezing verkoos boven die van BECKER, waarvan hij niet eens gewag maakt, zegt hij niet. Erg doordrongen van de noodzakelijkheid dier lezing schijnt hij niet geweest te zijn, want toen Dr. OTTEMA hem later zijn gevoelen over die plaats inedeelde, was hij aanstonds gereed de meening op te offeren, die hij vroeger omhelsd had. Volgens Dr. O. nu moeten de woorden *altera simplex*, die in den Cod. Leovard. tusschen twee semicola staan, als eene interpolatie beschouwd worden. Er komt, dunkt mij, alles aan op de verklaring van het woord *stadiatae*. Verreweg de meeste uitleggers zeggen, dat het is »van een stadium voorzien,” en volgens de analogie moet het dat ook beteekenen (zoo b. v. *auratus* van *aurum*, *falcat* van *falx*, *oculatus* van *oculus* enz.). Als echter *stadiatus* dat beteekent, als dus twee dier porticus tot oefenplaatsen

waren ingerigt, dan moeten de woorden *altera simplex* blijven staan, en dan is BECKERS coniectuur *factae* noodzakelijk; want die randen, die wandelpaden, waarvan gesproken wordt, hadden volgens VITRUVIUS dit doel: »Ita qui vestiti ambulaverint »circum in marginibus non impediuntur ab cunctis” (ik zou de lezing *unctis* verkiezen) »se exercentibus.” Aan dat gevaar waren de wandelenden echter in beide porticus evenzeer blootgesteld. Het volgende: »haec autem porticus *ἑνός* apud Graecos vocitatur” verklaart BECKER van de porticus stadiata simplex, en zoo vinden dan ook de in § 8. volgende woorden »proxime autem xystum et duplicem porticum hypaethrae ambulationes” hunne verklaring; want zij beteekenen: naast de, ter zijde van de (tegenóver elkander gelegene) eenvoudige en naast de dubbele porticus zijn de wandelplaatsen. Dat men eene oefenplaats, een *δρόμος*, stadium noemde, blijkt ook nog uit § 7: »haec autem porticus *ἑκαστός* apud Graecos vocitatur, »quod athletae per hiberna tempora in tectis stadiis exercentur.” De heer OTTEMA vat stadius blijkbaar op in de beteekenis van een stadium lang. Hiervoor pleit m. i. niets, dan dat VITRUVIUS ook den omvang der peristylia bepaald heeft (§ 2 »uti duorum stadiorum habeant ambulationis circuitionem.”) Er dient echter toch wel eenig hewijs voor die anomalische beteekenis van *stadius* bijgebracht te worden. Ook is het geneesmiddel van Dr. OTTEMA buitendien wel wat kras. Ware zijne eerste gissing bewezen, dan zou niemand kunnen aarzelen, de tweede (§ 8 »proxime autem xystum et duplicem porticum” l. i. e. *duplicem porticum*, hetgeen dan als een glossema moest beschouwd worden), die daarmede staat en valt, aanstonds te omhelzen. En wat heeft nu de heer Ba. gedaan ter verklaring en opheldering der moeilijkheden? Zijne noot op pag. 63 luidt aldus: »Galiani, Rode, Schneider »et Marini, et quos iam laudavi Philander, Barbarus, Perrault et de Bioul ambas porticus, alteram simplicem, alteram »duplicem, stadio ornaverunt, de Bioul” (dat is zeker een verkeerde naam) »solus in sua delineatione duplicem porticum »stadio ornavit. Vitruvius tantum unam porticum, quae apud »Graecos *ἑνός* dicitur, stadio ornavit. Credimus igitur cum »Straticone et Krause, porticus stadiatas fuisse porticus stadii

»longitudinem habentes.” Dat noem ik redeneren. Had de heer Br. slechts gezien, wat er in den tekst staat, *quod athletae per hiberna tempora in tectis stadiis exercentur*. Er waren twee porticus met stadia, maar slechts de eene, de *ἐνδος*, met eene overdekte oefenplaats.

Ik wil ten slotte nog een enkel punt aanstippen uit den Commentarius, die bijna niets anders dan paraphrase van den tekst en notas variorum bevat. Pag. 52 staat: »exedrae, loca »spatiosa habentia sedes lapideas, teste Plat. *Charm.* p. 155; »*Euthyd.* p. 274.” Deze en de volgende citaten zijn overgenomen uit BECKER, *Charikles* II. p. 330; maar BECKER bedient zich van die plaatsen om aan te toonen, niet dat er steenen zitplaatsen, maar van welken aard die zitplaatsen geweest zijn. Ik voeg hier slechts nog één staaltje bij van de geleerdheid van de Broul den geliefkoosden zegsman van den heer BRUGSMA, op pag. 64: »Le stade était un espace de 125 pas qui faisait environ 90 de nos toises. Le mot est dérivé du verbe *στυ*, »qui signifie s'arrêter, parce qu'on dit, qu' Hercule courait »tout d'une haleine cet espace, au bout duquel il s'arrêtait.”

Ik heb mij de moeite getroost om het geheele boekje van den heer Br. door te loopen, en hetgeen ik gedurende die wandeling heb opgemerkt, zal reeds voldoende kunnen aanwijken, wat mijn gevoel is, thans nadat ik haar ten einde heb gebracht. Er worden meer naauwkeurigheid in de schifting en regeling van de slechts al te rijke stof, meer naauwgezetheid in de waardering van den arbeid van anderen, meer geregelde argumentatie bij de ontwikkeling van eigene denkbeelden, meer zelfstandigheid, meer oorspronkelijkheid vereischt, dan in deze proeve gevonden worden, om de leemte aan te vullen, waarvan BECKER spreekt op de plaats, die ik in het begin dezer beoordeeling heb aangehaald. Het onderwerp is moeilijk, maar juist daarom vereischt het eene kalme, bezadigde, oordeelkundige bewerking, niet eene behandeling, die tot in den stijl en de proevencorrectie de duidelijke sporen van overhaasting draagt.

Brielle, Mei 1856.

E. MEHLER.

DE EMENDANDA ET EXPLICANDA CICERONIS ORATIONE PRO MURENA.

Praestantissimae orationis, qua M. CICERO consul consulem designatum L. Murenam ambitus reum defendit, exemplum quod ex antiquitate solum supererat, POGGIUS FLORENTINUS initio saeculi XV in Gallia detexit et secum in patriam tulit. Ex illo libro non optime scripto nec melioribus adnumerando descripti sunt multi codices, quorum alii superioribus editoribus ad manus fuerunt, alii nuper excussi sunt. Indicantur a CAR. HALMIO in nova recensione editionis Orellianae omnium operum Tullianorum Vol. II. p. 716. coll. Praefat. p. III et VII., idemque primus scripturae varietatem ex optimis accurate notavit et verba orationis ad fidem librorum scriptorum recognovit, qua in re etiam post recensionem Io. BAPT. STEINMETZII *Moguntiaci* a. 1832 editam aliquid faciendum restabat. Nam ORELIUS, vir optime de CICERONE meritus, quum hanc orationem anno 1826 ederet, novis subsidiis criticis destitutus erat et superiorum vestigiis insistere debebat. Brevi post NIEBUHRUS manifestis exemplis demonstravit, quam foede haec oratio interpolata esset, quum in volumine primo *Musei Rhenani* e copiis Lagomarsinianis, quas Romae ipse inspexerat, plane egregias emendationes in § 25, 32, 66 depromeret, et incertam multorum locorum fidem ostenderet. Vid. repetitio illius disputationis in NIEBUHRII *Opusc. histor. et philol.* II. p. 213—223. MADVIGIUS quoque in *Opusc. Acad.* Vol. II. p. 368 seqq. non-

nullos eius locos ea, quam omnes norunt et admirantur, prudentia et summo ingenii acumine persanavit. Sed nunc de mum HALMII opera res eo adducta est, ut plurima menda certius reperiri et vel e codicibus vel probabili coniectura tolli possint. Itaque prodiit oratio pro Murena ab HALMIO passim correcta, cuius recensionem cum Orelliana comparans vidi paucas esse paragraphos, in quibus nihil omnino mutatum esset.

Atque plerumque HALMIUM vel quos ille auctores secutus est, verum vidisse iudicamus; in paucis id, quod ORELLIUS dederat, praestare videtur. Exempli causa pauca indicabo. § 54 H. e libris scriptis *arbitraretur* revocavit, Or. cum LAMBINO correxit *arbitraremur*. Quum autem CICERO nunquam hoc verbo passive usus esse videatur (Verr. V. § 106. cod. Regius dat: »quum ipse praed. socius *arbitraretur*,» at Palimps. Vat. *putaretur*) tutius erat unam literam mutare, quam cum KAISERO in Add. p. 1448 suspicari in iis quae praecedunt »cuius — vita tanti *existimata est*» periisse a Pompeio. § 51, ubi Catilinae audax dictum assertur, Or. rectius dedit »*quum* »ita de se meritum esset,» quod nunc in cod. Monac. repertum est, quam H. e plurimis aliis »*si* ita de se meritum »esset.» Neque enim ille dubitabat, sed quod factum erat affirmabat. In § 65 »Nihil gratiae *causa feceris*» propius accedit ad librorum ductus, qui habent »N. g. *cum feceris*» vel *confeceris*, quam quod H. edidit: »Nihil gratiae *causa cesseris*.» (Compendiorum similitudo explicat, qui *causa* in *cum* corrumpi potuerit. Sed fortasse praestat, quod Iuntina habet »nihil »gratiae *concesseris*»). In § 73 recentissimus editor obtemperavit Mss., qui »*locum suum gladiatorium*» a virgine Vestali Murenæ concessum referunt. *Locus gladiatorius* eodem nomine mihi suspectus est, quo *consessus gladiatorii* in Sestianae § 115 et 124 fuerunt BAKIO Schol. Hypomn. I. p. 125. Sed etiamsi illa coniunctio Romanis concedatur, tamen propter verba Scii in § 67 allata retinendum est, quod URSINUS et LAMBINUS dederunt *gladiatoribus*. — Addam unum locum, qui est § 89 extr., ubi quum Or. edidisset »*repente eo accedat*,» H. de GULIELMI coniectura scripsit »*repente existet*.» Optimi codd. dant »*repente excidet*,» in quo latere puto »*repente eo accidet*,» ab Or. in adnot. critica satis defensum. Miramur autem neu-

trum in iis, quae proxime illa verba praecedunt, vidisse non ferendum esse »celebrassent — *concurrerint*,” scribendumque *concurrerent* quod H. e tribus libris notavit.

Orationem foede interpolatam non temere diximus. Certissimae sunt interpolationes verborum, quae in nullo codice scripto reperiuntur, sed quae editor aliquis desiderari non posse existimavit, deinde sequentes nullam fraudem suspicati ut genuina propagarunt. Ex hoc genere duo illustria exempla supeditant § 9 et 86. Quo loco orator Servio Sulpicio probat se defensione Murenæ suscepta non laedere amicitiam, haec dixisse putabatur: »noli tam iniustus esse, ut cum tui *fontes* »vel inimicis tuis pateant, nostros *rivulos* etiam amicis putes »clausos esse oportere.” Ironiae hic non erat locus. Si autem CICERO consul summaque florens eloquentiae fama serio suos *rivulos* Servii *fontibus* opposuisset, nec iudices nec ipse Servius hominem tam inepte modestum laudavisset. Sed non fecit. Nullus liber scriptus tuetur *rivulos*. — Alter locus epilogi est. Ibi Murena depingitur § 86 »*Squalore et sordibus* confectus, »lacrimis et maerore perditus.” Quum in paucis deterioribus libris *sordidus* scriptum, et omissum esset, editores hoc arripuerunt et quum paulo ante eiusdem mentio facta esset »cum »corporis morbo tum animi dolore confecti” veram TULLII manum sibi restituisse visi sunt edendo: »*Squalore sordidus, confectus morbo*, lacrimis ac maerore perditus.” HALMIUS, ut ante eum STEINMETZIUS, utroque loco codices secutus est, aut omnes aut plures et meliores.

Idem sex aliis locis § 11, 12, 14, 52, 58, 73 (nam de § 47, ubi edidit [*haec*] *quis tulit* postea sententiam mutavit in *Ad-dendis*) obtemperavit auctoritati unius libri Helmstadiensis, quem G. notavit. Etsi ingens numerus vocabulorum in illo codice omissorum arguit librarii negligentiam, tamen recte id illis locis factum esse defendimus et tribus praeterea locis in illo libro aliquid recte abesse iudicamus. In § 47 haec legimus: »Idem editicios iudices esse voluisti, ut odia *occulta* civium, »quae *tacitis* nunc discordiis continentur, in fortunas optimi »cuiusque erumperent.” In G. non additur *occulta*, eoque libenter liberabimus orationem. Nam odia, quae *tacitis* discordiis continentur, non alia sunt quam odia *occulta*. — § 9 Or.

secutus codd. scripsit: »Si nulla inertiae, nulla superbiae turpitudine, nulla inhumanitatis culpa suscipitur,” H. concinnitatem desiderans recepit LAMBINI coniecturam: »si nulla inertiae nota cet.” Propter similitudinem cum seq. nulla facilius etiam macula quam nota intercidere potuit; sed nobis potius aliquid abundare quam deesse videtur, nititurque hoc iudicium conformationi sententiae contrariae: »sin autem fuga laboris desidiam, repudiatio supplicum superbiam, amicorum neglectio improbitatem coarguit.” Qui in hoc membro sententiae uno verbo coarguit contentus fuit, cur in illo tribus nominibus dixisset, quod una culpa optime designaret? Nihil itaque addendum, sed voc. turpitudine expungendum censeo. — Capituli 29 initium plerique editores post CRATANDRUM hoc faciunt: »Ego tuum consilium, Cato, — vituperare non audeo; nonnulla in re forsitan conformare et leviter emendare possum.” Laudo HALMIUM, quod cum STEINMETZIO abiecit in re idonea auctoritate destituta, non laudo quod pro verbis non audeo, in nullo codice visis, e paucis scripsit non possum. Quod in plerisque hic verbum deest, apertum indicium est iam in archetypo defuisse. Probabilius autem est ante nonnulla perisse nolo, quam non possum, oriturque sic oratio vere Tulliana: »Ego — vituperare nolo; nonnulla forsitan conformare — possum.”

Sed si unus rivulus ceteris purior ad nos pervenit, nemo tamen putet se aquam puram inde haurire posse, siquidem ipse fons, unde nostri rivuli derivantur, iam multas sordes continebat. Operae pretium facturum mihi videor, si earum partem secernam et diluam. Qua in re hunc ordinem servabo, ut primum nonnullos locos indicem, in quibus a grammaticis perspicuitatis causa, ut putabant, aliquid additum esse videatur, tum locos peius inquinatos pristino nitori restituere studeam.

In eo loco orationis, ubi agitur de generis novitate, CICERO negat eam viris fortibus obliendam esse, »qui non modo Curii, Catonibus, Pompeiis, antiquis illis fortissimis viris, novis hominibus, sed his recentibus Mariis et Didiiis et Caeliis commemorandis iacebant” § 17. Expunge otiosum illud novis hominibus. — In § 22 aequalitas membrorum suadet, ut

CICERONEM scripsisse censeam: »tu actionem, ille aciem in-
 »struit: tu caves ne tui consultores, ille ne urbes aut castra
 »capiantur: ille tenet ut hostium copiae, tu ut aquae pluviae
 »arceantur: ille *exercitatus est* in propagandis finibus, tu in
 »regendis.” Duo in his verbis correxi. Initio omnes dant:
tu actionem instituis (ex uno cod. Oxon. notatur *instruis*). Ve-
 rum instituere actionem non erat Icti, sed actoris s. petito-
 ris, a quo fiebat in ipso initio eorum, quae in iure agerentur.
 Vid. *Instit. Iust.* IV. 16, 3 cum adnot. SCHRADERI. Quare
 etiam in *Phil.* IX. 11, ubi idem ille Servius laudatur, quod
 non »*instituere litium actiones* malebat, quam controversias tol-
 »lere,” necessario scribendum est *instruere*. Nam Icti erat *in-*
struere, id est munire actionem. Cic. *p. Cluent.* § 18, ubi
 pro vero *instruitur* in uno libro repertum est *instituitur*. In
 tertio membro post *ille tenet* inepte additur *et scit*, quasi ver-
 bum *tenendi* intelligendi et sciendi vi positum per se parum
 notum fuisset. In ultimo *exercitatus est* placet prae eo, quod
 nonnulli codices Mss. QUINCTILIANI habent *I. O.* IX. 3, 39,
exercitatur, quoniam *exercitari* est tironis, non eius, quem *rei*
militaris gloria commendat.

Ne disputatio nostra longior evadat neve iudicio eorum, qui
 haec legent, diffidere videar, argumenta reticebo, quare in
 § 24 non *dicendi facultas*, sed tantum *facultas*, in § 46 non
accusationem et petitionem consulatus a CICERONE scriptum, sed
consulatus alia manu additum iudicem, et cur initio § 34 nihil
 genuinum mihi videatur praeter haec: »Hoc dico: si bellum
 »hoc contemnendum fuisset,” quae obscurantur additis post
bellum hoc verbis: *si hic hostis, si ille rex*. In § 47 Cicero
 quaerit: »Quid ergo? haec quis tulit?” respondetque: »Is qui
 »auctoritati senatus, voluntati tuae paruit, *denique is*, cui minime
 »proderant.” Nihil erat, quod in altero membro scriberet, quod
 scripsisse existimatur *denique is tulit*, cet. — In § 40 duo emble-
 mata iam ab aliis indicata sunt, sed in eiusmodi scriptis, quae
 non solent in multorum manus pervenire. Itaque inventoribus
 ipsis non molestum fore puto, si hic denuo cum pluribus commu-
 nican- tur. Mentione facta L. Othonis, qui equestri ordini resti-
 tuerat dignitatem et voluptatem, omnes intelligebant verba:
 »Itaque lex haec est omnium gratissima,” nec erat, quod Ci-

CICERO in re recenti adderet: *quae ad ludos pertinet*. Nec magis his: »Quare delectant homines, mihi crede, ludi etiam illos, »qui dissimulant” *ἐκ περιστοίας* ab eleganti scriptore addi debent illa non solum eos, qui *fatentur*. — Aegre ferimus molestam repetitionem vv. in *campum* § 52, ubi quum in protasi dixisset: »quod homines — in *campum* deduci a Catilina sciebam,” non dubitamus quin in apodosi dederit: »descendi cum firmissimo praesidio,” non »descendi in *campum*.” Nam simplex *descendere* in urbe eam vim habebat, ut de foro aut de campo, de planis locis urbis, cogitaretur. Vid. BENTL. *ad Hor. Ep. I. 20, 5*. — In § 68 abiicienda sunt verba *candidato consulari*, quae non modo otiosa sunt, sed menti dicentis aperte adversantur. — Male sedulum adnotatorem RINKESIUS meus deprehendit quoque in § 70, ubi aliquis verbis »ut suos necessarios sectentur totos dies” vim verbi *sectandi* non adsecutus interposuit *candidatos*, vid. S. H. RINKES *disp. de crimine ambitus* p. 6. adn. 10. Iisdem in verbis, ut obiter hoc moneam, HALMIUS debuerat potius retinere e codicibus fere omnibus aut *sectentur* eisque asteriscum praefigere, quam cum KLOTZIO scribere *adsectentur*. — In § 62 extr., ubi Stoicus loquens inducitur, *inquit* bis temere illatum videtur et dubitare licet, an CICERO in § 89 praeter morem suum *Galliam Transalpinam* vocarit provinciam, quae simpliciter Gallia appellari solet, vel *Gallia ulterior*, ut a *citeriore* distinguatur. Cf. Cic. *Inv. II. § 111*. SAL. *Cat. 42*. Sine ulla vero dubitatione affirmaverim ea, quae leguntur § 84: »Di faxint, ut — ego togatus — hoc quod conceptum respublica *periculum* parturit, consilio discutiam et comprimam” interpolatione esse inquinata. Nam vox *periculi* lenior est, quam quae hic a CICERONE profecta sit, et metaphoram a muliere praegnapante ductam male premit. Quemadmodum orator in *Phil. II. extr.* dixit: »ut aliquando dolor populi Romani pariat, quod iamdiu parturit,” sic h. l. scripsit: »hoc quod conceptum resp. parturit.” *Conceptum* retineo, qui sciam Romanos partum recens editum libenter designasse verbis *id quod natum est*. Cf. GRONOVII *Lect. Plaut.* p. 14 sq.

Bis error e prava alicuius vocabuli geminatione ortus facit oratorem insolenter loquentem. In § 46 Or. et H. sine cor-

ruptelae suspicione edunt: »Tu, cum *te de* curriculo petitionis deflexisses animumque ad accusandum transtulisses, *existimasti te* utrique negotio satis facere posse? Vehementer errasti.” CICERO dicit *deflectere de (ab) aliquo non deflectere se*, vid. *Tusc.* V. § 80. *Lael.* § 40. *Off.* II. § 9. Ergo *te*, quod STEINM. abesse posse fatetur, omnino delendum. In eodem loco forma orationis non refert Tullianum colorem, quem amissum reparabis scribendo: »Tu, quum — transtulisses, *existimans te* — posse, vehementer errasti,” vel etiam *existimasti* retineri poterit, et verba sic corrigi: — »satis facere posse, *sed vehementer errasti.*” — In § 78 obtemperandum est libris, qui pro »*Intus, intus*, inquam, est equus Troianus” semel habent *intus*. Nam id quod satis intelligitur intus esse equum Troianum, addito *inquam* apertius declaratur. Vid. quae MADVIGIUS *O. A. I.* p. 157 sq. et 453 de prava duplicatione vocabulorum ante *inquam* monuit.

Pergo ad locos, in quibus haec oratio mala grammaticorum sedulitate aliquam labem contraxit. Scire velim, quomodo viri docti, qui eam recognoverunt edendamque sibi sumpserunt, concoquere potuerint § 11 hanc sententiam: »An cum sedere »in equis triumphantium praetextati potissimum filii soleant, »huic donis militaribus *patris triumphum decorare* fugiendum »fuit, *ut* rebus communiter gestis paene simul cum patre »triumpharet?” (in extrema parte HALMIUS, quum e cod. M. edidisset *ne rebus*, postea rediit ad alteram scripturam ORELLIO probatam et in cod. G. a se repertam *ut rebus*. Vid. *Add.* p. 1448). Mihi quidem vehementer displicet contorta constructio, atque *patris triumphum decorare* et *paene simul cum patre triumphare* re non ita diversa existimo, ut recte in una sententia coniungantur. Ne multa, locum sic scribo: »An, »cum — soleant, huic donis militaribus *decorato* fugiendum »fuit, *ne* — paene simul cum patre triumpharet?” Aptissime *filii praetextatis* opponitur *huic donis militaribus*, hasta pura, phaleris, aliis *decoratus*. Part. autem *ne post fugio* non minus recte poni videtur, quam post *teneo me, tempero, cuveo* sim. — In alia parte orationis CICERO affert nonnulla Stoicorum decreta, singulisque suam sententiam opponit mitiorem. In iis est § 65: »Misericordia commotus ne sis. Etiam in dissolvenda severitate

»sed tamen est laus aliqua humanitatis.” Quum neque aliorum, neque RAVII *Var. Lect.* II. p. 77 aut HALMII *Add. p. 1449* coniecturis verba persanata sint, quid mihi verius videatur proponam. Scribo: »Etiam, in dissolvenda severitate est tamen laus aliqua humanitatis.” Non libenter abiiciam etiam, quod, ut vero in sequenti membro, est concedentis dicti veritatem. Ceteris verbis illa veritas paululum mitigatur. — Desinam de hoc genere disputare, postquam attigero locum, cuius HALMIUS merito sententiam vocat subobscuram. CICERO, recitatis iis, quae senatus contra ambitum in civitate flagrantem decernenda censuisset, ita disputat § 67: »Ergo ita senatus si iudicat, »contra legem facta haec videri, si facta sint, decernit, quod »nihil opus est, dum candidatis morem gerit. Nam factum sit »necne, vehementer quaeritur: si factum est, quin contra legem sit dubitare nemo potest. Est igitur ridiculum, quod »est dubium id relinquere incertum: quod nemini dubium potest esse, id iudicare. Atque id decernitur omnibus postulantis candidatis: ut ex senatus consulto neque cuius intersit, »neque contra quem sit, intelligi possit. Quare doce ab L. Murena illa esse commissa, tum egomet tibi contra legem commissam concedam.” Verba accurate descripsi e recensione HALMII, qui bis merito discedit ab ORELLIO (»ita senatus iudicat — »si factum sit, quin cet.”). Reliquit leve vitium in verbis: »Est ridiculum — id iudicare.” Nam ut ea, quae praecedunt non ad Scetum, sed ad hanc causam referenda sunt, sic his verbis non quid senatus censuerit, sed quid Cato omiserit et fecerit explicatur. Atqui accusatoris non erat iudicare, sed indicare, et CICERO dicit ridiculum, si ille relinqueret incertum, factum esset necne, indicaret autem contra legem esse, si factum esset. Sed restat aliud in hoc loco observandum. REINIUS ab HALMIO citatus acute viditulantibus candidatis Sceto addita esse verba si facta sunt, eoque additamento paene supervacaneo CICERONEM uti adversus Catonem, sed non attigit ea, quae mihi quidem visum offuscant. Etenim non video, qua ratione defendam verba: »Atque id decernitur — intelligi »possit.” Iis nihil continetur, quod non inest in illis: »Senatus — decernit — dum candidatis morem gerit,” atque argumentatio male interrumpitur. At iis sublatis omnia bene

cohaerent et tota disputatio id agit, ut Cato ad incitas redigatur. Suspisor igitur illa omnia ab homine non indocto explicandi causa in margine adscripta esse et alieno loco inter oratoris verba recepta.

Rarius in hac oratione peccatum est omissionis vitio, velut in § 6, ubi MOMMSENUS occupavit, quod mihi quoque in mentem venerat: »Negat (*Cato*) esse eiusdem severitatis;» in § 9 ubi cum KALISERO mihi convenit verbis »quem contra veneris» addendum esse adverbium *antea* vel *ante*; in § 11, ubi concinnitas postulat, ut cum LAMBINO scribatur: »aut patris imperium timuisse aut a parente repudiatum (*esse*) videretur.» Idem intellexit in § 36 extr. CICERONEM scripsisse: »in hac »comitiorum tempestate populari saepe intelligas quo signo »commota sit, saepe ita obscura (*causa*) est, cet.» Tempestas ipsa nunquam obscura est, saepe latet tempestatis causa. — Atque si oratio mihi edenda esset, non dubitanter reciperem supplementum initio § 87: »Nolite — hac eum (*cum*) re — »etiam ceteris ante partis honestatibus — privare.» Nudo ablativo *hac re* pessime hic causalis vis tribuitur, ut sit i. q. *propter hanc rem*, et vix a v. *privare* non suspensus videri potest. Atque ablativi diversi generis uni verbo non solent apponi, nisi quando nulla inde oritur ambiguitas, ut in hac ipsa oratione § 23. Cf. MADV. *Gr. Lat.* § 302. — His ab aliis observatis, sed nondum ab editoribus receptis addam unum locum, in quo vereor ne litera omissa faciat CICERONEM insolite loquentem. Memoratur Sctum, »quod est L. Caesare consule »factum,» § 71. Si anni indicium est, non debet abesse alterius consulis C. Figuli nomen; sin designandus est consul, quo referente sit factum, requiritur »quod est a L. Caesare »consule factum.» Nam consul Sctum fecisse dici potest. Vid. BECKERI *Antiq. Rom.* II, 2 p. 443.

Lubet nunc mihi percurrere orationem et e commentariis meis depromere, quae aliquot partibus aegris opem ferent aut ad opem ferendam alios fortasse excitabunt.

Initium orationis in codd. Mss. sic legitur: »*Quae deprecatus* a dis immortalibus sum — eadem precor ab iisdem dis »immortalibus cet.» Multi viderunt auctoritate QUINCTILIANI, qui *I. O.* IX. 4, 107 prima verba citavit, corrigendum esse *pre-*

catus (ut paulo post: »idem ego sum *precatus*»), sed miramur neminem ex eodem fonte repetiisse *Quod precatus*. Nam etsi forte illa solemnis comitiorum precatio plura continuerit, hic tamen una sola res affertur, »ut *ea res* mihi fidei magistratuique meo populo plebique Romanae bene atque feliciter eveniret.” Quum verba *Quod precatus* abiissent in *Quae deprecatus* reliqua iis adaptata sunt et pro *idem precor* scribi debuit: *eadem precor*. CICERO autem non solum nunc superiores illas preces repetit, sed duo addit, primum ut iudices Murenam salvum velint, tum ut id prosit reipublicae. Quae adiecit »ob eiusdem hominis consulatum una cum salute obtinendum” causam continent, qua re solemnem illam formulam repetat, et sic debent explicari: »ut ($\delta\pi\omega\varsigma$) ego eiusdem hominis consulatum una cum salute obtineam.”

§ 2. — »idem consul eum vestrae fidei commendat, qui antea dis immortalibus commendavit.” Scribendum censeo: »idem consulem v. f. cet.” quoniam non tam opus est ut hoc dicat, Murenam a se consule, quam consulem nunc iudicibus, ut olim dis, commendari, et, si omnino illud dicere voluisset, saltem hominem praesentem *hunc* vocasset. Eum vero qui designatus esset, recte consulem vocari satis ostendunt haec e § 3: »A quo — est aequius consulem defendi quam a consule?”

Prudenter HALMIUS in § 3 verbis *una traditur* mendi indicium praeposuit, nullius correctionem dignam iudicavit, quam reciperet. Locum describam: »Quis mihi in republica potest aut debet esse coniunctior, quam is, cui respublica *a me una traditur* sustinenda,” ut repellam KAUSSERI suspensiones, qui pro *una* coniecit *manu* vel *per manus*. Vid. *Addenda* ed. nov. p. 1448. Nam neque in simplici *manu* est ea vis, quam habet locutio *de manu in manum*, *Fam.* VII. 5, 3, neque *per manus* hic dici potest, quia consulatum inter se per manus tradere, quod legimus in SALUSTII *Iug.* 63 extr. ab hoc loco plane alienum est. Magis arridet HULLEMANNI mei coniectura, qui pro *a me una* corrigendum putat *mea manu*; quamquam requiritur fere temporis non remoti indicium, *iam*, *mox*, *brevi*. Sed certe opus est futuro *tradetur*, quoniam CICERO Kal. Ian. demum munere erat abiturus, quare § 80 vere dicit: »nolite

»adimere eum, cui *remp. cupio tradere incolumem.*»

In contentione dignitatis § 15 summa cum tribuisset ornamenta Servio Sulpicio, paria inveniri in Murena affirmat, »atque ita paria, ut neque *ipse* dignitate vinci potuerit, neque »te dignitate superarit.» In his *ipse*, quod plane otiosum est, conflatum puto ex *abs te*. Tullianum habebis, si ita scripseris: »ut neque *abs te* dignitate vinci potuerit, neque te dignitate superarit.» Paene contrario vitio laborant haec in § 73: »in quibus tamen Murena ab senatus auctoritate defenditur.» HALMIUS morem gessit ERNESTO molestam praepositionem delenti. Ego scribo »*ipsa* senatus auctoritate,» nec est, quod ostendam, quantam vim quamque opportune pronomen illud sententiae addat.

Nunc mihi res erit cum Iureconsultis, qui patienter ferunt praetorem in fundi vindicatione haec verba pronuntiantem: »Suis »utrisque superstitibus praesentibus istam viam »dico,» § 26. Cf. KELLER, *der röm. Civilprocess*, Leipz. 1852. p. 62. Doceri velim, quae sententia ex illa formula elici possit, quae non contorta sit et abhorrens a prisca aevi simplicitate. Equidem nullam video. Sermonis antiquitas multa excuset in eiusmodi formulis; sed non habet tantam religionem, ut praetorem malis inepte loquentem audire, quam subvenire ei, qui toties aliis subvenerit. Dixit, opinor: »*Reis*. utrisque sup. »praes. istam viam dico,» iubetque utrumque reum i. e. peti- torem et eum, unde petitur, viam ire cum testibus. Eos enim tum appellabant *superstites*. FESTUS p. 305 MULL. Utrumque litigantem *reum* appellari docent testimonium certum Aelii Galli apud FESTUM p. 273 v. *Reus*, coll. ibid. p. 289 et haec verba PAULI in *Exc.* FESTI p. 38: »Contestari est, quum uter- »que *reus* dicit cet.» Cf. CIC. *de Orat.* III. § 521. Cupio hanc correctionem assensum esse laturam Icti literatissimi PH. ED. HUSCHKII, qui nuper in libro, quo studia Gaiana egregie promovit, alium huius orationis locum feliciter tentavit. Qui libro utuntur, inspiciant pag. 221 adn. 56; ceteri sciant pro eo, quod legitur in § 28: »Difficilis autem res *ideo non* putatur, quod et perpauca et minime obscuris literis continetur.» HUSCHKIUM velle: »Difficilis — *ideone* putatur, quod — continetur?»

In § 34 novissimus editor recepit, quod plurimi Mss. libri offerunt: »neque vero eius belli conficiendum *exitum* tanto studio populus Romanus ad Cn. Pompeium detulisset.” Sed Latinum puto esse *conficere bellum*, non *exitum belli*. Itaque melius est, quod post LAMB. multis placuit »belli conficiendi »*curam*,” sed pressius plurimorum librorum vestigiis insistens conicio in codice archetypo fuisse »belli conficiendi *negotium*.” — In seq. § nonnihil molestiae creant verba: »*totam* »*opinionem* parva nonnunquam commutat aura rumoris.” Fieri potest, ut totius populi opinio, omnium opinio dicatur *tota opinio*, etsi exempla non suppeditant, sed aliud hic desidero, quod suspicionis dubiae, opinionis levis contrarium est. Hoc autem reddes CICERONI scribendo *certam opinionem* i. e. id quod multi certo futurum putabant.

Quod vulgabatur in § 49 »observationes, testificationes, seductiones testium, secessionem subscriptorum animadvertabant, »quibus rebus *certe ipsi candidatorum vultus obscuriores videri solent*” perversam continere sententiam et *vultus* interpolatori deberi MADVIGIUS docuit O. A. II. 373 locum aliis restituendum relinquens. Codices fere conspirant in his: — »quibus rebus *certe ipsi candidatorum obscurior ei videri solet*,” unde KLOTZIUS haec extricavit: »quibus rebus *esse ipsi candidato obscurior spes videri solet*.” Ita oritur bona sententia, sed longius a scriptura tradita receditur. Leniori correctione res agi poterat: »quibus rebus *certe spes candidatorum obscurior exhiberi solet*.” Ad confirmandam hanc coniecturam duo afferam. Primum *ipsi* et *spes* facile commutari posse ostendit, quod in § 32 codd. habent »*tantum ipse conatuque*,” ubi HALMIUS recte de KLOTZII coni. scripsit »*tantum spe conatuque*.” Verbum autem *exhiberi* recte ponitur pro *ostendi*. Nam, ut tradit ULPIANUS in l. 3. § 8 Dig. de hom. lib. exhib., proprie est extra secretum habere, in publicum producere, videndi tangendique facultatem praebere. Sic usurpatur Acad. I. § 18 »*philosophiam professus sum populo nostro exhibiturum*.”

In § 51 liber Mon. tuetur, quod Or. ediderat »*Tum* erupit »e senatu.” Sed aliam particulam in suo exemplo invenerant librarii codicum G. et E. Alter pro *tum* scripsit *que*, alter *qui*. Propterea H. MOMMSENI iussu edidit »*Atque*.” Malim re-

vocare particulam conclusivam »Itaque.»

E PLUTARCHI *vita Cic.* 14 et DIONE XXXVII. 29 novimus consulem τεθωρακισμένον interfuisse comitiis consularibus. CICERO ipse, qui saepius se tum praesidio amicorum tectum fuisse narrat, hic addit se descendisse in campum »cum illa *lata* »*insignique* lorica” § 52. Rem ipsam nemo sanus in dubium vocabit; verba me sollicitant. Quid enim? nonne *lata* mirum tibi videtur loricae epitheton; quum illa corpori apta esse debeat, itaque pro corporis habitu latior vel angustior sit? Adiectivum illud mihi suspectum est; sed quod reponam non habeo certum. Nam quod statim se offert *lauta* vix de lorica dici potest; quod autem optime loricae conveniret *levis* (ut e VIRGILIO cognovimus »*levibus* hamis consertam lorica”) nimis a codicum scriptura recedit. Fortasse acquiescendum in HULLEMANNI emendatione satis leni: »cum illa *late insigni* lorica.”

§ 71. CICERO tenuiorum operam in petendo et adsectationem male a Catone reprehendi monet, quoniam hoc unum sit, quod candidatis tribuere possint. Qua in re utitur hoc argumento: »Si nihil erit praeter ipsorum suffragium, tenue est: »si ut suffragentur, nihil valent gratia. Ipsi *denique* cel.” In HALMII editione videantur, quae ipse, MOMMSENUS, KAIJSERUS »in loco perobsuro” tentaverint. Mihi LAMBINUS aliique recte scripsisse videntur, vitiose distinxisse. Ponamus post *tenue est* minimam distinctionem. Ita priori conditioni »si nihil erit »praeter ipsorum suffragium” altera subiicitur »si nihil valent gratia ut suffragentur” i. e. ad suffragandum. (Cf. MADV. *ad Fin.* p. 352). Altera non est otiosa. Nam aliud est alicui tribuere *suffragium suum*, aliud *suffragari*. Illud semel fit in comitiis, hoc multo latius patet, estque adiuvere petentem, multorum suffragia ei conciliare. Satis erit exempli causa proferre *Off.* I. 158, ubi splendida domus, quam Cn. Octavius in Palatio aedificarat, *suffragata* domino ad consulatum narratur. Alia collegit BAKIUS *ad Cic. Leg.* p. 659. In iis, quae continuo sequuntur, accurata argumentatio postulat, ut pro »Ipsi *denique*” corrigatur »Ipsi *enim* — non dicere pro nobis, »non spondere, non vocare domum suam possunt.”

In epilogo § 87 HALMIUS edidit: »Atque ita vos L. Murena, »iudices, orat atque obsecrat, *ut*, si — fuit, sit apud vos

»modestiae locus, cet.» e coniectura addens *ut post obsecrat.* Non dicam eodem aut maiori iure post *fuit* illam particulam collocari posse, citans hac in re simillimum locum ex *Orat. p. Rosc. Am.* § 144; hoc dico STEINMETZII bonos codd. secutum, quibus nunc accedit G., vere restituisse: »Atque ita vos si »Murena — orat cet.”

Omitto paucos locos, de quibus si sententia mea ferenda esset iurare mihi non liquere, ut breviter ostendam multa in hac oratione legi, quae vel parum percepta vel minus recte explicata sint, quorum certe explicationem frustra quaeras in commentario P. MANUTII et in editione orationum VII, quam in usum scholarum AUG. MATTHIAE iterum paravit Lipsiae 1826. Aliis autem in hac re ducibus uti mihi quidem non licuit.

Quo maior utriusque interpretis est auctoritas, vera doctrinae laude parta, eo magis cavendum est, ne ab iis in errorem induci nos aliosve patiamur. Ad verba § 8 »hominis — »*causam tanti periculi*” MATTHIAE monuit »i. e. causam e tanto »periculo ortam.” Scribere debuit: »causam cum tanto periculo coniunctam.” Periculum enim oriebatur e causa, non contra. Itaque *tanti periculi* est genetivus qualitatis. — Rursus errat idem verba haec: »*Quaestura utriusque propemodum »pari momento sortis fuit*” e § 18 ita interpretatus: »sors »dedit utrique propemodum aequalem provinciam sc. Italicam.” Sententia vero haec est: »in quaestura gerenda sors neutri »propitia fuit, nullum” iis »*sors campum dedit, in quo ex- »currere virtus cognoscique posset.*” Recte MANUTIUS adscripsit haec ipsius CICERONIS verba. Sequuntur verba obscura, quibus mentio fit *legis Titiae*. ORELLIUS in *Ind. Leg.* p. 284 sq. recensuit varias de ea lege opiniones, quarum nullam probabilem existimo. Certissime falluntur, qui legem Titiam agrariam a. 654 latam respici putent. Nam decretum collegii augurum legem non iure rogatam mox sustulerat. Vid. Cic. *Leg. II.* § 31. Legem autem de XX quaestoribus in tabula aerea servatam et saepius editam, ultimum in *Delectu inscript. Rom.* ZELLIANO n. 1681, non esse partem legis Titiae, ut GÖRTTLINGIUS coniecit, bene defendit G. A. BECKERUS *Ant. Rom. II.* 2, adn. 869. At MANUTIUS hoc recte vidit hic non tam dicendum fuisse, qua lege, sed qualis provincia Murenæ sorte con-

tigisset. — In ultimis verbis § 25 antiquiores interpretes *notas* a Ictis compositas utcunque explicare maluerunt, quam ignorantiam suam fateri. Quam vani fuerint eorum conatus, non est quod doceamus, postquam NIEBUHRIUS certis codicum vestigiis insistens restituit: »*verba quaedam composuerunt.*» Nondum satis hoc visum est RAVIO, qui *Var. Lect.* I. p. 14 sq. insigni audacia coniecit: »*nova carmina clam composuerunt;*» etiam nimis nuper MOMMSEN, qui quum paulo ante in codd. pro *lege agi* solum *lege*, hic vero in cod. G. nihil nisi »*accedam composuerunt*» invenisset, a CICERONE scriptum putat: »— *lege posset agi, quaedam composuerunt.*» Male *verba* hinc expelluntur, quae non solum palaeographicis rationibus confirmantur, sed aptissime nominantur. In legis actionibus, quae ita vocatae sunt, quia ipsarum legum verbis accommodatae erant, res agebatur *verbis legitimis*. GAL. IV. 11. Exempli eiusmodi verborum dabit idem Ictus IV. 16, 21, 24. *Verbis* autem ita inhaerebant, ut propter nimiam subtilitatem deinde *per concepta* a praetore *verba*, id est *per formulas* litigari coeptum sit, ibid. 30. — Sine causa vetus formula actoris »*inde ibi ego te ex iure manum consertum voco,*» in § 26 a CICERONE ob verbositatem derisa, negotium creavit interpretibus. *Inde ibi* neque *in eum locum* designat, ut MATTHIAE putabat a GRAEVIO inductus, neque idem est, quod *inibi* aut *indidem*. Sua utrique adverbio vis constat. Sententia est: ex hac causa in eo loco ut mecum manum conseras ego te hinc ex iure i. e. a praetore voco. Similiter in formula, qua adversarius utitur »*unde — inde*» dicta sunt pro: »*qua ex causa — ex ea causa.*» — Quanta difficultate laboret locus, § 47, ubi CICERO enumerat, quae a Servio in nova lege ambitus flagitata senatus repudiavit, docere possunt, quae e GARATONII commentariis in *Indice legum* ORELLIANO p. 218 sq. et in RINKESII *disp. de crimine ambitus* p. 119 seqq. leguntur. *Confusionem suffragiorum* MANUTIUS bene explicuit, vereque alii defenderunt *prorogationem legis Maniliae, aequalionem gratiae, dignitatis, suffragiorum* non dici nova capita rogationis Servianae, sed invidiose his describi illam suffragiorum confusionem. Illud maxime ambiguum erat, quomodo CICERO legis Maniliae a. 687 latae, sed Scto sequenti anno abrogatae renovationem

appellare potuisset *prorogationem legis Maniliae*. Non poterat facilius meliusve ille scrupulus evelli, quam factum est ab HALMIO, qui MOMMSENI monitu edidit *perrogationem l. M.*, quo ducunt plures iique meliores libri, qui praebent *prorogationem*. Est illud quidem vocabulum novum, sed nihil obstat quominus a CICERONE fictum dicamus, quum de legibus *ferri et rogari, perferri et perrogari* in usu essent. Cf. KEMPFIIUS *ad Val. Max.* I. 2, Ext. 1. — Oratio in § 48 hiat editorum culpa, qui quum non animadverterent id quod verbis »Atque ex omnibus illa plaga est iniecta petitioni tuae — maxima” inchoatum esset, multis interpositis interrumpi, deinde, ut fit, sub alia dicendi forma repeti et absolvi sic: »sed tamen quam te securim putas iniecisse petitioni tuae,” quod particulae *sed tamen* satis declarant, quae arctissime cohaerent, male divellerunt, quin etiam a verbis *sed tamen* novum caput inceperunt. Sublatis distinctionibus post *maxima* et *satietyati* illa omnia: »de qua ab homine — occurro vestrae satietyati” a reliqua oratione separanda sunt. — Quae CICERO dixit de Postumii Serviique filii criminibus non intercidis, sed in oratione edita ab ipso omissa et solis titulis indicata esse, testimonio PLINII *Ep.* I. 20 constat. Sed quae proxime praecedunt illam partem orationis in § 57 aliter accipienda videntur, quam a MANUTIO et MATTHIA, si brevem huius admonitionem recte intelligo, factum est. P. Postumius studio accusandi Murenam ductus a praeturae petitione destiterat. Quod postquam CICERO lepida comparatione vituperavit, haec addit: »Cuius competitorum si nihil deliquerunt, dignitati eorum concessit, cum petere destitit: sin autem eorum aliquis largitus est, expetendus amicus est, qui alienam potius iniuriam quam suam persequatur.” Ultima illi sic acceperunt, quasi Postumius deberet expetere amicum, qui iniuriam a competitore Postumio illatam persequeretur potius quam suam i. e. sibi illatam. Non placet tam contorta et longe quaesita explicatio. Mihi *expetendus amicus* est Postumius, dignus quem alii amicum sibi habere vellent, quum *alienam iniuriam* i. e. iniuriam Servio consulatum petenti illatam persequi mallet, quam *suam* i. e. quam eam, quam competitor aliquis largiendo ipsi intulisset.

Antequam manum de tabula tollo, iuvat proferre suspiciones quasdam, quibus lacunas in § 72, 80, 85 expleantur. Non is sum, qui divinando quid perierit vere assequi et resarcire me posse putem; sed lectores rogabo, ut benigne hunc lusum ingenii adspiciant, quantumque velint ei tribuant. HALMIUS optimos libros secutus § 72 extr. edidit: »Haec homines * * * a suis tribulibus vetere instituto assequebantur * * *.” Quae vero notantur e deterioribus »haec homines *tenuiores* »*primum nondum qui ea* suis cet.” minime repudianda videntur, sed vestigia verae scripturae conservant. C. F. HERMANNUS in *Musei Philol. Bonn.* Vol. VI. p. 451 satis licenter inde extricavit: »Haec hom. ten. *primum*, *mox reliqui a* suis trib. »vet. inst. assequebantur.” Forsitan mea restitutio probabilior iudicetur: »Haec hom. ten. *praemia donaque a* suis cet.” Initio sequentis sententiae supplendo non spernenda excogitavit MOMMSENUS de *colleg.* p. 56, quae HALMII adnotatio continet.

In ea sententia, quae legitur § 80 »Nolite arbitrari medicis consiliis aut usitatis viis aut * * *,” pauca periisse verisimile est. Sententia non respuit haec: *alienis copiis rem publicam oppugnari.*

Paulo plus, si librario cod. Monac. fides habenda est, spatium duorum versuum in litura § 85 cubat, ut fere cogamur obtemperare Hippocrati desperatis medicinam adhibere vetanti. Sed qui semel verecundiae fines egressus est, quo non prorumpit! En, quid mihi in mentem venerit librorum ductus rimanti: »*Nunc iam, qui impedituri sint comitia, parati sunt.* »*Mox illa pestis imminebit, manus importuna Catilinae prorum-* »*pet, qua poterit, et vim populo Romano minabitur, in agros* »cet.” In his, ut suum cuique reddatur sive bene sive secus inventum, *minabitur* e cod. Palat. est, verba *parati sunt* LAMBINI, *manus* HALMII, cetera mihi debentur. Tu, amice lector, si quid novisti rectius istis, candidus imperti: si non, his utere mecum.

Scr. Amstelodami
m. Aprili extr.

I. C. G. BOOR.

FOLIUM SIBYLLAE.

Quum nuper Procopii bellum Gothicum legerem **incidi in lo-**
cum tam mirifice et ioculariter corruptum, ut me **nihil um-**
quam istiusmodi meminerim videre. Narrat Procopius I. 7.
(pag. 33 editionis Dindorfii in Corp. script. Hist. Byzant.)
sub initium belli quum ad Salonas atrocissime esset pugnatum
in eo proelio occubuisse Mauricium, Mundi, Romanorum Du-
cis, filium et brevi post patrem ardentem ira ob filii necem
quum stragem hostium ingentem edidisset telo ictum occubui-
se et ipsum. Deinde ita pergit: τότε Ῥωμαῖοι ἀνεμνήσθησαν τοῦ
Σιβύλλης ἔπους, ὅπερ ἀδόμενον ἐν τῷ πρὶν χρόνῳ τέρας αὐτοῖς
ἔδοξεν εἶναι. ἔλεγε γὰρ τὸ λόγιον ἐκεῖνο, ὡς ἡνίκα ἂν Ἀφρικὴ
ἔχῃται ὁ κόσμος σὺν τῷ γόνῳ ὀλεῖται. τὸ μέντοι χρησθήριον οὐ τοῦτο
ἐδήλου ἀλλ' ὑπείκον, ὅτι δὴ αὖθις ὑπὸ Ῥωμαίοις Λιβύη ἔσαι καὶ
τοῦτο ἐπεῖπεν, ὅτι τότε ξὺν τῷ παιδὶ ἀπολεῖται Μοῦνδος. λέγει
γὰρ ὧδε·

ἀερίσας ἄρτα * * * * * τζερίστασι.

omisi litteras decem medias, quarum formas Dindorfius ex
codd. descriptas utcumque expressit, ego figuras litterarum ty-
pis referre non possum, sed quae sint illae litterae mox dicam.
Videamus an illud Sibyllinum aenigma solvere possimus. Quid,
quaeso, est ἀερίσας ἄρτα? Utere antiqua Codicum scriptura
et videbis. AEPICACAPTA dedit Graecus scriba Graeca verba
esse ratus, sed non sunt haec Graeca verba. Quid igitur?
Nempe AFRICA CAPTA, optime Latine, ut equidem opinor, nam-
que quod olim cantabatur a Romanis oraculum verbis Latinis
fuisse conceptum non miraberis. Inspice mihi ad hanc lucem
decem litterarum figuras a Dindorfio rudi artificio depictas.
Continuo agnosces esse: MUDUSCUMNA id est MUNDUS CUM NA-,
nam lineola in MUDUS scribas fefellit oscitantes. Quod su-
perest quamquam pessime depravatam diu reluctari non potest:
est enim natum ex TOPERIBIT. Itaque haec est ipsa Procopii
manus: λέγει γὰρ ὧδε·

AFRICA CAPTA MUNDUS CUM NATO PERIBIT.

quibus statim haec subiungit: ἐπεὶ δὲ κόσμος τῇ Λατίνων
Φωνῇ ὁ Μοῦνδος δύναται, ῥοντο ἀμφὶ τῷ κόσμῳ τὸ λόγιον εἶναι.

Res certa et manifesta est.

C. G. C.

LECTIONES TULLIANAE.

SCRIPTIT W. G. PLUYGERS.

CAPUT II.

In superiore capite ad alia CICERONIS scripta a Verrina digressus eo iam revertor et librum II secundae Actionis pertractabo.

§ 59. Versamur adhuc in causa Epicratea. Bidini qui de pecunia Verri per Volcatium numerata nihil cum Epicrate conficere potuerant, queruntur se nummos frustra dedisse. Res percrebruit et in ore atque sermone omnium coepit esse. Verres ait se de hac re velle cognoscere. Volcatium vocat; nummos Bidinis reddi iubet; sed neque in Volcatium, qui iudicii corrumpendi causa pecuniam accepisset, neque in Bidinos qui dedissent animadvertit. Est aliud indicium hoc fuisse simulacrum iudicii non iudicium: Volcatius tanta ignominia accepta, qui coactus esset furtum reddere, post iudicium Verri inter familiarissimos et amicissimos esse pergit. *An hoc solum argumentum est nihil isto imprudente factum, quod Volcatius ei non succensuit? quod iste nec in Volcatium nec in Bidinos animadvertit? Est magnum argumentum; verum illud maximum, quod illis ipsis Bidinis, quibus iratus esse debuit, a quibus comperit, quod iure agere cum Epicrate nihil possent — idcirco suum decretum pecunia esse tentatum: his, inquam, ipsis non modo illam hereditatem, quae Epicrati venerat, sed — bona patria fortunasque eius Bidinis tradidit. In ultimis quin Bidinorum nomen ante tradidit sit tollendum, nemo, opinor, semel monitus dubitabit.*

§ 68. *Sopater quidam fuit Halicyensis — Is ab inimicis suis apud C. Sacerdotem praetorem rei capitalis cum accusatus esset, facile eo iudicio est liberatus. Huic eidem Sopatro iidem inimici ad C. Verrem — eiusdem rei nomen detulerunt. — Citatur reus: causa agitur Syracusis: crimina tractantur ab accusatore ea, quae erant antea non solum defensione, verum etiam iudicio dissoluta. Lege: crimina tractantur ab accusatore eadem.*

§ 74. Verri de Sopatro cognoscenti praesto est accensus Timarchides: crebro se accensus dimittebat ad aurem Timarchides. Non possunt nomen et appositum sine certa causa, quam hic non video, tam longo intervallo disiungi. *Timarchides* delendum est. In loco corruptissimo § 100 fortasse aliud remedium adhibendum erit, ut idem vitium in nomine M. Palicani tollatur. § 134: *qua ratione hic tantum apud istum libertus potuerit*, idem verborum ordo, quem modo reprehendi, nihil offensionis habet; dicitur quodammodo: quamquam est libertus.

§ 77. Pervenimus ad epilogum Sopatrei criminis, locum pessime habitum, quem vix spero me persanare posse, sed satis erit factum si occulta vulnera retexero.

Illud est capitale, illud formidolosum, illud optimo cuique metuendum, quod iste, si ex hoc iudicio aliqua vi se eripuerit, in iudiciis sit necesse est, sententiam de capite civis Romani ferat, sit in eius exercitu signifer, qui imperium iudiciorum tenere vult. Hoc populus Romanus recusat, hoc ferre non potest: clamat permittitque vobis ut, si istis hominibus delectemini, si ex isto genere splendorem ordini atque ornamentum curiae constituere velitis, habeatis sane istum vobiscum senatorem, etiam de vobis iudicem si vultis habeatis: de se homines, si qui extra istum ordinem sunt, quibus ne reiiciendi quidem amplius quam trium iudicum praeclaras leges Corneliae faciunt potestatem, hunc hominem tam crudelem, tam sceleratum, tam nefarium nolunt iudicare. In de se homines, si qui extra istum ordinem sunt, libri tantum non omnes si qui. Ita dubitatur aut num qui extra senatum sint, aut num qui extra hunc ordinem sunt homines sint. Utrumque absurde. Etenim per ironiam fingi

licet in controversiam venisse sintne praeter senatores cives optimo iure, sintne denique liberi homines; verum qui fingit esse qui dubitent, num qui extra amplissimum ordinem sunt homines sint, de quo ne in servis quidem dubitatur, is modum mihi excedere videtur. Quae disputo iis obversata esse suspicor, qui si abiiciendum esse censuerunt. Quibus ego assentirer, si hac una particula deleta cetera sana et liquida essent. Id autem tantum abest ut ita sit, ut licet incommodum si omittas, nihil inconcinnius et obscurius dictum esse potuerit. Nam primum, nisi tota vis oppositionis frangatur, *de se* ad populum Romanum referatur necesse est, non ad novum subiectum *homines*; et sane aliquantum differt utrum dicas: populus Romanus de se hunc hominem iudicare non vult, an: homines nolunt. Deinde senatus non potest hoc loco recte per ullum pronomen demonstrativum indicari, nedum per pronomen *istum*. Neque etiam venuste dicitur: *de se homines — hunc hominem nolunt iudicare*. Hoc pro certo habeo CICERONEM non scripsisse: *homines si qui extra istum ordinem sunt*. Verum mihi nondum liquet utrum in his ipsius CICERONIS verba lateant, an scholion olim ad se adscriptum eiusmodi: *homines qui extra senatorium ordinem sunt*. Equidem si tantum illa scripta invenissem: *de se, quibus ne reiiciendi quidem amplius quam trium iudicum praeclarae leges Corneliae faciunt potestatem, hunc hominem — nolunt iudicare*, et praeterea nihil, fateor me nihil amplius fuisse requisiturum. Sane scio viros doctos negare CICERONEM nomina collectiva cum plurali iungere. Neque habeo exempla huius generis, qualia ex Livio aliisque peti possunt, quibus hanc doctrinam refutem, sed opponam locum CICERONIS qui nostro loco persimilis est *pro Balbo* § 22: *Cum aliquid populus Romanus iussit, id si est eiusmodi, ut quibusdam populis — permittendum esse videatur, ut statuunt ipsi non de nostris sed de suis rebus quo iure uti velint, tum utrum fundi facti sint an non quaerendum esse videtur: de nostra vero republica, de nostro imperio, de nostris bellis, de victoria, de salute fundos populos feri noluerunt*. Nonne CICERO dixit noluerunt, cogitavit populus Romanus noluit? Equis est qui homines noluerunt inculcare velit? Et ea loci ex Verrina ratio est ut numerorum anacoluthon et necessarium et non admo-

dum durum sit. Nam absurdum esset dicere: „populus Romanus de se, cui ne reiiciendi quidem potestatem leges Corneliae faciunt, hunc hominem iudicare non vult.” Non enim univ-
 ersus populus reus est et reiecit, sed singuli de populo. Et facit pronomini *se* natura ambigua ut oratio sine ulla audientium offensione ex altero numero in alterum transeat. Sed quid de his statuendum sit libenter ego virorum doctorum iudicio permitto. Hoc unum teneo corruptam esse vulgatam lectionem.

Caeterum video ZUMPTIUM contra FERRATHI sententiam (*Ep.* I. 1) censere Syllanam illam trium iudicum reiectionem lege Cornelia de repetundis fuisse constitutam. Primum si hoc ad eos tantum pertinebat, qui extra senatorium ordinem essent, non video qua ratione in lege de repetundis de ea re sanciri potuerit, qua soli tenebantur senatores. Cf. *pro Balbo* § 54 et *pro Rabir. Post.* § 12 seqq. Tum parum probabile videtur CICERONEM cum contemptu loqui de ea lege, ex qua lege ipse accuset; neque etiam hanc certam legem si spectaret, plurali numero uteretur. Spectat nisi fallor eam legem Syllanam qua, lege Sempronia abrogata, iudicia senatui restituta sunt, quam legem hoc ipso tempore Cotta vehementer oppugnabat.

Idem vir doctus FERRATIUM secutus hoc Syllae institutum ad eos solos refert qui extra amplissimum ordinem essent. Fortasse recte. Quamquam dubitare licet. Certe Verris exemplo ad hanc rem demonstrandam non satis caute FERRATIUM usum esse video, quasi ex ipso CICERONE constaret Verrem plures quam tres iudices reiecisse. Nam trium tantum iudicum a Verre reiectorum apud CICERONEM mentio exstat, P. Sulpicii Galbae, C. Cassii, P. Cervii. Quos addit FERRATIUS Sex. Peducaeu, Q. Considium, Q. Iunium, eos Verres non reiecisse dicitur sed *reiici passus esse* (*Verr.* I § 18); quod, quamquam cuiusmodi sit non satis intelligo, certe significare non potest eos homines ab ipso esse reiectos. FERRATHI errorem non profero, ut de ingeniosissimi ac doctissimi viri laude quidquam detrahā, sed ne error propagetur, neve alius post alium quod minime certum est pro certo venditare pergat.

§ 79. *Hunc hominem in iudicum numero habebimus? hic alteram decuriam senatoriam iudex obtinebit?* Duas huius loci

novi interpretationes. Sunt enim qui statuunt *alteram decuriam senatoriam* unam esse de tribus, quas lex Aurelia instituerit, quam legem quo tempore causa Verrina acta sit iam populus iussisset, ita tamen ut sequenti demum anno secundum eam decuriae iudicum essent describendae. At quo tempore prioris actionis oratio habita est secundaeque actionis oratio habita esse fingitur, lex Aurelia promulgata quotidie in contionibus agitabatur necdum perlata erat. Ex multis locis qui eo pertinent, conferatur unus III § 223. Ergo hoc constat in loco nostro decuriam senatoriam non esse decuriam ex lege Aurelia, quae hoc tempore nulla erat.

Altera interpretatio est MADVIGH v. c. qui in disputatione de tribunis aerariis (*Opusc. Acad. altera* p. 261) ponit senatores, quum ex lege Cornelia soli iudicarent, in duas decurias fuisse descriptas, nullo discrimine, sed ut faciliorem rationem sortitio haberet, quum eodem tempore plura iudicia exercerentur. His obstare mihi videtur quod altera decuria non potest eximie senatoria dici, si utraque iudicum est de senatoribus, praeterque has duas nulla alia hominum alius ordinis. Tum quid refert populi Romani in utra decuria Verres iudicaturus sit, qui in neutra ferendus erit. Equidem contendo quoquo modo iudices ex lege Cornelia distributi fuerunt, eius rei inepte hic et putide fieri commemorationem. Movet oratoris indignationem non quod Verres in hac vel illa decuria erit, sed quod omnino iudicabit. Mihi hic *alteram decuriam senatoriam iudex obtinebit* interpolata esse videntur. Est scholion quod pertinet ad: *hunc hominem in iudicum numero habebimus*. Id enim explicatione indigere videbatur, quemadmodum Verres ni condemnatus esset per se iudex futurus esset. Magister antiquitatem eatenus tenebat, ut sciret fuisse tempus quo aut duae decuriae iudicum essent, quarum altera senatoria (ex lege Iulia): aut duo genera iudicum esse dicerentur, alterum senatorum, alterum hominum qui extra hunc ordinem essent (ex lege Aurelia, qua de re prudenter disputat MADVIG l. l. p. 244 n. et p. 257); sed ignorabat homo haec omnia post actam demum causam Verrinam esse constituta.

§ 87. Thermis praeter alia egregia veteris artificii opera

quae Verres ad insaniam concupivit, *erant signa ex aere complura, in his eximia pulchritudine ipsa Himera in muliebrem figuram formata ex oppidi nomine et fluminis*. Formare aliquem ex nomine suo est talem oculis repraesentare qualem esse aut fuisse ex nomine eius coniecturam facis; v. c. Romae aedes erant Veiovis; nominis origo ne Romanis quidem satis nota erat, sed quoniam *vegrandia farra colonae, quae male creverunt, vescaeque parva vocant*, (Ovid. *Fast.* III. 445) erant qui Veiovem Iovem parvulum esse existimarent. Artifex autem qui Veiovis signum puerili vultu atque habitu finxerat, deum ex eius nomine in puerilem figuram formasse dici potest. Hoc si ad locum nostrum transferimus, sensus erit Himeram in muliebrem figuram formatam fuisse, quod oppidi et fluminis nomen mulierem significaret, i. e. quod nomen esset feminini generis. Sentio sic exire perridiculam sententiam, nec tamen aliam explicationem video. *Ex oppidi nomine et fluminis magistrum olim ad ipsa Himera adscripsisse arbitror; discipulis exposuit unde deae sit nomen.*

§ 94. Verres Sthenio Thermitano, qui non passus esset haec signa tolli, vehementer iratus facit ut eius nomen ad se deferatur. Sthenius profugit. Tum Verres *palam de sella ac tribunali pronuntiat, si quis absentem Sthenium rei capitalis reum facere vellet, sese eius nomen recepturum, et simul ut — nomen deferret Agathinum coepit hortari. Tum ille clare omnibus audientibus se id non esse facturum —. Hic tum repente Pacilius quidam — accedit: ait si liceret, nomen absentis deferre se velle. Iste vero et licere et fieri solere et se recepturum. Itaque defertur. Pacilius non dixit se absentis nomen velle deferre si hoc fieri liceret, sed si liceret absentis nomen deferre, se Sthenii nomen velle deferre. Rectius igitur ita distinguetur: si liceret nomen absentis deferre, se velle. Iterum corrigatur verborum distinctio § 102 in hunc modum: Deinde Romae, cum res esset acta in senatu omnes istius amici in his etiam pater eius hoc defendebat: licere fieri; saepe esse factum: iste quod fecisset aliorum exemplo institutoque fecisse; vulgo legitur hoc defendebat licere fieri: saepe etc. Tum cum ORELLIO legendum est: defendebant. Nec est ulla idonea causa cur sperna-*

mus fragmenti Vaticani lectionem: *cum haec ac[ta res esset]*, quum praesertim Lag. 42 p. m., quamquam *haec* omittat, eundem verborum ordinem servet: *cum acta res esset*. Pronomen omissum fecit, ut in reliquis libris verba transplicerentur.

§ 105. Copiose CICERO in hac ipsa oratione crimen corruptarum tabularum publicarum explicat, quas Verres ita correxerat ut Sthenii nomen coram delatum esse videretur. Dum codex circumfertur, ita pergit orator et hunc locum concludit: *Is mihi etiam Sthenium litteras publicas corrupisse causa incognita iudicavit, qui defendere non potuit se non ex ipsius Sthenii nomine litteras publicas corrupisse*. Non est verisimile oratorem hic maluisse respicere ad ea quae Verres in prior actione defenderat, quam ad ea quae argumentis modo prolatis responsurus erat aut respondere poterat. Ex librorum igitur *potuit* et *potuerit* neutrum placet; *poterit* unice verum mihi esse videtur. Tum HOTTOMANNI sententiam amplector qui coniicit legendum esse *iudicabit*.

§ 114. De eodem Sthenio haec leguntur: *Denique nunc vide quid inter te — et hunc Siculum qui abs te — est condemnatus intersit. Hunc civitates ex Sicilia permultae testimonio suo legationibusque ad eam rem missis publice laudant: te omnium Siculorum patronum una Mamertina civitas, socia furtorum ac flagitiorum tuorum, publice laudat, ita tamen novo more, ut legati laedant, legatio laudet*. Hunc locum totum adscripsi, ut recitanti facile iudicium esset, quantopere illud *publice laudat* numerum frangat orationemque retardet. Equidem haec a magistro addita esse arbitrator.

§ 124. Quum Agrigentinarum duo genera essent, unum veterum, alterum colonorum, cautum erat legibus ne plures essent in senatu ex colonorum numero quam ex vetere Agrigentinarum. Verres qui omnia iura pretio exaequasset in his quoque duobus generibus civium turbavit. Nam cum esset ex veterum numero quidam senator demortuus, ad Verrem empturi venerunt illum locum senatorium non solum veteres, verum etiam novi. *Fit, ut pretio novus vincat literasque a praetore*

afferat Agrigentum. Agrigentini ad istum legatos mittunt etc. Non debebant hoc loco editores sprete optimi Lag. 42 auctoritate librum Vaticanum sequi. Lag. 42 habet: *Fit ut pretio novus vincat literasque a praetore auferat. Agrigentini etc. Auferre* autem in hoc genere exquisite non sine cupiditatis ac turpitudinis notione dicitur is qui pretio aut precario aliquid inopetrat, quod impetrare non debebat. Cic. *Ep. ad Q. fr. II. 15. § 3: In senatu lusit Appium collegam propterea isse ad Caesarem, ut aliquem tribunatum auferret.*

§ 137. Verre praetore venerat tempus quo in civitatibus Siciliae censores essent creandi. Is occasionem quaestus faciendi non praetermittit: ostendit sese in omnibus civitatibus censores esse facturum, scilicet ut studia cupiditatesque honorum atque ambitiones ex omnibus civitatibus tollerentur, quae res evertendae reipublicae solerent esse (§ 132). Concurritur undique ad mercatum Syracusas, fiunt licitationes, describuntur censores, ut quaestus amplior esset singulis censoribus denarii trecenti ad statuam praetoris imperantur. Rogat CICERO: *quamobrem censores ad statuam tibi conferebant? — Ob beneficium? Ergo hoc fatebere, abs te haec petita esse: nam empti non audebis dicere: te eos magistratus hominibus beneficii, non rei publicae causa permisisse? Hoc cum tute fateare, quisquam dubitabit, quin tu istam apud populos provinciae totius invidiam atque offensionem non ambitionis neque beneficiorum collocandorum, sed pecuniae conciliandas causa susceperis.* Is ambitionis causa aliquid facit qui sive in praesenti honoris contentione sive in spem futuram popularium gratiam sibi conciliare studet. Ambitio est inter cives, neque ullus inter praetorem et provinciales ambitioni locus est: Verr. II. 154: *Etenim sic C. Verrem praeturam in Sicilia gessisse constat, ut cum utrisque satisfacere non posset et Siculis et togatis, officii potius in socios quam ambitionis in cives rationem duxerit.* *Ep. ad Q. fr. I. 2. § 4: De hoc genere toto, ne forte me in Graecos tam ambitiosum factum esse mirere, pauca cognosce.* Verum fac esse ambitionem in provinciales, stulta sane est ista ambitio qua provinciae totius invidia atque offensio suscipiatur. Mihi CICERO simulatum illud in socios officium respexisse videtur quo Ver-

res comitia censoria in praetorium transtulerat, scilicet ut ambitio tolleretur, quae res evertendae reipublicae soleret esse. *Lego non ambitionis tollendae neque b. c.* Ita quoque singula nomina verbum habebunt.

§ 142. Recte ac iusta de causa a secunda persona ad tertiam transitur in: *Verum ubi tandem aut in quibus statuis ista tanta pecunia consumpta est? Consumetur, inquires. Scilicet expectemus legitimum illud quinquennium: si hoc intervallo non consumpserit, tum denique nomen eius de pecuniis repetundis statuarum nomine deferemus; nam in prioribus de ipso crimine adversarii inter se contendunt; sed in refellenda criminis defensione, orator se ad iudices convertit.* Minus recte in proximis inchoata nova argumentatione oratio primum in tertia persona permanet, tum ad secundam transgreditur: *Reus est maximis plurimisque criminibus in iudicium vocatus: HS. tricies ex hoc uno genere captum videmus. Si condemnatus eris non, opinor, id ages, ut ista pecunia in quinquennio consumatur in statuis: si absolutus eris, quis erit tam amens qui te ex tot tantisque criminibus elapsum post quinquennium statuarum nomine arcessat?* Nam quod primum in genere ponitur, reum esse, hoc idem in sequentibus distinguitur et explicatur: *si condemnatus eris — si absolutus eris.* Nullis libris credam oratorem haec, quae tam necessario cohaerent, ita disiunxisse ut alterum ad iudices, altera ad reum dicere voluerit. *Lego: Reus es.*

Recte iterum iudices alloquitur in sequentibus: *Ita si neque adhuc consumpta est ista pecunia, et est perspicuum non consumptum iri, licet iam intelligamus inventam esse rationem quare et iste HS. tricies ex hoc uno genere conciliarit et ceperit, et ceteri, si hoc a vobis erit comprobatum, quam volent magnas hoc nomine pecunias capere possint.* Sed in his a correctore peccatum esse suspicor. Verba conciliare et capere coniunguntur ut lex, cuius haec ipsa verba esse videntur, iudicibus in animos revocetur. In lege Servilia certe, cuius multa capita quin in legem Corneliam translata sint vix dubitari potest, plus semel legitur: *qui pecuniam abstulerit, ceperit, coegerit, conciliaverit, averterit* (cap. 1.). CICERONEM hoc loco ver-

ha legis retinuisse suspicor, in quibus solemne est in talibus omitti coniunctionem; deleo *et inter conciliarit et ceperit*. Eadem de causa Verr. III § 91 lego: *pecuniae per vim — captae conciliatae*. In aliis locis librorum auctoritatem mecum habeo: III. 71, Lag. 42: *Quid est aliud capere conciliare pecunias in quo te lex tenet*; ibid. § 194, Lag. 42: *Utrum tibi pecuniae coactae conciliatae videntur adversus leges? corrige legem*; ibid. § 218 libri omnes, ut videtur: *cum iudices sitis de pecunia capta conciliata*.

§ 149. Multi pro testimonio dixerant metu sese ac malo coactos Verri ad statuas pecuniam contulisse. CICERO defensionem huic crimini a reo quaesitae occurrit; quae cuiusmodi sit in sequentibus exponit: *Mihi — renuntiatur ita constitui a tuis patronis, hominibus ingeniosis, causam tuam et eos ita abs te institui et doceri: ut quisque ex provincia Sicilia gravior homo atque honestior testimonium vehementius dixerit, sicuti Siculi multi primarii viri multa dixerunt, te statim hoc istis tuis defensoribus dicere: »inimicus est propterea quod arator est.* Itaque uno genere, opinor, circumscribere habetis in animo genus hoc aratorum, quod eos infenso animo atque inimico venisse dicatis, quia fuerit in decumis iste vehementior. Ergo aratores inimici omnes et adversarii sunt: nemo eorum est quin perisse te cupiat. Unus Lag. 42 Siculi omittit. Fortasse similitudine vocabulorum sicuti et Siculi librarius in errorem inductus est. Facile igitur patiar si quis Siculi archetypo restituere velit, modo ne CICERONEM ita scripsisse contendat. Nam ne dicam de figura orationis in qua multi necessario ceteris omnibus praemittendum est, nec magis ullum vocabulum ante se patitur, quam v. c. in: *scitis quam multi et quam multa priore oratione dixerint* (§ 156) *testes* ante aut post quam multi inculcari posset: sed interpositum illud Siculi argumentationem evertit. Verres enim suo *»inimicus est propterea quod arator est*”, non tantum Siculorum gravia testimonia oppugnare, constituerat, sed omnium aratorum etiam civium Romanorum, qui magno numero in Sicilia arabant. Verum nolo plura de ea re disputare, praestat ipsum CICERONEM audire qui § 155 hunc locum respiciens dicit: *modo aratorum honestissimorum homi-*

num ac locupletissimorum et Siculorum et civium Romanorum maximum numerum a te alienasti, i. e. dixisti a te alienos esse. Maximus ille numerus hominum honestissimorum ac locupletissimorum supra *multi primarii viri* dicuntur, qui si Siculi fuerunt, non video quomodo CICERONEM inconstantiae culpa liberemus; contra deleta *Siculi* singula singulis in utroque loco respondent.

Sequitur in § 150: *Verum esto: alio loco de aratorum animo et iniuriis videro: nunc quod mihi abs te datur id accipio, eos tibi esse inimicissimos. Nempe, ita dicis, propter decumas. Concedo, non quaero iure an iniuria sint inimici. Libri nempe id ait et nempe ita dicis. Utrumque a magistris interpolatum esse arbitror. Nempe propter decumas ab oratore ipsi Verri tribuuntur, cui respondet: concedo etc.*

§ 156. Iterum considerare volo locum quem supra posui: *Dixerunt Halesini, Catinenses, Tyndaritani, Hennenses, Herbitenses, Agyrinenses, Netini, Segestani: enumerare omnes non est necesse: scitis quam multi et quam multa priore actione dixerint.* Quaero utrum *multi* in praedicato sit, ut loquuntur, an in subiecto; hoc volo: diciturne *»Halesinos ceterosque scitis quam multi et quam multa dixerint,»* ut sensus sit non singulos ex singulis civitatibus sed et multos ex singulis civitatibus dixisse et multa dicta esse: an vero *multi* absolute positum est et cum *dixerint* ita coniungendum, ut dicatur magnum omnino esse numerum eorum qui testimonia dixerint, eosque multa dixisse? Etenim si hoc orator voluit (et vix dubitare licet quin id voluerit) necessario scribendum erit: *scitis quam multi quam multa dixerint.* In alia enim forma orationis dicendum est: *»scitis multos multa dixisse,»* non: *»multos et multa.»* Cf. Cic. Ep. ad Q. fr. I. 3 § 5: *de quo scribunt ad me quidem multi multa et se sperare demonstrant.*

§ 157. *Omnes — hoc in hac causa intelligent, hoc animo esse Siculos, ut, si in istum animadversum non sit, sibi relinquendas domos ac sedes suas et ex Sicilia decedendum atque adeo fugiendum esse arbitrentur. Hos homines tu persuadebis ad ho-*

norem atque amplitudinem tuam pecunias maximas voluntate sua contulisse? Credo, qui te in tua civitate incolumem esse nollent, hi monumenta tuas formae ac nominis in suis civitatibus esse cupiebant. Res declarabit, ut cupierint. Iam dudum enim mihi nimium tenuiter Siculorum erga te voluntatis argumenta colligere videor, utrum statuas voluerint tibi statuere an coacti sint. In hac ipsa causa intellectum est Siculos noluisse Verrem in sua civitate incolumem esse, scilicet ex gravibus testimoniis quae in eum dixerunt. Itaque legendum est qui te — incolumem esse nolunt. Tum extrema: utrum statuas — coacti sint delenda censeo. Sunt ab hoc loco aliena: Cicerō non amplius versatur in statuarum crimine probando, non colligit argumenta utrum Siculi officio permoti an vi atque imperio adducti statuas posuerint, de ipsa voluntate disputat, quae cuiusmodi fuerit ostendit ex iis, quae in statu Verri positae facta sunt statim postquam is de provincia decessit. Neque etiam in hac re recte dictum est utrum statuas voluerint tibi statuere an coacti sint. Nulla oppositio est inter velle et cogi. Dicendum erat: »utrum statuas voluntate sua tibi posuerint, an coacti sint.»

§ 166. »Aratores inimici sunt propter decumas.» Quid? qui agros immunes liberosque arant cur oderunt? cur Halesini? cur Centuripini? cur Segestani? cur Halicyenses? Quinque quum sint in Sicilia sine foedere immunes civitates ac liberae, Centuripina, Halesina, Segestana, Halicyensis, Panormitana (Verr. III § 13), non possum mihi persuadere ut quatuor de quinque civitatibus nominatim enumeratis quintam Cicerō sine mentione praetermiserit Panormitanam, quum praesertim in ipso iudicio Panormitanorum legati adessent qui de Verris avaritia quererentur (Verr. II § 120). Fac hanc unam civitatem de quinque liberis Verrem non odisse, prudentius sane orator fecisset si id, quod contra causam erat, singularum nominibus omittendis dissimulasset. Librarii oculos iam antiquissimis temporibus aut *ὁμοιοτέλευτα* fefellisse videntur, aut cur iteratum. CICERONEM scripsisse suspicor: cur Halesini? cur Centuripini? cur Panormitani? cur Segestani? cur Halicyenses?

»DER AROLSNER STEIN.«

Onder dezen titel heeft de Breslausche geleerde HUSCHKE, in zijn werk *die Oskischen und Sabellischen Sprachdenkmäler* (Elberfeld 1856. 8°.) S. 268—275, een zoo grooten epigraphischen misslag begaan, dat wij er het stilzwijgen niet over mogen bewaren. Hij tracht daar namelijk een onuitgegeven opschrift, hetwelk in grieksche letters op een serpentijnsteentje der verzameling te *Arolsen* gegraveerd is, met veel geleerdheid en vernuft uit de oud-italische talen te verklaren. Wanneer men nu bedenkt dat gemeld opschrift tot de oud-italische taaltakken in geene betrekking staat, maar tot de categorie der tamelijk goed bekende gnostieke overblijfsels behoort, (waaraan de hr. HUSCHKE zelfs niet in de verte gedacht heeft), kan men zich verbeelden hoe onzinnig de resultaten dier geleerde verklaringsproeve moesten uitvallen. Misschien besparen wij anderen de moeite van die verhandeling te lezen, door eenvoudig op te geven: den tekst van dat opschrift, de lezing en vertaling van HUSCHKE, en eene korte verklaring, volgens gelijklopende door MATTER uitgegevene opschriften in zijne bekende *Histoire du Gnosticisme*.

Tekst van den Arolsichen steen.	Lezing van Prof. HUSCHKE.	Vertaling van Prof. HUSCHKE.
1. IAW.	<i>Iam. . . . .</i>	<i>Medicamentum</i>
2. ANAABA. . . .	<i>analba. . . . .</i>	<i>aegritudines</i>
3. ABAANAΘ. . .	<i>ablanab. . . .</i>	<i>leniit (lenit?)</i>
4. LABAΘW. . . .	<i>vabab. . . . .</i>	<i>tostus,</i>
5. AΔWNAION. .	<i>adsnaion. . . .</i>	<i>infirmorum</i>
6. EAWAION. . .	<i>elsaion. . . . .</i>	<i>valentium</i>
7. AAKIWB. . . .	<i>lakimb. . . . .</i>	<i>dissipavit (dissipat)</i>
8. BHABAAAN. .	<i>bhlblaan. . . .</i>	<i>febrem;</i>
9. AEHIOTW. . .	<i>aenious. . . . .</i>	<i>semper salutaris</i>
10. FELENTEN. .	<i>vevengen. . . .</i>	<i>venit in</i>
11. BAPΦAPAN. .	<i>barfaran. . . .</i>	<i>barbaram</i>
12. ΓHN.	<i>gyn. . . . .</i>	<i>terram.</i>

Dat zelfs HUSCHKE's lezing onjuist is, willen wij niet urgeren, omdat hij uitging van de *idée fixe*, dat het opschrift uit de oud-Italische dialecten moest verklaard worden, en daarom heeft hij zeer bekende, laat-grieksche lettervormen voor oud-

italische gehouden. Maar dat hij de letter ω , die overal in di opschrift als eene omgekeerde M geschreven is (ω), willekeurig nu eens voor eene M, dan weder voor eene S opvatte, kan door niets worden gewettigd, en is alleen uit zijn opgevat vooroordeel verklaarbaar. De mislukte verklaring van het opschrift valt duidelijk in het oog, wanneer men vergelijkt MATTER's verklaring van geheel gelijke namen en formules van gnostieke monumenten.

1. IAW. Bij de Gnostieken de *genius der maan*; MATTER p. 43 Pl. II, B, 8; p. 44 Pl. V, 7; p. 54 Pl. VII, 1 cf. Pl. VI, 3 en 6.

2 en 3. ANAABA ABAANAΘ. De *pneumatische*, door den *bijstand van den vader des lights*; MATTER p. 79 Pl. VI, 6; p. 88 Pl. VII, 8 cf. p. 18 Pl. I, E, 11; p. 43 Pl. II, B, 8; p. 65 Pl. IV, 7; p. 73 Pl. V, 8 en 9. Zie MATTER's *Excursion gnostique* II, 5.

4. LABAΘW, in plaats van LABAΘ, gelijk bij MATTER p. 66 Pl. IV, 8 en 9, cf. p. 54 Pl. I. *Heirscharen*, d. i. de *hemelligchamen*, die zoo langen tijd als goddelijk vereerd werden.

5. AΔWNAION. Een bekende hebreeuwsche naam van God (AΔWNAI) met den griekschen uitgang van den vierden naamval (ON); MATTER p. 79 Pl. VI, 6. Wanneer deze naam, gelijk op den Arolsichen steen, met LABAΘ vereenigd voorkomt, behoort die formule, volgens MATTER, als een *astrologische talisman* beschouwd te worden.

6. EΛWAION. Wederom een bekende hebreeuwsche naam van God, met den griekschen accusativuitgang ON.

7 en 8, zijn nog niet door MATTER ontcijferd.

9. AEHIOTW. Deze zeven klinkers van 't grieksch alphabet, beteekenden bij de Gnostieken de *zeven planetarische werelden*; MATTER p. 30 Pl. I, F. fig. 7; p. 53 Pl. II, C, fig. 6.

10. FEEENGEN. De eerste twee lettergrepen van dit woord zijn nog niet verklaard; de derde EN schijnt, zoo als ook HUSCHKE ze heeft opgevat, te behooren tot het volgende

11 en 12. BAPΦAPAN ΓHN; welk slot beteekent, dat dit steentje, of het gebruik er van, of van de invocaties er op vermeld, in den vreemde (in barbara terra) bijzonder nuttig zijn.

Leyden den 10 April 1856.

L. J. F. JANSSEN.

VARIAE LECTIOES.

SCRIPTISIT C. G. COBET.

(Continuantur e V. pag. 272).

Quemadmodum, ut supra ostendimus, διαβεβλήσθαι apud Andocidem evasit, eodem modo in Aristophanis Lysistrata vs. 149. servatum est:

εἰ γὰρ καθήμεθ' ἔνδον ἐντετριμμέναι,
in καθήμεθ' ἔνδον per multa saecula a correctoribus tutum, qui suo more grassati sunt in Ranis 919. Ἴν' ὁ θεατῆς προσδοκῶν καθοῖτο, ubi Dobraeus (ad Plut. 992.) recte reposuit καθῆτο. In eadem fabula vs. 1045 sqq. ita legitur:

μὰ Δί', οὐδὲ γὰρ ἦν τῆς Ἀφροδίτης οὐδέν σοι. Β. μηδέ γ' ἐπεῖν.
ἀλλ' ἐπὶ σοὶ τοι καὶ τοῖς σοῖσιν πολλὴ πολλοῦ 'πικαθοῖτο,
ὥς γε καὶ τὸν σε κατ' οὖν ἔβαλεν.

ubi quod Dobraeus reponi iussit 'πικαθῆτο, non animadvertit sententiae loci adversari. Non enim imprecatio haec est sed acerba nequitiae exprobratio. Equidem locum et alio nomine vitiosum sic constituerim, ut ab initio legatur:

μὰ Δί', οὐ γὰρ ἐπῆν τῆς Ἀφροδίτης οὐδέν σοι.
nam sic demum recte respondetur: μηδέ γ' ἐπεῖν, et est verbum ἐπεῖναι in talibus proprium: ἔπεσι χάρις, ἄνθος, τιμή, aut contra αἰσχύνη, δέος, φόβος, κέρδος et similia. Deinde cum Bergkio legendum πολλὴ πολλοῦ 'πικαθῆτο vel 'πικαθῆτο, tum transposuerim ἀλλ' ἐπὶ τοι σοὶ καὶ τοῖς σοῖσιν, namque haec est legitima particulae sedes. Sed eodem modo καθοίμην expellendum est ex Cyropaedia V. 1. 8. ἴσως δ' ἂν καθοίμην ἐκείνην θεώμενος, cui redde suum καθήμην. Aliud exemplum est in Lysistrata vs. 253:

ἄλλως γὰρ ἂν

ἄμαχοι γυναῖκες καὶ μισραὶ κεκλήμεθ' ἂν.

ubi Brunckius optime optativum revocavit κεκλήμεθ' ἂν. Felicissimo acumine Dawesius in Miscell. Crit. pag. 338 ab interitu servavit optativum ἐμπλήμην, ἐμπλήῃο, ἐμπλήτο, quem scribae funditus sustulerant, quia ἐνεπλήμην quid esset plane nesciebant, quam Atticis propriam formam olim reperi in Lysia sub monstrosa corruptela latentem XXVIII. 6. ἐπεὶ δὲ τάχιστα ἐνεπλήμηντο καὶ τῶν ὑμετέρων ἀπέλαυσαν, ἄλλοτρίους τῆς πόλεως ἑαυτοὺς ἡγήσαντο, ubi ἐνεπλήμηντο verum esse satis apparet, sed nondum sic emendatio loci perfecta est. Quid requiram sic patefaciam ut Dionysii Halicarnassensis locum prius emendem, ad quod exemplum multi multorum loci et in his Lysiae locus certa et evidenti correctione sanari poterunt. Legitur enim in Dionysii A. R. III. 35. ἀποκτείναντες δὲ τὴν βασιλέα καὶ τοὺς παῖδας αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων ὅσοις ἔτυχεν εἶναι, πῦρ εἰς τὴν οἰκίαν ἐμβάλεῖν κατὰ πολλοὺς τρόπους. Verae lectionis certa vestigia servavit, ut solet, Codex Urbinas: ἔτυχεν ἐνεῖναι πῦρ εἰς τὴν οἰκίαν. Quid notius est quam πῦρ ἐνιέναι pro ignem iniicere, quod omnes dixerunt et Homerus ante omnes, et iterum Dionysius III. 56 πῦρ ἐνεῖναι ταῖς ὕλας ἀπέλευσεν. Itaque certum est scribi oportere: καὶ τῶν ἄλλων ὅσους ἔτυχον, ἐνεῖναι πῦρ εἰς τὴν οἰκίαν, quo facto vel caecus videat ἐμβάλεῖν a temerario correctore adiectum esse de suo, qui eadem opera ὅσοις ἔτυχεν emendavit scilicet. Simillimum vitium inquinat locum Demosthenis p. 178. οἱ μὲν ἐπαινοῦντες τοὺς προγόνους ὑμῶν λόγον εἰπεῖν μοι δοκοῦσι προαιρεῖσθαι καχαρισμένον οὐ μὴν συμφέροντά γ' ἐκείναις οὐς ἐγκωμιάζουσι ποιεῖν. Agnoscam Demosthenis compositionem quam rescriptum erit: καχαρισμένον μὲν, οὐ μὴν συμφέροντά γ' ἐκείνοις οὐς ἐγκωμιάζουσιν expuncto ποιεῖν. Postquam μὲν excidit post καχαρισμένον (quod scribitur καχαρισμένον cum gravi ου significante) corrector ποιεῖν addidit. Interpolatio eiusdem generis funditus perdidit sententiam alterius loci apud Demosthenem in eadem oratione p. 186: οἱ κερτημένοι (τὰ χρήματα) τοιοῦτον ἔχρουσι νοῦν, ὥς εἰ πάντες οἱ ἐνταυθὶ λέγοντες φοβοῖεν, ὥς ἦξει βασιλεὺς — οὐ μόνον οὐκ ἂν εἰσενέγκαιεν ἀλλ' οὐδ' ἂν δείξειαν οὐδ' ἂν ὁμολογήσειαν κερτῆσθαι. Repone pro absurdo δείξειαν veram scripturam

δόξειαν (et quis nescit quam saepe δεῖξαι et δόξαι male confundantur?) et statim ultro excident interpolata verba οὐδ' ἂν δμολογήσειαν. Quid sit οὐδ' ἂν δόξειαν πεπτησθαι et locupletes cives illis temporibus celare opes et dissimulare solitos nemo ignorat. Queritur Isocrates in Areopagitica § 36 praeteriisse illa tempora ὅτ' οὐδεις ἀπακρύπτετο τὴν οὐσίαν, et dudum antea pecuniosus homo in Aristophanis Ranis ῥακίοις περιλάμενος κλάει καὶ Φησι πένεσθαι. Luculentissimum autem est de ea re testimonium Isocratis περὶ Ἀντιδόσεως § 159. ubi et haec verba leguntur, quae cum Demosthenicis comparanda sunt: πολλὸν γὰρ δαινότερον καθέστηκε τὸ δοκεῖν εὐπορεῖν ἢ τὸ Φανερῶς ἀδικοῦν.

Quia nihil esse scio utilius quam huiusmodi errores ἐκ' αὐτοφώρῳ deprehensos vidisse quam plurimos et sic latentem adhuc fraudem librorum et certis vestigiis indagare discimus et evidenti correctione sanare, non gravabor pauca etiam de genere hoc adicere. In Dion. Halic. A. R. VIII. 12. edebatur: οἱ στρατηγοὶ ἐξήσαν διὰ ταχέων πρὶν ἕκαστα γενέσθαι Ῥωμαίοις τὰ βουλευματα δῆλα, reperta est in Urbinatē vera lectio: πρὶν ἕκπυσα γενέσθαι Ῥωμαίοις τὰ βουλευματα. Tenemus sciolum, qui quum ἕκαστα vitiose pro ἕκπυσα esset scriptum δῆλα de suo addidit. Similia multa e Dionysio colligi possunt, si quis Silburgianam editionem ad Codicis Urbinatis lectiones exigere velit. Similia et in ipso Dionysio et in aliis passim nobis ipsis emendanda supersunt, in quibus postquam vitii sedem odoratus fueris et veram scripturam assecutus inepta homuncionum emblemata ultro excidunt. Cuius rei non aliud umquam reperi luculentius exemplum quam in Euripidis fragmento apud Plutarchum *de aud. poet.* p. 20 D. ubi poetae manum latentem in hac scriptura vetustissimi libri Marciani: τί δῆτα οὖσιν δεῖ σε κατθανοῦμενον; hanc olim esse demonstravi:

τί δῆτα θύειν δεῖ σε κατθανοῦμενον;
quibus Palamedes respondet:

ἡμεινον. οὐδεις κάματος εὐσεβεῖν θεούς.

ubi postquam ΘΤΕΙΝ in ΟΤΕΙΝ depravatum est alii κάμνειν temere addiderunt, alii κατθανεῖν substituerunt, alii alia turbaverunt. Iuvat ad hanc lucem primum restituere Philippi regis dictum apud Stob. Floril. XLVIII. 21. Φίλιππος ἔλεγε δεῖν τὸν

βασιλέα μνημονεύειν ὅτι ἄνθρωπος ὢν ἐξουσίαν εἵληφεν ἰσθθεῶν, ἵνα
 προαιρῇται καλὰ μὲν καὶ θεῖα, φωνῇ δὲ ἀνθρωπίνῃ χρῆται. *Quis
 ultima potest sine risu relegere? Quid multa? corrige: Φρονῇ
 δὲ ἀνθρώπινα.* Innumeris in locis φ pro φρ scribi solet, quo-
 niam haec in libris oculis distingui non possunt nisi hoc agas
 et quae legas intelligas; hinc φονῇ et φωνῇ natum est: deinde
 homo lepidus dedit quod vides. In suavissimo libello, qui Γυ-
 ναικῶν ἀρταί inscriptus inter Plutarcheos circumfertur p. 253
 D. legitur: ἐβόα δεινὰ ποιεῖν αὐτοὺς εἰ δῆμος ἀξιούντες εἶναι
 ταῦτα τολμῶσι καὶ ἀσελγαίνουσι τοῖς τυράννοις ὅμοια, emenda
 ταῦτὰ τολμῶσι, tum senties ὅμοια sciolo deberi. Sed quid
 Plutarchum moror et sequiores: apud Demosth. p. 118. scribi-
 tur υἱὸς ἐν οὐσίᾳ πολλῇ γεγονὼς γνήσιος, si vis Demosthenem
 ipsum audire rescribe ἐπ' οὐσίᾳ πολλῇ et γνήσιος expunge. Ite-
 rum irrepsit γνησίους apud Demosthenem p. 1390. τοὺτους δὲ
 [γνησίους] γόνυ τῆς πατρίδος πολίτας εἶναι. Apud eundem p. 124.
 legimus: πολλὰκις γὰρ ἔμοιγ' ἐπελήλυθε καὶ τοῦτο φοβεῖσθαι,
 μήτι δαιμόνιον τὰ πράγματ' ἐλαύνῃ, mala manus addidit φοβεῖ-
 σθαι et sic ἐλαύνῃ natum est. Dixerat Orator, ut opinor: πολ-
 λάκις ἔμοιγ' ἐπελήλυθε καὶ τοῦτο· μήτι δαιμόνιον τὰ πράγματ'
 ἐλαύνει; et pag. 138. τὴν δὲ τῶν δούλων ἀπεύχεσθαι δήπου μὴ
 γενέσθαι δεῖ, non est Demosthenis compositio tam dura et as-
 pera, sed ἀπεύχεσθε δήπου μὴ γενέσθαι expuncto δεῖ. et pag. 329.
 ἐν τίσιν οὖν σὺ νεανίας καὶ πηνίκα λαμπρός; legendum arbitror
 ἐν τίσιν οὖν σὺ νεανικὸς καὶ πηνίκα; delete λαμπρός. et pag. 489.
 ἃ τῇ παρ' ἐκείνοις πολιτείᾳ συμφέρει ταῦτ' ἐπαινεῖν ἀνάγκη καὶ
 ποιεῖν, qui totum locum diligenter perpenderit et quid potissi-
 mum agat Orator probe perspexerit fortasse mecum reponet
 ταῦτ' ἀνάγκη καὶ ἐπαινεῖν, ut hodieque multi in simili re quae
 vehementer improbant tamen coacti ἐπαινοῦσιν, οὐ μὴν ποιούσι
 γε. Similiter p. 597. ἀλλ' ἃ πάντες ἐοράκατε ἴσθ' ὅτι πρῶην
 Εὐβοεῦσιν ἐβοηθήσατε reponere ἀλλὰ πάντες et ἐοράκατε excidet,
 quo facto locus sanus erit: obiter pag. 606. pro καὶ μὲν ἐναν-
 τία λέγειν φῇ expunctis duabus litterulis male repetitis emica-
 bit vera lectio καὶ μὲν ἀντιλέγειν φῇ. et pag. 1046. τοὺς δὲ
 νομίζοντας ἀπολλύειν ὅταν εἰς τὸ κοινόν τι δαπανήσωσιν emenda
 ὅ τι ἄν et τι alieno loco positum delebitur. Foede corruptus
 locus est pag. 1145. πρὸς δὲ τούτοις οὐδ' ἐν τῷ Πειραιεῖ ἔντα

ἄφθονα ὀθόνια καὶ τυπηῖα καὶ σχοινία οἷς κατασκευάζεται τριήρης ὥς τε πρίασθαι, *resecta ludimagistri annotatione haec sola genuina esse arbitror*: πρὸς δὲ τοῦτοις οὐδ' ἐν τῷ Πειραιεῖ ἦν ἄφθονία ὥς τε πρίασθαι. Multiplici corruptela laborat locus p. 1381. οὐκοῦν δεινὸν πρὸς μὲν τοὺς ἀσυγείτονας οὕτω καλῶς καὶ ἀκριβῶς διορίσασθαι περὶ ἐκάστου, τὴν δὲ περιφανῶς πεπορνευμένην οὕτως αἰσχρῶς καὶ ὀλιγώρως ἑάσετε — ἀτιμώρητον. *Arena sine calce*: sed in manifesto vitio tenue indicium veram lectionem aperiet. *Eximius Codex S. Parisinus servat διορίσασθαι*, in quo latet διορίσθαι (ut passim - σθαι et - σασθαι permiscetur). Hinc emergit lectio proba et sincera haec: οὐκουν (non οὐκοῦν) δεινὸν πρὸς μὲν τοὺς ἀσυγείτονας οὕτω καλῶς καὶ ἀκριβῶς διορίσθαι, τὴν δὲ - ἀτιμώρητον εἶναι deletο ἑάσετε, quod nunc nullo modo poterit retineri. Simili medicina utendum in Aeschinis oratione de F. L. § 12. ἐδεῖτο ὑμῶν πρεσβευτὴν ἑαυτῷ πρὸς Φίλιππον ἐλέσθαι ἢν' εἴ πως δύναίτο ἀπολάβοι τὰ λύτρα, quicumque meminit quomodo Athenienses utantur voculis εἴπως videbit ἢν' esse delendum scribendumque εἴπως δύναίτο ἀπολαβεῖν. et in Ctesiphontea § 146. πλείω γὰρ ὑμᾶς ἀγαθὰ ὑφ' ἑαυτοῦ ἔφη ἀπὸ τοῦ βήματος πεπονθέναι ἢ ὑπὸ τῶν στρατηγῶν ἐκ τοῦ στρατηγείου, ineptissime hoc dictum est: opponuntur enim inter se manifesto ἀπὸ τοῦ βήματος et ἐκ τοῦ στρατηγείου, quasi vero οἱ στρατηγοὶ ἐν τῷ στρατηγείῳ τὴν πόλιν ὠφελεῖν possent, quemadmodum Orator ἐπὶ τοῦ βήματος. Aeschines inimicum suum induxerat odiose admodum et invidiose ita dicentem: πλείω ὑμᾶς ἀγαθὰ ὑφ' ἑαυτοῦ ἀπὸ τοῦ βήματος πεπονθέναι ἢ ὑπὸ πάντων τῶν ἐκ τοῦ στρατηγείου, quod animose dictum est pro ὑπὸ πάντων τῶν στρατηγησάντων, et sic demum recte videbitur Demosthenes διαδικασίαν γράψαι τῷ βήματι πρὸς τὸ στρατηγεῖον, quod paulo ante dicitur. Non est Graeco more composita oratio ibid. § 224. καὶ παρὰ τῷ αὐτῷ ἐν Ὁρεῶν κατήγου καὶ ἀπὸ τῆς αὐτῆς τραπέζης ἔφαγες καὶ ἔπιες καὶ ἔσπειςας καὶ τὴν δεξιὰν ἐνέβαλες ἄνδρα φίλον καὶ ξένον ποιούμενος καὶ τοῦτον ἀπέκτεινας. Attico scriptore digna haec est compositio: καὶ παρ' ᾧ ἐν Ὁρεῶν κατηγάγου (non κατήγου) — ποιούμενος, τοῦτον ἀπέκτεινας. Simillima vitii origo est in Cyropaed. VII. v. 40. Ἄρα, ἔφη, ὦ ἄνδρες, νῦν μὲν καιρὸς διαλυθῆναι; αὖριον δὲ πρῶτ' ἔλθετε. Quam inepta sit vulgata lectio optime apparebit si veram apposuero: Ὁρα,

ἔφη, ὦ ἄνδρες, νῦν μὲν διαλυθῆναι. ubi ὥρα in ἄρα depravatum est corrector καιρός addidit. In Anabasi V. vii. 5. egregiam Xenophontis orationem idem genus mendii inquinat: ἀκούσατε οὖν μου, πρὸς θεῶν, inquit, καὶ ἐὰν μὲν ἐγὼ φαίνομαι ἀδικεῖν οὐ χρή με ἐνθένδε ἀπελθεῖν πρὶν ἂν δῶ δίκην· ἐὰν δὲ ὑμῖν φαίνονται ἀδικεῖν οἱ ἐμὲ διαβάλλοντες οὕτως αὐτοῖς χρήσθε ὥσπερ ἄξιον. Vel pueri sciunt quid intersit inter φαίνομαι ἀδικεῖν et φαίνομαι ἀδικῶν. quid autem proderit innocentia si poenas dare oportebit ὅς ἂν φαίνεται ἀδικεῖν; unusquisque videt genuinum esse ἐὰν μὲν ἐγὼ φαίνομαι ἀδικῶν, ut sexcenties in ea re dici solet, et opponi ἐὰν δὲ οἱ ἐμὲ διαβάλλοντες, abiecto emblemate ὑμῖν φαίνονται ἀδικεῖν, quod etiam si bene Graeca oratio fuisset tam insulsum et frigidum est ut servari non possit. Eodem modo interpolatus locus est VII. iv. 26. προπίνω σοι, ὦ Σεύθη, καὶ τὸν ἵππον τοῦτον δωροῦμαι. Athenienses enim in tali re solebant dicere: προπίνω σοι τὸν ἵππον τουτονί, et Xenophontem suspicor non aliter scripsisse quam populares omnes solebant. Misere corruptus est eodem interpolationis genere locus Xenophontis in Hellenicis VI. v. 48. ὁπότε δὲ καὶ ἡμεῖς ἀγαλλόμεθα οἱ συναγορεύοντες βοηθῆσαι ἀνδράσιν ἀγαθοῖς ἥκου ὑμῖν γε τοῖς ἔργῳ δυναμένοις βοηθῆσαι γενναῖα ἂν ταῦτα φανεῖη. Restitues sententiam et Graecitatis usum sic scribendo: ἀγαλλόμεθα συναγορεύοντες ἀνδράσιν ἀγαθοῖς expunctis οἱ et βοηθῆσαι. Solet enim verbum ἀγάλλομαι cum participio coniungi, quemadmodum αἰσχύνομαι, quod est ei e regione oppositum, ut in Agesillao V. 3. πονῶν ἡγάλλετο et in Hierone VIII. 5. διαλεγόμενοι ἀγαλλόμεθα τοῖς προτετιμημένοις, et aliis locis; opposuit inter se Xenophon συναγορεύειν et ἔργῳ βοηθῆσαι et ita optime loci sententia constat. Duos e Platone locos subiiciam. In Phaedone legitur p. 85 B. ἀλλὰ τούτου γε ἕνεκα λέγειν τε χρή καὶ ἐρωτᾶν ὃ τι ἂν βούλησθε, ἕως ἂν οἱ Ἀθηναῖων ἐῷσιν ἄνδρες ἑνδεκα. Quicumque linguae Graecae et Atticae interiorem notitiam longo usu sibi comparavit dabit mihi vitiosam et absurdam hanc esse orationem οἱ Ἀθηναῖων ἄνδρες ἑνδεκα: neque enim Ἀθηναίων ἄνδρες sanum esse potest neque οἱ ἄνδρες ἑνδεκα. Quam ridiculum esset dicere οἱ Ἀθηναίων ἄνδρες τριάκοντα! Solemne est omnibus dicere οἱ τριάκοντα et οἱ ἑνδεκα. Itaque quum in vetustis libris esset ΕΩΞΑΝΟΗΑΕΩΞΙΝ, id est:

ἕως ἂν οἱ ἔνδεκα ἔδωσιν, notae numerorum turbas dederunt, ut saepe, et interpolando ineptam lectionem vulgatam homunciones invexerunt. Magis perspicua unicuique fraus est in libris de Legibus IX. p. 854 D. μασιγῶν οὐκ ὅσας ἂν δόξῃ τοῖς δικασαῖς ἐκτὸς τῶν ὄρων τῆς χώρας ἐκβληθῆτω. τάχα γὰρ ἂν δούς ταύτην τὴν δίκην γένοιτ' ἂν βελτίων σωφρονισθεῖς. tralaticium mendum in ultimo vocabulo commissum frigidum additamentum et peperit et tutum praestitit. Frequenter vidi inter se permutari ἐρασθεῖς et ἐρασθείς, ἐπιβουλευθεῖς et ἐπιβουλευθείς, ἐπιφανείς et ἐπιφανείη et similia, cuius rei alias exempla expromam in locis nondum emendatis. Scribe autem σωφρονισθεῖς et languidum emblemata βελτίων ἂν γένοιτο in marginem statim exulatum abibit. Thucydidis unum locum afferam IV. 155: προσελθὼν γὰρ νυκτὸς καὶ κλίμακα προσθεῖς μέχρι μὲν τούτου ἔλαθε· τοῦ γὰρ κώδωνος παρενεχθέντος οὕτως ἐς τὸ διακνεον πρὶν ἐπανελθεῖν τὸν παραδιδόντα αὐτὸν ἢ πρόσθεσις ἐγένετο. Latet in verbis παρενεχθέντος οὕτως vera scriptura παρενεχθέντος ἐν τοσούτῳ, interea, quod ubi restitueris dilabentur verba insiticia πρὶν ἐπανελθεῖν τὸν παραδιδόντα αὐτόν, in quibus rei ratio pro παραδιδόντα requirit aoristum παραδόντα. Praeterea μέχρι μὲν τούτου ἔλαθε satis frequenti errore scriptum esse videtur pro μέχρι μὲν του ἔλαθε. Non teneo me quin his addam locum Xenophontis nuperrime simillimo mendo liberatum in Hellenicis III. iii. 1. Edebatur: ἐπεὶ δὲ, ὥς εἰώθεσαν, αἱ ἡμέραι παρῆλθον καὶ ἔδει βασιλέα καθίσασθαι, ubi optimi libri παρῆλθον omittunt. Palmaria emendatione revocavit Dindorfius ἐπεὶ δὲ ὥσιώθησαν αἱ ἡμέραι, ex Photii annotatione; Ὅσιωθῆναι ἡμέρας λέγουσιν ἐπὶ θανάτῳ τινός. Quod Dindorfius docet αἱ ἡμέραι de certo dierum numero dici verum est sed in re omnibus nota: itaque suspicor ΑΙΪΗΜΕΡΑΙ olim in libris fuisse αἱ δέκα ἡμέραι, ut apud Herodotum, quem Dindorfius affert VI. 58. ἀγορὴ δέκα ἡμερῶν οὐκ ἴσαται σφι, de eadem re scribentem. Facilius etiam mihi dabitur in Xenophontis ἱππαρχικῷ II. 2. pro ὑπὸ τῆς πόλεως ὑπάρχουσι διηρημέναι φυλαί corrigendum esse διηρημέναι ἢ (δέκα) φυλαί. Nunc ad Lysiam revertar postquam ex ipso Dionysio ultimum huius fraudis exemplum attulero, quod exstat in A. R. IX. 7. πλησίον τοῦ χάρακος ἰσάμενοι γυναικῶς τ' ἀπεκάλουν ἅπαντας καὶ τοὺς ἡγε-

μόνας αὐτῶν τοῖς δειλοτάτοις τῶν ζῶων εἰκέναι λέγοντες ἐκάκιζον, quoniam qui sic hostem lacescent *σκάπτειν* potius videntur quam *λοιδορεῖν*, suspicor pro ἐκάκιζον Dionysium scripsisse εἰκαζον, quod in tali re proprium et exquisitum verbum est, quo multi veteres saepe sic utuntur, imprimis Comici et Plato et Xenophon. Recepto autem εἰκαζον continuo εἰκέναι λέγοντες insiticia esse apparet et verum esse τοῖς δειλοτάτοις τῶν ζῶων εἰκαζον. Itaque in Lysiae loco eadem ratione turbatum esse suspicor et haec mihi sana lectio esse videtur: ἐπεὶ δὲ τάχιστα ἐνέπληντο τῶν ὑμετέρων, ἀλλοτρίους τῆς πόλεως ἑαυτοὺς ἡγήσαντο: caetera quomodo irrepserint et verbum ἀπολαύειν huic criminationi non convenire facile intelligitur. Ergo quum ἐνεπλήμην prorsus obsolevisset et solum ἐμπλησθῆναι superesset, factum est ut vetus forma obscuraretur et periret. Hinc in Lysistrata vs. 235. in omnibus Codd. legitur:

εἰ δὲ παραβαλὴν ὕδατος ἐμπλησθῆ κύλιξ.

pro ἐμπλησθ' ἡ κύλιξ a Dawesio acutissime repertum, qua emendatione nihil esse potest evidentius. Antiquam scripturam ΕΜΠΛΗΘΗΚΤΑΙΣ homunciones non capiunt et ἐμπλησθῆ substituant. Articulum necessarium esse in ἡ κύλιξ et pro coniunctivo optativum requiri neque intelligunt neque curant. Quod idem Dawesius in Acharnensibus 236. reperit ἐμπλήμην confirmavit Ravennas, in quo diserte ἐμπλήμην scriptum est. Vulgatam scripturam ἐμπλείμην veteres magistri ut possunt defendunt comparantes Homericum Iliad. N. 288.

εἴπερ γὰρ κε βλεῖτο πονεύμενος ἢ τυπεῖς.

ad quem locum nil mali suspicantes Magistri annotant: ἔστι δὲ ἀπόλοιτον μετοχῇ τῇ βλέμενος. — ὥς οὖν θέμενος θετο οὕτω βλέμενος βλεῖτο. Hoc vero est κλώθειν ἀσύγκλωστα et βλέμενος ne est quidem Graecum vocabulum. Ut ἐνεπλήμην, ἐμπλησο, ἐμπλήμην, ἐμπλησθαι et ἐμπλήμενος Attica sunt, sic HomERICA ἐβλήμην, ἐβλήτο, βλήτο, βλήσθαι et βλήμενος, ut in βλήμενος ἰφ, βλήμενος ἢ τυπεῖς et passim. Itaque optativi iusta forma est βλήμην, βλήσο, βλήτο et reddendum Poëtae: εἴπερ γὰρ κε βλήσο, quod dudum Brunckius ad Lysistratam 233. praecepit, ὥς γὰρ ἐμπλήμενος ἐμπλήσο, οὕτω καὶ βλήμενος βλήσο, ut opinor. Cum HomERICA forma βλήσο comparanda est forma optativi ex aoristo ἐφθίμην propagata φθίμην (ε φθίμην

contractum) φθίο, φθίτο, cuius duo certa exempla in Odyssea aetatem tulerunt: κ. 50.

κατὰ θυμὸν ἀμύμονα μερμήριξα
ἢ πεσὼν ἐκ νηὸς ἀποφθίμην ἐνὶ πόντῳ
ἢ ἀκέων τλαίην καὶ ἔτι ζωῶσι μετεΐην.

alterum est λ. 330.

πάσας δ' οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι οὐδ' ὀνομήνω
πρὶν γὰρ κεν καὶ νῦξ φθίτ' ἄμβροτος.

quod eodem modo dictum est atque ἐπιλίποι μ' ἂν ἢ ἡμέρα et similia, quod significabat magister, qui olim ad φθίτο adscripsit: ἐπιλίποι. Qui olim φθεῖτ' scribebant sequebantur veterem usum, quo νείκη, τειμή, κρείνω sim. pro ι longo scribebatur et sic φθείσεσθαι pro φθίσεσθαι et alia ἀρχαϊκῶς sine errore exarantur, sed vitiosum est φθεῖσθαι pro φθίσθαι, in quo ι breve est ut in φθίμενος. Forma μεμνήμην, quae intacta iam apud Homerum servata est Iliad. Ω. 745.

οὐδέ τί μοι εἶπας πυκινὸν ἔπος, οὗ τέ κεν αἰεὶ
μεμνήμην νύκτας τε καὶ ἡμέρας δακρυχέουσα.

Semel et iterum in Platonis egregiis Codicibus prope sine labe evasit, ut in Republ. VII. 518 A. εἰ νοῦν γε ἔχοι τις μεμνήτ' ἂν, ubi quod in optimis libris est μέμνητ' ἂν manu ducit ad necessarium optativum μεμνήτ' ἂν: quod in caeteris circumferri videbis μέμνοιτ' ἂν et μεμνοῖτ' ἂν nil nisi indoctam correctorum temeritatem arguit. Saepius κεκτῆτο inviolatum ad nos pervenit in libris de Legibus: pag. 731 C. οὐδεὶς οὐδὲν ἐκὼν κεκτῆτο ἂν ποτε (ubi scribe κεκτῆτ' ἂν, namque necessaria est in talibus elisio, ut in εἴποιμ' ἂν, θαυμάσαιμ' ἂν, sim.): 742 B. ἂ καὶ κακὸς τις κεκτῆτ' ἂν, 776 B. ποῖα ἂν τις κεκτημένος ἐμμελεσάτην οὐσίαν κεκτῆτο et 931 D. πάντων κυριώτατα ἂν κεκτῆτο, ex quibus locis unusquisque statim corrigat locum in Legibus XII. pag. 957 C. ἢ μάτην τοῦνομα νῶ προσῆκον κέκτητ' ἂν ὁ θεὸς ἡμῖν καὶ θαυμαστὸς νόμος: vetus enim vitium κέκτητ' ἂν, quod et Stobaeus agnoscit Floril. XLVI. 104, cedat aliquando verae scripturae κεκτῆτ' ἂν. Eodem exemplo emendari oportet Xenophontis locum in Agesilao IX. 7. εἰ Φίλῃν τὴν πόλιν ἔχοι πλείους δὲ Φίλους κέκτηται, ubi non est κεκτῶτο retinendum, quam barbaram formam Schneiderus invexit, sed emendandum κεκτῆτο, ut in Heraclidis κεκτῆμεθα pro κεκτῶ-

μεθα. Inutili coniectura Elmsleius in Iphigenia Aulid. 404. pro

αἱ αἱ, φίλους ἄρ' οὐχὶ κεκτήμην τάλας,
substituēbat φίλους ἂν οὐχὶ κεκτήμην. Vulgata sanissima est οὐκ ἐκεκτήμην ἄρα φίλους, οὐκ εἶχον ἄρα φίλους et similia passim, quae ab eo dicuntur quem spes et opinio fefellerat quique se deceptum et frustratum esse nunc demum intelligit et moestus errorem agnoscit suum, ut in Hercule Furente 341.

σὺ δ' ἦσθ' ἄρ' ἥσσαν ἢ ὀδκεις εἶναι φίλος.
ubi obiter corrige ἥσσαν ἢ ὀδκεις εἶναι φίλος, dicitur enim ἥσσαν φίλος ut μᾶλλον φίλος in Helena 92. τίν' ἂν ἐχρῖς μᾶλλον φίλον; et alibi. Plane gemellus locus est in Oreste 709.

ἄφιλος ἦσθ' ἄρ', ὧ πάτερ, πράσσω κακῶς.
Passim ἄρα imperfecto aut plusquamperfecto subiectum (rarius enim ἄρα praecedit verbum) dolorem animi significat, quale est quod Brutum moriturum usurpasse narrant versus Euripideos:

ὧ τλήμων ἀρετή, λόγος ἄρ' ἦσθ', ἐγὼ δέ σε
ὧς ἔργον ἥσκουν. σὺ δ' ἄρ' ἐδούλευες τύχη.

Non debebat ergo Elmsleius sollicitare verba φίλους ἄρ' οὐχὶ κεκτήμην τάλας, sed idem optime perspexit errorem in Sophoclis Oedipo Tyranno commissum et ab aliis et ab Eustathio, nullius iudicii homine, ad Hom. Iliad. Ψ. 361, qui pro exemplo optativi μεμνόμεθα affert hunc ipsum Sophoclis senarium:

ἀρχῆς δὲ τῆς σῆς μηκέτι μεμνόμεθα,
vidit enim Elmsleius i adventicium esse et coniunctivum μεμνόμεθα a poëta esse scriptum, de qua forma nulla fuit umquam dubitatio.

Mendum est in Heraclidis vs. 145.

πολλῶν δὲ καλλῶν ἐσίας ἀφιγμένων
ἐν τοῖσιν αὐτοῖς τοῖσιδ' ἔσαμεν λόγοις,
κούδεις ἐτόλμησ' ἴδια προσθέσθαι κακά.

palam est enim medium senarium significare τὰ αὐτὰ ταῦτα λέγομεν, sed quoniam sententia loci εἶπομεν, non λέγομεν aut ἐλέγομεν, postulat, sequitur ἔξημεν pro ἔσαμεν esse emendandum. Quod post pauca sequitur vs. 150.

οὐ γὰρ Φρενήρη γ' ὄντα σ' ἐλπίζουσί που
μόνον τσααύτης ἥς ἐπῆλθον Ἑλλάδος
τὰς τῶνδ' ἀβούλους συμφορὰς κατοικτιεῖν,

duplex vitium concepisse mihi videtur, quorum alterum in ἐλπίζουσι latere arbitror: namque non dixisse haec de Heraclidis fetialem et alia indicia patefaciunt et τῶνδε, pro quo ἐαυτῶν fuisset dicendum. Verum ex sua ipsius persona insolenter homo petulans haec iacit:

οὐ γὰρ Φρενήρη γ' ὄντα σ' ἐλπίζω τί που
μόνον τοσαύτης ἥς ἐπῆλθον Ἑλλάδος
τὰς τῶνδ' ἀβούλους συμφορὰς κατοικτιεῖν,

ut ἐπῆλθον de se ipse dicat, qui tantam partem Graeciae obierit Heraclidas undique exposcens et expellens. Οὐ τί που quod saepissime iridentis est et cavillantis protervi hominis personae perquam accommodatum est. *Non enim*, inquit, *tam detinentem te esse opinor, ut horum causam suscipias.* Alterum vitium est in ἀβούλους συμφορὰς κατοικτιεῖν, quae verba Elmsleius sic interpretatur, ut mirer quomodo sibi ipse satisfacere potuerit vir Graece peritissimus et vocabulorum potestatem ex interiore Graecitatis notitia et optimorum scriptorum usu elicere solitus. »Συμφορὰς ἀμηχάνους», inquit, »eodem sensu dixit ποῖλα Med. 552. »Ἀπορα πράγματα dicunt Comici.» Quae quomodo cum ἀβούλοις συμφοραῖς bene componantur neminem videre arbitror. Suspicio autem reponendum esse vocabulum, quod apud Hesychium et in Bekkeri Anecdotis p. 322, 5. e Tragica λέξει descriptum exstat: Ἀβούλως: ἀφρόνως, ἀμαθῶς, et est in Rheso 761.

ἡμεῖς δ' ἀβούλως κἀκλεῶς δλώλαμεν.

Opponuntur igitur inter se Φρενήρη γ' ὄντα et ἀβούλως κατοικτιεῖν, ut in Euripidis versiculo apud Plutarchum Morak p. 812 E.

τέκτων γὰρ ὦν ἔπραττες οὐ ξυλουργικά.
et in Sophoclis Electra 1481.

καὶ μάντις ὦν ἄριστος ἐσφάλλου πάλαι.
et saepe in re simili.

Excidit necessaria pars sententiae vs. 195 sqq.

οὐ γάρ τι Τραχίς ἐσιν οὐδ' Ἀχαιῶν
πόλισμ', ὅθεν σὺ τούσδε, τῇ δίκη μὲν οὐ,
τὸ δ' Ἄργος ὀγκῶν, οἷάπερ καὶ νῦν λέγεις,
ἧλαυνες ἱκέτας βωμίους καθημένους:

ubi sic constabit sententia si legeris:

οὐ γάρ τι Τραχίς οὐδ' Ἀχαιῶν τάδε
πόλισμ', ὅθεν σύ κτε.

quod dictum est ut in *Andromache* 168. οὐ γάρ ἐσθ' Ἐκτωρ
τάδε, et bis in *Cyclope* vs. 63.

οὐ τάδε Βρόμιος, οὐ τάδε χοροί,
Βάκχαι τε θυρσοφόροι.

et vs. 203.

τί βακχιάζετ'; οὐχὶ Διόνυσος τάδε,
οὐ κρόταλα χαλκοῦ τυμπάνων τ' ἄράγματα.

et flebiliter ut in *Troadibus* 100: οὐκέτι Τροία τάδε. *Saepenu-*
mero et *Comici* sic loquuntur: *Aristophanes* in *Ecclesiāz*. 943:

οὐ γὰρ τὰπὶ Χαριξένης τὰδ' ἐσιν.

et *Teleclides* apud *Suidam* v. τὰδ' οὐ παρὰ Κενταύροισιν, et *Eri-*
phus apud *Athen*. 137 D.

τὰδ' οὐ Κόρινθος οὐδὲ Λαῖς, ὧ Σύρε,
οὐδ' εὐτραπέζων Θετταλῶν ξένων τροφαί.

Saepe sic ferociter et minaciter loquebantur, ut apud *Thu-*
*cydide*m VI. 77. *Hermocrates*: βουλόμεθα δεῖξαι αὐτοῖς ὅτι οὐκ
Ἴωνες τάδε εἰσὶν οὐδὲ Ἑλλησπόντιοι καὶ νησιῶται, οἳ δεσπότην ἢ
Μῆδον ἢ ἕνα γέ τινα ἀεὶ μεταβάλλοντες δουλοῦνται, ἀλλὰ Δω-
ριῆς ἐλεύθεροι ἀπ' αὐτονόμου τῆς Πελοποννήσου τὴν Σικελίαν οἰ-
κοῦντες. Eadem igitur ferocia Athenarum robur extollens *Io-*
laus ita dixit:

οὐ γάρ τι Τραχίς οὐδ' Ἀχαιῶν τάδε
πόλισμα.

ubi postquam τάδε excidit senarium qualicumque modo exple-
verunt.

In versu 250 sqq.

σύ δ' Ἄργος ἐλθὼν ταῦτά τ' Εὐρυσθεῖ Φράσον,
πρὸς τοῖσδ' ἑ, εἴ τι τοῖσιδ' ἐγκαλεῖ ξένοις,
δίκης κυρήσει.

emendandum est κυρήσειν, namque haec palam est *Demophon-*
tem dicere: ταῦτά τε Εὐρυσθεῖ Φράσον καὶ ὅτι δίκης κυρήσει,
καὶ ὅτι τεύξεται τῶν δικαίων, suntque haec ita per copulas τε —
τε composita, ut utraque pars dicti e verbo Φράσον sit suspen-
sa: itaque non aliter ea sententia in verbis poetae poterit in-
esse, nisi quum κυρήσειν restitutum erit. Haud absimile vi-
tium a scribis commissum et a Criticis correctum est vs. 494.

καὶ μοι λέγει μὲν οὐ σαφῶς, λέγει δὲ πως,
 ἡμᾶς μὲν ἄλλην γαῖαν εὕρισκειν τινά,
 αὐτὸς δὲ σῶσαι τήνδε βούλεται χθόνα,

ubi βούλεσθαι certa emendatione restituit primus Reiskius, deinde alii, sed nemo eam recepit, quasi vulgata lectio ullo pacto servari aut excusari posset. Haec quoque per voculas μέν et δέ sic composita sunt, ut λέγει — βούλεσθαι αὐτὸς non minus sint inter se coniungenda quam λέγει ἡμᾶς εὕρισκειν, sed non capiebant homunciones, quid esset ἡμᾶς μὲν εὕρισκειν, αὐτὸς δὲ βούλεσθαι, quoniam ipsi in talibus contra antiquae Graecitatis certam legem αὐτὸν δὲ βούλεσθαι negligenter dicebant, deinde inscite veterem usum depravabant, cuius rei complura exempla in priorie parte expromsimus. Peridoneum exemplum video afferre Dobraeum ad h. l. ex Demosthenis Midiana p. 580, 9. νομίζεις ἡμᾶς μὲν ἀνέξεσθαι σου, αὐτὸς δὲ τυπτήσῃ; Alia quaedam Dindorfius apposuit Xenophontis Hellen. II. 1. 26. αὐτοὶ γὰρ νῦν στρατηγεῖν, οὐκ ἐκείνων, ubi maior pars librorum αὐτοὺς γὰρ exhibet. Idem in simili re Demostheni reddidimus ipsi p. 1080. αὐτὸς κρίνεσθαι καὶ ἐμὲ λέγειν ἐν ὑμῖν, ubi αὐτὸν κρίνεσθαι, quod in omnibus libris est, quibus debeatur manifestum est. Nempe iisdem, qui Herodoti locum I. 56. sic interpolant: ἐλπίζων ἡμίονον οὐδαμᾶ ἀντ' ἀνδρὸς βασιλεύσειν Μήδων. οὐδ' ὢν αὐτὸς οὐδὲ οἱ ἐξ αὐτοῦ παύσεσθαι κοτε τῆς ἀρχῆς pro οὐδὲ τοὺς ἐξ αὐτοῦ: non vidi facile alias tam immane in hoc genere vitium. In plerisque in contrariam partem video peccari et accusativum nominativo substitui, ut apud Plutarchum in Crasso XXIII: ὀλίγοι ἀπήγγειλαν ἀπολωλέναι τοὺς ἄλλους ὑπὸ τῶν πολεμίων, αὐτοὺς δὲ μόλις ἐκφυγεῖν, non est Plutarchus tam negligens et Graecitatis ignarus, ut non scripserit αὐτοὶ δέ. Grassati sunt pariter in hoc genere in omnibus scriptoribus, optimis, pessimis. Apud Demosthenem de F. L. p. 384, 24. in omnibus Codicibus est: ὅλην τε τὴν πόλιν οὕτω καὶ σφᾶς ὠμολόγουν ὑπάρξαι αὐτῷ, unus tantum sed longe optimus καὶ σφεῖς servavit. Ne in Diogene Laërtio quidem erat ferendum II. 34. ἔλεγε δὲ (Σωκράτης) τοὺς μὲν ἄλλους ἀνθρώπους ζῆν ἢ ἐσθλοῖεν, αὐτὸν δὲ ἐσθλίον ἵνα ζῶη, pro αὐτὸς δέ et ἵνα ζῶη¹. Idem vitium in eo-

¹) Solet scribarum natio ζῶης et ζῶη sic depravare in ζώης et ζώη et

dem dicto commissum in libris omnibus vide apud Musonium Stobaei Floril. XVIII. 38. fin. Absolvam hanc disputationem emendando locum Demosthenis et Herodoti, qui eodem modo corrupti medicina sanabuntur eadem. Legitur apud Demosthenem pag. 115. ὑμᾶς δὲ, εἰάν μὲν ἀμύνησθε σωφρονήσκειν Φημί, εἰάν δὲ ἐάσητε, οὐδὲ τοῦθ' ὅταν βούλησθε δυνήσεσθε πράττειν. Hic quoque locus ita formatus compositusque est ut verbum Φημί duplicem infinitivum ex se suspensum requirat σωφρονήσκειν et δυνήσεσθαι, et sic vulgātam lectionem δυνήσεσθε emendandam esse censeo. Herodoti locus paulo gravius corruptus legitur IV. 148. τῶν Λακεδαιμονίων βουλευομένων (melius in aliis libris legitur βουλομένων) σφέας ἀπολλύναι παραιτέεται ὁ Θήρας ὅπως μήτε φόνος γένηται αὐτός τε ὑπεδέκετο σφέας ἐξάξειν ἐκ τῆς χώρας. Satis apparet quomodo ὅπως μήτε — τε sic composita legendum esse suadeant vel iubeant potius: nempe sic ὅπως μήτε φόνος γένησεται, αὐτός τε σφῆας ἐξάξει ἐκ τῆς χώρας. Postquam ἐξάξει negligentia in ἐξάξειν abiit nescio quis ὑπεδέκετο inseruit et perdidit omnia, ut vides. Manifestam in his omnibus interpolationem tenemus. In priore Euripidis loco Dobraeum dudum κυρήσειν praecepisse nunc video: sed non audiunt Editores, οἷς οὐδὲ τρεῖς λέγοντες ἐξικνούμεθα.

Quem errorem compositionis in infinitivis commissum esse demonstravimus, ubi nominativos cum accusativis coniunctos Graeculi non concoquentes priscas lectiones contemerant, eundem ostendam in participiis quoque erratum esse et bene merebor de Aeschine, cuius locum in Timarchea § 141. temerarii homunciones pessime interpolaverunt. In codd. omnibus et Editionibus sic scriptum est: ἐπειδὴ δὲ Ἀχιλλέως καὶ Πατρόκλου μέμνησθε καὶ Ὀμήρου καὶ ἐτέρων ποιητῶν, ὥς τῶν μὲν δικαστῶν ἀνηκόων παιδείας ὄντων, ὑμεῖς δὲ εὐσχήμονές τινες προσποιεῖσθε εἶναι καὶ περιφρουοῦντες ἰσορίαν τὸν δῆμον — λέξομέν τι καὶ ἡμεῖς

---

nonnumquam in ζωῖς et ζωῖ, quasi Homericum ζῶω in usu remansisset. In Alceste 718. Codices exhibent:

καὶ μὴν Διὸς γε μείζον' ἂν ζωῖς χρόνον,

ubi olim receptum oportuit quod quisvis statim videat reponendum et primus Schaeferus commendavit:

καὶ μὴν Διὸς γε μείζονα ζώης χρόνον.

περὶ τούτων. In his confidenter pronuntio ludimagistro deberi duo vocabula προσποιεῖσθε εἶναι, quibus expunctis demum recte procedet oratio et sententia loci constabit. Ea res mihi tam certa et evidens esse videtur, ut neminem eorum, qui bene Graece sciant, mihi oblocuturum esse confidam. Ὡς vel ὥσπερ in talibus aut nominativum assumit aut genitivum aut accusativum et certa lege constitutum est quo casu sit in quoque loco utendum: itaque in talibus nominativus et cum accusativo optime per copulam coniungitur et cum genitivo et contra, ut in Isocratis Antidosi § 89. ὥσπερ ἀντιλέγοντός τινος ἢ τοῦτο δέον αὐτὸν ἀποφαίνειν et in § 69. οὐχ ὥς ἄριστα τῶν λοιπῶν γεγραμμένον ἀλλ' ὥς ἐκ τούτου μάλιστα φανερὸς γενησόμενος κτέ. Thucyd. IV. 5. οἱ δὲ ἐν ὀλιγωρίᾳ ἐποιοῦντο ὥς ἢ οὐχ ὑπομενοῦντας σφᾶς ἢ ῥαδίως ληψόμενοι βίᾳ. cf. Thucyd. VI. 24. Xenoph. Memor. I. 6. 5, II. 2. 13, II. 7. 8, quibus adde Euripidem in Hippolyto vs. 991:

πρῶτα δ' ἄρξομαι λέγειν
ὄθεν μ' ὑπήλθες πρῶτον ὥς διαφθερῶν
κοῦκ ἀντιλέξονθ'.

et Demosthenem pag. 182. ὅσα δ' ἐβουλήθητε μὲν μετὰ ταῦτα δ' ἀπεβλέψατε πρὸς ἀλλήλους ὥς αὐτὸς μὲν ἔκαστος οὐ ποιήσων τὸν δὲ πλησίον πράξοντα οὐδὲν πώποτε ὑμῖν ἐγένετο. Sic quum Graece dicendum sit μέμνησθε Ὀμήρου ὥς τῶν δικαστῶν ἀνηκόντων παιδείας ὄντων et item μέμνησθε Ὀμήρου ὥς εὐσχήμονες τινες καὶ περιφρονοῦντες ἰσορίᾳ τὸν δῆμον, utrumque hoc per copulas μὲν et δέ ita connectitur ut dicatur: ὥς τῶν μὲν δικαστῶν ἀνηκόντων παιδείας ὄντων, ὑμεῖς δὲ εὐσχήμονες τινες καὶ περιφρονοῦντες ἰσορίᾳ τὸν δῆμον, et manifestum est προσποιεῖσθε εἶναι inepte esse adscriptum ab eo, qui rationem loci quamquam apertissimam non perspexit. Scitent Codices Aeschinis mendis et (mirum dictu) antiquissimus omnium F. Coislinianus 249, quem Parisiis nuper totum excussi, quoniam est »*Demosthenis Parisino S aetate par nisi superior, saeculo decimo scriptus in membranis*» (Dindorf. in praefat. Scholior. in Aeschin. p. I.), nequissimus est et omnium deterrimus. Obiter absterge putidum emblemata ex Timarch. § 64. εὖ ἐβουλεύσατο [ἡσυχίαν ἔσχε] καὶ ἡγάπησεν εἰ [τι] μὴ προσλάβοι καινὸν κακόν.

In vs. 285 sq.

ἐνθὲνδε δ' οὐκ ἔμελλες αἰσχύνας ἐμέ
ἄξειν βίῃ τούσδε.

a poeta scriptum esse suspicor: ἐνθὲνδ' ἄρ' οὐκ ἔμελλες — ἄξειν
τούσδε, namque ita loquitur more Attico, qui ex certamine aut
contentione multo labore tandem discessit superior, aut se ex-
pedivit, ut in Ranis 268.

ἔμελλον ἄρα παύσειν ποθ' ὑμᾶς τοῦ κοᾶξ.
et in Nubibus 1302.

Φεύγεις. ἔμελλον σ' ἄρα κινήσειν ἐγώ.
ubi transpone ἔμελλον ἄρα σε, et in Vespis 460.

ἄρ' ἐμέλλομέν ποθ' ὑμᾶς ἀποσοβήσειν τῷ χρόνῳ;
Flagitiose corruptus est in Acharnensibus vs. 346.

ἐμέλλετ' ἄρ' ἅπαντες ἀνασελεῖν βοῆς,
ubi potest olim scriptum fuisse:

ἐμέλλετ' ἄρα πάντες ποτ' ἀνήσειν τῆς βοῆς,
aut simile quid: sed quod nunc circumfertur plane sensu va-
cuum et absurdum est.

Certum teneo vitium certa medicina sanandum in vs. 344 sqq.

ἀλλ' ἴθ' εἰς δόμους, γέρον.

ΙΟΛ. οὐκ ἂν λίποιμι βωμόν. ἐζώμεσθα δὴ
ἰκέται μένοντες ἐνθάδ' εὖ πρᾶξαι πόλιν.

miseret me eorum, qui ἐζώμεσθα, ἐζώμεσθα, ἐξόμεσθα inter-
pretari nituntur neque proficiunt quidquam. Quis numquam
audivit iocosum Graecorum proverbium:

ἔργα νέων, βουλαὶ δὲ μέσων, εὐχαὶ δὲ γερόντων,
in quo quomodo luserit Athenodorus Stoicorum lepidissimus
suaviter narrat Strabo XIV. p. 674. Quis igitur non videt ve-
rum esse:

εὐξόμεσθα δὴ

ἰκέται μένοντες ἐνθάδ' εὖ πρᾶξαι πόλιν.

Dum viri pugnant senes et pueri supplices sedentes in aris
Deos oraturi sunt ut Demophon et Atheniensis rem bene ge-
rant. Ecquid esse potest simplicius et rei convenientius? Pa-
lam est qui factum sit, ut εὐξόμεσθα, ἐξόμεσθα et ἐζόμεσθα
confunderentur. Nullum est scripturae genus in quo non ζ et
ξ ineptissimum in modum permisceantur. Nascuntur sic mon-
stra et portenta lectionum, sed nihil ea res scribarum natio-
nem movet, qui in Hesychio dederunt ἰξάνει pro ἰζάνει et κα-

τερέξατο pro κατ' ἄρ' ἔζετο et αὔξοντα II. pag. 503. pro λύοντα, multaque similia passim, ut in hac ipsa Euripidis fabula, in qua versamur vs. 493.

οὔτε γὰρ τέκνα Σφάζειν ὃδ' αὐτοῦ φησιν, reponendum esse σφάζειν multi viderunt, editores non audiunt. Hinc etiam ἐπτά et ἐξήκοντα locum inter se mutant (ζ' et ξ'), ut apud Dion. Halic. III. 32. ἐπτά καὶ ἑκατόν pro ἐξήκοντα καὶ ἑκατόν, et alii multi errores suscipiuntur, ex quibus unum etiam ad Aristophanem meum pervetere mendo liberandum in Acharnensibus 752 sqq., ubi roganti τί δ' ἄλλο πρᾶττεθ' οἱ Μεγαρήs νῦν; respondet Megarensis:

ὅκα μὲν ἐγὼν τὴνῶθεν ἐμπορευόμην

ἄνδρες πρόβουλοι τοῦτ' ἔπραττον τῇ πόλει,

ὅπως τάχιστα καὶ κάκισ' ἀπολοίμεθα.

cui ille subsannans:

αὐτίκ' ἄρ' ἀπαλλάξεσθε πραγμάτων,

in his si quis recte cogitat displicebit ἀπαλλάξεσθε: requiritur enim ἐπειδὴν ἄπαξ ἀπόλησθε πραγμάτων ἀπηλλαγμένοι ἔσεσθε, non ἀπαλλαγήσεσθε sive ἀπαλλάξεσθε. Hoc ipsum restitues mutata una vocali legendo ἀπηλλάξεσθε. Dubitabatur olim essentne huiusmodi formae in usu in verbis a vocali incipientibus, sed dudum hunc scrupulum certa exempla exemerunt. In Platonis Protagora p. 338 C. ex optimis libris vera scriptura haec tandem prodiit: εἴτε γὰρ χείρων ἡμῶν ἔσαι ὁ αἰρεθείς εἴτε ὁμοιοῦς ἐκ περιττοῦ ἡρήσεται, absurde legebatur antea εἰρήσεται, et quod olim Stephanus reponebat αἰρεθήσεται tam vitiosum est atque nunc est ἀπαλλάξεσθε apud Comicum. Requirebatur ἡρημένος ἔσαι et id ipsum ἀττικισὶ dictum est ἡρήσεται. Demosthenes de F. L. p. 432, 17. de Timarcho loquens ita dicit: ἀλλ' ὁ μὲν ταλαίπωρος ἡτίμωται, τοῦτῳ δ' ἀθῶν δώσεται εἶναι; sic omnes praeter unum eximium S Parisinum, qui solus necessarium perfecti futurum nobis servavit ἡτιμώσεται, quod si quis sollerti coniectura excogitasset ecquem ei facile crediturum fuisse putes? In Xenophontis Hellenicis V. 1. 14. legitur: ἢ γε μὴν θύρα ἢ ἐμὴ ἀνέφκτο μὲν δήπου καὶ πρόσθεν εἰσιέναι τῷ δεομένῳ τι ἐμοῦ, ἀνεφύξεται δὲ καὶ νῦν, ubi multi libri pro necessario ἀνεφύξεται, palebit, exhibent ἀνέφκται. Deprehenduntur scribae, ut vides, in interpolatione manifesta. Praeterea pro

είσιναι, quod prorsus alienum est, non video quid aliud reponi possit quam καὶ πρόσθεν αἰεὶ τῷ δεομένῳ τι ἔμοῦ. At dixerit aliquis, unde sciri et demonstrari potest formam ἀπηλάξομαι, quam tu his quartam adiiicis, Graecis fuisse in usu? Facillimum est ei respondere, nempe ex Hesychio, apud quem legitur nunc Ἀπηλλάξεις: ἀπηλλαγμένος ἔση (inter Ἀπῆκτι et Ἀπηλγηκότες) sed legendum esse Ἀπηλλάξει ne Carneades quidem aut Pyrrho dubitaverit. Attica terminatio - ει solet in - εις depravari, ut saepius ostendimus et statim novis exemplis ostendam, et res est tam evidens ut verbum non amplius addi sit opus. Itaque addam potius alium Aristophanis locum, prorsus eadem medicina turpi et flagitioso errore liberandum, quo non credo foedius in genere hoc commissum esse. Est in Lysistrata locus vs. 380.

σχῆσω σ' ἐγὼ τῆς νῦν βοῆς: ἀλλ' οὐκέθ' ἡλιάξεις.
cur, quaeso, Datidem ridemus et Datidis χαίρομαι quum talia ipsi aequis animis concoquimus? Quid? ἡλιάζομαι Atticum esse scimus omnes, non ἡλιάζω, tam bene atque χαίρω dici non χαίρομαι, et futurum ἡλιάσομαι habere, ut in Vespis 772, ἡλιάσει πρὸς ἥλιον, et aoristum ἡλιάσασθαι, ut in Equitibus 797.

ὥς τοῦτον δεῖ ποτ' ἐν Ἀρκαδίᾳ πεντώβολον ἡλιάσασθαι.
et credemus Aristophanem semel ἡλιάζω dixisse et futuro Dorico usum, si Musis placet, ἡλιάξω, (ἡλιάξῳ igitur debuerant scribere)? Sed quis audivit umquam mulierculam Atticam pro futuro Attico, quo solebat, Dorico esse usam, idque non iocantem aut παρφοῦσαν, sed in iurgio ira concitatam? Apage ineptias. Praeterea sententia ipsa non minus laborat atque forma vocabuli vitiosa est. Sed quid cesso veram lectionem patefacere? Quemadmodum igitur in Vespis dixerat vs. 164.

διατρώξομαι τοίνυν ὀδᾶξ τὸ δίκτυον.

B. ἀλλ' οὐκ ἔχεις ὀδόντας.

sic in nostro loco perspicuum est dixisse:

σχῆσω σ' ἐγὼ τῆς νῦν βοῆς. B. ἀλλ' οὐκέθ' ἡλιάξει,
nihil nocere poteris mihi, inquit, et minas iacis inanes, namque (propter aetatem) non iudicas amplius. Etiam hoc tam apertum est ut indicasse sit satis. Obiter in Equitum loco pro πεντώβολον ἡλιάσασθαι revoca optimam Kusteri correctionem, quam Bergkii expulit, πεντωβόλου ἡλιάσασθαι, ut apud Phry-

nichum Comicum est in Schol. Aristoph. ad Vesp. 300.

τριώβολον, — ὅσουπερ ἡλιάζομαι.

Perfecti futurum ἀπηλλάξομαι duobus locis apud Demosthenem restituendum esse censeo, ubi nunc in eius locum ἀπαλλάξομαι irrepsit. Alter est in Leptinea p. 465. τίνα οὖν βρώσῃν τοῖς πολλοῖς ὁ σὸς ποιεῖ νόμος, εἰ μιᾶς ἢ δυοῖν φυλατῖν ἔνα χορηγὸν καθίστησιν, ὃς — τοῦθ' ἅπαξ ποιήσας ἀπαλλάσσεται; sentisne requiri ἀπηλλαγμένος ἔσαι id est ἀπηλλάσσεται? Alter in Timocratea p. 727. τίς γὰρ οὐ ποιεῖται φαύλους ἀνθρώπους, οὓς ὅταν ὑμεῖς ἀποχειροτονήσητε ἀπαλλάσσεται, sed non ἀπαλλάσσεται, id est ἀπεισιν, abibit, sententia postulat, sed liberatus erit id est ἀπηλλάσσεται. Eadem medicina in Platonis Rep. utendum V. p. 465 D. πάντων τε δὴ τούτων ἀπαλλάσσονται (οἱ φύλακες): non enim liberabuntur his molestiis, quas numquam senserunt, sed vacabunt, ἀπηλλάσσονται. Itaque ἀπηλλάξομαι optime Graecum esse apparet et tribus formis dudum notis ἡρήσομαι, ἡτιμώσομαι et ἀνεώξομαι addendum², quarum tertiam Dindorfius vindicavit, duas priores Buttmannus, qui de his formis disserens τετράψομαι ita commemoravit ut nescire se dicat utrum ea forma alicubi exstet necne. Semel tantum mihi lecta est, nempe apud Hesychium Τετράψομαι: εἰς ἐκεῖνο τραπήσομαι, qui τρέψομαι debuerat dicere, sed Graeculi pro ἐτραπόμην et τρέψομαι vitiose solebant ἐτράπην et τραπήσομαι dicere. Qui eo sensu τετράψομαι posuit Lyricus poeta aut Tragicus fuit, quibus solemne est κεκλήσομαι dicere et βεβλήσομαι, τεθάψομαι, τετάξομαι, λελέξομαι, πεπαύσομαι, ἢ θύρα κεκλήσεται et similia pro κληθήσομαι etc. Caeteris omnibus κεκλήσομαι est κεκλημένος ἔσομαι etc. ut in Equitibus noto loco vs. 1370.

²) Quintum exemplum latere videtur apud Suidam v. Ἰσχυρὸν καὶ ὁ μετ' ὀλίγον μέλλων ὁρῶμεν, ubi ὁρῶμεν legendum, quae forma ubi delitescat nondum mihi contigit reperire.

Verissime Porsonus formam ἐςερήσομαι Euripidi reddidit in Iphig. Aulid. 1202.

νῦν δ' ἐγὼ μὲν ἢ τὸ σὸν

σώζουσα λέκιρον παιδὸς ἐςερήσομαι.

barbarum est ἐςερήσομαι: quod sententia requirit ἐςερήμεν ἔσομαι Attice dicebatur ἐςερήσομαι.

οὐδεὶς κατὰ σπουδὰς μετεγγραφήσεται,
ἀλλ' ὥσπερ ἦν τὸ πρῶτον ἐγγεγραφέται.

et in Nubibus 1436.

μάτην ἐμοὶ κεκλαύσεται, σὺ δ' ἐγχανὼν τεθνήξεις.

id est κεκλαυμένον ἔσαι et passim. Trita sunt omnium usu εἰρήσομαι, πεπράσομαι, ἐμπεπρήσομαι, πεπράξομαι, μεμνήσομαι, κεκτῆσομαι, τετμήσομαι, aliaque, quae omnia ex perfecti forma producuntur ut *feci, fecero*, sic λέλυμαι, λελύσομαι. Notandum est δέδεμαι, δεδήσομαι. Quum haec omnia olim in desuetudinem abiissent saepius factum esse vidi, ut pro futuro perfecti resecta una syllaba ipsum perfectum inepte substitueretur. Ut apud Demosthenem p. 178, 21. libri tantum non omnes servant εἰ δὲ παρελθὼν εἰς ὅτισοῦν δύναίτο διδάξαι τίς παρασκευὴ χρήσιμος ἔσαι τῇ πόλει πᾶς ὁ παρὼν φόβος λέλυται, quamquam λέλυται vitiosum esse palam est, (acutior aliquis in Codice Monacensi correxit λυθήσεται, verum solus servat optimus Parisinus S λελύσεται), sic alibi saepe λελύσεται et λελύσονται, ut alibi demonstravimus, in λέλυται et λέλονται, aut λύσονται depravata sunt. Novum huius rei exemplum, quamquam ex pessimae notae scriptore, tamen quia admodum luculentum est, expromam. Legitur apud Flavium Iosephum de B. I. IV. 10. μόνον ὀφθῶμεν αὐτοῖς καὶ καταλέλυνται, sentisne καταλελύσονται emendandum esse, quod dictum est ut φράζε καὶ πεπράζεται?

Quid interesset inter λελύσομαι et λυθήσομαι plane nesciisse Dionysium Halic. et eruditos adeo omnes luculenter colligi potest ex eius verbis in libro περὶ συνθέσεως ὀνομάτων cap. VI. p. 43 R. ubi docet λελύσεται pro λυθήσεται dici posse ut venustior fiat oratio et ad aures gratior accedat: ὁ χωροφιλήσαι λέγων τὸ φιλοχωρῆσαι, inquit, καὶ λελύσεται λέγων τὸ λυθήσεται μετασκευάζει τὰς λέξεις ἵν' αὐτῷ γένοιτο ἁρμοσθεῖσαι καλλίους. Qui in χωροφιλεῖν respexit locum Antiphontis a Schaefero indicatum orat. V. § 78. et in λελύσεται Demosthenis locum, de quo diximus. Saepe vidi apud multos μεμνήσθαι pro μεμνήσεσθαι perperam positum et πεπράσθαι pro πεπράσεσθαι quod qui semel in luculentis quibusdam et certis exemplis bene perspexerit, confidenter in caeteris erroribus eiusdemmodi quod sana ratio poscit revocabit et ubicumque su-

turum perfecti apparebit esse necessarium perfecti formam una **syllaba** augebit, ut in Hellenicis VI. II. 15. ἐκήρυξεν ὁ Μνάσιπ-
 προς πεπράσθαι ὅτις αὐτομολοίη: qui poenam minatur futuro
 uti solet, ut opinor, itaque πεπράσθαι verum est, quod in
 re prorsus simili recte servatum est in Anabasi VII. I. 36.
 ἐκήρυξεν ὅτι πεπράσεται. In Aeschinis Ctesiphontea § 235. οὐχ
 ὕψ' ὕμῖν αὐτοῖς ἔξετε τοὺς πολιτευομένους; οὐ ταπεινώσαντες
 ἀποπέμψετε τοὺς νῦν ἐπλημένους; οὐ μέμνησθε ὅτι οὐδεὶς κτέ.
 quis punctum temporis dubitabit Oratori reddere suum οὐ με-
 μνήσεσθε ὅτι, et Xenophonti in Anab. VII. VI. 38. καὶ πατέρα ἐμὲ
 ἐκαλεῖτε καὶ ἀεὶ ὡς εὐεργέτου με μνήσεσθαι ὑπισχνείσθε pro
 μεμνήσθαι, ut apud Homerum:

αὐτὰρ ἐγὼ καὶ κεῖθι φίλου μεμνήσομ' ἐταίρου.

et passim in simili malo uti medicina eadem? In Plutarchi
 vita Syllae cap. XXVII. (ὁ Σύλλας) Φησὶν οἰκέτην ἐντυχεῖν αὐτῷ
 λέγοντα παρὰ τῆς Ἐνυοῦς κράτος πολέμου ἀπαγγέλλειν· εἰ δὲ
 μὴ σπεύσειεν ἐμπεπρήσθαι τὸ Καπιτώλιον, quis non statim
 intelligat ἐμπεπρήσεσθαι esse necessarium? quam certam Reis-
 kii emendationem tamen Sintenis sprexit. Aegrius etiam fe-
 rendum est quod Platonis nitidissima scripta huiusmodi naevis
 ex eruditorum perversa opinione inquinantur. In Phaedro pag.
 230 E. pertinaciter servant ἐγὼ μὲν μοι δοκῶ κατακεῖσθαι,
 quamquam nihil potest esse certius quam κατακεῖσεσθαι, etiam-
 si omnes Codices contra tenderent, emendari oportere, ut
 Heindorfius dudum et sensit et demonstravit more suo paucis
 sed luculentis exemplis ἐπεὶ οὐ πολύμυθος οὐδ' ἀφαιμαρτοεπής,
 sed eximio viro temere obloqui solent illi, qui ne suspicantur
 quidem, quanta Graecitatis interioris intelligentia in viro tam
 acuto quam modesto insit. Δοκῶ μοι suapte natura futurum
 postulat ubi quis quid *parel facere*, quid iamiam facturus sit
 dicit, quemadmodum δοκεῖ μοι praesens tempus vel aoristum
 adsciscit, si quis quid censet esse faciendum. Optime Hein-
 dorfius in Euthydemo p. 288 C. ἐγὼ οὖν μοι δοκῶ πάλιν ὑφη-
 γήσεσθαι reposuit pro ὑφηγήσασθαι, nam propemodum idem est
 καὶ ταῦτα μὲν ἀφήσειν μοι δοκῶ et καὶ ταῦτα μὲν ἀφήσω, et
 Socratem dicere oportere ἐγὼ οὖν πάλιν ὑφηγήσομαι sequentia
 declarant ὅθεν γὰρ ἀπέλιπον τὸ ἐξῆς τούτοις πειράσσομαι διελεῖν.
 Locutio δοκῶ μοι cum futuro omnium scriptorum usu trita est

et veterum et sequiorum, et ne in his quidem librarii nisi raro turbant, ut nubes exemplorum possit undique colligi, sed melius Luciani aut Iuliani locis, quibus Heindorfius utitur, dedignabimur uti, quum in optimo quoque veterum affatim sit exemplorum. Ut in caeteris fere omnibus sic in hac quoque dictione futuro Graeci substituunt aoristum cum particula *ἄν*, quod Aristophanis causa admoneo, ne quis dubitet in Avibus 671.

ἐγὼ μὲν αὐτὴν καὶ Φιλήσαι μοι δοκῶ,
amplecti quod multi commendarunt *καὶ Φιλήσαι*, sed prorsus alio remedio tollendum est vitium quod insidet loco *Vesparum* 177.

ἀλλ' εἰσιὼν μοι τὸν ὄνον ἐξάγειν δοκῶ,
ubi non *ἐξάξειν* corrigendum est cum Elmsleio, sed deprehensa interpolatione eius, qui quum in vetusto libro nil nisi *ΕΞΑΓΕΝΔΟ* * * * reperisset vocabula bene Graeca dedit *ἐξάγειν δοκῶ*, quum poëta dedisset:

ἀλλ' εἰσιὼν μοι τὸν ὄνον ἔξαγ' ἔνδοθεν
ὅπως ἂν ὁ γέρον μὴδὲ παρακύψῃ πάλιν,
quae Bdelycleonis verba sunt ad Xanthiam, qui sine mora bestiam educit foras, quo facto pergit dicere Bdelycleon:

κάνθων, τί κλάεις; ὅτι πεπράσσει τήμερον;
Verum haec nunc quidem *ἑάσειν μοι δοκῶ*, ut subveniam venustissimo loco Aristophanis in Nubibus 1276, ubi perfecti futurum in perfectum mutatum mirificas turbas dedit et omnem loci leporem obscuravit. Editur e Ravennatis libri auctoritate:

τὸν ἐγκέφαλον ὥσπερ σεσεῖσθαι μοι δοκεῖς.
B. *σὺ δὲ νῆ τὸν Ἑρμῆν προσκεκλήσθαι μοι δοκεῖς*
εἰ μὴ ποδώσεις τὰργύριον.

Haecce ut ab Aristophane scripta esse putemus tam insipide repetito *δοκεῖς* et omissa vocula *γε*, quam sententia requirit, et perfectum pro futuro. Non est tanta Ravennatis auctoritas mendis et erroribus obsiti, ut non a Scholiasta et Suida et parte librorum ambabus manibus accipiamus:

σὺ δὲ νῆ τὸν Ἑρμῆν προσκεκλήσσεσθαι γ' ἐμοί.
primum *προσκεκλήσεσθαι* vulgari errore in *προσκεκλήσθαι* depravatam est, deinde Graeculi vulgatam se dignam excogitarunt. Semel et iterum vidi futurum in futuri perfecti formam de-

pravatum: cuius rei exemplum est in Avibus 1503.

οἷμῳζε μεγάλη: οὕτω μὲν ἐκκεκαλύφμαι.

ubi facile mihi dabitur ἐκκαλύφμαι esse restituendum.

Redeo ad Heraclidas, quae fabula in quam depravatis Codicibus ad nos pervenerit documento est vs. 490. ubi κελεύειν μητρός legitur pro Κόρη Δημητρός, quae eximia est Piersoni emendatio, qua nemo tamen utitur, quia nemo perspicit quomodo illa scriptura ex hac nasci potuerit. Ridiculum est sane ΚΟΡΗΔΗΜΗΤΡΟΣ et ΚΕΛΕΤΕΙΝΜΗΤΡΟΣ inter se comparare et ductus litterarum aliquam inter se affinitatem habere incredulis narrare. In antiquo libro supererat Κ * * * ΜΗΤΡΟΣ: repertus est corrector, qui vocabulum bene Graecum κελεύειν de suo suppleret, isque homo ad hunc diem omnes ludificatur, qui optime monentem Piersonum non audiunt.

Demophon quum dixisset se civium suorum invidiam reformidare vs. 422. haec addit:

οὐ γὰρ τυραννίδ' ὥστε βαρβάρων ἔχω.

ἀλλ' ἦν δίκαια δρῶ δίκαια πείσομαι,

sed in his librariorum vitio ineptit et nihil dicit, quod unusquisque statim intelliget qui quid sit δίκαια πείσομαι probe perspexerit. Quid est enim aliud quam iure sive merito plectar, quo sensu columba apud Phaedrum I. 31. merito plectimur dixit iustas se poenas luere confitens. Urbana ironia Socrates in Platonis Apolog. p. 42. δίκαια πεπονθώς ἐγὼ ἔσομαι ὑφ' ὑμῶν, sed imprimis egregie huc facit Theophrasti locus, qui in Character. cap. XXVI. imperii popularis osorem describens inducit hominem ita dicentem: τὸν Θησέα πρῶτον τῶν κακῶν τῇ πόλει γεγενέναι αἵτιον. τοῦτον γὰρ ἐκ δώδεκα πόλεων καταγαγόντα τὸν δῆμον λῦσαι τὴν βασιλείαν. καὶ δίκαια παθεῖν· πρῶτον γὰρ αὐτὸν ἀπολέσθαι ὑπ' αὐτῶν, quae verba optime quid Demophon reformidet ostendunt et simul patefaciunt quam absurda sit loci Euripidei scriptura. Non enim οἱ δίκαια δρῶντες sed οἱ ἀδικοῦντες dici possunt δίκαια πάσχειν, ita ut sententia plane contrarium postulet quam quod nunc dicatur, nempe:

ἀλλ' ἦν περ ἄδικα δρῶ δίκαια πείσομαι.

quod et vere dictum est et more Euripideo argute.

Non leviter est mihi de mendo suspectum quod legitur in Heraclidis vs. 536.

ἀδελφῶν ἢ πάρος θέλει θανεῖν.

quoniam πάρος constanti poetarum usu olim semper χρονικὴν poni solet ut sit πρότερον, ut apud Homerum, deinde in Tragœdia τοπικῶς quoque, ut sit ἐμπροσθεν, et neque hoc neque illud rei convenit. Facile esset e vs. 545. θνησκέτω γένους ὑπερ et similibus locis rescribere ἀδελφῶν ἢ θέλει θανεῖν ὑπερ, sed scrupulum iniicit usus Euripideus verbi προθνήσκειν, quod saepe posuit pro ὑπερθνήσκειν, ut in hac ipsa re vs. 590. προὔθανον γένους, quod planissime est ἔθανον γένους ὑπερ. Potest igitur Euripides suum προθανεῖν in πάρος θανεῖν eodem sensu convertisse, ut quod in ea re nobis displicet non librariis sed Poëtae sit imputandum et nihil adeo movendum.

In vs. 542. πέφυκας Ἡρακλῆος manifesto mendosa est forma Ἡρακλῆος pro Ἡρακλέους sed facillimum est mendum transpositione tollere, ut scribatur:

Ἡρακλέους πέφυκας οὐδ' αἰσχύνομαι.

In vs. 612. τὸν μὲν ἄφ' ὑψηλῶν βραχύν ὥκισε sanum non est ὥκισε pro ἔθηκεν, ἐποίησε positum. Reponendum verbum est quo Aeschylus saepe usus est, nonnumquam Euripides ἔκτισε, quod satis tuebitur locus in Supplicibus Euripideis vs. 621. ποταναὺν εἰ μέ τις θεῶν κτίσαι, quod significat εἴθε μέ τις θεῶν ὑπόπτερον θείη vel ποιήσειεν, et in eadem fabula vs. 787.

ἄγαμόν μ' ἔτι δεῦρ' αἰεὶ | χρόνος παλαιὸς πατήρ

ᾧφελ' ἀμερᾶν κτίσαι. | τί γάρ μ' ἔδει παίδων;

id est ἄγαμον θεῖναι sive ποιῆσαι.

Versus 633:

τί χρῆμα κεῖσθαι καὶ κατηφὲς ὄμμα' ἔχεις;

ipse integerrimus est et utiliter adhiberi potest ad alium emendandum in Medea 1012.

τί δὴ κατηφεῖς ὄμμα καὶ δακρυρροεῖς;

ubi corrigendum esse puto κατηφὲς ὄμμα, namque verbum κατηφεῖν, quo sequiores Graeculi plurimum delectantur, a Tragicorum usu plane abhorrrere videtur.

Turpissimus barbarismus inquinat vs. 652.

εἰ δὲ τῶνδε προσθίξεις χερσὶ

δυοῖν γερόντοιν οὐ καλῶς ἀγωνιεῖ.

θίξω enim et προσθίξω non minus sunt barbara quam λήξω pro λήξομαι, λήψω pro λήψομαι, τεύξω pro τεύξομαι, aut πλεύσω,

Φεύξω et similia omnia, in quibus Graeci sola forma in -ομαι utebantur. Quidquid verborum veterum est in -ι-άνω productorum *μανθάνω*, *φυγγάνω*, *λαμβάνω*, *τυγχάνω*, *λαγχάνω*, Tragicorum *κιγχάνω* pro Homérico *κιχάνω* etc., habent formam futuri medii: itaque *θιγγάνω* quoque habet *θίξομαι*, *ἔθιγον*, ut in Hippolyto vs. 1086.

κλάων τις αὐτῶν ἄρ' ἐμοῦ γε θίξεται.

Forma *λιμπάνω* non est admodum vetus pro *λείπω*, hinc habet *λείψω*. In his omnibus veteres omnes sunt *ἄπτωτοι*, quemadmodum in caeteris, quibus loquendi usus hanc futuri formam tribuit ut *ἀκούσομαι*, *γελάσομαι*, *ὄψομαι*, alia quam plurima. Sequiores omnes in ea re titubare et errare solent et omnino in verbis, quorum futuris medii veteres utuntur *solis* ut *γελάσομαι*, *ᾤσομαι*, *ἀκούσομαι*, *βοήσομαι*, *πηδήσομαι*, et quorum futuris saepe utuntur huius formae *διώξομαι*, *ἐπαινέσομαι*, *ἐγκωμιάσομαι*, *χωρήσομαι*: apud Graeculos perinde omnes illae formae in desuetudinem abierunt, unde veterum scripta eadem labe infici coepta sunt, quale est *συμπνευσόντων* ἄν apud Demosthenem; quasi vero quisquam veterum *πνεύσω* et *συμπνεύσω* pro *πνεύσομαι*, *συμπνεύσομαι* potuerit dixisse. Non tamen heri aut nudius tertius barbarum istud *συμπνευσόντων* in Demosthenis libros irrepsisse docebit Dionysius Hal. Tom. VI. p. 743. Reisk., ubi idem mendum conspicitur. Ostendam alias quam vitiosis Oratorum Codicibus Rhetor iste fuerit usus. Nunc dabo primum exempla quaedam huius *παρεφθορίας* *λέξεως* ex poëtis et poëtastris sequioribus. Meleager potuit dicere in Epigramm. LII. 4. *τάχα που σαρδάνιον γελάσεις*. Mnasalcas Epigr. X. 1.

οὐκέτι δὴ πτερύγεσσι λιγυφθόγγοισιν αἰεσεις.

Antipater Thessalon. VI. 1.

τρίς δέκα με πνεύσειν καὶ δις τρία μάντιες ἄτρων | Φασίν.

Lollius Bassus I. 1.

οὐ μέλλω βεύσειν χρυσός ποτε, βοῦς δὲ γένοιτο | ἄλλος.

Lucilius LXXXIV. 7.

πλὴν κάμου μνήσθητι νόμου χάριν, ἢ μέγα κράξω.

Strato Sardinianus XLIII. 2.

δέξομαι ἐγὼ μελάθροισι, οὐ μὰ τὸν -οὐκ ὁμῶσω.

et LIII. 7. *παίξεις ἴσα, κοινὰ λαλήσεις.* Agathias III. 2. *οἰμῶ-
ξεις χρυσομανῇ σπατάλην.* Similes sordes passim apud alios le-

genti et antiquae Graecitatis memori nauseam et fastidium pariunt, ut apud Theocritum XXIII. 38.

ἀνίκα τὰν κραδίαν ὀπτεύμενος ἄλκυρὰ κλαυσεῖς.

Omnes promiscue coeperunt dicere ἄσω et poëtae scilicet αἰίσω, ἀκούσω, γελάσω, βοήσω similiaque permulta, quae Veteres risissent. Ecquid potest esse foedius quam πνεύσειν, quod modo audivimus, vel βεύσειν vel κράξειν pro κενράξεσθαι vel pro αἰμώζεσθαι denique οἰμώξω?

Non magnopere hoc Graeculi curabant, et errores, qui ab omnibus pariter committebantur, neque argui poterant neque corrigi. Quis erat tum qui non indubitanter diceret ἄσω aut in carmine αἰίσω, et quis sciebat aut admonebat Veteres omnes summa constantia ἄσομαι dixisse, et αἰίσομαι in dialecto Ionica aut in Atheniensium carminibus melicis, ut in Euripideo: σὲ δ' αἰίσομαι, ὦ Κλεινίου παῖ. Theocritus non dubitavit scribere I. 148.

χαίρετ', ἐγὼ δ' ὑμῖν καὶ ἐς ὕπερον κάλλιον ἄσω.

et VII. 72. ὁ δὲ Τίτυρος ἐγγύθεν ἄσει, et XXII. 138.

καὶ σὺ μὲν ὑμνησαί μοι, ἄναξ. σὲ δὲ, Κάτορ, αἰίσω.

non ita veteres Syracusani poëtae dixerant, non Sophron, non Philoxenus, non alius quisquam, sed sic passim alii docti poëtae aut versuum pangendorum laboriosi artifices, qui se linguam Homericam credebant imitari et referre. Hinc ἄσειν inventum est in veterum scripta. Male irrepsit αἰίσω in Theognidea (id est in antiquam syllogen ex poëtis Elegiacis, Mimnerno, Solone, Eueno, Theognide, aliis a nescio quo conflata) vs. 4:

ἀλλ' αἰεὶ πρῶτον σὲ καὶ ὕστατον ἐν τέ μέσοισιν

αἰίσω. σὺ δέ μοι κλῦθι καὶ ἐσθλὰ διδοῦ.

recte ἄσσονται legitur vs. 243 et αἰίσομαι vs. 945. Pro αἰίσω aut ὑμνήσω aut simile quid restitui poterit: in Platonem adeo forma barbara insinuavit sese legiturque in Legibus p. 666 D. ποῖαν δὲ ἄσουσιν οἱ ἄνδρες Φωνήν; Est autem ἄσουσιν in Platone non minus barbarum atque ἡλιάξεις in Aristophane et in Euripide προσθίξεις. Certa correctio ad manum est: emenda ἡσουσιν: ἰέναι Φωνήν, non ἄδειν Φωνήν, est quod sententia et loquendi usus requirunt. Plutarchus in Themistocle cap. VII. καταβοήσειν scripsit, quum Graece καταβοήσεσθαι esset dicen-

dum et peius etiam in Cicerone cap. XXIII. *δμόσων* pro *δμούμενος*, estque illa ipsa vitiosa forma ei reddenda in Mario cap. XXIX. τοῦ γὰρ Μετέλλου Φήσαντος μὴ *δμόσειν* pro *δμόσαι*, ubi veteres dixissent οὐ Φήσαντος *δμεῖσθαι*. Idem vitium in Strabone modo vidimus: οὐ μὰ τόν - οὐκ *δμόσω*, et apud Dionem Chrysostomum est Orat. LVI. p. 568. καὶ ὄρκον ὑποδέχεται *δμόσειν* περὶ τῆς Βρισηΐδος, qui tamen Homericæ sequitur, ubi est: ἐπὶ δὲ μέγαν ὄρκον *δμούμαι*. Videlicet illi sero nati ex ἄμωσα fallacem analogiam secuti eliciebant *δμόσω*, saepe in aliis ita peccare soliti, *νίπτειν* dicentes pro *νίζειν* propter formas *νίψω*, *ἐνίψα*,

ὁποῖα θεοῖς ἐδόκει τοιαῦτα νένιμαι, et similia. Plutarchus in Antonio cap. XXVI. dixit *ἐκπεπτασμένων* pro *ἐκπεπταμένων* in errorem inductus formis *ἐξεπέτασα* et *ἐξεπετάσθην*. Et huic quidem errori color aliquis quaeri potest et aliqua excusatio afferri ex antiquo usu Ionum, ut in vetere oraculo apud Herod. I. 62.

ἔρριπται δ' ὁ βόλος, τὸ δὲ δίκτυον ἐκπεπέτασαι, sed nihil veniae alius error in eodem verbo commissus habet, quum *πετάζειν* dicunt pro *πεταννύναι*, quod Hesychius in v. elicit ex *πετάσειεν*, et quod simillimum est *κατασκεδάζειν* a Photio in v. fictum e verbo Xenophonteo *συγκατεσκεδάσατο* (Anab. VII. iii. 32.) pro *κατασκεδαννύναι*. Eadem est Hesychii negligentia in v. *σκεδάζει*: *σκορπίζει*, — *ἐγχείει*, ubi corrige sodes *συγχεῖ*, quamquam (quod Hesychii pace dictum sit) *σκεδάννυμι* numquam potuit *συγχεῶ* significare.

Eiusdem farinae est quod Iuliano excidit pag. 126 B. *ἀνδρὸς ἰδιώτου πλάζειν* μὲν οὐδὲν οὐδὲ *τεχνάζειν* εἰδότος, qui ex *ἐπλάσα*, *πέπλασμαι*, *ἐπλάσθην* repetiit *πλάζειν*, quum *πλάττειν* deberet. In similem errorem Plutarchus est implicitus quum scriberet in C. Graccho cap. II. *ἀμφιέζειν* pro *ἀμφιεννύναι* deceptus formis *ἡμφίεσα* et *ἡμφίεσμαι*. Eodem errore scripsit in Moral. p. 340 E. *μεταμφιέζουσιν*, et pag. 406 E. *ἀπημφίαζε* pro *ἀπέδυεν*. Attulimus potissimum hanc *παρεφθορῆαν* λέξιν, ut ostenderemus quam facile istae sordes ex vitae usu et quotidiano omnium sermone insinuaverint sese in Veterum scripta et quam nihil adeo sit tribuendum Codicibus, quos illo modo omnes vitiatos esse satis constet. In optimo Demosthenis Co-

dice ut in deterrimo quoque scriptum est barbare *συμπνευσάντων ἄν*, quoniam scioli in talibus futurum aoristo substituere consueverant *ἐρωτήσων ἄν* corrigentes scilicet pro *ἐρωτήσας* et sim. Itaque *συμπνευσάντων* in *συμπνευσόντων* mutant, nil mali suspicantes, namque ita loquebantur ipsi, ut Antipatrum audivimus modo dicentem: *τρίς δέκα με πνεύσειν καὶ δις τρίς μάντιες ἄσρων | φασίν*. Dicebant igitur Graeculi *ῥσω*, at Graeci *ῥσομαι*, cui formae apud poëtas quidem in prima et tertia persona nihil est periculi: *ῥσομαι* et *ῥσεται* metro tuta sunt, non item *ῥσει*, quod proclivi errore in *ῥσεις* depravari solet, quemadmodum passim Atticum - *ει* secundae personae corrumpitur in - *εις*, aut *ης* aut - *η*. In Aristophanis Pace 1297. in omnibus libris constanter legitur:

οὐ πράγματ' ῥσεισ σῶφρονος γὰρ εἶ πατρός.

ubi tandem Dawesius *ῥσει* correxit, quem omnes iure sequuntur, etiam Bergkii, qui nescio quomodo alias ubique formas manifesto vitiosas in - *εις* revocavit ob futilem, ut opinor, auctoritatem libri Ravennatis, unde recepit *ῥοφήσεις* Acharn. 278. et Pac. 716, et in Equitibus 360. *ἐκροφήσεις*. Praeterea in Equitt. 294. pessime *γρύξεις* edidit, ubi Rav. *γρύξεις* dederat, et 167. *λαικάσεις*, et 969. *διώξεις* et iterum in Thesmophor. 1224, quae omnia non minus vitiosa sunt quam *ἡλιάξεις*, *προσθίξεις*, *ῥσεις* et sim. Sine labe evasit *ῥοφήσομαι* in Vespis 814.

αὐτοῦ μένων γὰρ τὴν φακὴν ῥοφήσομαι.

idque annotavit Atticista nescio quis, cuius multas verissimas observationes de dicendi usu Atticorum Photius in Lexici sui farraginem recepit: *Ῥοφήσομαι: ἀντὶ τοῦ ῥοφήσω λέγουσι* (nempe οἱ Ἀττικοί.) Idem alibi *Κλεψόμενος λέγουσι τὸ ὑφαίρησόμενος*, ubi *κλεψόμενος* emendandum. Dicebant enim Athenienses *κλέψομαι* non *κλέψω*, ut *ἀρπάσομαι*, *διαρπάσομαι*, *ἀναρπάσομαι*, non *ἀρπάσω* etc. Similia annotavit Moeris in *ῥσεται*, *βοήσεται*, *βαδιοῦμαι*, *θηράσεται*, *δομοῦμαι*, sed fallitur in *ἄξει* - *ἄξει* et *πράξεται* - *πράξει*. *Γρύζειν* habere *γρύξομαι* et analogia docet et poëtarum usus confirmat. Quemadmodum enim *οἰμῶξομαι* dicebant et *κεκράξομαι* et *κεκλάγξομαι* et *βοήσομαι* et *λακήσομαι* et *δοτοτύξεσθαι* *μακρὰ* in Lysistrata, et *δολοῦξεται* *πᾶν δῶμα* in Euripidis Electra 691, sic *γρύξομαι* solum erat

in usu, quod est apud Alcaeam Athen. pag. 596 C.

εἴ τι γρύξομαι

ᾧ σοι λέγω πλεόν τι γαλαθηνοῦ μύθος.

itaque invito Ravennate et omnibus Comico in Equitt. 294. reddemus:

διαφορήσω σ', εἴ τι γρύξει.

Hinc obiter corrige monstrosum Hesychii errorem: Ἐρύξει: κράξει, imo vero Γρύξει: κράξεις. namque sic isti loquebantur κράξω et ἔκραξα dicentes pro κεκράξομαι et ἔκραγον. Idem plane error in Isaeo commissus orat. VIII. § 27. οὐκ ἐτόλμησεν ἐρύξαι τὸ παράπαν, cui Stephanus suum γρύξαι reddidit optime, nisi quod γρύξαι scriptum oportuit.

Λαικάσσομαι et λαικάσει, quod Bergkii Aristophani male eripuit, in duobus antiquissimis mendis per multa saecula tuto delituerunt, unde salva prodierunt postquam Critices lux affulsit. Scribebatur apud Cephisodorum Athen. 689. F.

ἐγὼ πρίωμαι λαικασ ομαραβακκαριν,

unde Critici elicuerunt λαικάσσομαι βάκκαριν: eodem felici acumine apud Stratonem Athen. p. 383 A.

πηγὸς πάρεσι; B. πηγὸς; οὐχὶ λεκασ εἰ,

Coraës eruit verum οὐχὶ λαικάσει; idque ipsum λαικάσει in archetypo Codice Marciano diserte scriptum vidi. Itaque Aristophanes recipiat servetque suum:

δήσεις, φυλάξεις, ἐν πρυτανείῳ λαικάσει.

Omnino Codex Ravennas, quamquam caeteris omnibus longe est emendatior et integrior et in Aristophanis scriptura constituenda unus omnium plurimum habet auctoritatis et fidei, tamen innumeris mendis et erroribus totum esse obsitum et scaterere lectionibus absurdissimis et vitiosissimis non satis docti homines recordari videntur, quum Criticorum emendationibus praestantissimi libri auctoritatem opponunt. Non dubito affirmare et Ravennatem Codicem et Venetum Marcianum, quem ipse olim cum pulvisculo excussi, in deterrimis corruptissimisque libris scriptis, unde Antiquitatis monumenta in lucem revocata sint, esse habendos, sed quia caeteri omnes, quidquid ubique est codicum MSS. Aristophanis, multis partibus sint etiam vitiosiores interpolationibus, quas malesani correctores omnibus Criticae artis subsidiis destituti plurimas temere et

impudenter invexerunt, propterea ut in proverbio est, quod nostratibus est cum Graecis commune (vid. Schol. ad Iliad. Ω. 192.), ἐν τυφλῶν πόλει γλαμυρὸς βασιλεύει et habentur pro optimis, quia caeteri omnes sunt etiam multo peiores nequioresque. In prima parte Equitum metrum lectionibus Ravenatis pessime iugulatur vs. 29 (sequor editionem Bekkeri), 96, 130, 159, 194, 230, 239, 254, 261, 270, 283, 305, 359, 374, 386, 404, 409, 421, 431. et eadem est mendorum copia per totam fabulam et reliquas omnes. Leguntur in eadem fabula teste libro Ravennate vocabula male Graeca, soloeca, barbara vs. 68, 72, 133, 137, 255, 287, 421, 485. et sic deinceps, ex quibus unum exscribam vs. 287. pro forma Attica κατακεκράξομαι exhibet κατακράξομαι barbare, nam saevus Graecorum dicebat κράξω, et trochaicum dimetrum hunc apponit:

κατακράξομαι σε κράζων.

et tertio post versu:

κυνοκοπήσω σου τὸν νότον.

pro τὸ νῶτον, deinde post quatuor versus apponit:

διαφορήσω σ' εἴ τι γρύξεις.

κοπροφορήσω σ' εἴ λαλήσεις.

et huic credemus γρύξεις esse veram scripturam? Denique in eadem fabulae particula lectiones habet plane absurdas et ridiculas vs. 147, 257, 263, 267, 289, 300, 321, 341, 365, 393, 435, 452. et in caeteris passim, κούχ ἅπαντας ἐκφέρω. Quum eadem ubique sit Codicis reliquis omnibus melioris in caeteris quoque fabulis ratio, non est satis cauti et circumspecti Critici eius auctoritatem correctionibus ex interiore observatione consuetudinis Atticae petitis opponere velle. Itaque nihil nos ista futilis auctoritas absterrebit, quominus διώξεις quoque a Bergkio receptum de novo expellamus: namque διώξομαι Athenienses dixisse certo indicio est locus in Equitibus 368, qui non poterat facile depravari:

διώξομαι σε δειλίᾳς,

sed διώξει labem concepit in eadem fabula vs. 969.

χρυσοῦ διώξεις Σμικύθην καὶ μητέρα.

scriptura codicum διώξεις σμικύθην manifesto nata est ut ἄσεις σάφρονος. Etiam leniore medicina sanari potest locus in Thesmorphor. 1224.

τηδὶ διώξεις. τοῦμπαλιν τρέχεις σύ γε.

ubi ne literula quidem mutata lege:

τηδὶ διώξει. 'ς τοῦμπαλιν τρέχεις σύ γε.

Futurum σκώψει interiit in Nubibus 296;

οὐ μὴ σκώψης μηδὲ ποιήσης ἅπερ οἱ τρυγοδαίμονες οὔτοι, nam nihil verius est quam quod Dawesio auctore repositum est οὐ μὴ σκώψει μηδὲ ποιήσεις, nisi quod olim σκώψεις corripiebant, sed σκώπτειν habere σκώφομαι et aliunde constat et ex Acharnensibus 854:

οὐδ' αὐθις αὖ σε σκώψεται Πάυσων ὁ φαιμπόνηρος.

Eodem modo futurum οὐρήσομαι interciidit in Vespis 594. ubi editur:

κοῦ μήποτε σου παρὰ τὰς κἀννας οὐρήσω μὴδ' ἀποπάρδω, sed emendandum est οὐρήσομαι οὐδ' ἀποπάρδω, quoniam et οὐδὲ requiritur pro μηδὲ et οὐρεῖν futurum οὐρήσομαι habet non οὐρήσω, ut in Pace 1265.

τὰ παιδί' ἤδη ἔέρχεται | οὐρησόμενα.

Οὐ μὴ - οὐδὲ negantis est et οὐ μὴ - μηδὲ vetantis et prohibentis³, in qua re longa observatione compertum habeo οὐ μὴ apud antiquos Atticos aut futuram adsciscere aut coniunctivi aoristum *secundum* (non *primum*) activae formae, et saepe componi futurum cum aoristo *secundo*: apud paulo minus antiquos Xenophontem, Platonem, Isocratem caeterosque eorum aequales videtur οὐ μὴ etiam cum coniunctivo aoristi *primi* bene componi. Itaque Xenophon dixisse potest οὐ μὴ μένῃτε, Aristophanes non potest sed οὐ μὴ μενεῖτε ei est dicendum. Ex hac ratione οὐ μὴ οὐρήσομαι οὐδ' ἀποπάρδω dictum est κατὰ τὴν ἀρχαίαν Ἀτθίδα eodem modo atque in Sophoclis Electra 42:

οὐ γάρ σε μὴ γήρα τε καὶ χρόνῳ μακρῷ
γνώσ' οὐδ' ὑποπτεύουσιν ὧδ' ἠνθισμένον.

et in Oedipo Coloneo 450:

ἀλλ' οὔτι μὴ λάχῃσι τοῦδε συμμάχου
οὐδὲ σφιν ἀρχῆς τῆσδε Καδμείας ποτέ
θυησις ἔξει.

³) Apud Isaeum VIII. 34. οὐ μὴ εἰσῆς τὴν οἰκίαν verum vidit Do-
braeus: οὐ μὴ εἴσει εἰς τὴν οἰκίαν.

nam sic scribendum pro οὔτε σφιν.

Prorsus absonum et inauditum est in Attico quidem sermone futurum τέξειν, quod vitio irrepsit in Thesmophor. 509.

ἄπελθ', ἄπελθ', ἥδη γὰρ, ὦνερ, μοι δοκῶ
τέξειν.

Sibylla ita loquebatur et Pythius Apollo in oraculis et Dii immortales et heroës, mulierculae Atticae τέξομαι solebant dicere Rectissime igitur Hirschigius τίκτειν emendavit, quod et Graecum est et rei, quae agitur, unice convenit. Non parituram sese sed parere clamat, ut virum sine mora extrudat foras. Duobus aliis locis apud Aristophanem futuri forma Attica in -ει depravata in -εις est: in Pace 176:

καὶ μὴ φυλάξεις χορτάσω τὸν κύνθαρων.

non erat istic custodiendi sed cavendi locus, itaque emenda φύλαξει. Alter locus est in Avibus 1568.

οὐ μεταβαλεῖς θοιμάτιον ὧδ' ἐπὶ δεξιάν;

quis non videt requiri μεταβάλλεσθαι, itaque μεταβαλεῖ rescribendum et praeterea ἐπὶ δεξιᾷ. Similia menda et errores facile unusquisque in quovis scriptore Graeco commissos colligere poterit, si volet farraginem discrepantium scripturarum sedulo excutere aut in legendo esse suspicax ne quid sibi fraudis a scribarum natione struatur. Ex Euripide pauca indicia cognosce: θαυμάζω habet θαυμάσομαι, quod cum Graeculi nescirent in Alceste 157.

ἀ δ' ἐν δόμοις ἔδρασε θαυμάσει κλύων,

in aliis libris θαυμάσεις legitur, in aliis θαυμάσης. In eadem fabula vs. 635. τόνδ' ἀποιμῶζει νεκρόν, quamquam frequentissimus usus est apud Atticos futuri οἰμώξεσθαι si quis cui malum minatur in ira aut iurgio (Xenophon de Theramene Hell. II.

⁴) Δοκῶ μοι ubi significat videar mihi, id est puto me, assumere et praesens et praeteritum tempus ex ipsa rei natura sequitur: cum futuro coniunctum significat quod supra diximus, de quo usu recte monet Schneider. ad Xen. Memor. II. 7. 11. ubi δοκῶ μοι dicit esse consilium, propositum, decretum mihi est, verissime si attenderis semper poni de ea re, quam quis statim facere paret, quam quis sine mora facturus sit. Socrates in Phaedro ubi dixit δοκῶ μοι κατακείμεσθαι continuo humi decumbit, et sic qui dicit ταῦτα μὲν οἶν μοι δοκῶ ὑπερβήσεσθαι Aeschines in Ctesiph. § 53. statim ad aliud argumentum transit. In Memorabilibus I. I. certum est legi debere νῦν δέ μοι δοκῶ ὑπομένειν αὐτό ποιῆσαι, non ὑπομένειν.

II. 24. ὡς εἶπεν ὁ Σάτυρος ὅτι οἰμώξειτο εἰ μὴ σιωπήσειεν, ἐπή-
γετο · "Αν δὲ σιωπῶ, οὐκ ἄρ', ἔφη, οἰμώξομαι; et passim in co-
moedia) tamen non desunt libri in quibus ἀποιμῶξεις scriptum
est. In Ione vs. 1303. eodem errore legitur:

σὺ τῶν ἀτέκνων δῆτ' ἀναρπάσεις δόμους.

pro ἀναρπάσει, quoniam Athenienses ἀναρπάσομαι solent dicere.
Eadem de causa, quia Athenienses βλέφομαι dicebant, non
βλέψω, corrige locum in oratione κατ' Ἀριστογείτονος, quam ab
Hyperide scriptam esse suspicor, p. 799. τίσιν ὀφθαλμοῖς πρὸς
ἑκαστον τούτων ἀντιβλέψετε; imo vero ἀντιβλέψεσθε. Similia
plura apud Tragicos nunc quidem omittam, sed plane eiusdem-
modi vitium sponte me ad Heraclidas reducet. In Ranis vs.
525. liber Ravennas hanc servat scripturam:

ἐπίσχες οὗτος. οὔτις που σπουδὴν ποιεῖς.

οἱτὴ σε παίζων Ἡρακλῆ' ἐσκεύασα.

ut solet, mendis obsitus est et verae lectiones sunt οὐ τί που
σπουδὴν ποιεῖ et Ἡρακλέα ἔσκεύασα. Scribendum autem esse
σπουδὴν ποιεῖ non ποιεῖς et hic quoque Ravennatis auctoritatem
nihili esse faciendam certis argumentis vinci potest. Primum
vindex est verae lectionis Grammaticus antiquus apud Photium
v. Σπουδὴν ποιεῖσθαι: τὸ ὀργίζεσθαι. οὕτως Ἀριστοφάνης ἐν Βα-
τράχοις. Recte servavit genuinam scripturam, quisquis est,
sed vide quam bonus interpret sit, qui serio doceat σπουδὴν
ποιεῖσθαι significare ὀργίζεσθαι, quod tam falsum est quam ab-
surdum. Haud raro videbis veteres Grammaticos sic antiquam
linguam et certos antiquorum locos interpretari ut quidquid in
buccam venerit magna confidentia affirmant. Σπουδὴν ποιοῦμαι
significat σπουδάζω, et est id ipsum certissimo argumento ποι-
εῖσθαι non ποιεῖν dici oportere. Nempe est ea frequentissima
in Graeco sermone periphrasis, quam verba pleraque admit-
tunt, ut v. c. pro λέγειν dicatur ποιεῖσθαι λόγους, pro κατη-
γορεῖν κατηγορίαν ποιεῖσθαι, et eodem modo ἀπολογίαν, μὴνυ-
σιν, κρίσιν, ἀκρόασιν, κολακείαν, ἔπαινον, βλασφημίαν, ἀμφι-
σβήτησιν et sexcenta alia ποιεῖσθαι pro κατηγορεῖν, ἀπολογεῖσθαι,
μηνύειν, κρίνειν, ἀκροᾶσθαι, κολακεύειν, ἐπαινεῖν, βλασφημεῖν,
ἀμφισβητεῖν etc. Eodem modo dicitur ποιεῖσθαι ὁδὸν pro ἰέναι,
namque ὁδός verbo ἰέναι sic respondet, ut πληγὴ verbo τύπ-
τειν, diciturque ὁδὸν ἰέναι, ut νόσον νοσεῖν, Φεύγειν Φυγὴν: ita-

que ἐξοδον ποιεῖσθαι est idem atque ἐξίεναι, πρόσοδον ποιεῖσθαι est προσιέναι, ut apud Isocralem Areopag. § 1: πολλοὺς ὁμῶς οἶμαι θαυμάζειν ἥντινά ποτε γνώμην ἔχων περὶ σωτηρίας τὴν πρόσοδον ἐποίησάμην, sic πάροδον ποιεῖσθαι, εἰ τὴν ἀφοδον, σύννοδον. ἐπάνοδον, ἐφοδον ποιεῖσθαι dicebant omnes, quemadmodum τύττεσθαι πληγὰς diei ostendimus alibi multis exemplis, quibus unum adiice ex Dionysio Halic. III. 19. τῷ πρὸς αὐτὸν ἀντιτεταγμένη συμπλέκεται καὶ τὸν τε καὶ παιόμενος ἄλλαις ἐπ' ἄλλαις πληγαῖς, viden ἄλλας ἐπ' ἄλλαις πληγὰς verum esse? Ne quis credat eundem rhetorem, quamquam admodum vitiose scribit, dixisse ἔλευσιν ποιῶμαι pro ἔρχομαι in A. R. III. 59. ἐποίησαντο τὴν ἐπὶ Ῥωμαίους ἔλευσιν, sed emendet ἔλασιν, ut alibi passive dixit γίγνεται ἡ ἔλασις. Mendose legitur in Xenophontis Memorabilibus III. 7. 5. ἐν ταῖς συνουσίαις, αἷς σύνει τοῖς τὰ τῆς πόλεως πράττουσι, quia Graecum est συνεῖναι συνουσίαν non συνουσίᾳ, intelligitur ὥς σύνει esse rescribendum. Quemadmodum igitur (ut illic redeam) pro ἵεναι dicitur ποιῖσθαι ὁδόν, sic pro πλεῖν dicebant ποιεῖσθαι πλοῦν, pro κατατρέχειν ποιεῖσθαι καταδρομήν, et pro στρατεύομαι, μάχομαι, ναυμαχῶ, τρέπομαι, κατασρέφομαι dicebatur ποιῶμαι στρατεῖαν, μάχην, ναυμαχίαν, τροπήν, καταστροφήν. Eodem modo pro ζητῶ, σκῆπτομαι, ἄρχομαι, καταλλάττομαι, διατρίβω, ἐπιδείκνυμι, πωλῶ usitatum erat dicere ποιῶμαι ζήτησιν, σκῆψιν, ἀρχήν, καταλλαγάς, διατριβήν, ἐπιδείξιν, πρᾶσιν. Itaque ὀργὴν ποιῶμαι significat ὀργίζομαι εἰ ποιεῖσθαι λήθην, θαῦμα, λείαν est pro ἐπιλανθάνομαι, θαυμάζω, λήζομαι, et est permagna talium copia, quibus sic frequentissime utuntur ut nomini adiectivum accedat, πολλὴν ζήτησιν, ἀκριβῆ τὴν ζήτησιν ποιεῖσθαι, πᾶσαν σπουδὴν ποιεῖσθαι et sic passim, in quibus omnibus certo perpetuoque omnium usu ποιεῖσθαι semper ponitur, nunquam ποιεῖν, idque necessario ex ipsa Graecitatis ratione et natura sequitur, siquidem διατριβὴν ποιῶ est moram iniicio alteri, διατριβὴν ποιῶμαι est ipse moror, quemadmodum is qui foedus percutit σπονδὰς ποιεῖται, is autem per quem agitur aut Dii, qui foederis faciendi copiam et occasionem dederunt, σπονδὰς ποιῶσιν. Itaque recte in Pace legitur vs. 211.

διὲν πολεμεῖν ἡρεῖσθ' ἐκείνων πολλὰκις
σπονδὰς ποιούντων.

sed perperam in Acharnensibus vs. 130.

ἐμοὶ σὺ ταῦτασι λαβὼν δυτὼ δραχμάς

σπονδὰς ποιῆσαι πρὸς Λακεδαιμονίους μόνῃ.

ubi apparet legendum esse ποιήσον, quod dudum praecepit Elmsleius ad vs. 58; verissima admonens. Non raro sic peccatum esse videbis quia facillime in multis formis ποιεῖν et ποιεῖσθαι permiscetur (ut in quavis farragine discrepantium lectionum cognosci potest) et editores quid in quoque loco poscat et requirat Graecitatis ingenium et dicendi usus non satis cogitare et curare solent. Exemplum de permultis, quae mihi in promptu sunt, proferam unum ex Aeschinis Timarchea § 169. εἰάν δ' (ὁ Φίλιππος) ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς πρὸς ὑμᾶς ἔργοις γένηται ὅλος νῦν ἐστὶν ἐν τοῖς ἐπαγγέλμασιν ἀσφαλῆ καὶ ῥᾶδιον τὸν καθ' ἑαυτοῦ ποιήσεται ἔπαινον. Significant haec verba ἀσφαλῶς καὶ ῥαδίως αὐτὸς ἑαυτὸν ἐπαινέσεται, quod ab Oratoris sententia prorsus abhorret et absurdum est, sed nihil aliud est ἔπαινον κατὰ τινος ποιεῖσθαι quam ἐπαινέειν τινά. Exemplum est in vicinia § 157. ἔτι δὲ εἰπεῖν ἔχων πολλοὺς παύσομαι ἵνα μὴ δοκῶ τὸν ἔπαινον θεραπείᾳ τινὶ κατ' αὐτῶν ποιεῖσθαι, quod quivis statim videt significare ἵνα μὴ δοκῶ θεραπείᾳ τινὶ αὐτοὺς ἐπαινέειν. Itaque in priore loco quum manifesta sit Oratoris sententia emenda: τὸν καθ' ἑαυτοῦ ποιήσει ἔπαινον.

Ex his satis superque apparere arbitror a bono scriptore pro σπουδάζειν dici oportere σπουδὴν ποιεῖσθαι, non ποιεῖν, idque ipsum subinde occurrit, ut apud Herodotum V. 30. πᾶσαν σπουδὴν ποιούμενος, et apud Demosthenem in Prooemiis p. 1454, 11. τῶν ἐπὶ τούτῃ σπουδὴν ποιησαμένων ὅπως ὑμᾶς ἐξαπατήσωσιν (corrigere ἐξαπατήσουσιν), et Platonem in Euthydemo p. 304 E. ληρούντων καὶ περὶ οὐδενὸς ἀξίων ἀναξίαν σπουδὴν ποιουμένων, et passim alibi.

Ut quisque optime intelligit ποιεῖν σπουδὴν pro ποιεῖσθαι dici non posse, ita facillime mecum emendabit veterem maximi pretii inscriptionem, in qua Chandlerus et Boeckhius gravissimos commiserunt errores multos, de quibus alio tempore dicam, nunc corrigam hunc ~~ναυα~~. Est ψήφισμα Καλυμνίων repertum et editum a Chandlero (Inscriptt. Antiq. I. p. 20), repertum et hic illic tentatum a Boeckhio C. I. Vol. II. p. 460, in quo ita scriptum esse creditur: ἀπέστειλεν ἄνδρας καλοὺς

καγαθούς οἱ παραγενόμενοι πᾶσαν σκουδὴν ἐποίησαν τούτῳ δι-
λυθέντος τοὺς πολίτας τὰ ποτ' αὐτοὺς πολιτεύεσθαι μετ' ὁμοῖας.
Si quis umquam antiquum lapidem oculis acutioribus inspicere
non dubito quin pro ΕΠΟΙΗΣΑΝΤΟΤΟΤΑΙΔΙΑΛΕΘΕΝΤΟΞ
scripturam sit reperturus hancce: ΕΠΟΙΗΣΑΝΤΟΤΟΤΑΙΔΙΑΛΕ-
ΘΕΝΤΑΣ. Scribendum est enim: οἱ παραγενόμενοι πᾶσαν σκ-
δὴν ἐποίησαντο τοῦ διαλυθέντος τοὺς πολίτας τὰ ποτ' αὐτοὺς
πολιτεύεσθαι μετ' ὁμοιοίας.

Non memini me videre alias manifestius vitium ex eadem
hac formarum confusione natum quam apud Demosthenem p.
1161, quem locum, quia tam evidens est correctio, ὁδοῦ πᾶ-
ργον corrigere iuvat. Apud omnes sic editur: ψεύσασθαι ἔ-
πρὸς ὑμᾶς καὶ διομύσασθαι αὐτὸς καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὴν γυναικί
οὐκ ἂν ἐτόλμησα, οὐδ' ἂν εἰ εὖ ᾔδειν ὅτι αἰρήσομαι αὐτούς. E-
quis enim est qui nesciat in tali re αἰρεῖν dici oportere, et quam
constanter apud omnes accusator dicatur αἰρεῖν τὴν γραφὴν et
αἰρεῖν τὸν φεύγοντα? Ecquis est qui αἰρεῖσθαι vel ἐλέσθαι eo
sensu dici posse credat, aut omnino αἰρεῖν et αἰρεῖσθαι ullo loco
sic inter se permutari, ut non vitiosa et ridicula oratio exeat?
Nemo hercle: tam certa et manifesta res est. Emenda igitur:
εἰ εὖ ᾔδειν ὅτι αἰρήσοιμ' αὐτούς. Quam bene αἰρήσοιμι in tali
loco sit collocatum fugiet neminem et satis confirmabit vel Xe-
nophon Hell. V. iv. 23. Σφοδρίαν γὰρ εὖ εἰδέναι ἔφασαν ἐπὶ
ἀπολωλότα πεύσονται, et VI. v. 19. εὖ δὲ εἰδέναι ἔφασαν ὅτι παρ-
έσονται. quibus alia similia passim occurrunt.

In contrariam partem immani soloecismo peccatum est in
fragmento Tragici poetæ, unius, ut puto, de Pleiade Alexan-
drina, apud Stobæum in Eclog. Phys. I. 3. 10.

οὐ γὰρ τις οὐδὲ χρημάτων ὑπεργέμων

νόμον μαιίνων ἀσφαλῶς γηράσκειται,

quod nihilo melius est quam χαίρομαι. Sed quis non videt re-
quiri futurum? itaque sine mora repone γηράσεται. Contra in
præcedenti fragmento: οὐχ εὔσει Διὸς ὀφθαλμός pro ineptissimo
futuro εὔσει (*assabit*) quantocyus rescribe praesens εὔδει.

Fraudem fecit Dindorfio ad Steph. Thes. locus Photii: Εὐεν:
ἔβρεχεν. tu corrige: ὕεν: ἔβρεχεν, ut recte legitur suo loco et
apud Hesychium. Photius alibi: Τόμενος: βρεχόμενος, et Τσας:
βρέξας, et Των: βρέχων. Similia alii: solebant enim Graeculi

sequiores βρέχει dicere pro ὕει, et βροχή pro ὑετός, quos satis redarguit Phrynichus pag. 291, ubi vide Lobeckium.

Quicumque animadvertit quam saepe in libris futurum in praesentis formam refictum vel contra foedos barbarismos pepererit statim immane vitium tollere poterit ex Appiano de Bell. Civil. IV. 118. ubi Brutus ad milites ita dicit: καὶ μὴ ἀδοξήτε, εἰ προσπαίζονται ὑμῖν καὶ προκαλοῦνται, οὐκ ἀμείνονες ὄντες ἀλλ' ἕτερον δέος ἰώμενοι. Sunt qui credant Appianum προσπαίζομαι pro προσπαίζω semel maluisse dicere, quod non minus ridiculum est quam χαίρομαι, γηράσκομαι cet. Quia manifestum est futurum requiri manifestum est emendari oportere: εἰ προσπαίζονται ὑμῖν καὶ προκαλοῦνται. Scilicet προκαλοῦνται futurum esse nescientes barbarismum invexerunt. Παίζω et composita habere παίξομαι apud sequiores certum est. Lucian. D. D. iv. 3. ἣν δὲ παίζειν ἐπιθυμήσω τίς συμπαίξεται μοι; — ἔχεις κἀνταῦθα τὸν συμπαίξιμόν σοι τουτονὶ τὸν Ἑρωτα, ubi cod. Gorlicensis συμπαίξεται pervulgato errore. Caeterum apud Appianum corrige: μὴ ἀδοξεῖτε.

Sed nondum de periphrasi per verbum ποιεῖσθαι absolvimus: restat ut de dialecto vetere Ionica et artificiali lingua Lyricorum et Tragicorum unum hoc moneamus: Iones antiquiores (quorum eloquium et dictionem Tragici alique imitantur), quoniam τιθέναι pro ποιεῖν usurpabant propterea illa ipsa periphrasi sic utebantur ut pro ποιεῖσθαι ponerent τίθεσθαι. Itaque pro κοινωνεῖν Athenienses dicebant κοινωνίαν ποιεῖσθαι, Iones, qui pro κοινός dicebant ξυνός (et sic ξυνῆ, ξυνοῦσθαι, ξυνωνός, ξυνωνή pro κοινῆ etc.) eodem sensu dicebant ξυνωνήν τίθεσθαι (numquam τιθέναι), ut apud Archilochum noto loco: ἀλώπηξ καί τεός ξυνωνήν ἔθεντο. Huius usus ingens est exemplorum copia apud poëtas quoslibet, unde satis est expromere unum, unde hanc disputationem exorsi sumus, σπουδὴν ποιεῖσθαι: quod quum Sophocles vellet dicere in Aiace vs. 13. ita dixit:

ἐννέπειν ὅτου χάριν | σπουδὴν ἔθου τήνδε.

Credi mihi nunc poterit vitium alere Xenophontis locum in Hellenicis VII. ii. 20. ἴσως δὲ ἐπιφανείς σὺ τροπὴν, ὥσπερ ἐν Πελλήνῃ, ποιήσεις, nempe si satis constat pro τρέφομαι τοὺς πολεμίους Graece dici τροπὴν τῶν πολεμίων ποιήσομαι, sequitur Xenophontem ποιήσει scripsisse non ποιήσεις.

Τροπὴν ποιῆσθαι recte legitur apud Xenophontem et aliis kicis et in Hellen. V. iv. 43. ubi scribendum: ἐγένετο ἐν ἑλπίδι τροπὴν τῶν ἀνδρῶν ποιήσεσθαι, non ut vulgatur ποιήσασθαι. In Isocratis oral. XII. 50. pro verissima scriptura ποιήσασαν ἔπειτα inepte ex Urbinate recepit τροπὴν novissimus Editor, qui quam multa vulnera Isocrati inflixerit sine ratione et iudicio Urbinae auctoritatem sequendo alias ostendam.

Iam ad Euripidem revertor in simillima corruptela opem nostram exspectantem in Heraclidis 742:

σύμμαχος γένοιό μοι
τοιούτος, ὅλος ἂν τροπὴν Εὐρυσθέως
θείην.

ubi θείμην reponendum esse arbitror, θείην scribis deberi, qui in talibus tam socordes sunt ut vs. 1017. fidei concordia omnes λιπὼν δ' οὐδὲν ἀχθοίην βίον dormitantes dederint pro ἀχθοίμην. Qui poterant ἀχθοίην pro ἀχθοίμην sine suspitione scribere, quid eos in ποιεῖν et ποιῆσθαι male confundendis designavisse putes? De permultis exemplis unum et alterum cognosce: in Isocratis Euagora § 26. omnes libros turpis soloecismus obsidebat: εἰ μὴ κάκεινον ἐκποδὼν ποιήσεις, quum Urbinas verum ποιήσαιτο attulit. In Lysiam idem mendum irrepserat XIII. 24. ἐδόκει οὖν ἐκποδὼν ποιῆσαι τὸν Ἀγόρατον, ubi ποιήσασθαι restitutum est, etiam melius ποιῆσθαι restituetur. Conspirat autem Urbinas eximius liber cum caeteris in Busiride § 49. in vitiosa scriptura: οὐ ποιήσεις τοῦ λοιποῦ πονηρὰς ὑπόθεσις, nam qui argumentum sumit dicendi ποιεῖται ὑπόθεσιν, non ποιεῖ, quare ποιήσει scribendum. Saepissime ποιῆσθαι ὑπόθεσιν apud Isocratem occurrit: quater in Panathenaica § 35, 96, 108 et 175, ter in Antidosi § 58, 69 et 276, et alibi. Vitiosum est in Anabasi V. vii. 31. ἵνα καὶ φυλακὴν ἰδίᾳ ποιήσῃ τις pro ποιήσεται τις, nam significat ἵνα καὶ ἰδίᾳ τις φυλάξῃται. Contrario errore in Hellen. VI. v. 18. legitur: καὶ οὕτως ἄμα ἕκ τε τοῦ γενοῦ ἐξῆγε καὶ ἰσχυροτέραν αἰεὶ τὴν φάλαγγα ἐποιεῖτο, namque ἰσχυρὸν ποιεῖν Graecum est et ἀσθενὲς ποιεῖν et similia omnia, ubi ποιεῖν est reddere, quo sensu nemo umquam veterum cum adiectivo verbum ποιῆσθαι coniunxit. Emenda igitur ἰσχυροτέραν — ἐποίει. Similes corruptelae inter legendum sat multae occurrent, quarum nova exempla sibi

quisque colligit; equidem nunc potius Graeculorum in hoc genere incuriam et vitiosam *συνήθειαν* breviter arguere malo, non ut ipse hunc locum, qui latissime patet, exhaustiam sed ut generosae iuventutis studia accendam. Quemadmodum enim Veteres in his rebus sunt ἀπαράπτωτοι et numquam negligentes sunt, numquam labuntur, sic sequiores omnes saepissime in iis errant et impingunt et male miscent omnia, saepe ποιεῖν ponentes pro ποιῆσθαι, nonnumquam ubi ποιεῖν requiritur ποιῆσθαι usurpantes, saepe priscum usum Ionicum verbi τίθεσθαι inepte recoquentes. Plutarchus in Arato cap. XXVI. non dubitavit scribere ἐξοδὸν θέμενος pro ποιησάμενος id est ἐξελθών, et cap. XXXVIII. μάχην ἔθετο, et sic saepe alibi θέσθαι in hac periphrasi usurpat pro ποιήσασθαι, ut in Antonio cap. XLV. τροπὴν ἔθεντο scripsit pro ἐποιήσαντο id est ἐτρέψαντο. Quam bene enim Solon apud Stob. Floril. IX. 25. vs. 46. pro τῆς ψυχῆς οὐ φειδόμενος vel ἀφειδήσας τῆς ψυχῆς dixit:

Φειδωλὴν ψυχῆς οὐδεμίαν θέμενος,

et multa similia in antiquis carminibus reperiuntur, tam de-
deceat hoc loquendi genus Plutarchi orationem. Peius etiam ποιῆσθαι subinde pro ποιεῖν ponit, ut in Agesilao cap. XX. οἰκείους ἐκ διαφόρων ἐποιεῖτο, et post pauca ἐποιεῖτο χειροῖν, non enim ut rectissime dicitur ποιῆσθαι τινα υἱὸν, γαμβρὸν, φίλον, ξένον et civitas dicitur πόλιν τινὰ ποιῆσθαι, ut in Acharnensibus 145:

ὁ δ' υἱός, ὃν Ἀθηναῖον ἐπεποιήμεθα,

sic ius est dicere χειροῖν τινὰ ποιῆσθαι ἢ πρῶτον aut simile quid, quorum diversissima ratio est. Foedius etiam Dionysius Halic. A. R. IV. 39. quum omnes olim dicerent ἐκποδὼν ποιῆσθαι maluit ipse dicere: πρὶν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτὸν εἰσελθεῖν ἐκποδὼν ποιήσον, et sic sequiorum multos saepe audiui dicentes. Neque tamen possum in animum inducere Theocritum, quamquam saepiuscule dictione utitur admodum vitiosa, dixisse λόγον οὐδένα ποιεῖν τινός pro ποιῆσθαι, quod nunc fecisse videtur II. 61:

ὁ δὲ μευ λόγον οὐδένα ποιεῖ,

sed rectissime idem III. 33. dixerat: τὸ δὲ μευ λόγον οὐδένα ποιῶ. Itaque plane assentior Ahrensis non sine aliqua librorum auctoritate totum versum expungenti.

Sequiores praeterea, qui omnes saepe ἀκούσω, ἄσω, γελάσω, βοησω, similiaque multa contra constantem Veterum usum dicebant, in certis quibusdam verbis antiquam dicendi consuetudinem contrario errore corrumpabant. Veteres omnes una constantia dixerant τεθνῆξω, at isti τεθνήξομαι dicebant. Veteres ἐσῆξω et ζήσω et λήσω usurpabant, sequiores contra ἐσῆξομαι et ζήσομαι et λήσομαι magno consensu dicere coeperunt. Licebat iis patrii sermonis sinceritatem suo arbitraria omnibus modis contaminare, satis erit si ea res nos non fefellerit neque aliquid Veterum scriptis apporet mali. Sed non ita evenit: grassata est nova labes in plerisque omnibus Antiquitatis monumentis: est operae pretium in uno id demonstrare. Satis constat Atticos olim constantissime dixisse τεθνῆξω (ut ἐσῆξω ex ἔσηκα formarunt et ex ἔοικα, εἰκέναι, εἴξω), nunquam τεθνήξομαι: res certa nunc est et indubitata: experiamur igitur in ea Codicum fidem et quantum iis tribui possit aestimemus. In Acharnensibus praestantissimus Codex Ravennas vs. 565. apud Bekkerum exhibet τεθνῆται prorsus barbare: idem in Nubibus 1418. servat σὺ δ' ἐγχανὼν τεθνῆξει pessime pro τεθνῆξεις. In Vespis idem vs. 654. οὐκ ἔστιν ὅπως οὐχὶ τεθνῆσει repetito immani barbarismo. Unicus est apud Comicum locus, in quo libri non sunt interpolati in Acharn. 325.

ὥς τεθνῆξων ἴσθι νυνί: δῆξομαρ' ὑμᾶς ἐγώ.

In Platonis Gorgia p. 469 D. εἰν ἄρα ἐμοὶ δόξη τινὰ τοῦτων τεθνάναι τεθνῆξει οὗτος ὃν ἂν δόξη, ad quem magister annotavit: τεθνῆξει: ἐνεργητικὸν ἀντὶ παθητικοῦ τεθνῆξεται καινοπρεπῶς παρελήφθη. Doctum hercle hominem et antiquitatis probe gnarum! Ridiculum est illud καινοπρεπῶς: nemo Veterum umquam aliter dixerat, quod iste nesciebat. Noli mirari nunc, quod in multis Codd. τεθνῆξεται legitur. Simili modo fit in caeteris, ubi longa dies verborum formas mutaverat. Ἐσῆξω vetus et ἐσῆξομαι noviciium confusa vide apud Elmsleium ad Acharn. 598. Non diu dubitabis igitur in Iphig. Aulid. 675. scribere:

εἴσει σύ, χειρὶβων γὰρ ἐσῆξεις πέλας,
et quibus debeatur librorum scriptura ἐσῆξει statim perspicies.

(Continuabitur.)

T U L L I A N A.

Nuper orationes in *Verrem* de industria tractanti pauca mihi in mentem venerunt eius generis, quae evulgare praestaret quam premere. Ea igitur nunc publici iuris facio, sic rem agens, ut quae ad librum Accusationis quartum pertinerent, quae ad ceteros libros, quae palaeographici argumenti essent, ea sic trifariam coniungerem.

Lectores autem eos mihi proposui, qui editione Orelliana altera¹ probe uterentur nec tamen alium quemquam librum adhiberent. Comparavi igitur textus eos quos haec editio non supervacuus reddidit, Halmii² Klotziique³, annotationes Zumptii⁴, porro Bakii⁵ Madvigii⁶ binas et singulas Klotzii⁷. Nec, puto, ubi libros hosce nominavi tantum

¹) Amstelod. Ioh. Müller. Voluminis II Pars I. 1854. — p. 108—461. Verrinarum libri VII. Recogn. C. A. Iordan.

²) Sammlg. Gr. u. Lat. Schriftsteller mit deutschen Anmerkungen, hrsg. von M. Haupt u. H. Sauppe. Berlin, Weidmann. — Ciceros ausgewählte Reden, erklärt von Karl Halm, 2^{es} Bändchen: die Rede gegen Q. Caecilius u. der Anklagerede gegen C. Verres 4^{es} u. 5^{es} Buch. 2^e Auflage. 1855. (1^e Aufl. 1852; hae editiones facile nec sine damno confunduntur).

³) In editione Teubneriana anni 1854. Anni 1852 est ea quam adducit Iordanus, sed ea vel fere eadem est vel omnino. Pagina saltem duplex illa, in qua titulus est cum anni numero 1854, seorsim praefixa est.

⁴) M. T. C. Verrinarum libri VII. Rec. C. T. Zumpt. Berol. Dümmler. 1831.

⁵) Bibl. Crit. Nova, Lugd. B., Luchtmans. V. I. 1830; p. 1—56. Madvigii ep. ad Orellium, censuram scr. I. Bake. — Schol. Hyp. Lugd. B., Brill. IV. 1852. p. 184—244.

⁶) Ep. ad Orell. de Verrinarum libris II extremis emendandis. Hauniae, Reitzel, 1828. — Opusc. Acad. (priora). Hauniae, Gyldendal, 1834; p. 323—374. X. De locis aliquot Ciceronis orationis Verrinarum diss. crit.

⁷) Seebodes (Jahns) N. Jahrbücher f. Philol. u. Paedag. Leipz. Teubner. 1838. Jhrg. VIII. Bd. 22, Hft 2. M. T. C. oratt. selectae XV. rec. Orell. 1836. Censuram scr. R. Klotz. p. 131—144. Das 4te Buch der Anklage des C. Verres.

nec locos adscripsi, ipsos locos inspicere operae pretium lector erit nisi accuratissimo vel perquam erudito. Unum Halmii bellum⁸ adhibere potui, dum haec recognoscerem, alterum Halmii⁹ Iordanique unum¹⁰ etiamnunc frustra exspecto. Praeterea liberaliter concessum habui usum codicis Leidensis Perizoniani 12 in folio, qui continet Verrinas excepto Libro Accusationis primo a § 111 inde, porro Libris secundo ac tertio. Is Zumptio Orellioque audit Leid., Iordano in altera Orellianum Ld.; lectiones autem eas, quas veras esse praesto, signavit Ldk. ubi id prodesse poterat. De hoc codice luculenter egit Bakius¹¹, eodemque et ipse multum usus est, et Orellium, Baiterum, Iordanum collationibus suis adiuvit.

I.

IV. § 6. *Nuper homines nobiles huius modi, iudices, ... vidimus . . . . : qui tamen signa atque ornamenta sua cuique redebant, non ablata ex urbibus sociorum atque amicorum quadridui causa per simulationem aedilitatis domum deinde atque ad suas villas auferebant.*

Fritschius Halmiusque et olim Lambinus offenderunt in locutione quadridui causa. Atque ille haud improbante Halmio coniecit in quadriduum, per causam aedilitatis. Locutionem per causam Fritschius defendit allata oratione Ciceronis de domo sua V. 13; ipsam coniecturam Halmius ita, ut dicat in parte optimorum codicum causam esse. At Halmius meliora adducere solet.

Codices, qui quadridui causam habent, secundum Iordanum sunt »R 3 V (in V tamen m Brunnio punctata videtur).» Patet de Vaticano nil constare. Porro sigla R 3 continet etiam Leidensem codicem, at is totam periodi partem non ablata —

⁸) Zur Handschriftenkunde der Ciceronischen Schriften, München 1850. Editorem nullum novi, neque in meo exemplari quisquam apparet.

⁹) Ueber die Hss. der Verr. Reden des Cic. (Gel. Anzeigen d. bayer. Akad. d. Wiss. 1858. n°. 29—34).

¹⁰) De Codd. scriptis Libr. IV et V. orationum Verrinarum (Halberst. 1850. Lips., Winter).

¹¹) Bibl. Crit. Nova, V. I. p. 10—13.

uferebant omittit; ob similes credo terminationes verborum *eddebant* et *auferebant* scriba, dum prius pingit, in altero se *versari* putavit (Ldk.). Guelferbytanus alter cum Leidensi consentire solet, neque de eo quidquam ex hac periodo adducitur praeter nostram lectionem, ita ut suspicari liceat, etiam in isto libro lacunam esse eandem. Non obstat, quod Zumptius ad h. 1. ex illo etiam codice *causam* adduxit, si recte eum intelligo; nempe is nil diserte tradit de hoc codice, sed ut Iordanus in R 3 universe, sic ille in *Guelff. Havn.* hanc lectionem esse dicit. Quod facile erratum esse potest pro *Guelf. 1 Havn.*; ego et ipsum de G 2 errasse puto eadem prorsus ratione, qua Iordanus de Leidensi. Porro *causa* in Regio scribi *ca* vel *cā* suspicor, *causam* autem *cā* vel *cā* sive *cā*, ita ut undique errores nasci possint.

Homines nobiles, quos dicit orator, intelligendi sunt C. Claudius fortasse, porro Q. Hortensius, C. Antonius, certe ii, qui ratione ea quam laudat, aedilitatem revera gessissent. Itaque isti etiam, qui horum innocentiam imitati non sunt, sese aediles esse dicentes non aedilitatem simularunt, falso affectarunt, nam gerebant eam. Simularunt aedilitatem sibi causam esse, cur signa peterent auferrentque, erat autem cupiditas.

Equidem lego *aedilitatis causa, per simulationem quadridui*, transpositione haud ita audaci. Sic aedilitas causa ablationis dicitur fuisse; erat causa saltem proxima. *Deinde* iam indicat tempus post peractum quadriduum; non amplius, ut in lectione vulgata, tempus post aedilitatem peractam. Simulabant denique isti, se auferre signa in quadriduum, sed eo elapso domum porro et ad villas suas auferebant.

§ 7. *Haec omnia quae dixi signa, iudices, ab Heio e sacratio Verres abstulit: nullum, inquam, horum reliquit, neque aliud ullum tamen praeter unum pervetus ligneum, Bonam Fortunam, ut opinor; eam iste habere domi suae noluit.*

Recte Schützius¹² suasit *neque aliud ullum praeter unum tamen*, quod immerito spreverunt maiorum minorumque editionum

¹²) In Orellii editione prima, Vol. II. 1. Tur. 1826, ad h. 1.

recentiorum critici, Zumptius Iordanusque et cum Klotzio Halmius. Hotomannus¹³ tamen, Zumptius, Halmius in hoc loco offenderunt, ut eorum annotationes **demonstrant**. Vulgata nempe, saltem si Zumptii annotationem **sequimur**, id significaret: *etsi omnia signa abstulit, nolite mirari, eum non plura reliquisse quam unum*.

Codices nil iuvant, nam *tamen* omissum Ldk. non eius auctoritatis est, ut ob solum hunc librum abiiciamus coniunctionem. Eadem saepius abundat, ut *tamen nihilominus* est Cluent. § 76, Fam. XIII. xv. 2. Locus mox sequens § 22: *At cuius hominis! clarissimi ac potentissimi; qui tamen cum consul fuisset, condemnatus est*, sic est explicandus, ut *tamen* opponatur verbis *clarissimi ac potentissimi*. At si hoc verum, verba *cum consul fuisset* abundant. Credo, neque alienus a suspitione sum, hic quoque *tamen* post *fuisset* esse collocandum. Transpositiones huiuscemodi in codicibus deterioribus occurrere, post Madvigium nemo dubitat: proxime sequentes §§ duae v. c. duo item exempla praebent. In optimis, Regio saltem, et rariores illae sunt et difficiliore ad detegendum, quoniam nulli meliores sunt libri, quibus comparatis fraus appareat.

§ 23. *Verum haec civitas isti praedoni ac piratae Siciliensi Phaselis fuit.*

Apparet e superioribus, quid Cicero velit. *Phaselis . . . non fuerat urbs antea Cilicum atque praedonum: Lycii illam, Graeci homines, incolebant. Sed . . . adsciverunt sibi illud opusculum piratae primo commercio, deinde etiam societate*, § 21. Iam Verres in Messana prorsus simile quid commisit: *Mamertina civitas improba antea non erat, verum facta est Verri socia et receptrix furtorum, hanc civitatem iste praedo Phaselidis loco habuit.*

Verres apte dici potest *pirata Siciliensis*, i. e. pirata, qui ita praedatur, ut eius causa Siciliam alicunde attingat. At Cicero hoc nomine ipsum a ceteris piratis distinxisset, quod minime agit, immo huc, ut par est, per totam hanc orationis partem

¹³) In Graeviana, Amst. Blaeu 1695, ad h. l.

spectat, ut Verrem piratis quam simillimum proponat. Sici-
liensi igitur, *piratas* illustrans, sententiae nocet.

Messana porro, id quod unusquisque videt, non est Phaselis.
Fuit Phaselidis loco, fuit tamquam Phaselis, fuit Phaselidi
quam simillima, omnia haec concedo; fuit illa altera Phaselis,
fuit, verbo dicam, quasi quaedam in Sicilia Phaselis. At haec,
opinor, Cicero ipse dixit. Nemo certe in levissima mutatione
offendet aut minus accurate dictum censebit quod ab ipso ora-
tore profectum arbitror: *Verum haec civitas isti praedoni ac
piratae Siciensis Phaselis fuit.* Librarii, quod saepe in Ver-
rinarum codicibus factum est, adiectivi casum accommodarunt
ad casum substantivi non aptissimi, sed proxime antecedentis.

§ 29. Quid? a Phylarcho Centuripino, homine locuplete ac
nobili, *phaleras pulcherrime factas, quae regis Hieronis fuisse
dicuntur, utrum tandem abstulisti an emisti?* . . . Dixit Phyl-
archus pro testimonio . . . se deprehensum negare non potuisse:
ita ab se invito phaleras ablatas gratis.

Sic recte Iordanus scripsit, etiam adversus codices, quo-
rum scripturas sic recenset »*phaleras ablatas* Martianus Capella
»p. 515. Grot. (p. 444. Kopp.) et Lag. 29 (de quo Z. tacet):
»*phalerasublatas* R, addita *s* super *ra* (manu secunda, ut
»Burs. testatur); *phaleras sublatas* G 3; *ablatas phal.* dett. O;
»*sublatas phal.* Lambinus." Leidensis lectionem, si tanti est,
praestare possum.

Iordanus scilicet ubique, quantum vidi, discrimen inter *ab-*
latas et *sublatas* recte servat, ita ut illud verbo indicasse suf-
ficiat, et confirmasse loco uno alteroque. Nempe *auferre* usur-
pari solet a Cicerone, ubi Verrem dicit alicui quid eripuisse.
Id porro ab istiusmodi misero *ablatum* est, sed a Verre *subla-*
tum. Contra *sublatum* aliquid esse ex loco quodam dici solet;
in hac autem locutione etiam *ablatum* sat frequens est.

Ultimum quod dixi exemplis illustrare nil attinet. Priora
autem, quae fere legitima sunt, prae ceteris locis lucu-
lenter apparent ex hisce. Legitur § 32: *Memini Pamphilum
Lilybaetanum . . mihi narrare, cum iste ab sese hydriam Boë-*
thi manu factam praeclaro opere et grandi pondere per potesta-
tem abstulisset, se sane tristem et conturbatum domum revertis-

se, quod vas eius modi . . a se esset ablatum. Cum sedere inquit, domi tristis, accurrit Venerius: iubet me scyphos sigillatos ad praetorem statim afferre. . . Incipio queri me nihil habiturum, quod alicuius esset pretii, si etiam scyphi essent ablati. Tum illi (Cibyrate), ubi me conturbatum vident: „Quid nobis dare, ut isti abs te ne auferantur?“ Simillimus est locus § 37: Tu a M. Caelio, equite Romano, lectissimo adulescente, quae voluisti, Lilybaei abstulisti: tu C. Cacurii . . . nepellestem omnem auferre non dubitasti: tu maximam et pulcherrimam mensam citream a Q. Lutatio Diodoro . . . Lilybaei abstulisti. . . . . Gaudeo etiam, si quid ab eo (Clodio) abstulisti, et abs te nihil rectius factum esse dico. Ab Lyson vero Lilybaetano . . . Apollinis signum ablatum certe non oportuit.

Satis opinor constat, quid sit auferre ab aliquo, et simul, eum damnum facere, a quo quid ablatum sit. Non ita saepe a Cicerone describitur ille, a quo quid sit sublatum, i. e. ille qui sustulit. Est tamen § 109: Hoc dico, hanc ipsam Cererem . . a C. Verre ex suis templis ac sedibus esse sublata. Eiusdem generis est § 7, nisi quod locus sit etiam luculentior: Quae dico signa, antequam abs te sublata sunt, Messenam cum imperio nemo venit quin viderit. Hic obiter moneo Baiteri videri recipiendum esse, quod unus Halmius in recentissima Weidmanniana editione fecit, comparatis §§ 5 f. 132. 127. 128. 130. 132. 155, quibus addo §§ 4. 74.

Superiora autem nemo sic accipere velit, quasi negarim locos esse nonnullos, ubi Verres sustulisse aliquid dicatur eorum, quae eripuit, quin ab aliquo sustulisse. Sunt ii rariores, sed occurrunt, v. c. § 84: quid? a Tyndaritanis non eiusdem Scipionis beneficio positum simulacrum Mercurii, pulcherrime factum, sustulisti? . . . Audistis nuper dicere legatos Tyndaritanos, . . Mercurium . . huius vi, scelere imperioque esse sublatum, et § 88: Est pecuniarum captarum, quod signum ab sociis pecuniae magnae sustulit. Ceterum in locis sex, quos apposui, neque Leidensis variat, neque Iordani codices.

§ 61. Nam reges Syriae, regis Antiochi filios pueros, scilicet Romae nuper fuisse.

Lectori hoc loco datur optio, utrum id quod dicam pinguius

esse positum, putet ipsi Ciceroni tribuendum esse an librariis. *Filios pueros* recte dici nil est quod dubitemus, id tamen raro ibi locum habet, ubi Graeci non addidissent *ὄντας* sive *ὄντας ἴρι*. Verum elegantius orator poterat *reges Syriae pueros, regis Antiochi filios*.

In codd. turbatum est. Regius apud Iordanum habet *antiochiae illos pueros*, quod natum censeo ex *antiochie illos*, idque ex ANTIOCHIFILLOS sive ANTIOCHIFILIOS, ut v. c. *rosaeartus* in Regio est pro *rosa fartus* V § 27. Nil igitur praesidii est in lectione apographi Leidensis: *Reges anthiocia illos pueros* (Ldk.).

Facillimum est demonstratu, qui possit vocabulum *pueros* in eam sedem transpositum esse, ubi nunc legatur. Scilicet qui *illos* legebat, necessario requirebat substantivum, et *pueros* e vicinia facili negotio transponebat. Quod non omnia expediret, si certum esset vulgatam lectionem *filios* e fonte quodam praeter Regium codicem fluxisse et aliud quid esse, quam corrupti *illos* emendationem haud ita difficilem. At de istius modi fonte, qui saltem non ipse derivatus sit ex Regio codice, nil diserte traditur; neque hoc rem conficit, quod silentium Graevii, Orellii, Zumptii, Iordani ostendere videtur, nempe in reliquis codicibus esse *filios*, etiam in Guelferbytanis et in Hittorpii Erfurtensi. Nam e Guelferbytanis alter, G 2, cum Leidensi conspirare solet, et neuter adversus Regium est audiendus, si uterque ex illo fluxit: id autem vero simillimum est, ne plura dicam. Supersunt Erfurtensis et deteriores, quorum coniuncta auctoritas prae Regio levis esset, etiamsi de ea constaret: nunc incerti haeremus.

Iam si quaerimus, quid ipse Cicero scripserit, necessario id sequemur, quod in Regio non est quidem sed esse manifesto debebat. Id *illos* esse non credo, propter facilitatem corruptelae eius, quam supra exposui. Non crediderunt certo nuperi editores, Halmius, Klotzius, Iordanus, qui Regii lectiones cognitae habuerunt. Bakius non credet, qui observavit¹⁴, *ille* tum demum praeponi, si explicatio subiicitur, nisi haec de solis nominibus propriis dicta voluerit. Est igi-

¹⁴) Schol. Hyp. IV. p. 195, ad Verr. II. II. 5; cf. p. 215, ad Verr. IV II. 4.

tur *filios* a Cicerone profectum, quod postquam in illos abiit, scriba vel Regii codicis vel superioris cuiusdam libri ^{pures} transposuit.

Sic qui ratiocinatur, pauca assumit non prorsus certa, et premitur maxime, quod lectiones G 1 2 E dtt. ad h. l. igitur. Videat igitur unusquisque, utrum haec graviora ducant defectum elegantiae et concinnitatis in eo quod nunc legitur, quod altero membro duo vocabula exhibet, altero quatuor; id autem quam grave sit, Madvigius monuit¹⁵; atque hoc potius ducens suadeo ut legatur: *Nam reges Syriae pueri regis Antiochi filios, scitis Romae nuper fuisse.*

§ 62. *Erat etiam vas vinarium ex una gemma pergrandi, trulla excavata manubrio aureo, de qua . . . Q. Minucium dicere audistis.*

Agit Cicero de vasis Antiochi Asiatici, quem Verres expilavit, cum ille iter faciens Syracusas venisset. Id autem ait orator, *vas* esse aliquod, nempe *trullam*. Quod ipsum vix opus erat ut adderet, nam quis Romanus nesciebat, *quid* id esset, *trulla*? Nec facile quis nesciebat, *trullam*, si accurate loquamur, *vas* non esse.

Manubrio sine praepositione legitur in codicibus bonis, R 3 E apud Iordanum. Deteriores *cum* praeponunt. Hoc dissuadet Madvigius¹⁶: »ne Latine quidem, certe non Ciceroniane ita »dici censeo, de ea re, quae non aliam extra addita comitetur, »sed eius pars sit." At *manubrium aureum* pars non est *vasis vinarii ex una gemma pergrandi*, neque *trullae excavatae*; pars est vasis integri, *trullae* sensu latiore, sed id nunc non agitur. Quod iam Handius observavit scribens¹⁷: »At *manubrium aureum* ipsum erat adiectum *trullae e gemma factae*." Zumptius Halmiusque, qui cum Madvigio stant, id praeterviderunt, opinor.

¹⁵) Ep. ad Or. p. 20 (ad Verr. IV. lx. 157): »aequalitas membrorum, quo »argumento et postea utemur et saepe in Ciceronis scriptis utendum est." Cf. ibid. p. 21 n., 92, 130 n.

¹⁶) Ep. ad Or. p. 29.

¹⁷) Tursell. II. 144.

Intelligere mihi videor, quid sit *trulla*, *manubrio aureo*. Sed *trulla excavata manubrio aureo* ea est, quam quis excavavit *manubrio aureo*, id autem absonum.

Venit in mentem, an legendum sit: *Erat etiam trulla excavata ex una gemma pergrandi, manubrio aureo*, eiectis vocabulis *vas vinarium*. Sic lucramur, ut *ex una gemma* habeat unde pendeat, nempe ab *excavata*. Nam *vas vinarium ex una gemma pergrandi* dici quidem potest sed non solet. Contra si quis unice *trulla* transponeret ut volui, sed immotum servaret *excavata* nae is ex sequente dilemmate sese non expediret. Nempe *excavata* si ablativus est, perit concinnitas propter duplex epitheton substantivi *gemma*; si nominativus, molestissima nascitur ambiguitas.

Origo corruptelae aperta est. Suprascriptis aliquis *vas vinarium* ad vocabulum *trulla* illustrandum. Duo haec verba per alterum librarium in textum irrepserunt. Idem hic igitur vel tertius aliquis ferre non potuit, ut *vas vinarium, trulla* sic iuncta legerentur: hic vocabula quae indicavi transposuit. Tertius denique vel quartus errore sive consulto *cum* sustulit; ex huius libro fluxere Regius codex et ceteri boni, deterior familia non item.

Iam si legimus ut dixi, infitias eundem non est, e deterioribus libris recipiendum esse *cum*. Id igitur sicubi restituerimus, locus sic habebit: *Erat etiam trulla excavata¹⁸ ex una gemma pergrandi, cum manubrio aureo, de qua ... Q. Minucium dicere audistis.*

§ 81. *Deinde ista praeclara nobilitas desinat queri populum Romanum hominibus novis industriis libenter honores mandare semperque mandasse. Non est querendum in hac civitate, quae propter virtutem omnibus nationibus imperat, virtutem plurimum posse. Sit apud alios imago P. Africani: ornentur alii mortui virtute ac nomine: talis ille vir fuit, ita de populo Romano meritus est, ut non uni familiae, sed universae civitati commendatus esse debeat.*

¹⁸⁾ *Excavata* dici potest tum *gemma*, quam quis ita cavavit, ut formam trullae ipsi inderet, tum *trulla* per eam excavationem nata.

Multo etiam plura exscribenda essent, si omnia Ciceronis verba adducere vellein, e quibus appareat, quid universe orator voluerit. Id autem hoc est: Si Metellus Scipio, Verris patronus, etiamnunc causam P. Africani ceterorumque maiorum suorum suscipit, non praecerpit M. Cicero fructum officii Corneliani, silebit Tullius de Scipionum monumentis; sin Verris amicitia impedit Nasicarum progeniem, succedet M. Tullius vicarius illorum muneri. Haec copiose exponuntur ab initio inde capitis 36.

Vix recte de hoc loco diiudicabimus, antequam sit confectum, utrum eosdem an diversos dixerit Cicero eos, apud quos imago P. Africani sit, eosque, qui ornentur *mortui virtute ac nomine*. Quod haud ita facile fiet. Bakius¹⁹, qui olim haec scripserat: »opponi inter se non posse contendo *imaginem et nomen*, et hoc fere iungitur cum *genere*, et cum *similibus*." . . . »Legam *ornantur — virtute atque animo*." Alii igitur loco altero, ex Bakii mente, diversi sunt ab aliis loco priore; nempe intelligitur Cicero posteriore loco, et qui ipsi similes sunt.

Nuper eundem locum Bakius retractavit, et, quod summum est, hanc partem opinionis suae mutavit, *alios* altero loco eosdem intelligens, quos priore. Quem libentissime sequor dicentem²⁰: »Concedit aliis et imaginem Africani, et nomen, modo ipse universae civitati commendatus sit, sed *virtutem* illis concedere non potest." Neque audiendus est Halimius vertens »*persönliches Verdienst*," qui videtur cum haec scriberet Bakii locum alterum nondum cognosse, aut Hotomanus qui *alios* singulis locis a se invicem diversos putans annotat: »at alii qui virtutem eorum" (Scipionum) »defendunt" etc., immemor *nomine* esse adiectum, quod necessario *solos* Scipiones spectat.

E Bakii priore sententia hoc sumo, *genere et nomine* coniungi solere. Quod ipse demonstravit adductis hac ipsa § in

¹⁹) Bibl. Crit. Nova, V. 1. p. 23 sq.

²⁰) Schol. Hyp. IV. p. 221.

fine, porro Lib. II § 51, IV § 79, V § 180, quibus addo Lib. I § 128. At cur non hoc pro *virtute* reposuit, *genere*? Nam si quis *virtute et nomine ornatus* dici recte possit, certe et *genere bene* habet. Nec qui *generosus* quid sit reputat, dubitabit, quin *virtus* pro explicatione vocabuli *genus* locum obtinere possit, etsi libri V § 180 memor sit. Id autem ante *mortui* ponam, ne huius participii casus in ambiguo videatur esse, et locum sic scribam: *Sit apud alios imago P. Africani: ornentur alii genere mortui ac nomine, ctt.*

§ 104. *Pro di immortales! quem ego hominem accuso? quem legibus aut iudiciali iure persequor? de quo vos sententiam per tabellam feretis?*

Cicero sic interrogans, ut nostro loco facit, significat nequissimum esse eum, quem intelligit. Hoc vult: quem accuso? scilicet nocentissimum; quem legibus et iure persequor? nempe sceleratum et iniustum; de quo vos sententiam feretis? immo de eo quem necesse sit condemnari.

Hinc sequitur, apte facere scriptorem, qui simpliciter interrogat, neque inepte addi ea, quae culpam adversarii augeant. Prior interrogatio simplex est. Quae addita sunt in altera, ea corrupta sint licet, certe indicant, ius et leges esse, adversus quae Verres peccavit. Quod si de tertia valeret, sequeretur, eum de quo per tabellam sententia fertur, nocentiorum esse, quam si de eodem sententia voce ferretur. Nemo monitus negabit hoc absonum esse; vix quisquam admonitione indigebit. Equidem deleo *per tabellam*; origo interpolationis esse potuit, quod aliquis explicare rationem sententiae ferendae voluerit. Hoc genus interpolationis in codicibus Verrinarum ultimarum bonis haud ita frequens est in Regio saltem, Leidensis et Guelferbytanorum fonte. Vaticanus contra et prior Guelferbytanus de bonis, deteriores porro complures, istius modi emblemata habent sat magno numero. Eiusdem generis sunt § 73 verba bello *Punico tertio* in hisce: *Aliquot saeculis post P. Scipio bello Punico tertio Karthaginem cepit*, quae Bakius²¹ eiecit,

²¹⁾ Schol. Hyp. IV. p. 221, ad h. l.

quaeque item ut superiora in omnibus codicibus sunt.

Ceterum in vocabulo *iudiciali* viri docti haeserunt, quod notum est. Alii aliter; *sociali* verbo suasit Cobetus in ea suspicionum serie, quae haud ita pridem Mnemosynes nostrae fasciculos claudere solebat²². Id iam ab Halmio receptum video in egregiam editionem Weidmannianam, sed alteram, de qua v. spr. in elencho. Ceterum cf. Divin. § 17. 18, Lib. II § 15, quae Cobeti coniecturam illustrant.

§ 112. *Tenuerunt . . . P. Popillio P. Rupilio consulibus illum locum servi, fugitivi, barbari, hostes; sed neque tam servi illi dominorum, quam tu libidinum; neque tam fugitivi illi ab dominis, quam tu ab iure et ab legibus, neque tam barbari lingua et natione illi, quam tu natura et moribus; neque tam illi hostes hominibus, quam tu dis immortalibus.*

Offendit, quod *illi* ultimo loco medium inter *tam* et *hostes* interponatur. Sic non apud omnes quidem nostros auctores scribitur, scilicet Iordanus habet „*illi tam* Lagg. dett., O;” sed horum non magna auctoritas est. Variationem loquendi a Cicerone quaesitam fuisse facile credo, sed in superioribus periodi partibus aliquid tamen est, quod ex octo locutionibus ubique nisi hic observatur, illud nempe, pronomen cum vocola commatis primaria artissime esse coniunctum. Quod in prioribus membris ita fit, ut *illi* vocolam istam proxime sequatur, in posterioribus vero sic, ut *tu* antecedit quam proximè. Hoc solo loco *illi* ante *hostes* ponitur, et sic, ut *tam* et *hostes* infelicissime seiungat.

Ultima igitur sic lego: *neque tam hostes illi hominibus, quam tu dis immortalibus*. Ita hoc etiam lucratur, ut soni ingrata repetitio *hostes hominibus* minuatur. Origo autem corruptelae haec est, quod *illi* quaecumque ob causam suo loco omissum deinde in archetypo supra versum scriptum fuerit, sed paulo magis ad sinistram, quam debebat: ponere scriba debebat: *neque tam* *illi* *illi* *illi* *que tam hostes*, at sequentes librarii *neque tam hostes* vel *neque*

²²) Mnem. III. 230.

am hostes legentes effecerunt meliorum deteriorumque codicum lectiones. Quod si cui haec explicatio iusto subtilior videatur, et nimis forsitan accurata, alteram dabo simpliciorum hancce, vocabulum illi forte in margine annotatum a variis deinde librariis variis textus locis insertum fuisse. Eligatur igitur utrumlibet; ut ut sit, id constabit, locum pronominis illi esse incertum, id est constituendum ex iudicio nostro.

§ 127. . . *Cum ipsa fuit egregie facta, tum epigramma Graecum pernobile incisum est in basi, quod iste . . . si unam litteram Graecam scisset, certe una sustulisset. Nunc enim, quod scriptum est inani in basi, declarat, quid fuerit, et id ablatum indicat.*

Fuerat id *Sappho*, quae sublata de prytanio est, *Silanionis opus*, ut Ciceronis verbis utar, § 125 sq. At hoc nunc non moror. Basis autem, quam Cicero significat, post signum ablatum inanis fuit quidem, sed quod ad signum attineret, non quod ad epigramma. Vocabula *inani in basi*, ut locus nunc legitur, a *scriptum est* pendent. At voluit Cicero haud dubie, ut quisquis paulo subtilius cogitans: *quod scriptum est declarat, quid in basi nunc inani olim fuerit.*

Id autem restituetur transpositione facili, si *declarat* loco suo motum ante *inani* reponatur. Eiusmodi transpositiones in codicibus nostris occurrere posse saepius iam monui, et apparebit, si quis varietatem lectionum apud Iordanum inspiciat. Equidem igitur hic non adscribam nisi exempla huiusmodi, ubi fragmenta Vaticana ostendunt, in Regio codice sic erratum esse, quae exempla rem conficient, quoniam in nostro loco ultra Regium adscendere non possumus. Locos, ubi ordo verborum in Regio et Vaticano discrepat, novi duodecim. Ex his tres sunt, ubi Vaticanus Regio praestet, auctore Iordano, qui tamen Vaticano Regium anteponit²³. Horum unus est V § 94, ubi in vocabulis *is est conventus Syracusis civium Romanorum, ut non modo illa provincia verum etiam hac re publica dignis-*

²³) L. I. p. 324, ante initium libri quarti Accusationis.

simus existimetur, Regius codex *hac etiam habet*, Vaticanus *etiam in hac*, sed *in delete*. In re et leviori et **minus** certa satis erit, ad sententias Halmii Zumptiique provocare, qui cum Iordano Vaticanum sequuntur, etsi dissentiente Klotzio. In altero loco V § 126 Vaticani scriptura: *Non aurum, ne argentum, non vestem, non mancipia repetunt*, statim se commendat prae ea, quam praeter hunc et Lg. 29 omnes libri exhibent, *non argentum, non aurum*, ut hanc mireris ab Orellio receptam et a Zumptio, sed eos traditam servasse tantum opinor, quam bene repudiarunt recentiores, Klotzius **Halmius** que. Tertius invenitur locus V § 123: *Utrum ego desipio . . . ? an vos quoque hic acerbissimus innocentium cruciatu et maeror pari sensu doloris afficit*. Nullum est dubium, quin collocatio *vos hic quoque* in Regio et derivatis mendosa sit, et viri docti consentiunt, at locum ideo postposui minusque ei quam superioribus tribuo, quod Vaticani lectio diserte non commemoretur et e Zumptii Iordanique silentio conficienda sit. Hoc indubitatum manet, quod summum est, etiam in Regio collocationes verborum nonnullas esse, quae improbandae sint.

Transpositionem igitur fieri posse demonstravi. An revera facta sit hoc loco quis decernet, nam certe etiam ipse Cicero errare potuit omnino, et sic scribere, ut aliud intelligeret, significaret aliud. Quam multo autem saepius et acute cogitavit et scripsit accuratissime! Quod si hoc quoque loco fecit, haud dubie interpunctione etiam redintegrata scripsit: *Nunc enim quod scriptum est declarat, inani in basi quid fuerit, et id ablatum indicat*.

§ 148. . . . . *Retinere incipit tabulas Theomnastus quidam, homo ridicule insanus, quem Syracusani Theoractum vocant; qui illic eius modi est, ut eum pueri sectentur, ut omnes, cum loqui coepit, irrideant. Huius tamen insania, quae ridicula est aliis, mihi tum molesta sane fuit*.

In ultimis verbis, sic uti nunc exstant, Cicero haec dicit, Theomnasti insaniam aliis ridiculam esse, eandem vero tum ipsi molestam fuisse.

At eiusdem insania item Ciceroni ridicula videbatur, ut in iis dicit quae statim antecedunt, itemque statim post: *cum*

spumas ageret in ore, oculis arderet, voce maxima vim me sibi afferre clamaret. Haecne putemus Ciceroni non ridicula visa fuisse? Is porro non dixisset ab omnibus irrisum fuisse Theomnastum, si statim subiuncturus fuisset, se ipsum excipi.

Cicero dicit, sibi Theomnasti insaniam *tum* molestam sane fuisse. Itaque alio tempore molesta forte non erat. Neque fuisse credo. Praeter illum diem Cicero, ni magnopere fallor, Theomnastum aut omnino non curavit aut suaviter risit.

Itaque hominum aliorum mentio supervacua est vel molesta, temporis autem commemoratio per *tum* bene habet, et videtur oppositionem postulare. Quae statim nascetur, si legerimus *alias*. Ceteroquin, alio tempore, insanus ille Theomnastus non nisi ridiculus est cuilibet; vel molestus ut sit homo efficere nequit, nisi *mihi tum*, uni Ciceroni unoque isto tempore. Codices nil variant, sed mutatio levissima est et librarius facile poterat notissimum sibi adiectivum data opera pro adverbio substituere quod non caperet. Viri docti nil annotasse videntur. Nos tamen ideo non dubitabimus, quin legendum sit: *Huius tamen insania, quae ridicula est alias, mihi tum molesta sane fuit.*

§ 149. *Praetor intelligens negare sibi placere, quod senatus consultum ratum esse non deberet, id me Romam deportare.*

Senatus Syracusanus Ciceroni favens decreverat *ut laudatio, quae C. Verri decreta esset, tolleretur*, § 145. De eo fit discussio, perscribitur, refertur in tabulas. Tum praetor appellatur a P. Caesetio, qui Verris quaestor fuerat, § 146. Haec omnia sic plane, uti dixi, apud Ciceronem exstant. Praetor autem appellatus fuisse videtur de eo, utrum SCtum Ciceroni tradi oporteret necne. Id duplici argumento evincam. Nempe simulatque Ciceroni praetorem conveniendi potestas facta est, statim ab eo postulat, ut Syracusanis liceret senatus consultum, quod pridie fecissent, ipsi tradere, deinde universa disceptatio in eo versatur. Alterum argumentum sit, idem prorsus in priore SCto ab iisdem senatoribus Syracusanis factum fuisse, cf. § 145: *Decernunt . . . Id non modo tum scripserunt, verum etiam in aere incisum nobis tradiderunt.* Non modo scripserunt, ut item alterum, verum tradiderunt etiam, quod ul-

timum in altero quoque SCto fieri frustra vetarunt Caesetius Theomnastus et praetor.

Iam cum Metellus hanc ob causam appellatus sit, videamus quae postea gesta sint. Postulat Cicero, ut praetor vel permittat Syracusanis vel eosdem iubeat tradere tabulas, in quibus SCtum inscriptum esset. Praetor negat. Iam ipse Cicero admonitu ipsorum Syracusanorum impetum in eas tabulas facit, in quibus senatus consultum illi perscripserant, § 148. Retinere incipit tabulas Theomnastus; itaque cum isto copulatus Cicero in ius pervenit. Cicero postulat, ut sibi tabulas obsignare ac deportare liceat. Obloquitur Theomnastus, et illud, in quo praetor appellatus sit, negat esse SCtum; affirmat porro, quod SCtum non sit, id Ciceroni tradi non oportere. Alterum hoc refellit Cicero recitans legem, Corneliam de repetundis opinor, omnium tabularum ac litterarum fieri potestatem, ei scilicet, qui inquisitum in provinciam venerit. Eam ad se legem pertinere negat quidem Theomnastus, at hoc furiosi erat, § 149. Iam praetor, L. Metellus, sese interponit, neque hunc Cicero, opinor, *intelligentem* ironice vocasset, nisi ille dixisset absurdi aliquid. Quid igitur dixit Metellus? Ut nunc scriptum exstat, id, quod iniustissimum esse potest sed minime absurdum est; quin immo recta ad dicentis finem ducit: istud non ratum est, neque igitur SCtum, neque Romam deportandum. Alterum igitur, quod Theomnastus dixerat, iterum affirmat Metellus, apertissime contra legem Corneliam. Poterat igitur, ut Theomnastus, sola legis lectione refelli, porro cogi, ut fit statim post, recitata sanctione legis et poena, sed nil est, propter quod vel serio et plebeie stolidus appellari meritus esset, vel urbano ioco ironice *intelligens*.

Neque viri docti hoc observasse videntur, nec de codicum lectionibus quidquam traditum est, libentissimeque id concedo, ni meliorem lectionem in libro ms. invenissem, vitium quod indicavi verisimiliter mihi quoque fraudem facturum fuisse. Nempe de Regio codice silent Iordanus, Zumptius, Havniensis collatio apud Madvigium, Graevius etiam; sequuntur auctoritatem Guelferbytani et Leidensis e Regio derivati, sed de nullo libro id, quod dicam, commemoratum inveni, nec quod

illi contrarium sit. In Leidensi autem pro *deberet* inveni *dubitaret*. Id sensum optimum praebet, ut statim apparebit. Lectio autem certe non est coniectura eius ignorantissimi librarii, qui Leidensem scripsit. Debet igitur ex antiquiore codice propagata esse, et equidem suspicor ita inventum iri in Regio. Quod si verum est, lectio recipienda erit. Immo Metellus vel hoc obtinere non potuisset, SCTum non ratum Ciceroni tradendum non esse. At SCTum ratum esse ipse Metellus non *dubitabat*. Multo igitur minus id Ciceroni denegari debebat, et qui hoc facit nihilominus, is certe absurde agit et ironice appellari potest *intelligens*.

Unus Hotomannus particulam eorum, quae dixi, sensisse se ostendit. Ad verba *quod senatus consultum ratum esse non deberet* ille annotavit: »propter intercessionem." Vellem *appellationem* dixisset, sed hoc nil moror. At appellatus erat praetor de hoc ipso, utrum SCTum, utpote ratum, Ciceroni tradendum esset necne. Si ratum, certe tradendum erat, quod vel Theomnastus non denegarat. Itaque si non tradendum est, id necessario praetor irritum esse credet. Si credit, ipsi decernendum est, de quo praeter ipsum in SCTo iam perscripto nullius est arbitrium, nempe irritum id *esse*, non *esse debere*, ut ex Hotomanni mente. At ex mea, Metellus id ratum esse probe scit, non *dubitabat*, et tamen tradendum id esse negat, id quod Cicero summo iure et urbane iocans absonum esse significat. Donec igitur de Regio codice constabit, legamus: *Praetor intelligens negare sibi placere, quod senatus consultum ratum esse non dubitaret, id me Romam deportare.*

§ 149. *Ille autem insanus, qui pro isto vehementissime contra me declamasset, postquam non impetravit, credo, ut in gratiam mecum rediret, libellum mihi dat, in quo istius furta Syracusana perscripta erant, quae ego antea iam ab aliis cognoram et acceperam.*

Ironicum credo illud vocabulum excipere solet, quod Cicero verbo affirmat, re negat. Id autem non est *non impetravit*, quod certum erat, sed *ut in gratiam mecum rediret*; hoc scilicet Theomnasti propositum fuisse affirmat Cicero, quod absurdum esse subintelligit, quoniam hie amici esse non pote-

rant²⁴, significat autem eo, quod dicat Theomnastum secur communicasse tamquam nova quaedam magnique pretii, quae ipse Cicero antea iam ab aliis cognorat et acceperat. *Redire igitur in gratiam* id est, quod Cicero non credit, sive credem se dicit ironice. Legendum igitur est *postquam non impetruit, ut in gratiam, credo, mecum rediret, libellum mihi daret*. Transposuit is, qui ordinem verborum paulo magis artificiosum non caperet. Sat iam istius modi transpositionum indicavi. ut supervacaneum sit demonstrare, eas occurrere posse; ceterum neque codices quidquam praebent huc faciens, neque doctorum annotationes.

Modo autem prorsus eodem, quo hic in Verrem Theomnastus, ipse Verres olim in Cn. Dolabellam peccarat, cf. Lib. I § 97.

§ 151. *Quam ob rem tibi habe sane istam laudationem Memertinorum: Syracusanam quidem civitatem, ut abs te affecta est, ita in te esse animatam videmus, apud quos etiam Verri illa flagitiosa sublata sunt. Etenim minime conveniebat ei deorum honores haberi, qui simulacra deorum abstulisset.*

Apud quos, si ipsam litteram sectamur, Syracusanam civitatem spectat; apparet ipsos Syracusanos intelligi, sed ista tamen coniunctio nonnihil habet quod molestum est. Contra etenim, quod sequentia cum superioribus connectit, id ipsum maxima interpunctione ab illis dirimitur.

Non difficile est inventu, quomodo huic vitio medeamur. Sed alterum supervenit. Sententiae optimorum scriptorum, oratorum praesertim, tum probandae sunt maxime, si nusquam discindi possunt ita ut sensus nascatur ridiculus, saltem in parte priore. Legentes enim, ne auditores dicam, non eodem temporis puncto totam sententiam accipiunt sed alia vocabula post alia, et priora a sequentibus excipiuntur intervallis perparvis, sed intervallis. Quae si tenebimus, quam absonum videbitur *minime conveniebat ei deorum*, et vel nudum hoc, *ei deorum*; ferre nemo poterit ut Verres credatur esse

²⁴) Cf. etiam Lib. I § 98.

deus, ne per tantillum quidem temporis spatium. Quid multa? Interpunctione mutata ei transponendum erit, et sic legendum: . . . ita in te esse animatam videmus. Apud quos etiam Verria illa flagitiosa sublata sunt, etenim minime conveniebat deorum honores ei haberi, qui simulacra deorum abstulisset. Librarii dativum verbo suo, quod putarent, quam proxime ad-moverunt.

§ 151, In verbis huius § calamitoso dies (sic R) Iordanus annotat, hic in codice R folium desinere, ut reliqua verba libri desiderentur. Nec tamen ipsi videtur folium in codice excidisse.

Iam infra Regium nullum novi codicem, unde Leidensis derivatus sit. Fortasse igitur non inutile erit, per paucos hosce versus huius libri, qui ad manus est, discrepantias a Iordani editione omnes publici iuris facere. Sunt autem hae:

haec turpia I.; ac turpia Ld.

Heraclii erarii

quotannis quot annis

opera omnium operationum

recuperarant recuperarent

In eadem § legitur: quod eo ipso die Syracusae a Marcello captae esse dicuntur. Immo a M. Marcello. Cf. §§ 115. 130, ubi ut nostro loco nemo exspectabat M. Marcellum nominatum iri, quin § 122, ubi iam de eodem sermo fuerat. Nam si hoc locum habet, frequenter omittitur praenomen, ut §§ 116. 120. 121. 122. 125. 131 bis, interdum etiam, fateor, ubi introducitur is de quo Cicero nondum dixisset, ut § 129 Flamininus. Nempe ipse Cicero hoc in argumento sibi minime constat, sed longe frequentissime per praenomen et cognomen appellat homines gentium earum, in quibus multae familiae sunt; interdum eosdem per praenomen et nomen gentile indicat, sed tum maxime, si eorum gens nonnisi paucas familias contineat. Percurram deinceps totum hunc librum, in quo primus § 4 est L. Mummius, nam Graecos civitate donatos nil moror, deinde § 6 C. Claudius, nempe Pulcher, § 7, nemo enim Romanus, opinor, Claudium aliquem patricium appellasset C. Pulchrum. P. Servilius est § 21, sequente § C. Cato.

L. Paullus, *P. Africanus*, § 55 sq. *L. Sisenna*, quater, § 57. *M. Caelius*, *Q. Catulus*, *L. Sulla*, denique *C. Marcellus*, § 42 post *Q. Arrium Cn. Calidius*, qui saepius occurrit, in sequentibus etiam sine cognomine, ut *Curidii* nomen nudum, postquam *L. Curidius* semel nominatus fuisset; § 46 est *L. Papinius*, § 49 *L. Lucullus*; § 55 *Cn. Lentulus Marcellinus*, etiam tum iuvenis, plene nominatur ut Div. § 13, quem post annos quattuordecim nude *Marcellinum* dicit ad Att. IV. II. 4 bis. III. 3 bis, et quod epistolarum forma liberior est et quod ille, opinor, iam consulatui proximus, ita satis esset indicatus. In § 56 tres sunt *L. Pisones*, sed *Valentii*, *Verris* interpretis, *Aulus*, praenomen de industria forte omissum est in § 58, ubi *L. Titium* habemus, § 62 *Q. Minucium* ut longo intervallo § 70 iterum, post *Q. Catulum* § 69 cf. § 84. *P. Scipio* prima vice appellatur § 73, et item § 74 *P. Africanus* cum praenomine; in sequentibus *Scipio* semel de utroque Cornelio §§ 73. 80, ceterum *P. Africanus* saepissime dicitur Karthaginis eversor, qui semel iterumque § 83 sq. nude *Africanus* audit; contra Pompeii socer dicitur constanter praeter unum istum locum *P. Scipio*; eiusdem *Scipionis* § 84 non officit. *C. Marcellus* § 86 et saepius huc non pertinet, quia praenomen iam propter ceteros Marcellos omitti non poterat, sed *P. Scipio*, i. e. *Africanus*, § 93 recurrit, *Ti. Gracchus* § 108, ubi *P. Mucio L. Calpurnio consulibus* anni significatio legitima est, nam horum alterum, ut hoc saltem dicam, *L. Pisonem* Cicero dixerat § 56. Minus apertum est § 112 *P. Popillio P. Rupilio consulibus*, sed pertinet eodem, nec § 126 ad monumentum *Catuli*, in porticum *Metelli*, harum rerum periti mihi obiciunt. Dixi de *Flaminio*, § 129 bis. Sunt § 153 *L. Crassus*, *Q. Scaevola*, *C. Claudius*, est *Carpinatus* § 137, sed is eiusdem loci cum *Valentio* § 58, etiamsi non additum esset ad *Carpinatii praeclaras tabulas revertetur*, ut § 120 nunc ad *Marcellum revertar*, § 151 ut saepius ad *Marcellum revertar* omissi praenomina rationem sat validam reddunt. Ille autem sine praenomine *Carpinatus* socios sibi habet in eadem § *Verrucios* aequae destitutos; contra *Sex. Peducaeus* est prima vice § 142 et in excerpto *SCti* § 143, ceterum praenomine caret. Agmen claudunt *P. Caesetius* § 146, ubi tamen lectio

incerta est, *Numidicus* huc non trahendus, etiamsi id non sufficeret, quod solus ille Metellorum honorificum istud nomen gessit, § 147, et ibidem *L. Lucullus*; nam de Verre quando praenomen secum ducat quaerere non libet. Quae sufficient, opinor, ut id quod velim satis appareat. Nempe hic et consuetudo est satis certa, et libertas tamen eligendi, prouti et hominum dignitas et natura nominum multaque alia hoc vel illud elegantissimo oratori suaderent, ita ut nil attineat locos cumulare ubi consuetudinem servarit necne. In ipsa lectione de singulis nominibus observandum erit, sitne Cicero ita locutus ut dixi, et ubi non sit, quaenam fuerint causae ipsum alio impellentes.

II.

Act. I § 3. *De quo (Verre) si vos vere ac religiose iudicaveritis, auctoritas ea, quae in vobis remanere debet, haerebit: sin istius ingentes divitiae iudiciorum religionem veritatemque perfregerint, ego hoc tamen assequar, ctt.*

Sic locum bene constituit Iordanus, ut item §§ 43. 51 secundum Halmium et Baiterum, etsi adversus codices. Quod cum ita sit, mihi satis erit id demonstrare quod maxime volo, iis omissis quae non summam rem spectant.

In iis locis igitur ubi et *vere* et *severe iudicare* obtinere possit, hoc valet, et *iudiciorum veritatem* probe dici, et poni debere, ubi cum *fide, religione*, aliis, componitur substantivum id, quod utrum *severitas* sit quaerimus an *veritas*. Auctores sunt praeter sanam rationem codices.

Unus Verrinarum locus utrumque demonstrat Lib. IV § 113: *Aguntur iniuriae sociorum, agitur vis legum, agitur existimatio veritasque iudiciorum*. Sic Iordanus, Klotzius Halmiusque, codd. et edd.; unus Zumptius *severitasque* coniecit: „Nam *veritas iudiciorum* dubito num usquam recte legatur et hoc quidem loco” nostro Act. I § 3 „*praecessit si vos severe iudicaveritis*. Cf. ad III. 69.” Sed et ipse illud in textum non recepit Lib. IV § 115, et id ad quod provocat *severe* Act. I § 3 ipsum in ambiguo est, et l. l. III. 69 (§ 162) idem Zumptius idem illud *veritate iudiciorum* et ante Iordanum Klotzium,

que e codicibus in textum recepit et in annotationibus adversu vulgatum *severitate iudiciorum* defendit, recte utrumque. Duo ian sunt loci demonstrantes, *veritatem iudiciorum recte dici*; tertius est *Cael. IX. 22: neque huius iudicii veritatem, quae mutari nullo modo potest, in testium voluntate collocari sinan.* Ita saltem Orellius scripsit et Bakius²⁵ et sine varietate lectionis Halmius in Orelliana altera.

Alterum etiam quod volo Verrinae demonstrant. *Lib. I § 4* exstat: *neque tanta fortunis omnium perniciēs potest accidere, quam opinione populi Romani rationem veritatis, integritatis, fidei, religionis ab hoc ordine abiudicari.* Sic codd., edd., Iordanus Zumptiusque et Klotzius, sic Bakius l. l., sed quid auctoribus opus? Nemo scilicet h. l. *severitatis* suadebit. *Lib. II § 179 si facultatem vere atque honeste iudicandi fide et diligentia mea fecero locus simillimus est*; hic quoque Iordanus, Klotziusque et Zumptius, codd. et edd. consentiunt. *Pro Quinct. II. 10: Cum . . in tuam, C. Aquili, fidem, veritatem, misericordiam P. Quinctius confugerit, quis severitatem invito Ciceroni obtrudet?* Non certe Baiterus recentissimus editor, cuius textum describo, quique vel variam lectionem nullam habet.

Recte igitur, quod iterum dicam, loco nostro Iordanus *vere* scripsit, frustra repugnantibus codicibus editionibusque etiam recentissimis, Zumptiana etiam et Teubneriana Klotzii, a quibus meliora expectes. Nam ne omnino solus staret Iordanus, commode prohibuit Severiani grammatici codex Monacensis, in quo h. l. sic adducitur, ut *vere* legatur. Idem probavit Halmius in utraque Weidmanniana, ad *Lib. IV § 113*, ubi plures locos eiusdem generis componit, unum tamen quem utrobique eodem modo adductum tamen non reperio, *Lib. I § 151.*

In sequentibus etiam Iordano assentior, *veritatem* scribenti. Codices assentiri affirmat silentium Iordani disertumque Zumptii testimonium, assentiuntur Klotzius Halmiusque, sed P. Manutii coniecturam vel codicem unum e deterrimis Iannoccia-

---

²⁵) Ad Cic. Legg. p. 276.

rum omnes editores secuti sunt, Zumptius etiam et Orellius, idemque suadet Bakius l. l. Verum est, codicum auctoritatem h. l. paulo leviores esse quam solet, quia *veritatemque* in G 2 Ld. omisum est.

Quae cum ita sunt, loci tres alii inspiciendi restant, Act. I § 43: *Nulla in iudiciis severitas, nulla religio, nulla denique iam existimantur esse iudicia.* Ad q. l. Halmius in altera Orelliana: »Fort. *veritas* coll. § 3.” Obloquitur Iordanus allatis exemplis compluribus, sed ut id demonstret, *iudicia severa* et quod simile est dici posse. Codices nullos adducit, habebit igitur haud dubie ceteros suffragantes, ut habet Leidensem librum; habet porro Zumptium et Klotzium, sed refutatur analogia locorum quos supra posui, quoniam *veritas* sive *severitas* hic quoque cum *religione* composita sit, ideoque, quod ea iudicia, in quibus hic dicitur *nulla veritas* sive *severitas* fuisse, mox dicantur *male et flagitiose habita*, § 44, dicantur *turpia et flagitiosa* § 44, quod eorum iudices significantur fuisse *improbi* § 50. Alter locus est ibid. § 51: *Suscipe causam iudiciorum, suscipe causam severitatis, integritatis, fidei, religionis; suscipe causam senatus, ut is hoc iudicio probatus cum populo Romano et in laude et in gratia esse possit.* Commemoratio, credo, *integritatis, fidei, religionis* Baierum impulit, ut adducto Lib. I § 4, quem locum modo vidimus, adscriberet: »Malim *veritatis*.” Iordanus Zumptiusque et Klotzium non audiunt vel potius et hic et § 43 nimis presse codices secuti sunt, quorum Leidensis hic quoque *severitatis* exhibet (Ldk.), dum Iordani silentium idem de ceteris indicat. Tertius est locus V § 130: *Hunc ego si metum Siciliae (falsarum capitis damnationum cum cruciatu) damnatione istius per vestram fidem et severitatem deiecero ctt. Utrumque et severitatem et veritatem defendi potest. Fragmenta Vaticana veritatem habent, Ldk. securitatem i. e. severitatem leviter corruptum, dtt. virtutem; pro ceterorum lectione igitur habendum est severitatem.* Halmius in Orelliana haec annotat non satis perspicua: »Frustra igitur Maius in Praef. p. xv conquestus erat, ut aliis locis sic hoc quoque ab incautis criticis verae lectioni *veritatem* vocabulum *severitatem* obtrusum esse, cuius” opinionis? »falsitas h. l. ipsa lectione codicum dett. redarguitur. Cf. V

„§ 188.” Neque locum adductum reperio et verba Halmii videntur lectioni *severitatem* favere, postea tamen in Weidmanniana saltem altera *veritatem* dedit. Klotzius Zumptiusque cum Iordano stant, ego codices sequar, sicubi apud me constabit, et *severitatem* in Regio esse eumque Vaticano praestare solere, quod utrumque credo sed nondum scio; interea *severitatem* magis placet.

§ 4. . . . . *Istius insidiae nefariae, quas uno tempore nihil vobis, M'. Glabrioni praetori, sociis, exteris nationibus, ordini nomini denique senatorio facere conatur.*

Codicum auctoritas haec est: vobis om. dtt. Quod nunc non persequor. Porro *praetori]* p. r. G 2 λ Ldk., r. p. G 1, et praeterea secundum Zumptii appendicem p. 1010 *pp^t R^t Lg. 29*, p. r. Huyd. Mein., quae Iordanus omisit. Insuper est *exterisque* Ldk.

Quod volo hoc est, codices bonos exhibere *populo Romano* G 2 λ Ldk. vel *reipublicae* G 1. Mali vel exscripserunt p. r. i. e. *populo Romano*, vel notissimo frequentissimoque errore id in pr. i. e. *praetori* mutarunt, cuius erroris miram formam habes in *pp^t R^t Lg. 29*, si lectio certa.

Excitantur ordine et brevissime Cicero, iudices, M'. Glabrio praetor, socii, exterae nationes, senatorius ordo, ipsum nomen senatorium. In hac serie unus omittitur Populus Romanus. Bis nominantur duo: senatorius ordo nomenque senatorium excitantur, sed locutionis utriusque inter se discrimen apud Ciceronem obscurius est, et id ipsum tum maxime agebatur, nomen senatorium ordoque et utriusque fama. Praeterea nemo bis excitatur nisi M'. Glabrio praetor. Paulo infra § 10 *hoc praetore et hoc consilio* recte editur ex Pseudo-Asconio qui vocatur et Lallemandi codice Parisino uno, sed olim ad praetore annotatum fuerat *Glabrione*, unde *hoc praetore Glabrione* Gronovii scholiasta habet, *hoc Glabrione praetore* codices quidam deteriores et Halmii²⁶ Lgg. 7, *hoc Gla-*

²⁶⁾ Supplementum apparatus critici ad quattuor libros priores orationum Verrinarum. Congessit C. Halmius. In Orelliana altera statim post Iordani Verrinas, p. 443—461, quarum volo p. 444. Cf. ibid. p. 235 sq.

rione nudum et omisso *praetore* G 5 et Halmio ²⁷ auctore lg. 42; porro in Stephani codice utrumque vocabulum *Glabrione praetore* omisum esse Iordano traditum est, qui tamen id addubitat; si Zumptius auctor est, non Stephani codex sive *margo* editionis sed ipse textus illud habet; at codicem affirmat Halmius ²⁷, credo ob dubitationem Iordani. Idem ait ²⁷, lg. 29 p. m. cum Stephano facere. Ex universo loco apparet, pronos fuisse librariorum ut Glabrionis nomen non ita notum adscriberent ubi praetor nominaretur, vel quod idem est ut ad Glabrionis nomen honoris etiam significationem adderent.

Non ultra reticebo quod lectores mei, puto, dudum perspexerunt. Legendum est *M'. Glabrioni, populo Romano, sociis, exteris nationibus*. Absonum foret, patronum et iudices praetoremque cum senatorio ordine excitare, absurdus etiam socios nominare et nationes externas, si omiseris id quod gravissimum est, *populo Romano* insidias Verrem facere conari.

§ 19. *Renuntio, inquit Hortensio C. Curio, tibi te hodiernis comitiis esse absolutum.*

Nulla ad h. l. commemoratur varia lectio codicum. Est tamen una eaque sat notabilis; codex enim Leidensis in textu tamquam Ciceronis verba habet *liberatum alii absolutum*. Idem alibi obtinuit: Lib. I § 72 pro *liberaretur* idem codex habet *absolueretur alii liberaretur*.

Quid intersit, optime docet locus *Cluent. XXIV. 67*: cum esset Scamander unius *Staieni* sententia absolutus, patronus autem Scamandri ne sua quidem sententia liberatus. Nempe Staienus et ceteri de Scamandro condemnando sententias tulerunt, e quibus una tantum hominem absolvit improbissima, sed sententia; C. autem Fabricius, patronus ille Scamandri, de iudicio suo deque se absolvendo sententiam habebat quidem eamque significavit, sed certe non tulit. *Absolvere*, ut verbo dicam, hic est vocabulum multo magis proprium quam *liberare*.

Iam hinc suspicari licet, utroque loco quem adduxi *liberare* scribendum esse, non *absolvere*. Nam quod Verres altero loco

²⁷) L. I.

timebat, id erat non tantum ne absolveretur Philodamus, sed ne quocunque demum modo liber et salvus evaderet, *ne Philodamus Neronis iudicio liberaretur*, Lib. I § 72. Illic igitur lectio Iordani probanda est. Sed eandem ob causam h. l. scribendum est *liberatum*, non *absolutum*. Comititia ex mente Carionis aliorumque multorum hoc effecerant, fore ut Verres absolveretur, liberarent igitur hominem, si quis accurate loquatur, immo absolverant, si quis pinguius, at illud Cicero solet.

Originem earum lectionum, quae hic illic in Leidensi observantur, scilicet ut in medio textu sine ullo externo indicio dittographia inveniatur vocabulo *alii* interposito, hanc inquam originem nondum reperi, sed vel id quod dixi indicat, hasce lectiones per tres Verrinarum libros priores minime esse spernendas. Similis est *Caecil.* § 38 lectio *commiserit. al's peccarit.* (Ldk.), quam lego *aliis*, nam ' significat u (ii); ideo *aliis* voluisse scribam non credo, sed *aliis* ex *alii* esse corruptum, quod lectionem satis antiquam arguat. Contra *Caecil.* § 11

, *al in*

iudicium de pecu. repet. est constitutum, literae *al in* a recentissima manu sunt et nullius auctoritatis. Act. I § 28 pro *potestate* est *voluntate al' potestate* iterum in medio textu, sed illud haud dubie verum est, et est vulgatum. Ibid. § 32 pro *praetore* inepta varietas eadem ratione commemoratur itidem: *praetore al' p. R.*; porro Lib. I § 77: *Quod enim eum tibi quaestoris in loco constitueras, idcirco tibi amicum in perpetuum fore putasti?* Iordanus e negligentissime facta Burmanni collatione descripsit *fore sperasti* Ld. Immo exstat *fore sperasti. al' putasti*, neque hoc temere abiiciendum est, *sperasti*. Lectiones igitur hae Leidenses, etsi paucae eae, quas annotavi, non sane ingentis momenti sunt, tamen a futuro editore per libros Verrinarum priores tres ne negligantur, illic enim et caremus libro eo, unde Leidensis descriptus est, et hae lectiones, aliunde nondum notae, ipso illo fonte antiquiores videntur et minimum Regio codici aequales.

Iam quomodo in locum nostrum irrepere potuerit *absolutum* pro *liberatum*, participii usus sat frequentis sed hoc tamen in argumento paulo insolentioris, facilis est coniectura, nempe

L duplicem locum sequentis § 20 alterum hunc: *is, posteaquam defensor eius consul est factus, absolvitur*. Recte quidem, *posteaquam* ille consul est factus, Verres absolvi poterat *adicio*, itaque post comitia, non ipsis comitiis. Alter locus *st infra*: *Etenim quis poterit Verre absoluto de transferendis iudiciis recusare*. Vere, sed Verres nondum absolutus erat iudicio, etsi comitiis iam liberatus. Simili prorsus ratione in eadem § 19 peccarunt codicum deteriorum librarii, iudice Madrigio²⁸, cum illi *arbitrabantur* repeterent pro ultimo paragraphi verbo *videbant*.

In superiore § 18 duae interpolationes sunt, quas verbo indicasse sufficit: *Nam ut Hortensius consul designatus domum reducebatur e campo cum maxima frequentia ac multitudine, fit obviam casu ei multitudini C. Curio, quem ego hominem honoris potius quam contumeliae causa nominatum volo*. Verba ac multitudine irrepserunt propter sequentia *ei multitudini*, quod post frequentia Ciceronianum est sed plebeium post alterum multitudine. Etiam peius est illud *potius quam contumeliae*. Itane vero? Cicero aedilis designatus consularem hominem et triumphalem contumelia affecisse putatus esset, credo, ni illud excusatione cavisset. Reliquum quod dicat, se Curionem honoris causa nominare, levissima ironia, id iam multo nimium foret in unoquoque homine praeter obliviosum illum et loquacem ridiculumque Curionem, de quo tam multa tam bene narravit Cicero in *Bruto* c. 59 sqq. Legatur omnino: *Nam ut Hortensius consul designatus domum reducebatur e campo cum maxima frequentia, fit obviam casu ei multitudini C. Curio, quem ego hominem honoris causa nomino*. Iudices ceterique cum audirent Curionem nominari, riserunt opinor, ut qui dicacissimi hominis procax dicerium bene nossent; iam Tullius, ne ille risus in irrisionem verteret, honorifica appellatione iocosum consularem textit.

Lib. I § 26. *Verum, ut opinor, Glaucia primus tulit, ut comperendinaretur reus; antea vel iudicari primo poterat vel*

²⁸) De Asc. App. p. 38.

amplius pronuntiari. Utram igitur putas legem molliorem? Opinor illam veterem, qua vel cito absolvi vel tarde condemnari licebat . . . Puta te non hac tam atroci, sed illa lege mitissima causam dicere.

Varii varie disputarunt de ordine harum legum de repetundis secundum cuiusquam aetatem, unde forsitan nascatur dubitatio, utrum haec lex *mollior* eadem sit, quam postea *mitissimam* dicit Cicero. Quam dubitationem levissimi momenti esse nunc ideo non affirmo, quoniam id de industria demonstrare non vacat: videbit acutissimus quisque. Neque hoc nunc ago.

Codex unus inter bonos deterioresque medius, Lg. 29, exhibet *molliorem*, sed *meliores* est G 1 2 Ldk. idemque dat Zumptius. *Meliores* non recte habet, Verri enim *optio* datur eligendi legem aliquam non optimam, sed quae ipsi maxime faveret. *Mollis* autem dicitur pellis animalis cuiusdam vel cutis, dicitur torus, cubile, alia multa, lex non dicitur. Nempe *durae* legi, i. e. ei, quae tamquam duro animo est, opponitur lex non *mollis*, quae v. c. prementi digito cedat, sed ea, quae quasi animo facilis est lenisque et *mitis*. Quod ipsum nostro loco reponendum est, nempe *mitiorem*, quod in *meliores* facili errore et etiam faciliore hinc in *molliorem* abiit, unde falsa suspicio nata est. Sequens superlativus sufficit ad rem demonstrandam, ita ut mireris et lectionem alteram a Iordano receptam esse, et annotationem hanc Kahntii p. 13, qui se proxime a vero abesse non sensit: »At lex ea, quae multo maiora »reis commoda affert quam alia iisdem atrocior, praesertim »cum, ut hoc loco fit, oratorie efferatur et de industria tam »quam praestantior praedicetur, cur non recte *mollis* dicatur²⁹? Infra appellatur *mitissima*.” Iudici etiam atroci, si hoc quaeritur, opponitur *humanus* et *mitis*, non *mollis*. Itaque suadeo ut legatur: *Utram igitur putas legem mitiorem?*

II § 4. Denique ille ipse M. Marcellus, cuius in Sicilia vir-

---

²⁹⁾ Nempe quoniam Romani non sic loquebantur.

tutem hostes, misericordiam victi, fidem ceteri Siculi perspexerunt ctt.

Sententia non optime habet, nulla enim est peculiaris in *Sicilia* virtus. Sed pessima fit, si credatur Marcello unice cum Siculis res fuisse; habuit enim adversarios etiam Karthaginienses, Hannonem, Bomilcarem, alios, habuit Hispanos, ut Mericum, Libyphoenices, ut Mutinem. Quod implicite Cicero negat, si fidem Marcelli eiusque virtutem et misericordiam unis Siculis perspectas dixit sive hostibus, sive victis, sive ceteris; nisi quis etiam magis aberrantem oratorem dixisse credat, Marcellum in hostes non Siculos ignave, in victos, nisi qui ex illa insula essent, crudeliter egisse. Sed in his nugis versari pudet, pudet credere Tullium eloquentiae summum artificem sic dixisse, ut ludificari a baiulo quolibet eius oratio potuerit et in absurda quaeque detorqueri. Vocabulum *Siculi* eiiciendum est. Interpolavit is, qui substantivum ad *ceteri* adderet; arguitur eo, quod Marcelli hostes tunc temporis omnes in *Sicilia* quidem fuerint sed non omnes *Siculi*. Porro mallet *cuius virtutem in Sicilia hostes*, sed neque sic omnis ambiguitas evitatur neque vel apud Ciceronem omnia anxie ad nostras aures exigenda sunt ita, ut quidquid non omnino placeat sine codicum ope temere mutemus. Cum igitur nil sit in Iordani copiis, hic ultra pergendum non erit nisi ut legamus: *cuius in Sicilia virtutem hostes, misericordiam victi, fidem ceteri perspexerunt* ctt.

§ 31. Si vero illud quoque accedit, ut in ea verba praetor iudicium det, ut vel *L. Octavius Balbus iudex, homo et iuris et officii peritissimus, non possit aliter iudicare; si iudicium sit eiusmodi: L. OCTAVIUS IUDEX ESTO: SI PARET FUNDVM CAPENATEM, QVO DE AGITVR, EX IVRE QVIRITIVM P. SERVILII ESSE NEQVE IS FVNDVS Q. CATVLO RESTITVETVR: non necesse erit L. Octavio iudici cogere P. Servilium Q. Catulo fundum restituere aut condemnare eum, quem non oporteat?*

Dubium nemini esse modo dixerat Cicero, quin omnes omnium pecuniae positae sint in eorum potestate, qui iudicia dant, et eorum, qui iudicant; quin nemo possit obtinere vel ipsa bona patria, si praetor improbus det quem velit iudicem,

iudex levis iudicet id quod praetor iusserit. Nil apertius. Sequuntur, quae supra adscripsi et nunc circumscribo sic: Si praeterea idem ille praetor non iudicem tantummodo dederit bonum malumve, sed iudicium etiam iniquum, necessario optimus quisque iudex pronuntiabit ea quae iniquissima sunt. Fac a Verre datum iudicem integerrimum L. Octavium, nil iuvabit, dedit enim idem iudicii verba haecce: si paret, fundum quo de agitur ex iure Quiritium P. Servilii esse, is fundus P. Servilio abiudicetur. Paret, e iure Quiritium P. Servilii esse fundum, iudice integerrimo L. Octavio. Itaque idem Octavius ex iudicii verbis fundum eidem Servilio coactus abiudicat: quae par est iniquitas ac si condemnasset hominem innocentem.

Planum est, oratorem et voluisse ea quae dixi, et tamen aliter dedisse, si superiora sana sint. At non sunt. Quid enim sibi vult illud: *si paret neque restituatur?* Cicero, credo, praesentia futuris inepte miscens posuit insuper protasin apodosi carentem. Sed in re plana disputare pluribus non lubet. *Lege: si paret fundum Capenatem, quo de agitur, ex iure Quiritium P. Servilii esse, is fundus Q. Catulo restituatur.* Hoc demum iniquum est, hoc probe Verrinum. Quod ex iure Quiritium Servilii est, tu iudex id Catulo da, immo restitue scilicet. Haec demum iudicii verba sunt talia, quibus vel integerrimus iudex cogatur id facere, quod idem est atque condemnare eum quem non oporteat.

Dum *restituatur* scribo pro indicativo futuri, non immeritor fui moniti eius, quod apud Madvigium³⁰ est: »abhorreo . . ab huius modi coniecturis, ubi nominum verborumque, praesertim plurium, terminationes casuum, temporum, modorum nullis omnino codd. vestigiis suspectae mutantur. »Mihi enim huius modi quidem res inito consilio plane ad suum arbitrium librarii rarissime mutasse videntur, si a recentissimis Italis discesseris, certe vestigia quaedam semper fere supersunt: itaque quoties ex dativo accusativus, ex imperfecto coniunctivi indicativi idem tempus coniectando effici-

---

³⁰) Ep. ad Or. p. 27.

» tur, aegre assensus mihi extorquetur, nisi ut dixi, vestigia » quaedam codicum eo ducunt.” Et ego ab huius modi coniecturis abhorreo et Madvigium modo non serviliter sequi soleo et suspicere, sed haec universe vera sunt ita, ut interdum tamen contraria possint obtinere. Porro optimus codex Lg. 42 p. m. omittit verba *quo de agitur*, quod et tenendum erit neque ultra nunc indagabo.

§ 136. *Itaque in Sicilia non Athenionem, qui nullum oppidum cepit, sed Timarchidem fugitivum omnibus oppidis per triennium scitote regnasse.*

Fieri potest ut nullum oppidum proprie ceperit Athenio, etsi fugitivi Triocalam v. c. vel adversus oppugnantes Romanos tenuerunt, duce Tryphone rege, quem dicebant; maximum enim fugitivorum adminiculum montes erant campique aperti. At fac ita fuisse, quam frigidus Cicero, qui illud urgeret!

Cicero plus semel ita rem convertit, ut in comparatione duarum rerum similitum quas pares esse contendit ea epitheta alteri expresse tribuat quae unusquisque vel tacita cogitatione alterius propria esse significat vel intelligit. Eius modi autem res melius quam per circumlocutiones perspiciuntur exemplis quale hoc est, V § 70: *ad Centuripinos, homines maxime mediterraneos, summos aratores, qui nomen numquam timuissent maritimi praedonis, unum te praetore horruissent Apronium, terrestrem archipiratam.* Bis in eodem loco Cicero fecit id quod dixi, nempe et Apronius in frumento praedatus erat, et Graeci, homines maritimi, suum vocabulum *pirata* de maritimis proprie praedonibus formarunt, dum Romani illos longe prius cognitos habuerunt, qui terra praedarentur, quod vel ipsi facere solebant antiquitus. *Terrestris* igitur *archipirata* est id quod volo, item *archipiratae* epitheton Apronio inditum; etsi non venit in mentem addubitare, quin piratas significaturus Tullius utroque vocabulo promiscue utatur. Minus liquidum idem est nec tamen obscurum in iisdem vocabulis Lib. I § 154: *Quaerimus etiam . . . qualis in bello praedonum praedo ipse fuerit, qui in foro populi Romani pirata nefarius reperiatur.* Simillimi generis hic locus est. Comparatur Timarchides cum Athenione fugiti-

vorum rege, sed ipsum illud tertium comparationis Timarchidi tamquam epitheton additur cum Athenioni proprium sit, quo acrius Verris assecla pungatur.

Sed frustra haec omnia dicta essent ut demonstrarent id cui nemo obloquitur, nempe *fugitivum* recte a Cicerone factum esse Timarchidis epitheton minime ornans pro Athenionis praedicato necessario, aut quod eodem redit, quod Timarchides, non rex Athenio, omnibus oppidis *regnasse* dicatur. At idem ultra persequendum est legendo: *Itaque in Sicilia non Athenionem, sed qui nullum oppidum cepit, Timarchidem fugitivum omnibus oppidis per triennium scilote regnasse.* Id enim Cicero curabat scilicet, quot oppida cepisset Athenio, et an forte nulla cepisset. Ille autem ceperit perinde est necne, haud dubie vel sic »terrui urbes." Neque igitur mirum est, summum fortissimumque imperatorem oppida Siciliae sub ditione tenuisse Athenionem illum, cui praeter honestos natales nil ad laudem et honorem defuit; at Timarchidem hominem fugitivo vel peiorem, aperta vi nulla adiutum, omnibus Siciliae oppidis regnasse, id Verre praetore mirum quidem non erat, sed etiam isto praetore indignandum. Accedit, quod ictus gravior in Timarchidis nomen cadat, si et *sed* longius antecadat et hoc nomen per cetera superiora iam aliquamdiu subobscurum significatum fuerit. Coniunctionem autem transposuit is, qui eam ante relativum pronomen non ferens necessario excipi a substantivo credebat. In codicum lectionibus praesidii nihil est.

V § 113. *Deinde etiam illud video esse dictum, quod, si recte vos populus Romanus cognovit, non falso ille Furius Heracliensis navarchus de vobis iam in morte ipsa praedicavit: Non posse Verrem testes interficiendo nos extinguere ctt.*

Immo nimium poterat, et sensit idem ille miser Furius. Quod viri docti viderunt, in codicibus autem praesidii quidquam est, nempe *nos* habent R G 2 Ldk., *vos* e coniectura, ut opinor, G 1. Nubes igitur suspicionum locum invasisit, quas eo ordine excitabo iisque fere verbis, quibus habet Iordanus: *vos* de ci. Madv. Ep. ad Or. p. 43; *criminum* vocem

ci. Bake Bibl. Crit. N. p. 46, *noxas* Orelli³¹, *voces* ci. Madv. Op. I. p. 370; *eos* Halm (ubi?); delet *nos* Wesenberg; *crimina sua* dett. O. Addo *voces* post Madvigium ab Halmio receptum esse in Weidmannianam 1855, *vos* e G 1 esse in Teubneriana Klotzii, *crimina sua* e dett. O. apud Zumptium.

Nulla ex his lectio placet. Codicum *nos* emendandum est, et sic emendandum: *Non posse Verrem testes interficiendo ius extinguere.*

Doctorum annotationes excerpam aliquot. Madvigius³² multa quae vel adversus obsoletum *crimina sua* valent vel denuo ab ipso sunt eversa, in iis autem haec: »mansuros dicit iudices, »qui vel interfectos testes audiant et ulciscantur.” Et hoc sane verum, etiam interfectis testibus aliquid e mente Ciceronis tamen mansurum esse, quod navarchorum iniurias illas foedissimas ulciscatur. »Verum” auctore Bakio in censura³³ »mansuros iudices, non praeclara profecto divinatio: et quid »hi poterant e testibus audire, his interfectis? Praeterea *vos*” quod coniecerat, Madvigius »i. e. ipsos illos iudices qui nunc »sedebant, quomodo cogitare poterat Furius? . . . Hoc dicit, »testes eum” Verrem »interficere posse, *criminum vocem extinguere* non posse: et sic legendum.” Nil memoratu dignum Zumptius, quem Madvigius posteriore loco³⁴ verbo sed satis redarguit una cum Orellii coniectura *noxas*. Idem priore sententia sua recte abiecta ibidem e *nos* vel *vos* confecit *voces*, cui suspicioni et ipse adscripsit: »est tamen coniectura ex earum »genere, ad quas confirmandas non ita plura occurrunt, ut con- »fidere possis,” et in vocabulis *non posse Verrem testes interficiendo voces extinguere* pronomen *eorum* desidero, sed vel eo adiecto locus languebit nec probanda erit oppositio inter *testes* et *voces*.

Vocabulum *ius* cum *exstinguendi* verbo recte iungi ex analogis apparebit permultis. Lib. I § 48³⁵ idem verbum de *re-*

³¹⁾ Weidm. 1831.

³²⁾ Ep. ad Or. p. 43.

³³⁾ Bibl. Crit. N. V. I. p. 45 sq.

³⁴⁾ Op. Acad. I. p. 370 sqq.

³⁵⁾ Nempe capite 18. Debebat igitur in Faeciolati lexico (Lipsiae, Kollmann

ligione ponitur, II § 82 de *Syracusanis*, IV § 119 de *pulchritudine*. Plura exempla, immo plurima, maius unumquodque lexicon suppetabit. Ipsum vocabulum *ius* sic iunctum non novi nisi semel, apud Modestinum *Dig. XX. vi. 9as*: *quaero, an venditione interposita ius pignoris extinctum sit.*

Ius sic nude positum, ut nos solemus, apud Ciceronem sat frequens est. Lib. I § 136 legitur: *apud quem non ius, non aequitas, non misericordia . . . valeret*; IV § 146 *senatores clamare sibi eripi ius, eripi libertatem*; pro *Caecin.* § 2 (vis) *contra ius moremque facta*; *Phil. II* § 72 *ius postulabas*; itemque apud Terentium est *Heaut.* IV. 1. 29:

qui neque ius neque bonum neque aequum sciunt.

Quomodo autem nos in *ius* abierit, non ego dixerim, sentio enim et vocabuli IOVS ductus a NOS proxime abesse nec tamen hoc sufficere ut confusionem hinc natam credamus. Vos in G 1 pro correctione habeo eius, qui nos dici non posse intelligeret et iudices scilicet significare vellet.

III.

Dum versarem codicem Leidensem, cupiditas incessit cognoscendi, qualis ipsi locus assignandus sit in stemmate codicum Ciceronis. Neque hoc adeo difficile erat. Operis enim bonam partem Halmius Iordanusque absolverant, a quorum utroque unam sententiam describam, quae quam vera sit, usus libri per aliquod temporis spatium continuatus docuit. Sic igitur Iordanus p. 103 eius operis, quod soleo laudare: »cum »ex eodem fonte, quo G 1, 2, deductus sit” codex Leidensis, »denuo eum conferre non erat operae pretium.” In eodem opere p. 324 Halmius scripsit: »codd. G 1, 2 Ld. et λ, ut mihi »quidem persuasum est, ex nullo alio codice nisi ex ipso Regio »originem duxerunt.”

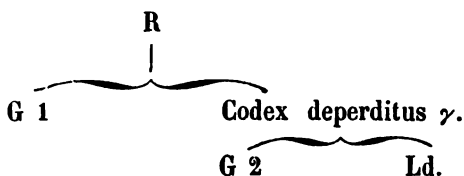
Equidem Iordano assentior, ita tamen ut credam eum, qui codice inter legendum utatur, et alios inde fructus percipere et

---

1839) locus laudari I. 18, non III. 18, ut recte in vetere editione Nizolii, sed ex eius computatione nunc obsoleta. Idem Facciolati opus male adducit Modestini locum tamquam *Dig. XX. 1. 9.*

hic illic lectionem latentem invenire unde nonnihil discat, non in tribus tantum primis Verrinarum libris, ubi Iordanus uni-
e Burmanni collationem habebat negligenter factam, sed in
ultimis quoque duobus, uti Regius dominatur et Leidensis ac-
curate collatus est. Medii libri, id quod Iordanus bene novit,
in Leidensi ut in plerisque bonis codicibus interciderunt.

Etiam Halmium vera dixisse arbitror. Nempe sic censeo,
codicem Regium esse Leidensis et Guelferbytanorum fontem
communem, in quo verae lectiones saepe nudae, saepe autem
sub tenuissimo involucri absconditae inveniantur; ex eo re-
censionem fluxisse duplicem, correctam utramque, sed libe-
rius doctiusque correctam eam, quam in priore Guelferbytano
habemus, dum Leidensis et alter Guelferbytanus sic et discre-
pant et conspirant, ut appareat eos habere fontem commu-
nem, librum e Regio derivatum sed a Guelferbytano priore
diversum. Eum vero librum neque aliunde novi neque in
Iordani copiis inveni. Ob oculos igitur versatur stemma hoc-
ce ³⁶:

Quod de Guelferbytanis et Leidensi dixi, de primis Verrina-
rum libris aequè ac de ultimis valet, nisi quod illic, ubi Re-
gius ipse deficit, quaestionem de communi fonte in medio
relinquam.

Pauca adscribo ut demonstrum ea, quae nunc attingo ma-
gis quam pertracto. Lib. IV § 4, ubi Iordanus habet *Praxi-
teli*, idem hoc in Regio fuit, sed mutatum est in *Praxitele*.
Qui mutavit, certo ablativum sese legere crederat, dum geni-
tivus esset. Errorem soli ex omnibus imitati sunt Guelferby-
tani cum Leidensi et eo codice incognito, cuius collationem Lam-
bini margo habet, dum deteriores formam *Praxitelis* exhibe-
ant; quin Leidensis, quod vel adversus Iordanum affirmare au-

³⁶) Cf. stemma apud Zumptium in editionis suae praefatione, p. XXXVIII.

nime velit recte Iordanus G 1 Pall. al.; *maxime velit* e superioribus male repetitum G 2 Ldk. ε C(uiacianus) cdd. Lambini (Memmiani); § 12 *dicis* Iordanus G 2 D ε λ Lg. 29, item Ldk., in quo non est *dicit*; contra *dices* G 1 dtt. Orellius. Interpolatio *petissent a me praesidium*⁵⁸ pro simplici *petissent* Iordani G 2 Ldk. ε est G 1 dtt. O. — Iordanus § 27 *tempus discendi* recepit e G 1 D St. al., sed *dicendi tempus* est G 2 Ldk.; eiusdem generis plura sunt, sed haec luculentissima: § 46 *deonerare* Iordanus habet, ut Ldk. et levi corruptela *dehonorare* G 2; in G 1 est *dehonorare*. Act. 1 § 10 Iordanus habet *convictam*, fortasse recte, e ε? dtt., *coniunctam* est G 2 C D al. Ldk., dum G 1 habeat *communitam*. Erroris communis fons est varia lectio *convictam* et *covictam* (*quictam* et *quictam*), si reputamus tres tractus *ui* aliter legi posse facillime, si Gothice efferuntur; ex priore lectione natum est *quictam* Ldk. i. e. *coniunctam*, quod haud dubie in ceteris G 2 C D al. non multum differt, et *quictam* i. e. *convictam* ε? dtt.: ex altera *quictam* i. e. *comunitam*, unde *communitam* G 1.

Ostendi verbo, codices G 2 Ld. e Regio esse derivatos, ut indidem G 1, sed eosdem non ex ipso G 1 fluxisse. G 2 Ld. igitur coniuncti testem efficiunt unum, cuius auctoritas non multo minor esse debeat quam prioris Guelferbytani. Quod Zumptium non satis tenuisse abunde ostendit Madvigius⁵⁹, verum nunc neque hoc ago neque id, futurum editorem Ciceronis aeque diligentem, atque Iordanus est, haud dubie usurum fore accurata quadam collatione Leidensis libri per Divinationem, Actionem priorem primumque librum Accusationis; nempe in his orationibus Leidensis codex ordine tertius est bonorum eiusque archetypus quoad scimus periit. At praeter editorem diligentem et religiosum unusquisque oleam et operam in hac collatione conficienda perderet, nempe codex hic, etsi e bono fonte derivatus, scriptus est a librario ignorantissimo nec fere quidquam alicuius momenti exhibet. Docuit me comparatio sat accurata codicis cum Iordani editione per Divi-

⁵⁸) Madv. Op. I. p. 839 sq.

⁵⁹) Ep. ad Or.

ationem et Actionem primam, lectio deinde libri primi e codice simul et ex editione quam dixi.

Alia res est, ubi G 2 Ld. habent ea quibus caret G 1. Id autem quod scio praecipue in ea parte libri primi locum habet, ubi tres illi codices boni abrupte desinunt, G 1 in § 105, G 2 Ld. Stephanique codex in § 111. Per septem igitur §§ testes non habemus nisi duos tresve et ex his unum hunc Leidensem. Iam quod contendo hoc est. Collatio Leidensis si qua esset per Divinationem, Actionem priorem et Libri primi §§ 105 priores, ea ut editori necessaria ⁴⁰, sic ceteris fere inutilis foret. Lectionum Leidensium momentum longe maius est per §§ hasce septem, et vel sic tamen perexiguum, neque ego has lectiones publici iuris facerem nisi et speciminis causa, et quia eum oportet, qui Leidensibus copiis utatur, id quoque pro virili parte curare, ut earum usus quam facillimus fiat philologis eius modi, cuius ii sunt qui Orellii Ciceronem repetierunt. Ad has igitur septem §§ adscribo lectiones Leidenses Iordano non memoratas nec tamen omnino futilles hasce:

- § 105. *vendibilis* IORD.] *vendibili singulari]* *singularis* V. 8 dtt. IORD. Item Ldk.
malebat] In hoc vocabulo desinit G 1, in quo verba inde ab: *secundum filiam* alia manu sunt adscripta. IORD.
106. *saepe appellati pernegaverunt]* om(isit) Ldk.
liberis] *a liberis*
 INTELLIGAM] *intelligebam*
ideo] *ita*
ad Chelidonis arbitrium] *a celidonis arbitri* ante spatium vacuum
obviam ire] *obuiā renius* r non prorsus certum est.
potius non modo his] *pocius non pocius hijs*
praetoris] P. R. V, om. ctt. O. IORD. om. Ldk.
Recita] *recita* V, om. ctt. O. IORD. om. Ldk.

⁴⁰) Iordanus cum haec negaret, l. l. p. 103, non novit vel non attendit codicis filiationem eam, quae est in stemmate quod supra posui p. 453.

107. *reprehendi*] *reprehendi* om. (praeter V) ctt. O. IORD.
om. Ldk.
Imitatus esses] *imitatus om̄s* in marg. m. rec. sub-
inde occurrens atramento evanido adscripsit *ees*
pro os
Voconium] *Voconium* V; C. Voc. ctt. Prisc. IORD.
C. *voconiū*
108. *tam*] *tam* V: om. ctt. AO. IORD. om. Ldk.
magno opere] *magnopere*
in his ipsis] *his* om. Ldk.
sancta] *facta*
109. *instituit*] *instituit* G 2 & V; *instituerit* Prisc. IORD.
instituit antecedente *id* pro *quid*.
patietur? *Cedo*] *patitur. credo*
Furias, Fusias] *Fusias* G 2; *nufias* V; *Sufias* Lg. 29
IORD., qui de priore vocabulo tacet. In Ldk. est
furias fusias.
(Q. p. t.) *edicto*] *adiecto*
annuam] *aiam* i. e. *animam*
amplecteris] *etiam* Ldk.
110. *Ac*] *At*
edixisses] *dixisses*
QUI HEREDEM] *si quis heredem*
legarit] *legel* G 2, *legaverit* Lg. 42. IORD. *lega.* ante
spatium vacuum.
quod per] *Quid per*
iuris] *iuris* V: *generis* ctt. IORD. *generis*
amplecteris] Recte Iordanus de Ld.
iure] Recte Iordanus de Ld., qui quod in annota-
tione suasit, *etsi* ante *minus* esse inserendum,
vellem in textu ipse fecisset.
tum vituperari] *cum vituperari*
in discrimen] *in dubium* *etiam* Ldk.
quivis] *quis*.
P. Annii secundis] Cf. § 104. 113. Lib. II § 21.
p. cuuscecūdi. Tractus quattuor post primum *c*
videntur esse *uu*, sed possunt item *im*, *nn*, ctt,

et totum hoc *causcecūdi* nuperrime corruptum est
ex *aniscecūdi*

111. *abs te*] *a te* etiam Ldk.

prooemio] *prohemio*

ecquis] *et quis* V. Lg. 29 al. IORD. *ut quis* Solent
Verrinarum codices in hoc vocabulo peccare.

praetor] *p.* ante spatium vacuum; in marg. *pr.* cum
sigla quadam notavit m. rec., de qua v. supra.

idem illud] *idem illud* G 2 Lg. 29 V: *illud idem*
dt. IORD. *idem illud*

illud ediceret] *illud edine quis ediceret*. Oculi scribae
aberrarunt ad id, quod etiam in cod. sequens
vs. habet.

multi in isdem causis fuerunt] Item V, *multi testa-*
menta eodem modo fecerunt ctt. IORD. In ceteris
est etiam Ldk.

Annaea] *Annaea* G 2 5: *Anaea* V. IORD. *antea*

singulari] In hoc vocabulo desinunt codd. G 2 Ld.,
neque ex 5 postea variae lectiones commemoran-
tur. IORD.

Codicem hunc Leidensem Verrinarum Halmius⁴¹ codicibus
Belgicis quos excitat adiungit, et praeterea codicem quemdam
Leidensem nominat⁴², ex quo libro Bakius Orellio misit colla-
tiones orationum pro Ligario et pro Deiotaro. „Nobis tamen.”
inquit Halmius „in nova harum orationum recensione hic co-
dex negligendus erit, quoniam ad eas tres codices eiusdem
familiae Leidensi praestantiores (Bruxellensem num. 5345,
Erfurtensem, Gudianum 2) accurate collatos habemus.”

Uterque codex idem mihi videtur. Nempe in illo leguntur
ante Verrinarum libros quinque, i. e. tres primos ultimosque
duos, etiam Sallustii Catilina, Iugurtha, et Ciceronis oratio-
nes decem, quorum inscriptiones adscribo eodem ordine eas-
dem, quas codex exhibet.

⁴¹) Zur Handschriftenkunde der Ciceronischen Schriften, p. 15.

⁴²) L. l. in ann.

adustum odium G²; quae Leidensis scriba emendavit scilicet scripsitque: *ad usum odium*. Ibid. V. 11 proba lectio *inscitia* est in G², at Leidensi propria est corruptela *iusticia*, quae manifesto hinc fluxit, non aliunde neque ex varia lectione *inscientia*, quae etiam in G¹ est. *Cael.* XXII. 55 *credendam* et alibi est et in G²; vera lectio *credendum* praeter alios in G¹ Ldk. reperitur. Ibid. XXIX. 68 pro vera lectione *fecisse dicatur*, quam G² cum aliis communem habet, in E G¹ Ldk. *est fecisse videatur*. Denique, quod pro omnibus esse potest, *de Prov. Cons.* IX. 22 G¹ habet cum aliis *desiderat* pro vero *assideret*: unice G² exhibet *desideret*: utrumque coniungit solitaria Leidensis lectio *desideraret*. Scriba ob oculos habebat, ut opinor,
re
desiderat.

Iam recentem et negligentissimum librarium, qui charta vulgari usus est et errores commisit innumeros, ut hunc Leiden. sem fecisse constat, scimus codicis Gemblacensis primam secundamque scripturam repraesentare, scimus eundem solitarias ceteroquin lectiones cum Gemblacensi communes habere per multas, item unam et alteram sic ut Leidensis lectio depravior sit. Acta agerem, si non Gemblacensem librum ex Leidensi fluxisse contenderem sed hunc ex illo, et vel haec argumentatio supervacua esset, quae demonstraret, nullum librum praeter hunc Gemblacensem scribae Leidensi ad manus fuisse. Etsi igitur Halmius Baiterusque codice Leidensi nisi ad Verri- nas non sint usi, nil damni fecit splendidus apparatus, quo Ciceronem Orellianum ornarunt.

ADDENDA. Scripta haec erant cum obiter inspicere mihi licuit codicem Bruxellensem 5345, sive Gemblacensem editionis Orellianae repetitae. Qui inspectus docere videbatur, collationem eam, quae Halmio ad manum fuit haud ita accuratam esse. Id sic apparebit ut lectiones Gemblacenses paucas secundum Orellianam repetitam, cum iisdem lectionibus componam, ut nuperrime ex codice eas annotavi, adhibita hac ipsa Orelliana editione. In oratione de Provinciis consularibus igitur habet Gemblacensis:

